

CAMILLE VAN ELSLANDE

OP ALLE FRONTEN

Modern architecturaal denken in een traditionele context

*Masterproef voorgelegd aan de Faculteit Letteren en Wijsbegeerte,
Vakgroep Kunst-, Muziek- en Theaterwetenschappen,
voor het verkrijgen van de graad van Master,*

door **Marieke Degraeve**

Promotor: prof. dr. Linda Van Santvoort

Thesisbegeleider: Evert Vandeweghe

WOORD VOORAF

Laat ik met de eerste woorden van deze masterproef beginnen met de expressie van mijn dank, dat ik de studies in de Kunstwetenschappen heb mogen volgen en dat ik deze masterproef kon wijden aan een, voor mij persoonlijk, zeer boeiend onderwerp. Daarom gaat mijn dank eerst en vooral uit naar mijn ouders, om deze studies mogelijk te maken, en **drs.** Evert Vandeweghe, die mij het idee van onderwerp voor deze thesis aanbood en me bijstond met deskundige raadgevingen.

Het oeuvre en de persoon van architect Camille Van Elslande hebben mij als dusdanig volledig kunnen intrigeren, dat het zelfs perspectieven voor mij opent naar de toekomst toe, namelijk om mij in te zetten voor het Veurns erfgoed.

Om het leven, de persoonlijkheid en het oeuvre van Camille Van Elslande te traceren, waren de waardevolle getuigenissen en bijdragen van de nabestaanden van deze architect onmisbaar. Daarom bedank ik kleindochter Anita Winnock en echtgenoot Wilfried Degrieck, kleinzoon Ivan Winnock en Guy Winnock – de Grave, voor hun gastvrijheid en interessante informatie. Daarnaast gaat mijn dankwoord uit naar de heer Maurits Timperman, voorzitter van de *Culturele Raad* te Veurne. Hij stond mij te woord met een niet te evenaren enthousiasme, speelde me nuttige informatie door en bracht me in contact met nuttige contactpersonen.

Vervolgens wil ik ten volle mijn familie en vriend bedanken, voor hun vele steun en interesse die zij toonden gedurende het gehele onderzoeksproces. In het bijzonder dank ik mijn broer, Matthias Degraeve, om op de vele veldwerkdagen doorheen de Westhoek met volle gedrevenheid op architecturale zoektocht te gaan met mij; en mijn vriend Bart Desanghere, voor de vele inspanningen en verwarmende, onmisbare raad en steun.

Ten slotte gaat mijn sympathie uit naar de vele bewoners die mij tijdens het veldwerk in alle gastvrijheid en met oprechte interesse hebben ontvangen in hun huizen, door Camille Van Elslande ontworpen.

Marieke Degraeve

INHOUDSOPGAVE

I INLEIDING

I.1. Inleiding	p.1
I.2. Methodologie	p.3

II CAMILLE VAN ELSLANDE

II.1. Jeugd en Opleiding.....	p.10
II.2. Carrière als architect	p.12
II.3. Schilderkunst en andere creatieve bezigheden	p.15
II.4. Politiek en sociaal-maatschappelijk leven.....	p.18
II.5. WO II tot overlijden	p.22
II.6. Karakterschets en waardering door tijdgenoten.....	p.25

III ARCHITECTUUR

III.1. Persoonlijke architectuurtheorie	p.28
III.1.1. Inleiding.....	p.28
III.1.2. Context: Architectuurdebat.....	p.30
III.1.3. Persoonlijk architectuurvisie a.d.h.v. “Visie over de bouwkunst”	p.35
III.1.4. Camille Van Elslande: een Berlagiaanse volgeling	p.44
III.1.5. Vertaling in de praktijk	p.45
III.2. Ontwerpen vóór WO I	p.47
III.2.1. Villa “Zonnig Hoekje”	p.47
III.2.2. Landhuis te Veurne	p.48
III.2.3. Eigen woning “Ons Huis”	p.50

III.3. De Wederopbouw	p.56
III.3.1. Inleiding.....	p.56
III.3.2. Noodgebouwen	p.58
III.3.3. Camille Van Elslande als wederopbouwarchitect.....	p.62
III.3.4. De wederopbouw op het platteland.....	p.64
III.3.4.1. Wederopbouw in dorpskernen: Sint-Jacobskapelle, Stuivekenskerke en Alveringem.....	p.66
III.3.4.1.1. Inleiding.	p.66
III.3.4.1.2. Pastorie, Sint-Jacobskapelle.	p.68
III.3.4.1.3. Sint-Jacobskerk, Sint-Jacobskapelle.	p.71
III.3.4.1.4. Pastorie, Stuivekenskerke.....	p.73
III.3.4.1.5. Gemeentehuis, Alveringem	p.75
III.3.4.2. Wederopbouw van hoeves.....	p.77
III.3.4.2.1. Inleiding: de Vlaamse polderhoeve	p.77
III.3.4.2.2. Hoewewederopbouw	p.79
III.3.4.2.3. Ligging op historische sites	p.82
III.3.4.2.4. Stijlkenmerken en praktijk van de hoewewederopbouw	p.85
III.3.4.2.5. Besluit: contextuele integriteit.....	p.94
III.3.5. Wederopbouw en nieuwbouw in een stedelijke context: Veurne.....	p.96
III.3.5.1. Inleiding.....	p.96
III.3.5.2. De stadskern: een historische reconstructie.....	p.99
III.3.5.3. De hoofdstraten: een persoonlijke wederopbouwstijl als “begeleidingsarchitectuur”	p.103
III.3.5.4. De stadsrand: art deco en modernisme.....	p.109
III.3.5.5. Besluit: persoonlijke stijluiting en stedenbouwkundige notie	p.115
 III.4. Arbeiderswoningen en tuinwijken.....	p.118
III.4.1. Volkshuisvesting in het interbellum	p.118
III.4.2. De tuinwijkgedachte in België.....	p.121
III.4.3. “Over de verbetering der werkmanswoning”	p.125
III.4.4. Camille Van Elslande werkzaam bij van de <i>Dienst der Verwoeste Gewesten</i> en de <i>NMGWW</i>	p.131
III.4.5. Tuinwijken “De Voorstad” en “De Nieuwstad”	p.135
III.4.6. Arbeidershuisvesting op privé-initiatief.....	p.138

III.5. Kustvilla's	p.140
III.5.1. Cottagearchitectuur in de kuststeden in de Belle Epoque	p.140
III.5.2. Cottagearchitectuur in het Interbellum.....	p.148
III.5.3. Villa's in Hoevestijl	p.154
III.5.4. Besluit.....	p.156
III.6. Overige ontwerpen.....	p.157
III.6.1. Inleiding.....	p.157
III.6.2. Industriegebouwen	p.158
III.6.3. Interieur	p.161
III.6.4. Bouwbeslag	p.168
III.6.5. Winkelpuien.....	p.169
III.6.6. Herstellings- en veranderingswerken.....	p.173
IV ARCHITECTURALE INVLOEDEN	p.175
IV.1. Leermeesters	p.175
IV.1.1. Gabriël Charle.....	p.175
IV.1.2. Albert Callewaert.....	p.177
IV.2. Opdrachtgevers.....	p.180
IV.2.1. Vooraanstaande middens en kapitaalkrachtige burgers	p.180
IV.2.2. De Overheden	p.184
IV.2.3. Familie, vrienden en de architect.....	p.186
IV.2.4. Besluit	p.188
IV.3. Medewerkers en samenwerkingsverbanden.....	p.190
IV.3.1. Oscar vermeersch.....	p.191
IV.3.2. André Nootaert	p.193
IV.3.3. A. Vandenabeele.....	p.194
IV.3.4. Theofiel Veters	p.196
IV.3.5. Sir Giles Gilbert Scott	p.197
IV.3.6. Besluit: invloedrijkheid.....	p.198

V BESLUIT	p.199
V.1. Diversiteit, moderniteit en integriteit	p.199
V.2. Plaats in de architecturale context	p.202
V.3. Hedendaagse omgang met Van Elslandes architectuur	p.204
V.3.1. Afbraak	p.204
V.3.1.1. Vier huurhuizen, Peter Benoîtlaan te Veurne	p.205
V.3.1.2. De voormalige suikerfabriek	p.206
V.3.1.3. Hoeves als “bedreigde architectuur”	p.208
V.3.2. Bewaring, restauratie en bescherming	p.209

VI BIBLIOGRAFIE

VII BIJLAGEN

- I Verslagen van gesprekken met kleindochter Anita Winnock
- II Verslag van gesprek met kleinzoon Ivan Winnock
- III Betoog: “Over de verbetering der werkmanswoning” (1912)
- IV Betoog: “Visie over de bouwkunst” (1914)

VIII OEUVRECATALOGUS

I INLEIDING

I.1. INLEIDING

De ordening en inventarisatie van het archief van architect Camille Van Elslande en de daaropvolgende ontsluiting van dit privaatrechtelijk bestand, –dat sinds juni 2008 door de erfgenamen in permanente bruikleen werd gegeven aan het *Provinciaal Archief West Vlaanderen*– boden mij de kans een masterproef te schrijven over het leven en werk van deze Veurnse architect.¹ Het uitgebreide onderzoek naar het volledige oeuvre, bestaande uit 135 ontwerpprojecten, heeft me uitermate geboeid en resulteerde in deze verhandeling.²

Deze masterproef biedt een zicht op het gevarieerde leven en werk van Camille Van Elslande vanuit verschillende invalshoeken en met aandacht voor de wisselwerkingen tussen zijn oeuvre en de externe contexten. Deze brede benadering heeft de bedoeling om de architecturale verwezenlijkingen zo volledig mogelijk, en het belang van de architect zo correct mogelijk te benaderen en te begrijpen.

Zoals de titel aangeeft, was Camille Van Elslande “op alle fronten thuis”: hij was een enorm veelzijdige en creatieve persoon en dit vindt zijn neerslag in de vele activiteiten en kunstige creaties gedurende zijn leven. Deze thesis poogt volgens eenzelfde geest deze veelzijdigheid en diversiteit binnen het oeuvre weer te geven in zijn benaderde totaliteit, m.a.w. een benadering van Camille Van Elslande “op alle fronten”. “Op alle fronten” kan eveneens begrepen worden als een woordspeling op en een verwijzing naar “het oorlogsfront”. Na de Eerste Wereldoorlog was Van Elslande als architect en schatter van oorlogsschade intens betrokken bij de wederopbouw van het platteland en de verschillende dorpen en steden in de Westhoek. Dankzij de enorme werkgelegenheid die ontstond door de vele oorlogsverwoestingen, was zijn lancering en carrière als architect verzekerd. Vandaag staat Camille Van Elslande dan ook vooral bekend als wederopbouwarchitect.

¹ De ordening en inventarisatie van het archief van Camille Van Elslande waren het werk van Gwenny Vlaemynck, studente in de master na masteropleiding Archivistiek: Erfgoedbeheer en Hedendaags Documentbeheer (Vrije Universiteit Brussel – VUB). Tijdens het academiejaar 2008-2009 liep zij stage in de Provinciale Archiefdienst West-Vlaanderen. Haar stagewerk omvatte het ordenen en inventariseren van het archief van Camille Van Elslande. Het eindresultaat hiervan vindt zijn neerslag in de verhandeling van Gwenny Vlaemynck, *Architecturale wederopbouwarchieven in de Westhoek. Inventaris van het archief van Camille Van Elslande (1911-1962)*, Vrije Universiteit Brussel, 2009.

² Tot deze 135 ontwerpprojecten behoren ook eenheidsprojecten. Bovendien zijn hiertoe nog niet de veranderings- en herstellingswerken gerekend (42 projecten) en de overige ontwerpen (28 projecten). Zie oevrecatalogus.

De ondertitel “Modern architecturaal denken in een traditionele context” verwijst naar de persoonlijke visie over architectuur van Camille Van Elslande. Au fond was hij een modernistisch denker. Zijn realisaties ontstonden steeds vanuit een achterliggende vooruitgangsidee en braken met de klassieke bouwprogramma’s en planningschema’s. Door Van Elslandes grote voeling met en respect voor de landschappelijke, architecturale en historische context echter, waarin zijn ontwerpen zich bevinden, wist hij zijn architectuur op een persoonlijke manier in te passen in de traditionele architecturale vormentaal en de toenmalige tijdsgeest in de Westhoek. In de wederopbouw zag hij de kans om, conform de nieuwe levensnoden en comforteisen, moderne voorzieningen te combineren met een esthetische vormentaal die tegemoet komt aan de traditie. Deze wisselwerking is één van de grootste verdiensten van Camille Van Elslande, zoals zal blijken uit deze verhandeling.

Camille Van Elslande is, evenals zijn architecturale ontwerpen, “een vergeten glorie” te noemen. Het veelzijdige architecturale nalatenschap van de architect staat haaks op de summere aandacht die tot nu toe werd besteed aan het werk en leven van deze architect. Het cliché “onbekend maakt onbemind” is dan ook van toepassing. Deze thesis wil dit euvel rechtzetten via een grondige kennismaking met Camille Van Elslande.

Deze verhandeling biedt een antwoord op een hele reeks vragen, o.a. de vraag naar wat karakteristiek is aan Van Elslandes architectuur, naar de ideologische achtergrond van zijn realisaties, naar de rol en bijdragen van de architect in het wederopbouwproces, naar zijn architecturale invloed in de stad Veurne, naar wie zijn leermeesters, medewerkers en opdrachtgevers waren, naar de invloeden en bouwstijlen die doorwerkten in zijn oeuvre... en tot slot naar hoe hij te plaatsen is in een algemeen architectuurhistorisch kader.

De masterproef vangt aan met een biografie van de architect. Hierin worden zijn vormingsperiode, zijn architecturale en politieke carrière, zijn sociaal-maatschappelijk leven en zijn waaier aan creatieve bezigheden toegelicht. Daarnaast biedt een karakterschets en waardering door tijdgenoten het nodige inzicht in zijn persoonlijkheid. Het grootste gedeelte van dit werkstuk is uiteraard gewijd aan de architectuur van Camille Van Elslande. Na een studie van zijn persoonlijk visie over de bouwkunst, aan de hand van een handgeschreven betoog door de architect zelf, worden zijn ontwerpen thematisch overlopen en onderzocht. Aan het thema van de wederopbouw wordt uiteraard een uitgebreid hoofdstuk gewijd. Na deze grondige kennismaking met het brede spectrum aan realisaties, worden de verschillende actoren belicht die een invloed uitoefenden op zijn oeuvre. Ten slotte sluit deze verhandeling af met een conclusie omtrent de hedendaagse toestand van het bewaarde oeuvre en inzake de plaats en betekenis van Camille Van Elslande in een ruimer architectuurhistorisch kader.

I.2. METHODOLOGIE

De basis van dit uitgebreide onderzoek naar het volledige oeuvre van Camille Van Elslande was het persoonlijk archief van de architect dat bewaard wordt in het *Provinciaal Archief West-Vlaanderen* te Brugge.³ Aan de hand van de inventaris van het archief Van Elslande begon ik een oeuvrelijst op te stellen, bestaande uit de typologie en naam van elk ontwerp, samen met het adres, de datering, de opdrachtgever en de archiefreferentie. Bij het ontbreken van informatie, zoals de specifieke ligging (straat en huisnummer) van de projecten, werd er verder gezocht in de dossiers en het kaartmateriaal naar bruikbare aanwijzingen.⁴ Vaak kon via een schetsmatig plannetje van de hand van Camille Van Elslande, de vermelding van de kadastragegevens, of een liggingsbeschrijving de situering achterhaald worden.⁵ Een volgende stap was uiteraard het veldwerk in situ. Aan de hand van de foto's van de exterieurs en de liggingsgegevens van de ontwerpen, werden er talrijke veldwerkdagen ondernomen in de Westhoek, om alle realisaties van Camille Van Elslande te gaan traceren in hun huidige toestand.⁶ Gezien het uitgebreide aantal verwezenlijkingen, was het uit te voeren veldwerk een eerder omvangrijke taak. Veldwerk is onder meer nuttig om de constructieve en decoratieve elementen te beschrijven en de bouwstijl af te leiden. Door de vergelijking tussen het oorspronkelijk ontwerp met de huidige situatie kon de status –intact of afgebroken, verbouwd of gerestaureerd– van elk gebouw geregistreerd worden. Het veldwerk was van het grootste belang om voeling te krijgen met en inzicht te verwerven in de architectuur van Van Elslande. Door het reële contact met de monumentale bronnen kon “de geest van Van Elslande” als het ware spreken tot de onderzoeker. Aangezien Van Elslande zijn architecturale projecten meestal opvatte als (benaderende) totaalkunstwerken, werden ook verscheidene interieurs bezocht. Via het contact met de bewoners kwam er overigens in vele gevallen erg nuttige informatie aan de oppervlakte omtrent de (ver)bouwgeschiedenis van hun

³ Het archief van Camille Van Elslande telt 320 dossiers en 3152 losse plannen. Op 2 juni 2008 werd dit archief door Anita, Guy en Ivan Winnock officieel in permanente bruikleen gegeven aan het *Provinciaal Archief West-Vlaanderen*, waar het in de meest optimale omstandigheden bewaard wordt. Sinds 2009 is het archief ontsloten en raadpleegbaar voor het publiek.

⁴ In vele gevallen ontbraken de huisnummers van de bouwwerken. De oorzaak hiervan is deels het feit dat het stedelijk weefsel, het stratenetwerk en de graad van bebouwing anders waren en nog niet zodanig uitgebreid als vandaag. Wegens de vernielingen tijdens Wereldoorlog I waren bovendien vele straten als het ware weggeveegd van de kaart, waardoor er bij de wederopbouw een tijd over moest gaan vooraleer alle huizen terug een vaste nummering hadden. Verschillende straatnamen werden ook gewijzigd doorheen de tijd. In de literatuurbronnen werd daarom op zoek gegaan naar de oorspronkelijke straatnamen.

⁵ Vaak betekende het traceren van de huidige ligging van een bouwwerk een heel zoekproces waarbij men inventief en interdisciplinair moest te werk gaan om tot oplossingen te komen.

⁶ Het veldwerk bestond uit het nemen van foto's van alle zijden van het exterieur, maar ook van architecturale details; het aanduiden op het oorspronkelijk ontwerp wat de verschillen zijn met de huidige toestand; het trekken van conclusies rondom bouwstijl, bouwmaterialen en –technieken...

woning. Telkens stonden de geïnteresseerde bewoners toe om foto's te nemen van het bewaarde interieur, waardoor het documentatiemateriaal aangroeide tot grote hoeveelheden. Om deze vloed aan verzamelde gegevens te beheren en te verwerken, was er een overzichtelijke registratiemethode nodig. Een ordening in bestandsmappen per project en per gemeente kwam een overzichtelijke methodiek ten goede.

Het beeld dat het archiefmateriaal in het *Provinciaal Archief West-Vlaanderen* schepte van het oeuvre van Camille Van Elslande, was echter onvolledig. Dit werd duidelijk na een bezoek aan de nabestaanden van de architect, namelijk de kleinkinderen Ivan Winnock, Anita Winnock en Guy Winnock-de Grave. Zij bewaren bij zich thuis de ontwerpplannen, aquarellen, schilderijen en andere kunstige creaties van hun grootvader die hen na aan het hart liggen.⁷ Anita Winnock beschikt over een uitgebreid aantal ontwerptekeningen en allerlei memorabilia van haar grootvader. Omwille van privacyredenen werd door de nabestaanden uitdrukkelijk gevraagd om geen specifieke referenties naar het privébezit te hanteren in deze thesis. Daarom wordt er bij ontwerpen die zich in privébezit bevinden, enkel vermeld dat ze zich in een privéarchief bevinden, maar niet bij welke persoon en op welke plek deze ontwerpen zich bevinden.

Hoewel er bij het in bruikleen geven aan het *Provinciaal Archief* rekening mee werd gehouden dat er van alle ontwerptekeningen zich een dubbel (of kopie) zou bevinden in het ontsloten archief, is dit in de praktijk niet overal gebeurd. Van verschillende ontwerpen die vandaag in privébezit bewaard worden, is er bovendien geen enkel spoor van terug te vinden in het ontsloten archief. Deze dossiers waren dan ook meestal reeds uiteengevallen, waardoor een poging tot samenstelling ervan een nagenoeg ondoenbare klus zou zijn. Aan de hand van deze “nieuw ontdekte” ontwerpen, kon de oeuvrelijst verder aangevuld worden. Deze nieuwe toevoer zorgde er uiteraard voor dat er opnieuw veldwerk moest worden ondernomen. Hetzelfde gebeurde na een bezoek aan het *Stadsarchief* van Veurne en het archief van de *Dienst der Verwoeste Gewesten*, ondergebracht in het *Algemeen Rijksarchief* te Brussel. Vele dossiers waren dezelfde als in het persoonlijk archief te Brugge, maar toch waren er ook hier projecten die voor het eerst opdoken. Na het registreren van alle dossiers met bijhorend kaartmateriaal, versplinterd bewaard over deze verschillende archieven, kon de oeuvrelijst eindelijk als “volledig” beschouwd worden. Het uiteindelijke resultaat komt neer op 135 ontwerpen aangaande wederopbouw en nieuwbouw, 42 ontwerpen aangaande verbouwings-

⁷ Meestal gaat het hier trouwens om ontwerpen van de meest pittoreske projecten van Camille Van Elslande. Omwille van de esthetiek die uitgaat van deze ontwerptekeningen, worden ze logischerwijs graag bijgehouden door de nabestaanden.

en herstellingswerken en 28 overige ontwerpen (zoals winkelpuien, smeedwerk, loodsen, scheidsmuren...). Al de realisaties werden, zonder uitzondering, in situ opgezocht en gefotografeerd. Van tientallen bouwwerken werd ook het interieur bezocht.⁸ Ondanks deze grondige aanpak, mag de oeuvrelijst niet als “volledig sluitend” worden gezien. Ze dient gehanteerd te worden als zijnde een getrouwe benadering van de werkelijke omvang van Van Elslandes oeuvre.

Gelijktijdig met dit omvangrijk “basiswerk”, werd onderzoek gevoerd naar het leven en de omgeving van Camille Van Elslande en naar de context en achterliggende ideeën en principes van zijn architectuur. Om de biografie van de architect samen te stellen waren de mondelinge getuigenissen van kleinkinderen Ivan en Anita Winnock –die hun grootvader gekend hebben tot in hun twintiger jaren– de voornaamste bronnen. Objectief omgaan met de informatie uit mondelinge bronnen betekent een evenwichtsoefening. Elke getuigenis is namelijk “gekleurd” door de ingesteldheid en de persoonlijke herinneringen en interpretaties van de getuige. Zo beschreef Anita Winnock haar grootvader vooral als een zeer idealistisch, integer en maatschappelijk gedreven man, terwijl Ivan Winnock, als voorzitter van het huidige *Willemsfonds Veurne*, een eerder politiek getint verhaal bracht over Camille Van Elslande.⁹ Andere documentatie die van groot nut was om de biografie vorm te geven, waren de geschreven bronnen. Ze zijn in grote aantallen vertegenwoordigd en in te delen in twee groepen: de projectdossiers en briefwisselingen, raadpleegbaar in de voornoemde openbare archieven, en een reeks documenten, bewaard in privébezit van de nabestaanden. Vooral deze tweede groep documentatiemateriaal was van grote waarde om de persoonlijkheid, de vele activiteiten (zowel professioneel als niet-professioneel), de interesses en passies, en de grote gebeurtenissen uit het leven van de architect te kunnen reconstrueren. Specifiek bestaat dit materiaal uit persoonlijke briefwisselingen, diploma’s en attesten, bewijzen van lidmaatschappen (bv. lidkaart van de *KCML*) en een stapel krantenknipsels van artikels gewijd aan Van Elslande ter nagedachtenis bij zijn dood. Hoewel deze laatste soort tekstmateriaal weerom onderhevig was aan subjectivisme, was het van nut om de persoonlijkheid van de architect en de waardering vanwege zijn tijdgenoten te achterhalen. Het iconografisch materiaal, zijnde de privéfoto’s van Camille Van Elslande, boden hierbij de nodige visuele ondersteuning van zijn diverse activiteiten gedurende zijn leven. Een belangrijke geschreven bron die eveneens werd bewaard, is een soort beknopte autobiografie

⁸ Het resultaat van dit intensief veldwerk vindt zijn neerslag in bijhorende uitgebreide en rijkelijk geïllustreerde oeuvrecatalogus.

⁹ De verslagen van de gesprekken met Anita en Ivan Winnock zijn terug te vinden in de bijlagen.

van Camille Van Elslande met de naam “*Curriculum Vitae Camille van Elslande*” dat hij schreef in 1962. Hierin staan alle professionele activiteiten en functies opgesomd die hij tijdens zijn leven ondernam. Een deel ervan bestaat uit een Politiek Curriculum Vitae.

De uitgebreide biografie, die naar chronologie is ingedeeld, wordt gevolgd door het hoofdstuk waar het grootste deel van deze verhandeling is aan besteed, namelijk dat van de architectuur van Camille Van Elslande. Dit hoofdstuk vangt aan met een theoretisch gedeelte waarin de persoonlijk architecturale visie van de architect wordt verduidelijkt en geplaatst in de ruimere context van het toenmalige discours van de Belgische architectuurwereld.

Twee waardevolle geschreven bronnen zijn de handgeschreven toespraken van Camille Van Elslande: “*Over de verbetering der werkmanswoning*” (1912) en “*Visie over de bouwkunst*” (1914 en 1954).¹⁰ Deze documenten vormden de sleutel tot het begrip van de persoonlijke architectuur en de achterliggende principes waarop de architect zich baseerde. De “*Visie over de bouwkunst*” is te beschouwen als een manifest voor een “moderne architectuur” –iets waar Van Elslande voorstander van was– en wat men hieronder diende te verstaan. Terwijl de Veurnse architect in dit betoog een eerder algemene interpretatie gaf van de architectuurgeschiedenis, verschaftte hij in “*Over de verbetering der werkmanswoning*” een specifieke blik op de problematiek van de sociale huisvesting. Dit geschrift is dan ook de bron bij uitstek die getuigt van Van Elslandes filantropische ingesteldheid. Een aanvullende bron waarin zijn persoonlijke architecturale visie tot uiting komt, is een –door de architect zelfgeschreven– artikel “*l’Architecture de nos plages*” (februari, 1912) uit tijdschrift *La Pointe Sèche*, waar Van Elslande als afstuderend architect medewerker van was.¹¹

Na het theoretische gedeelte volgen een reeks van vijf thematische hoofdstukken: “Ontwerpen vóór WO I”, “De wederopbouw”, “Arbeiderswoningen en tuinwijken”, “Kustvilla’s” en “Overige ontwerpen”. Er werd niet geopteerd voor een chronologische bespreking van de architecturale ontwerpen, omdat de overgrote meerderheid van de ontwerpen van Camille Van Elslande geconcentreerd tot stand kwam in een korte tijdsperiode van grofweg tien jaar

¹⁰ Deze geschreven documenten bevinden zich in privéarchief. Van Elslande hield deze toespraken voor het Veurnse Willemsfonds, waarvan hij zelf lid was als jonge architect en tevens de heroprichter ervan in 1932 (cf. Hoofdstuk II.4. Politiek en sociaal-maatschappelijk leven).

¹¹ *La Pointe Sèche* (1911-1914) was een maandblad van “*de Collectivité des Arts Décoratifs, waarin jonge werknemers verenigd waren. ... De redacteurs, die doorgaans onder een schuilnaam schreven, hekelden op een vaak satirische toon de incompetenten concurrenten en de gevestigde orde...*” F., VAN LAETHEM, *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, 2003, p. 454.

Het was “*een tijdschrift dat zich in de eerste plaats als spreekbuis van de stagiairs aanmeldde, en waaraan onder andere R. Doom en J. Eggericx hun medewerking verleenden*”. J., CELIS, *Resurgam: de Belgische wederopbouw na 1914*, 1985, p. 137.

(de jaren '20).¹² Hierdoor zou er bij een chronologische indeling geen proportioneel evenwicht bestaan tussen de ontwerpen uit de verschillende tijdsperiodes. Hoewel zijn bouwstijl naar het einde van zijn carrière toe algemeen gezien een versobering vertoont, is er bovendien niet echt sprake van een zich duidelijk aftekenende stijlevolutie.

Binnen elk thematisch hoofdstuk worden de architectuurontwerpen van de architect ingebed in een algemene context van het desbetreffende thema en van de specifieke architectuurtypologie. In het hoofdstuk van de wederopbouw van hoeves wordt bv. eerst een algemeen beeld weergegeven van de Vlaamse polderhoeve en zijn historische ligging, om daarna specifiek de typische stijlkenmerken en toegepaste principes van Camille Van Elslande uit te diepen aan de hand van enkele casussen. Via duiding van de ontwerpen in een bredere architecturale, historische, maatschappelijke... context, is hun eigenheid, betekenis en belang beter in te schatten. De persoonlijke ontwerpen van Van Elslande worden m.a.w. gestaafd aan de informatie uit de literatuurbronnen (cf. bibliografie). Telkens worden de besproken typologieën ook teruggekoppeld naar het volledige oeuvre van Camille Van Elslande om zo de representativiteit van een bepaalde typologie te bepalen binnen het geheel. Elk van deze hoofdstukken is verder ingedeeld hetzij volgens deelonderwerp, hetzij volgens chronologie. Via de vaststellingen per architecturaal thema of typologie is het bovendien mogelijk om naar deelbesluiten toe te werken. Speciale aandacht werd besteed aan het hoofdstuk van de wederopbouw. Dit was dan ook de activiteit waarmee Van Elslande het meest naam heeft gemaakt. Om de architect te kunnen plaatsen en zijn betekenis te kunnen bepalen binnen de wederopbouw, werd o.a. beroep gedaan op de twee belangrijkste naslagwerken rondom dit thema: *Resurgam, de Belgische wederopbouw na 1914* (1985) en *Bouwen aan wederopbouw 1914/2050: Architectuur in de Westhoek* (2009).¹³ Het thema van de wederopbouw is opgedeeld in volgende delen: een inleidend gedeelte, de wederopbouw op het platteland met de deelthema's "wederopbouw in dorpskernen" en "wederopbouw van hoeves" en tot slot de wederopbouw in een stedelijke context, met Veurne als uitgewerkte casus. De stad Veurne vertoont de hoogste concentratie aan wederopgebouwde stadswoningen naar ontwerp van Camille Van Elslande en is daardoor de meest aangewezen

¹² Door de "boost" van ontwerp opdrachten na de Eerste Wereldoorlog, liep zijn carrière grotendeels parallel met de wederopbouwjaren. Vanaf de jaren '30 daalden zijn ontwerpactiviteiten gevoelig, om nagenoeg volledig tot stilstand te komen vanaf 1937. Desondanks ontwierp hij daarna nog sporadisch, tot zijn laatste ontwerp in 1954.

¹³ J., CORNILLY, S., DE CAIGNY, D., DENDOOVEN, e.a., *Bouwen aan wederopbouw 1914/2050:*

Architectuur in de Westhoek, Ieper, Erfgoedcel CO7, 2009.

J. CELIS, *De wederopbouwarchitectuur tussen inhoud en vorm*, in: *Resurgam: de Belgische wederopbouw na 1914*, Brussel, Gemeentekrediet van België, 1985.

casus om een beeld te scheppen van zijn rol als wederopbouwarchitect. Via een bespreking van de architectuur in Veurne volgens een indeling in drie stadszones (stadshart, hoofdstraten en stadsrand) wordt in dit hoofdstuk overigens niet alleen aandacht besteed aan de wederopbouw (jaren '20), maar ook aan de latere stadsbebouwing (interbellumarchitectuur uit de jaren '30). Vandaar de titel “wederopbouw en nieuwbouw in een stedelijke context: Veurne”. Hoewel de latere ontwerpen in art deco en modernisme geen wederopbouw behelzen, worden ze tóch besproken onder het algemeen thema van de wederopbouw, omdat het weergeven van een totaalbeeld van Van Elslandes architectuur in Veurne werd vooropgesteld. Het is de meest overzichtelijk manier om de persoonlijke invloed van Camille Van Elslande in het algemeen stadsbeeld van Veurne te kunnen schetsen.

Hoewel wederopbouw ook gedefinieerd kan worden als “nieuwbouw”, dient het gehanteerde onderscheid tussen beide termen (“wederopbouw” en “nieuwbouw”) bij dit hoofdstuk enigszins verduidelijkt te worden. Bij wederopbouw gaat het om het ontwerpen van gebouwen die door oorlogsverwoestingen zodanig vernield waren dat ze heropgebouwd moesten worden.¹⁴ Bij nieuwbouw gaat het om het ontwerpen van gebouwen die voordien niet vernield waren geweest door oorlogsgeweld en om die reden dus geen gebouw moesten vervangen. Deze nieuwbouwprojecten konden echter wel “voorlopers” hebben van zichzelf. In het geval dat een gebouw bewust werd gesloopt –niet door oorlogsgeweld– met de bedoeling een vernieuwde versie ervan op dezelfde plek te bouwen, dan wordt dit gerekend onder nieuwbouw en staat het ook zo aangegeven in de oevrecatalogus.

Uiteraard kunnen, gezien het uitgebreide oeuvre, niet alle ontwerpen aan bod komen in deze masterproef. Een selectieve aanpak was noodzakelijk en daarom worden dan ook via representatieve casussen de verschillende architecturale typologieën voorgesteld. Nagenoeg alle typologieën werden behandeld, met uitzondering van kapellen, herbergen, de minimumwoning en het sanatorium.¹⁵ Deze krijgen wel een beknopte beschrijving in de oevrecatalogus, zoals alle realisaties overigens, waardoor in principe geen enkel ontwerp onbesproken blijft. Niet op ieder onderwerp kon even diepgaand worden ingegaan. De benadering en doelstelling van deze masterproef is dan ook niet een diepgaande studie van een deelaspect, maar een globale en grondige kennismaking met het oeuvre van Camille Van

¹⁴ De woningen werden heropgebouwd op hun oorspronkelijke plaats. Bij hoevewederopbouw kwam het echter voor dat ze op een andere, nabijgelegen plaats opnieuw verrezen. Ook bij dorpskernen op het platteland kwam dit voor. Zo werd bv. de dorpskern van Kaaskerke –waar Van Elslande werkzaam was– verplaatst naar een meer “strategische” ligging die beter aansloot op de verbindingswegen. De oorzaak van deze wederopbouw op een nieuwe ligging was het feit dat het landschap van het platteland zodanig was toegetakeld door het oorlogsgeweld, dat (landbouw)gronden moesten worden heraangelegd, geëffend of volledig opnieuw moesten worden ingericht en hersteld.

¹⁵ Van deze laatste twee typologieën is er telkens maar één exemplaar binnen het volledige oeuvre.

Elslande. De titel “*Camille Van Elslande. Op alle fronten*” verwijst naar de veelzijdigheid van de architect en de diversiteit die zo kenmerkend is voor zijn oeuvre. Net deze diversiteit rondom de persoon van Camille Van Elslande bleek het meest geschikt als centraal onderwerp. Deze architect laat zich nu eenmaal het best typeren via het beklemtonen van zijn diversiteit. Een benadering tot Van Elslande via een deelaspect van hem, bv. enkel als wederopbouwarchitect, zou hem en zijn enorm aantal creatieve realisaties onrecht aandoen. Vandaar dan ook de eerder globale, veelzijdige en tegelijk diepgaande aanpak waarmee deze masterproef tot stand kwam.

Een derde deel van deze thesis bestaat uit het onderzoek naar de verschillende actoren waarvan Camille Van Elslande in verschillende mate een zekere architecturale invloed ondervond. Er bestonden wisselwerkingen tussen Van Elslande enerzijds en zijn leermeesters, opdrachtgevers en medewerkers anderzijds. In dit hoofdstuk wordt Van Elslande benaderd vanuit verschillende perspectieven. Zeer bruikbare bronnen hierbij waren o.a. de projectdossiers met briefwisseling tussen de opdrachtgevers en de architect en de briefwisseling tussen Van Elslande en zijn medewerker André Nootaert.

Als besluit wordt er even gefocust op de hedendaagse omgang met het bewaarde oeuvre van de Veurnse architect. Hierbij waren de, tijdens het veldwerk, opgedane kennis en ervaringen onontbeerlijk. Om de architect ten slotte te kunnen plaatsen in het grotere architecturale plaatje, is een vergelijking met tijdgenoten aangewezen. Het naslagwerk *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden* (2003) kwam hierbij handig van pas.

Deze verhandeling wordt vergezeld van een lijvige oeuvrecatalogus waarin alle ontwerpen beknopt beschreven en geïllustreerd worden. Ook de datering, status en archiefreferentie worden hierbij vermeld. Elk ontwerp kreeg een unieke cijfer- en lettercombinatie toegewezen. De letter correspondeert met de hoofdgroep waartoe het ontwerp behoort. De letter A verwijst naar de architecturale ontwerpen (bestaande uit wederopbouw en nieuwbouw), de letter B verwijst naar de herstellings- en veranderingswerken en de letter C verwijst naar de overige ontwerpen (zoals winkelpuien, smeedwerk, loodsen, werkplaatsen, scheidsmuren...). De catalogus vermeldt de ontwerpen in dezelfde volgorde als in de overzichtslijst in bijlage III, namelijk alfabetisch volgens vier niveaus: eerst volgens gemeente, dan volgens deelgemeente, daarna volgens adres en ten slotte volgens typologie.

II CAMILLE VAN ELSLANDE

II.1. JEUGD EN OPLEIDING

Camille Hendrik Van Elslande werd op 7 februari 1890 geboren te Veurne en stierf er op 30 mei 1962.¹⁶ Als jongste zoon (na zus Leonie en broer Omer) groeide hij op in een achtbare burgerfamilie van generatielange meubelmakers, afkomstig uit Izenberghe. Zijn vader Remi Henri Van Elslande oefende dit ambacht uit en werd later opgevolgd door Omer, de oudste zoon van het gezin. De familiezaak en het atelier waren aanvankelijk gevestigd in de Zuidstraat en later in de Noordstraat 59 te Veurne.¹⁷ De affiniteit voor kunst en architectuur en het respect voor hout als materiaal – binnen zijn oeuvre merkbaar aan het overvloedig gebruik van hout in onder andere zijn interieurontwerpen –, kreeg Van Elslande in zijn ouderlijke omgeving van jongs af aan mee. Geheel rooskleurig was de jeugd van Camille Van Elslande niet. Zijn moeder, Eugenia Malvina Moeneclaey, pleegde zelfmoord toen Camille nog een jong kind was. Deze traumatiserende gebeurtenis drukte een stempel op Van Elslande. Tot 1904 volgde hij zijn middelbare studies in de Rijksmiddelbare school te Veurne. Daarna besliste hij een opleiding tot architect te volgen aan de *Ecole des Arts Industriels et Décoratifs* te Elsene (Brussel).¹⁸

Zijn studiekeperiode was erg verrijkend en van hoogstaand niveau. De jonge Van Elslande liep stage tussen 1909 en 1912 bij de vooraanstaande Brusselse architect Gabriël Charle (1868-1919), zoon van één van de boegbeelden van de Vlaamse neorenaissance, Charle-Albert.¹⁹

Tijdens zijn studiekeperiode had hij zijn toekomstige echtgenote, Lydie Léonard, leren kennen. Zij was enig kind van welgestelde ouders van wie Van Elslande als beginnend architect veel financiële steun zou krijgen. Op 23 december 1912 –nog vóór hij afstudeerde– trouwde

¹⁶ Privéarchief, *Overlijdensbericht Camille Van Elslande, krantenknipsel*, 1962. Er wordt geen specificatie van het privéarchief vermeld omwille van privacy-redenen (cf. methodologie).

¹⁷ Het huis met meubelzaak in de Noordstraat was het geboortehuis van Camille Van Elslande. Tot op de dag van vandaag werd het ambacht van meubelmakers in de familie verdergezet via de zoon (Fernand) en kleinzoon (Jan) van Omer Van Elslande. Nog steeds is het atelier gevestigd in de Noordstraat 59 te Veurne, waar Jan Van Elslande vandaag als binnenhuisarchitect een interieurzaak openhoudt. Gesprek met Anita Winnock (op 20/04/2010).

¹⁸ Over deze school is er amper informatie terug te vinden in de literatuur, waardoor het moeilijk te achterhalen is waaruit Van Elslandes opleiding precies bestond en tot welke stroming deze school behoorde. Er is enkel een link op het internet te vinden die verwijst naar de huidige school te Elsene: *l'Ecole des Arts d'Ixelles*. In de voorgeschiedenis is te lezen dat de school werd gesticht in 1863. Vanaf 1867 kon men er een architectenopleiding volgen. <http://www.ecoledesarts.be/historique.html> (op 12/08/2011).

¹⁹ Meer informatie over Gabriël Charle en Charle-Albert, zie hoofdstuk IV.1. Leermeesters. S., DE CAIGNY (red.), *Het gekwetste geweest*, 2009, p. 82.

Camille Van Elslande op tweeëntwintigjarige leeftijd.²⁰ Rond dezelfde tijd (december 1912) ontving hij als stagiair reeds zijn eerste opdracht (cf. III.2.1. Ontwerpen vóór WO I). In deze periode leverde de jongeling bijdrages aan het tijdschrift *La Pointe Sèche*, dat een spreekbuis was voor stagiaires als nieuwe generatie architecten met verfrissende ideeën.²¹ Op 12 mei 1912 studeerde Van Elslande in Elsene af als architect. De prille architectenpraktijk combineerde hij van 1912 tot 1914 met het werk als gediplomeerd tekenleraar aan de stedelijke tekenschool in Veurne.²² In deze beginperiode schreef Camille Van Elslande enkele belangrijke betogen en gaf hij reeds als beginnend architect lezingen over architectuur. Het sociaal-maatschappelijk gedreven betoog “Over de verbetering der werkmanswoning” dateert uit 1912. Twee jaar later schreef hij de eerste versie van zijn “Visie over de bouwkunst”.²³

Foto 1: De jonge Camille Van Elslande (omstreeks 1912).
Privéarchief. Eigen fotomateriaal (17/03/2011).

²⁰ G., VLAEMYNCK, 2009, p.19.

²¹ Meer informatie over deze artikels door C. Van Elslande: zie verdere hoofdstukken. De eerste uitgave van *La Pointe Sèche* dateert van mei 1911 (laatste uitgave: maart 1914). “*Maandblad La Pointe Sèche was het orgaan van de Collectivité des Arts Décoratifs, waarin jonge werknemers verenigd waren. Het doel was de solidariteit te bevorderen tussen de architecten en hun bondgenoten, de binnenhuisinrichters en de vaklieden uit de bouwsector, en ruimte te bieden voor een nieuwe gezonde wedijver.*”

F., VAN LAETHEM, *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, 2003, p. 454.

²² Van 1925 tot 1926 zou hij dezelfde functie opnieuw uitoefenen aan de Rijksmiddelbare school te Veurne. I., WINNOCK, *Curriculum Vitae Camille Van Elslande*, (ongedateerd), p.1.

²³ De handgeschreven documenten van deze betogen bevinden zich in privéarchief bij de kleinkinderen van C. Van Elslande. Een analyse van deze geschriften is te vinden in hoofdstuk III.1. Persoonlijke architectuurtheorie en III.4.3. “*Over de verbetering der werkmanswoning*”.

II.2. CARRIERE ALS ARCHITECT

In 1914 brak de Eerste Wereldoorlog aan en moest Camille Van Elslande zijn dienstplicht in het Belgische leger volbrengen. De veronderstelling dat zijn architecturale werkzaamheden tot stilstand kwamen gedurende de vier oorlogsjaren is onwaar aangezien Van Elslande o.a. in 1916 een ontwerp uittekende van een noodwoning als kruidenierszaak (cf. III.3.2. Noodgebouwen). Bovendien behoorde hij tot de eenheid van de genie waardoor vermoed kan worden dat Van Elslande zaken moest ontwerpen ten dienste van de oorlogszaak.²⁴

Na de oorlog kon de lancering van zijn carrière echt van start gaan. Zijn werkzaamheden als succesvol zelfstandig architect liggen geconcentreerd tussen 1920 en 1939, wat in grote lijnen overeenkomt met de periode van het interbellum. In deze relatief korte tijdspanne vertoont Van Elslandes oeuvre een enorm uitgebreide en intensieve ontwerpactiviteit; zo'n 95 procent van zijn gehele oeuvre kwam in die jaren tot stand.²⁵ Vooral de eerste helft van de jaren '20 bleken de meest intensieve te zijn. Dit is logisch gezien zijn oeuvre en carrière voor een belangrijk deel kaderen binnen de wederopbouwactiviteiten –de wederopbouw in de Westhoek vond plaats in de jaren 1920 en was in Veurne al grotendeels voltooid omstreeks 1925. Na afloop van de Eerste Wereldoorlog was het aantal wederopbouwprojecten dat op de architect lag te wachten in Veurne en omgeving immers erg groot. De meest uiteenlopende typologieën pakte hij aan, gaande van eenvoudige arbeidershuisjes en landelijke hoeves tot statige burgerhuizen en openbare gebouwen.

De werkgelegenheid voor Camille Van Elslande was m.a.w. grotendeels dankzij de oorlog verzekerd. Binnen het totale oeuvre van 135 gebouwen, hebben er 51 het karakter van een wederopbouwproject.²⁶ In 1919 werd Camille Van Elslande door het gemeentebestuur van Veurne aangesteld als specialist, verantwoordelijk voor een belangrijk deel van de

²⁴ Wat zijn precieze opdrachten waren in de genie tijdens de oorlog is niet geweten wegens het karakter van geheimhouding. Camille Van Elslande vertelde over deze periode (1914-1918) uit zijn leven amper of niks aan zijn nageslacht. Kleinzoon Ivan Winnock vermoedt alleszins dat zijn grootvader zaken moest uittekenen ten dienste van de oorlogszaak. Gesprek met Ivan Winnock (op 02/03/2011).

²⁵ Met "het gehele oeuvre" wordt hier bedoeld: de lijst architecturale ontwerpen van gebouwen (zie A-lijst in de oevrecatalogus). Daarnaast is er nog een B-lijst: veranderings- en herstellingswerken en C-lijst: overige ontwerpen, maar deze projecten worden hier buiten beschouwing gelaten. Deze noot is van toepassing op alle vermeldingen van percentages ten opzichte van "het volledige oeuvre" van Camille Van Elslande.

²⁶ Tot dit totaal van 135 gebouwen zijn niet de 42 veranderings- en herstellingswerken en 28 overige ontwerpen gerekend. Naast de wederopbouw als bron van inkomsten, betekende het toenemende kusttoerisme tijdens het interbellum eveneens een belangrijke motor voor Van Elslandes ontwerpactiviteiten, gezien het grote aandeel kustvilla's binnen zijn oeuvre (cf. hoofdstuk III.5. Kustvilla's).

wederopbouwactiviteit die moest geschieden in de stad.²⁷ Ook drukte hij een belangrijke architecturale stempel op de wederopbouw van de gemeenten Stuivekenskerke en Sint-Jacobskapelle (cf. hoofdstuk III.3.4.1.). Zijn brede sociale netwerk van kennissen, vrienden, maar ook lokale notabelen kwam de architectenpraktijk ten goede. Van Elslande bouwde een bloeiend atelier uit, waar hij een zevental medewerker-tekenaars onder zich had.²⁸

Van Elslandes gerealiseerde oeuvre situeert zich in de Westhoek en aan de kust: vooral in Diksmuide, Ieper, Nieuwpoort, De Panne en Koksijde. Verder was de Veurnse architect o.a. ook werkzaam in de gemeenten Alveringem, Lo-Reninge, Kaaskerke, Merkem, Middelkerke en Oostduinkerke. Het was echter in thuisstad Veurne waar Camille Van Elslande de meeste opdrachten kreeg. Eenentwintig wederopbouwprojecten en zesenzeventig nieuwbouwprojecten staan er op zijn naam, wat neerkomt op 50 procent van het volledige oeuvre. Vandaag is zijn invloed in het huidige straatbeeld van Veurne als vanzelfsprekend nog steeds heel duidelijk aanwezig. Vooral het historische centrum met de Grote Markt als oudste kern en de hoofdstraten die erop uitkomen, zoals de Ooststraat als voornaamste winkelstraat, vertonen een belangrijk aandeel gebouwen van de hand van Camille Van Elslande. Het project waar zijn naam het sterkst mee verbonden is in deze stad, is de wederopgebouwde huizenrij (nr. 31-34) aan de noordkant van de Grote Markt. Gedurende zijn hele leven bleef Van Elslande wonen en werken vanuit zijn atelier in de Sasstraat te Veurne. Hij koesterde dan ook een grote liefde voor zijn geboortestreek en was zeer honkvast.

Van Elslandes activiteiten beperkten zich niet tot het ontwerpen van gebouwen. Volledig in de geest van het interbellum en vanuit de familietraditie (met stevige wortels in de art nouveau-stijl), ontwierp hij ook interieurs, zowel vaste als losse. Zijn meubelontwerp gebeurde steeds in functie van de gebouwen en vertoonde over het algemeen een gestileerde art nouveau- en later art deco-invloed. De broers Omer en Camille Van Elslande hadden een heel hechte band en werkten samen. Het was Omer die de meubelontwerpen van Camille steeds tot uitvoering bracht. Meestal benaderde Camille Van Elslande zijn architecturale opdrachten als totaalconcepten zodat ze de indruk wekken echte “gesamtkunstwerken” te zijn.

²⁷ Naast het tekenen van architecturale ontwerpen moest hij als specialist o.a. correcte inschattingen maken van de geleden schade en de daaraan gekoppelde schadevergoeding opmaken.

²⁸ Het atelier was gevestigd in zijn eigen woning “Ons Huis”, Sasstraat 11 te Veurne. Meer informatie over zijn medewerkers: zie hoofdstuk IV.3. Medewerkers en samenwerkingsverbanden. Gesprek met Ivan Winnock (op 02/03/2011).

In 1919 werd de Veurnse architect briefwisselend lid van de *Société Centrale d'Architecture de Belgique* (*S.C.A.B.*) en in 1942 effectief lid.²⁹ Een aantal architecten richtte deze nationale architectenvereniging op te Brussel in 1872. Zij wilden –in het kader van de opkomende technische vooruitgang– eraan herinneren dat architectuur in de eerste plaats een kunstvorm was ten dienste van de samenleving. De *S.C.A.B.* stelde o.a. het op gang brengen van een architectuurdebat en het verstevigen van de banden tussen architecten, tot doel.³⁰ Hiernaast trad Camille Van Elslande toe tot de West-Vlaamse *Bouwmeesterskring* in 1920.³¹ Deze beroepsvereniging van architecten werd opgericht te Brugge in 1910 (wettelijke erkenning in 1933) en organiseerde net als de *S.C.A.B.* talrijke studie-uitstappen en lezingen.³² Van Elslande schoolde zich eind jaren '30 op geregelde tijdstippen bij, want technologische ontwikkelingen kwamen in een stroomversnelling en moderne comfortnoden en hygiënische levensvereisten namen toe. Hij actualiseerde zijn kennis door het aanleggen van een persoonlijke bibliotheek van de nieuwste architectuurtijdschriften en architecturale handboeken. Vaak nam hij ook deel aan studiedagen en lezingen, georganiseerd door de *Société Centrale d'Architecture de Belgique* en de *Bouwmeesterskring* van West-Vlaanderen. Daarnaast ondernam Van Elslande enkele studiereizen naar Duitsland, Oostenrijk (beiden in 1937), Zwitserland (1938) en Nederland (1939).³³ Hoewel hij geen eigen publicaties uitbracht, verschenen er enkele artikels over zijn werken in contemporaine tijdschriften. Zo werd bv. de herinneringskapel te Stuivekenskerke besproken in het tijdschrift *l'Emulation* en vermeldde Stijn Streuvels in *Land en Leven in Vlaanderen* één van zijn hofstedes in de streek van Veurne.³⁴

²⁹ S., DE CAIGNY (red.), 2009, p. 82.

³⁰ B., MIHAIL, *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, 2003, pg. 513.

³¹ Privéarchief, *Curriculum Vitae Camille Van Elslande*, 11 november 1942.

³² <http://www.bondvlaamsearchitecten.be/vereniging.asp?v=kbkw> (op 11/05/10).

³³ Privéarchief, *Curriculum Vitae Camille Van Elslande*, 12 september 1940.

³⁴ S., STREUVELS, *Land en leven in Vlaanderen*, 1926 (4), p. 62-63.

II.3. SCHILDERKUNST EN ANDERE CREATIEVE BEZIGHEDEN

Hiernaast leefde Camille Van Elslande zich vol creatief talent uit in verschillende andere kunsttakken. Het grootste deel van deze creaties ondernam hij puur als vrijetijdsbesteding. De Veurnenaar ontwierp bv. posters, siervazen en kleine meubelstukjes zoals een sierlijk vormgegeven spiegeltje. De posters werden gemaakt voor festiviteiten in Veurne, zoals de *Driekoningenfeesten* en het *Jubelfeest* van de *Koninklijke Harmonie Sint-Cecilia* te Veurne. De siervazen werden vervaardigd uit obussen die na de Eerste Wereldoorlog voor het rapen lagen in de duinenstreek. Van Elslande tekende ontwerpen met gestileerde florale motieven in art nouveaustijl en liet ze door een kunstsmid uitvoeren. Ter gelegenheid van de verloving met zijn toekomstige bruid, vervaardigde hij voor haar een handspiegel uit hout waarvan het handvat als een sierlijk vrouwenfiguurtje met lange haren is vormgegeven.

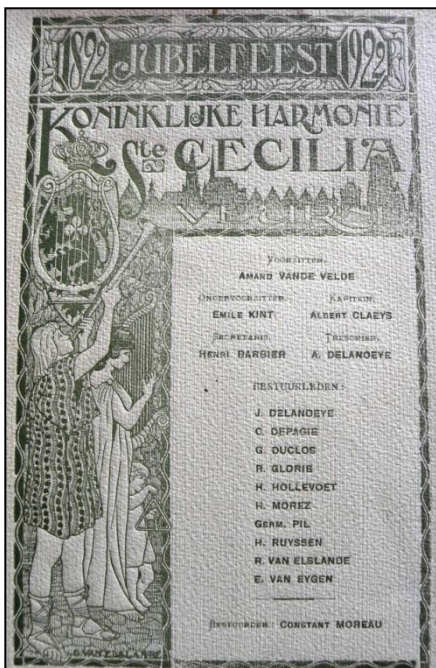

Foto 2 (links): Poster voor het Jubelfeest van de Koninklijk Harmonie Sint-Cecilia, Veurne (n.o.v. C. Van Elslande, 1922). Privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011).

Foto 3 (midden): Twee siervazen, vervaardigd uit kogelomhulsels (obussen) uit WO I (n.o.v. C. Van Elslande, omstreeks 1918). Privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011).

Foto 4 (rechts): Handspiegeltje in art nouveauvormgeving (n.o.v. C. Van Elslande, omstreeks 1912). Privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011).

Verder ontwierp Camille Van Elslande ook grafzerken en monumentjes. Het familiegraf van schoonfamilie Léonard in de vorm van een sarcofaag –waarin Camille Van Elslande zelf begraven is– en de grafsteen van zijn vader Rémi Van Elslande zijn vandaag nog te bezichtigen op het oud kerkhof te Veurne.

Aan de rechterzijgevel van instelling “het Torentje” op de hoek van de Grote Markt en de Noordstraat te Veurne is er een monument te zien van de hand van Van Elslande. Het is uitgewerkt in de vorm van een tabernakel. Oorspronkelijk hing hierin een gedenkplaat voor de doden van Veurne uit de Eerste Wereldoorlog. Jaarlijks werd er op deze plek een herdenkingsplechtigheid gehouden op 11 november.³⁵ De huidige plaat die er hangt, is een gedenkteken voor de stichter van de jaarlijkse *Boeteprocessie* te Veurne.

Foto 5 (links): Monument in tabernakelvorm, zijgevel Grote Markt nr. 34, Veurne (n.o.v. C. Van Elslande, omstreeks 1920).
Eigen fotomateriaal (02/03/2011)

Foto 6 (rechts): Grafzerk “Rust zacht” voor vader Remi Van Elslande (n.o.v. C. Van Elslande, 1929).
Eigen fotomateriaal (16/04/2011)

Van Elslandes meest geliefde bezigheid was echter de schilderkunst. Zijn “schildersloopbaan” ving aan in Brussel omstreeks 1940. Gedurende de Tweede Wereldoorlog leefde hij namelijk ondergedoken bij familie in de hoofdstad en had niks om handen waardoor hij begon te schilderen om zijn dagen te vullen. Deze hobby groeide uit tot een grote passie. Van Elslandes schilderactiviteit kwam in principe voort uit de aquarellen van het gewenste exterieure uitzicht die hij steeds maakte bij nieuwe architectuurontwerpen. Deze aquarellen vergezelden de bouwplannen –in plaats van het gebruik van foto’s vandaag. Aanvankelijk schilderde de Veurnse architect gouaches en aquarellen, omdat dit tijdens de oorlogsjaren de goedkoopste manieren van schilderen waren. Na de oorlog schakelde hij over

³⁵ <http://inventaris.vioe.be/woi/relict/476> (op 10/08/2011).

naar olieverf waarin vooral bloemstukken hun vorm kregen op het doek. Voor het schilderen van bloemstukken stond Camille Van Elslande het meest bekend. Hiervan heeft hij dan ook het grootste aantal exemplaren verkocht. Daarnaast schilderde hij portretten van familieleden, stillevens, landschapszichten en pittoreske hoekjes. Ook alle kerken in het arrondissement Veurne - Diksmuide heeft de kunstenaar op doek gezet.³⁶ Zijn schetsen maakte hij in situ. De verdere afwerking vond meestal plaats in zijn atelier. Op reis schilderde hij ook graag landschapjes, bv. in Bretagne en Bohan.

Van Elslandes schilderstijl is te benoemen als traditioneel en realistisch. Alles trachtte hij perfect naar werkelijkheid weer te geven met veel aandacht voor een correcte perspectiefwerking. Waarschijnlijk onder invloed van zijn opleiding in de architectuur, hanteerde hij een eerder “wiskundige aanpak” bij het schilderen.³⁷

Camille Van Elslande stelde zijn werken vaak tentoon in exposities. Jaarlijks organiseerde hij bv. een tentoonstelling in de voormalige kunstgalerij *galerie Memlinc* in de Vlamingstraat te Brugge. Ook in het voormalig concertgebouw in de Sint-Jacobstraat te Brugge, het casino van Koksijde, het stadhuis van Veurne en in kunstgalerij *Jordaens* in de Kouter te Gent, werden zijn werken tentoongesteld. De schilderijen werden te koop aangeboden bij het publiek en verkochten vrij goed. Vele van zijn werken hangen nu bij particulieren thuis.³⁸

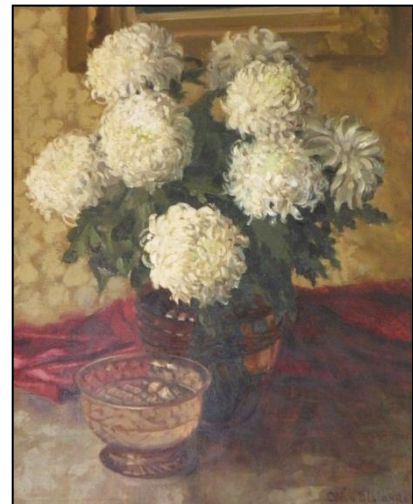
Foto 7: C. Van Elslande aan het schilderen in openlucht.

Privéarchief. Eigen fotomateriaal (17/03/2011).

Foto 8: Bloemenstilleven, n.o.v. C. Van Elslande, ongedateerd.

Privéarchief. Eigen fotomateriaal (17/03/2011).

³⁶ Deze thema's tonen aan dat C. Van Elslande een grote liefde had voor zijn streek. Een heel groot aantal schilderijen (naar schatting zo'n 120tal) zijn vandaag bewaard bij de nabestaanden van Camille Van Elslande; o.a. bij Anita Winnock (Overijse), Ivan Winnock en Guy Winnock-de Grave (Veurne).

³⁷ Zijn schilderijen kwamen niet voort uit een innerlijk gevoel of een emotie. Zijn stijl is tegengesteld aan dat van het expressionisme. Camille Van Elslande kon het dan ook niet goed vinden met schilders die gevormd waren in de Sint-Lucas school. Moderne kunst was zijn ding niet, hoewel dit in de jaren '40 -'50 zeer 'in' was. Zo had de contemporaine fauvistische schilder De Vlaemynck veel meer succes en meer naam dan Van Elslande. Gesprek met Ivan Winnock (op 02/03/2011).

³⁸ De verkoop en opbrengst van zijn schilderijen waren echter van weinig belang voor Camille Van Elslande. Hij ervoer de tentoonstellingen meer als het delen van zijn passie met andere liefhebbers. Gesprek met Anita Winnock (op 20/04/2010) en gesprek met Ivan Winnock (op 02/03/2011).

II.4. POLITIEK EN SOCIAAL-MAATSCHAPPELIJK LEVEN: “Doe wel en ziet niet om”³⁹

“Doe wel en ziet niet om” was één van de lijfspreuken van Camille Van Elslande. Dit zinnetje geeft uiting aan zijn filantropie, zijn grote sociaal-maatschappelijke gedrevenheid en zijn vooruitgangdenken. Uit dit hoofdstuk zal blijken dat hij dit motto gedurende zijn hele leven heeft nagevolgd en in de praktijk heeft omgezet.

Reeds vanaf zijn twintiger jaren was Camille Van Elslande fel politiek geëngageerd als vrijzinnig (links) liberaal.⁴⁰ In de verdere loop van zijn leven bouwde hij een glansrijke politieke carrière uit en werd hij één van “de grote mannen” van de liberale partij in Veurne. Vooral in de periode 1920-1940 was de Veurnenaar heel actief in de lokale politieke (en sociale) wereld. Hij was lid van verschillende liberale verenigingen en schopte het in 1938 (tot 1940) uiteindelijk tot gemeenteraadslid en provincieraadslid.

In 1913 was hij medeoprichter van het antiklerikale strijdblad *De Wekker* dat uitgegeven werd in Veurne en omgeving. In 1928 was hij de stichter van de liberale *Samenwerkende Maatschappij Ons Huis* te Veurne.⁴¹ Hij financierde deze oprichting grotendeels en tekende de plannen uit voor de bouw van het verenigingshuis (met o.a. feestzaal, toneelzaal en café) dat eveneens de naam “Ons Huis” kreeg.⁴² Het streefdoel was dat alle liberale verenigingen uit de omgeving er hun onderkomen zouden vinden voor sociale, culturele en politieke bijeenkomsten. Het liberale huis kende een bloei in de jaren 1930-1940. Na de Tweede Wereldoorlog veranderde de naam in “Liberty”.⁴³ Camille Van Elslande werd voorzitter van zowel de *SM Ons Huis* als secretaris en voorzitter van de liberale *Volksbond*. Hiernaast richtte Camille Van Elslande een liberale vakbondsafdeling op en een Vrouwenbond waarvan zijn vrouw, Lydie Leonard, voorzitster zou worden.⁴⁴ Verder was hij ook bestuurslid van de ziekenbond *Help U Zelf*.

³⁹ Citaat en lijfspreuk van Camille Van Elslande. Verslag van gesprek met Ivan Winnock, bijlage II, p. 7.

⁴⁰ In een hulde aan Camille Van Elslande werd hij beschreven als: “een militant van het grootste gehalte in de rangen van de Liberale Partij...”. Privéarchief, artikel uit krantenknipsel, 1962.

⁴¹ Het bevond zich in de Boterweegschaalstraat en de Klaverstraat te Veurne. Ondertussen is dit gebouw afgebroken. Eigen bevindingen aan de hand van archiefonderzoek in het *Provinciaal Archief West-Vlaanderen* en veldwerk in Veurne op 23-24/03/10.

⁴² Alle liberale huizen kregen in die tijd de naam “Ons Huis”. Bovendien kwam de naam van zijn eigen woonhuis, “Ons Huis”, voort uit zijn liberale overtuiging. Gesprek met Ivan Winnock, op 02/03/2011.

⁴³ Vandaag is “Ons Huis” afgebroken. De naam van het appartementsgebouw dat in de plaats kwam, draagt wel nog steeds de naam “Liberty”. Gesprek met Ivan Winnock (op 02/03/2011) en eigen bevindingen bij veldwerk.

⁴⁴ Privéarchief, *Politiek Curriculum Vitae Camille Van Elslande*, 9 april 1942.

Inzake het culturele en sociale leven dat zich afspeelde in “Ons Huis” in de Boterweegschaalstraat, legde Camille Van Elslande heel wat gewicht in de schaal. Voor de toneelgroep *Arm in de beurs en van zinnen jong* van de *Koninklijke Rederijderskamer van Rhetorica* die er hun lokaal had, regisseerde hij de toneelstukken, ontwierp de decors, grimeerde de acteurs, enz. Sinds zijn dertiende levensjaar wist hij 59 jaar lang zijn muzikaal talent te benutten als hobospeler bij de liberale *Koninklijke Harmonie Sint-Cecilia*, waarvan hij bestuurslid en secretaris was (1926-1934) en er na 1955 erevoorzitter werd. Bij de plaatselijke turnkring *Kracht en Zwier* en de symfonieafdeling *Willen is Kunnen* van de Koninklijk Harmonie, vervulde hij eveneens de functie van voorzitter (in de jaren '20-'30).⁴⁵ De activiteiten van al deze verenigingen vonden hun onderkomen in “Ons Huis”.

Een andere belangrijke gebeurtenis in de geschiedenis van de Veurnse liberale wereld was de heroprichting van het *Willemsfonds*. Dit gebeurde op 3 april 1932 onder impuls van Camille Van Elslande. Ivan Winnock citeert volgende woorden uit de openingsrede van Van Elslande: *“De liberale Vlaamsgezinden staan pal en eerlijk met hun onaangetaste vaderlandsliefde. Zij willen recht laten wedervaren aan de Vlamingen, maar in het kader der Belgische eenheid; zij willen het Vlaamse volk ontvoogden van het klerikale juk, door het te ontwikkelen bij middel der Vlaamse taal. En dat is hun recht. Namens den Liberalen Volksbond begroet ik de herstelling van het Willemsfonds dat altijd was en steeds blijven zal: Vlaamsgezind-liberaal-vaderlandsgezind”*.⁴⁶

Belangrijk om op te merken is dat de toenmalige liberale strekking qua karakter erg verschilde van het huidige liberalisme. Het droeg een sociale bewogenheid en nobele idealen uit en kwam op voor sociale gelijkheid en rechtvaardigheid.⁴⁷ De toenmalige liberalen waren in een bepaald opzicht “de socialisten” van vandaag. Mensen die behoorden tot de liberaal-vrijzinnige strekking waren niet breed gezaaid in het katholieke Veurne. Het waren mensen met een moderne visie op de maatschappij en een sterk vooruitgangsidee. Het politiek engagement van de Veurnse architect impliceerde dus automatisch een grote sociale en maatschappelijke inzet. Camille Van Elslande maakte deel uit van een zeer gedreven garde idealisten die beseftte dat er nog veel te realiseren was op maatschappelijk vlak. Hij was fel begaan met het verbeteren van het onderwijs en de leefomstandigheden van arbeiders. In de

⁴⁵ Privéarchief, *Curriculum Vitae Camille Van Elslande*, 9 april 1942.

⁴⁶ Kleinzoons Ivan Winnock trad in de politieke en maatschappelijke voetsporen van zijn grootvader. Hij is de huidige voorzitter van het Veurnse Willemsfonds en bracht een publicatie uit over de geschiedenis van het WF. I., WINNOCK, *Geschiedenis van het Willemsfonds Veurne – De Panne 1907-2007*, p. 27.

⁴⁷ Onder andere: “goed en goedkoop onderwijs voor iedereen”.

Westhoek stond men achter op deze vlakken.⁴⁸ Zijn betoog “Over de verbetering der werkmanswoning” dat hij in 1912 naar voor bracht in het *Willemsfonds* was hier een vroege uiting van. Van Elslande zette zich met raad en daad, en vooral financieel, in voor een hele reeks sociaal-maatschappelijke projecten en bleef dat doen gedurende de rest van z’n leven.⁴⁹ Deze sociale gedrevenheid zal ook zijn vertaling kennen in de wederopbouwactiviteiten van de architect (cf. III.2.5. Arbeiderswoningen).

Een belangrijke persoonlijke overtuiging dat Van Elslandes maatschappelijke inzet en sociale bewogenheid voedde, was de vrijmetselarij. Sinds 1913 was hij reeds vrijmetselaar, gezien hij het symbool van de vrijmetselarij (een passer en driehoek) verwerkte in de gevel van zijn eigen woonhuis.⁵⁰ Hoogstwaarschijnlijk kwam Van Elslande in deze kringen terecht tijdens zijn studentenjaren in Brussel. Van zijn oudere zus Leonie en haar echtgenoot die er woonden, is geweten dat zij vrijmetselaars waren.⁵¹ In de liberale kringen kende iedereen elkaar. Als een bepaalde vrijmetselaar zag dat de ingesteldheid en persoonlijkheid van een politieke genoot in het ideeëngoed paste van de vrijmetselarij, werd hij door hem hiertoe uitgenodigd.⁵² De vrijmetselarij omvat in zijn kern een spirituele zoektocht die verschillend is van die van de Rooms Katholieke Kerk, hoewel beiden uitgaan van hetzelfde basisidee dat Christus verkondigde: “geloof in eenheid en liefde onder de mensen”. De vrijmetselaars keren zich echter tegen de Katholieke Kerk wegens het machtsmisbruik, de hiërarchie binnen de Kerk en de weelde doorheen de geschiedenis. Vrijmetselaars zijn verenigd in broederschappen waarin iedereen gelijk is. Hun basisgedachte bestaat dan ook uit het streven naar gelijkwaardigheid en rechtvaardigheid voor alle mensen. De opvatting heerst dat men een klein deeltje is van een groter geheel waarbij elk zijn steentje moet bijdragen tot een deugdvolle samenleving. Er zijn verschillende vormen van vrijmetselarij in verschillende landen, maar de ijver voor gelijkheid en rechtschapenheid is steeds een overeenkomstig en gemeenschappelijk doel.

Dit “werken aan de mensheid” vormde een basisidee in het leven van Camille Van Elslande en bepaalde zijn houding en activiteiten. Voorgaande geciteerde openingsrede geeft blijk van één van de streefdoelen van de Vlaamse vrijmetselaars (en vrijzinnige liberalen): het volk

⁴⁸ Gesprek met Anita Winnock (op 17/03/2011).

⁴⁹ Naast de vele oprichtingen van sociaal-maatschappelijke en politieke verenigingen en organisaties, steunde hij bv. volop kankerfondsen, nadat zijn vader gestorven was aan kanker.

⁵⁰ In de vrijmetselarij maakt men gebruik van verschillende symbolen, bv. de driehoek, de passer en winkelhaak. Het ontwerp van zijn eigen woonhuis “Ons Huis” kwam tot stand in 1913. Het bevindt zich in de Sasstraat 11 te Veurne (zie III.2.1. Ontwerpen vóór WO I).

⁵¹ Gesprek met Anita Winnock (op 17/03/2011).

⁵² Het is dus mogelijk dat zijn zus en schoonbroer hem uitnodigden om vrijmetselaar te worden.

ontlasten van het katholieke juk door middel van opgewaardeerd onderwijs, m.a.w. kritische geesten doen ontwikkelen bij het volk. Zoals eerder gesuggereerd, deed Van Elslande ook aan liefdadigheidswerken. Als voorzitter van het liberale verenigingshuis *Ons Huis* organiseerde hij bv. in de kerstperiode bedelingen van cadeautjes (bv. zakjes kolen) voor de minderbedeelden.⁵³

De vrijmetselaars kenden tegenwerking van de katholieken, omdat de Kerk zich door hen bedreigd voelde in zijn macht. De katholieken hadden in het Vlaanderen van 100 jaar geleden alle macht in handen. Nagenoeg alle besturen waren katholiek. Zo kon men bv. heel moeilijk aan een job geraken als men zich als vrijmetselaar had geuit. Van weerskanten heersten er dus felle tegenkantingen. Geheimhouding was in dergelijke situaties een veilige optie voor de vrijmetselaars. Ook Camille Van Elslande werd niet gespaard van deze weerstand. Ondanks zijn grote maatschappelijke inzet ondervond de vrijzinnige en links georiënteerde Van Elslande politieke tegenstand in het katholieke en conservatieve Veurne, vooral vanuit de hoek van het *Vlaams Nationaal Verbond (VNV)*. Het kwam zelfs zo ver dat Van Elslande in 1939 onder politieke druk uit de gemeenteraad van Veurne werd gezet, omdat zijn liberale ideeën niet pasten in het conservatieve plaatje. In de jaren '50-'60 werkte dit conservatisme in Veurne nog door, aangezien er op de begrafenis van Camille Van Elslande geen vertegenwoordiging aanwezig was van het stadsbestuur: *“Treurig was het echter te moeten vaststellen dat het Veurnse stadsbestuur door burgemeester noch schepene vertegenwoordigd was, om een laatste groet te brengen aan een oud-gemeenteraadslid, aan een verdienstelijk Veurnenaar”*.⁵⁴

⁵³ Katholieke verenigingen deden uiteraard ook liefdadigheidswerken, maar zij boden enkel hulp aan degenen die effectief katholiek waren. Volgens Camille Van Elslande waren zij dwingend en hypocriet –veel geld ging trouwens naar de Kerk zelf in plaats van naar de armen. In tegenstelling tot de vrijzinnige verenigingen was er binnen de katholieke organisaties geen vrijheids- en gelijkheidsgedachte. Vrijheid in geloof was in die periode helemaal niet vanzelfsprekend: men móést katholiek zijn. Deze tegenstellingen tussen de conservatieve katholieken en vrijzinnige liberalen kwamen op grote schaal tot uiting in de schoolstrijd. Gesprek met Anita Winnock (op 17/03/2011).

⁵⁴ Deze problematiek vormt één van de mogelijke redenen waarom Van Elslandes naam wat vergeten werd en zijn erkenning vandaag gering is in Veurne. De Veurnse stadsarchitect Jozef Vinck heeft daarentegen een straat die naar hem genoemd is in Veurne. Hij behoorde dan ook tot de katholieke strekking. Privéarchief, artikel uit krantenknipsel, 1962.

II.5. WO II TOT OVERLIJDEN: *een carrière als arrondissementscommissaris*

Gedurende de Duitse bezetting in de Tweede Wereldoorlog werd Camille Van Elslande “verbannen” uit het zgn. “Sperrgebied”.⁵⁵ Als vrijmetselaar stond hij namelijk op de (Duitse) lijst van “potentieel gevaarlijke” inwoners van de stad Veurne. In tijden van dictatuur mochten er namelijk geen politieke en andersdenkende verenigingen bestaan, want daaruit dreigde mogelijks verzet tegen het regime. Hierdoor kon Camille Van Elslande niet anders dan vluchten naar Brussel. Hij woonde eerst in bij zijn zus, maar toen de Duitse onderdrukking strenger werd –vrijmetselaars werden tegen het eind van de oorlog door het Duitse regime vervolgd zoals de joden– moest hij volledig ondergedoken leven bij zijn nicht.⁵⁶ Tijdens de oorlog lagen zijn architecturale activiteiten nagenoeg stil, hoewel Van Elslande een intense briefwisseling onderhield met zijn hoofdmedewerker André Nootaert. Uit deze documenten blijkt dat Nootaert de lopende projecten van Van Elslande voortzette en hem hiervan op de hoogte hield.⁵⁷ Zo kon Van Elslande de werken –weliswaar van op een afstand– opvolgen en raadgevingen doorspelen aan zijn hoofdbediende.

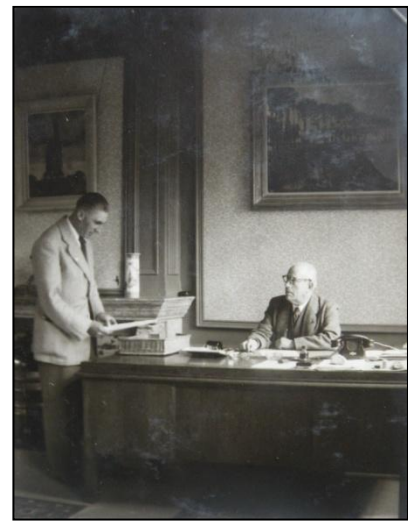

Foto 9: *Camille Van Elslande, werkzaam als arrondissementscommissaris in het commissariaat, Zwarte Nonnenstraat 8, Veurne. Privéarchief. Eigen fotomateriaal (17/03/2011).*

Toen de oorlog voorbij was kon Camille Van Elslande terugkeren naar Veurne, waar hij uit erkentelijkheid –“als vergoeding” voor het lange ondergedoken leven zonder werk en inkomsten– de functie van arrondissementscommissaris aangeboden kreeg. Door het vertrek van de Duitse bestuursinstanties kwamen er vele functies vrij in de overheidsbesturen die moesten worden ingevuld door capabele mensen die terug orde konden brengen in de

⁵⁵ Aanvankelijk was hij met zijn familie naar Frankrijk gevlucht (hiervan is een persoonlijk dagboek bewaard in privéarchief), maar moest terugkeren naar België. Het Duitse sperrgebied omvatte de kust en de achterliggende landbouwgebieden, waartoe Veurne behoorde.

⁵⁶ Als anekdote: Het adres waar hij verbleef moest doorgegeven worden aan de Duitse administratie. Door oplopende discussies met zijn zus echter, kreeg hij ruzie met haar en vertrok naar zijn nicht die eveneens in Brussel woonde. Nu wil het toeval dat op dit moment de Duitsers kwamen aankloppen aan het huis van zijn zus, met de bedoeling Camille te deporteren naar een concentratiekamp. Camille Van Elslande had dus enorm veel geluk gehad, maar moest vanaf dan volledig ondergedoken leven bij zijn nicht in Brussel. Gesprek met Ivan Winnock (op 02/03/2011).

⁵⁷ Zoals bv. het bijhuis van Café “Flandria” in de Sint-Walburgastraat 1-2 te Veurne (1940-1942), (zie oevrecatalogus nr. A121).

ontwrichte samenleving. In Veurne was Camille Van Elslande gekend, evenals zijn capaciteiten en kwaliteiten. Op die manier kwam hij in de positie van arrondissementscommissaris van het arrondissement Veurne - Diksmuide terecht.⁵⁸ Hij bekleedde dit ambt van 1945 tot 1955. Eén van zijn taken was toezicht te houden op de naoorlogse repressie. Onder het volk laaiden de gemoederen namelijk hevig op tegenover collaborateurs: executies gebeurden op eigen initiatief, zonder wettelijke procedures. Van Elslande was hier sterk van ontdaan en ijverde ervoor dat alles wettelijk verliep.

Door deze nieuwe loopbaan schroefde Van Elslande zijn activiteiten als architect terug naar een zeer laag pitje: nog slechts twee architecturale projecten zou hij ondernemen in 1952 en 1954.⁵⁹

Hij combineerde zijn job als ambtenaar met de werkzaamheden als professioneel opmeter en schatter van oorlogsschade. Deze functie oefende hij gedurende zijn hele carrière als architect uit, sinds de wederopbouw na de Eerste Wereldoorlog (1919). Na de Tweede Wereldoorlog hernam hij deze activiteiten tot aan zijn dood in 1962. Hij werkte zowel in opdracht van particulieren als juridische diensten.⁶⁰ In vele tientallen rechtszaken moest Van Elslande aantreden om als opmeter en schatter deskundig advies te verlenen.⁶¹ In het *Centraal Bureau van Hypothecair Krediet* was hij aangesteld als expert.⁶²

Daarenboven engageerde hij zich in de periode 1946-1962 in verschillende verenigingen die in zekere mate allemaal verband hielden met zijn beroep als architect of arrondissementscommissaris. Zo was hij lid van het *Beschermingscomité voor Volkswoningen* in het arrondissement Veurne (1946-1956), de *Commissie voor de Rationalisering der Landelijke Gebouwen* (1946-1948) en de *Provinciale Commissie voor de Opschik van Werkmanswoningen* (1950-1953). In het Instituut *De Lovie* te Kortrijk zetelde Van Elslande in de beheerraad (1946-1956). Vanaf 1949 (tot zijn dood in 1962) werd Camille Van Elslande bovendien briefwisselend lid van de *Koninklijke Commissie voor*

⁵⁸ Het arrondissementscommissariaat was gelegen in de Zwarte Nonnenstraat 8 te Veurne. Camille Van Elslande werkte er samen met een zeker mijnheer Delanghe als “eerste bediende”.

⁵⁹ Omdat hij toen niet meer officieel werkzaam was als architect, liet hij zijn eigen ontwerptekeningen uitvoeren en ondertekenen door Veurns collega-architect André Nootaert. In 1952 ontwierp Van Elslande een woonhuis in de Sasstraat nr. 10 dat aanpaalde tegen “Ons Huis”. In 1954 ontwierp hij zijn nieuwe eigen woning (omdat “Ons Huis” naar eigen zeggen te groot werd voor hem) in de Sasstraat nr. 12 in zeer sobere stijl, waar hij met zijn vrouw bleef leven tot zijn dood in 1962.

⁶⁰ Onder de juridische diensten zijn te verstaan: de Rechtbank van Koophandel te Gent, de Rechtbank van Eerste Aanleg te Brussel, de Rechtbank van Oorlogsschade, het Vrederecht van het kanton Veurne en de Rechtbank van Eerste Aanleg - arrondissement Veurne. Tot de particulieren behoren o.a.: de suikerfabriek van Waasten en de banque de l’Yser en de Nationale Bank van België te Veurne.

⁶¹ Een groot aantal dossiers inzake deze deskundige adviezen zijn raadpleegbaar in het persoonlijk archief van Camille Van Elslande, *Provinciaal Archief West-Vlaanderen* te Brugge.

⁶² G., VLAEMYNCK, 2009, p. 21.; Privéarchief, *Curriculum Vitae Camille Van Elslande*, 11 november 1942.

Monumenten en Landschappen (KCML) in West-Vlaanderen. Ten dienste van de *KCML* formuleerde hij o.a. opinies en raadgevingen omtrent architecturale vraagstukken, voerde hij controles uit op herstellingswerken en het behoud en beheer van bouwwerken en ijverde hij voor de bescherming van monumenten.⁶³

Op 65-jarige leeftijd (1955) ging Camille Van Elslande met pensioen en werd hij benoemd tot erearrondissementscommissaris. In april 1960 ontving hij van de *Liberale Partij van België* een erkentelijkheidspenning voor zijn trouw aan en inzet voor de vrijzinnige liberale gedachte, zijn politieke leven lang. Camille Hendrik Van Elslande stierf op 72-jarige leeftijd (30 mei 1962) aan de gevolgen van een hartziekte. Zijn begrafenis vond plaats te Veurne op 11 juni 1962. Deze werd bijgewoond door vele notabelen: “*Uit gans de provincie waren zij dan ook opgekomen, zij die hem hadden leren kennen in zijn beroepsbezigheden, in zijn politieke werking of in de uiting van zijn kunstenaarstalent. Onder de velen die een laatste groet brachten, bemerkte men mevr. A. Van Glabbeke, volksvertegenwoordiger H. Lahaye, oudsenator P.G. Holvoet, voorzitter van de PVV Federatie, provincieraadslid Aug. Vereecke, oud-provincieraadslid P. Sibille, oud-gemeenteraadslid P. Hendryckx, ...*”.⁶⁴

⁶³ Eigen bevindingen na doornemen van de inventaris van het archief van Van Elslande (*Provinciaal Archief West-Vlaanderen te Brugge*).

⁶⁴ Privéarchief, doodsbericht in krantenartikel, 1962.

II.6. KARAKTERSCHETS EN WAARDERING DOOR TIJDGENOTEN:

*“Ik zie daar in de verte een lichtje en ik zal er raken”*⁶⁵

Uit deze biografie valt de gedrevenheid en enorme ambitie van Camille Van Elslande op. Alleen al zijn persoonlijke lijfspreuk *“Ik zie daar in de verte een lichtje en ik zal er raken”* impliceert deze eigenschappen. Zijn grote doorzettingsvermogen was hoogstwaarschijnlijk deels te verklaren als reactie op de vroege dood van zijn moeder. In het begin van zijn carrière als zelfstandig architect heeft Van Elslande het vaak moeilijk gehad, maar zijn innerlijke kracht en zijn honger naar “beter” en “méér” in het leven, dreven hem voortdurend vooruit.

Camille Van Elslande beschikte over een sociale en idealistische ingesteldheid en bouwde hierdoor als filantroop in hart en nieren een zeer breed sociaal netwerk op. Verder was hij te omschrijven als een man met visie, een artistieke duizendpoot, een kritische geest en een vooruitgangdenker die zeer perfectionistisch, creatief, kunstminnend en welbespraakt was. Hij bleek ook een zeer fier en zelfzeker man te zijn en was zich dus heel goed bewust van zijn eigen kwaliteiten en capaciteiten; *“bescheidenheid kende hij niet”*, aldus kleindochter Anita Winnock.⁶⁶ Van Elslande liet zich graag fotograferen met opgespelde medailles en liet voor zichzelf een buste maken door een plaatselijke beeldhouwer.⁶⁷

Foto 10: Buste Camille Van Elslande (beeldhouwer onbekend, jaren 1950), Sasstraat nr. 11, Veurne. Eigen fotomateriaal (23/04/2011)

⁶⁵ Citaat en lijfspreuk van Camille Van Elslande.

⁶⁶ Gesprek met Anita Winnock (op 17/03/2011).

⁶⁷ Vandaag is deze buste bewaard op zijn oorspronkelijke plaats, namelijk de achtertuin van “Ons Huis”, Sasstraat 11, Veurne. Gedurende zijn leven heeft van Elslande verschillende medailles en eretekens ontvangen, zoals de erkentelijkheidspenning vanwege de *Liberale Partij van België*, een zilveren medaille der Kroonorde vanwege het *Muziekverbond van België*, en een bevordering tot Commandeur in de Leopold II –orde. Privéarchief, doodsbericht in krantenartikel, 1962.

Bij zijn tijdgenoten bleven de persoonlijkheid en verdiensten van Camille Van Elslande zeker niet onopgemerkt, integendeel. Dit blijkt uit de hulde van zijn politieke en culturele vrienden op zijn begrafenis.⁶⁸ De toenmalige voorzitter van het arrondissementsverbond Diksmuide-Veurne-Oostende van de *Partij voor Vrijheid en Vooruitgang (PVV)* karakteriseerde Van Elslande als een vooraanstaand, bekwaam en rechtschapen leidersfiguur: *“In deze Westhoek was onze afgestorvene een vooraanstaand figuur. Voor de Hogere Instanties ging dit niet onopgemerkt voorbij”*.⁶⁹ Dankzij deze erkenning werd hij arrondissementscommissaris en deze functie volbracht hij *“met een bekwaamheid die de eerbied afdwong van al zijn ondergeschikten. ... In zijn omgaan was hij een vader, een rechtvaardige en rechtschapen leider. Hij was een grote burger wiens kunde en gezag uitstraalde. Zijn werkkraft was onbegrensd, zijn raadgevingen waren goed doordacht. ... De veelvuldige Hoge onderscheidingen die hem toegekend werden zijn het schoonste bewijs van al zijn verdiensten”*.

Daarnaast werd Van Elslande beschreven als een optimistische persoon: *“Optimist in alle omstandigheden wist hij steeds in de moeilijkste omstandigheden zijn medewerkers op te beuren en zijn dynamische optreden was voor hen een riem onder het hart”*.

Ook zijn rechtvaardige en sociale manier van politiek voeren werd vermeld: *“Hij was een van die grote figuren die zonder enig eigenbelang zich ten dienste stelde van zijn medeburgers wiens wel en wee hij toch zo goed begreep. ... dank ook voor uw zo eerlijke en onbaatzuchtige politieke medewerking”*.

De heer Van Eygen, die een rede gaf namens de Koninklijk Harmonie, herinnerde zich de jonge Camille Van Elslande als *“minzaam van aard, werkzaam en tevens zeer vaderlandslievend...”*. Hij betuigde lof aan Van Elslandes moed en sociale inzet om een betere maatschappij te creëren: *“...wanneer noodlottige daadzaken de grondvesten onzer maatschappij poogden te ontredde, dan vooral stond Van Elslande op de bres, en met kloeke moed en een krachtig streven...”*. Zijn warme persoonlijkheid werd benadrukt: *“Met jong en oud, met rijk en arm, sloeg hij altijd even rondborstig de toon der oude Vlaamse gezelligheid aan. In hem huisde een schone, vrije ziel, die denken kon en besluiten, in hem klopte een warm hart vol vriendschap en vol naastenliefde”*; evenals zijn grote

⁶⁸ Op de begrafenis (11/06/1962) werden toespraken gehouden door oud-senator Holvoet namens de *Partij voor Vrijheid en Vooruitgang (PVV)*, Dhr. Van Eygen namens de *Koninklijke Harmonie Sint-Cecilia* en door Dhr. Marcel Verkest namens de *Rederijkerskamer “Rhetorica”*. Privéarchief, doodsbericht in krantenartikel, 1962.

⁶⁹ Alle hierop volgende citaten in hoofdstuk II.6. komen uit: Privéarchief Anita Winnock, doodsbericht in krantenartikel, 1962.

kunstminnendheid : *“In ons aller harten heeft hij de liefde doen ontvlammen voor de kunst, met hem hebben wij gesmaakt wat al groot genot en edel tijdverdrijf de muziekkunst baart...”*.

III ARCHITECTUUR

III.1. PERSOONLIJKE ARCHITECTUURTHEORIE

III.1.1. Inleiding

Twee handgeschreven redevoeringen uit het privéarchief van Camille Van Elslande, “Visie over de bouwkunst” (06/01/1914 en 17/04/1955) en “Over de verbetering der Werkmanswoning” (28/04/1912) zijn de bronnen bij uitstek om een beeld te vormen over de persoonlijke visie van de architect op architectuur. Verschillende malen in zijn leven gaf Van Elslande lezingen aan de hand van deze betogen, o.a. voor het *Willemsfonds* te Veurne –waar hij de (her)oprichter van was in 1932 (cf. supra)– zoals te lezen is in de voorrede van “Over de verbetering der Werkmanswoning”: *“In een winterfeest van’t Willemsfonds vroeg de achtbare heer voorzitter mij of ik met dezelfde goedwilligheid zoals vroeger u de eene of andere klucht eens zou willen voordragen. Ik zegde hem dat ik voor het Willemsfonds altijd op de bres stond om zijn bloei al meer en meer te helpen doen stijgen. Doch ik wilde u ditmaal iets anders voorbereiden. Het is inderdaad reeds sedert eeuwig en eeuwig tijd dat ik de hoop koesterde voor u eens ernstig te mogen spreken, en ik heb het nu eindelijk gewaagd deze moeilijke taak ten uitvoer te brengen. Het onderwerp dat ik gekozen heb beloofd over de verbetering der werkmanswoning...”*⁷⁰

Van de “Visie over de bouwkunst” is er een exemplaar uit 1914, de periode vóór zijn carrière echt van start ging en een exemplaar uit 1955, wanneer Van Elslande niet meer actief was als architect. Bij een vergelijking van beide documenten zou er een eventuele evolutie in zijn architecturaal denken kunnen worden vastgesteld. Dit is echter niet het geval. Beide documenten hebben, op een paar details na, exact dezelfde inhoud. Van Elslande blijft dus zijn principes trouw doorheen zijn hele carrière.⁷¹

De voordracht van de “Visie over de bouwkunst” handelt over zijn persoonlijke kijk op de architectuur in het algemeen, terwijl het in “Over de verbetering der Werkmanswoning” veel specifieker gaat over de architectuur van arbeiderswoningen, zoals de titel duidelijk aangeeft.

⁷⁰ C., VAN ELSLANDE, *Over de verbetering der werkmanswoning*, 1912, p.1.

⁷¹ Weliswaar zullen die principes tot uiting komen in een verschillend architecturaal jasje doorheen zijn carrière, zoals zal blijken uit verdere hoofdstukken.

Uit beide voordrachten, maar vooral uit de tweede, spreekt het groot sociaal engagement dat Camille Van Elslande typeerde doorheen zijn leven en werk.

III.1.2. Context: Architectuurdebat⁷²

De persoonlijke opvattingen die Camille Van Elslande uiteenzet in zijn “Visie over de bouwkunst” zijn volledig in te passen in en best te begrijpen binnen de toenmalige context van de architectuurwereld. In de vroege 20ste eeuw tot aan de Eerste Wereldoorlog was er binnen de Belgische architectenkringen –maar ook in internationale kringen– een architectuurcrisis. Deze crisis kon op twee manieren gekarakteriseerd worden: enerzijds ontbrak er een algemeen aanvaarde (nationale) architectuurstijl, wat als een ernstig gemis werd beschouwd; anderzijds keerden architecten zich af tegen de overdreven decoratiewoede, en werd er gepleit voor meer constructieve eerlijkheid.

Bij de zoektocht naar een algemene en eigentijdse architectuurstijl die los stond van de historische stijlen, ontstond een complex stilendebat –dat overigens al aan de gang was in de 19de eeuw. Er werd gereageerd tegen het willekeurig combineren van decoratieve vormen, waardoor een oppervlakkig pittoresk individualisme ontstond en een gevelarchitectuur die geen verband hield met de onderliggende constructies of functies. Dergelijke architectuur had in de eerste plaats de bedoeling om de rijkdom en weelde van de bouwheer te etaleren.

“Tegen deze verzadiging van decoratie en het blijven hanteren van bouwstijlen en plantypes uit het verleden, kwam een eerste reactie los onder de vorm van de art nouveau”, schrijft Jo Celis.⁷³ Als boegbeeld van de art nouveau zocht Victor Horta (1861-1947) naar een functionele band tussen plan, constructieve structuur en decoratie.⁷⁴ De invloed van deze nieuwe stijl bleef echter relatief beperkt. Charles Buls (1837-1914) schreef de volgende commentaar in *l’Emulation* (1902): *“Zij die zich inbeelden dat ze de ontwerpers zijn van een nieuwe stijl, hebben slechts een nieuwe mode geschapen, die even kortstondig was als alle andere, en die reeds voorbijgestreefd is”*.⁷⁵

De opinie leefde onder bepaalde architecten dat de eigentijdse architectuur niet in staat was om origineel werk te leveren, of een eigen stijl te creëren. Volgens Louis Cloquet (1849-1920) lag de oplossing in het scheppen van een nationale stijl die gefundeerd was op de

⁷² Deze contextschets is gebaseerd op de tekst *“De wederopbouwarchitectuur tussen inhoud en vorm”* van Jo Celis in *Resurgam: de Belgische wederopbouw na 1914*, 1985, pp. 131-152.

⁷³ J., CELIS, *Resurgam: de Belgische wederopbouw na 1914*, 1985, p. 134.

⁷⁴ *“Victor Horta geniet erkenning als pionier en eminent vertegenwoordiger van de Moderne Beweging. Hij inaugureerde de art nouveau in de architectuur, hij verbond het rationalisme van Viollet-le-Duc met de natuursymboliek van de Arts & Crafts en verenigde ze tot een suggestief biomorf idioom”*. F., STRAUVEN, *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, 2003, p. 354.

⁷⁵ J., CELIS, *Resurgam: de Belgische wederopbouw na 1914*, 1985, p. 134. Charles Buls speelde een belangrijke rol in de international bewustwording inzake stadsesthetiek rond 1900. Hij was bovendien burgemeester van Brussel in de periode 1881-1899 en initiatiefnemer voor de restauratie van de Grote Markt en de Zwarte Toren. M., SMETS, *Resurgam: de Belgische wederopbouw na 1914*, 1985, p. 187.

middeleeuwse traditie, maar ook aangepast was aan de moderne technische vooruitgang.⁷⁶ Deze betrachting werd vanaf de eeuwwisseling meer en meer naar voor geschoven als de aangewezen manier om de architectuurcrisis te overstijgen. Cloquet had het in zijn visie over “de eerlijkheid van het uiterlijk”. De naakte constructie moest verschijnen in een betekenisvolle en aantrekkelijke vormgeving die bereikt werd via versieringsmotieven, maar ook via “structuurvormen”. Dit waren formele elementen die de structuur van een gebouw veruitwendigen. *“Terwijl ze het gebouw in pittoreske zin verlevendigen, maken ze het mogelijk de binneninrichting van de gevel af te lezen”*. Ook was hij van mening dat elk architecturaal element in harmonie moet zijn met zijn functie, m.a.w. de functie bepaalt de vorm.

Dergelijke opvattingen van een vernieuwde rationaliteit en het zich afzetten tegen betekenisloze vormovernames waren erg karakteristiek voor de aanvangsperiode van de 20ste eeuw, verklaart Jo Celis. Ook binnen Van Elslandes architectuurvisie bekleedden deze aspecten van rationaliteit en constructieve eerlijkheid een belangrijke plaats, zoals zal blijken uit onderstaande bespreking.

Cloquet bracht bovendien de traditie als inspiratiebron naar voor: de traditionele vormen werden het model van een structureel en vormelijk samengaan. Dit impliceerde een belangstelling voor regionale architectuur, die overigens algemeen op gang kwam. Dit is opnieuw een element waarmee het oeuvre van Camille Van Elslande doorspekt is: het respect en de integriteit tegenover de omringende, lokale traditionele architectuur (cf. infra). De vernieuwende stelling van Paul Jaspar (1859-1945) dat moderne architectuur rekening moest houden met het milieu waarin zij werd geplaatst, is volledig in overeenstemming met de mening van Van Elslande hierover. *“De vakman die een gebouw moet oprichten, moet geïnspireerd worden door de architectuur van de streek waar het gebouw zich zal bevinden, door de eigen en onvervangbare kenmerken van deze architectuur, die niet zomaar een gril van het toeval kunnen zijn. ... Het klimaat, de aard en de samenstelling van de bodem, het materiaal dat eigen aan die bodem is, kunnen hier als elementen aangehaald worden”*, zo schrijft Jaspar in 1907.⁷⁷ Camille Van Elslande ijverde steeds voor het gebruik van lokale

⁷⁶ “Louis Cloquet speelde als architect, hoogleraar en publicist een belangrijke rol in de ontwikkeling van de neogotiek in België. Rond de eeuwwisseling werd zijn werk eclectischer en ging zijn aandacht ook naar stedenbouw en stadsverfraaiing”. L., VERPOEST, *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, 2003, p. 211.

⁷⁷ Paul Jaspar was een belangrijke figuur in de art-nouveaubeweging in Wallonië, evenals promotor van de revival van de regionale Maastrandse bouwkunst en pionier van het gebruik van het gewapend beton in België. X., FOLVILLE, *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, 2003, p. 375.

materialen die de bodem ter plaatse kon bieden. In de Westhoek was dat de geelkleurige baksteen.

Samen met de herwaardering van de traditionele streekgebonden architectuur, ontstond er een hernieuwde belangstelling voor de middeleeuwse stad. Dit kon teruggevoerd worden naar de figuur van Eugène Emmanuel Viollet-le-Duc (1814-1879), die beschouwd werd als de eerste moderne architect. Hij werd o.a. geprezen omwille van zijn afkeer van imitatie en zijn constructieve logica als rationele basis voor een eigentijdse bouwkunst.⁷⁸ Viollet-le-Duc was eveneens één van de grote voorbeeldfiguren voor Camille Van Elslande (cf. infra).

Al snel ontstond er echter dubbelzinnigheid binnen de vernieuwende architectuur die gestoeld was op een traditionele vormgeving. De aanpak werd namelijk steeds verdedigd met het “modernisme” als uitgangspunt en zette zich heftig af tegen het idee dat de navolging van traditionele voorbeelden noodzakelijk tot pastiches zou leiden, maar tegelijkertijd echter, stond de voorliefde voor pittoreske details en typisch regionale vormgeving een uitzuiverende benadering en een echte vernieuwing in de weg.

Aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog –het moment waarop Camille Van Elslande zijn visie over de bouwkunst neerpende– was deze dubbelzinnigheid een “hot item” in het architectuurdebat dat in de Belgische tijdschriften werd gevoerd. *La Pointe Sèche*, waarvoor Van Elslande als stagiair verschillende opiniestukken schreef, was één van de tijdschriften die het scherpst stelling namen tegen het letterlijk overnemen van vormen uit het verleden.⁷⁹ De auteurs ijverden voor een eerlijke architectuur en “zetten zich af tegen de traditionalisten, tegen “valse” modernisten voor wie stijl slechts gevelbekleding was, zonder binding met de planschikking”. Ideologisch behoorde Camille Van Elslande tot deze modernisten “pur sang” (cf. infra).

De kern van het architectuurdebat verschoof (omstreeks 1912-1914): het ging niet meer over een discussie tussen moderne en traditionele vormgeving, maar over de traditionele opvatting die stijl beoordeelde naar haar uiterlijke verschijningsvorm, tegenover een modernistische

⁷⁸ De Franse architect en theoreticus Eugène Emmanuel Viollet-le-Duc staat bekend om zijn vele restauraties van middeleeuwse gebouwen (vooral kerken) die o.a. tijdens de Franse Revolutie vernietigd of beschadigd waren. Hij was een belangrijke figuur in de stroming van de neogotiek. Overigens kan Viollet-le-Duc gezien worden als een voorloper van de moderne architectuur. Hij was een van de eersten die staal ging toepassen. Verder formuleerde hij het principe dat de vorm van architecturale elementen uit de functie ervan moest voortkomen. Hiermee was hij één van de grondleggers van het rationalisme.
http://nl.wikipedia.org/wiki/Eug%C3%A8ne_Viollet-le-Duc (op 14/07/2011).

⁷⁹ C. Van Elslande schreef voor *La Pointe Sèche* o.a. het artikel “*l’Architecture de nos plages*” in de editie van februari 1912 (een bespreking hiervan: zie verder in dit hoofdstuk). “*Maandblad La Pointe Sèche was het orgaan van de Collectivité des Arts Décoratifs, waarin jonge werknemers verenigd waren. Het doel was de solidariteit te bevorderen tussen de architecten en hun bondgenoten, de binnenhuisinrichters en de vaklieden uit de bouwsector, en ruimte te bieden voor een nieuwe gezonde wedijver.*” F., VAN LAETHEM, *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, 2003, p. 454.

visie die het gebouw als onlosmakelijk geheel opvatte. Bij de eerste benaderingswijze is stijl een doel op zich, een autonome kunstvorm, terwijl bij de tweede de vormgeving slechts een middel is om tot een functioneel en constructief ontwerp te komen.

Camille Van Elslande was een absoluut bezieler van dit laatste, uitgesproken modernistische standpunt waarbij gestreefd werd naar een functionele en eigentijdse architectuur, zonder imitatie van het verleden. Van Elslandes bewondering voor de traditionele architectuur was niet zozeer gericht op haar vormtaal, maar op de manier waarop haar architecten een eigentijdse vertaling vonden van de toenmalige tijdsgeest op dat ogenblik in de geschiedenis.⁸⁰

In de periode vóór de Eerste Wereldoorlog was er nog geen duidelijke tegenstelling tussen regionalisten en modernisten. Ze waren verbonden door hun gedeelde afkeer tegen de toen overheersende stijlopvattingen die de architectuur herleidden tot het ontwerp van een gevel dat geen rekening hield met haar context. Door zich los te maken van het begrip “stijl”, wilden deze vernieuwers gaan werken volgens duidelijk afgelijnde principes van “waarheid, aanpassing en getrouwheid”.

Een citaat uit *Tekhné* (1912) toont echter aan waarin het modernistisch standpunt zich onderscheidt van de regionalisten, namelijk het voorbehoud tegenover een te enge visie op de traditie: “Laat ons uit het verleden putten om onze kennis voor materialen en hun gebruik te verdiepen, maar laat ons er vooral niet de slaaf van zijn”.⁸¹

Het debat over stijlen kwam tot een plotse stilstand door de Eerste Wereldoorlog. “Tussen 1914 en 1918 zijn in België in feite alleen de gemeentebesturen actief, samen met de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen en de Vereniging van Belgische Steden en Gemeenten. De meeste modernistische architecten bevinden zich in het buitenland, en de belangrijke architectuurtijdschriften verschijnen niet meer.”⁸² Door deze afwezigheid van modernisten binnen de beslissingsorganen –want reeds vanaf 1914 werd er al werk gemaakt van de wederopbouw– zouden zij hun kans missen om invloed uit te oefenen tijdens het naoorlogse wederopbouwproces. Na de oorlog zouden de regionalisten bovendien, door

⁸⁰ Vergelijkbare stellingen werden teruggevonden bij architecten Pompe, Bodson, Eggericx, Jaspar en Cloquet. J., CELIS, *Resurgam: de Belgische wederopbouw na 1914*, 1985, p. 137.

⁸¹ Tekhné was een weekblad dat in 1914 de naamsverandering onderging naar “*Art et Technique*”. Dit was een uiting van een vernieuwende visie: “*architectuur moet een samengaan worden van de moderne verwezenlijkingen van technologie en wetenschap en van de persoonlijke artistieke houding van de architect*”. J., CELIS, *op.cit.*, p. 137. Het blad werd uitgegeven door een vereniging die was opgericht door F. Bodson en A. Puissant. “*De inhoud bestond hoofdzakelijk uit opiniestukken uit de algemene en gespecialiseerde, regionale en buitenlandse pers.*” F. VANLAETHEM, *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, 2003, p. 537.

⁸² J., CELIS, *Resurgam: de Belgische wederopbouw na 1914*, 1985, p. 139.

hun grote focus op de traditionele vormentaal, belanden in het (winnende) kamp van de traditionele architectuur.

III.1.3. Persoonlijke architectuurvisie, aan de hand van “Visie over de bouwkunst” (1914)

Architectuur: een “verheven” kunst⁸³

Architectuur wordt door Camille Van Elslande bestempeld als de meest verheven kunst; zo vangt zijn voordracht “Visie over de bouwkunst” aan. Zoals alle kunsten, schrijft hij, komt het voort uit een inwendig gevoel, gevoed door het karakter en het leven van de kunstenaar. Hij voegt toe dat de bouwkunst de “nuttigste” is onder de kunsten, en omwille daarvan de meest “verhevene” (cf. infra). Opmerkelijk in de eerste zinnen van het betoog is de vermenging van twee tegengestelde aspecten: een rationele, praktische kijk op architectuur (“het nuttige”) met “het gevoelsmatige” dat aan de basis ligt ervan.

Na een korte inleiding gaat Van Elslande dieper in op een overzicht van de voor hem meest waardevolle en bepalende cultuurperiodes in de geschiedenis van de architectuur. Vooreerst is dat de bouwcultuur van de Grieken in de oudheid: “*De Grieken hebben het eerst en het best het gebouw weten te kunstaardigen.*”⁸⁴ Zij maakten en verhieven dus voor het eerst architectuur tot kunst. Dat bereikten ze via een combinatie van vakmanschap, rationaliteit en logica, met spirituele en maatschappelijke beweegredenen. De tempels waren volgens Camille Van Elslande het toppunt van die “verhevenheid”. Deze bouwwerken gaven uiting aan zeden en levenswijze: het waren plekken van godenverering en sociale bijeenkomst. Daarnaast vertonen tempels een bijzondere vakkennis en logica als grondslag, via de evenwichtige en ingenieuze constructie waarbij elk onderdeel een betekenis in zich draagt. Zo bekleedt de kolom, als metafoor voor ondersteuning, haar enige ware functie ten volle in dit gebouw.

Verder bestempelt hij de Griekse architectuur als de “meest zuivere” stijl, gezien ze berust op de logica en de rede, die hij benoemt als “*de twee groote vereischten voor een gezonde bouwkunst*”.

⁸³ Alle citaten in dit hoofdstuk zijn afkomstig uit het betoog “Visie over de bouwkunst” (C. Van Elslande, 06/01/1914), tenzij anders aangegeven.

⁸⁴ Kunstaardigen: om bv. een tempel te bouwen had men specifieke kennis en bekwaamheid nodig.

Volgens Camille Van Elslande wordt architectuur dus een hoogstaande kunst, indien ze gecreëerd wordt op een rationele wijze en ontspruit uit een spirituele en/of maatschappelijke bewogenheid die haar betekenis en nut inboezemen; ze hoeft daarom niet “schoon” te zijn.⁸⁵

Tegenover de Griekse bouwstijl stelt de architect de Romeinse traditie van bouwen. Zij “vervalsten” de constructie door een verschuiving teweeg te brengen in de functies van de onderdelen. De kolom werd een semidecoratief element door het half in de muur in te planten. Het ontbrak de Romeinen aan scheppende ideeën: zij imiteerden de Griekse gebouwen zodat de inherente betekenis ervan verloren ging. Ondanks de oppervlakkige schoonheid van de Romeinse architectuur, is ze niet “verheven” zoals de Griekse voorganger. Ze is immers niet het gevolg van een algemeen en eenvormig spiritueel-maatschappelijk begrip.

Vanuit dit discours ondersteunt Van Elslande zijn visie over de (toenmalig) eigentijdse architectuur: ze moet “*eene kunst weerspiegelen, gelijktijdig met onze beschaving, zeden en behoeften*”. Deze stelling is op het eerste zicht niet te verzoenen met een “historiserende architectuur” die zo kenmerkend is voor de traditionele aanpak tijdens de wederopbouw na WO I. Van Elslande gaat verder: “*Waarom zoekt men hedendaagsch nieuwe wendingen in alle takken der kunst? Is het niet met het doel opnieuw te bereiken hetgeen men in den tijd kon verwezenlijken, dit is: een kunst die de uiting is van het maatschappelijk leven van onzen tijd.*” Dit laatste is op te vatten als een duidelijke oproep tot het vermijden van het herkauwen van historische bouwstijlen en het ontwikkelen van een nieuwe, op zichzelf bestaande, hedendaagse bouwstijl die tegemoet komt aan de moderne behoeften en tijdsgeest. Nabootsing staat voor de Veurnse architect gelijk aan betekenisloosheid en ijdelheid.

In het volgende gedeelte van de redevoering haalt Camille Van Elslande voorts de gotiek en de renaissance aan als belangrijke architecturale stromingen. De gotiek looft hij om dezelfde redenen als de Griekse bouwstijl: ze is origineel en eigen aan de tijdsperiode, ze is betekenisvol en geboren uit een spirituele gedachte en ze krijgt constructief vorm via een doordachte, rationele aanpak.⁸⁶ Specifiek bejubelt hij de harmonische samenhang van hardsteen, baksteen, smeedijzer, hout- en glaswerk en muurschilderingen.

De renaissancestijl behelsde een geheel andere onderliggende gedachte, namelijk: het zich losrukken van de verstikkende greep van het middeleeuwse Christendom en de spirituele

⁸⁵ Vanuit de visie van C. Van Elslande is kunst een uiting van een gevoel, en dat gevoel wordt gevoed door het karakter van de mens en zijn omgevende levensfactoren (de maatschappij en al zijn aspecten).

⁸⁶ In het betoog gebruikt C. Van Elslande het woord “godsdienstig” en niet “spiritueel”. Ik verkies echter het gebruik van het laatste om geen verwarring te scheppen over de bedoelde betekenis. C. Van Elslande hanteert namelijk “godsdienstig” niet in de strikte zin van het woord, maar eerder als de algemene term “spiritueel”, gezien zijn achtergrond als vrijmetselaar.

vrijmaking van de mens. Een belangrijk verschil met de vorige architectuurculturen is dat Van Elslande hier ontzag heeft voor de renaissancearchitectuur enkel omwille van de onderliggende maatschappelijke drijfveren, terwijl hij de kunstvormelijke uitwerking ervan bestempeld als “een dwaling” opnieuw omwille van het “copieuze karakter”.

De daaropvolgende stijlen in de 16de tot de 19de eeuw benoemt Van Elslande als “willekeurige fantasieën van koningen en edellieden”: *“Ieder koning bezat zijn bouwmeester, die elk op zijn manier de klassieke architectuur ontvormde, en in een waanzin van overdrijving, met geweldige krullen en andere, trachtte te overtreffen, totdat in de 19de eeuw het gehalte der kunst op het laagste peil, tot een barokken stijl vervallen was.”* Bij deze bouwstijlen werd er in het geheel geen rekening meer gehouden met de –voor Van Elslande– noodzakelijke componenten van architectuur: het tijdsclimaat, het nut en de beweegredenen. Ze ontstonden uit het subjectivisme van één machtige persoon en zijn bijgevolg misplaatst en onbruikbaar, gezien ze niet beantwoorden aan de algemene levenswijze van een heel volk.

Eigentijdse en rationele architectuur: een streefdoel en ideaal⁸⁷

In het daarop volgende hoofdstuk biedt Camille Van Elslande een antwoord op de vraag wat een hedendaagse architectuur dient te veruitwendigen en de manier waarop dit moet gebeuren. Hij heeft het over een nieuwe architecturale strekking, ontstaan sinds het eind van de 19de eeuw, die door een nieuwe sociale geest was ingegeven.⁸⁸ Het ontstaan van deze artistieke “moderne beweging” is enkel te begrijpen aan de hand van de toenmalige maatschappelijke ontwikkelingen: de groei van het democratische idee en een toename van de algemene materiële welstand. Een passende actuele architectuur bij dit “nieuwe tijdperk” moest volgens Van Elslande breken met het nabootsen van historische stijlen. In plaats daarvan werd teruggekeerd naar eenvoudige vormen en de voornaamste eigenschappen van de architectuur waren voortaan: nuttigheid, een logische en praktische opbouw en het weglaten van overtollige decoratie. Van Elslande haalt hierbij een citaat aan van Viollet-le-Duc: *“Elke vorm die niet verkregen en gegeven is door de structuur zou moeten verworpen worden”*. Het constructieve komt dus centraal te staan in deze moderne architectuur die in de eerste plaats een functioneel karakter aanneemt. *“Dit is een bouwtrant die het schone verkrijgt uitsluitelijk*

⁸⁷ Alle citaten in dit hoofdstuk zijn afkomstig uit het betoog “Visie over de bouwkunst” (C. Van Elslande, 06/01/1914), tenzij anders aangegeven.

⁸⁸ Hiermee bedoelt Van Elslande niet de art nouveau. Deze stijl was volgens hem eveneens een subjectieve “barokstijl” die slechts tegemoet kwam aan een grillige mode.

in de praktische oplossing van het vraagstuk, in de manier van samenstellen en groeperen der elementen en der massa's, niet in deze van optooien en versieren."

Deze woorden maken duidelijk dat Camille Van Elslande de ideeën van het rationalisme aanhing. Het rationalisme (1900-1920) was een reactie op de neostijlen aan het eind van de 19de eeuw. De basis van deze stroming werd gevormd door de ideeën van Gottfried Semper (1803-1879) en Eugène Emmanuel Viollet-le-Duc (1814-1879). Het uitgangspunt voor de ontwerpen zijn de plattegronden, ontworpen vanuit een functionele invalshoek. De constructie is steeds zichtbaar; zo kan bv. het dragend karakter van aanzetstenen benadrukt worden via natuursteen naast het mestelwerk in baksteen. De gebruikelijke materialen in de rationalistische architectuur zijn metselwerk, aangevuld met natuursteen, ijzeren constructie-elementen en betonnen balken.⁸⁹ Deze aspecten zijn terug te vinden in de architectuur van Van Elslande.

Met betrekking tot het ontwerp van de plattegronden schreef hij: *"...Dit is dus het eerste en het ware vraagstuk, op te lossen bij het samenstellen van het plan van een huis. U en zoekt eerst de inwendige, nuttige bediening van iedere plaats, die vervolgens zij zelf (de plaats dus) door gegevene en verkregene uitwendige vormen hare ware bestemming kenschetst."*⁹⁰

Dergelijke overdachte, rationele aanpak draagt trouwens bij tot een gezonde leefatmosfeer, zo schrijft hij. Ruimtes zijn "onbewoonbaar" wanneer drie of vier achtereenliggende kamers slechts via een raam aan de voorkant en een aan de achterkant verlicht en verlucht worden. In dat geval heerst er *"eene verstikkende, opgeslotene atmosfeer"*. De vensters moeten dus berekend worden volgens de oppervlakte en de functie van de plaats, schrijft Camille Van Elslande.

Zijn toespraak gaat verder over de functionaliteit in de architectuur. Een woonhuis, zegt Van Elslande, dient om in te wonen, dus de architectuur moet dan ook zodanig vormgegeven worden dat ze die functie vervult en weerspiegelt. Als de vorm de functie volgt, wordt de architectuur betekenisvoller. Van Elslande geeft kritiek op de klassieke planschema's aan de hand van volgend voorbeeld: *"Denkt op die woonhuizen welke voorgevels regelmatig doordrongen zijn van een veeltal gelijke gaten. Deze symmetrische verdeling van vensters en pilasters heeft veel gelijkenis op een gevangenis muur, waar, achter ieder gelijkvormig venstertje, een gelijkvormig celletje ligt. In zulke gestichten heeft deze verdeling een beteekenis. Maar men geeft bewijzen van weinig scherpzinnigheid, met aan de groote eetzaal zooals aan het kleine wachtkamertje elk een venster te geven van gelijke grootte."* Aan het

⁸⁹ http://www.architectuur.org/stroming_rationalisme.php (op 25/05/2011).

⁹⁰ Bediening: functie, kenschetsen: aanwijzen.

exterieur van een gebouw moeten in zekere mate de inwendige structuur en functies kunnen worden afgelezen, maar ook omgekeerd: aan het interieur moet uitwendig te zien zijn wat de functie ervan is. Met dit gedachtegoed neigt hij lichtelijk naar de latere stroming van het functionalisme (1920-1970) dat een zakelijke vormgeving centraal stelt, met een nadruk op de functionele elementen en de vormen die de functies volgen.

Camille Van Elslande streeft duidelijk naar een “eerlijke” architectuur, die bovendien gebruik maakt van “echte” en “eerlijke” materialen. Namaakmaterialen noemt hij *“het gemeenste van het gemeene in de kunst”*.⁹¹ De constructie en de gebruikte materialen moesten uiterlijk goed zichtbaar zijn. Zo waren bepleisteringen van gevels uit den boze: *“Verzaken wij ook aan de beplakking der buitenmuren die dient tot het duiken van talrijke bouwfouten en die, niet kunnende weerstaan aan de guurheid van ons klimaat, eerst of laat in brokken afvalt.”*⁹² De functie van de verschillende ruimtes in een woning moesten hun vertaling kennen in de architecturale uitwerking ervan.

Camille Van Elslande: een modern denker⁹³

Vervolgens legt Camille Van Elslande het onderscheid uit tussen ‘het schone’ en ‘het verhevene’. Zijn filosofische uitweiding hierover komt neer op de afwijzing van puur decoratieve architectuur en op de voorkeur voor een architectuur waarbij het decoratieve aspect vervat is in de functionele elementen van de architectuur.⁹⁴ Het eerste voldoet enkel aan de grillen van de individuele begeerte, terwijl het tweede het gevolg is van het nastreven van een algemene verwezenlijking. De esthetiek van een gebouw moet verkregen worden zonder de praktische kant van de architectuur te schaden. Het resultaat is dan het gevolg van een kritische en rationele overdenking, en dit gegeven noemt hij dan ook het “wezenlijk moderne” van de nieuwe architectuur.

De Veurnse architect maakt hierbij van de gelegenheid gebruik om kritiek te spuien op het grote, “onderontwikkelde” publiek die zich laat leiden door hun instinct en hun voortdurende

⁹¹ Als voorbeeld van “eerlijke architectuur” haalt hij zijn eigen woonhuis “Ons Huis” (1913) aan te Veurne (cf. Hoofdstuk III.2.3.).

⁹² Uit betoog: “Over de verbetering der werkmanswoning” (1912).

⁹³ Alle citaten in dit hoofdstuk zijn afkomstig uit het betoog “Visie over de bouwkunst” (C. Van Elslande, 06/01/1914), tenzij anders aangegeven.

⁹⁴ Decoratie als onderdeel van de constructie was een gegeven dat o.a. architect Victor Horta ook nastreefde in zijn art nouveau-architectuur.

drang om elkaar te overtreffen in hun pracht en praal. *“Het is dat zelfde publiek... dat aanvaardt dat men het licht geve aan een waschkeuken bij middel van eenen pracht-salonvenster, onder voorwendsel dat een eenvoudiger venster niet genoegzaam den gevel pareert. Het publiek dat liever ziet dat een schouw verdoken wordt, dat onontbeerlijke gedeelte van het huis dat den adem geeft aan den kachel. 't Is hetzelfde grillige volk dat goekeurt, en dat eenen toren bewondert op een plaats waar hij geen reden van bestaan heeft, omdat dit alzoo de rijke kastelen nabootst. ... Het is het verwaande publiek, dat een gevel vereischt in Louis XV of XVI, de zoogezegde modestijlen van de hooge wereld, omdat ze koddig (maar ook verwaand) zijn en om het huis van een ander burger in weelde te overtreffen, en dit alles tot schande van de kunstgeschiedenis der XXe eeuw!!”*

Daarnaast bekritiseert hij ook de burgerij en andere aanhangers van de neostijlen, omdat zij de barokke stijlen koesteren die ontstonden vanuit een “aristocratische” sfeer van verwaandheid, decadentie, willekeur en volksverdrukking.⁹⁵ Van Elslande vindt niks belachelijker dan de toepassing van historische stijlen bij nieuwe structuren die moderne behoeften vervullen: een spoorwegstation in gotische stijl bv., een lift in renaissancestijl of een elektrische lichter in Empire noemt hij monsterachtigheden.

Op het moment dat Camille Van Elslande deze voordracht schrijft (1914) verklaart hij zich in een eerste vormingsfase te bevinden van het modernisme. Dit verduidelijkt hij aan de hand van een citaat van H.P. Berlage: *“voor elke stijl heerscht een tijdperk van vorming, een tijdperk van bloei, en een tijdperk van verval; of anders nog, ieder stijl tracht eerst tot zijn doel te geraken, om het vervolgens te bereiken en ten slotte te overschrijden. Zoo is het opvolgendelijk dat eerst het strenge, dan het ideële en ten laatste het aangename deze drie opeenvolgende perioden komen kenschetsen.”* De eerste fase in de ontwikkeling van een stijl wordt gekenmerkt door een zoektocht naar fundamentele vormen en is er amper sprake van decoratie. In de tweede fase ontstaat er een harmonie tussen vorm en versiering, maar de fase van verval kondigt zich daarnaast reeds aan. In de laatste fase behaalt de decoratie de overhand en beschadigt ze het constructieve, praktische en logische element. Helaas is het net deze stijlfase die het grote publiek steeds het meest bekoort, zo schrijft hij. Bij deze “decadente” fase ontstaat een architectuur die niet meer tegemoet komt aan de noden van een samenleving, want het praktische wordt verdrongen door het ornamentele; ze verliest de band met de maatschappij en wordt een “pracht- of pronkarchitectuur”.

⁹⁵ Hieruit spreekt voor een deel Van Elslandes maatschappelijk correcte en sociale ingesteldheid.

Van Elslande sluit af met een aanbeveling voor “de nieuwe stijl” en somt de redenen op waarom men “een modernist” moet zijn. Argumenten die hij aanhaalt zijn: “men moet modern zijn omdat men het is in feit en daad”, “de technische en materiële vooruitgang vereist onvermijdelijk en noodzakelijk nieuwe uitdrukkingsvormen”, “we moeten modern zijn omdat we aan ons nageslacht sporen moeten nalaten van ons kunstbegrip”, “we moeten modern zijn omdat we bij uitstek over de middelen hebben om het te zijn, veel meer dan de volkeren voor ons”.

Respect voor de traditionele context

Uit een ander betoog “Over de verbetering der werkmanswoning” uit 1912 komen nog andere architecturale opvattingen van Van Elslande aan het licht die veralgemeend kunnen worden en representatief zijn in het gehele oeuvre van de architect.⁹⁶

Zo was hij qua materiaalgebruik fel voorstander van de toepassing van plaatselijke streekmaterialen –m.n. de geelkleurige baksteen– zodat het gebouw mooi zou harmoniseren met de omgeving waarin het zich bevindt. Hij beklemtoonde bv. dat er in de streek van Veurne best niet te veel gebruik wordt gemaakt van de rode baksteen gezien de gele kleur van de traditionele lokale baksteen veel behaaglijker is volgens hem, in tegenstelling tot “*die schreeuwend roode baksteen*en”.⁹⁷

Uit de architectuurbespreking zal blijken dat Van Elslande in zijn ontwerpen steeds veel rekening hield met de historische, landschappelijke en architecturale context, zodat het gebouw mooi zou harmoniseren in zijn omgeving. Volgens zijn visie was het echter niet “verboden” om andere materialen dan de lokale baksteen te gebruiken. Indien het nodig geacht werd, bv. om een constructie beter te ondersteunen en te benadrukken, mocht een hardere steensoort (bv. arduinstein) gebruikt worden.

⁹⁶ “Over de verbetering der werkmanswoning” was een voordracht dat Camille Van Elslande bracht voor het Veurnse Willemsfonds waar hij lid van was. Het betoog behandelt de problematiek van de toenmalige ongezonde woonomstandigheden van arbeiders en stelt oplossingen voor om de arbeidershuisvestingen te verbeteren. Een uitgebreide analyse van dit betoog is terug te vinden in hoofdstuk III.4.3.

⁹⁷ C., VAN ELSLANDE, *Over de verbetering der werkmanswoning*, 1912, privéarchief, p. 3.

De architect als “meerwaarde”⁹⁸

Wat eveneens sterk tot uiting komt in zijn geschriften is de grote ijver van Camille Van Elslande voor een officiële erkenning van het architectenberoep. Architectuur, zo schreef hij, is een wetenschappelijke kunst en vergt een hogere studie en grondige kennis. Hij formuleerde hierbij een sappige uitspraak: *“Hetgeen hedendaagsch een onheil is in de kunsten en in het bijzonder in de bouwkunst, is de meening dat men die kunst kan uitoefenen onder de bezieling der loutere fantasie, en dat men een gebouw opricht met dezelfde onbeduidende gegevens, die men de goede smaak noemt, zooals men een vrouwentoilet samenstelt.”*⁹⁹

Een betoog dat volledig is geweid aan deze problematiek komt voor in tijdschrift *La Pointe Sèche* van februari 1912. Hiervoor schreef Camille Van Elslande een artikel, getiteld “L’Architecture de nos plages” waarin hij de toenmalige bouwpraktijken in de snel uitbreidende badplaatsen aanklaagt. Hij richt zich hierbij tegen de architectuurpraktijken van aannemers. In die periode was het architectenberoep namelijk nog niet als dusdanig erkend. Dat gebeurde pas in het jaar 1939.¹⁰⁰ Aannemers konden dus vrijuit als architect doorgaan, wat gediplomeerde architecten uiteraard tegen de borst stuitte.¹⁰¹ Camille Van Elslande was één van deze architecten die gedurende zijn hele loopbaan geijverd heeft voor een “eerlijke” en kwaliteitsvolle architectuurpraktijk. In zijn redevoeringen komt dit aspect telkens terug waarbij hij zich fel afzet tegen de “wildgroei” in de architectuursector en de meerwaarde en absolute noodzaak beklemtoont van professioneel onderlegde architecten.¹⁰² De door

⁹⁸ Alle citaten in dit hoofdstuk zijn afkomstig uit: C., VAN ELSLANDE, *L’Architecture de nos plages*, uit: *La Pointe Sèche*, nr. 2, 1912, 2de jaargang. Tenzij anders aangegeven.

⁹⁹ C. VAN ELSLANDE, *Visie over de bouwkunst* (1912).

¹⁰⁰ Op 20 februari 1939 werd de wet uitgevaardigd tot bescherming van de titel en het beroep van architect. C., VAN ELSLANDE, *Visie over de bouwkunst*, 17/04/1955, Privéarchief, p. 1.

Van Elslandes latere lidmaatschap (sinds 1919) bij de SCAB, die zich zo goed als uitsluitend bezig hield met de beroepsbelangen van architecten (bv. de erkenning van het architectuurdiploma en de noodzaak om bouwheren te verplichten een beroep te doen op de diensten van een architect), heeft vermoedelijk nog de persoonlijke ijver voor de erkenning en bescherming van het architectenberoep versterkt bij Van Elslande.

¹⁰¹ Een voorbeeld van een toenmalige aannemer die in het interbellum verschillende villa’s in cottagestijl heeft gerealiseerd aan de kust (o.a. in Koksijde-bad) is Aloïs Seynaeve (Izegem, 21/12/1894 – Oostende, 16/06/1960). Hij ontwierp o.a. villa “La Bonbonnière” (1934) in de Hoge Duinenlaan 4 te Koksijde. De afwerking is duidelijk minder verfijnd en authentiek, en doet eerder wat “barokkig” aan. S., WILLEMS, 2006, p.128.

¹⁰² Zijnde: “L’Architecture de nos plages” (1912), “Visie over de bouwkunst” (1914) en (een tweede) “Visie over de bouwkunst” (1955), bewaard in Privéarchief. In deze laatste staat bv. te lezen: “...De gevolgen van deze onbeteugelde vrijheden hebben met de massale heropbouw van de Eerste Wereldoorlog hun treurige sporen nagelaten. Benevens enkele zeldzame goede verwezenlijkingen, werden onze steden, dorpen en landerijen ontsierd door karakterloze, vulgaire gebouwen. De verenigingen van architecten streefden sedert lang naar het diploma van hun beroep verplichtend te maken, tot dat de wet van 20 februari 1939 op de bescherming van de titel en het beroep van architect eindelijk uitgevaardigd werd. Dit was een eerste stap tot de ordening van deze volkskunst.” C., VAN ELSLANDE, C., *Visie over de bouwkunst*, 17/04/1955, Privéarchief, p. 11.

aannemers neergezette villa's aan de kust falen volgens Van Elslande op verschillende essentiële punten. Ze mankeren aan comfort en juiste proporties en het ontbreekt de aannemers bovendien aan voeling en integriteit t.o.v. het natuurlijke landschap: *“Sans tenir compte de la forme primitive de la dune, l'entrepreneur commencera par l'aplatir, pour pouvoir travailler avec plus de facilité. Qu'importe pour lui si les hauteurs environnantes coupent la vue à l'habitant! Qu'importe si l'endroit, d'abord si séduisant, est gâté! L'ensemble harmonieux de ces beauties naturelles le laisse indifférent.”* De onfortuinlijke bouwpraktijken van dergelijke aannemers zorgden, vanuit Van Elslandes ogen, voor een “mislukte” uitbouw van de opkomende badsteden aan de Belgische kust.

Het verdere verloop van dit betoog loopt parallel aan hetgeen de Veurnse architect wilde duidelijk maken in “Visie over de bouwkunst” (1914): de oproep tot “eerlijke” en rationele architectuur, in dit geval bij de villa's aan de kust, waarbij de constructieve elementen zichtbaar zijn en niet verdoezeld worden met imitatiematerialen of overbodige decoraties.¹⁰³

De inwendige structuur moet trouwens afleesbaar zijn aan het exterieur. Het uitwendige is dan ook een rechtstreeks en natuurlijk gevolg van de inwendige ruimte-indeling, en niet omgekeerd. Verder declameert Van Elslande zijn persoonlijke devies: dat een constructie pas perfect kan zijn als ze voldoet aan de drie grote, natuurlijke vereisten: “het nuttige, het ware, en het schone”.¹⁰⁴ “Het nuttige” vindt vooral z'n uiting via de ruimte-indeling van het grondplan; “het ware” slaat op de “waarachtigheid” van de architectuur, met name het eerlijke en kwaliteitsvolle materiaalgebruik en de zichtbare constructie; terwijl “het schone” verwijst naar de harmonieuze en proportionele opbouw met de nodige, weliswaar “passende” decoratieve elementen. Architectuur die hier niet aan voldoet is vals: *“...et si quelqu'un me disait avoir vu une habitation d'un aspect imposant, mais présentant intérieurement plusieurs chambres exigües et peu pratiques, je lui dirais que cet aspect est menteur parce qu'il trompe et cache les erreurs du dedans!”*

Het doel van dit artikel bestond erin een oproep te doen aan het cliënteel om de meerwaarde in te zien van een professioneel architect en zich niet te laten (mis-)leiden door financiële overwegingen –gezien de aannemers goedkopere prijzen aanbieden dan de architecten, voor weliswaar inferieure constructies.

¹⁰³ Voor alle duidelijkheid: Camille Van Elslande is niet tegen decoratie in het algemeen, hij wil gewoon duidelijk maken dat de decoratie “passend”, “eerlijk” en doordacht moet zijn: *“Loin de contester le bel effet produit par quelques décorations picturales à l'extérieur d'une villa, je dirai cépendant que certains architectes de notre littoral semblent, eux aussi, trouver beaucoup d'attrait dans ces constructions de formes vicieuses cimentées en faux pans de bois et peints de leur couleur favorite. Il faut blâmer cette façon de construire!”*

¹⁰⁴ In het artikel staat het letterlijk als volgt verwoord: *“Une Construction n'est parfaite que lorsqu'elle satisfait aux trois grandes exigences naturelles: l'Utile, le Vrai, et le Beau!”*

III.1.4. Camille Van Elslande: een Berlagiaanse volgelijng¹⁰⁵

Vanuit dit gedachtegoed is er een duidelijke parallel te trekken met de ideeën die H.P. Berlage (1856-1934) in diezelfde periode (omstreeks 1913) de wereld instuurde. Het feit dat Camille Van Elslande de Nederlandse architect citeert in zijn “Visie over de bouwkunst”, duidt aan dat Berlage een invloed had in het persoonlijke denken van Van Elslande en vermoedelijk één van zijn inspirerende voorbeelden was.

De invloed van deze Nederlandse architect op het denken en werk van verschillende Belgische architecten in de eerste helft van de 20ste eeuw, was niet te onderschatten. *“Belgische architecten kenden het gerealiseerde werk van Berlage uit de Nederlandse architectuurtijdschriften en van eventuele studiereizen. Het belang van de maatschappelijke dimensie in Berlages oeuvre zullen velen vermoedelijk past ontdekt hebben na het lezen van deze twee Berlageboeken.”* Het is goed mogelijk dat Camille Van Elslande in 1913 –één jaar voor hij zijn eigen architectuurvisie neerschreef– kennismaakte met de vernieuwende ideeën van de Nederlandse architect op een lezing te Brussel. Op 28, 29 en 31 januari bracht Berlage zijn ideeën naar voor op een lezingencyclus, georganiseerd door de Brusselse “Université Nouvelle”. Berlages uiteenzetting betekende voor velen een ware revelatie. Hij zette zijn stelling uiteen dat *“architectuur steeds de uitdrukking is van de maatschappijstructuur”*. Het Volkshuis van Horta haalde hij hierbij aan als “een uitmuntend voorbeeld van een sociaal modern gebouw”. Berlage had het over een nieuwe architectuur die de materiële uitdrukking moest zijn van een nieuwe religie, namelijk de “democratische beweging”. *“Architectuur met een eenvoudige en sobere expressie was het middel tot sociale vooruitgang.”* Deze gedachte opende voor vele architecten nieuwe horizons. Zoals aangenomen, gold dit ook voor Camille Van Elslande. Het is zeer duidelijk merkbaar dat Camille Van Elslande in de uiteenzetting van zijn persoonlijke visie exact dezelfde ideeën verkondigde als H.P. Berlage. De invloed van Berlage liet zich echter niet alleen gelden op ideologisch vlak, maar kende ook zijn vormelijke vertaling. Camille Van Elslande zette de Berlagiaanse principes om in de praktijk. De “constructieve eerlijkheid” –het benadrukken van de constructie door middel van bv. natuurstenen accenten in een baksteenbouw– en de veruitwendiging van de interne structuur en functies van gebouwen vormen belangrijke principes in Van Elslandes ontwerp praktijk, zoals zal blijken uit verdere hoofdstukken.

¹⁰⁵ Alle citaten in dit hoofdstuk zijn afkomstig uit: M., DUBOIS, *Berlage in België*, in: Archis, 1987 (1), p. 43-47.

III.1.5. Vertaling in de praktijk

Een realisatie die kan gelden als een duidelijke illustratie van Van Elslandes architecturale principes is villa “Les Pins” (1925) in De Panne. Deze villa getuigt van een weloverdachte, logische en “eerlijke” architectuur, met veel aandacht voor een optimale ruimtelijke schikking en licht- en luchtinval.

Van Elslande vertrok vanuit een functioneel opgesteld grondplan. De onderstaande afbeeldingen laten zien dat het ontwerp van dit grondplan een heus zoekproces vereiste. Een optimaal grondplan creëren binnen de gegeven veelhoekige vorm van het perceel was namelijk geen sinecure: de wijzigingen in de schetsen tonen de inspanningen van de architect aan, om tot de meest logische en kwalitatieve inplanting van de villa te komen. Dit denkwerk heeft dan ook zijn vruchten afgeworpen bij een blik op het uiteindelijk resultaat.

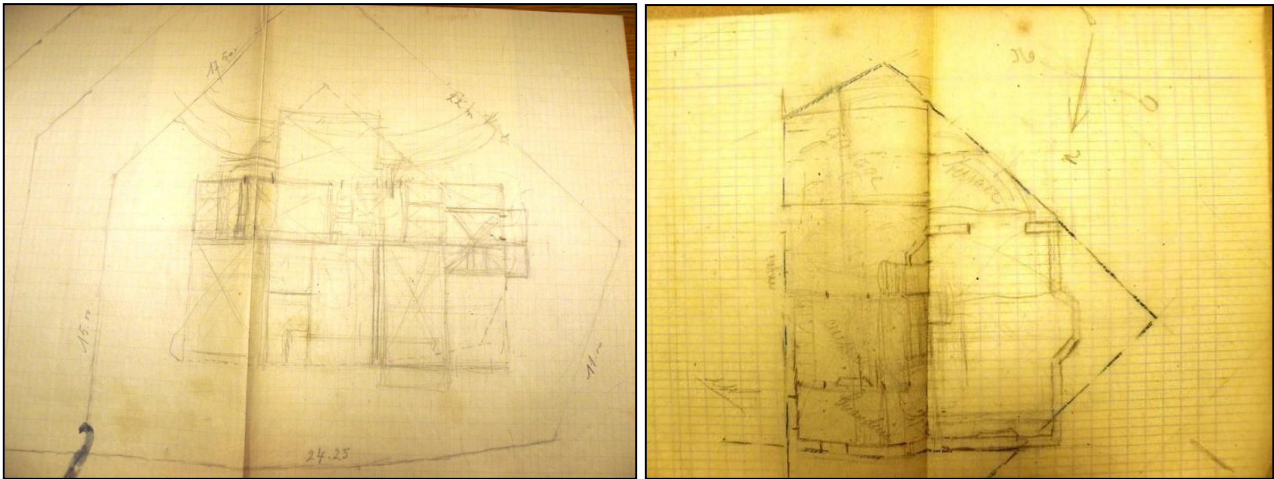

Foto11 en 12: Schetsen bij het zoekproces naar de best mogelijke inplanting van de villa in het veelhoekige grondplan, Witteberglaan 13, de Panne. Archief Van Elslande/2009/P.B./9d. Eigen fotomateriaal (10/05/2010).

Wat onmiddellijk opvalt bij het bekijken van de voorgevel is de asymmetrie. Grote vensters wisselen af met kleine exemplaren, die zich onregelmatig positioneren tegenover elkaar. De gevel getuigt op die manier van het toegepaste rationalisme. De indeling van de gevel geeft uitdrukking aan de inwendige structuur van de woning: een groot venster wijst op een leefruimte, een klein venster doet dan weer de aanwezigheid vermoeden van een kleine ruimte. De boven elkaar geplaatste raamopeningen suggereren de aanwezigheid van de traphal. Voorts worden ook de constructieve elementen benadrukt: de aanzetstenen van de boogvelden zijn uit natuursteen vervaardigd en contrasteren met de omringende baksteenbouw. Dergelijke praktijk resulteert in een “eerlijke architectuur”.

Bij een bezoek aan deze villa, die overigens mooi bewaard en gerestaureerd werd naar het oorspronkelijk plan, getuigden de bewoners van de grote praktische kwaliteiten van hun woning. De open veranda met terras is gesitueerd aan de zijde van de minst dominante windrichting zodat er amper een briesje wind te voelen is op dit plekje. De functionele ruimtes, zoals de keuken en de garage, zijn in het noordoosten gesitueerd. In deze ruimtes is de lichtinval dan ook van minder belang. In alle leefruimtes is er daarentegen gedurende de ganse dag een natuurlijke lichtinval. Ondanks het ontbreken van isolatie, hebben de dikke muren een ruim voldoende isolerende capaciteit. Al deze elementen dragen bij tot een aangenaam en gezond woonklimaat. De materialen die toegepast werden zijn stuk voor stuk authentiek, kwaliteitsvol en smaakvol. Voor de bekleding van de vensterbanken werden verschillende soorten marmers toegepast. De circulatie heeft een zeer logische opbouw. Hoewel het huis bijna 90 jaar oud is, is het nog zeer leefbaar.

*Foto 13: Rationalisme afleesbaar
in de gevel van
villa "Les Pins" in De Panne.
Eigen fotomateriaal (12/03/2011).*

In verdere besprekingen van het architecturaal oeuvre zal blijken dat de verschillende componenten uit de persoonlijke architectuurvisie van Van Elslande telkens terug te vinden zijn in de ontwerpen.

III.2. ONTWERPEN VOOR WO I

III.2.1. Villa “Zonnig Hoekje”

De in 1912 als architect afgestudeerde Van Elslande ontving in datzelfde jaar reeds zijn eerste opdracht. Met het ontwerp van de cottagevilla “Zonnig Hoekje”, gelegen op de top van een duin in Koksijde, startte de jonge architect zijn carrière met veel prestige en ambitie gezien de monumentaliteit, de verfijning en het architecturaal vernuft die van dit gebouw uitgaan. De architecturale opzet van deze majestueuze cottage ligt ingebed in het gedachtegoed van de cottigestijl die ontwikkeld werd door de Engelse *Arts-and-Craftsbeweging*. Deze beweging kende in België een grote navolging in de architectuur van de kustvilla’s. Villa “Zonnig Hoekje”, dat als een totaalkunstwerk is opgevat, vormt een uniek exemplaar binnen het oeuvre van Camille Van Elslande. Het wordt uitvoerig besproken in het hoofdstuk “III.5.1. Cottagearchitectuur in de kuststeden in de Belle Epoque” onder het thema van de kustvilla’s. Uit deze bespreking blijkt dat Van Elslande zich vanaf het prille begin van zijn carrière een eerbiedwaardige status aanmat als talentvolle en veelbelovende architect.

Foto 14: Villa “Zonnig Hoekje” in cottigestijl, eerste gerealiseerde ontwerp door C. Van Elslande in 1912.
<http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/201185/beelden> (09/05/2011).

III.2.2. Landhuis te Veurne

Voor de Eerste Wereldoorlog realiseerde Van Elslande verder nog twee projecten in de Sasstraat te Veurne. Het ging om het ontwerp van een uitbreiding aan een jachthuis (februari 1913) en in juni datzelfde jaar tekende hij zijn eigen woonhuis “Ons Huis” uit.¹⁰⁶

De familie Jacquin had de wens hun jachtpaviljoentje dat ook als buitenverblijf fungeerde, te laten uitbreiden met een aanpalend woonhuis waarin ze permanent konden gaan wonen.¹⁰⁷

Camille Van Elslande concipieerde het woonhuis als een landhuis (“maison de campagne”) met een gematigde art nouveau-inslag. Dit laatste kwam vooral tot uiting in de sierlijke, met krulmotief vormgegeven aanzetstenen van de vensterbogen en de achtergevel die volledig was opengewerkt door een decoratief ensemble van trap, deur en glaspartij. Er is een afwisselend spel van baksteen met witte natuurstenen accenten waarmee de constructieve elementen benadrukt worden. De ijzeren steunbalken boven de dubbele voordeur en de raamopeningen in de onderste bouwlaag versterken verder het rationele karakter van de architectuur. De aanbouw van dit landhuis (links op foto 15) vormt een harmonieus geheel met het oorspronkelijk paviljoen (rechts op foto 15) door een herhaling van het rechthoekige bouwvolume met plat dak en de kenmerkende kantelen bovenop de daklijst. De uitspringende middentravee met topstuk waarin het jaartal prijkt in een opgevulde oculus, trekt de aandacht en geeft aan dat het om het hoofdgebouw gaat.

Foto 15: Landhuis in de Sasstraat (vandaag afgebroken) uit 1913 naar ontwerp van C. Van Elslande, in opdracht van Dhr. Henri Jacquin.

Foto van oude prentkaart uit privéarchief. Eigen fotomateriaal (17/03/2011).

¹⁰⁶ Zie ook oeuvrecatalogus nr. A115 (landhuis, Sasstraat) en nr. A116 (“Ons Huis”, Sasstraat 10-11).

¹⁰⁷ Gesprek met Anita Winnock (op 17/03/2011).

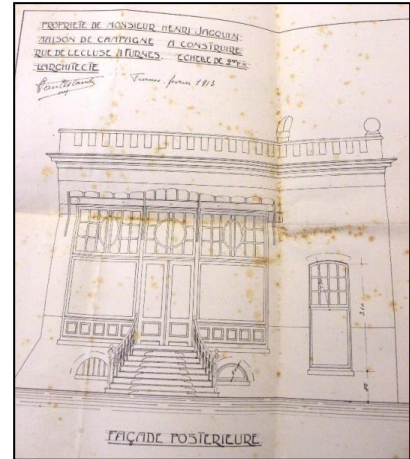

Foto 16 (links): Ontwerp voorgevel van landhuis met goedkeuring van burgemeester van Veurne, gedateerd: 8 maart 1913.

Foto van ontwerp tekening, privéarchief. Eigen fotomateriaal (17/03/2011).

Foto 17 (rechts): Ontwerp achtergevel van landhuis, gedateerd: februari 1913.

Foto van ontwerp tekening, privéarchief. Eigen fotomateriaal (17/03/2011).

III.2.3. Eigen woning “Ons Huis”

De eigen woning “Ons Huis” (juni 1913) van Camille Van Elslande verdient uitgebreide aandacht binnen de bespreking van zijn oeuvre. De persoonlijkheid en eigenheid van een architect is steeds betrokken bij het maken van zijn werk, vooral als het gaat om zijn eigen huis. Vaak zal een architect bv. zijn kans zien om bij het ontwerp van de eigen woning zijn persoonlijke architecturale principes en idealen uit te werken, bij wijze van “visitekaartje” voor zijn ontwerppraktijk. Adriano Cornoldi schrijft in een artikel: *“We moeten het huis eerder bekijken als een plek waar iets gebeurt, dan als een (artistieke) gebeurtenis, eerder als een container dan als een object. Dit gaat vooral op voor het eigen huis van een architect, omdat de ontwerper daar, meer dan in enig ander huis, volledig teruggeworpen wordt op zijn eigen bestaan zonder enig gevaar (of alibi, of excuus) voor compromissen die de cliënt met zich meebrengt. Hij wordt dus uitgedaagd om, op het hoogste niveau, een levensfilosofie tot uitdrukking te brengen, zowel van een theoretisch als van een praktisch standpunt”*.¹⁰⁸ Het huis van een architect verschaft informatie over zijn of haar persoonlijkheid en vakkennis en getuigt bovendien van een tijdsperiode en een welbepaalde wooncultuur. Cornoldi benoemt de eigen woning van een architect als *“de meest complete en directe registratie van de persoonlijkheid van de auteur”*.¹⁰⁹

In de hierop volgende bespreking van “Ons Huis” wordt onder andere gepoogd om te achterhalen in welke mate de persoonlijkheid en overtuigingen van Camille Van Elslande tot uiting komen in zijn eigen woonhuis.

Het woonhuis van de beginnende architect kon tot stand komen dankzij de financiële ondersteuning van zijn welgestelde schoonouders. De familie Léonard bezat een grote lap grond gelegen tussen de Sasstraat en de Karel Coggelaan te Veurne waarvan Van Elslande een stuk ter beschikking kreeg om er een eigen woning te laten neerzetten. Eenmaal de woning gerealiseerd was, leefden Camille en zijn echtgenote Lydie er samen met hun schoonouders.¹¹⁰

¹⁰⁸ A., CORNOLDI, *Het eigen huis van een architect als de plek bij uitstek van leven en cultuur*, in: Honderd huizen voor honderd Europese architecten van de twintigste eeuw, 1990, p. 7.

¹⁰⁹ A. CORNOLDI, *op.cit.*, p. 13.

¹¹⁰ Later kwamen er op dit (door Van Elslande geërfde) stuk grond in de Sasstraat nog woningen van zijn hand bij: een modernistische woning (1937, zie hoofdstuk III.3.5.4. en oeuvrecatalogus nr. A120), ontworpen voor zijn dochter Denise Van Elslande (20/02/1914) en schoonzoon Raoul Winnock; en een tweede eigen woning in 1954 (zie III.3.5.4. en oeuvrecatalogus nr. A118) waar hij woonde tot zijn dood in 1962.

Het proces om tot het definitieve ontwerp te komen van “Ons Huis” was omvangrijk en doorliep een evolutie. Getuige hiervan is de reeks ontwerpplannen waarin de architect uiteenlopende architectuurconcepten uitprobeerde.

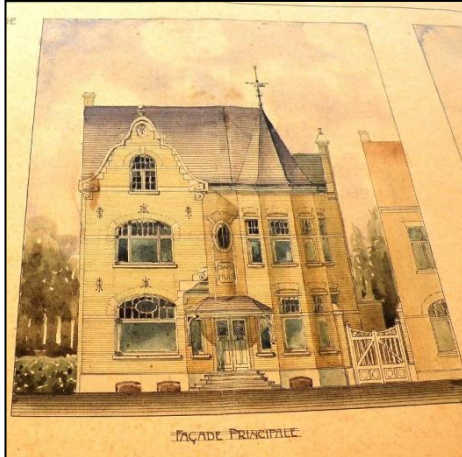

Foto 18: Ontwerp voorgevel “Ons Huis” (ongedateerd, vermoedelijk 1913) door C. Van Elslande.
Foto van ontwerp-tekening, privéarchief. Eigen fotomateriaal (18/04/2011).

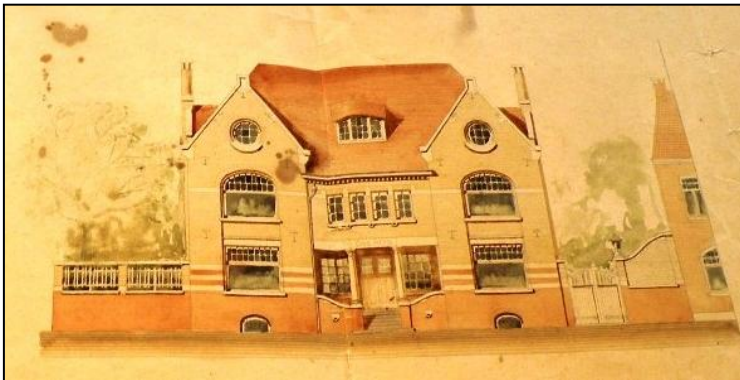

Foto 19: Ontwerp voorgevel “Ons Huis” (ongedateerd, vermoedelijk 1913) door C. Van Elslande.
Foto van ontwerp-tekening, privéarchief. Eigen fotomateriaal (18/04/2011).

Foto 20: Definitief ontwerp voorgevel “Ons Huis” (juni, 1913) door C. Van Elslande.
Foto van ontwerp-tekening, privéarchief. Eigen fotomateriaal (18/04/2011).

Het ontwerp dat uiteindelijk gerealiseerd werd bestaat uit een combinatie van architecturale aspecten die Van Elslande hoog in het vaandel droeg doorheen zijn gehele carrière: de eerlijke behandeling van materialen en de zichtbaarheid van de constructie, een rationele en logische indeling (uitgaande van het grondplan), het exterieur als veruitwendiging van de innerlijke ruimtes, sobere decoratie van de functionele en constructieve elementen, het gebruik van lokale materialen en de aandacht voor de omgevingscontext.

Naast een praktische en rationele aanpak waarmee tegemoet wordt gekomen aan de behoefte naar comfort en hygiëne, vertoont de woning een esthetische benadering. Het geheel is dan ook opgevat als een totaalkunstwerk waarvan het interieur volledig geconcipieerd werd door Camille Van Elslande. Het interieur is uitgewerkt in een gestileerde art nouveaustijl met veel gebruik van hout –als geliefd materiaal van Van Elslande– en gekleurd glas.

Het is belangrijk op te merken dat de architectuur van dit woonhuis refereert aan de lieflijke vormgeving van de cottigestijl. Typerend hierbij zijn de volumineuze en afwisselende dakvolumes in rode dakpannen, het gebruik van hout, de dominante uitwerking van de schoorstenen (als symbool van huiselijkheid en gezelligheid), en de openwerking (aan de hand van in- en uitsprongen in het bouwvolume) waardoor het gebouw in dialoog staat met de buitenwereld.¹¹¹

In grote lijnen kan worden gesteld dat het ideeëngoed van het rationalisme (cf. H.P. Berlage), de cottagearchitectuur (cf. de *Arts-and-Crafts-beweging*) en de art nouveau (cf. *Ecole des Arts Décoratifs et Industriels*) in dit project samenkomen.

Foto 21: Prentkaart van oorspronkelijke toestand “Ons Huis”, Sasstraat 10, Veurne, ongedateerd.

Prentkaart, privéarchief. Eigen fotomateriaal (22/04/2011).

¹¹¹ Bij “Ons Huis” verhogen bv. het overdekt balkon op de eerste verdieping (met verfijnde houten omlijsting en pilasters) en de trappentoren aan de achtergevel het contact met de buitenliggende omgeving.

Een hele reeks aspecten duidt op Van Elslandes rationele aanpak. Vooreerst is er de logisch opgebouwde plattegrond die het uitgangspunt vormt voor de verdere opbouw van de woning. De structuur breekt met de klassieke plattegrondschemata's en een vlotte circulatie is afleesbaar. De verschillende ruimtes met hun respectievelijke functies kennen een duidelijke vertaling naar buiten toe. Zo krijgt de (kleine) waskeuken bv. een klein raampje, het trappenhuis getrapte raamopeningen en de leefruimtes (waaronder de atelierruimte) grote ramen voor veel natuurlijke lichtinval. Het resultaat van dergelijke aanpak is een asymmetrische, maar "eerlijke" gevelopstand. Het contrast met de klassieke symmetrische indeling waarbij alle ruimtes gelijk zijn met identieke vensteropeningen, is opmerkelijk. Het leefbare is bij deze rationele architectuur prioriteit. De constructie wordt benadrukt aan de hand van natuursteen in de gevel.

Foto 22: Achtergevel van "Ons Huis" met een "eerlijke" en rationele opbouw. De getrapte ramen in het torentje duiden op de aanwezigheid van het trappenhuis binnenin. Eigen fotomateriaal (18/04/2011).

Het vaste (lambrisering, ingemaakte kasten, trappen, binnendeuren...) en losse meubilair werd volledig in hout uitgewerkt, afgewisseld met sierlijk en kleurrijk glaswerk (van geometrische figuren en gestileerde bloemenmotieven) in een art nouveau-lijnvorming. Het interieur is decoratief, maar vervalt allerminst in een overdaad.

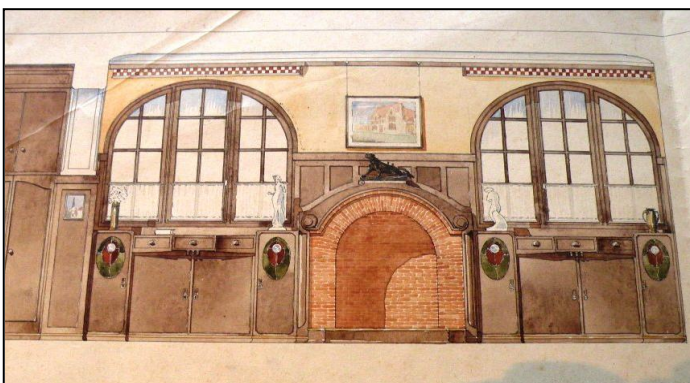
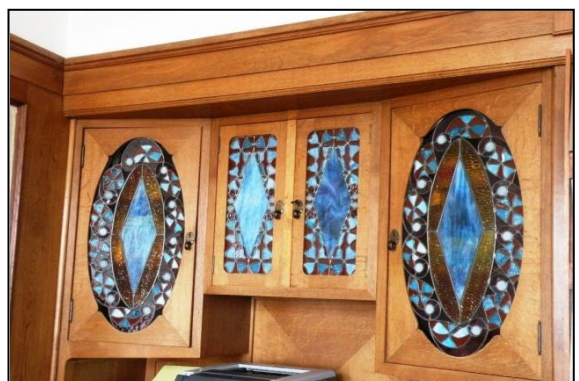

Foto 24 (boven): Ontwerp van kasten en schouw in het atelier van de architect, in "Ons Huis". Ontwerptekening uit privéarchief. Eigen fotomateriaal (18/04/2011).

Foto 23 (onder): Ingemaakte kast met decoratieve glasvensterjes (in vroegere eetkamer van "Ons Huis"). Eigen fotomateriaal (18/04/2011).

Naast deze drie architecturale referenties –het rationalisme, de cottigestijl en de art nouveau– is er nog een andere (subtielere) stijlverwijzing merkbaar, met name in het dakkapelletje. De vormgeving ervan verwijst namelijk naar de lokale historische renaissancestijl, kenmerkend voor de meeste huizen in de stadskern van Veurne. De dakkapel met inzwenkende belijning, getorste topstuk en boogveld met uitgewerkt schelpmotief zal Van Elslande in de jaren '20 volop toepassen bij de wederopbouw van de huizen in het “historische” centrum van de stad. Deze neorenaissance-elementen zijn hier echter vermengd met een gestileerde art nouveaubelijning in de (voluten van de) schouderstukken. Het is aannemelijk dat Van Elslande aan de hand van dit element expliciet wilde refereren aan de traditionele plaatselijke architectuur om zo een interactie of architecturale “echo” tot stand te brengen tussen de stadsrand (waar “Ons Huis” gelegen is) en de stadskern van Veurne. Dit gegeven kadert binnen Van Elslandes opvatting dat een nieuwbouw zo veel mogelijk in harmonie moet zijn met de nabije omringende architecturale (en landschappelijke) context.

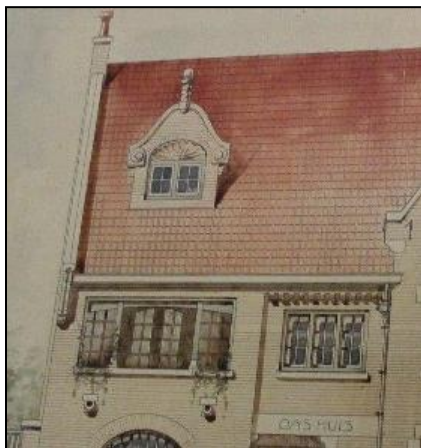

Foto 25 (rechts): Dakkappel (naar ontwerp van C. Van Elslande, 1922) van huis in de Noordstraat 57, Veurne. Eigen fotomateriaal (12/03/2011).

Foto26 (links): Dakkappel van “Ons Huis” met getorst topstuk en schelpmotief. Detail uit ontwerpplan (juni 1913) uit Privéarchief. Eigen fotomateriaal (18/04/2011).

Camille Van Elslande maakte naast de uiting van architecturale statements van de gelegenheid gebruik om in zijn eigen woning zijn persoonlijke politieke en religieuze overtuigingen te veruitwendigen. De naam “Ons Huis” kwam voort uit zijn liberale overtuiging; alle liberale verenigingshuizen werden in die periode (tot WO II) namelijk “Ons Huis” genoemd.¹¹² Zijn achtergrond als vrijmetselaar kwam tot uiting aan de hand van een vrijmetselaarsteken –bestaande uit passer en driehoek– in smeedijzer op de schoorsteengevel aan de straatkant.

¹¹² Gesprek met Ivan Winnock (op 02/03/2011).

Foto 27 (links): *Vrijmetselaarsteken op huidige voorgevel.*
Eigen fotomateriaal (18/04/2011).

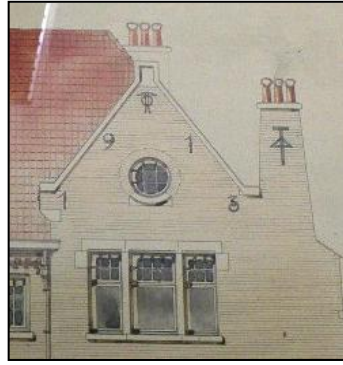

Foto 28 (rechts): *Oorspronkelijke inplanting van vrijmetselaarsteken op ontwerp-tekening.*
Ontwerptekening uit privéarchief, eigen fotomateriaal (18/04/2011).

Doorheen de tijd maakte “Ons Huis” echter een reeks verbouwingen door –ondernomen door Camille Van Elslande– waardoor het uitzicht van de alleenstaande villa evolueerde naar dat van een aangebouwd rijhuis. De verbouwingen waren noodzakelijk, want tijdens de Tweede Wereldoorlog viel er een bom in op de linkerkant van het huis. Daarna heeft Van Elslande aan de linkerkant een garage tegen het huis aangebouwd, waarop nog eens later zijn atelier –toen vooral om te schilderen– kwam.¹¹³ Aan de rechterkant werd tegenaan het woonhuis in 1952 een huisje gebouwd, vermoedelijk voor één van zijn (voormalige) medewerkers (cf. oevrecatalogus nr. A116). Door deze veranderingswerken nam de esthetische uitstraling van “Ons Huis” tamelijk sterk af, waarbij bovendien af te leiden is dat Camille Van Elslande prioriteit gaf aan de praktische noodzaak in plaats van aan de esthetische overwegingen.

Foto 29: *Hedendaagse “aangebouwde” toestand (vanaf 1952) van villa “Ons Huis” in de Sasstraat te Veurne.*
Eigen fotomateriaal (15/11/2010).

¹¹³ Vandaag is dit aanbouwsel een deel geworden van huis nr. 12 in de Sasstraat.
Gesprek met Ivan Winnock (op 02/03/2011).

III.3. DE WEDEROPBOUW

III.3.1. Inleiding

Camille Van Elslande was reeds tijdens de Eerste Wereldoorlog actief als wederopbouwarchitect in de Westhoek. In 1916 en 1918 ontwierp hij twee noodgebouwen (cf. III.3.3. Noodgebouwen). In 1919 kon hij aan de slag in zijn gehavende –weliswaar minder zwaargehavend dan Ieper, Diksmuide en Nieuwpoort– thuisstad Veurne.¹¹⁴

Van de eenenvijftig wederopbouwprojecten bevinden er zich eenentwintig op het grondgebied van Veurne, elf in Diksmuide, negen in Nieuwpoort, vier in Ieper, twee in Alveringhem, twee in Lo-Reninge en twee in Middelkerke.¹¹⁵ De concentratie aan wederopgebouwde huizen in Veurne laat toe om Van Elslandes wederopbouwstijl op een coherente en overzichtelijke manier te bestuderen. De stadsbebouwing in Veurne (n.o.v. Camille Van Elslande) wordt dan ook uitvoerig behandeld in hoofdstuk III.3.5. Verder geven de gemeenten Stuivekenskerke en Sint-Jacobskapelle (beiden deelgemeenten van Diksmuide) het duidelijkst uiting aan zijn architecturale aanpak, eveneens dankzij het geconcentreerde karakter van de wederopgebouwde dorpskern (cf. III.3.4.1. Wederopbouw in dorpskernen: Stuivekenskerke, Sint-Jacobskapelle en Alveringhem). Alle wederopbouwprojecten dateren uit de jaren '20, met uitzondering van drie projecten die uitgevoerd werden tijdens de wederopbouwperiode na de Tweede Wereldoorlog.¹¹⁶

De typologieën van gebouwen waarvoor Camille Van Elslande opdracht kreeg ze te laten herrijzen uit hun ruïnes, waren heel divers. Zowel religieuze, landelijke en stedelijke architectuur behoren tot zijn wederopbouwoeuvre. Het aantal religieuze bouwwerken is eerder beperkt: de parochiekerk van Sint-Jacobskapelle, de pastorieën van Stuivekenskerke, Kaaskerke en Sint-Jacobskapelle, en twee wegkapellen in Diksmuide en Veurne.¹¹⁷ De

¹¹⁴ In Veurne bepaalde Van Elslande sterk het architecturale beeld aan de hand van een persoonlijke (wederopbouw)stijl. Dit zal blijken uit de bespreking in hoofdstuk III.3.5. Wederopbouw en nieuwbouw in stedelijke context: Veurne.

¹¹⁵ Tot deze aantallen van wederopbouwprojecten per gemeente behoren eenheidsprojecten (bestaande uit meerdere gebouwen). Deze worden beschouwd en meegeteld als één project; dit weliswaar enkel indien de bouwheer dezelfde is voor de verschillende gebouwen binnen het eenheidsproject. Hierdoor vormen de getallen dus geen absolute aantallen van aparte gebouwen.

¹¹⁶ Dat zijn “Huize Van der Heyde” (1940-1946), Appelmarkt 4, een herenhuis (1941-1942) in de Statiestraat 4 en een woonhuis (1941-1946) in de Klaverstraat 13 te Veurne.

¹¹⁷ Binnen het volledige architecturale oeuvre van Camille Van Elslande vormt de religieuze architectuur slechts een klein segment. Dat Van Elslande geen grote sympathie koesterde voor de Katholieke Kerk vormt hier een

categorie van de landelijke architectuur wordt volledig bepaald door de typologie van de hoeves. De Veurnse architect ontwierp voor veertien hoeves de wederopbouwplannen, waarvan er slechts één onuitgevoerd bleef. Ze bevinden zich in Kaaskerke (1), Lampernisse (1), Merkem (1, onuitgevoerd), Stuivekenskerke (2), Rampskapelle (Nieuwpoort) (3), Schore (2), Pervijze (1), Reninge (1) en Veurne (2).¹¹⁸ De grootste wederopbouwcategorie, de stedelijke bouwwerken, bestaat uit verschillende typologieën: een gemeentehuis te Alveringem (1921-1924), twee kustvilla's op de Zeedijk te Nieuwpoort (jaren '20), en verder een dertigtal bouwprojecten van burger- en herenhuizen (breed- en diephuizen), al dan niet gecombineerd met handelsfunctie.¹¹⁹

Een belangrijk vertrekpunt bij de ontwerpactiviteiten van Camille Van Elslande (en verschillende andere wederopbouwarchitecten), was het illustratieve documentatiemateriaal dat voortkwam uit de *Mission Dhuicque*.¹²⁰ Een aantal foto's en afdrucken van opmetingstekeningen werden in het persoonlijk archief van Camille Van Elslande teruggevonden. Deze documentatie werd algemeen gebruikt als basis om gebouwen naar hun oorspronkelijke, vooroorlogse uitzicht te reconstrueren.

Na een blik op Van Elslandes ontwerpen van noodwoningen worden in de hierop volgende hoofdstukken antwoorden gegeven op vragen zoals: *“Wat waren de uitgangspunten en (toegepaste) principes waaraan Camille Van Elslande vasthield in zijn wederopbouwpraktijk?”*; *“Waaruit bestaat zijn wederopbouwstijl en wat zijn de typische elementen?”* en *“Met welke taken was hij belast als wederopbouwarchitect?”*. Hierbij zal ingegaan worden op een reeks bouwwerken als illustratieve casussen.

mogelijke verklaring voor. Het enige religieuze “nieuwbouwproject” (niet-wederopbouw) is de herinneringskapel “Onze-lieve-Vrouw der Zege” (1924-1925) in Stuivekenskerke (cf. oevrecatalogus nr. A26).

¹¹⁸ De typologie van de hoeves wordt besproken in hoofdstuk III.3.4.2. Verder bestaat Van Elslandes gerealiseerde landelijke architectuur uit landelijke woningen: één landelijke woning (1922) in Kaaskerke, één landhuis (1920) in Merkem, vier landelijke werkmanswoningen (1920) in Ramskapelle (Nieuwpoort) en twee halfopen landelijke woningen (1921) in Zuidschote (Ieper).

¹¹⁹ Verschillende wederopbouwprojecten betroffen handelshuizen met winkelpuien, zoals bv. de huizenrij in de Ooststraat nr. 13-23 te Veurne (cf. hoofdstuk III.2.3. Bouwen in stedelijke context: Veurne).

¹²⁰ *“Op 20 mei 1915 werd architect Eugène Dhuicque, briefwisselend lid van de KCML, door de toenmalige Minister van Kunsten en Wetenschappen belast met een bijzondere zending in de frontstreek....”* Dhuicque en zijn medewerkers kregen de taak om opmetingsplannen en foto's te maken van de –met verwoesting bedreigde– bouwwerken in het laatste stukje onbezet België. Het team leefde en werkte *“gedurende méér dan drie jaar in de streek van Nieuwpoort, Ieper, Lo, Poperinge, Veurne... tussen de puinen van dorpen en steden”*. De “Mission Dhuicque” heeft kunstvoorwerpen en archieven in veiligheid gebracht, meubilair gedemonteerd, afgietsels genomen, enz. H., STYNEN, *15/18 het verwoeste gewest*, 1985, p. 5.

III.3.2. Noodgebouwen¹²¹

Het eerste initiatief tot het ontwerpen van noodwoningen of barakken werd in 1916 ondernomen door het in dat jaar opgerichte *Koning Albertfonds*. De noodwoningen moesten een oplossing bieden voor het huisvestingsprobleem bij de terugkeer van de vluchtelingen naar de Westhoek na de oorlog. Het bouwen van deze barakken bleef echter uit tot in 1919 omwille van een gebrekkige financiering, houtschaarste en het moeilijke transport. In de tussentijd staken de terugkomers noodgedwongen zelf de handen uit de mouwen en bouwden ze onderkomens aan de hand van de restanten van huizen, militaire schuilplaatsen en achtergebleven legermateriaal. In mei 1919 kocht het *Koning Albertfonds* vierduizend vijfhonderd exemplaren van de zogenaamde “Nissen Huts” van het Britse leger. Deze noodwoningen bestonden uit een houten of stenen onderstel van één meter hoog, met daarop een gebogen bedaking van gegolfd plaatijzer. Houten tussenschotten vormden de opdeling in kamers. In 1919 beheersten dergelijke barakken het beeld in de langzaam heroplevende dorpen. Deze eerste noodwoningen waren echter van zeer slechte kwaliteit. Meestal lagen deze voorlopige woningen aan de rand van de dorpen en steden, omdat er voorgeschreven was door de overheid dat deze “kampen” de eigenlijke wederopbouw niet mochten hinderen. Omdat de barakken buiten de dorpskom lagen, raakten ze amper voorzien van verharde wegen, drinkbaar water, riolering en verlichting. Ook de praktische uitwerking van de noodwoningen zelf verliep moeizaam: ze werden verkeerd geleverd en er werd voortdurend gewisseld van huurders. Hierdoor werden enorme vertragingen opgelopen in het bouwproces van de barakken. Van de tweeduizendtal aanvankelijk geplande pachthoeven en arbeiderswoningen werden er uiteindelijk slechts enkele honderden gerealiseerd. Daarom werd vanaf maart 1920 de nadruk gelegd op zelfbouw door plattelandsbewoners. De dakloze kon een premie van 3000 frank verkrijgen voor het bouwen van een semipermanente woning. Met deze ‘zelfbouwpremie’ kwam de overheid in principe tegemoet aan de reeds bestaande praktijk onder het volk die zelf initiatief nam tot het bouwen van een onderkomen. Vele huisjes werden op een snelle en improvisatorische manier ineengeflanst, waarna ze stap voor stap verbeterd werden.

De houten noodwoningen bleven veel langer in gebruik dan aanvankelijk gepland. Sommige steden kochten de barakken op om ze te verhuren aan de armere bevolkingsgroepen. Zo

¹²¹ CORNILLY, J., DE CAIGNY, S., DENDOOVEN, D., e.a., *Bouwen aan wederopbouw 1914/2050: Architectuur in de Westhoek*, Ieper, Erfgoedcel CO7, 2009, p. 22-28.

bleven deze huisjes op sommige plaatsen in gebruik tot 1940, terwijl de taak van het *Koning Albertfonds* sinds 1925 reeds voltooid was.

In de archiefdocumenten dat Van Elsande naliet, zijn er twee ontwerpen teruggevonden van demonteerbare gebouwen in hout, namelijk dat van een kruidenierswinkel met woning (1916, plaats onbekend), in opdracht van de heer R. Rabaey en van de “Colonie scolaire” te Leisele (1918) in opdracht van de Gemeente Leisele.

De houten kruidenierswinkel vertoont kenmerken van de cottagestijl. Het pittoreske element wordt via de uitwerking van de etalage in de vorm van een half torentje verkregen. De winkel maakte deel uit van de befaamde Franse winkelketen *Felix Potin*.¹²² Dergelijke verdeelpunten van levensmiddelen waren in de periode van de wederopbouw van groot belang, want er heerste een grote schaarste. Zo verzorgde het ministerie van Binnenlandse Zaken bv. in gemeentelijke magazijnen die levensmiddelen en bouwmaterialen verdeelden, onder de handelsprijs. Bij dit ontwerp lijkt het echter meer een initiatief van een particulier te zijn, gezien de duidelijke vermelding van zijn naam (R. Rabaey) op het plan.

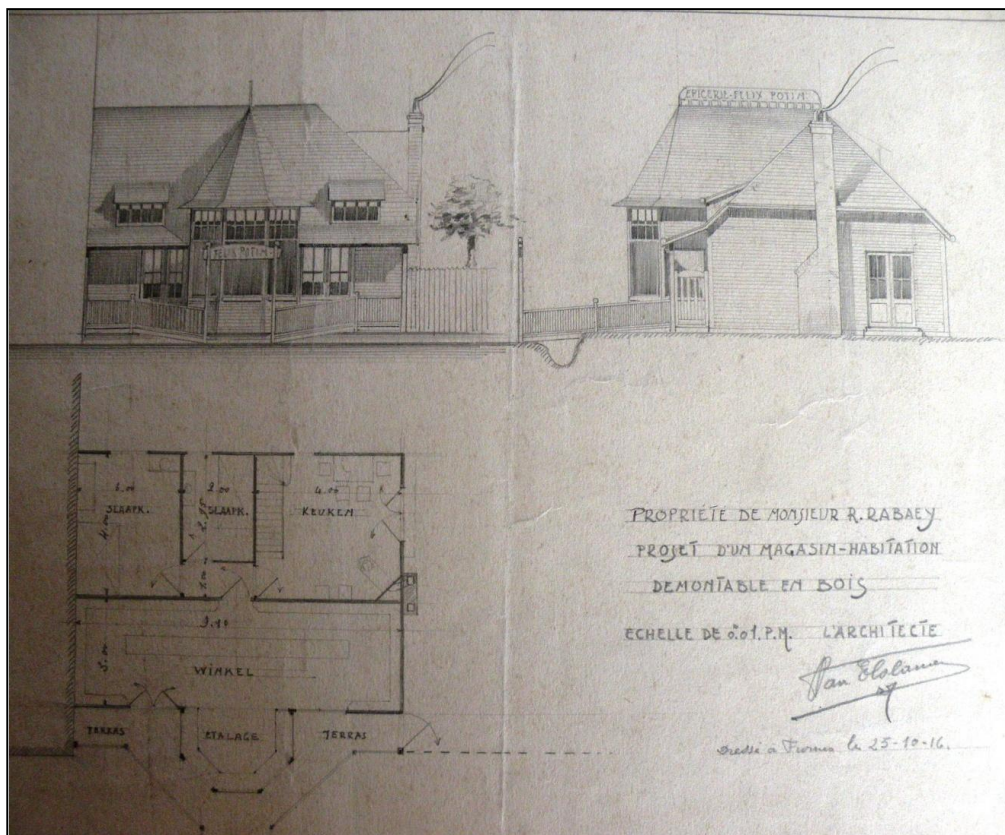

Foto 30: tijdelijke houten winkel – woning (1916). Privéarchief. Eigen fotomateriaal (17/03/2011).

¹²² Félix Potin (°1820, Arpajon) is de naam van een Franse businessman en zijn massadistributienetwerk van alimentatiewinkels, gesticht in het midden van de 19de eeuw. Vandaag bestaat het merk nog steeds. http://en.wikipedia.org/wiki/F%C3%A9lix_Potin, op 26/04/11.

Het houten noodgebouw “Colonie Scolaire” deed dienst als schoolgebouw en werd in Leisele gerealiseerd aan het dorpsplein, achter de huidige gemeenteschool (Dorpsplein 1). In de *Geschiedenis van Leisele*¹²³ staat het volgende vermeld: “Daar de gemeentelijke jongensschool in de Izenbergestraat als militair hospitaal werd ingericht, moest er uitgezien worden naar een ander geschikt lokaal. Toen men dit nergens vond, werd besloten les te geven in een houten barak, die geplaatst werd in de weide achter de meisjesschool. Deze toestand bleef aldus tot na de oorlog.... Van zodra de lokalen op de ‘Geldzak’¹²⁴ door de militaire overheid waren ontruimd, werd de jongensschool aldaar terug geïnstalleerd.”¹²⁵

In dit complex, bestaande uit enerzijds het stenen schoolgebouw en anderzijds het houten noodgebouw, werd de gemeentelijke meisjes- en jongensschool dus samengebracht. De kinderen kregen er naast onderwijs ook gezondheidszorgen en een slaapplek. Tot even na de Eerste Wereldoorlog bleef het in gebruik. Op dergelijke improvisatorische wijze probeerde men, zelfs in zo’n benarde tijden, het (inmiddels verplichte) basisonderwijs verder te zetten of terug op gang te brengen.

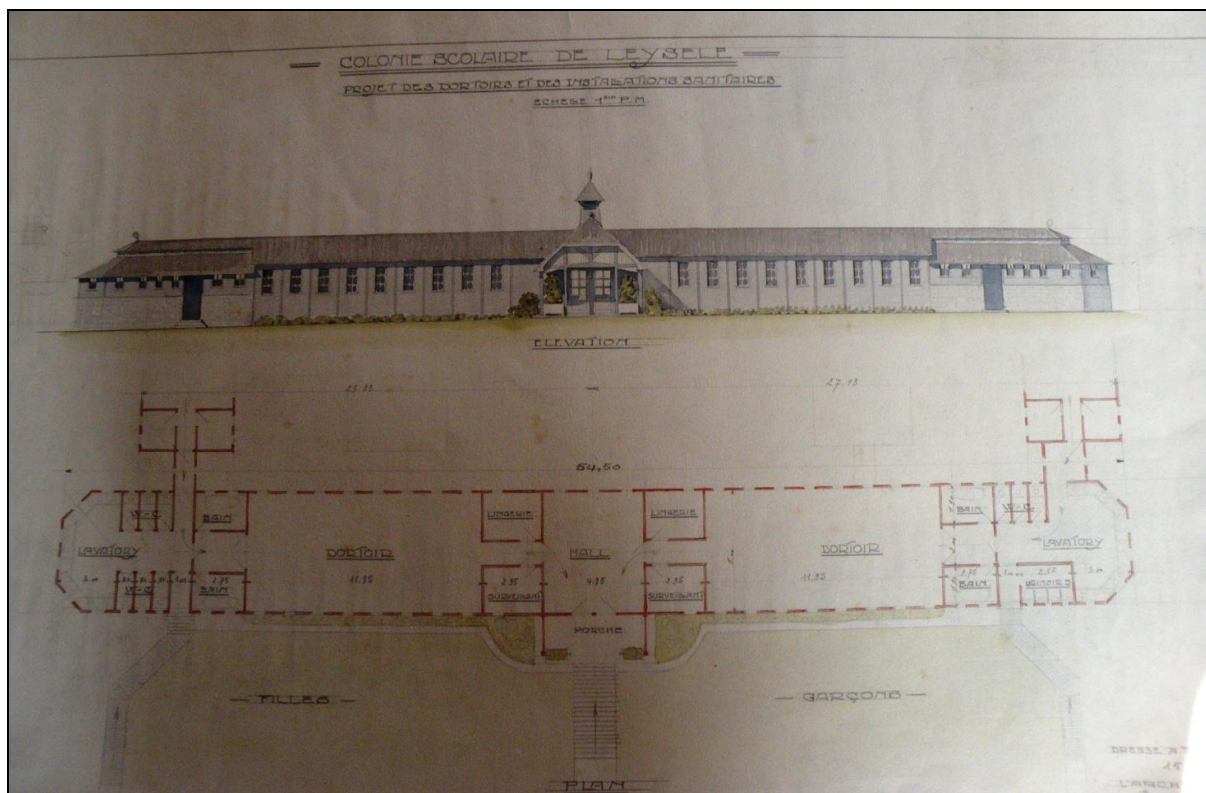

Foto 31: Colonie Scolaire te Leisele (1918). Ontwerptekening in privéarchief. Eigen fotomateriaal (17/03/2011).

¹²³ A. COSSEY, *Geschiedenis van Leisele*, Izenberge, 1977.

¹²⁴ Dit is de naam van de wijk in de Izenbergestraat, waarin de jongensschool gelegen was.

¹²⁵ A. COSSEY, *Geschiedenis van Leisele*, Izenberge, 1977, p. 74.

Het langgerekte gebouw bestond uit een linkervleugel met linnenkamer, toezichtkamer, slaapzaal en een sanitaire ruimte voor de jongens en een rechtervleugel voor de meisjes met dezelfde voorzieningen. Beide delen stonden met elkaar in verbinding via de hall die van buitenaf werd betreden via een portaal. Dit centrale gedeelte vertoont een vormgeving die doet denken aan de cottagearchitectuur.

Bij beide ontwerpen is op te merken dat Camille Van Elslande zelfs bij het ontwerp van noodwoningen zijn oog voor het pittoreske detail en de sierlijke afwerking behoudt.

Zijn ontwerp staat in groot contrast met het merendeel van de noodwoningen die banaal en vaak zeer primitief zijn vormgegeven (zie bv. onderstaande foto van het voorlopig gemeentehuis en de voorlopige gendarmerie van Lampernisse).

Mogelijks ontwierp Camille Van Elslande meerdere noodwoningen, maar hiervan zijn er verder geen ontwerpplannen teruggevonden.

Foto 32: *Het voorlopig gemeentehuis en de gendarmerie van Lampernisse (28/11/1917).*
H. STYNEN, *15/18 Het verwoeste gewest*, 1985, p. 47.

III.3.3. Camille Van Elslande als wederopbouwarchitect

Zoals eerder aangehaald heeft Camille Van Elslande sterk het architecturale beeld bepaald van vooral Veurne, Stuivekenskerke en Sint-Jacobskapelle. Tot op vandaag is zijn bijdrage er zeer tastbaar en is zijn naam te verbinden met concrete realisaties en met het algemeen beeld van de Westhoek dat in de jaren '20 tot stand kwam.

Door het enorme potentieel aan opdrachten dat lag te wachten op de architecten –ongeveer 38% van het woningenbestand in West-Vlaanderen, wat neerkomt op 41.000 woningen, was dan ook volledig verwoest– beperkten hun taken zich niet tot het tekenen van de nodige plannen voor woningen, kerken, openbare gebouwen, enz. Ze moesten als specialisten ook in staat zijn om rooilijnplannen op te maken, schattingen te maken van de geleden schade en om de daaraan gekoppelde schadevergoedingen op te maken. *“Onder de staatscommissarissen toegevoegd aan de Rechtbanken voor Oorlogsschade treffen we trouwens heel wat architecten aan. Zij werden aangesteld als deskundigen in het bepalen van de waarde van de verwoeste gebouwen.”*¹²⁶ Dit was het geval bij Camille Van Elslande die gedurende de periode 1919-1962 –vooral in de naoorlogse periodes– heel actief was als professioneel opmeter en schatter van oorlogsschade. De vele bewaard gebleven dossiers in zijn persoonlijk archief tonen aan dat hij in een honderdtal rechtszaken moest aantreden als deskundige om advies te verlenen (cf. hoofdstuk II.5. WO II tot overlijden).

De centrale overheid erkende de rol van gediplomeerde architecten in het wederopbouwproces en ging die versterken door aan de *Dienst der verwoeste Gewesten* een *Bouwdienst* toe te voegen die verschillende architecten tewerkstelde, waaronder Camille Van Elslande (cf. hoofdstuk III.4.4.).¹²⁷ Deze dienst stelde o.a. een standaardisatie op van deuren en vensters, waarmee de woningbouw moest worden bespoedigd. Het archief van Camille Van Elslande bevat verschillende dergelijke modelplannen van standaarddeuren en –vensters voor woningen en stallen, telkens met vermelding van de afmetingen.

Een andere initiatief dat uitging van de Belgische regering was het “adoptiesysteem”: *“...gemeenten waar minstens tien procent van de gebouwen vernield was en waarvan de financiële toestand ontoereikend was om de geleden schade te herstellen”* konden zich door

¹²⁶ J. CORNILLY, *Bouwen aan wederopbouw 1914/2050: Architectuur in de Westhoek*, 2009, p. 120.

¹²⁷ *“De Dienst der Verwoeste Gewesten was een van de grootste spelers in de organisatie van de wederopbouw. Hij werd opgericht als coördinerend orgaan en om in te staan voor de toepassing van de wet op de aanneming van de gemeenten van 8/04/1919. Voor deze taak kreeg de dienst vergaande bevoegdheden en budgetten en kon hij op elk moment een beroep doen op andere openbare besturen. Hij was actief van 9/04/1919 tot 19/08/1926 en hing achtereenvolgens af van het Ministerie van Binnenlandse Zaken, het Ministerie van Staathuishoudkundige Zaken (het latere Ministerie van Economische Zaken) en het Ministerie van Landbouw.”* <http://www.wederopbouw.be/actor.php?actorID=5> (op 06/08/2011).

de Belgische staat laten adopteren.¹²⁸ Zo'n adoptie hield in dat de gemeente onder het gezag kwam van een *Hoog Koninklijk Commissaris* die de plaatselijke wederopbouw in goede banen moest leiden.¹²⁹ Deze functionaris beschikte over een uitzonderlijke beslissingsmacht omtrent bv. het goed- of afkeuren van ontwerpen voor aanlegplannen en bouwprojecten. Een adoptie betekende dat de gemeenteraad tijdelijk een grote inmenging van de *Dienst der Verwoeste Gewesten* en de *Hoog Koninklijk Commissaris* toestond.¹³⁰ Na een adoptie werden de lokale overheden aangemoedigd een bouwmeester aan te zoeken om het algemeen rooiplan te ontwerpen en de plannen voor de kerk, de pastorie, de gemeenteschool en het gemeentehuis uit te tekenen. Vaak was het ook de Hoog Koninklijk Commissaris die het initiatief nam een architect aan te stellen in de gemeente. In de praktijk kwam het veelal voor dat aan dezelfde aangestelde architecten werd gevraagd ook de plannen op te maken voor privéwoningen en hoeves in die gemeente.

Op dergelijke manier werd Camille Van Elslande, hetzij door een Hoog Koninklijk Commissaris, hetzij door de gemeenteraad zelf, aangesteld in de geadopteerde gemeenten Veurne, Stuivekenskerke en Sint-Jacobskapelle.¹³¹ Hij ontwierp er, met Veurne als uitzonderingsgeval, de voornaamste gebouwen die de dorpskern vormen, zoals de pastorie, de kerk en de gemeenteschool, maar ook privéwoningen en hoeves (cf. III.3.4.1. en III.3.5). De aangestelde architecten in de geadopteerde gemeenten waren, samen met hun ontwerpplannen, automatisch verbonden aan de Dienst der Verwoeste Gewesten. De twintig projectdossiers met ontwerpen van Camille Van Elslande die zich vandaag in het archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten bevinden, wijzen hierop.

¹²⁸ J. CORNILLY, C. VANDEWALLE, *Bouwen aan wederopbouw 1914/2050: Architectuur in de Westhoek*, 2009, p. 57.

¹²⁹ “De wet op de aanneming van de gemeenten van 8/04/1919 nam de organisatie van de wederopbouw op gemeentelijk niveau grotendeels uit handen van het gemeentebestuur en vertrouwde haar toe aan Hoog Koninklijke Commissarissen en Toegevoegde Hoog Koninklijke Commissarissen als vertegenwoordigers van de Dienst der Verwoeste Gewesten. De aangenomen gemeenten van West-Vlaanderen waren gegroepeerd in drie gewesten: de Kuststreek, een Noorderstreek en een Zuiderstreek, die elk een Hoog Koninklijk Commissaris aan het hoofd hadden. Deze commissarissen verdeelden de budgetten en keurden de inrichtings- en rooilijnplannen goed, die volgens de wet van 8/04/1919 verplicht waren.” <http://www.wederopbouw.be/actor.php?actorID=5> (op 06/08/2011).

¹³⁰ In de Westhoek lag het adoptiepercentage zeer hoog: ongeveer 75% (71 van de 95 gemeenten) liet zich adopteren door de overheid. *Bouwen aan wederopbouw*, p. 59.

¹³¹ Stuivekenskerke laat zich –conform aan de wet van 8 april 1919– op 23 juli 1919 “adopteren” om de wederopbouw van het dorp in goede banen te leiden. <http://inventaris.vioe.be/dibe/geheel/22003> (25/07/2011).

III.3.4. De wederopbouw op het platteland

Onder invloed van de *Nationale Commissie ter verfraaiing van het Landleven* ondernamen politici en intellectuelen initiatieven om de plattelandsvlucht te keren en het landbouwbedrijf te moderniseren zonder het traditionele plattelandskarakter teniet te doen.¹³² “*Daarbij hadden ze bijzondere aandacht voor de esthetiek van landschappen, dorpskernen en boerderijen.*”¹³³ Binnen de wederopbouw na WO I zette de Nationale Commissie zich hiervoor in door middel van studies, publicaties, wedstrijden, tentoonstellingen en congressen. Op die manier werden wederopbouwarchitecten, werkzaam op het platteland, geïnspireerd om een streekgebonden, landelijke architectuur tot stand te brengen die hand in hand ging met moderne technieken in de landbouw en het huishouden. Bij Camille Van Elslande was dit zeker en vast het geval. Vanuit zijn eigen visie (cf. hoofdstuk III.1.) was hij reeds zeer begaan met het creëren van een esthetisch en harmonieus eenheidsbeeld waarbij de architectuur rekening houdt met het authentieke karakter van de omgeving.¹³⁴ Zoals nog duidelijker zal worden in hoofdstuk “III.3.4.2. Wederopbouw van hoeves”, waren Van Elslandes principes conform aan de algemene geest, namelijk: “*moderniseren kon en moest zelfs, als het maar binnen de kaders van een traditionele en regionale vormtaal gebeurde*”.¹³⁵ De drijfveren waren de bekommernis om het verlies van de authentieke verwoeste dorpen en het grijpen van de kans om aan de hand van de wederopbouw een einde te maken aan de zgn. “stedelijke wansmaak” die het platteland overspoelde sinds het laatste kwart van de negentiende eeuw.¹³⁶ Ook de SCAB, waar Van Elslande briefwisselend lid van was sinds 1919, stond achter dit gedachtegoed –deels uit het besef dat landelijke architectuur onvoldoende aandacht kreeg van architecten– en bracht een publicatie uit over regionale landelijke architectuur (1916). Tijdens de oorlog verschenen ter voorbereiding van de wederopbouw nog verschillende publicaties over hoe architecten konden streven naar goede landelijke architectuur. Een

¹³² “*De Nationale Commissie voor de Verfraaiing van het Landelijk Leven kaderde in een katholieke beweging die sinds het einde van de negentiende eeuw ijverde voor de modernisering van het wonen en de ‘zedelijke verheffing’ op het platteland. Men wilde tegenwicht bieden aan de plattelandsvlucht door het introduceren van een betere hygiëne, de verspreiding van elektriciteit en stromend water en nieuwe technieken in het landbouwbedrijf en het huishouden. Tegelijk moest het traditionele katholieke karakter van het leven op de buiten behouden blijven. De commissie ontstond in 1913 in de marge van de Wereldtentoonstelling van Gent, waar ze een modeldorp bouwde in samenwerking met de Boerenbond.*”
<http://www.wederopbouw.be/actor.php?actorID=14> (op 25/07/2011).

¹³³ S. DE CAIGNY, *Bouwen aan wederopbouw 1914/2050: Architectuur in de Westhoek*, 2009, p. 162.

¹³⁴ Bv. Op het platteland hoort een landelijke bouwstijl die geen inbreuk pleegt op de natuurlijke omgeving, terwijl in de stad een ander soort architectuur hoort die in harmonie is met de omringende en overheersende stadsarchitectuur.

¹³⁵ Het waren o.a. organisaties als de Boerenbond en de Boerinnenbond die deze visie op de landelijke architectuur in West-Vlaanderen na de Eerste Wereldoorlog zo breed mogelijk bekend maakten.

¹³⁶ S. DE CAIGNY, *Bouwen aan wederopbouw 1914/2050: Architectuur in de Westhoek*, 2009, p. 162.

voorbeeld hiervan is de publicatie van Alfred Ronse en Théo Raison: “Fermes, types & constructions rurales en West Flandre” (1918).¹³⁷ De twee delen waaruit dit fraai uitgegeven boek bestaat, werden teruggevonden in de privébibliotheek van Camille Van Elslande. Er kan dus aangenomen worden dat deze documentatie een sterke leidraad moet geweest zijn voor hem. Dat wordt vooral zichtbaar in zijn ontwerpen van hoeves (cf. III.3.4.2. Wederopbouw van hoeves). *“Laat ons, vol moed en met taaien wil beziend, die verwoeste steden en dorpen herbouwen in den bouwtrant die hun eigen is. Heffen wij die talrijke hofsteden uit hunnen zware puinen in den gewestelijken bouwtrant wederop op.”* Met deze visie zaten Raison en Ronse op dezelfde golflengte als de Nationale Commissie ter Verfraaiing van het Landleven.¹³⁸

De toegepaste principes van Camille Van Elslande zijn volledig te plaatsen binnen deze ideeën. Ze krijgen een wezenlijke vertaling in zijn tot stand gebrachte rurale wederopbouwoeuvre (dorpsbebouwing en hoeves).

¹³⁷ Deze publicatie geeft uiting aan de bekommernis om *“de integratie van moderne visies op het vlak van landbouwbedrijfsvoering, veiligheid, hygiëne en materiaalgebruik te verzoenen met een regionale en traditionele esthetiek van landelijke gebouwen”*. Raison en Ronse houden in hun boek een krachtig pleidooi voor het gebruik van nieuwe materialen zoals “geijzerde beton”, de invoering van de “modernste toepassingen en uitvindingen voor de landbouuitbating” en het gebruik van moderne machines, terwijl ze tegelijkertijd de “gewestelijken bouwtrant” promootten bij de wederopbouw. S., DE CAIGNY, *Bouwen aan wederopbouw 1914/2050: Architectuur in de Westhoek*, 2009, pp. 166-167.

¹³⁸ S. DE CAIGNY, *op.cit.*, p. 167.

III.3.4.1. Wederopbouw in dorpskernen: Sint-Jacobskapelle, Stuivekenskerke en Alveringem

III.3.4.1.1. Inleiding

Naast de belangrijke rol die voor Camille Van Elslande was weggelegd bij de wederopbouw van Veurne –die uitvoerig zal worden besproken in hoofdstuk III.3.5.– heeft de Veurnse architect duidelijk een beeldbepalende architecturale stempel nagelaten in de gemeenten Stuivekenskerke en Sint-Jacobskapelle. Aan de hand van de gereconstrueerde gebouwen in deze gemeentes zal Van Elslandes aanpak binnen zijn wederopbouwpraktijk in volgende tekst enigszins verduidelijkt worden.

Door zijn ligging in het frontgebied werd Sint-Jacobskapelle tijdens de Eerste Wereldoorlog volledig vernield. Hierdoor wordt het bouwkundig erfgoed er dan ook volledig getypeerd door “*de typische wederopbouwarchitectuur van de jaren 1920, geïnspireerd op de lokale baksteenarchitectuur*”, zo vermeldt de Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed.¹³⁹ Nadat de kleine gemeente Sint-Jacobskapelle zich had laten adopteren door de Belgische staat, werd Camille Van Elslande aangezocht om de ontwerpen voor de Sint-Jacobskerk (1922-1926), de pastorie (1921-1925) en de gemeenteschool met onderwijzerswoning (1921-1925) op te maken.¹⁴⁰ Ze vormden samen een coherent architecturaal geheel. De officiële gebouwen – parochiekerk, pastorie, gemeentehuis en gemeenteschool– werden in de meeste dorpen door één architect ontworpen, om op die manier een zekere homogeniteit en een vorm van identiteit te bereiken.¹⁴¹ Vermoedelijk werkte hij ook –hoewel hiervan voorlopig geen plannen zijn teruggevonden– het algemeen rooilijnplan uit, aangezien dit gebruikelijk was: “*Camille Van Elslande werkte in Stuivekenskerke en Sint-Jacobskapelle, en het Brusselse bureau van Guillaume Veraart in Vlamertinge. In bijna al deze gevallen tekende de genoemde bouwmeester voor het aanlegplan, de kerk, de gemeentegebouwen en verschillende woningen of hoeves*”.¹⁴²

¹³⁹ <http://inventaris.vioe.be/dibe/geheel/22002> (25/07/2011).

¹⁴⁰ De gemeenteschool van Sint-Jacobskapelle is verbouwd en deels afgebroken. De onderwijzerswoning is bovendien volledig afgebroken. Deze gebouwen (cf. oevrecatalogus nr. A22) worden in dit hoofdstuk niet besproken.

¹⁴¹ Sint-Jacobskapelle heeft echter nooit een eigen gemeentehuis gehad. J., CORNILLY, *Bouwen aan wederopbouw*, 2009, p. 140.

¹⁴² J. CORNILLY, *op.cit.*, p. 125.

De naam van Camille Van Elslande is eveneens sterk verbonden met de gemeente Stuivekenskerke. Na de voorlopige wederopbouw met een aantal houten barakken, begint de algemene wederopbouw van Stuivekenskerke in het jaar 1921. Camille Van Elslande ontwierp er de voornaamste gebouwen binnen en rondom de dorpskern –weliswaar met uitzondering van de kerk: de pastorie (1921-1927), twee hoeves (waaronder de indrukwekkende kasteelhoeve “De Vicogne” of “Viconiahoeve” (1922-1937), cf. hoofdstuk III.3.4.2.4. Stijlkenmerken en praktijk van de hoevewederopbouw) en een, vlak nabij de kerk gelegen, maalterij met woonhuis en stallen (1923-1927). De neogotische Sint-Pieterskerk (1925-1930) kwam tot stand naar het ontwerp van architecten Camille Schaessens en Lievens uit Veurne.¹⁴³

Ook in andere geadopteerde gemeenten was de Veurnse architect werkzaam, maar daar was zijn inbreng meer van een fragmentarische aard. Hierdoor bepaalde hij er in wat mindere mate, vergeleken met de twee voornoemde gemeenten, de plaatselijke architecturale beeldtaal. Desondanks betroffen het gebouwen van vooraanstaand belang, waaronder de pastorie in Kaaskerke, het gemeentehuis in Alveringem, een omvangrijk handelshuis in Merkem en een reeks (handels-)huizen in de centraal gelegen Marktstraat te Nieuwpoort.

¹⁴³ Van architect Camille Schaessens is geweten dat hij een vriend en collega was van Camille Van Elslande. Gesprek met Ivan Winnock (op 02/03/2011).

III.3.4.1.2. Pastorie, Sint-Jacobskapelle

De wederopbouw van de (voormalige) pastorie (1921-1925) te Sint-Jacobskapelle is een opmerkelijk voorbeeld van het gebruik van fotomateriaal van de Mission Dhuicque. Voor het ontwerp van deze pastorie baseerde Camille Van Elslande zich namelijk op een foto van een hoeve –genaamd “Speelhof” en gelegen te Veurne– en niet op dat van de oorspronkelijke pastorie. Bovendien kwam de nieuwe pastorie op een andere plaats in het dorp dan oorspronkelijk. De foto van het “Speelhof” dateert van 19 april 1917 en werd genomen door Eugène Dhuicque.¹⁴⁴ Dezelfde foto uit het archief van de *Mission Dhuicque*, werd aangetroffen bij de ontwerptekeningen van de pastorie, in het archief van Camille Van Elslande.

De verklaring waarom Camille Van Elslande zich baseert op een boerenhuis voor de wederopbouw van een pastorie, is te zoeken in zijn streven naar het herstellen, herscheppen en versterken van het landelijke karakter in het dorp, als antwoord op de zgn. “stedelijke wansmaak” die het platteland overspoelde op het eind van de negentiende eeuw (cf. infra).

De vergelijking tussen de vormgeving van het oorspronkelijke, vooroorlogse boerenhuis en dat van de nieuw opgebouwde pastorie toont een zeer grote gelijkens aan. De trapsgewijze volumeopbouw –afleesbaar in de nok– met de traditionele, streekeigen opkamer als hoogst gelegen ruimte werd weliswaar gespiegeld, maar verder volledig identiek overgenomen.¹⁴⁵ Onderdelen zoals de deur- en vensteropeningen en de schoorstenen behielden hun oorspronkelijke schikking. Ook de zijgevel (klokgevel) met inzwenkende belijning en getorst topstuk werden volledig naar voorbeeld gereconstrueerd. Toch zijn er ook (verfraaiende) wijzigingen aangebracht die grotendeels te verklaren zijn vanuit de inpassing van de typologie van het boerenhuis binnen zijn nieuwe context en functie. In plaats van de rechte balk boven de ramen, kwam een gemetselde ontlastingsboog met boogvelden die uitgewerkt werden in schelpmotief. Boven de voordeur kwam een kleine aediculanis met Mariabeeld om tegemoet te komen aan het uitzicht van een pastorie. Deze elementen refereren aan de Vlaamse renaissance en een meer stedelijke baksteenarchitectuur. Ze passen het “boerenhuis” subtiel aan, conform zijn nieuwe ligging in de dorpskern, vlakbij de kerk van Sint-Jacobskapelle.

¹⁴⁴ Het is onduidelijk als deze hoeve te Veurne nog zou bestaan.

¹⁴⁵ De opkamer was een vast element in het authentieke West-Vlaamse boerenhuis. Het is een onderkelderde ruimte. Het hoogteverschil t.o.v. de andere ruimtes tekent zich af in de noklijn van het dak.

Foto 33 (links): Oude foto van hoeve “Speelhof”, weg naar Ieper, Veurne, (ongedateerd).
Archief Verwoeste Gewesten/T269-5208/11572. Eigen fotomateriaal (26/04/2011).

Foto 34 (rechts): Foto van de Mission Dhuicque, hoeve “Speelhof” (19/04/1917).
H. STYNEN, 15/18 het verwoeste gewest, Mission Dhuicque, p. 41. Eigen fotomateriaal (26/04/2011).

Foto 35 (links): Huidig uitzicht van de pastorie, Sint-Jacobsplein 3, Sint-Jacobskapelle.
Eigen fotomateriaal (13/11/2010).

Foto 36 (rechts): Ontwerptekening van de pastorie te Sint-Jacobskapelle (C. Van Elslande, 18/08/1922).
Privéarchief. Eigen fotomateriaal (17/03/2011).

Deze constructie van Camille Van Elslande is geheel conform de richtlijnen (1916) van Henri Vaes omtrent een goede landelijke architectuur: “...geen gezochte vormen of materialen, een gevel met karakteristieke vormen van de streek en het behoud van bestaande planten rondom het gebouw. Landelijke gebouwen hadden bij voorkeur slechts één verdieping.” Ook past hij enkele van Vaes’ concrete raadgevingen toe: “...het plaatsen van een gemetselde

*ontlastingsboog boven de ramen in plaats van een rechte balk, luiken in vrolijke kleuren en het bekleden van het dak met rode dakpannen”.*¹⁴⁶

Het feit dat Camille Van Elslande zich baseerde op de typologie van het boerenhuis van een hoeve voor het ontwerp van een pastorie, geeft expliciet uiting aan de tendens van het streven naar landelijke authenticiteit. De architect drijft dit gedachtegoed hier zelfs tot het uiterste, door de vormgeving van de pastorie volledig conform te maken aan de typologie van een vooroorlogs ruraal boerenhuis in regionale, traditionele stijl.

¹⁴⁶ Henri Vaes (11/09/1876-09/01/1945) was een architect die tijdens het interbellum meermaals samenwerkte met de *Nationale Commissie ter Verfraaiing van het Landleven*. Hij schreef o.a. een essay met richtlijnen over hoe men moest bouwen op het platteland in een publicatie uit 1916 over regionale landelijke architectuur. Zijn omvangrijke oeuvre werd gekenmerkt door een regionaal karakter en een hang naar het pittoreske. B. MIHAIL, *Repertorium van de architectuur in België*, 2003, p. 544.

III.3.4.1.3. Sint-Jacobskerk, Sint-Jacobskapelle

De Sint-Jacobskerk (1922-1926) werd op 4 december 1914 vernield door een Duits bombardement. Enkele muren, zoals de koorgevel, bleven echter rechtstaan. In 1919 werd de kerk, samen met het kerkhof, als landschap “gerangschikt” door de *KCML* met de bedoeling het dorp te behouden als een permanente oorlogssite. Dit plan kon echter niet gerealiseerd worden door de vlugge terugkeer van vluchtelingen.¹⁴⁷ Ondanks “de rangschikking” werd het puin van de kerk geruimd en begon in 1922 de wederopbouw van de kerk op dezelfde grondvesten naar de plannen van Camille Van Elslande.

De wederopbouw van de tientallen vernielde parochiekerken is exemplarisch voor de subtiele transformatie van het beeld van de Westhoek, schrijft Jeroen Cornilly. *“Voor kerken was het de regel dat ze ofwel min of meer naar het vooroorlogse romaanse of gotische model gereconstrueerd werden, ofwel vervangen werden door een nieuwbouw in een streekeigen gotische stijl. ... Een meer eigentijdse benadering van de kerkenbouw was zeldzaam.”*¹⁴⁸

De wederopbouw van de Sint-Jacobskerk in Sint-Jacobskapelle was in grote lijnen een reconstructie van de vooroorlogse toestand. Toch vertoont de geelbakstenen wederopbouwkerk stilistisch heel wat wijzigingen ten opzichte van de vooroorlogse kerk, zowel in exterieur als interieur. De Veurnse architect combineerde namelijk de regionale baksteengotiek –veruitwendigd bv. in de spitsboogvensters van de westgevel en het koor– met verwijzingen naar de Vlaamse renaissance. Bij de zijbeuken en de doopkapel werden bv. de vooroorlogse getoogde vensteropeningen gewijzigd in gekoppelde korfboogramen. Ook de aediculanis in de noordgevel van de kapel verwijst naar de Vlaamse renaissance. Deze aanpassingen voerde de architect uit met zin voor architectuurhistorische juistheid, zo verklaart de Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed. Van Elslande bracht ook een “stijlzuivering” aan via de toepassing van bakstenen monelen en maaswerk ter vervanging van de oorspronkelijk geharnaste ramen (in westgevel en koor).¹⁴⁹ De meest ingrijpende verandering echter, is de uitbouw van de sacristie aan de oostgevel. Oorspronkelijk vormde deze één geheel met het schip van de kerk in de vorm van een aanbouwsel onder lessenaarsdak. Het werd wederopgebouwd als een semivrijstaand volume onder zadeldak, zodat het centrale glasraam in de oostelijke gevel van de kerk vrijkwam. Camille Van Elslande ervoer de oorspronkelijke aanbouw waarschijnlijk als een onvolmaaktheid, omdat

¹⁴⁷ <http://inventaris.vioe.be/dibe/geheel/22002> (op 25/07/2011).

¹⁴⁸ J., CORNILLY, *Bouwen aan wederopbouw*, 2009, pp. 139-140.

¹⁴⁹ Beschrijving gebaseerd op <http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/78516> (op 25/07/2011).

het de plaats voor een glasraam en dus de lichtinval belemmerde. Door deze verandering kwam ook de vormtaal van de kerk beter tot zijn recht. De kleine kerk vormt samen met de pastorie een bijzonder pittoresk en harmonieus geheel, omgeven door kastanjes en lindebomen in de kern van het landbouwdorp.¹⁵⁰

Foto 37 (links): Huidig uitzicht van oostgevel en semivrijstaande sacristie van de Sint-Jacobskerk (n.o.v. C. Van Elslande, 1922-1926). Eigen fotomateriaal (13/11/2010).

Foto 38 (rechts): Oorspronkelijk uitzicht van de Sint-Jacobskerk met aanbouw van sacristie onder lessenaarsdak aan de oostgevel, gedateerd ca. 1910.

Foto van documentatiebord aan ingang Sint-Jacobskerk, te Sint-Jacobskapelle. Eigen fotomateriaal (13/11/2010).

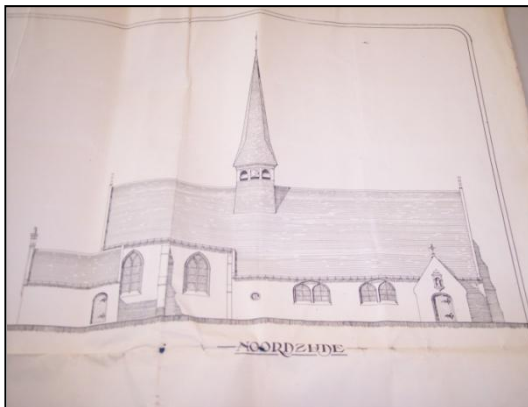

Foto 39 (links): Ontwerptekening van de noordzijde van de Sint-Jacobskerk, Sint-Jacobsplein 5 te Sint-Jacobskapelle. Archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten, Algemeen Rijksarchief nr. 11564, 11c. Eigen fotomateriaal (14/11/2010).

Foto 40 (rechts): Huidige toestand van de Sint-Jacobskerk te Sint-Jacobskapelle. Eigen fotomateriaal (13/11/2010).

¹⁵⁰ In 1974 werd de Sint-Jacobskerk en het omringende kerkhof beschermd als landschap (K.B. van 12.04.1974). <http://inventaris.vioe.be/dibe/geheel/22002> (op 25/07/2011).

III.3.4.1.4. Pastorie, Stuivekenskerke

De (voormalige) pastorie (1921-1927) in Stuivekenskerke refereert in zijn volumeopbouw, zoals de pastorie in Sint-Jacobskapelle, aan de regionale landelijke boerenwoning, o.a. gekenmerkt door sterk uitgewerkte schoorsteenvolumes, een typerend lager aansluitend volume onder zadeldak met rode dakpannen en de (zij)tuitgevels. Dergelijke volumewerking is o.a. gelijkaardig aan die van hoeve “t Klein Spermalie” (jaren 1920) in Schore (Middelkerke) naar ontwerp van Camille Van Elslande.

Foto 41 (links): Huidig uitzicht van de (voormalige) pastorie, Stuivekenskerkestraat 2, Stuivekenskerke (Diksmuide). Eigen fotomateriaal (09/11/2010).

Foto 42 (rechts): Vergelijkbare volumewerking bij hoeve “t Klein Spermalie” te Schore (n.o.v. C. van Elslande). Eigen fotomateriaal (08/11/2010).

De stijl van het gebouw is bepaald door een regionale baksteenarchitectuur die zich vooral uit in de aandaken, de muurvlechtingen en schouderstukken, de uitgewerkte pseudo-schoorsteenvolumes, de geprofileerde segment- en korfboogvormige vensternissen en de sierankers.

Camille Van Elslande beschikt over een persoonlijk gamma aan decoratieve en toch sobere elementen, dat wisselend in samenstelling terugkomt doorheen zijn gehele oeuvre. Bij deze pastorie zijn dat de bolvormige bekroningen –hier op de pijlers van de tuinmuur–, de decoratieve uitwerking van de schoorsteenvolumes in de zijgevels en de geprofileerde schoorstukken, de sierankers –in het volledige oeuvre steeds in dezelfde vorm–, het decoratief metselwerk boven de deur- en vensteropeningen (hanenkammen) en de bakstenen consoles onder de gootlijst. De terugkerende combinaties van kenmerkende elementen in de

(wederop)gebouwde woningen n.o.v. Camille Van Elslande, maken zijn stijl herkenbaar en persoonlijk.

De pastorie van Kaaskerke (n.o.v. Camille Van Elslande, 1922) vertoont trouwens een vormgeving die zo goed als identiek is aan die van de pastorie van Stuivekenskerke.¹⁵¹ Van Elslande paste hier dus duidelijk voor verschillende gebouwen, weliswaar van dezelfde typologie, eenzelfde ontwerpplan toe met hier en daar een verschillend detail. Op die manier werden de ontwerpprocessen ingekort, met de bedoeling het wederopbouwproces sneller te kunnen laten verlopen.

Foto 43: Pastorie met bijna identieke vormgeving als de pastorie te Stuivekenskerke. Kaaskerkestraat 105, Kaaskerke (Diksmuide). Naar ontwerp van C. Van Elslande, 1922. Eigen fotomateriaal (13/11/2010).

¹⁵¹ Cf. oeuvrecatalogus nr. A17.

III.3.4.1.5. Gemeentehuis, Alveringem

Tot slot van deze beschouwing over dorpswederopbouw wordt nog een blik geworpen op het (voormalig) gemeentehuis (1921-1924) van Alveringem n.o.v. Camille Van Elslande.

Tot aan de Eerste wereldoorlog beschikte slechts een kleine minderheid van de gemeenten over een echt gemeentehuis. Meestal werd er vergaderd in een café nabij de kerk, soms nog gekend als “het (oud) gemeentehuis”, of getrouwd in een annex van de gemeenteschool. De wederopbouw van de dorpen werd dan ook aangegrepen om een volwaardig gemeentehuis te introduceren. Dit representatieve gebouw belichaamde de representatierang van de gemeentebesturen. Meestal lag het gemeentehuis centraal aan het dorpsplein, in de nabijheid van de kerk en de gemeenteschool. Zo werd de herkenbaarheid van de dorpskom versterkt. De toegepaste stijl van de gemeentehuizen sloot sterk aan bij de representatieve historische gebouwen op het platteland, zoals de zeventiende-eeuwse herenhoeves.¹⁵²

Het gemeentehuis van Alveringem, gelegen tegenover de kerk aan het dorpsplein, werd in 1922 opgericht ter vervanging van het tijdens de Eerste Wereldoorlog zwaar getroffen wethuis. In dit ontwerp van Camille Van Elslande wordt het regionalisme gecombineerd met eerder 19de-eeuws aandoende deur- en venstervormen en een geknikte bedaking. De toegepaste regionalistische architectuur mag als “doorgedreven regionalisme” benoemd worden, want de topgevel met aediculavenster volgt duidelijk de vormgeving van de streekeigen Vlaamse renaissance. Door deze combinatie ontstaat een nieuwe, enigszins verrassende algemene vormgeving in de gevelwand.¹⁵³ Architecten als Jules Coomans, René Cauwe en Antoine Dugardyn volgden voor hun ontworpen gemeentehuizen eenzelfde principe: een regionale stijl, gecombineerd met vormelementen uit de renaissance en de gotiek.

Foto 44: Huidige toestand van het (voormalig) gemeentehuis, Dorp 1, Alveringem. N.o.v. C. Van Elslande, 1922.
Eigen fotomateriaal (13/11/2010).

¹⁵² J., CORNILLY, *Bouwen aan wederopbouw*, p. 140 en *De Westhoek, tussen de Ijzer en het kanaal van Duinkerke*, p. 94

¹⁵³ A-M., DELEPIERE, *De Westhoek, tussen de Ijzer en het kanaal van Duinkerke*, 1995, p. 95

Foto 45: Gemeentehuis van Elverdinge, n.o.v. Jules Coomans, jaren '20. Met aediculavenster, trapgevels en houten blokkramen in verdiepte tudorboogomlijstingen
<http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/30688> (op 26/07/2011).

III.3.4.2. Wederopbouw van hoeves

III.3.4.2.1. Inleiding: de Vlaamse polderhoeve

Hoevebouw vormt over het algemeen de belangrijkste tak binnen de landelijke architectuur. De oudst bewaarde hoeves in de Westhoek dateren, op enkele uitzonderingen na, uit de 18de eeuw. Doorgaans bestaan deze hoeves uit losstaande gebouwen –zoals bv. de stallingen, de schuur en het wagenhuis– onder pannen zadeldaken met overstekende dakrand op houten modillons. Gesloten vierkantshoeves vormen in deze streek een zeldzaamheid. De losse bestanddelen staan geschikt rondom een erf met mestvaalt en situeren zich meestal haaks t.o.v. het boerenwoonhuis, dat meestal in het noorden is gelegen. Een moestuin en resten van een boomgaard maken eventueel deel uit van de onmiddellijke omgeving van een hoeve. Achter of voor het boerenhuis staat vaak een alleenstaand bakhuis. De hoevebestanddelen worden steeds in baksteen opgetrokken. Ook het erf werd met baksteen geplaveid.

Vooraf in het gebied van “Veurne-Ambacht” komen boerenhuizen voor die gebouwd zijn op een omwalde terp.¹⁵⁴ Hierdoor wordt het hoevebeeld bepaald door een “opperhof” en een “neerhof”. Dergelijke hoeves bevatten meestal een oude historische kern. In de periode dat de polders nog te maken hadden met watergetijden (gedurende de Middeleeuwen), was dit gebied bezaaid met kloosters en abdijen die op zich aparte eilandjes vormden door hun “strategische” verhoogde ligging op een terp, omzoomd door een gracht of omwalling. Het is vaak op deze oude, historische sites dat de tegenwoordige hoeves zich bevinden. Veelal is dit vandaag nog afleesbaar aan de geografische situatie.

De regionaal landelijke en traditionele baksteenarchitectuur van de Vlaamse polderhoeves bestaat uit streekeigen bouwelementen en een typisch materiaalgebruik. De typerende bouwelementen bestaan uit: een onderkelderde opkamer (van het boerenhuis), (zij)ruitgevels met aandaken en uilengaten, muurvlechtingen en top- en schouderstukken (ook voor dakkapellen), dakkapellen met ruitgeveltjes, geprofileerde korfboogvormige vensternissen en (hoek)steunberen. Het traditionele materiaalgebruik wordt gekenmerkt door een witgekalkte baksteenbouw boven een gepekte plint, overstekende zadeldaken met rode Vlaamse dakpannen, muurankers en traditiegebonden houwwerk van de geprofileerde kruisko zijnen

¹⁵⁴ Veurne-Ambacht is de naam voor de noordwestelijke hoek van West-Vlaanderen en van het vroegere gelijknamige burggraafschap. Het burggraafschap Veurne-Ambacht, dat een bestuurlijk - administratieve eenheid was, bleef bestaan tot in 1795. Veurne-Ambacht is een ruimer begrip dan “Bachten de Kupe”, gezien Veurne-Ambacht nog zuidelijker gaat dan de IJzer. Het is één van de oudste ingepolderde gebieden van Europa.

met kleine roedeverdeling en (wit-groen) geschilderde zijluiken. In de onversierde baksteenbouw speelde het houtwerk trouwens een des te grotere rol.

Voor de opkamer is zeer kenmerkend en authentiek. Het niveauverschil van deze ruimte ten opzichte van het lagergelegen deel van het boerenhuis tekent zich meestal af in de nok van het dak. Bij oude hoeves kan een klokkentorentje voorkomen op de nok dat voorheen de schafttijden aankondigde. Ook typisch voor de streek van het Veurnse platteland is het gemetste hondenhok in de vorm van een cilinder met conische, kegelvormige of afgeronde bekroning.

Foto 46: Een typisch 17de-eeuws opkamervenster: houten kozijn met drielicht in een geprofileerde, korfbogige nis, geflankeerd door wit-groen geschilderde zijluiken.

A-M., DELEPIERE, *De Westhoek, tussen de Yzer en het kanaal van Duinkerke*, 1995, p. 118. Eigen fotomateriaal (16/04/2011).

Foto 47: Traditionele hoeve “Kleine Eversam” te Stavele (1642). Opkamer met verspringende bedaking en opvallende vensternissen.

A-M., DELEPIERE, *De Westhoek, tussen de Yzer en het kanaal van Duinkerke*, 1995, p. 116. Eigen fotomateriaal (16/04/2011).

III.3.4.2.2. Hoevewederopbouw

Zoals eerder vermeld, werden de architecten die instonden voor de wederopbouw van de openbare gebouwen in de gemeenten ook aangezocht om de plannen voor privéwoningen en hoeves uit te tekenen. Vaak deden –naast de overheid als opdrachtgever– kapitaalkrachtige burgers die verschillende verwoeste eigendommen hadden, een beroep op één architect om deze gebouwen herop te bouwen. Dit was ook het geval bij Camille Van Elslande (cf. hoofdstuk IV.2. Opdrachtgevers).¹⁵⁵

De verschillende actoren die in de weer waren om de wederopbouw van het platteland voor te bereiden, –zoals architecten Alfred Ronse en Théo Raison, de SCAB, de Nationale Commissie ter Verfraaiing van het Landleven en de Belgische Boerenbond– deelden allen hetzelfde streefdoel: een verzoening van een modernisering (comfort, hygiëne, veiligheid...) met een regionale en traditionele esthetiek van landelijke gebouwen. De stelling dat de wederopbouw moest bijdragen tot een verbetering van de levensstandaard en van het esthetisch karakter van het platteland, gold voor de volledige rurale omgeving (dorpen, hoeves, landhuizen...).

Wederopbouwhoeves werden gekenmerkt door een materiaalgebruik en vormentaal die verwijzen naar de lokale traditie, gecombineerd met een inrichting van stallen en schuren die tegelijk beantwoordde aan de moderne noden van het landbouwbedrijf. Deze modernisering impliceerde uiteraard dat de wederopbouwarchitecten zich niet volledig konden houden aan de vooroorlogse vormgeving van de hoeves. De onderlinge gelijkenissen variëren, maar soms lijkt de wederopbouwhoeve in zo goed als geen enkel aspect meer op zijn vooroorlogse voorganger. Onder de heropgebouwde hoeves was er een grote variatie: van kleine pachthoeves tot monumentale complexen, zoals de Viconiahoeve (n.o.v. C. Van Elslande, 1922-1937, cf. infra) in Stuivekenskerke.

Van Elslande ontwierp plannen voor de wederopbouw van maar liefst veertien hoeves van uiteenlopende types. Het zijn stuk voor stuk groots opgezette landbouwbedrijven, bestaande uit verschillende gebouwen (boerenhuis, stallingen, schuur, wagenhuis...), waarvan het meest indrukwekkende exemplaar de “Viconiahoeve” (1922-1937) te Stuivekenskerke is. Deze kasteelhoeve vormt een topstuk binnen het oeuvre van Camille Van Elslande. Eén

¹⁵⁵ Nota Bene: In *Bouwen aan wederopbouw* schrijft Jeroen Cornilly: “*De Veurnse architect Camille Van Elslande kreeg van zijn stadsgenoot rechter E. Feys de opdracht de plannen te tekenen voor een drietal hoeves en enkele werkmanswoningen, alle gesitueerd in Stuivekenskerke*”. J., CORNILLY, *Bouwen aan wederopbouw*, 2009, p. 125. Dit is echter volledig onjuist, zo blijkt uit het onderzoek naar Van Elslandes oeuvre en opdrachtgevers.

hoeveontwerp werd nooit uitgevoerd, de andere zijn gerealiseerd en in meer of mindere mate bewaard gebleven. Ze bevinden zich in Kaaskerke (1), Lampernisse (1), Merkem (1, onuitgevoerd), Stuivekenskerke (2), Rampskapelle (Nieuwpoort) (3), Schore (2), Pervijze (1), Reninge (1) en Veurne (2).

Omdat de wederopbouw de unieke kans bood om het landbouwbedrijf aan te passen aan een modernere tijdsgeest waarin een verhoogd bewustzijn bestond rondom hygiëne, gezondheid, veiligheid en comfort, ging Camille Van Elslande deze nieuwe noties integreren in zijn ontwerpen. Getuige hiervan is het tweedelige handboek uit 1918 van Alfred Ronse en Théo Raison, “Fermes, Types & Constructions Rurales en West Flandre” (cf. supra), waarvan Camille Van Elslande in zijn bezit was. Deze publicatie gaf uiting aan de bekommernis om *“de integratie van moderne visies op het vlak van landbouwbedrijfsvoering, veiligheid, hygiëne en materiaalgebruik te verzoenen met een regionale en traditionele esthetiek van landelijke gebouwen”*. Raison en Ronse hielden in hun boek een krachtig pleidooi voor het gebruik van nieuwe materialen zoals “geijzerde beton”, de invoering van de “modernste toepassingen en uitvindingen voor de landbouwuitbating” en het gebruik van moderne machines, terwijl ze tegelijkertijd de “gewestelijken bouwtrant” promootten bij de wederopbouw. De publicatie bestond vooral uit beschrijvingen over hoe men de hoevebouw moest aanpakken, ingedeeld volgens de omvang van het grondgebied van de hoeve (uitgedrukt in hectares).¹⁵⁶ De auteurs gaven o.a. richtlijnen omtrent de ideale oriëntatie, planindeling, afmetingen en voorzieningen van de verschillende hoevebestanddelen. Hierbij voegden ze plannen en gevelopstanden van modelhoeves toe als duidelijke illustraties. Hiermee wilden Ronse en Raison zowel de architecten als de landbouwers stapstenen aanreiken voor de (her)opbouw van de hoeve.

Uiteraard zijn de door Van Elslande ontworpen hoeves zelf, de grootste getuigen van zijn wederopbouwaanpak. Uiterlijke aanpassingen die onmiddellijk opvallen bij de vergelijking van vooroorlogse hoeves ten opzichte van hun wederopgebouwde versie, worden o.a. bepaald door een “versteningsproces”. Strooien daken werden vervangen door rode pannendaken en houten (eventueel met vakwerk) muren werden exemplaren in steen. Dit kwam als vanzelfsprekend de brandveiligheid ten goede. Hoeve “de Groene Poort” in Pervijze (1920-1926, n.o.v. C. Van Elslande) illustreert deze transformatie duidelijk. In “Fermes, Types & Constructions Rurales en West-Flandre” werd een beschrijving gegeven van de hoeve aan de

¹⁵⁶ Hun indeling zag er als volgt uit: Bâtiments de ferme pour une exploitation de quatre hectares, de six hectares, de huit hectares, de dix hectares, de quinze hectares, de dix-huit hectares, de vingt-trois hectares, et de trente hectares. T., RAISON, A., RONSE, Fermes - Types & Constructions rurales en West-Flandre, 1918, inhoudstafel.

hand van een tekening naar een foto uit 1913. Deze tekening laat een omwald erf zien met losstaande bakstenen bestanddelen onder strooien daken. Camille Van Elslande behield dezelfde opstelling, maar liet de strooien daken vervangen door rode pannendaken.

Foto 48 (links): Rieten bedaking van hoevebestanddelen. Oorspronkelijk uitzicht hoeve “de Groene Poort”, gedateerd 1913. T., RAISON, A., RONSE, *Fermes - Types & Constructions rurales en West-Flandre* deel II, 1918. Eigen fotomateriaal (19/05/2011).

Foto 49 (rechts): Huidig uitzicht hoeve “de Groene Poort” (01/01/2005). <http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/78484/beelden> (26/07/2011).

III.3.4.2.3. Ligging op historische sites

Van Elslandes wederopbouwhoeves zijn meestal op een historische site ingeplant, herkenbaar aan de verhoogde ligging op een terp, omgeven door een omwallingsgracht.

De volgende zeven hoeves waren met zekerheid oorspronkelijk –en soms ook vandaag nog– omgeven door een omwallingsgracht: “t Groot Westhof” (1922-1924, Veurne), “t Klein Westhof” (1922, Veurne), “Schinkelkrans” (1921-1924, Ramskapelle), “Oosthof” (1920-1927, Ramskapelle), “Groote Hemme” (1922-1929, Ramskapelle), “Viconiahoeve” (1922-1937, Stuivekenskerke) en de “Groene Poort” (1920-1926, Pervijze). Een nadere blik wordt in onderstaande tekst geworpen op “t Groot Westhof”, “t Klein Westhof”, en de “Groene Poort”. Hun boerenhuizen zijn vaak hoger gelegen (op een terp) dan de andere hoevegebouwen en eventueel omringd door een extra omwalling. In dit geval is er sprake van het type hoeve dat bestaat uit een opperhof en neerhof en kenmerkend is voor de omgeving van Veurne.¹⁵⁷

Hoeve “t Groot Westhof” te Veurne (1922-1924) bevindt zich op de site van een voormalig klooster van Norbertinessen (het zgn. “Hof der Vrouwen”), dat afhankelijk was van de Veurnse Sint-Niklaasabdij. Na afschaffing van het klooster in de 17de eeuw, werd de site ingericht als hoeve.¹⁵⁸ In 1922 begon de wederopbouw van deze hoeve in een architectuur die aansluit bij de traditionele regionale hoevebouw. Het algemeen volume en de opstelling van de hoevegebouwen stemmen grotendeels nog overeen met de situatie op de Ferrariskaart (1771-1778, cf. foto 50 hieronder). De brede omwallingsgracht die het volledige boerenerf omzoomt, is nog steeds aanwezig.

Foto 50: Omwallingsgracht rondom hoeve “t Groot Westhof”, 's Heerwillems 10, Veurne.
Eigen fotomateriaal (31/03/2010).

¹⁵⁷ Tot dit type behoren: de “Groene Poort” (1920-1926, Pervijze), “Schinkelkrans” (1921-1924, Ramskapelle) en “t Klein Westhof” (1922, Veurne).

¹⁵⁸ <http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/16808> (op 02/04/2010).

Ook bij “de Groene Poort” is het oude omwallingstracé en de ligging op terp nog duidelijk zichtbaar. Deze hoeve, waarvan de abdij van Eversam de eerste eigenaar was, is op de Ferrariskaart aangeduid als een belangrijke hoevesite met dubbele omwalling met links in het midden het opperhof met daarrond het neerhof. Sinds enkele decennia is de binnengracht gedolven, maar het betonnen toegangsbruggetje naar de ingang van het boerenhuis verraadt echter nog zijn aanwezigheid. Ook het reliëf toont sporen van de omwalling. De “Groene Poort” werd vernietigd tijdens de Eerste Wereldoorlog. Bij de wederopbouw werd de vooroorlogse opstelling grosso modo gerespecteerd. De gebouwen werden op de oorspronkelijke fundamenteën heropgebouwd en een aantal oude muurresten zijn geïntegreerd in de wederopbouw.

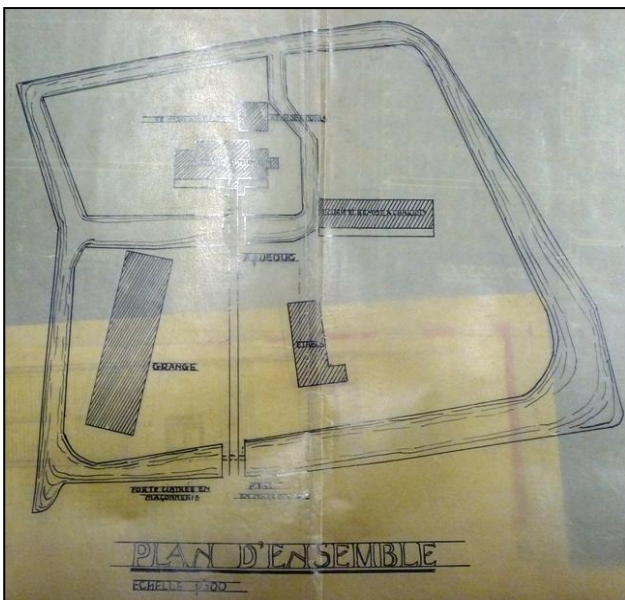

Foto 51 (links): Historische ligging op terp. Hoeve bestaande uit opperhof en neerhof. Archief Van Elslande/2009/P.B./7f en K609-611

Foto 52 (boven): Huidige aanblik van boerenhuis, hoeve “de Groene Poort”. Eigen fotomateriaal (09/11/2011).

Foto 53 (links): Aanduiding op Ferrariskaart (1771-1778). <http://belgica.kbr.be/> (op 26/07/2011).

Een derde opmerkelijk voorbeeld van een situering op een historische plek is hoeve “t Klein Westhof” (1922). Op de Ferrariskaart is te zien dat dit landbouwbedrijf op de plaats ligt van het verdwenen dorp “s Heerwillems-Kapelle”, met name op de plaats van het verdwenen kerkhof.¹⁵⁹ Vlak daarnaast stond de parochiekerk van het dorp. Sporen van de omwalling zijn nog zichtbaar in de met bomen afgezoomde L-vormige omwallingsrest en de omringende gracht met bruggetje om het boerenhuis te betreden.

Foto 54: Omwallingsgracht, huidige toestand hoeve “t Klein westhof” (1922).
Eigen fotomateriaal (31/03/2010).

Foto 55: Ligging van het verdwenen dorp 's Heerwillems-Kapelle, langs de steenweg van Veurne naar Pervijze. Na 1819 de plaats van hoeve “t Klein westhof”, 's Heerwillems 9, Veurne.
Uiterst links: hoeve “t Groot Westhof, 's Heerwillems 10, Veurne.

Ferrariskaart (1771-1778).
<http://belgica.kbr.be/> (op 26/07/2011).

¹⁵⁹ 's Heerwillems-Kapelle was een voormalige gemeente, gelegen ten oosten van Veurne aan de weg richting Pervijze. “In 1218 was de parochie zelfstandig geworden, nadat zij eerst had behoord tot de Sint-Niklaaskerk te Veurne. Hierbij werd de –de door ridder Willem gebouwde– kapel, waaraan de gemeente haar naam ontleende, verheven tot parochiekerk. De gemeente hield in 1819 echter op te bestaan als afzonderlijke gemeente toen die bij Veurne werd gevoegd. Op dat moment had 's Heerwillemskapelle een oppervlakte van 4,20 vierkante km en telde het 90 inwoners. De dorpskern is net als die van Zoutenaai en Roesdamme verdwenen.”
http://nl.wikipedia.org/wiki/'s_Heerwillemskapelle (op 26/07/2011).

III.3.4.2.4. Stijlkenmerken en praktijk van de hoevewederopbouw

De mate waarin Camille Van Elslande zich hield aan de vooroorlogse vormgeving van de herop te bouwen hoeves is variabel. Zoals eerder toegelicht, waren bepaalde aanpassingen noodzakelijk om tegemoet te komen aan de vooropgestelde modernisering en verbetering van de levensomstandigheden –op vlak van constructie, hygiëne en techniek– op het platteland na de Eerste Wereldoorlog.¹⁶⁰ Gezien men bovendien expliciet de nadruk ging leggen op het creëren van een “gepaste landelijke architectuur” met respect voor de traditionele vormen van de streek, duiken vaak ook wijzigingen op in de constructie en decoratieve uitwerking. Camille Van Elslande voegt bv. historiserende en Vlaamse renaissance-elementen toe –o.a. verwijzend naar de dominante historische stijl in Veurne– aan de regionale landelijke stijl, zodat er sprake is van een verfraaiingsproces (“embellir”).

In sommige gevallen zijn de gelijkenissen nog zeer treffend, in andere gevallen heeft het landbouwbedrijf een volledige transformatie ondergaan, waardoor het onherkenbaar is geworden t.o.v. zijn oorspronkelijke voorkomen. Hetzelfde geldt voor de opstelling van de hoevegebouwen, hoewel deze in veel grotere mate gerespecteerd bleef: vaak werden de gebouwen herbouwd op de ruïnes van de verwoeste gebouwen en verwerkte men oude muurresten in de nieuwe constructie. Ook de waarde van de historisch-geografische ligging met omwald opperhof en neerhof, gebood logischerwijs het behoud ervan. Volgende casussen zullen dit duidelijk maken.

Hoeve de “Groene Poort” te Pervijze: “vooorlogse architecturale getrouwheid”

Bij de vergelijking van het boerenhuis van hoeve de “Groene Poort” voor en na de Eerste Wereldoorlog, is het merkbaar dat Van Elslande zich grosso modo hield aan de oorspronkelijke vormgeving en constructie. De schikking van de muuropeningen en schoorstenen, de opkamer links onder een doorlopende nok en het voorgeplaatste ingangsportaal werden hernomen. Nieuw zijn echter de overhoekse steunberen en de verbreding van de dakkapel. Kenmerkende aanpassingen voor de wederopbouw zijn: de getoogde muuropeningen onder gemetselde strek, de verzorgde dakoverstekken op consoles

¹⁶⁰ Er zal niet dieper ingegaan worden op de vernieuwingen qua techniek, materiaalgebruik, hygiënische voorzieningen, planindeling, enz. in de bespreking van de stijlkenmerken en wederopbouwpraktijk van Camille Van Elslande.

en de pannendakbedekking van het zadeldak. De rechte steunbalken boven de ramen werden vervangen door gemetselde segmentboogvormige ontlastingsbogen.¹⁶¹ Samen met de rondboogvormige voordeur en de nieuwgevormde kruiskozijnen met wit-groen beschilderde beluiking, zorgden deze elementen voor een verhoogd pittoresk karakter van het wederopgebouwde boerenhuis. Het geheel refereert aan de traditionele baksteenarchitectuur van de streek.

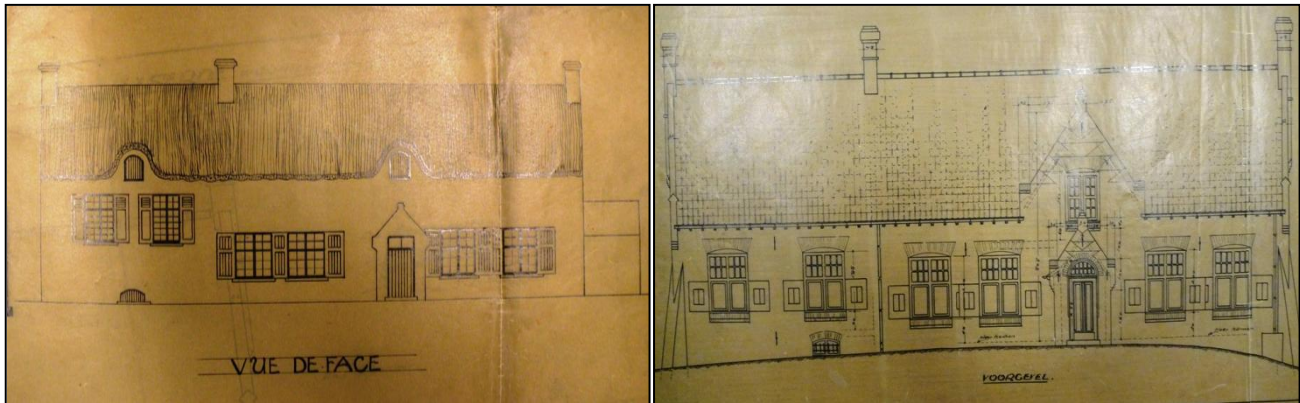

Foto 56 (links): Oorspronkelijk uitzicht van boerenhuis (met strooien bedaking), hoeve “de Groene Poort”, Molenstraat 16, Pervijze. Archief Van Elslande/2009/P.B./7f en K609-61, Provinciaal Archief West-Vlaanderen. Eigen fotomateriaal (16/03/2010).

Foto 57 (rechts): Ontwerp van C. Van Elslande van boerenhuis (met pannen bedaking), hoeve “de Groene Poort” (03/05/1922). Archief Van Elslande/2009/P.B./7f en K609-61, Provinciaal Archief West-Vlaanderen. Eigen fotomateriaal (16/03/2010).

Wat belangrijk is om op te merken, is de bewuste verwerking van de ruïneresten in de nieuwe opbouw. Een aantal gebouwen werd op de vooroorlogse fundamenten heropgebouwd en een aantal oude muurresten is geïntegreerd in de wederopbouw. Camille Van Elslande benadrukte deze praktijk zelfs door zijn nieuwbouw bewust en met opzet te laten uitvoeren in een anderskleurige (rode) baksteensoort dan de vooroorlogse (gele baksteen). Het contrast tussen de overgebleven fundamenten in gele baksteen en de wederopbouw in rode baksteen valt meteen op aan de plint van het boerenhuis.

Het rekening houden met de geologische toestand van het terrein van de herop te bouwen hoeve, duidt op een landschappelijke en contextuele integriteit die Van Elslande opbrengt bij zijn ontwerppraktijk.

¹⁶¹ “Ontlastingsbogen werden overigens veelvuldig toegepast bij de wederopbouw”, schrijft Sofie De Caigny. S., DE CAIGNY, *Bouwen aan wederopbouw*, 2009, p. 165.

Foto 58: Contrast tussen de gele baksteen van de oorspronkelijke bouw en de rode baksteen van het heropgebouwde gedeelte. Plint van het boerenhuis. Hoeve de "Groene Poorte" te Pervijze. Eigen fotomateriaal (08/11/2010).

Hoeve de "Grote Hemme" te Ramscapelle: "modernisering van het landbouwbedrijf"

Een tegengestelde casus is die van hoeve de "Grote Hemme" (1922-1929).¹⁶² In dit geval heeft Camille Van Elslande een volledig nieuwe vormgeving en inplanting van de hoevegebouwen gecreëerd. In geen enkel opzicht is deze wederopbouwhoeve vergelijkbaar met de vooroorlogse toestand.

In de publicatie uit 1918 van Alfred Ronse en Théo Raison staat een tekening van deze omwalde hoeve. Het stelt een voorstel tot een getrouwe restauratie –naar oorspronkelijke toestand– van deze hoeve voor. Onder de afbeelding staat te lezen: "*Project de reconstitution de la ferme Grote Hemme à Ramscappelle, vue perspective*".¹⁶³ De reden waarom Van Elslande zich niet baseerde op deze voorgestelde restauratie van Raison en Ronse –dat Van Elslande trouwens zeker moet gekend hebben aangezien hij in het bezit was van hun handboek– is onduidelijk. Mogelijks waren de oorlogsvernietigingen op het grondgebied van deze hoeve zo vergaand, dat het terrein volledig moest worden geëffend en er een tabula rasa ontstond qua architecturale aanknopingspunten. De strijd werd namelijk letterlijk op deze plek gestreden: "*In de daaropvolgende dagen vochten bataljons van het 23ste bij Spermalie, bij de hoeve Grote Hemme en aan de brug van Schoorbakke en dit onder aanhoudende beschietingen van de Duitse artillerie*" en kwam daarna grotendeels onder water te staan door de onderwaterzetting op 29 oktober 1914: "*Aan de ingang stond een bordje waarop iemand*

¹⁶² Een hoeve die trouwens ten onrechte ontbreekt in de Inventaris van het Onroerend Erfgoed van het VIOE.

¹⁶³ T., RAISON, A., RONSE, 1918, p.45.

ooit de naam geschilderd had: 'Groote Hemme'. De boerderijgebouwen stonden op het droge, maar alles wees er op dat dit niet lang meer het geval zou zijn".¹⁶⁴

Deze tabula rasa kon Van Elslande gezien hebben als een gepaste en aanvaardbare gelegenheid om zich volledig los te maken van het vooroorlogse concept en te experimenteren met moderne technieken en materialen –hij was dan ook een vooruitgangsdinker die zich steeds op de hoogte hield van de nieuwste bouwtechnieken. De eigenaar van deze hoeve was niet de minste. Bovenaan het ontwerpplan prijkt de titel: "*Propriété de Monsieur le Duc de Padoue, situé à Ramscappelle*". Deze persoon uit adellijke kringen moet over een groot kapitaal beschikt hebben voor de wederopbouw van zijn herenhoeve en stond vermoedelijk open om een modernisering van het landbouwbedrijf door te voeren. Achter het groots opgezette boerenhuis ontwierp Camille Van Elslande een stallingengebouw van werkelijk enorme afmetingen. Dit wijst duidelijk op een experiment met "*de modernste toepassingen en uitvindingen voor de landbouwwitbating*" en het nieuwe materiaal, de "*geijzerde beton*", zoals Raison en Ronse het voorschreven.¹⁶⁵ De eigentijdse indeling van dit landbouwbedrijf is trouwens duidelijk af te lezen in het grondplan dat Van Elslande uittekende in 1922. Het vormt een groot contrast met de vooroorlogse, middeleeuws aandoende opstelling. De hertog van Padoue moet dus het belang ingezien hebben van een investering in de nieuwe (land)bouwtechnologieën. Zo moesten de oude, kleinere hoevegebouwen plaats ruimen voor grote hangarstructuren en loodsen, want bv. moderne machines vroegen om grotere opslagruimtes.

De stijl die Camille Van Elslande toepaste voor het boerenhuis vormt een combinatie van een regionale baksteenarchitectuur met Vlaamse renaissance-elementen, zoals de centrale verhoogde halsgevel met inzwenkende belijning, bekroond met een getorst topstuk –een decoratieve geveluitwerking die Camille Van Elslande wel vaker toepaste.¹⁶⁶ De sierlijke indruk van dit gebouw wordt op een subtiele manier bereikt: de gootlijst van het mansardedak zwenkt speels naar buiten, de muurankers zijn sierankers met symmetrische krulmotieven en de rondboogdeur, getooid met decoratief ijzerbeslag en bovenlicht, wordt benadrukt door een geprofileerde omlijsting in metselwerk.

¹⁶⁴ <http://www.cove.be/oud/archief/projectgesned/slove.html> (op 27/07/2011), <http://www.wol.be/ned/literatuur/boeken/krijger/Okttober1914.htm>- (op 27/07/2011) en <http://inventaris.vioe.be/woi/relict/1158> (op 27/07/2011).

¹⁶⁵ S., DE CAIGNY, S., *Bouwen aan wederopbouw*, 2009, p. 165.

¹⁶⁶ Bij zijn stedelijke architectuurontwerpen paste hij dergelijke sierlijk vormgegeven halsgevel ook toe. Bv. bij het burgerhuis, Admiraal Ronarchstraat nr. 25, cf. oeuvrecatalogus nr. A11.

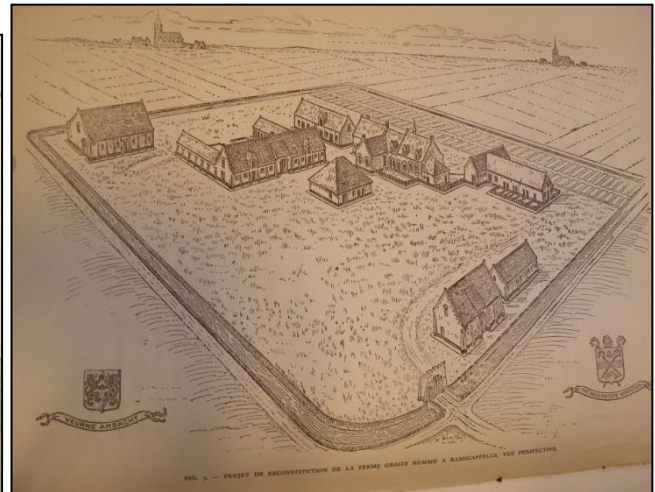
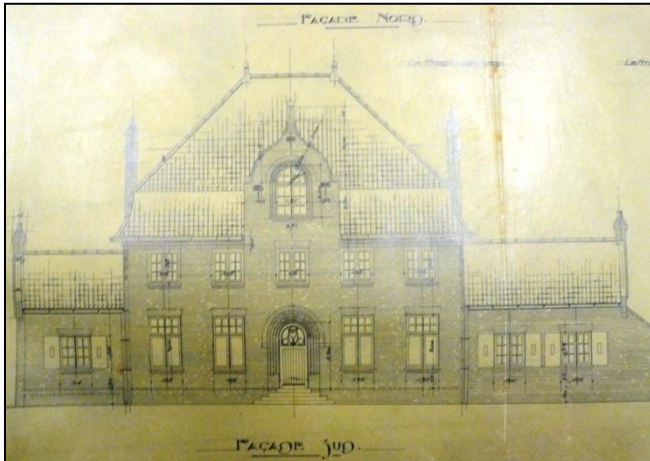

Foto 59 (links): Ontwerp van boerenhuis, hoeve “de Groote Hemme”.
Archief Van Elslande/2009/P.B./4d en K482-487.

Foto 60 (rechts): Oorspronkelijk uitzicht op “de Groote Hemme”.
T., RAISON, A., RONSE, Fermes - Types & Constructions rurales en West-Flandre, 1918, p. 45.

De “Viconiahoeve” te Stuivekenskerke: “Verfraaiingsproces ten voeten uit”

Het meest prestigieuze project onder de hoeves, waardoor het speciale aandacht vereist, is de kasteelhoeve “De Vicogne” of “Viconiahoeve” (1922-1937) te Stuivekenskerke. Dit bouwwerk neemt een unieke plaats in binnen Van Elslandes hoeventwerpen, maar ook binnen het gehele oeuvre. Als enige kasteelhoeve is het de meest rijkelijk uitgewerkte en meest monumentale hoeve. De architect heeft zich volledig kunnen uitleven in zijn geliefde vormentaal die zijn persoonlijke bouwstijl zo kenmerkend maakt, namelijk die van de streekeigen neo-Vlaamse renaissance. De verfijnde decoratieve afwerking geeft te kennen dat Camille Van Elslande zich in grote mate creatief heeft kunnen uitleven in zijn scheppingsactiviteit.

Opnieuw integreert hij een reeks vormelementen uit zijn stedelijke wederopbouwarchitectuur in deze landelijke typologie. Het aediculavenster met schelpmotief, driekwartzuilen en fronton, de toegangserker met maaswerk en ionische zuilen, en de borstweringen gedecoreerd met voluutornamenten, zijn hier tekenen van.¹⁶⁷ Het verzorgde geheel is een mengeling van regionale baksteenarchitectuur met vormelementen uit de regionale neo-Vlaamse renaissancestijl.

¹⁶⁷ Dergelijke decoratieve elementen komen ook voor in Van Elslandes stedelijke wederopbouwarchitectuur te Veurne (cf. III.3.5. Wederopbouw en nieuwbouw in stedelijke context: Veurne).

Foto 61 (links-boven): Voorzijde van het woonhuis van de “Viconiahoeve” met puntgevel en fraai aediculavenster.
<http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/78531/beelden>, fotograaf: Vanneste, P., 01/01/2005.

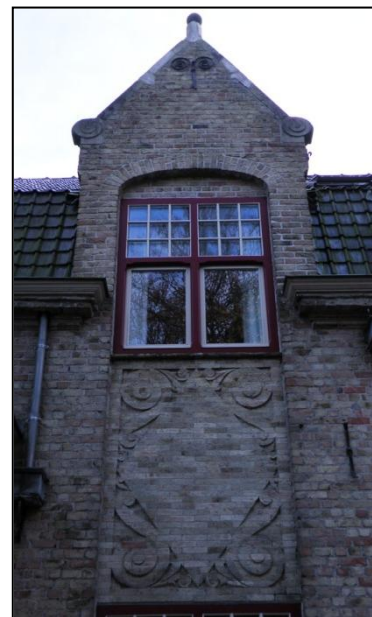

Foto 62 (rechts): Borstwering gedecoreerd met voluutornamenten in geschaafde baksteen. Eigen fotomateriaal (09/11/2010).

De geschiedenis van deze hoeve gaat terug tot in de 12de eeuw en evolueert van schaapskooi (1161), naar pachthoeve (1247), naar kloosterdomein met pachtgronden en losstaande bestanddelen binnen een dubbele omwalling (1770). In de 19de eeuw werd de hoeve als een groot en modern landbouwbedrijf uitgebaat onder eigenaarschap van J.B. Degraeve. Het was in die periode dat het woonhuis van de hoeve zich als zodanig uitbreidde, dat het de naam “Kasteel Degraeve” of “Château Vicogne” kreeg. Op het einde van de 19de eeuw deed de “kasteelhoeve” niet langer dienst als landbouwbedrijf, dan wel als buitenverblijf voor de familie Vernier-Valentin uit Roubaix. Deze welgestelde nieuwe eigenaars lieten de uitgestrekte landerijen van de hoeve verkavelen. Tijdens de Slag aan de IJzer (18-31 oktober, 1914) veroverden de Duitse troepen de “Viconiahoeve”. Na de inundatie van de Ijzervlakte werd de hoeve als Duitse voorpost ingericht. Vier jaar aanhoudend oorlogsgeweld zorgde ervoor dat van het domein bovengronds niks meer overeind bleef staan.¹⁶⁸ Hoe de vooroorlogse hoeve er heeft uitgezien is onduidelijk, maar er kan uitgegaan worden van een ingrijpende transformatie qua vormgeving en esthetiek, aangezien de toegepaste stijl zeer eigen is aan de persoonlijke wederopbouwarchitectuur van Camille Van Elslande. Het is geweten dat de toenmalige eigenaar, de heer Paul Vernier, enkel de hoevegebouwen op het landgoed liet heropbouwen, en dit in een gewijzigde ruimtelijke opstelling. Ook de

¹⁶⁸ <http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/78531> (op 28/07/2011).

toegangspoort kreeg een andere vormgeving en de oorspronkelijk aansluitende spietoren werd vervangen door een kapel, gewijd aan de H. Theresia van Lisieux.¹⁶⁹

Doordat de kasteelhoeve de functie van buitenverblijf had, bleef Van Elslande weliswaar trouw aan de opstelling en volumewerking van een hoeve met losse bestanddelen, maar qua vormgeving benaderde hij een meer stedelijke dan een landelijke architectuur. Vooral de omvang van het centrale volume met gebroken puntgevel en uitzonderlijk verzorgd aediculavenster in geschaafde baksteen, geven het bouwwerk een rijk en indrukwekkend elan. Kortom: deze hoeve bezit een esthetiek die voordien ongekend moet zijn geweest onder de vooroorlogse plattelandshoeves.

Hoeve “t Klein Spermalie” te Schore: “naar voorbeeld van Théo Raison”

Een volgende casus vormt de hoeve “t Klein Spermalie” (jaren '20, precieze datering is onbekend). Deze hoeve is vlakbij “t Groot Spermalie” of “Spermaliefhof” gelegen, een hoeve die heropgebouwd werd door Théo Raison in 1920.¹⁷⁰ De wedeopbouw van deze voormalige abdijhoeve sloot volledig aan bij het bouwprogramma van de architecten Théo Raison en Alfred Ronse, aangegeven in hun publicatie "Fermes et constructions rurales en West-Flandre". In de inventaris van het bouwkundig erfgoed wordt het complex beschreven als: *“kwaliteitsvolle wederopbouwhoeve... qua stijl de doorsnee-wederopbouwhoeven overstijgend...”*.¹⁷¹

Bij de reconstructiewerken is architect Raison heel trouw gebleven aan het authentieke uitzicht en de oorspronkelijke schikking van de hoeve. Weliswaar werden de regionale stijlkenmerken geaccentueerd. De toegepaste architectuurstijl is te definiëren als streekgebonden en traditioneel. Alle traditionele kenmerken van de regionale landelijke architectuur zijn aanwezig, zowel qua materiaalgebruik als bouwelementen. Het materiaalgebruik bestaat uit witgekalkte baksteenbouw boven een gepekte plint, Vlaamse dakpannen op de overstekende zadeldaken en traditiegebonden houwwerk (bv. geprofileerde kruiskozijnen met kleine roedeverdeling en luiken). Tot de traditionele bouwelementen behoren de opkamer, de (zij)tuitgevels met muurvlechtingen (ook voor dakvensters), de

¹⁶⁹ <http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/78531> (op 28/07/2011).

¹⁷⁰ Op 10 juni 2002 werd deze wederopbouwhoeve beschermd als monument bij Ministerieel Besluit.

¹⁷¹ <http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/55078> (op 28/07/2011).

dakkapellen met tuitgeveltjes, de aandaken en de (hoek)steunberen. Extra benadrukte elementen bij de wederopbouw waren o.a. het houtwerk van de ramen met kleine roedeverdeling en vensterluiken, en de korfboogvormige deuren en gemetselde korfboogvormige ontlastingsbogen boven de rechthoekige vensteropeningen. Het gebruik van rechte ontlastingsbalken vermeed men omwille van esthetische en historiserende redenen (cf. het traditionele opkamervenster, foto 46 en 47, p. 77).¹⁷²

Foto 63: Boerenhuis van wederopbouwhoeve “Spermaliehof” in een traditionele vormgeving, n.o.v. Théo Raison, 1920. Eigen fotomateriaal (09/11/2010).

Wat verderop in dezelfde straat ligt de wederopbouwhoeve “t Klein Spermalie”. Deze hoeve is, zoals de naam zelf aangeeft, in omvang te beschouwen als “het kleine broertje” van “t Groot Spermalie”, maar ook architecturaal gezien vormt het een duidelijke echo van “zijn grote broer”.¹⁷³ Dezelfde kenmerkende elementen van de traditionele, landelijke baksteenarchitectuur zijn aanwezig: de witgeschilde tuitgevels boven een gepekte plint, de gelijkgevormde dakkapellen –precies overeenstemmend met deze in het ontwerp van Raison–, de kruisvensters met roedeverdeling en wit-groene zijluiken, enz.

Deze casus illustreert dat Camille Van Elslande rekening hield met de context en de (architecturale) omgeving van een hoeve. Bij zijn ontwerp is hij zich bewust geweest van de architecturale link die moest gelegd worden tussen de twee naburige hoeves. Hij bereikte dit door zich te houden aan de historiserende bouwtrant met traditionele vormvereisten, zoals Raison en Ronse het voorschreven in hun voornoemde publicatie.

¹⁷² S., DE CAIGNY, *Bouwen aan wederopbouw*, pp. 164-165.

¹⁷³ Vergeleken met “t Groot Spermalie” is “t Klein Spermalie” in veel minder goede staat bewaard. In tegenstelling tot die eerste heeft het vele verbouwingwerken en aanpassingen ondergaan. Hierdoor is een architecturale kwaliteitsverhouding tussen beide hoeves moeilijk op te maken.

Foto 64: Zijaanzicht op boerenhuis van “t Klein Spermalie” met historiserende bouwtrant. Eigen fotomateriaal (09/11/2010).

III.3.4.2.5. Besluit: contextuele integriteit

Wat algemeen te besluiten is uit dit hoofdstuk omtrent de wederopbouwpraktijk van hoeves door Camille Van Elslande, is dat deze architect zich steeds wist aan te passen aan de verschillende omstandigheden. Bij elke hoeve had hij te maken met verschillende verwachtingen en eisen van de opdrachtgevers, verschillende toestanden van het bouwterrein en verschillende landschappelijke en architecturale contextgegevens. Aan de resultaten te merken hield hij telkens rekening met al deze aspecten en stemde hij zijn ontwerp af op de specifieke gegeven situatie.

Indien er genoeg aanknopingspunten waren overgebleven, in de vorm van ruïneresten, gaf Van Elslande er de voorkeur aan om herop te bouwen aan de hand van deze oorspronkelijke fundamenteën. Deze hoeves zijn steeds vormgegeven in een traditionele landelijke architectuur, waarbij de vooroorlogse resten duidelijk zichtbaar worden gehouden en niet verborgen zijn achter een laag witte kalk. Hierbij duikt zijn persoonlijke streven naar “eerlijke” architectuur op. Overgebleven muurresten slopen om een compleet nieuw gebouw te plaatsen, was geen optie voor Camille Van Elslande. Zijn respect en integere houding t.a.v. “het authentieke” en “het passende” kregen steeds voorrang op een eventuele geldingsdrang van een persoonlijke bouwstijl van de architect. Dit neemt echter niet weg dat deze hoeves aanpassingen ondergingen qua modernisering –zoals Raison en Ronse voorschreven–, maar deze waren niet van dergelijk ingrijpend karakter waardoor de opstelling en algemene vormgeving sterk veranderde. Volgens smaak en eisen van de opdrachtgever konden hierbij uiteraard ook aanpassingen gebeuren. Zo konden er “tussentypes” ontstaan (cf. infra).

Het grootste deel van Van Elslandes wederopgebouwde hoeves behoren tot deze categorie: het “Oosthof” te Ramskapelle, de “Groene Poort” te Pervijze, “t Klein Spermalie” te Schore, “t Klein Westhof te Veurne en hoeve “Ter Walleboom” in Reninge.

Indien er echter geen sprake was van enige (architecturale en eventueel landschappelijke) overblijfselen, met name bij de “Viconiahoeve” en de “Groote Hemme” –die zich midden in het strijdtoneel van de Eerste Wereldoorlog bevonden–, vond Camille Van Elslande het geoorloofd om over te gaan tot een wederopbouw van meer “experimentele” aard. De opinie en verwachtingen van de opdrachtgever waren uiteraard van doorslaggevend belang bij de keuze van aanpak. In het geval dat Camille Van Elslande dergelijke “vrijheid” genoot om “iets nieuws” te creëren, koos hij steeds voor zijn (persoonlijke) kenmerkende combinatiestijl van een landelijke baksteenarchitectuur met een neo-Vlaamse renaissancevormgeving. De typische bouwelementen die hierbij telkens terugkomen, zijn: (dakvenster)gevels met

inzwenkende belijning en getorste topstukken, voluutmotieven in geschaafde baksteen, sierankers met symmetrisch krulmotief, geprofileerd metselwerk, en aediculavensters –al komt dit laatste element, binnen het oeuvre van hoeves, enkel maar voor bij de “Viconiahoeve”. Door de toepassing van de nieuwe technologieën, zoals bv. beton, mat Van Elslande zich ook meer vrijheid toe binnen deze categorie van hoeves.

Tenslotte is er ook een “middencategorie”, waarbij de architecturale vormgeving zich bevindt tussen de traditionele baksteenarchitectuur en het doordrijven van de regionale neorenaissancestijl. Hoeves die hiertoe behoren zijn: hoeve “Spermaliebrughof” te Schore, “t Groot Westhof” te Veurne en hoeve “Schinkelkrans” te Ramskapelle. Bij deze exemplaren is het Vlaamse renaissance-idiom aanwezig, maar in veel bescheidener mate als bij de “Viconiahoeve” en de “Groote Hemme”. De meest voorkomende uiting van dit stijldiim, gebeurt via de uitwerking van de dakkapellen en de deuromlijstingen. De dakkapellen zijn steeds zeer gelijkvormig: een inzwenkende belijning, bekroond met een getortst topstuk. Ook de sierankers spelen een belangrijke decoratieve rol bij deze ontwerpen.

*Foto 65: Boerenhuis van hoeve “t Groot Westhof” te Veurne met typische vormelementen.
Archief Van Elslande/2009/P.B./7h en K617-620*

Een algemeen kenmerk dat geldt voor alle hoevetypes die Camille Van Elslande heeft voortgebracht, is het decoratieve baksteenmetselwerk. Via de toepassing van verfijnd en verzorgd metselwerk, m.a.w. aan de hand van functionele en constructieve elementen (m.n. de bakstenen), bereikt Van Elslande een subtiele decoratieve uitstraling in zijn bouwwerken. Het was een decoratiemethode die hij heel sterk nastreefde in zijn persoonlijke architectuurpraktijk gedurende zijn hele carrière. Hierin is hij mogelijks beïnvloed geweest door de architectuurpraktijk en -theorieën van H.P. Berlage.

III.3.5. Wederopbouw en nieuwbouw in een stedelijke context: Veurne

III.3.5.1. Inleiding

Dit hoofdstuk focust op een aantal wederopbouw- en nieuwbouwprojecten n.o.v. Camille Van Elslande in de stad Veurne. Veurne was zijn geboorte- en sterfplaats, waar hij het grootste deel van zijn leven woonde. Door het Veurns gemeentebestuur werd Van Elslande aangesteld voor het ontwerp van een belangrijk deel verwoeste gebouwen in de fragmentarisch gehavende stad. Van de 51 wederopbouwprojecten binnen zijn oeuvre, behoren er 21 tot de gemeente Veurne.¹⁷⁴ De twee eenheidsprojecten waarvoor Camille Van Elslande het meest bekend staat, zijn de wederopgebouwde huizenrijen op de Grote Markt en in de Ooststraat te Veurne (cf. hoofdstuk III.3.5.2 en III.3.5.3).

Het aandeel van Van Elslande binnen de wederopbouwactiviteiten te Veurne is “belangrijk” te noemen. Niet omdat het om een groot aantal gebouwen gaat dat naar zijn ontwerp werd heropgebouwd, maar omdat zijn gerealiseerde ontwerpen zich bevinden op belangrijke plaatsen in het stadscentrum, waaronder de marktplaats en de hoofdstraten die op dit plein uitkomen. De Grote Markt van Veurne behoort tot de oudste historische kern van de stad. De monumenten (zoals bv. het stadhuis en de Vleeshal) die zich op deze plaats bevinden, oefenen door hun belangrijke (historische) functie en hun centrale, historische ligging, een dominante architecturale invloed uit op de omliggende bebouwing (zoals bv. de zijstraten van het marktplein).

Gedurende Van Elslandes architectencarrière was Jaak Vinck de stadsarchitect van Veurne (van 1903 tot 1936). Logischerwijs zou men ervan uitgaan dat het de stadsarchitect was die de ontwerpen leverde voor de te restaureren gebouwen in de stad. Dit was wel zo, maar dan in zeer beperkte mate: Vincks ontwerpen beperkten zich tot enkele monumenten op de markt –hij leidde bv. de restauratie van het stadhuis en van het Spaans wachthuis. Terwijl stadsarchitect Jaak Vinck zich vooral bezig hield met het goed- of afkeuren van (aan de gemeente) voorgelegde bouwontwerpen, was Camille Van Elslande in de weer met het uittekenen van reeksen herop te bouwen burgerwoningen in de stad Veurne.¹⁷⁵ Aansluitend

¹⁷⁴ Deze aantallen wijzen op de (eenheids)projecten en niet op het aantal gebouwen. Tot de 21 wederopbouwprojecten in de gemeente Veurne behoren 2 hoeves, 1 noodgebouw en 2 wederopbouwprojecten van na de Tweede Wereldoorlog. Deze items worden buiten beschouwing gelaten in dit hoofdstuk. Bovendien worden enkel projecten uit het stadscentrum van Veurne besproken in dit hoofdstuk.

¹⁷⁵ Jaak Vinck was de zoon van Jozef Vinck die vóór hem stadsarchitect van Veurne was. Jaak Vinck had de bevoegdheid om de voorgelegde ontwerpen van Van Elslande goed of af te keuren. Dat blijkt uit Van Elslandes bouwaanvragen die vandaag bewaard zijn in het Stadsarchief te Veurne. Mondelinge bronnen beweren dat Jaak

bij deze materie is een opmerkelijk gegeven vermeldenswaardig, namelijk dat van de discussie die was ontstaan tussen de Hoog Koninklijke Commissaris te Veurne en het Ministerie van Binnenlandse Zaken –meer bepaald directeur-generaal Walens– over de aanstelling van Camille Van Elslande als verantwoordelijk architect voor het belangrijkste deel van de wederopbouw van de stad. De eerste had zijn fiat gegeven aan Van Elslande, terwijl dit tegen de bepalingen in ging van de centrale overheid die stadsarchitect Jaak Vinck had aangewezen als wederopbouwarchitect. In een briefwisseling vraagt Walens aan de Hoog Koninklijke Commissaris waarom niet Vinck, maar de jonge architect Van Elslande was aangesteld, “*wiens plannen niet zonder kritiek zijn vanuit archeologisch en artistiek oogpunt*”.¹⁷⁶ De Commissaris beantwoordde dit met de uitleg dat Van Elslande een medewerker was van Vinck –in werkelijkheid was dit niet het geval. De directeur-generaal weerlegde dit, want enkele huizen op de Grote Markt werden enkel onder Van Elslandes naam vermeld en niet onder die van Jaak Vinck. Hij sloot af met de raad om in de toekomst bij de vastgelegde keuze van architect te blijven: Jaak Vinck dus.¹⁷⁷ Binnen deze optiek kan gesuggereerd worden dat de Hoog Koninklijke Commissaris van Veurne in samenspraak met het gemeentebestuur –en vermoedelijk ook met Jaak Vinck zelf– besliste om het merendeel van de herop te bouwen burgerwoningen over te laten aan de jonge getalenteerde architect, Camille Van Elslande. Hiernaast hebben Van Elslandes uitgebreide netwerk van (hoogstaande) connecties, maar vooral zijn vader, Remi Van Elslande, die sinds 1921 gemeenteraadslid was te Veurne, zeker een rol gespeeld in zijn lancering als wederopbouwarchitect.¹⁷⁸ De macht van de stadsarchitect was dan ook afhankelijk van zijn relatie tot het lokale gemeentebestuur.¹⁷⁹

De architecturale nalatenschap van Camille Van Elslande in Veurne zal in dit hoofdstuk worden toegelicht aan de hand van een indeling in drie gebiedszones: de stadskern (m.n. de Grote Markt), de hoofdstraten (die uitkomen op de Grote Markt) en de stadsrand.¹⁸⁰

Vinck een niet al te begaafde architect was (in tegenstelling tot zijn vader) waardoor er logische vermoedens ontstaan dat Jaak Vinck de (wederopbouw)ontwerpen overliet aan de jonge, getalenteerde Camille Van Elslande en hijzelf vooral controle uitvoerde.

¹⁷⁶ De reden van kritiek op zijn plannen, was het feit dat Van Elslande zich niet hield aan de minutieuze optekeningen van Eugène Dhuicque, waarvan kopies waren opgestuurd naar de burgemeester van Veurne. Algemeen Rijksarchief Brussel, archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten, nr. 11712.

¹⁷⁷ Algemeen Rijksarchief Brussel, archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten, nr. 11712.

¹⁷⁸ A., DAWYNDT, *Veurne rond 14-18, tijdschroniek over de jaren 1906-1923*, 1980, p. 114

¹⁷⁹ E., VANDEWEGHE, E., *Between public and private: town architects in Belgium during the interwar period*, in: *Planning Perspectives* (A2), 2011 (1), p. 115.

¹⁸⁰ Onder “stadsrand” wordt de rand van het historische centrum verstaan, overeenkomend met de plaats waar zich tot 1783 de oude, circulaire Vaubanversterking (of stadsomwalling) van Veurne bevond. “*Veurne en Nieuwpoort waren in de middeleeuwen behoorlijk versterkt: omwalling, ringmuur, poorten en torens. ... Van deze op elkaar volgende militaire constructies is weinig bewaard gebleven (onder meer resten*

M.b.t. Van Elslandes oeuvre vallen deze verschillende zones samen met een verschillende architectuur –kenmerkend voor de desbetreffende zone. Het zijn respectievelijk: een (benaderende) historische reconstructie, een (persoonlijke) “wederopbouwstijl”, en een “moderne” stijl (m.n. de art deco en het modernisme). Op deze manier komen naast wederopbouw- ook “nieuwbouwprojecten” aan bod in onderstaande bespreking van Van Elslandes stedelijke architectuur.¹⁸¹ Dergelijke benadering laat toe een totaalbeeld te scheppen van zijn (persoonlijke) architecturale invloed op het algemeen stadsbeeld van Veurne. Bovendien was dergelijke zonering een belangrijk gegeven in de wederopbouwprogramma’s van steden. Men streefde naar homogene verschijningsvormen in de verschillende stadszones. Dit impliceerde dat bij de beoordeling van de bouwaanvragen een onderscheid werd gemaakt naar de locatie van de woning binnen de stad. In Veurne werd in de stadskern (markt en hoofdstraten) een historiserende architectuur, refererend aan de Vlaamse renaissance, vooropgesteld die in harmonie was met de omringende historische monumenten, terwijl er aan de stadsrand voor modernere en meer sobere stijlen werd geopteerd.

van Vaubanversterkingen (circa 1706) te Veurne), behalve het tracé van de middeleeuwse stadsversterkingen overgenomen door nieuwe ringlanen.” <http://inventaris.vioe.be/dibe/geheel/26618> (op 02/08/2011).

¹⁸¹ Met “nieuwbouwprojecten” worden ontwerpprojecten geïmpliceerd die geen wederopbouw behelzen.

III.3.5.2. De stadskern: een historische reconstructie

*“Bij de wederopbouw willen de meeste gemeentebesturen hun steden opnieuw opbouwen in hun oorspronkelijke grootsheid. Daarom grijpen zij terug naar de stijl die deze grootsheid het best tot uiting kan brengen.”*¹⁸² In het geval van het gemeentebestuur van Veurne was het niet anders. Er werd bepaald dat de wederopbouw van het stadscentrum zou worden gebaseerd op de lokale vroeg-17de-eeuwse renaissancearchitectuur. In deze periode kende Veurne zijn grote economische bloeiperiode. Na de godsdiensttroebelen ten tijde van de Reformatie, bracht de regering van aartshertogen Albrecht en Isabelle (1598-1621) vrede en een economische bloei in de stad en zijn omliggende platteland. Uit deze “gouden periode” dateren talrijke historische gebouwen. Het Veurnse stadsbeeld werd toen namelijk verrijkt met nieuwe openbare gebouwen die bekostigd werden door het nieuwe bestuur: een nieuw stadhuis, een landhuis met belfort, een vleeshal en een wachthuis. *“Behalve het landhuis, illustreren deze gebouwen de regionale interpretatie van de renaissancestijl, die in wezen verstaat van de eigenlijke geest van de renaissance. ... Het meest representatief voor deze regionale Vlaamse-renaissance-architectuur is het Stadhuis (einde 16de - begin 17de eeuw).”*¹⁸³ Deze gebouwen zijn dus van belang als illustratie van het ontstaan van een typische, lokale architectuur. De eigenheid ervan ligt in de toepassing van een lokaal geïnterpreteerde renaissanceornamentiek op een klassieke gevelstructuur en het trouw blijven aan het streekeigen bouw materiaal: de baksteen. Opmerkelijk hierbij is ook het aediculavenster of zogenaamde “tabernakelvenster”: een verdiept venster met schelpvulling in een omlijsting van pilasters met frontonbekroning.¹⁸⁴ Deze traditionele baksteenarchitectuur bleef voortleven tot in de eerste helft van de 18de eeuw in de burgerlijke en landelijke architectuur.

Bij de wederopbouw greep men dus terug naar deze regionale Vlaamse renaissancestijl. Het vormde de voornaamste inspiratiebron. Dergelijke architectuur die de traditie voortzette, drukte een soort stabiliteit uit, alsof er nooit een oorlog was geweest. Om dit “herrijzen uit de aspen” extra te benadrukken, bracht men triomfantelijke gevelopschriften en jaartallen aan in de wederopgebouwde gevels. De zienswijze van het Veurnse gemeentebestuur om de rijke architectuur van de regionale Vlaamse renaissance te hanteren bij de wederopbouw, werd probleemloos overgenomen door de gegoede burgerij die de eigenaars waren van de stedelijke

¹⁸² J., CELIS, *Resurgam*, p. 141.

¹⁸³ <http://inventaris.vioe.be/dibe/geheel/26618> (op 02/08/2011).

¹⁸⁴ Dit renaissance-element was niet uniek voor Veurne. Aediculavensters kwamen ook voor in Ieper en Diksmuide. <http://inventaris.vioe.be/dibe/geheel/26618> (op 02/08/2011).

burgerhuizen, want ze gaf uitdrukking aan de individuele burger trots.¹⁸⁵ Hierdoor was de stedelijke wederopbouw vooral gericht op uiterlijk effect.

Bij de wederopbouw ging het echter niet om historisch verantwoorde reconstructies. Nieuwe gevels werden in een historiserend kleedje gestoken en stijlanachronismen doken meermaals op. Een voorbeeld hiervan is het contrast van de architecturale vormgeving tussen de gelijkvloerse en de eerste verdieping van handelspanden. Om tegemoet te komen aan de winkelfunctie werden de puien zo open mogelijk uitgewerkt, waardoor ze enkel in hun detaillering overeenkomsten vertoonden met de stijl van de bovenliggende bouwlagen.¹⁸⁶ Bij de wederopgebouwde handelspanden door Camille Van Elslande is dit duidelijk het geval. *“De verwijzing van wederopbouwgevels naar historische voorbeelden ligt dus veeleer in hun detaillering dan in hun globale opbouw.”*¹⁸⁷ Zo werd in Veurne, door Camille Van Elslande, bv. gretig gebruik gemaakt van het aediculavenster als centraal gevelornament. Jo Celis schreef: *“Bij de wederopbouw werd deze vorm van raamomlijsting het hoofdelement van wat de Veurnse stijl genoemd werd. Hij wordt vooral in Veurne aangetroffen, zonder dat er een verband bestaat tussen het renaissance detail en de rest van de gevel”*.¹⁸⁸

¹⁸⁵ J., CELIS, *Resurgam*, p. 141.

¹⁸⁶ Soms neigde de stijl van de gelijkvloerse verdieping zelfs naar een andere dan die de rest van het gebouw. Het moderne karakter van de winkelfunctie werd bv. benadrukt door een modern aandoende vormgeving van de winkelpui die kenmerken vertoonde van de art nouveau of art déco, terwijl de bovenliggende gevel in neo-Vlaamse-renaissancestijl was vormgegeven.

¹⁸⁷ J., CELIS, *Resurgam*, p. 133.

¹⁸⁸ J., CELIS, *op.cit.*, p. 133.

Wederopgebouwde huizenrij, Grote Markt 31-34 te Veurne

Het voorbeeld bij uitstek waarin de typische “Veurnse stijl” met de kenmerkende aediculavensters tot uiting komt, is de wederopgebouwde huizenrij op de Grote Markt te Veurne. In 1920 tekende Camille Van Elslande voor deze prestigieuze opdracht.¹⁸⁹ De vier trotse burgerhuizen aan de zuidkant van de Grote Markt vormen samen een eenheidsbeeld met huis nr. 30. Deze laatste werd echter niet heropgebouwd –enkel hersteld aan gevel en dak– door Camille Van Elslande omwille van de eenvoudige reden dat het niet vergaand beschadigd was tijdens de oorlog.

Oorspronkelijk dateert deze huizenrij, voorheen genaamd “den Gouden Leeuw”, uit het jaar 1609. Ze waren dus tot stand gekomen in dezelfde periode en op dezelfde plek als de belangrijke openbare gebouwen, kwamen ze dus tot stand. Doorheen de tijd (tot aan WO I) ondervonden ze echter een reeks veranderingen. Het middelste huis kreeg in de 19de eeuw bv. een witgekalkte lijstgevel, waardoor het harmonieuze eenheidsbeeld verstoord werd. Tegen het eind van de 19de eeuw werd de –als schandvlek ervaren– lijstgevel terug weggehaald onder leiding van stadarchitect Jozef Vinck die de gevels uit 1609 een renovatiebeurt gaf. De onderste bouwlagen werden echter gewijzigd door het plaatsen van puien conform de noden van de horeca-uitbating, aangezien de huizen overwegend als herbergen waren ingericht.

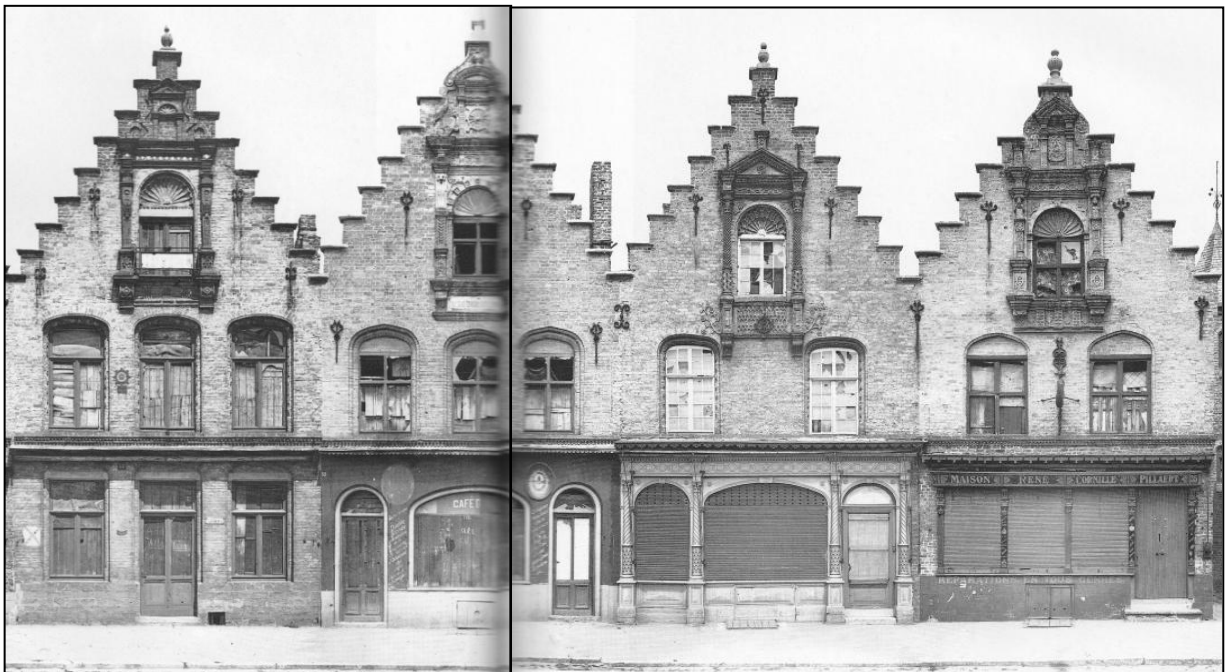

Foto 66: Toestand van huizenrij omstreeks 1917. H. STYNEN, 15/18 Het verwoeste gewest, p. 62-63.

¹⁸⁹ Deze fraaie burgerhuizen werden door architecten Cloquet en Léonard aangehaald als typevoorbeelden van Zuidwest-Vlaamse renaissance. J., CELIS, *Resurgam*, 1985, p. 133.

De volledig verwoeste diephuizen werden door Camille Van Elslande op een getrouwe manier naar dit vooroorlogse (renaissance)beeld gereconstrueerd vanaf 1920 –vermoedelijk naar de foto’s van Eugène Dhuicque uit 1917. De bouwstijl van deze huizenreeks is een voorbeeld van regionale renaissancearchitectuur, voornamelijk getypeerd door het vast patroon van het aediculavenster dat de trapgeveltop verfraait. Deze tabernakelvensters werden op ware grootte op papier uitgetekend door Camille Van Elslande. Op die manier kon de beeldhouwer naar realistisch voorbeeld de bakstenen kappen en schaven in hun gewenste sierlijke vormen. Van Elslande werkte analoog naar het voorbeeld van Jozef Vinck: de bovenbouw bleef min of meer authentiek –het uitzicht uit 1609 benaderend–, terwijl de puien architecturale variaties op de bovenbouw vormden. *“De invulling van de achterliggende panden werd afgestemd op de handels- of horecafunctie die erin ondergebracht werd”*.¹⁹⁰ Café “De Beurs” had bv. een gelagzaal met een glas-in-loodkoepel. Het bestaan van deze ruimte kon niet vermoed worden aan de traditionele gevelstructuur.

Foto 67: Hedendaagse toestand van de wederopgebouwde huizenrij, Grote Markt 31-34, Veurne. Eigen fotomateriaal (24/03/2011).

¹⁹⁰ J., CORNILLY, *Bouwen aan wederopbouw*, 2009, p.138.

III.3.5.3. De hoofdstraten: een persoonlijke wederopbouwstijl als “begeleidingsarchitectuur”

Wederopgebouwde huizenrij, Ooststraat 13-23 te Veurne

Buiten de centrale stadskern (m.n. de Grote Markt van Veurne) veroorloofde Camille Van Elslande zich meer architecturale vrijheid en baseerde hij zijn ontwerpen niet op vooroorlogse voorbeelden. Hij opteerde voor een fraaie (gevel)architectuur in een stijl die te beschrijven is als een eigen interpretatie van de regionale renaissance-architectuur, al of niet met vrij bewerkte ontleningen. Veelal waren de vooroorlogse huizen bekleed met vrij banale lijstgevels uit de 19de eeuw. Deze werden bij de wederopbouw vervangen door trap- en tuitgevels. De witte bepleisteringen ruimden plaats voor een baksteenarchitectuur, afgewisseld met natuurstenen accenten. Aan de hand van een terugkerend amalgaam aan architecturale vormkenmerken creëerde hij zo zijn “persoonlijke wederopbouwstijl”. Het is belangrijk om op te merken dat deze decoratieve, persoonlijke stijl, vrij geïnspireerd op de regionale renaissance, geen breuk betekende met het historisch stadsbeeld en dus op te vatten is als een “begeleidingsarchitectuur” voor de historische monumenten op de Grote Markt van Veurne.

Voor de wederopbouw in de hoofdstraten, met als duidelijkste voorbeeld de huizenrij in de Ooststraat nr. 13-23, behield Van Elslande de klassieke planschema's.¹⁹¹ Ook de hoofdstructuur van de wederopbouwgevels bleef fundamenteel 19de-eeuws. De wederopbouwarchitectuur kwam dan ook tot stand op basis van een specifieke, eigen detaillering van de architect. Het nieuwe uitzicht van de gevels werd dus volledig veroorzaakt door hun afwerking.¹⁹² Dat was zo in het algemeen, en dus ook bij Camille Van Elslande. Van Elslandes vaste set aan vormelementen bestond uit de herkenbare dakkapellen met inzwenkende top en schouderstukken, bekroond met getorst topstuk, aediculavensters ter verfaaiing van de geveltop, geometrische baksteenversieringen van borstweringen en vensterboogvelden al of niet met ingewerkt schelpmotief. Heel herkenbaar zijn ook steeds Van Elslandes sierankers, telkens terugkerend in hun vaste vorm. Op nagenoeg elke gevel prijkt het jaartal van wederopbouw, of een opschrift zoals: “vernield 1918, herbouwd 1919”.

¹⁹¹ Mogelijks was het voortbestaan van de funderingen hiervoor medeverantwoordelijk.

¹⁹² J., CELIS, *Resurgam*, 1985, p. 133.

Naast de sierlijkheid en hoge graad van verfijning van het verzorgde metselwerk, is een maximale aanpassing aan de handelsfunctie de meest opmerkelijke vernieuwing bij het ontwerp van de handelshuizen in de Ooststraat: de maximale aanpassing aan de handelsfunctie. Van Elslande benaderde de begane gronden op een functionele manier. De gevels van de benedenverdiepingen werden volledig opengewerkt met grote uitstalramen die uiteraard essentieel waren voor de winkeluitbating. Deze winkelpuien werden gevat in brede korbogen, omringd door geometrische baksteenversiering, bestaande uit gestileerde interpretaties van renaissance-motieven. De onderste bouwlaag werd bovendien – overeenkomstig de functie – vrijer geïnterpreteerd dan de bovenliggende lagen: “*enkel in de detaillering wordt naar de stijl van de eerste verdieping verwezen*”.¹⁹³ De regionale vormentaal werd m.a.w. op een gedifferentieerde wijze in de winkel- en woongedeelten toegepast. Dit “contrast” tussen beide verdiepingen is een voorbeeld van een “stijlinconsistentie”, een gegeven dat eigen is aan een historiserende architectuur zonder samenhangende en historisch verantwoorde stijlovername. De persoonlijke, regionaal geïnspireerde stijl van Camille Van Elslande laat dan ook deels een eclectische indruk na.

Hoewel de panden voor verschillende eigenaars werden opgetrokken, vertonen ze onderling een duidelijke samenhang. Dit wijst op het professionalisme waarmee Van Elslande zijn opdrachten aanpakte. Indien hij zijn principes van een sober gehouden decoratie en een harmonieus eenheidsbeeld had laten varen, door de smaak van de eigenaars volledig in te willigen, dan was de wederopbouw van deze huizenrij vermoedelijk hervallen geweest in een architecturaal allegaartje, de hang naar uiterlijke weelde en de onderlinge geldingsdrang van de burgers weergevend.

Bij tijdgenoten bleef deze verwezenlijking niet onopgemerkt. In het tijdschrift *l'Emulation* (n° 10, oktober 1922) werd Van Elslandes geslaagde verzoening van het historische straatbeeld met de moderne winkelfunctie geprezen: “*Il y a beaucoup de charme à considérer les façades reconstruites d'un groupe de maisons, rue de l'Est, à Furnes, par notre excellent confrère Van Elslande. ... Si l'ordonnance des façades est bien d'expression locale par l'emprunt fait aux éléments traditionnels du style régional, il fallut bien moderniser quelque peu, pour l'aménagement de vitrines de magasins, dont la rue de l'Est est uniquement composée. Cela nécessita un usage plus fréquent de la pierre de taille, contrairement, aux traditions qu'enseignent encore les vieilles façades de la cité; par contre la sculpture de la brique ayant été remise en honneur, ce sera celui de notre talentueux confrère de l'avoir si*

¹⁹³ J., CELIS, *Resurgam*, 1985, p. 133.

bien ressuscitée".¹⁹⁴ De huizenrij in de Ooststraat warden in 1922 opgenomen in de *Exposition Internationale de l'art architectural*.¹⁹⁵

Foto 68: Wederopgebouwde huizenrij (1920-1921), Ooststraat 13-23, Veurne. Stadsarchief Veurne/15. Eigen fotomateriaal (01/03/2011).

Foto 69: Huidige toestand van de huizenrij, Ooststraat 13-23, Veurne. Eigen fotomateriaal (24/03/2010).

¹⁹⁴ '1 Emulation, 1922 (10), pp. 188-189.

¹⁹⁵ Bovendien haalde Charles Lagasse de Locht de wederopbouwprojecten van Camille Van Elslande te Veurne aan tijdens de algemene vergadering van de KCML. J., CORNILLY, *Bouwen aan wederopbouw*, p. 138.

Bankgebouw “Nationale Bank van België”, Noordstraat 16-18 te Veurne

Op zijn minst vermeldenswaardig binnen deze categorie van wederopbouwprojecten in de hoofdstraten van Veurne, is het ontwerp van een bankgebouw in opdracht van de Nationale Bank van België in de Noordstraat. Het werd gerealiseerd in 1923 op de plaats van een vroeger bankgebouw dat gesloopt werd. Dit werk vormt een soort van “staalkaart” binnen het wederopbouwoeuvre van Camille Van Elslande, waarin hij zijn persoonlijke synthese van typerende –op de regionale renaissancestijl geïnspireerde– vormelementen ten volle tot uiting bracht in een eclectisch geheel. De gestileerde motieven in bijgeslepte baksteen op de borstweringen sluiten bv. aan bij de art deco, terwijl het aediculavenster aansluit bij de traditionele regionale architectuur. Op die manier vertegenwoordigt dit gebouw a.h.w. de gemengde strekkingen in de wederopbouw.¹⁹⁶

Als getuige van de stedenbouwkundige principes van Camille Van Elslande –en van de wederopbouw in het algemeen–, is dit bankgebouw overigens een zeer sprekend voorbeeld. In een zitting van de Veurnse gemeenteraad op 13 november 1918 werd, in functie van de wederopbouw en uitbreiding van Veurne, het plan van “nieuwe lijnrichting” goedgekeurd. Dit beleidsdocument hield ondermeer de volgende bepaling in: “*Overwegende ook dat, om de kunstwaarde van gebouwen als de S^tNiklaaskerk en de S^tWalburgakerk in vollen luister te doen prijken, er onteigeningen noodzakelijk zijn om die gebouwen te ontmaskeren van hoegenaamde oprichtingen die er het kunstrijk uiterlijk van belemmeren*”.¹⁹⁷ Camille Van Elslande is bij het ontwerp van dit bankgebouw deze richtlijn zeer indachtig geweest. Zo verlegde hij voor een gedeelte van het gebouw de rooilijn meer inwaarts, zodat het –voorheen ingebouwde– koor van de achtergelegen Sint-Walburgakerk ten volle tot zijn recht kon komen en goed zichtbaar was vanuit de Noordstraat. Voorts vormt de vormgeving van dit bankgebouw een architecturale echo van de nabijgelegen historische gebouwen. Het duidelijkst komt dit tot uiting in het achtzijdige huistorentje met peervormige bekroning dat refereert aan het torentje van het stadhuis. In zijn geheel vormt dit bankgebouw een “eigentijdse” architecturale echo van een renaissanceherenhuis uit de eerste helft van de 17de eeuw, wat verderop in de Noordstraat (nr. 28-30). Beide bouwwerken bezitten een gelijkaardige volumewerking met twee topgevels met in- en uitzwenkende belijning.

¹⁹⁶ A-M., DELEPIERE, *De Westhoek, tussen de IJzer en het kanaal van Duinkerke*, 1995, p. 35.

¹⁹⁷ Stadsarchief Veurne, Register van de beslissingen van de Gemeenteraad van Veurne, verslag van de zitting van 13 november 1918, punt 1 van de agenda.

Foto 70-71: Het torentje van het stadhuis (links) vormde een voorbeeld voor het ontwerp van het huistorentje van de Nationale Bank (rechts). Eigen fotomateriaal (24/03/2010).

Foto 72-73: De gevel van de Nationale Bank (links) is een architecturale echo van dat van het 17de-eeuwse renaissancehuis (rechts) verderop in de straat. Eigen fotomateriaal (24/03/2010).

Bovendien beantwoorden de planinrichting en opbouw van deze Nationale Bank volledig aan het basisprogramma voor de bouw van Nationale Banken van België. Dit algemeen geldende bouwprogramma bestond uit een directeurswoning en een bankgedeelte. *“Het woongedeelte werd evenwijdig met de straat uitgebouwd over de helft van de gelijkvloerse verdieping en de volledige eerste verdieping. Het bankgedeelte werd in de diepte uitgewerkt, haaks op de voorgevel. In het achterliggend éénlaags volume van het bankgedeelte werden de lokettenzaal en kluizen ondergebracht, verlicht met ramen en zenitaal licht. Het bureau van de bankdirecteur situeerde zich in het hoofdgebouw en had zowel toegang tot het bankdeel als de private delen.”*¹⁹⁸ Bij een vergelijkend onderzoek tussen de Nationale Bank in Sint-

¹⁹⁸ Verslag vergadering KCML, 02/09/2010. Dossier DO002355.

Niklaas en deze in Veurne zijn de gelijkenissen op vlak van planschikking, interieuraankleding (bv. veelvuldig gebruik van marmer), en een reeks specifieke elementen (zoals de zenitale lichtinval in de lokettenzaal) zeer treffend.

Voor Camille Van Elslande zelf, was dit ontwerp “zijn meesterwerk”. Doordat hij carte blanche kreeg van de opdrachtgever, zowel in ontwerp als in budget, kon hij zich naar believen uitleven op vlak van creativiteit.¹⁹⁹

¹⁹⁹ Mondelinge bron, verslag van gesprek met Ivan Winnock, 03/03/2011.

III.3.5.4. De stadsrand: art deco en modernisme

In de door de middenklasse bewoonde gebieden net buiten het stadshart –in het geval van Veurne zijn dat de buitenwijken en het gebied langs het middeleeuwse tracé van de stadsversterking waar nu de verkeersring loopt– was de relatie met de historische monumenten minder relevant en voelbaar, en werden daardoor modernere en meer sobere bouwstijlen getolereerd. *“Naarmate men zich verder verwijderde van het historisch centrum, werd een grotere vrijheid toegelaten en werden de bouwaanvragen veel minder nauwgezet beoordeeld. Deze differentiële zonerings was niet nieuw, maar ze versterkte de elitaire positie die het centrum reeds tevoren bekleedde.”*²⁰⁰ Vaak gaat het in deze bebouwingszone niet meer om wederopbouw, maar om nieuwe stadsuitbreidingen (nieuwbouw). Aan de pas laat bebouwde lanen en de ringweg in Veurne, ontstond doorheen de jaren '20-'30 een staalkaart van interbellumarchitectuur.²⁰¹

De verschuiving van een historiserende architectuur naar een strakkere vormgeving met geabstraheerde onderdelen en geometrische vormen was een algemeen verschijnsel in het wederopbouwproces vanaf omstreeks 1923. Deze overgang van traditionalisme naar art deco vond haast geruisloos plaats. Jo Celis schrijft hierover het volgende: *“...in de laatste fase van de wederopbouw staan beide soorten gevels naast elkaar. Die juxtapositie leert hoe gering de verschillen tussen beide zijn: de gevelopbouw is in wezen niet veranderd, alleen heeft de decoratie een andere lijnvoering gekregen”*.²⁰²

Camille Van Elslande ontwierp aan de Veurnse stadsrand een tiental woningen met verschillende gradaties aan art decoïnvloeden. Qua modernistische woningen zijn er een vijftal ontwerpen te vinden in zijn gehele oeuvre. Drie exemplaren hiervan bevinden zich in Veurne.

Een vroeg voorbeeld van moderne architectuur te Veurne was te vinden in de Peter Benoîtlaan. In deze straat ontwierp Camille Van Elslande in 1923 een eenheidsproject van woningen die hij zelf zou verhuren.²⁰³ De architectuur van deze vier huurwoningen bevond zich tussen regionalisme en modernisme en vormde dus een interessant overgangstype. Van

²⁰⁰ J., CELIS, *Resurgam*, p. 148.

²⁰¹ Tot de verkeersring behoren o.a. de volgende straten: de Oude Vestingstraat, de Peter Benoîtlaan en de Astridlaan.

²⁰² J., CELIS, *Resurgam*, p. 151.

²⁰³ Sinds het jaar 2000 zijn deze woningen afgebroken.

Elslande bekwam dit door streekeigen, traditionele vormen zoals muurvlechtingen, puntgevels en uitgewerkte pseudo-schoorsteenvolumes te integreren in een ruimere context.

*Foto 74: De inmiddels afgebroken huurhuizen in de Peter Benoîtlaan, Veurne.
A-M., DELEPIERE, De Westhoek, tussen de IJzer en het kanaal van Duinkerke, 1995, p. 67.*

Twee aan elkaar grenzende woningen in de Astridlaan (nr. 58 en 60) dateren van enkele jaren later (1927-1928). Hier komt de art decovormgeving duidelijk tot zijn recht: de erkers en het dakvenster krijgen een geometrisch geabstraheerde vorm, de borstwering wordt ingevuld met een geometrisch patroon en de gevels worden kleurrijker door de afwisseling van baksteenkleuren. De stijl van dergelijke ontwerpen van Camille Van Elslande is weliswaar te beschrijven als een “gematigde art deco”, want steeds blijft er in meer of mindere mate een zekere architecturale link behouden met de streekeigen baksteenarchitectuur en de traditionele vormen.

*Foto 75-76: Twee naburige woningen in de Astridlaan te Veurne, met een art decovormgeving uit de jaren 1927-1928.
Eigen fotomateriaal (17/04/2011).*

Doordat Van Elslande vormelementen van de art deco vermengde met kenmerken van de regionale baksteenarchitectuur, kwamen de ontwerpen tot stand in een eerder hybride architectuur. Ondanks deze eigenzinnige mix vormde de architectuur een harmonieus en evenwichtig geheel. Vermoedelijk opteerde Van Elslande voor deze stijlmenging om stijlcontrasten te vermijden binnen de stedelijke bebouwing. Een harmonieus eenheidsbeeld was een belangrijk gegeven in de persoonlijke visie van de Veurnse architect. Bij het ontwerpen hield hij steeds rekening met de context van het toekomstige bouwwerk, zodat het volledig op zijn (architecturale) omgeving zou afgestemd zijn.²⁰⁴

De art deco is in deze “hybride” ontwerpen vooral gevat in de decoratieve elementen zoals de hoekige dakkapelgeveltjes en raamomlijstingen, of de geometrische motieven in de glasramen. Andere invloeden die bij dergelijke werken voorkomen zijn –naast het regionalisme– o.a. afkomstig uit de cottagestijl (cf. de erkers en wisselende dakpartijen) en de art nouveau (cf. de details zoals het smeedwerk van het hang- en sluitwerk).

Het op een eerlijke manier veruitwendigen van de constructie in de gevel is één van de architecturale principes die Camille Van Elslande nastreefde in zijn architectuur. De toepassing ervan komt het sterkst tot uiting in de ontwerpen met een art deco-inslag.²⁰⁵

Foto 77-78: Voorbeelden van de toepassing van een “hybride” architectuur te Veurne. Rechts: voormalige directeurswoning (1923-1925), Suikerfabriek. Links: woonhuis in de Rodestraat 3 (1923). Eigen fotomateriaal (17/04/2011).

²⁰⁴ Hieruit blijken nogmaals Van Elslandes stedenbouwkundige principes.

²⁰⁵ Over alle typologieën en gemeenten heen zijn er dat naar schatting een dertigtal.

De –in Veurne matig bezaaide– modernistische woningen bevinden zich vooral in de Astridlaan, de Noordstraat en de D. Dehaenelaan. De meeste exemplaren dateren uit de jaren '30 en zijn het werk van een jongere generatie architecten dan Camille Van Elslande (cf. hoofdstuk IV.3. Medewerkers en samenwerkingsverbanden). De drie modernistische woningen in Veurne van de hand van Van Elslande, bevinden zich in de Ieperse Steenweg nr. 4 (1933-1935), in de Noordstraat nr. 78 (1937), en in de Sasstraat nr. 7 (1937).²⁰⁶ Bij de modernistische ontwerpen van Van Elslande gaat het steeds om modernistische baksteenarchitectuur.²⁰⁷

De woning in de Sasstraat nr. 7 ontwierp hij voor zijn dochter en schoonzoon. Het is vlakbij zijn eigen woning “Ons Huis” (Sasstraat nr. 11) gelegen. Binnen de reeks modernistische ontwerpen is de modernistische vormentaal het meest uitgesproken in dit ontwerp. Het is daarmee het meest opvallende (en geslaagde) exemplaar. De baksteenbouw werd plastisch behandeld in de typische afgeronde hoeken in streks verband en in de halfcirkelvormige uitbouw van de erker en de schouw. Karakteristiek zijn ook het platte dak, het gebruik van geglazuurde tegels (aan de afgeronde deurpartij) en de rechthoekige muuropeningen met typerende roedeverdeling. Om het optisch effect van de baksteenbouw te versterken, werden de verticale voegen niet opgevuld. Doordat de horizontale voegen diep werden aangebracht, ontstaat bovendien een schaduwwerking die de horizontale lijnvoering in de gevel extra benadrukt. Het oorspronkelijk ontwerp vertoonde een tweede verdieping, maar deze werd uiteindelijk weggelaten, omdat Van Elslande van mening was dat het gebouw een te logge indruk zou hebben gemaakt. Hierdoor ontbreken de typisch modernistische ronde ramen die zich in de bovenste bouwlaag bevonden. Ivan Winnock, kleinzoon en bewoner van dit huis, noemt de woning uit 1937 zeer vooruitstrevend voor zijn tijd. Het grondplan en de nutsvoorzieningen werden op een heel praktische manier benaderd.²⁰⁸ Deze woning is een uniek exemplaar in de stad Veurne. Als modernistische, alleenstaande villa is het ook uniek binnen het oeuvre van Camille Van Elslande.

²⁰⁶ Cf. de respectievelijke nrs. A89, A 98 en A121 in de oeuvrecatalogus.

²⁰⁷ Van Elslande bleef dan ook zijn gehele carrière trouw aan het streekeigen materiaal, waar zijn persoonlijke voorkeur naar uitging: de baksteen.

²⁰⁸ Zo bevinden bv. –de gebruiksvriendelijkheid tegemoetkomend– de leidingen zich allemaal in de kelder, niet in de grond. Verslag gesprek met Ivan Winnock (op 03/03/2011).

Foto 79-80: Modernistische woning in de Sasstraat 7, Veurne. Links: huidige toestand. Rechts: oorspronkelijk ontwerp.
Eigen fotomateriaal (17/04/2011) / Ontwerptekening uit privéarchief.

In 1938 ontwierp Camille Van Elslande een modernistisch woonhuis dat zou gerealiseerd worden in de Zwarte Nonnenstraat (1938) te Veurne. Het werd echter nooit verwezenlijkt, hoogstwaarschijnlijk omdat er uiteindelijk beseft werd dat de architectuur niet paste tussen de bestaande bebouwing. De Zwarte Nonnenstraat is namelijk één van de belangrijkste vindplaatsen van 18de-eeuwse architectuur in Veurne en bevindt zich in het stadscentrum. Verschillende classicistische herenhuizen, zoals dat van het voormalig arrondissementscommissariaat, bevinden zich in deze straat. Het modernistisch getinte huis dat Van Elslande ontwierp voor de heer A. Claeys zou een enorme stijlbreuk betekend hebben.

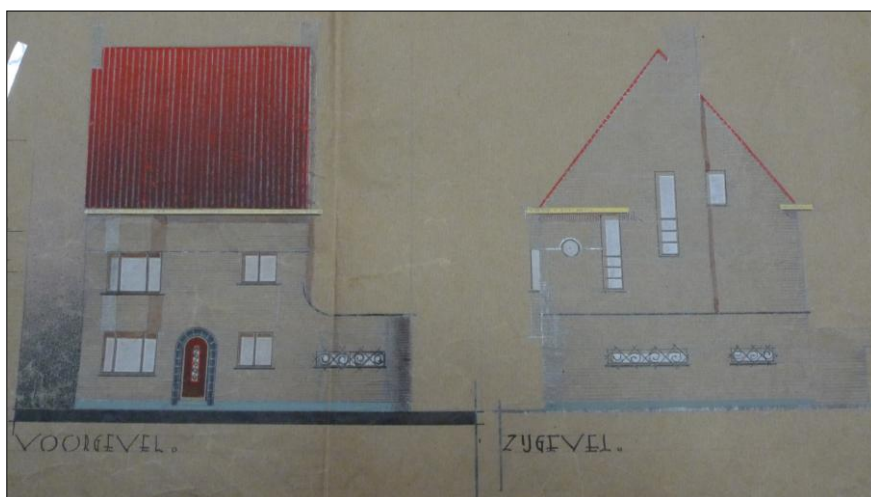
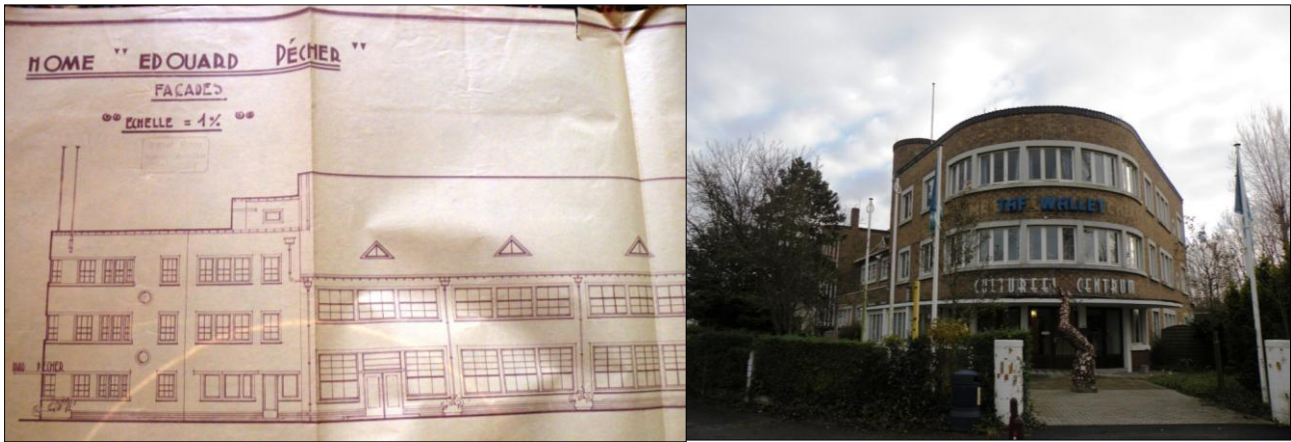

Foto 81: Modernistisch ontwerp voor Dhr. Claeys, Zwarte Nonnenstraat, Veurne (onuitgevoerd).
Archief Van Elslande/2009/P.B./3f en K457

Een ander uniek staaltje van modernistische architectuur binnen het werk van Camille Van Elslande is het sanatorium (of home) “Edouard Pécher” te Sint-Idesbald (1934).²⁰⁹

*Foto 82-83: Links: ontwerp van sanatorium “Edouard Pecher” (1934).
Rechts: huisige toestand, Veurnestraat 105, Sint-Idesbald.
Ontwerptekening uit privéarchief / Eigen fotomateriaal (25/03/2011).*

In 1952 ontwierp Camille Van Elslande een nieuwe woning voor zichzelf. Deze op één na laatste realisatie situeerde zich vlak naast zijn eerste woonhuis in de Sasstraat te Veurne.²¹⁰

De concentratie aan verwezenlijkingen naar ontwerp van Van Elslande in deze straat –“Ons Huis” (1913), de modernistische woning voor zijn dochter (1937) en deze nieuwe woning uit 1952– biedt een interessante staalkaart van zijn architectuur. Gezien elk bouwwerk tot stand kwam in een verschillende tijdsperiode en in een verschillende stijl, is er bij de vergelijking van de drie woningen een zekere stijlevolutie vast te stellen. Deze wordt algemeen gekenmerkt door een toenemende versobering en uitzuivering van de vormen en lijnvoering naarmate de tijd in zijn carrière.

Dit late ontwerp straalt functionaliteit, rationaliteit en een zuivere eenvoud uit, geheel tegemoetkomend aan Van Elslandes basisprincipes, zoals uiteengezet in zijn persoonlijke visie.

*Foto 84: Ontwerp uit 1952 voor eigen woonhuis van C. Van Elslande, Sasstraat 12, Veurne.
Ontwerptekening uit privéarchief (17/03/2011).*

²⁰⁹ Een beschrijving van dit gebouw is te vinden in de oevrecatalogus nr. A49. In de Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed, wordt het ontwerp van het sanatorium verkeerdelijk toegeschreven aan architect Marcel Simon.

²¹⁰ Camille Van Elslande beat een groot stuk grond dat aan de Sasstraat grensde. Hierdoor kon hij hier verschillende woningen tot stand brengen waar hij eigenaar van was.

III.3.5.5. Besluit: persoonlijke stijluiting en stedenbouwkundige notie

Gezien Van Elslande als dé specialist werd aangesteld om vorm te geven aan de wederopbouw in Veurne, en dit in álle stadszones, heeft zijn architectuurontwerp in omvangrijke mate invloed gehad op het algemene stadsbeeld. Daardoor kan hij, weliswaar gedurende de periode van de wederopbouw, in zekere zin beschouwd worden als stadsarchitect van Veurne. In deze functie bevond Van Elslande zich in een eerder dubbelzinnige positie tussen privé sfeer (hij voerde privé opdrachten uit) en publieke sfeer (hij was door het gemeentebestuur aangesteld). Deze verwevenheid bood hem het voordeel en de mogelijkheid om –naar eigen visie– homogene straatbeelden te ontwikkelen. Zijn privéontwerpen waren van bepalend belang bij de wederopbouw en bij de creatie van een nieuw esthetisch stadsbeeld. Via zijn weloverdachte realisaties gaf hij overigens aan welke stijlen geschikt waren op welke plaatsen in de stad en stuurde hij zo de toekomstige stadsuitbreidingen.²¹¹

De wederopbouwstijl die hij toepaste, was duidelijk een persoonlijke stijl, weliswaar gebaseerd op de regionale renaissancearchitectuur, die in haast al zijn werken kan teruggevonden worden. De zich telkens herhalende decoratieve en vormelijke elementen zorgen ervoor dat zijn persoonlijke wederopbouwstijl heel herkenbaar wordt.

De basis waaruit deze stijl voortvloeit, wordt bepaald door twee principes: een contextuele integriteit, zowel op architecturaal als op stedenbouwkundig vlak, en het streven naar een harmonieus stedelijk eenheidsbeeld. Van Elslande dacht bij het ontwerpen niet vanuit het gebouw zelf, maar vanuit het bredere omgevingsperspectief.

Camille Van Elslande was er zich steeds van bewust welke architectuur op welke plek geoorloofd was in de stad en op het platteland. Ondanks zijn moderne vooruitgangdenken paste hij zich wonderwel aan de historische context aan en integreerde hij zijn rationele opvattingen op een subtiele manier in de traditionele architectuurcontext. Dit deed hij o.a. door de klassieke plattegronden te doorbreken daar waar mogelijk. De gelijkvloerse verdiepingen van de handelspanden werkte hij open met winkelpuien onder brede bogen en de ruimte-indeling werd aangepast volgens de functionaliteit. Daar waar het mogelijk en geoorloofd was, zou hij de infrastructuur aanpassen aan de moderne noden. Deze eigenzinnige aanpak werd op verdeelde wijze bij tijdgenoten onthaald. Uit de briefwisseling

²¹¹ Volgens Evert Vandeweghe is dit de meest uitgesproken illustratie van de sturende rol en betekenis van de privé-initiatieven van stadsarchitecten. E., VANDEWEGHE, *Between public and private: town architects in Belgium during the interwar period*, in: *Planning Perspectives* (A2), 2011 (1), p. 115.

tussen de Hoog Koninklijke Commissaris en de directeur-generaal van het Ministerie van Binnenlandse Zaken wordt duidelijk dat er kritiek bestond op de ontwerpen (cf. supra); in bepaalde architectenkringen werden ze dan weer zeer lovend besproken (cf. supra: artikel uit *l' Emulation*, 1922).

Wanneer we deze stedelijke wederopbouwarchitectuur in verband brengen met Van Elslandes wederopbouwarchitectuur op het platteland, dan wordt al snel duidelijk dat de Veurnse architect over de grenzen heen dacht van stad en platteland. De toegepaste wederopbouwstijl in beide gebieden stemde hij namelijk op elkaar af. Het vaste gamma aan vormelijke en decoratieve elementen is gelijkaardig: de typische dakkapellen met inzwenkende belijning en getorst topstuk, de lijstgevels met centrale verhoogde halsgevel met inzwenkende belijning en getorst topstuk, de boogvelden met ingewerkt schelpmotief, de kruisvensters met kleine roedeverdelingen, de vormgeving van de sierankers... alles is –met minieme detailverschillen– identiek vormgegeven. Zo ontstond er een eenheid tussen de architectuur van de stad en die van het omgevende platteland.

Een logische verklaring hiervan kan uiteraard gezocht worden in het praktische aspect. Camille Van Elslande werd na afloop van de Eerste Wereldoorlog overstelpt door een enorm aantal opdrachten in een heel korte tijdsperiode van enkele jaren, waardoor hij opteerde om overal dezelfde, gestandaardiseerde vormelementen te hanteren en zo het ontwerp- en bouwproces te versnellen.

Foto 85 (boven): Ontwerp van voorgevel, boerenhuis, hoeve “t Groot westhof”, 's Heerwillems 10, Veurne.
Archief Van Elslande/2009/P.B./7h en K617-620

Foto 86: Ontwerp van voorgevel handelshuis, Ooststraat 21, Veurne.
Archief Van Elslande/2009/P.B./10c en K761-763

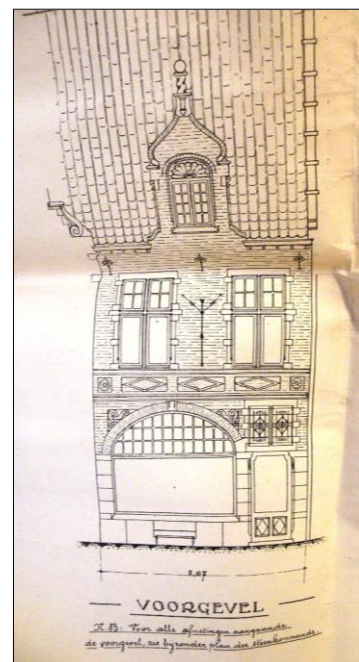

Foto 87: Voorgevel met verhoogde halsgevel,
burgerhuis te Diksmuide, Adm. Ronarchstraat 25.
Eigen fotomateriaal (17/04/2011).

Foto 88: Overeenkomstige voorgevel met verhoogde halsgevel,
boerenhuis, hoeve "de Groote Hemme", Ramskapelle.
Eigen fotomateriaal (09/11/2010).

III.4. ARBEIDERSWONINGEN EN TUINWIJKEN

III.4.1. Volkshuisvesting in het interbellum²¹²

In de 19de eeuw lag het probleem van de huisvesting voor arbeiders vooral in de grootsteden, terwijl er geen problemen waren in afgelegen industriegebieden waar de industriëlen zelf woningen voorzagen voor hun arbeiders.²¹³ *“In de bestaande steden echter werd de vraag naar woongelegenheid voor de fabrieksarbeiders het domein bij uitstek voor speculatie: met minimale investeringen in het optrekken van minderwaardige bouwsels werden maximale winsten gemaakt.”*²¹⁴ De overheid bemoeide zich er overigens niet mee. Op den duur werd de situatie in de steden heel zorgwekkend: de arbeiderswijken werden *“broeihaarden van criminaliteit, ‘bandeloosheid’, epidemieën en sociale onlusten”*.²¹⁵ Dit is volledig de situatie die Van Elslande beschrijft in *“Over de verbetering der werkmanswoning”* en waarin de Belgische steden zich in 1912 bevinden. In datzelfde jaar werd een commissie opgericht die het probleem van de volkshuisvesting nader moest onderzoeken en raadgevingen hieromtrent formuleren.²¹⁶

Door de komst van de Eerste Wereldoorlog verdween het grote vraagstuk enigszins van het toneel, maar het werd echter nog groter eenmaal de oorlog voorbij was. Het woningtekort steeg met 200.000 in vergelijking met de vooroorlogse toestand. Het werd een structureel probleem over heel België. Vooral in de Westhoek verliep de wederopbouw van arbeiderswoningen heel erg moeizaam. Dat kwam door de ontmoedigende politiek van de overheid om te investeren in huurwoningen, door de hoge kostprijs van materialen en arbeiderskrachten (wegens grote vraag en beperkt aanbod) en door eigenaars die niet wilden investeren in de wederopbouw van hun vernielde huurhuizen (wegens te kleine

²¹² Gehanteerde bronnen: OKV, 1998, nr. 2, *Resurgam en Bouwen aan wederopbouw*.

²¹³ In de 19de eeuw kwam het industrialisatieproces in een stroomversnelling, waardoor de industriesteden overspoeld werden met arbeiders. De stedelijke burgerij werd al gauw geconfronteerd met het probleem van het tekort aan huisvesting voor al die arbeiders in de stad.

²¹⁴ L., MEGANCK, *Volkshuisvesting in het interbellum, van beluik tot tuinwijk tot flatgebouw*, in: OKV, *Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen*, 1998, nr. 2, p. 39.

²¹⁵ L., MEGANCK, *op.cit.*, 1998, nr. 2, p. 39.

²¹⁶ Hiervan zou Camille Van Elslande lid kunnen geweest zijn gezien zijn gedrevenheid en visie in deze kwestie. Er zijn echter geen bewijzen teruggevonden die deze stelling zouden bevestigen.

schadevergoedingen). Op het platteland, zo schrijft Sofie De Caigny, was het probleem nog veel groter dan in de steden: “*daar werd men, behalve met de woningnood, ook geconfronteerd met de vernieling van ongeveer 125.000 hectare West-Vlaamse landbouwgrond*”.²¹⁷ De situatie was dramatisch voor de arbeiders en boeren uit de Westhoek. In 1919 greep de staat echter actief in: de *Dienst der Verwoeste Gewesten* kreeg de opdracht een arbeiderswijk te realiseren als experiment die navolging kon krijgen indien het succesvol bleek te zijn. De wijk, gebaseerd op het model van de Engelse “garden city”, werd opgetrokken in het gehucht Batavia in Roeselare.²¹⁸ De “Batavia-wijk” werd een mijlpaal voor de verdere wederopbouw, want er was namelijk bewezen dat het haalbaar was om aan een betaalbare prijs kwalitatieve arbeiderswoningen te realiseren. Deze realisatie leidde eveneens tot de oprichting van een gespecialiseerde *Bouwdienst* van de *Dienst der Verwoeste Gewesten*.²¹⁹ Raphaël Verwilghen kwam aan het hoofd te staan en kon op die manier zijn ideaal van de tuinstad verwezenlijken.²²⁰

“*Parallel met de ontwikkeling van tuinwijken bij de wederopbouw werd er ook met tuinwijken geëxperimenteerd binnen de pas opgerichte Nationale Maatschappij voor Goedkope Woningen en Woonvertrekken (NMGWW)*.”²²¹ Deze maatschappij –die de doorbraak betekende van de sociale woningbouw in België– zag in 1919 het levenslicht en stond in voor de oprichting en begeleiding van een reeks lokale en regionale bouwmaatschappijen.²²² Daarnaast ontwikkelde ze typeplannen die door de lokale maatschappijen konden worden gebruikt en richtte ze werven in om te experimenteren met nieuwe bouwmaterialen en -technieken zoals verwarmingstechnologie en met woningindelingen en esthetiek. Het waren vooral de modernistische architecten en stedenbouwkundigen die in de prille NMGWW een instrument zagen om hun ideaal van het nieuwe wonen (de tuinwijken) te realiseren. Zij

²¹⁷ S., DE CAIGNY, *Bouwen aan wederopbouw*, 2009, p. 149.

²¹⁸ De tuinwijkgedachte kwam uit Engeland, vooral in het werk van Raymond Unwin. Het omvatte oorspronkelijk het idee van economisch onafhankelijke satellietsteden, radiaal rond een moederstad gevestigd. L., MEGANCK, OKV, 1998, p. 41.

²¹⁹ “*De Bouwdienst werd opgericht in december 1919 om de bouwprogramma’s van de overheid te realiseren, waaronder meerdere tuinwijken. ... De Bouwdienst speelde een stimulerende rol door standaardmodellen van bouwonderdelen (zoals venster- en deurtypes) te verspreiden via de gemeentemagazijnen. Hij trachtte ook de monopoliepositie van bepaalde architecten tegen te gaan door barema’s op te stellen voor erelonen en hij bemiddelde bij aanbestedingen.*” <http://www.wederopbouw.be/actor.php?actorID=5> (op 27/05/2011).

²²⁰ Raphaël Verwilghen was een fel voorstander van het concept van de tuinwijken. Hij hield in 1919 een pleidooi voor de tuinwijken naar Nederlands en Engels model. Zijn ideeën had hij o.a. opgedaan in een *Town Planning Conference* (11-15 februari 1915, Londen). Verwilghen werkte toen op het kabinet van minister van Landbouw Joris Helleputte. S., DE CAIGNY, *Bouwen aan wederopbouw*, 2009, p. 150. en Eindnoten (nr. 11), *tussen Filantropie en macht. In de bres voor de belangen van de achterban*, Resurgam, p. 205.

²²¹ S., DE CAIGNY, *op.cit.*, p. 154.

²²² In 1926 waren er in België 229 dergelijke maatschappijen. Zij moesten hun bouwplannen steeds voorleggen aan de Nationale Maatschappij ter goedkeuring. L., MEGANCK, OKV, 1998, p. 39.

wilden bovendien een nieuwe gemeenschapscultuur tot stand brengen via de creatie van collectieve voorzieningen, zoals wasplaatsen, kinderopvang en ontspanningsruimten.

Deze situatieschets biedt een zicht op de context waarin verschillende tuinvijken in België tot stand kwamen in het begin van de jaren '20.

III.4.2. De tuinwijkgedachte in België²²³

Het waren vooral de modernisten onder de architecten die zich toelegden op het ontwerp van tuinwijken. Zij streefden naar een nieuwe vorm van samenleving en zagen de ideale manier om dat te bereiken in de creatie van tuinwijken. In *Resurgam* schetst Jan Maes de onderbouwende achtergrond hiervan. Vanuit de reactie tegen de mistoestanden –vooral de erbarmelijke woonomstandigheden van het volk– van het industrialisatie- en urbanisatieproces ontstonden twee strekkingen. Enerzijds was er de groep met een esthetisch-elitair gedachtegoed die de steden wilde herstructureren en uitbreiden met ordelijke suburbane structuren zodanig dat de 19de-eeuwse machtsverhoudingen zouden behouden blijven. Anderzijds was er de opkomst van een sociaal-utopisch project met vernieuwende ideeën over urbanisatie, dat streefde naar een nieuwe samenleving buiten de stad, te midden van het groen. “... wist deze eerste groep traditionalisten tijdens de wederopbouwperiode in grote mate haar stempel te drukken op de wederopbouw van vernielde historische stadscentra, op de restauratiepolitiek, de stijldiscussie, ... De tweede groep, die na de oorlog nagenoeg samenvalt met de modernistische beweging, heeft nooit wezenlijk tot de concrete wederopbouwpraktijk kunnen doordringen. Ten dele wegens onmacht heeft ze zich vooral op de volkshuisvesting in de tuinwijken buiten de steden toegelegd.”²²⁴

Het oorspronkelijke idee waarbij de tuinwijk een economisch onafhankelijke satellietstad is, radiaal rond de moederstad gesitueerd, kwam in België echter nooit als dusdanig tot uitvoering. Het begrip “tuinwijk” werd verengd tot een stadsuitbreiding, volledig afhankelijk van de moederstad, met aandacht voor een inplanting in het groen. Bovendien verdwenen bij deze tuinwijken vaak de oorspronkelijk geplande gemeenschapsvoorzieningen²²⁵ van de Engelse tuinstad en “werd de tuinwijkidee teruggebracht tot ‘goedkopere huisvesting’.”²²⁶ Onder andere de vooruitstrevende ontwerpen van de “Goedhuyswijk” (1920) van Albert Van Huffel en tuinwijk “De Plume” (1920-1926)²²⁷ in Diksmuide waren dit lot beschoren. Over de “Goedhuyswijk” schrijft De Caigny: “... toen in 1920 de werken aanvatten, werden alleen

²²³ Resurgam, bouwen aan wederopbouw en volkshuisvesting in OKV, Meganck.

²²⁴ J., MAES, *De tuinwijkexperimenten in het kader van de Belgische wederopbouw na 1918*, in: Resurgam, pp. 189-190.

²²⁵ De collectieve voorzieningen in een tuinwijk, zoals een washuis, een jongens- en meisjesschool en een gemeenschappelijke tuin, hadden de functie het gemeenschapsleven te stimuleren.

²²⁶ D., DENDOOVEN, *Het terrein effenen. Aanleg, infrastructuur en landbeheer*, in: Bouwen aan wederopbouw, p. 93.

²²⁷ Deze tuinwijk kwam tot stand op aansturen van de *Bouwdienst* van Verwilghen, naar ontwerp van architecten Lucien Coppé, Hippolyte Steels, A. Smet en Flor Van Reeth. S., DE CAIGNY, *Tussen filantropie en macht. In de bres voor de belangen van de achterban*, uit: Bouwen aan wederopbouw 1918/2050, 2009, p. 159.

de woningen gerealiseerd, wegens een gebrek aan middelen en aan een lokaal draagvlak voor de gemeenschapsvoorzieningen.”²²⁸ De wijk werd slechts voor een klein gedeelte gerealiseerd, zodat de betekenis van het ontwerp verloren ging. Tuinwijken die ontstonden in het kader van de wederopbouw werden in vele gevallen opgetrokken op goedkope bouwpercelen met gronden van minderwaardige kwaliteit. Bij tuinwijk “De Plume” was dat het geval: *“De percelen waren echter vochtig en moesten worden geëffend, ... Uiteindelijk vingen de eigenlijke bouwwerken in 1923 aan en bleef er van de oorspronkelijke tuinwijkgedachte niet veel meer over dan de vormelijke kenmerken; de gemeenschappelijke voorzieningen om de kwaliteit van het wijkleven te bevorderen werden een voor een uit het plan geschrapt.*”²²⁹ Verschillende wijken waren ook te klein (van 20 tot 50 woningen) om als volwaardige tuinwijken te kunnen functioneren. Het tuinwijkidee, als vernieuwende urbanisatievorm, werd dus eerder op een bescheiden wijze in de praktijk gebracht tijdens de overwegend traditionalistisch opgevatte wederopbouw.

De grote bloei van volkswoningbouw in het algemeen, was tijdens het interbellum vooral te situeren in de jaren '20. Vanaf het jaar 1930 werden de premies opgeschort ten gevolge van de wereldwijde economische crisis. De volkshuisvesting, aanvankelijk ingegeven door sociale idealen en filantropie, werd alsmaar meer het terrein van een streven naar zoveel mogelijk woningen voor zo weinig mogelijk geld. Zowel op architecturaal als op ideologisch vlak trad er vervlakking op. Voor de tuinwijkgedachte gold hetzelfde: *“De strijd voor de realisatie van gemeenschapsvoorzieningen werd telkens verloren. In ‘Batavia’ werden gemeenschappelijke moestuinen uit het eerste aanlegplan bij de voortgang van de werken ingenomen om een densiteitverhoging²³⁰ mogelijk te maken.*”²³¹ Op het einde van de jaren '20 verloor de tuinwijkgedachte haar slagkracht, wat dus algemeen te wijten was aan economische en politieke motieven.²³² Ondanks de frustraties van de architecten en stedenbouwkundigen omwille van het feit dat de uitvoering van de Belgische tuinwijken niet voldeed aan hun ideaalbeeld en verwachtingspatroon, zijn deze sociaal-functionele

²²⁸ S., DE CAIGNY, *Tussen filantropie en macht. In de bres voor de belangen van de achterban*, uit: *Bouwen aan wederopbouw 1918/2050*, 2009, p. 159.

²²⁹ S., DE CAIGNY, *op.cit.*, p. 159.

²³⁰ Dit is dus een duidelijke illustratie van het toenemend belang van kwantiteit (het streven naar zoveel mogelijk woningen voor zo weinig mogelijk geld) boven kwaliteit binnen de tuinwijkbebouwing.

²³¹ J. MAES, *De tuinwijkexperimenten in het kader van de Belgische wederopbouw na 1918*, in: *Resurgam*, p. 210.

²³² De oorzaken van het falen van de tuinwijkgedachte in België zijn o.a.: de situatie van de grondbezitstructuren, gebrek aan inzicht vanwege de overheid bij dit huisvestingsprogramma en gebrek aan realiteitszin bij de betrokken architecten. J., MAES, *op.cit.*, p. 212.

experimenten ongetwijfeld van belang geweest in de ontwikkeling van de stedenbouw en de sociale samenlevingsvormen.

Voor de architecturale vormgeving van de tuinvijken zocht men zijn inspiratie meestal in de regionale bouwtraditie: de regionale architectuur van de stad waarbij de wijk gebouwd wordt, de regionale baksteenarchitectuur, de structuur van oude Vlaamse begijnhoven en de traditionele Vlaamse landelijke architectuur (met rode daken, dakkapellen en typische raamkozijnen en luiken). Tuinvijken in modernistische, kubistische stijl waren een zeldzaamheid.²³³

Tuinvijken bestonden uit vrij comfortabele woningen voor arbeiders die een homogeen en pittoresk geheel vormden, samen met de beeldbepalende groenzones. Deze urbanisatievorm stond garant voor een aangename en gezonde omgeving, privacy, rust en volop licht en frisse lucht. Het waren de aspecten waaraan het de voormalige beluiken geheel ontbrak, die nu centraal kwamen te staan in de vernieuwende tuinvijken. Deze kwaliteiten werden bereikt via de aanleg van brede lanen met veel groen, en de inplanting en infrastructuur van de arbeidershuizen. Leen Meganck beschrijft in haar artikel over volkshuisvesting in het interbellum de indeling van een basistype woning: *“Het basistype van een woning omvatte beneden een gang met de trap, één of twee kamers, een keuken en een washuis. Het toilet bevond zich buiten, wat trouwens ook bij de doorsnee rijwoningen in de stad nog zo was. Boven telde een woning minimum drie kamers: één voor de ouders, één voor de jongens en één voor de meisjes. ... Een zolder werd door de bouwmaatschappijen nuttig geacht, niet zozeer als stapelruimte voor allerlei nutteloze spullen, maar wel voor het drogen van het linnen.”*²³⁴ Deze beschrijving komt volledig overeen met de vooroorlogse visie van Camille Van Elslande over de indeling van een arbeiderswoning (cf. infra).

Onder architecten waren er twee grote discussiepunten: het al dan niet combineren van een woonkamer en keuken in één ruimte en de aanwezigheid van een tweede woonkamer. Beide discussies moeten al langer aan de gang geweest zijn dan vanaf de jaren '20 gezien Camille Van Elslande ze allebei behandelde in zijn pleidooi uit 1912.²³⁵

²³³ L., MEGANCK, OKV, 1998, p. 41.

²³⁴ L., MEGANCK, *op.cit.* p. 41.

²³⁵ *“Voorstanders van de combinatie stelden dat de huisvrouw er zo toe aangezet werd om deze kamer steeds netjes te houden en dat ze tijdens haar werkzaamheden een oogje kon houden op haar kroost. Tegenstanders opteerden voor een zo klein en onaangenaam mogelijke keuken, opdat men er niet langer dan noodzakelijk zou vertoeven en het gezin dus niet de ‘kwalijke dampen’ zou moeten inademen die bij het koken ontstaan.”*
L., MEGANCK, *op.cit.* p. 41.

De inplanting en de inwendige indeling van de arbeiderswoningen was door een paternalistische houding ingegeven. Van bovenuit wilde men een greep krijgen op het leven van de arbeiders. Een gezonde woning in een aangename leefomgeving zou de arbeiders weghouden van de cafés en een moestuin zou hen een nuttige invulling van hun vrije tijd geven. De indeling van de woning deed dienst als een keurslijf waarin de bewoners op een hygiënische en deugdzame manier moesten leven. Het gelijkaardige uitzicht van de woningen bevorderde een gemeenschapsgevoel. Ook in het betoog van Camille Van Elslande is dergelijke paternalistische visie merkbaar: *“Wilt gij de werkman de drankhuizen zien verlaten geeft hem een aangenaam tehuis waar hij welgemoed tusschen vrouw en kinderen kan leven.”*²³⁶

²³⁶ C., VAN ELSLANDE, *Over de verbetering der werkmanswoning*, 1912, p. 11.

III.4.3. “Over de verbetering der werkmanswoning”

Camille Van Elslande schreef in 1912 een betoog “Over de verbetering der werkmanswoning” dat hij naar voor bracht in het Veurnse Willemsfonds waar hij als jongeling reeds lid van was.²³⁷ Deze voordracht geeft blijk van de enorme sociale en maatschappelijke gedrevenheid van de architect, die zijn professionele activiteiten voor een belangrijk deel hebben gestuurd. In de praktijk komt dit het duidelijkst tot uiting in het ontwerpen van arbeiderswoningen. Van Elslande legde zich toe op deze typologie vanuit een grote bekommernis om het lot van de arbeidersklasse en vanuit het verantwoordelijkheidsgevoel dat er nog veel moest gebeuren om hun levensomstandigheden menswaardiger te maken. Als architect, zo besepte Van Elslande, kon hij hier een belangrijk steentje aan bijdragen.

In dit pleidooi legt de Veurnse architect zich toe op het vraagstuk van de huisvesting voor arbeiders en meer bepaald op de mogelijkheden tot verbetering en optimalisatie van de arbeiderswoningen. *“Iedereen weet dat deze kwestie reeds sedert lang besproken is, ze is tegenwoordig aan het order van den dag en ze zal altijd een der bijzonderste vraagstukken der bouwkunde wezen”*. Aan het begin van de 20ste eeuw waren de leefomstandigheden van deze lagere klasse alarmerend. Van Elslande geeft zelf het voorbeeld dat er in het jaar 1912 in Brussel 8489 gezinnen waren die als onderdak slechts één kamer hadden voor het hele gezin. Als vanzelfsprekend was het sterftecijfer zeer hoog door deze ongezonde en onhygiënische omstandigheden. Tuberculose was de grootste doodsoorzaak in die tijd. In architectenkringen brak men het hoofd over oplossingen voor dit huisvestingsprobleem. De grondeigenaars gaven geen gehoor aan vernieuwende oplossingen van jonge architecten, terwijl de staat liever geld uitgaf aan pronkerige prestigeprojecten in plaats van te investeren in de volkshuisvesting en zo het levenslot van een heel groot deel van de bevolking te verbeteren.²³⁸

²³⁷ “Over de verbetering der werkmanswoning” is een unieke handgeschreven tekst van twaalf pagina’s dat Van Elslande schreef met het specifiek doel een redevoeering te brengen aan het Veurnse Willemsfonds. In 1912 was Camille Van Elslande tweeëntwintig jaar. In het betoog vermeldt hij ook letterlijk: *“Laat mij nog toe alvorens te eindigen als jongste spreker van ’t Veurnsch Willemsfonds...”*. C., VAN ELSLANDE, *Over de verbetering der werkmanswoning*, 28/04/1912, privéarchief, p. 12.

Alle verwijzingen (citaten) naar Van Elslande in dit hoofdstuk zijn gebaseerd op dit betoog.

²³⁸ Er werden vele architectuurwedstrijden georganiseerd om oplossingen te bieden voor het vraagstuk van de verbetering van de arbeiderswoningen. Jonge architecten kwamen met vernieuwende ideeën en ontwerpen aandragen, maar kregen amper gehoor van degenen die over het kapitaal beschikten. Bij de eigenaars (verhuurders van arbeidershuisjes) hadden de financiële voordelen steeds prioriteit t.o.v. de kwaliteit van de arbeiderswoningen.

Camille Van Elslande uit zijn frustraties over deze mistoestanden. Over de doorsnee arbeidershuisjes zegt hij het volgende: *“Ik heb nog huisjes bezocht die samengesteld zijn uit één klein plaatsje beneden en een zoldertje boven. Welnu, een huisgezin moest daarin gehuisvest wezen bestaande uit man en vrouw en vier of vijf kinders. Als men die huisjes binnentreed verraad (sic) die stinkende geur die men er ontwaard (sic) dat er daar lucht ontbreekt. Mag men dat wel woningen noemen, neen! Ik noem zulke kotjes teringbroeinissen.”*²³⁹

Hij hekelt de architectuurwedstrijden omdat de ontwerpen tot dan toe verre van ideaal waren, aangezien er te veel belang werd gehecht aan de goedkoopste oplossingen in plaats van de meest kwalitatieve. Sommige architecten beweerden de ideale oplossing voor het vraagstuk gevonden te hebben, maar Camille Van Elslande stelt dat er nog een heel lange weg was te gaan op het vlak van deze problematiek.

Ook maakt de jonge architect een toespeling op de overdreven weelde van de Kerk met de commentaar: *“Men werpt liever miljoenen weg voor de heiligen te vereeren, dan eenige duizenden franken te besteden om het lot van den armen werkmans te verbeteren.”*²⁴⁰

Daarnaast roept hij zijn toehoorders –zijn publiek bestaat uit de welgestelde klassen– op om hun maatschappelijke verantwoordelijkheid op te nemen en toont hij aan dat de inspanningen de hele gemeenschap, en dus ook hen, ten gunste kunnen komen: *“...want het is eene bouwkundige kwestie die gebonden ligt aan eene democratische maatschappelijke kwestie welke ons niet kan en mag onverschillig laten! Er zijn er misschien die in deze studie weinig belang zouden stellen omdat de financiële aanwinst die ze kan opbrengen nogal gering is. Dezen zullen ongelijk hebben, want ik durf beweren dat indien wij erin gelukken de kunstmatige waarde der werkmanswoning te doen stijgen dit voor gevolg zal hebben eene algemeene verbetering der woningen van elke klas: de burgerij, de middenklas, en den adel!”*

In zijn voordracht voor het Willemsfonds schuift de Veurnse architect een reeks geoptimaliseerde types van arbeidershuisvestingen naar voor vanuit zijn persoonlijke visie met de bedoeling een eigen oplossing te bieden voor het vraagstuk van de verbetering van de werkmanswoningen. Deze types voldoen aan een reeks (door Van Elslande zelf opgestelde) voorwaarden: de woningen moeten van degelijke kwaliteit zijn, hun exterieur en interieur moet aangenaam en esthetisch verantwoord zijn en –dit stelt de architect als de belangrijkste

²³⁹ Broeihaarden voor tuberculose.

²⁴⁰ Deze uitspraak geeft uiting aan zijn achtergrond als lid van het liberale Willemsfonds en als vrijmetselaar. Camille Van Elslande was fel gekant tegen de overdreven macht en rijkdom van de Rooms Katholieke Kerk.

vereiste— de constructies moeten “de regels van de gezondheidsleer” in acht nemen.²⁴¹ Dit alles moet verwezenlijkt worden op een (financieel) voordelige manier. De drie “klassen” van arbeiderswoningen zijn volgens hem: de landelijke woning, het luthuisje (inclusief het dubbel luthuisje) en de meergezinswoning.²⁴²

Camille Van Elslande geeft in zijn uiteenzetting ook toelichtingen omtrent de materialen die gebruikt moeten worden voor de bouw van de huisjes, beschrijft het algemeen vooropgestelde interieur en exterieur ervan en stelt vervolgens elk type arbeiderswoning voor met zijn specifieke kenmerken. De in lokale baksteen opgetrokken werkmanswoningen moeten een eenvoudig voorkomen hebben met een minimum aan decoratie. Eenvoud, benadrukt Van Elslande, betekent echter niet “arm van uitvoering”, maar staat voor een logische indeling, een harmonieuze opbouw en een nauwkeurige afwerking. Zoals in het pleidooi “Visie over de bouwkunst” heeft hij het over de nutteloosheid van ornamenten aan de gevel: *“Geene nuttelooze ornamenten zullen aan den gevel gehecht worden. ... En indien de eigenaar soms een versiersel begeeren zou, zal men dit trachten te bewerken in een onontbeerlijk toebehoordsel van den gevel...”* Daarom maakt Camille Van Elslande bv. zijn muurankers tot fraaie sierankers, een buitenlampje tot een klein kunstwerkje en een regenbuis tot een sierlijk vormgegeven onderdeel door deze kunstig te bewerken. De Veurnse architect had een groot besef van esthetiek en harmonie: *“Hoeveel huisjes ziet men niet waar een belachelijk ornamentje of een geschilderd steentje in den gevel gewerkt is; ofwel dat er boven de deur eene nis gemetst is waar een heiligbeeld in te treuren staat. Dan ziet gij daarnevens eene afschuwelijke zinken waterafleidingsbuis die met gemeene haken midden in den gevel vastgehecht is.”* Hij vindt dat de kosten beter besteed kunnen worden aan de praktische uitwerking van de woning in plaats van aan misplaatste decoratie.

Op vlak van inwendige indeling behoeft de arbeiderswoning niet meer plaatsen dan nodig zijn, maar toch voldoende om een gezin te huisvesten. De gelijkvloerse verdieping moet beschikken over een grote leefruimte waar de gezinsleden samenkomen.²⁴³ Voor de uitbouw van deze plaats moeten de gezondheidsvoorschriften nagevolgd worden en, voegt Van Elslande toe, moeten ze zelfs tot het uiterste gedreven worden. In de woonkamer moet er voldoende luchtcirculatie zijn. Er moesten verluchttingsgaten worden voorzien in de dubbele plafonds, die in verbinding staan met luchtgaten in de buitenmuren. De leefruimte moest overigens aan de straatkant gelegen zijn, zodat men uitzicht heeft op de buitenwereld.

²⁴¹ De constructie van de woningen moet dus betere hygiënische omstandigheden kunnen verzekeren.

²⁴² In het betoog vermeld als: “*de verzameldlijke woning*”.

²⁴³ Deze mocht niet kleiner zijn dan 15 vierkante meter.

Meestal situeerde het salon zich echter op deze plaats. Camille Van Elslande verklaart dat het nabootsen van de huizen van de welgestelde klasse hiertoe de reden was. Het salon bleef dan een ongebruikte ruimte, waardoor er plaatsverlies ontstond in de arbeidershuizen.²⁴⁴ Verder moest de keuken of waskeuken klein genoeg zijn om te vermijden dat het een leefplaats zou worden. Deze functie was namelijk exclusief weggelegd voor de gemeenschappelijke leefkamer, als centrale plek van samenkomst voor het gezin. Het toilet mocht in geen geval verbonden zijn met het woonhuis en moest overvloedig kunnen worden verlucht. Ook goten, vuilnis- en regenputten moesten voortaan zoveel mogelijk uit het huis worden verwijderd. Een brede trap leidde naar de eerste verdieping. Deze was idealiter in drie ruime slaapkamers opgedeeld: één voor de ouders, één voor de jongens en één voor de meisjes.²⁴⁵

Daarna volgt in Van Elslandes voordracht een voorstelling van de verschillende types arbeidershuisjes aan de hand van dia's.²⁴⁶ Specifieke eigenschappen van de landelijke woning waren het voortuintje (wat de schilderachtigheid van de straat verhoogt), de eenvoudige gevel, en de kamers met telkens één raam (om de kosten te drukken). De vorm van de vensters en de kunstig uitgewerkte regenbuizen bepaalden de esthetische uitstraling van de gevels.

Het luthuisje, als kleine losstaande villa voor de arbeider, was helemaal omringd door groen en kon daardoor wat duurder zijn (omwille van het groter perceel). Het grote voordeel bij het luthuisje was de licht- en luchtinval langs alle kanten van de woning. De tuin was het meest wezenlijke kenmerk van het luthuisje en een verfraaiende factor ervan. De rijke klassen huiverden van het idee dat arbeiders hun "eigen villa" zouden bewonen, maar Camille Van Elslande verdedigde zijn ontwerp door te verwijzen naar de toenmalige huisjes van bareelwachters.²⁴⁷ *"Gij zult misschien denken dat dergelijke luthuisjes niet mogen bestemd zijn voor werklieden er in te wonen. Maar bestaan er hier in België niet sedert lang zulke werkmanswoningen. De huisjes van de bareelwachters van den ijzeren weg zijn dit ook geen soort van luthuisjes. ... Het ware dus geene onmogelijkheid dit gebruik door te drijven en de werkman ook zijne villa te laten bewonen."* Een dergelijke kleine villa had bovendien niet meer bouw materiaal nodig dan een gewoon werkmanshuisje, dus in principe hoefde het niet duurder te zijn. Camille Van Elslande zag dergelijke luthuisjes als de ideale woning voor arbeiders, want het was de formule die maximaal voldeed aan de gezondheidsleer van

²⁴⁴ Enkel op feestdagen werd het salon, gelegen aan de voorkant van het huis, benut.

²⁴⁵ In de meeste arbeidershuisjes was er voorheen slechts één gemeenschappelijke slaapkamer. Dit was uiteraard nefast voor een zedelijke en gezonde leefomgeving.

²⁴⁶ In de tekst vermeld als "lichtbeelden".

²⁴⁷ Bewaker van een slagboom aan een spoorwegovergang.

weeler.²⁴⁸ De architect verwijst naar het Engelse pioniersvoorbeeld van tuinstad “Port Sunlight”, opgericht voor de fabrieksarbeiders van de *Sunlight* zeepfabriek tussen 1899 en 1914.²⁴⁹

Het dubbele luthuisje was ten opzichte van het enkele luthuisje financieel voordeliger en had dezelfde voordelen, behalve dat er slechts nog langs drie zijden licht en lucht de woning kan bereiken. De schoonheid van dergelijke huisjes werd bereikt via de vormgeving van het dak en de lijnvoering van de muren.

De “gezamenlijke woning” was te vergelijken met een appartementsgebouw van twee of drie verdiepingen om meerdere gezinnen te huisvesten. Elk gezin had zijn eigen nodige ruimtes; daarnaast waren er ook gemeenschappelijke ruimtes zoals de tuin, een speelplaats voor de kinderen en een droogplaats voor de was. De trap moest heel breed zijn aangezien het door velen werd gebruikt en een soort van openbare ruimte was. De kostprijs van dergelijke meergezinswoningen hing af van het aantal verdiepingen.

Verder brengt Van Elslande twee voorstellen naar voor om de huurprijzen van arbeiderswoningen betaalbaar te maken voor het werkvolk. Ofwel moeten de grootgrondbezitters hun huurtaksen verlagen en gezonde arbeiderswoningen in overvloed bouwen (hierbij kunnen de gemeenten en de staat ook helpen), ofwel moet er een wettelijke vaststelling komen van de huurprijzen, zodat de wet de huurprijzen kan controleren.²⁵⁰

De Veurnse architect sluit het betoog af met een warme oproep aan zijn jonge kompanen (architecten en andere betrokkenen bij het volkshuisvestingsprobleem) om, zoals hem, hun ideeën te delen met de gemeenschap en zo een sensibilisering op gang te trekken onder het volk.²⁵¹ “*Gij ziet dus geachte toehoorders dat er nog veel ernstig werk moet verricht worden*

²⁴⁸ Hieronder is te verstaan dat de tuinwijk of tuinstad het ideaal was volgens Van Elslande. Deze visie krijgt bij de wederopbouw na de Eerste Wereldoorlog meer ingang in de Belgische architectenkringen: “*Het ideaal voor de inplanting van arbeiderswoningen lag op één lijn met het toenmalige burgerlijk ideaal: een agglomeratie van villa’s in het groen, waaraan werd gerefereerd als “cité-jardin” of tuinwijk.*” L., MEGANCK, Volkshuisvesting in het interbellum, van beluik tot tuinwijk tot flatgebouw, uit: OKV, Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen, 1998, nr. 2, p. 41.

²⁴⁹ Port Sunlight is een “tuinstad” in Engeland dat opgericht werd door zeepfabrikant Lever vanaf 1887. Hij stelde ongeveer 30 architecten aan om de plannen uit te tekenen en het modelproject te realiseren. Elk huizenblok was ontworpen door een andere architect. Het groene dorp bestond uit aangename en comfortabele, maar vooral gezonde werkmanswoningen. Ook openbare gebouwen, zoals een cottage hospitaal, concertzaal, kerk, zwembad en schooltjes werden er gebouwd. De tuinwijkgedachte was beïnvloed door William Morris en de Arts & Crafts beweging. http://en.wikipedia.org/wiki/Port_Sunlight (op 26/05/2011).

²⁵⁰ Hierbij verwijst Van Elslande naar het Franse voorbeeld. Daar had een volksvertegenwoordiger zo’n wetsontwerp voorgelegd aan de Franse regering.

Camille Van Elslande profileert zich aan de hand van deze uitspraken als een man met een visie (in vele gebieden is hij dat trouwens: zowel op architecturaal, politiek als maatschappelijk vlak).

²⁵¹ “*Wij moeten leeren en verspreiden. Nemen wij dus allen als principieel aan dat elkeen van ons moet trachten te leeren van degenen die er iets van kennen om dan hetzelfde mede te deelen aan dezen die nog op de hoogte niet zijn.*” En verder: “*Elkeen het zijne bijgebracht voor de geestesontwikkeling van ons Vlaamsche volk wij mogen niet langer meer den naam dragen van ‘Veurnse slapers’.*”

vooraleer ons doel te bereiken; maar dit zal onbetwifelbaar verwezendlijkt worden, omdat het goede altijd zijn doel wil en moet bereiken.”²⁵²

Met deze ideeën dat Van Elslande in het jaar 1912 verkondigde, liep hij in principe vooruit op hetgeen zou gebeuren op vlak van volkshuisvesting na de Eerste Wereldoorlog. Zijn opvattingen stemden volledig overeen met de initiatieven die ondernomen zouden worden in het interbellum. Er werd geëxperimenteerd met tuinvijken en de indeling en uitwerking van de arbeidershuisjes lagen in dezelfde lijn zoals Van Elslande het had voorzien.²⁵³

²⁵² Hier laat Camille Van Elslande zich ietwat van zijn spirituele kant zien. Hij gelooft steevast in het goede en het rechtchapene in de wereld en is een vooruitgangsdenger (en dus een modern denker).

²⁵³ Hetgeen Leen Meganck schrijft in haar artikel klopt dus niet helemaal: “*Het vraagstuk van de volkshuisvesting is niet nieuw in het interbellum. Wél nieuw zijn de oplossingen die tussen de twee wereldoorlogen werden geformuleerd om een menswaardig onderdak te bieden aan een lang genegeerde bevolkingsgroep: de arbeiders.*” Die oplossingen zijn niet nieuw, want het ideeëngoed bestond al onder Belgische architecten vóór de Eerste Wereldoorlog zoals het betoog van Van Elslande duidelijk maakt. De effectieve uitvoering van die ideeën in België in het interbellum is echter wel nieuw. L., MEGANCK, Volkshuisvesting in het interbellum, van beluik tot tuinvijk tot flatgebouw, uit: OKV, Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen, 1998, nr. 2, p. 39.

III.4.4. Camille Van Elslande werkzaam bij de *Dienst der Verwoeste Gewesten* en de *Nationale Maatschappij voor Goedkope Woningen en Woonvertrekken*

Camille Van Elslande werkte zowel voor de *Bouwdienst* van de *Dienst der Verwoeste Gewesten* onder leiding van Raphaël Verwilghen, als onder de koepel van de *Nationale Maatschappij voor Goedkope Woningen en Woonvertrekken*.

De *Bouwdienst* werkte met een aantal vaste architecten, waaronder Richard Acke (1873-1934) en Albert Van Huffel (1877-1935).²⁵⁴ Zij realiseerden respectievelijk de tuinwijk “De Kalfvaart” in Ieper en de “Goedhuyswijk” in Nieuwpoort.²⁵⁵ In de publicatie *Bouwen aan Wederopbouw* staat een aanwijzing voor de betrokkenheid van Camille Van Elslande bij de *Bouwdienst*: “*Van Elslande had eerder ervaring opgedaan met het bouwen van woonwijken bij de Bouwdienst van Verwilghen, waarvoor hij plannen voor een wijk van vijftig woningen had getekend. Verwilghen had die niet tot uitvoer kunnen brengen, maar de plannen werden gerealiseerd door de Naamloze Maatschappij voor Goedkope Woningen van Veurne, die was aangenomen door de NMGWW.*”²⁵⁶ Het gaat hier over tuinwijk “de Voorstad” die Van Elslande ontwierp in 1920.²⁵⁷ Op de bouwplannen staat als opdrachtgever “*Ministerie van Binnenlandse Zaken – Dienst der Verwoeste Gewesten*” vermeld. Deze tuinwijk was op een stuk grond ingepland dat door de Duinkerkevaart was afgescheiden van de binnenstad –op de plaats waar het huidig complex van de Rijkswacht is gevestigd. De stelling in *Bouwen aan Wederopbouw* die poneert dat de tuinwijk gerealiseerd werd door de *Naamloze Maatschappij voor Goedkope Woningen van Veurne*, strookt echter niet met de werkelijkheid, want deze tuinwijk is eenvoudigweg nooit uitgevoerd geweest in Veurne. In deze stad kwam slechts één tuinwijk tot stand in die jaren, namelijk “de Nieuwstad” (cf. infra).

Vanaf 1919 was het mogelijk om een huisvestingsmaatschappij te stichten onder de koepel van de *NMGWW*. De *Goedkope Woning in Verwoest West-Vlaanderen* zag op die manier het levenslicht in 1920.²⁵⁸ Deze maatschappij genoot gunstige leentarieven, verstrekt door de *NMGWW*, en was vooral actief in landelijke (beproeft) gemeenten, omdat het daar onmogelijk was voldoende kapitaal te verzamelen voor de oprichting van een plaatselijke

²⁵⁴ Meer over Richard Acke, zie hoofdstuk V: besluit. Albert Van Huffel werkte vanaf 1921 tot aan zijn dood aan zijn persoonlijke meesterwerk: het ontwerp van de “Nationale Basiliek van het Heilig Hart” in Koekelberg. http://nl.wikipedia.org/wiki/Albert_Van_Huffel (op 27/05/2011).

²⁵⁵ S., DE CAIGNY, 2009, pp. 154 en 157.

²⁵⁶ S., DE CAIGNY, *op.cit.*, p. 161.

²⁵⁷ Zie oeuvrecatalogus nr. A126.

²⁵⁸ De voorzitter van deze maatschappij was West-Vlaams gouverneur Léon Janssens de Bisthoven. De maatschappelijke zetel bevond zich in Brugge, de kantoren waren gevestigd in Veurne en Werken. S., DE CAIGNY, *op.cit.*, p. 159.

huisvestingsmaatschappij. De Caigny vermeldt volgende bouwprojecten van de *Goedkoope Woning in Verwoest West-Vlaanderen*: “in Kemmel bouwde de maatschappij acht woningen, zes in Handzame, zeventien in Langemark, tien in Jonkershove (Woumen), tien in Merkem, zeven in Sint-Jan, een onbekend aantal in Zonnebeke, twee in Zuidschote en twintig in Poperinge”²⁵⁹. Wat deze woningen gemeen hebben, is dat ze op afgelegen plekken en in een losse inplanting in de dorpen zijn opgetrokken. Voor het ontwerp van de twee woningen in Zuidschote (deelgemeente van Ieper) kreeg Camille Van Elslande de verantwoordelijkheid. De tweegezinswoning²⁶⁰ werd in 1921 buiten de dorpskern, in het gehucht Lizerne gerealiseerd.

Het geheel is opgevat als een diephuis met tuitgevel en zadeldak, aan weerszijden geflankeerd door lagere aanbouwsels onder aansluitende haakse zadeldaken. De twee aaneengeschakelde woningen vormen het exacte spiegelbeeld van elkaar. De regionalistische architectuur werd hier toegepast met zijn typische bouwonderdelen zoals de aandaken met muurvlechtingen, de muurankers, en de kleine roedeverdeling voor de rechthoekige vensters.²⁶¹

Foto 89: Voorgevel van tweegezinswoning in opdracht van de Goedkoope Woning in Verwoest West-Vlaanderen, gelegen te Zuidschote, Steenstraat 73-75.
<http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/44055> (op 27/05/2011).

Verder verzocht *De Goedkoope Woning in Verwoest West-Vlaanderen* in 1921 Camille Van Elslande om in Ramskapelle vijf woningen te ontwerpen, die in hetzelfde jaar weer werden verkocht. Deze werden uitgevoerd in de Ramskapellestraat in het dorp zelf. Vandaag is deze eenheidsbebouwing bewaard en bewoond.

²⁵⁹ S., DE CAIGNY, *Tussen filantropie en macht. In de bres voor de belangen van de achterban*, uit: *Bouwen aan wederopbouw 1918/2050*, 2009, pp. 159 en 161.

²⁶⁰ Zie oeuvrecatalogus nr. A39.

²⁶¹ Beschrijving gebaseerd op de beschrijving in de inventaris van het bouwkundig erfgoed.
<http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/44055> (op 27/05/2011).

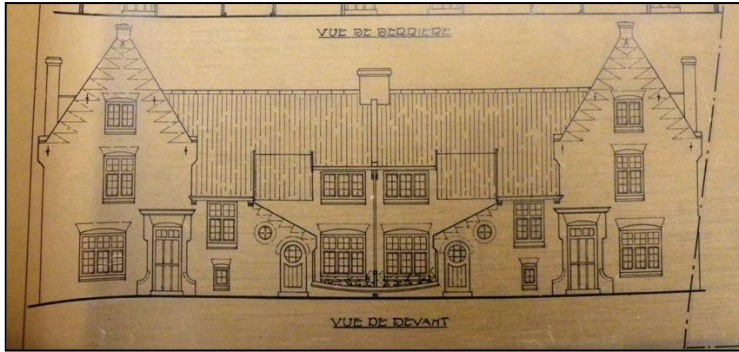

Foto 90: Plan van voorkant naar ontwerp van C. Van Elslande, eenheidsbebouwing te Ramskapelle (Nieuwpoort), in opdracht van de Goedkoope Woning in Verwoest West-Vlaanderen. Archief Van Elslande K865, Provinciaal Archief West-Vlaanderen, Eigen fotomateriaal (20/03/2010).

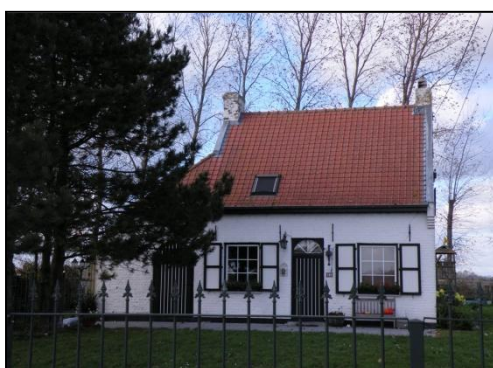
Ook hier vindt de bouwstijl weer zijn basis in de regionale landelijke baksteenarchitectuur met als typische kenmerken o.a. : de tuitgevels met aandaken en muurvlechtingen en de kleine roede-verdelingen in de vensters. De getoogde voordeuren onder gestrekte driuplijst (van de buitenste huizen) hebben dezelfde vormgeving als deze in de dubbelwoning in Zuidschote. Ook bij dit bouwproject werd het spiegelbeeldschema toegepast. Als men een denkbeeldige lijn trekt doorheen de centrale schoorsteen, dan ontwaart men een perfect symmetrische opbouw van het geheel.

Een derde project dat Camille Van Elslande in 1920 uitvoerde in opdracht van *De Goedkoope Woning in Verwoest West-Vlaanderen*, was het ontwerpen van vier landelijke werkmanswoningen, naast elkaar gelegen in de Hemmestraat in Ramskapelle. Deze vier fraaie huisjes hoorden in oorsprong vermoedelijk bij hoeve “de Groote Hemme”²⁶² die vlak naast de reeks percelen van de huisjes ligt. De architect tekende trouwens ook de plannen voor de wederopbouw van deze hoeve in het jaar 1922. Bij dit project heeft Van Elslande zijn ideaal van de luthuisjes kunnen realiseren. Ze liggen elk op een groot perceel en zijn volledig omgeven door het groen. Hun architecturale uitstraling is eenvoudig, maar tegelijk pittoresk en esthetisch, waardoor ze doen denken aan kleine villa’s. Het dakenspel en de vormgeving van de deuren en vensters zijn verantwoordelijk voor de decoratieve waarde. Daarnaast maken de natuurlijke omgeving en de gemeenschappelijke afsluiting het decoratieve geheel compleet. De verfraaiende witgeschilderde tuinafsluiting werkt als verbindend element tussen de vier landelijke woningen en wekt op die manier de indruk van een architecturale eenheid op. De luthuisjes hebben een identieke vormgeving, enkel het laatste in de rij werd gespiegeld ingeplant ten opzichte van de andere drie exemplaren.

²⁶² Zie hoofdstuk “III.3.4.2. Wederopbouw van hoeves” en oeuvrecatalogus nr. 67.

Foto's 91 - 94: Vier landelijke werkmanswoningen, Hemmestraat 59 -65, Ramskapelle. Eigen fotomateriaal (09/11/2010)

Verder tekende de Veurnse architect ook plannen voor typewoningen voor *De Goedkope Woning in Verwoest West-Vlaanderen*.²⁶³

Tuinwijk “De Nieuwstad” aan de Brugse Steenweg in Veurne is de enige tuinwijk waarvan bekend is dat Camille Van Elslande eraan meewerkte. De mogelijkheid bestaat dat andere tuinwijken in West-Vlaanderen uit arbeidershuizen bestaan die ontworpen werden door Van Elslande, aangezien hij typeplannen maakte voor de huisvestingsmaatschappij. In het privéarchief, bewaard bij kleindochter Anita Winnock, werd bovendien een getekende prent teruggevonden van Van Elslandes ontwerp van goedkope woningen in een tuinwijk in Adinkerke (De Panne), vermoedelijk uit de jaren '20.²⁶⁴ Dit is echter de enige aanwijzing voor dit project, waardoor het heel onduidelijk is of deze arbeiderswoningen effectief gerealiseerd werden of niet, dan wel of het hier gaat om een plan voor typewoningen.²⁶⁵ Ook de opdrachtgever en specifieke situering staan niet vermeld op het ontwerp, waardoor er geen aanknopingspunten te vinden zijn voor dit bouwproject.²⁶⁶

²⁶³ Dit is althans te lezen in *Bouwen aan Wederopbouw*. In het persoonlijk archief van Camille Van Elslande werden echter geen dergelijke plannen teruggevonden.

²⁶⁴ Een exacte datering ontbreekt op de ontwerp-tekening.

²⁶⁵ Zie oeuvrecatalogus nr. A4.

²⁶⁶ Ook in de inventaris van het bouwkundig erfgoed en de literatuurbronnen is geen verwijzing gevonden naar een mogelijke tuinwijk te Adinkerke.

III.4.5. Tuinwijken “De Voorstad” en “De Nieuwstad”

In opdracht van de *Dienst der Verwoeste Gewesten* had Camille Van Elslande in 1920 het ontwerp uitgetekend voor een tuinwijk in Veurne met arbeiderswoningen die de naam “Voorstad” zou krijgen. Het werd ingepland in het gebied dat afgesloten wordt door de Ieperse Steenweg, de Duinkerkevaart en de Loovaart, waar vandaag de gebouwen van de rijkswacht zich situeren. In de publicatie *Bouwen aan wederopbouw 1914/2050* staat hierover het volgende: “... Van Elslande had eerder ervaring opgedaan met het bouwen van woonwijken bij de *Bouwdienst van Verwilghen*²⁶⁷, waarvoor hij plannen voor een wijk van vijftig woningen had getekend. Verwilghen had die niet tot uitvoer kunnen brengen, maar de plannen werden gerealiseerd door de *Naamloze Maatschappij voor Goedkope Woningen van Veurne*, die was aangenomen door de *NMGWW*.”²⁶⁸ Wat hier geciteerd wordt, strookt echter niet met de werkelijkheid: tuinwijk “de Voorstad” is nooit verwezenlijkt geweest, door welke maatschappij dan ook. Enkel tuinwijk “de Nieuwstad” is aan de rand van Veurne uitgevoerd in 1922 onder initiatief van de *Société Anonyme d’ Entreprises et Constructions de l’Yzer*.

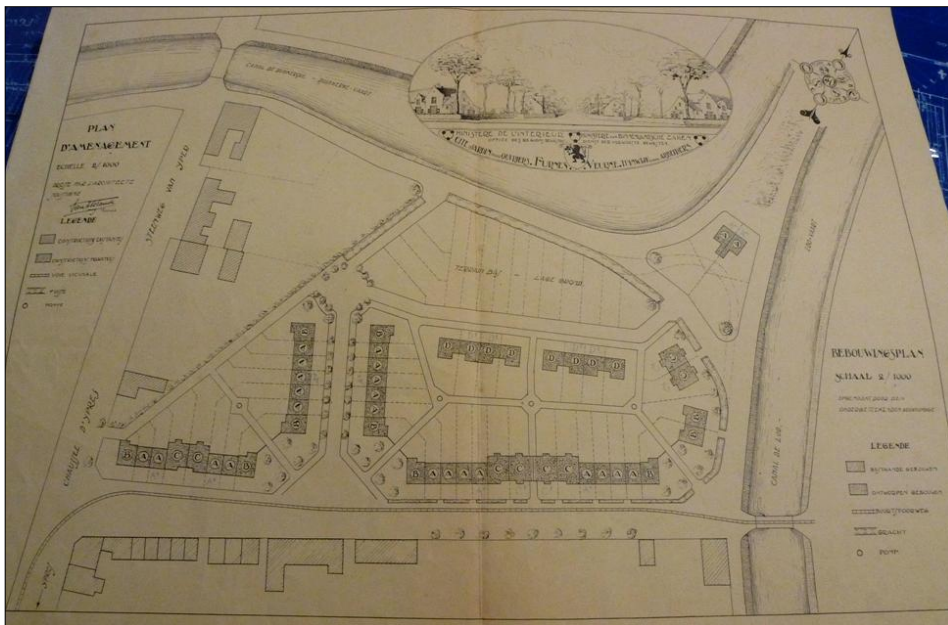

Foto 95: Plattegrond van tuinwijk “de Voorstad” (jaren '20) Privéarchief.

²⁶⁷ De realisatie van de Bataviawijk in Roeselare leidde tot de oprichting van een gespecialiseerde Bouwdienst van de *Dienst der Verwoeste Gewesten*. “*Raphaël Verwilghen kwam aan het hoofd daarvan te staan en kreeg zo de ruimte om zijn idealen van de tuinstad en van nieuwe eigendomsstructuren in realiteit te brengen.*” *Bouwen aan wederopbouw*, p. 154.

²⁶⁸ S., DE CAIGNY, *Bouwen aan wederopbouw*, p. 161.

Voor de realisatie van tuinwijk “De Nieuwstad” (1920) werkte Camille Van Elslande samen met de architecten Hippolyte De Wit en Georges Hobé (1854-1936).²⁶⁹ De plattegronden van de tuinwijk, naar ontwerp van Georges Hobé, zijn bewaard in het archief van Camille Van Elslande. Hoe de taakverdeling was bij dit samenwerkingsverband is nagenoeg onduidelijk. In de publicatie *Bouwen aan Wederopbouw* staat dit project vermeld onder de reeks realisaties van huisvestingsmaatschappij *De Goedkoope Woning in Verwoest West-Vlaanderen*. In werkelijkheid was het echter de *Société Anonyme Entreprises et Constructions de l'Yzer* die de opdrachtgever was, althans deze opdrachtgever staat vermeld op de ontwerpplannen.²⁷⁰

In 1920 begonnen de werken die een aantal jaar later resulteerden in een bebouwing van 154 arbeiderswoningen. Hoewel het de bedoeling was om een tuinwijk te creëren naar het Engelse voorbeeld –als een economisch onafhankelijke satellietstad–, bleek het in de praktijk uitgevoerd als een nieuwe stadsuitbreiding van Veurne in de vorm van een arbeiderswijk. Ze werd voornamelijk bewoond door fabrieks- en seizoenarbeiders, die werkzaam waren in de nabijgelegen suikerfabriek (cf. hoofdstuk III.6.2. Industriegebouwen). “De Nieuwstad” is in latere jaren blijven groeien tot de grootste buitenwijk van Veurne met meer dan één vierde van de totale bevolking.²⁷¹

Ook de architecturale vormgeving van deze tuinwijk vertoont geen gelijkenissen met de typische tuinwijken naar Engels model. De architectuur is geïnspireerd op een regionale baksteenarchitectuur die verwijst naar de lokale bouwtraditie. De architecten hebben bij hun ontwerp een vormentaal gehanteerd die harmoniseert met de traditionele bebouwing van Veurne en omgeving. Deze vormentaal werd uiteraard gecombineerd met de moderne voorzieningen omtrent comfort en hygiëne. De bouwstijl is m.a.w. te definiëren als “*een eenvoudige eclectische bouwtrant als variante op de regionale plattelandsarchitectuur uit de*

²⁶⁹ Architect De Wit is relatief onbekend. Hippolyte De Wit staat niet vermeld in de databank van het Bouwkundig Erfgoed van het VIOE, noch in het Repertorium van de Architectuur in België van 1830 tot heden. Uit het verslag van de zitting van het Veurns Schepencollege op 12 augustus 1922 is op te maken dat Hippolyte De Wit voorzitter was van de allereerste beheerraad van de *Maatschappij voor goedkope woonsten* te Veurne. Stadsarchief Veurne, nieuw archief, register van de notulen van het Schepencollege, Beslissing van het Veurns Schepencollege, 12/08/1922.

“*Georges Hobé wijdde zich pas na zijn veertigste als autodidact aan de architectuur.*” Hij legde zich aanvankelijk toe op interieurinrichting en was een van de eerste Belgische meubelontwerpers die de art-nouveaustijl toepaste. “*Vanaf 1900 werd hij een van de belangrijkste voorvechters van de Engelse cottage, die hij als een toonbeeld van constructieve logica, huiselijk comfort en integratie in de omgeving beschouwde.*” Hobé bracht een omvangrijk oeuvre voort met zijn atelier en oefende een grote invloed uit in de periode tussen de art nouveau en de opkomst van de Moderne Beweging. E., HENNAUT, *Repertorium van de Architectuur in België van 1830 tot heden*, p. 161, 350-351 en <http://inventaris.vioe.be/dibe/geheel/25372> (op 10/05/2011).

²⁷⁰ Archief Van Elslande, *Provinciaal Archief West-Vlaanderen*, dossier 13c en Kaart 877.

²⁷¹ C., IGODT, S., CLAESSENS, Onuitgegeven masterproef: *Ruimtelijke visie voormalige suikerfabrieksite en omgeving te Veurne*, 2006-2007, p. 36.

17de-18de eeuw”.²⁷² De wijk werd ingeplant rond het bochtige stratenpatroon van de nieuw ontworpen Feyslaan en de G. Hobélaan. De brede straten met veel groenbeplantingen vormen een pittoresk en homogeen geheel. Dergelijke omgeving moest garant staan voor een aangename en gezonde omgeving voor de arbeiders.

De bebouwing bestaat uit losse blokken van samengekoppelde woningen met voor-, achter- en zijtuintjes. Er zijn verschillende types van arbeiderswoningen toegepast die vooral van elkaar verschillen in het aantal bouwlagen en de dakvorm. Typische elementen die verwijzen naar de traditionele regionale baksteenarchitectuur zijn o.a. de zijtuitgevels met aandaken en muurvlchtingen, de pseudo-uilengaten in de geveltoppen, de dakvenstertjes met schoudergeveltjes en muurvlchtingen en de afgeschuinde hoek- en deurtraveeën onder geprofileerde overstek bij de hoekhuizen. De rode pannendaken en dakkapellen zijn conform de landelijke architectuurtraditie vormgegeven.

Foto's 96-98: *Verskillende types arbeiderswoningen (huidige toestand) in tuinwijk "De Nieuwstad", Veurne.*
Eigen fotomateriaal (03/04/2010).

²⁷² <http://inventaris.vioe.be/dibe/geheel/25372> (op 10/08/2011).

III.4.6. Arbeidershuisvesting op privé-initiatief

Onafhankelijk van het NMGWW nam Camille Van Elslande als gedreven filantroop bovendien zelf het heft in handen om een sociaal huisvestingsproject op te starten. In 1923 ontwierp hij vier huizen in de Peter Benoîtlaan nr. 3 – 9 te Veurne in een stijl die balanceerde tussen het regionalisme en het modernisme. De architect was eigenaar van deze huizenrij en zou ze verhuren. Hiermee profileert Van Elslande zich dus als projectontwikkelaar, voortspruitend uit zijn maatschappelijke gedrevenheid, maar ook als immobiliënmakelaar, een rol die mogelijks te linken is aan zijn liberale gedachtegoed.

Opmerkelijk is dat de Peter Benoîtlaan (vroeger: “Zuidvesten”) het tracé volgt van de middeleeuwse circulaire stadsversterking. De vier huurhuizen bevonden zich dan ook op de site van de eind 17de-eeuwse “Zuidkazerne”, die deel uitmaakte van de toenmalige Vaubanversterking. In 1782-1783 werden de fortificaties gesloopt onder bevel van de Oostenrijkse keizer Jozef II, waarbij alle wachthuizen, kazernes, wapenmagazijnen en dergelijke werden verkocht.²⁷³ Zo werden onder andere “...de helft der kazernen achter het Cellebroedersklooster en de kazernen ter linkerzijde der nieuwe Yperpoort...” gesloopt.²⁷⁴ De Zuidkazerne, meer noordwaarts achter het “Cellenbroedersklooster” en aan het Sint Denisplein gelegen, bleef echter behouden. Wie of welke instanties in de tijdspanne 1783-1920 achtereenvolgens eigenaar waren van de Zuidkazerne en welke functies dit gebouw zoal toegewezen kreeg, is voorlopig niet onderzocht. Hoe de omgeving zich net na de Eerste Wereldoorlog voordeed, omschrijft Albert Dawyndt: “De meeste vluchtelingen waren teruggekeerd en ook de ingewekenen uit de frontlinie naar hun haardsteden vertrokken. Ondanks de woningnood was er sprake van afbraak van de krotwoningen langs de toenmalige Zuidvesten, de ‘Kazerne’ genoemd. Daar zou echter nog een hele tijd overheen gaan [tot 1923], omdat geen geschikte huisvesting kon gevonden worden voor de bewoners.²⁷⁵ Wij liepen reeds school bij meester Goderis op de hoek van de Oude Beestenmarkt, wanneer de afbraak werd begonnen en het betekende voor ons een hele opluchting. Wij hadden namelijk een heilige schrik voor deze gore buurt [van de Zuidkazerne], waar wij achter de verslenste gordijnen van de vermolmde ramen onduidelijke gezichten zagen opduiken. Honden en katten liepen er vrij rond in de straat en het gebeurde vaak dat wij een omweg maakten langsheen de

²⁷³ A-M., DELEPIERE, *De Westhoek, tussen de Ijzer en het kanaal van Duinkerke*, 1995, p. 11

De nieuwe eigenaars sloopten meestal die gebouwen en verkochten het afbraakmateriaal als tweedehands bouwstoffen. Document Timperman.

²⁷⁴ F., DE POTTER, E., RONSE en P., BORRE, *Geschiedenis der Stad en Kastelnij van Veurne*, Eerste deel, Gent, 1875, p. 148-149.

²⁷⁵ Zuidvesten: de huidige Peter Benoîtlaan.

*Zuid- en Duinkerkestraat, uit vrees door de uitgehongerde dieren gebeten te worden.*²⁷⁶ Ook in het verslag van de gemeenteraadszitting van Veurne op 13 november 1918 wordt de Zuidkazerne genoemd onder de “ongezonde kwartieren” van de stad die noodzakelijk moeten verdwijnen.²⁷⁷

Met de komst van de verfraaiende huurhuizen in het begin van de jaren '20, zorgde Camille Van Elslande voor een veelbetekenende opwaardering van dit verloederde stadsdeel dat als schandvlek werd ervaren. Deze realisatie paste volledig in de visie en betrachtingen van Van Elslande die ijverde voor gezonde, hygiënische en esthetisch verantwoorde behuizing voor de minder gegoeden. De vier huizen met haakse bijgebouwtjes werden onderling gescheiden via tussenliggende koertjes.

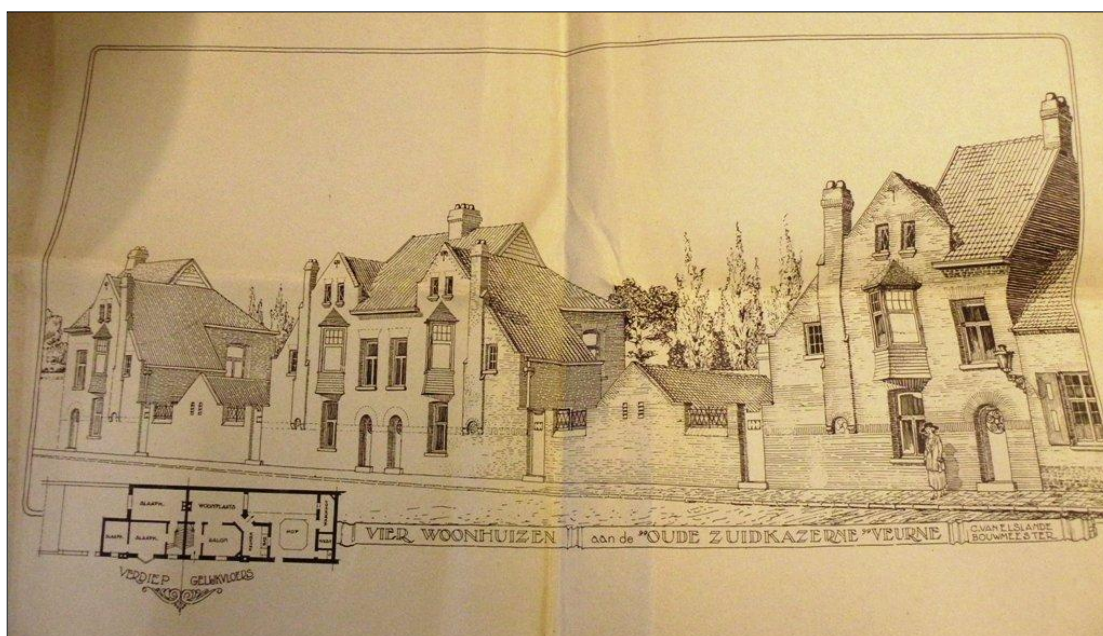

Foto 99: Ontwerpplan van vier huurhuizen aan de “oude Zuidkazerne”.
Privéarchief.

²⁷⁶ A., DAWYNDT, *Veurne rond 14-18 Tijdschroniek over de jaren 1906-1923*, Izenberge, 1980, p. 107-108.

²⁷⁷ Deze zitting betrof “de goedkeuring van het plan van lijnrichting, met de verordening ertoe betrekkelijk, voor de instaatstelling, heropbouw en uitbreiding der stad Veurne”.

Stadsarchief Veurne, Register van de beslissingen van de Gemeenteraad van Veurne, verslag van de zitting van 13 november 1918, punt 1 van de agenda.

III.5. KUSTVILLA'S

Camille Van Elslande ontwierp in totaal zestien villa's, waarvan vijf exemplaren in de Panne, vijf in Koksijde, twee in Oostduinkerke en vier in Nieuwpoort. In dit oeuvre van villa's onderscheiden zich verschillende types en is een evolutie merkbaar in de toegepaste bouwstijlen doorheen de loop van zijn carrière, gaande van een cottage- en hoevestijl tot een art-decoarchitectuur.

III.5.1. Cottagearchitectuur in de kuststeden in de Belle Epoque²⁷⁸

In de Belle Epoque, de periode waarin de Belgische badsteden hun groei en bloei kenden, trad er een verschuiving op in de architectuur. “*De 19de-eeuwse neostijlen maakten geleidelijk aan plaats voor de vernieuwende art nouveau en voor de cottagearchitectuur*”.²⁷⁹ Het aantal art-nouveauwoningen bleef relatief beperkt aan de Belgische kust, maar de cottigestijl kende daarentegen een groots succes bij het oprichten van de eerste villa's in de duinen.

De bakermat van de pittoreske cottagearchitectuur ligt –zoals de naam al doet vermoeden– in Engeland. De oorspronkelijke cottages in Engeland waren streekeigen landhuisjes, bewoond door plattelandsbewoners of stedelingen die de drukke industriesteden tijdelijk wilden ontvluchten. In de tweede helft van de 19de eeuw echter, kwam de Engelse *Arts-and-Craftsbeweging* tot stand met aanhangers als John Ruskin, William Morris en Charles Voysey. Zij ontwikkelden een antiurbaan gedachtegoed, waarbij ze de rug keerden naar het ontembare industrialisatieproces en teruggrepen werd naar de ambachten en de rust en eenvoud van het landelijke leven. Uit een reactie tegen de pronkerige 19de-eeuwse neostijlen werd er gekozen voor een eenvoudige, eerlijke en rationele architectuur, gebaseerd op de Engelse landelijke bouwtraditie. Het tijdschrift *The Studio* verspreidde in 1893 een artikel gewijd aan de ontwerpen van Voysey, waardoor de cottigestijl zijn intrede kende in het buitenland. In België was het onder andere Henry Van de Velde die zich door de beweging liet inspireren: eenvoud, rationaliteit en een natuurlijke leefomgeving droeg hij hoog in het vaandel. Vanaf het einde van de 19de eeuw kende de cottagearchitectuur zijn toepassing in de buitenverblijven van de welgestelde burgerij in de badsteden aan de kust. De cottage kwam

²⁷⁸ Alle citaten in dit hoofdstuk zijn afkomstig uit: S. WILLEMS, *Koksijde, een bewogen architectuurgeschiedenis*, 2006. Tenzij anders vermeld.

²⁷⁹ S. WILLEMS, *op.cit.*, p.85.

hier echter los te staan van elke context waaraan dit type aanvankelijk verbonden was. Hierdoor verloren bepaalde architecturale elementen hun oorspronkelijke functie. De eenvoud, die een uitgangspunt was van de cottages, was eveneens zoek in de Belgische exemplaren. De Belgische versies van de cottages werden groots –in de letterlijke zin van het woord– opgezette woonpaleizen voor de rijke elite met hun persoonlijk dienstpersoneel. Het enige wat deze woningen met de regionale, landelijke bouwkunst verbindt, zijn enkele vormgevingselementen (zoals bv. sierankers en de dominante uitwerking van het schoorstuk) en de gebruikte materialen: baksteen, hout en de rode dakpannen.²⁸⁰

*“Karakteristiek voor de cottagesstijl is de doordachte ruimte-indeling en de dialoog huis-omgeving.”*²⁸¹ De basis van de cottage was een rechthoekig grondplan die overzichtelijk werd verdeeld in verschillende leefruimtes. De bewust nagestreefde relatie van de natuurlijke omgeving met het binnenhuis werd architecturaal vertaald via in- en uitsprongen in het bouwvolume, zoals erkers, portalen, torens, balkons, loggia’s, enz. Deze elementen gaven het grondplan een asymmetrische vorm. *“De eerste cottages tellen vaak vier bouwlagen en meer”*. Dit was nodig, omdat het vaak ging om grote gezinnen met hun volledige equipe aan dienstpersoneel die de vakantiehuizen betrokken. Bel-etagetypes komen ook voor onder de cottages. Hierbij bevinden de dienstvertrekken zich op de begane grond of in een halfondergrondse kelderverdieping en in de kamers net onder het dak.

De daken van cottages zijn meestal beslaan meestal een groot volume en bestaan vaak uit een complexe combinatie van verschillende daktypes (een zadel-, mansarde-, schild- en wolvedak), waarbij de dakkapellen het pittoresk gehalte verhogen. *“Aangezien cottages niet over dakgoten beschikten, waren de daken vaak overkragend, ...”*. De toegangsportaaltjes van de woningen worden vaak bekroond met een apart lessenaars- of wolvedakje. Als rustiek element nam de haard een belangrijke plaats in, binnen deze gezellige vakantiehuizen. Daarom werd het schoorstuk sterk uitgewerkt of kreeg het een centrale plaats in het ontwerp van de villa.

Hout als warm materiaal, werd gebruikt voor de verfijnde afwerking van de in- en uitsprongen en de ramen en deuren. De vensters bestaan veelal uit schuiframen met roedeverdeling en aan weerszijden (beschilderde) luiken. Ook het interieur (vloeren, plafond, schouwmandel en binnendeuren) werd vervaardigd in hout, een materiaal dat past binnen het gedachtegoed van

²⁸⁰ Dit in tegenstelling tot de later toegepaste “hoevestijl” bij villa’s in badsteden, die heel sterk refereert aan de lokaal Vlaamse landelijke bouwstijl (cf. hoofdstuk III.5.3. Villa’s in Hoevestijl).

²⁸¹ WILLEMS, S., *Koksijde, een bewogen architectuurgeschiedenis*, 2006, p.86.

de *Arts-and-Craftsbeweging* omwille van de associatie met huiselijke geborgenheid en middeleeuws ambachtswerk.

Opvallend is dat elke cottage in de belle époque verschillend is. Dit doet de indruk wekken dat er nog geen geïndustrialiseerde productiemethoden bestonden (wat natuurlijk wel al het geval was).

Casus: villa “Zonnig Hoekje” (1912-1913)

Villa “Zonnig Hoekje” (vandaag villa “Ravensteen”, Koninklijk Plaats 7, Koksijde-bad) sluit aan bij de hierboven beschreven vormgeving van de eerste cottages uit de periode vóór de Eerste Wereldoorlog. Het was de allereerste gerealiseerde villa naar ontwerp van Camille Van Elslande en onmiddellijk al een mijlpaal in de carrière van de pas afgestuurde architect, zoals zal blijken uit onderstaande bespreking . De bouwplannen dateren uit 1912 en werden getekend in opdracht van de heer A. Pieraerts²⁸², “maatschappij bestuurder” uit Antwerpen. De bouwwerken van de woning vonden plaats in 1912-1913, waarna de vakantiewoning in 1914 in gebruik werd genomen door de eigenaar. In *Koksijde, een bewogen architectuurgeschiedenis*, een uitgave van de gemeente Koksijde, door auteur Sarah Willems, krijgt de villa volgende beschrijving: “*Villa Ravensteen, een monumentale getuige van de tijd waarin gefortuneerde vakantiegangers met hun dienstpersioneel de zomer aan de kust doorbrachten, ... Triomfantelijk troont de cottage boven op een duin, vlak bij de zee en het strand.*”²⁸³ Een eerste aspect dat inderdaad bijdraagt tot het indrukwekkende karakter van dit duinhuis is zijn ligging op de top van een duin. Dit is kenmerkend voor de oudste cottages aan de Belgische kust die meestal boven op een duin werden ingeplant, met zicht op zee.²⁸⁴ Automatisch straalt deze positie in het natuurlijke landschap superioriteit uit en wekt het ontzag op vanuit het perspectief van de omringende lagergelegen woonzone. Zo wilde de welgestelde burgerij zich dan ook uiteraard profileren. Dergelijke dominante ligging vroeg, vanuit dit streven naar representatie van de welgestelden, als vanzelfsprekend om een waardige en verfijnde architecturale uitwerking van de woning. Van Elslande bereikte dit vooral via het monumentale bouwvolume, doorbroken met vele vensters en bekroond met een

²⁸² De eventuele band tussen Pieraerts en Van Elslande is onduidelijk wegens het ontbreken van het projectdossier met briefwisseling in het *Provinciaal Archief West-Vlaanderen*.

²⁸³ S., WILLEMS, *Koksijde, een bewogen architectuurgeschiedenis*, p.89.

²⁸⁴ S., WILLEMS, *op.cit.*, p.86.

sierlijk wisselend dakenspel met overstekende dakrand en dakkapellen, typerend voor de cottagestijl.²⁸⁵

Foto 100: Villa “Zonnig Hoekje” (vandaag “Ravensteen”),
ligging op de top van een duin.
<http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/201185/beelden>
(09/05/2011)

Foto 101: Sierlijk afwisselend dakenspel van de villa met sprookjesachtige kasteelallures.
Eigen fotomateriaal (12/12/2010).

Camille Van Elslande legt een link naar de Vlaamse landelijke architectuur door het gebruik van een witgeschilderde baksteenbouw –hier en daar verlevendigd met accenten van pseudo-vakwerk– op gepekte plint, de steunberen aan de voet, de oculus (of het uilengat), de rode dakpannen, en de vensters met roedeverdeling en beschilderde luiken.

Een bakstenen steektrap leidt naar boven en splitst zich op richting dienst- en hoofdingang van de villa. Boven de dienstdeur die geflankeerd wordt door twee steunberen en die toegang geeft tot de keuken en de kleine voorraadkamers, prijkt het wapenschild van de huidige eigenaars. In dezelfde dienstdeurtravee prijkt een ronde oculus onder een getrapte overstek, die Van Elslande later ook toepast bij de arbeiderswoningen in tuinwijk “De Nieuwstad” te Veurne. De hoofdingang van de cottage wordt geaccentueerd door een houten art-nouveauegetint portaal die toegang geeft tot de bel-etage. De vakantiewoning vertoont via deze elementen een hiërarchische opbouw die afleesbaar is aan de gevel. Het afwisselende dakenspel is gevormd door een schildbedaking, onderbroken door al of niet afgewolfde puntgevels en dakkapellen. De overstekende en gebogen dakrand is onderaan beplankt en afgewerkt met consoles.

Het interne ruimtegebruik is verrassend en inventief uitgewerkt. Het centrale element waarrond alle ruimtes geschikt zijn, is de bordestrap, vormgegeven met rijkelijk houtgebruik. In tegenstelling tot een klassieke ruimteopbouw leidt de trap niet naar verschillende verdiepingen; elke kamer bevindt zich namelijk op een verschillend niveau, waardoor er een

²⁸⁵ Cottages kwamen tot stand onder Engelse invloed, maar het merendeel van deze villa's aan de Belgische kust bevatten verwijzingen naar de lokale bouwtraditie. S., WILLEMS, *Koksijde, een bewogen architectuurgeschiedenis*, p.89.

verdeling is in een soort entresols. Op de bel-etage bevindt zich enkel de grote woonkamer, verruimd door middel van de uitbouw van een driezijdige erker. Een paar treden op de trap duikt een kamer op, weer een enkele stappen hoger een volgende kamer, en zo loopt deze – ietwat desoriënterende– indeling door tot onder het dak.

Camille Van Elslande benaderde deze villa als een totaalkunstwerk, waarvan hij het volledige interieur (zowel vast als los) ontwierp. Hij had een voorliefde voor het materiaal hout en daar is het interieur getuige van.²⁸⁶ Door het royale gebruik van het donkere hout, maakt het interieur zelfs een nogal zware indruk en ademt het deels de sfeer uit van een jachtpaviljoen.

Foto 102: De centrale en indrukwekkende bordestrap die uitgeeft op entresols.
<http://forum.belgiumdigital.com/f70/villa-ravensteen-update-323708.html> (09/05/2011)

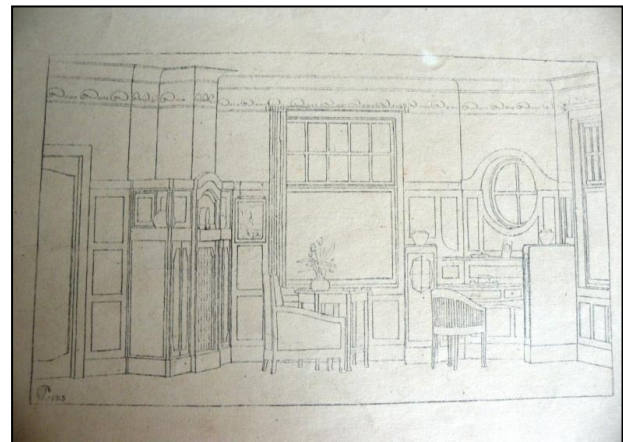

Foto 103: Ontwerp van oorspronkelijk interieur in woonkamer.
Ontwerptekening uit privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011).

In 1935 werd een garage geïnstalleerd in de versterkte voet van het gebouw door aannemer E. De Man uit Sint-Idesbald, zoals een inscriptie in de muur aangeeft. Twee jaar later werd het duinhuis in het zuidoosten uitgebreid door Camille Van Elslande, met de aanbouw van een annex bestaande uit twee kamers in opdracht van de toenmalige eigenaar, de heer ingenieur A.-J. Sander- Sacré. Deze aanbouw sluit volledig aan op het bestaande gebouw en is volledig geïntegreerd in de bestaande architectuur, waardoor er geen verstoring ontstaat in de stijl en vormgeving van het gebouw.

²⁸⁶ Verslag van gesprek met Anita Winnock, 17/03/2011. Bijlage I.

Foto 104: Camille Van Elslande bracht in potlood een schets aan van de aanbouw op een prentkaart.

Foto van oude prentkaart met schetstekening, eigen fotomateriaal (05/12/2010).

Foto 105: Uitzicht op de annex in zelfde bouwtrant, gerealiseerd door C. Van Elslande in 1937. Eigen fotomateriaal (12/12/2010).

De familie Sander was afkomstig uit Lille en veranderde de naam van de vakantiewoning in “Manoir de la Roche Jacquelin”, naar de romanfiguur Henri de la Roche Jacquelin uit de Franse literatuur. Tijdens de Tweede Wereldoorlog deed het gebouw dienst als Duitse uitkijkpost om een eventuele landing van de geallieerden te voorzien.

Het ontwerp van deze uiterst pittoreske villa wordt in het beschermingsdossier verkeerdelijk verbonden aan de (vermoedelijke) architect Gaston Lejeune (1885-1954)²⁸⁷, die verschillende cottages realiseerde in Koksijde in de belle époqueperiode. In de inventaris van het bouwkundig erfgoed van het *Vlaams Instituut voor Onroerend Erfgoed (VIOE)* is deze foute informatie overgenomen. Cultuurfunctionaris Sarah Willems brengt in haar publicatie echter een kritische noot naar voor: “In het beschermingsdossier wordt de naam Gaston Lejeune geopperd als antwoord op de vraag wie deze cottage ontworpen heeft. Wat bij een bezoek aan deze vakantiewoning in het oog springt, is de monumentaliteit van het gebouw, van de ruimtes, de deuren, de erker... Alles is veel grootser dan in de ontwerpen die we met zekerheid aan Lejeune kunnen toeschrijven.”

In de literatuur wordt de cottage lovend besproken. In *La Pointe Sèche* (nr. 8-9, 1913) gaat vooral lof uit naar de geslaagde integratie en inplanting van de villa in het natuurlijke landschap, de rust die de architectuur van dit gebouw uitstraalt en de interne ruimteverdeling:

²⁸⁷ Gaston Lejeune vestigde zich in Koksijde om in te spelen op de toenemende vraag naar vakantiewoningen. Tijdens het interbellum kende het oeuvre van Gaston Lejeune een groot aantal villa's in Koksijde-bad. Hij bleef doorheen zijn carrière de cottagearchitectuur trouw. S., WILLEMS, *Koksijde, een bewogen architectuurgeschiedenis*, p.85 en 114.

“Cette villa, agréablement campée au sommet d’une imposante dune, se détache en une silhouette heureusement proportionnée, sans aucune exarégation dans le contraste des saillies et retraits et il se dégage de cet ensemble, à la ligne diversifiée avec pondération, une impression de force calme. ...’l Habitation est d’une saine rusticité, bien en rapport avec le cadre sauvage particulier. ...notre ami [Camille Van Elslande] conforma les plans de sa Construction aux exigences diverses. En maintenant intacte la figuration du terrain, la diversité des niveaux qui résulta fut habilement utilisée et permit une separation discrete et pratique des chambres d’avec le hôte. ...est orienté largement vers la mer et le regard domine superbement l’horizon tandis que les chambres se découvre le vaste panorama des plages voisines.”²⁸⁸

Villa “Zonnig Hoekje” behoorde tot de eerste generatie villa’s die in Koksijde werden gebouwd. Deze badstad kende namelijk pas zijn uitbouw vanaf 1895, wat veel later is dan andere badplaatsen die ontstonden rond de helft van de 19de eeuw. In 1895 werd de Zeelaan aangelegd: de eerste verbinding tussen het rustige dorpje en het strand. Het gemeentebestuur besefte dat er een uitbouw nodig was van het wegennet en openbaar vervoer in functie van de ontplooiing van Koksijde als vakantieoord voor de rijke burgerij uit het binnenland. De Zeelaan groeide uit tot de belangrijkste slagader van de stad, waarlangs de eerste winkels en hotels zich vestigden. In 1896 begon men te investeren in de Zeedijk, waar toen de eerste villa’s het licht zagen. Het allereerste gebouwtje in Koksijde-bad –waar villa “Zonnig Hoekje” zich bevindt–, het in hout opgetrokken “Chalet des Bains”, kwam er een jaar later. De eerste hotels, zoals het “Hotel Terlinck” aan de Zeedijk, dateren van rond 1905. De *Société civile des dunes d’Oostduinkerke et de Coxyde* legde wegen aan en verkocht in 1905 haar gronden aan de Franse promotor A. Blicck, die ze verder verkavelde. Welgestelde burgers konden op die manier een perceel opkopen om er een villa te laten neerzetten. Een wervende tekst uit omstreeks 1910 van de *Société Anonyme de la Plage de Coxyde* –een andere maatschappij die duingronden in Koksijde verkocht– eindigt met de volgende woorden: *“Voilà de quoi engager bien des personnes à s’intéresser à l’avenir de notre magnifique littoral, et spécialement à une des dernières venues parmi nos stations balnéaires, à Coxyde, dont on verra, d’ici peu années, le développement s’opérer avec une rapidité encore insoupçonnable à ce jour”*. Rond de jaren 1910 was er dus een enorme

²⁸⁸ S., WILLEMS, *Koksijde, een bewogen architectuurgeschiedenis*, p.81. Alle citaten in dit hoofdstuk komen uit deze publicatie.

bouwbedrijvigheid in Koksijde die in volle ontwikkeling was. In deze context zag villa “Zonnig Hoekje” het levenslicht.

In het chronologisch overzicht van het bouwkundig erfgoed in Koksijde worden er slechts acht belangrijke cottages –voornamelijk rijwoningen– vermeld die dateren uit de periode vóór 1912 (het ontwerpjaar van villa “Zonnig Hoekje”).²⁸⁹ Hieruit kan geconcludeerd worden dat dit alleenstaande, monumentale en –alleen al omwille van zijn ligging– opvallende duinhuis hoogstwaarschijnlijk van beeldbepalend belang is geweest voor de latere –ook naoorlogse– cottagearchitectuur in Koksijde.

Aan de hand van deze villa, die één van de allereerste ontwerpen was van Camille Van Elslande, meet de kersverse zelfstandige architect (sinds 1912) zich meteen al een respectabele status aan als vakkundig bouwmeester. De idealen waarover Van Elslande schreef in zijn betoog over de villa-architectuur aan de kust in 1912 (“L’architecture de nos plages”, uit: *La Pointe Sèche*), net vóór hij dus begon aan het ontwerp van deze villa, komen volledig tot hun recht in deze pittoreske en tegelijk majestueuze cottage. De nuttigheid van de architectuur vertaalt zich in de praktische ruimteopbouw. Doordat alle kamers uitgeven op de trap, als centrale spil in het huis, is een vlotte circulatie mogelijk.

De gehanteerde materialen zijn van hoge kwaliteit en zijn zichtbaar in de constructie, terwijl de gevelopbouw een veruitwendiging is van de interne indeling. Deze aspecten dragen bij tot het “waarachtige” karakter dat de architect nastreefde. Om het geheel ten slotte op te heffen tot een esthetische ervaring, zorgde Camille Van Elslande voor een sierlijk lijnenspel en hier en daar wat extra pittoreske accenten zoals het pseudo-vakwerk.

Dit werk is uniek in het oeuvre van de Veurnse architect. In de periode na de Eerste Wereldoorlog komt hij niet meer terug op dergelijke authentieke cottagearchitectuur. Dit is logisch aangezien deze stijl eigen was aan de belle époque. In het interbellum maken de traditionele cottages steeds meer plaats voor cottages met eigentijdse art-deco-invloeden.

Villa “Zonnig Hoekje” vormt een meesterwerk, niet enkel binnen de categorie van de villa-ontwerpen, maar binnen het gehele oeuvre van Camille Van Elslande. Erfgoedonderzoekster S. Willems schrijft volgende besluitende woorden over villa “Ravensteen”: *“Het rijkelijk houtgebruik bij de uitwerking van de bordestrap kunnen we als een unicum in de Koksijdse architectuurgeschiedenis bestempelen. Deze villa heeft kasteelallures die eerder uitzonderlijk zijn voor de cottages aan de Belgische kust.*

²⁸⁹ Dit overzicht wordt gegeven in de publicatie *Koksijde, een bewogen architectuurgeschiedenis*, door Sarah Willems.

III.5.2. Cottagearchitectuur in het interbellum²⁹⁰

De latere cottagearchitectuur in het interbellum wordt gekenmerkt door zowel een voortzetting van de elementen uit de belle époque (zoals het behoud van de typische in- en uitsprongen) als door een evolutie in vormgeving gedurende de jaren 1920-1930. Deze evolutie impliceert enkele veranderingen. Ten eerste werden de bouwvolumes kleiner omwille van het democratiseringsproces in het kusttoerisme.²⁹¹ De bel-etageverdieping viel weg en de daken werden eenvoudiger en minder volumineus. Ook de proporties wijzigden: de cottages in het interbellum waren laag en breed in vergelijking met de voorgangers die eerder relatief hoog en smal waren²⁹². Het waren dan ook niet meer louter de welgestelde burgerij en hun dienstponeel die kwamen verblijven aan de kust. Het bredere publiek had nu ook zijn weg gevonden naar de badsteden en wilde er een nederig vakantiestulpje opzetten. Een derde belangrijke verandering vindt plaats op vlak van het materiaalgebruik. In de jaren 1920 deed gegoten cement zijn intrede en ging het deels het hout vervangen voor de bovendorpels en het pseudo-vakwerk. In de jaren '30 ging men dit materiaal ook gebruiken voor de uitwerking van erkers, balkons en pijlers van voorportalen –“*de fragiele houten pijlers uit de belle époque verdwenen voorgoed*”. Verder maakten de S-vormige dakpannen plaats voor mechanisch vervaardigde dakpannen, en de gele polderbaksteen voor grijze zandkalksteen. Een laatste, maar daarom niet minder belangrijk element die mede verantwoordelijk was voor een vormelijke wijziging van de cottages, is de invloed van de art decoarchitectuur. Door de integratie van deze stijl in de cottagearchitectuur, werden de villa's hoekiger en decoratiever van uitzicht. De hoekige vormgeving kwam tot uiting zowel in het grondplan, de bouwvolumes, als in de decoratieve details. De gevarieerde en speelse decoratieve elementen werden vooral in pijlers van voorportalen, balkonleuningen en vensters uitgewerkt. Sarah Willems schrijft: “*Het lijkt wel alsof deze art-decovormtaal ertoe moest bijdragen om de vrolijke en vrije vakantiebestemming in architecturale termen om te zetten.*”

²⁹⁰ De inleiding (en citaten) van dit hoofdstukje is (zijn) gebaseerd op: S., WILLEMS, *Koksijde, een bewogen architectuurgeschiedenis*, 2006.

²⁹¹ “*Het interbellum wordt gekenmerkt door een ommekeer in de economie van de kustgemeenten. Het kusttoerisme kwam binnen het bereik van een breder publiek, waardoor het aantal vakantiegangers tijdens de zomermaanden fel toenam.*”

²⁹² Voorbeelden van lange en smalle cottages in het oeuvre van C. Van Elslande zijn de drie (waarvan één eenheidsproject bestaande uit twee villa's) wederopgebouwde villa's uit de jaren 1920, op de Zeedijk van Nieuwpoort die inmiddels afgebroken zijn. Zie oevrecatalogus nrs. A61, A62 en A63.

Twee ontwerpen van Van Elslande die een duidelijke illustratie zijn van de schaalverkleining en de subtiele invloed van de art deco bij de cottages in het interbellum, zijn villa “Rustoord” (1928-1929) in de Bugeaudlaan nr. 3 te Koksijde en een villa (naam onbekend, 1932-1933) in opdracht van J. Holemans te Koksijde.

Foto 106 (onder): Villa “Rustoord” (1928-1929), Bugeaudlaan 3, Koksijde. Kenmerkend voor deze villa zijn de witgeschilderde knikgevels en het dakenspel. Eigen fotomateriaal (14/12/2010).

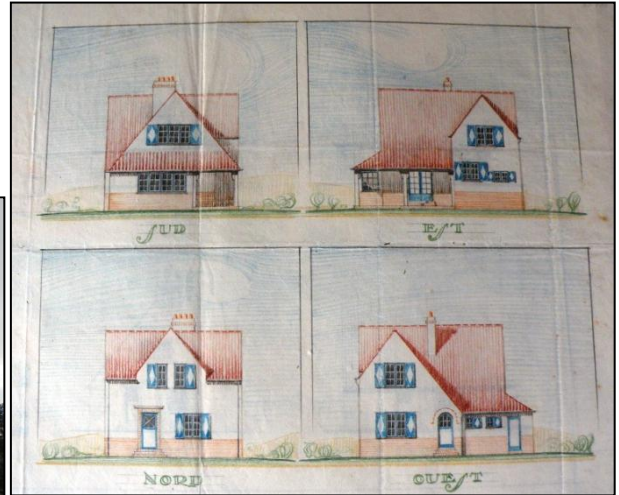

Foto 107 (boven): Villa (1932-1933) in opdracht van J. Holemans te Koksijde (toestand onbekend). Typend zijn de driehoekige bouwvolumes en het afwisselend dakenspel. Privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011).

De kleinere schaal en de hoekige vormgeving vallen het allereerst op bij deze ontwerpen. Het hoekige karakter wordt vooral gevormd door de dakbelijningen. In de vier gevelkanten van de villa “Holemans” in Koksijde komt telkens de driehoek terug die vorm geeft aan een verschillend bouwvolume. Bij villa “Rustoord” past Van Elslande spitse knikgevels toe die extra benadrukt worden in het omlijnende baksteenmetselwerk. Een sobere, geometrische decoratie is te zien onder de geveltop. De uitwerking van de overige architecturale aspecten van deze twee villa’s blijft eerder trouw aan de belle-époquetraditie, gezien het afwisselende dakenspel en het ambachtelijke materialengebruik van baksteen, rode dakpannen en hout voor de ramen en pittoreske luiken.

Villa “Les Pins” (1925) in de Witteberglaan in De Panne vormt een categorie op zich omwille van zijn unieke architecturale programma.²⁹³ Door de vermenging van een cottagearchitectuur met accenten uit de art deco, vormt het geheel een levendige en ingenieuze constructie. Het rustieke en pittoreske karakter wordt bereikt via de traditionele

²⁹³ Zie oeuvrecatalogus nr. A8.

elementen als: de vensters met hun luikjes, de witgeschilderde baksteenbouw met sierankers, het afwisselend dakenspel met rode dakpannen en de opvallende schoorstukken. De ingenieuze opbouw van de voorgevel, gebaseerd op een grote driehoeksvorm, die herhaald wordt in de aanbouw van de garage, wekt echter een art deco-invloed op, evenals de vormgeving van de onderste bouwlaag. Deze bouwlaag is uitgewerkt in geometrisch baksteenmetselwerk dat doorbroken wordt met enkele hoekige natuurstenen elementen, met name de aanzetstenen van de boogvormige garagepoort en deuropening. De uitwerking van de bovenliggende bouwlagen ligt in de lijn van de cottigestijl.

Het rationalisme dat Camille Van Elslande zo hard nastreeft in zijn architectuur, komt bij deze casus volledig tot uiting. De gevelstructuur is op een “eerlijke” manier opgebouwd: de raamopeningen verschillen van grootte, waaruit de hiërarchie van de verschillende inwendige ruimtes is af te lezen.

Foto 108: Imposante voorgevel met een subtiele art deco-invloed van villa “Les Pins” (1925), Witteberglaan 13, De Panne.
Eigen fotomateriaal (14/12/2010).

Foto 109: Erkervormig toegangsportaal van villa “Les Pins” met art-decovormgeving in geometrisch baksteenmetselwerk en hoekige aanzetstenen in natuursteen.
Eigen fotomateriaal (14/12/2010).

Van Elslande paste de vormgeving van de kustvilla ook toe op een appartementsgebouw. “Castel Mino” (1930) in de A. Dumontlaan 29 in de Panne bestaat uit verschillende appartementen.²⁹⁴ De architectuur van dit complex in uitgesproken art-deco-stijl vormt een ingenieus en speels geheel van hoekige in- en uitsprongen die in elkaar overlopen en als een puzzel in elkaar passen. De basis bestaat uit een rechthoekig volume waarop allerlei uitbouwen in hoekige vormen werden aangebracht: erkervormige traveeën, een zeszijdige hoektoren met spitse bekroning en verscheidene wolfdakjes boven deuren en balkonnen. Het

²⁹⁴ Cf. oeuvrecatalogus nr. A5.

basteenmetselwerk in afwisselend verticale en horizontale richting, de geomterische patronen in de balkonleuningen, de kunstig geplaatste aanzetstenen, maar ook de vormgeving van de centrale buitentrap, dragen bij tot het pittoreske gehalte van de villa. De decoratie is niet “kunstmatig” aangebracht, maar is inherent aan de constructies. De gevel geeft bovendien uitdrukking aan de inwendige structuur van de woning. De langwerpige ramen in de centrale travee zijn in trapvorm gepositioneerd en geven zo het verloop aan van de inwendige trap. Dit gegeven is schatplichtig aan het toegepaste rationalisme van Camille Van Elslande.

Het gebruik van baksteen, het afwisselende dakenspel en de vele in- en uitsprongen verwijzen enigszins nog naar de cottgearchitectuur, maar verder neemt de art decostijl volledig de overhand. De traditionele rode dakpannen hebben plaats geruimd voor een leien bedaking en het “nieuwe” materiaal, het gegoten cement, dat vooral opvalt in de uitwerking van de balkonleuningen, heeft zijn intrede gedaan in dit gebouw. De Veurnse architect was dus in 1930 bij één van de eersten om dit materiaal toe te passen voor de decoratieve elementen van villa “Castel Mino”. Dit wijst erop dat Camille Van Elslande steeds meeding met de nieuwe ontwikkelingen in de bouwsector en een echte vooruitgangdenker was.

Foto 110: Ontwerptekening van voorgevel van villa “Castel Mino” (1930) in De Panne. Archief Van Elslande, dossier 9i, kaart 734-744, Provinciaal Archief West-Vlaanderen. Eigen fotomateriaal (20/03/2010).

Dit complex is van een zodanige omvang, originaliteit en verfijning, dat er mag gesproken worden van een waar prestigeproject waarin Van Elslande zijn idealen nastreeft en zijn kundigheid tentoonspreidt. Camille Van Elslande heeft dan ook maar één dergelijke villa verwezenlijkt. Villa “Castel Mino” is dus qua specifieke vormgeving uniek binnen zijn oeuvre.

Foto 111: (onder): Centrale travee met puntgevel van villa “Castel Mino” (1930) met opvallende toegangstrap en getrapte vensterpositie. Eigen fotomateriaal (15/11/2010).

Foto 112: Oostgevel van villa “Castel Mino” (1930) met geometrisch uitgewerkte balkonleuningen in gegoten cement. Eigen fotomateriaal (15/11/2010).

Een voorbeeld van de latere cottagestijl met art-deco-invloed is Van Elslandes allerlaatste villaontwerp (in 1937-1938) dat zich in de Koninginnelaan in Koksijde-bad bevindt. De villa kreeg de naam “Nawouny” (vandaag: “Vue au vent”) en werd gebouwd in opdracht van de neef van de architect.²⁹⁵ Naar het einde van Camille Van Elslandes carrière toe, is er een algemene versobering in zijn architectuur merkbaar, zo ook binnen de typologie van de villa’s. Villa “Nawouny” is hier een voorbeeld van.

De architecturale vormgeving van deze villa is wat hybride, in die zin dat ze een mengvorm is van de cottagestijl en de art deco. Deze mengvorm is in zijn kern te herleiden tot een afwisseling van hoekige en ronde vormen. Het volumineuze dak met rode pannen, de boogvormige muuropeningen en de uit de kluiten gewassen erker, die een dominante rol opeist in de volumeopbouw, sluiten aan bij de cottgearchitectuur. De hoekige vormentaal van de art deco is echter ook herkenbaar in onder andere de erker, de afdakjes en de strakke gevel- en dakbelijning.

²⁹⁵ Zie hoofdstuk IV.2. Opdrachtgevers.

Foto 113 (boven): Zicht op villa “Nawouny” (1937) met afwisselend vormenspel tussen de hoekige vorm van de erker en de ronde boogvelden op pijlers. Eigen fotomateriaal (14/12/2010).

Foto 114 (onder): Voorgevel van de villa in de Koninginnelaan 39 te Koksijde. Opvallend is het contrast tussen de witte kleur van het gegoten cement en het gele baksteenmetselwerk.

Eigen fotomateriaal (14/12/2010).

De vorm van de erker is deels afgerond, deels hoekig, wat de art-decogetinte volumes bij cottages kenmerkt. Kenmerkend voor de jaren '30 is het gebruik van gegoten cement voor de omlijsting van de erker, de pijlers en de boogvelden. Ook de voorgevel bestaat grotendeels uit dit materiaal, terwijl de onderste bouwlaag van de woning in baksteen is uitgewerkt. De witte accenten steken af tegen de smalle, gele gevelbaksteen dat met wijde voegen is gemetseld.²⁹⁶ Net als de wit gecementeerde muurgedeelten is de hoekige vormgeving typisch art deco.²⁹⁷

Het vormenspel tussen de hoekige vorm van de uitgesproken erker en de ronde boogvelden op de pijlers van de galerij, zorgt voor lichtheid en dynamiek in de constructie. De afwisseling van de contrasterende gebruikte materialen vormt samen met de rode kleur van het dak een aangenaam alternerend kleurenspeel.

Een andere villa in gelijkaardige stijl (naar ontwerp van Camille Van Elslande) is villa “Les Petits Lapins” (1937) in de Middenlaan te Oostduinkerke.²⁹⁸

²⁹⁶ Ook dit is een typisch kenmerk in de architectuur van de jaren 1930. S., WILLEMS, S., *Koksijde, een bewogen architectuurgeschiedenis*, p.125 en 127.

²⁹⁷ Voor dergelijke villa's aan de kust in de jaren 1930 weliswaar.

²⁹⁸ Zie oeuvrecatalogus nr. A47.

III.5.3. Villa's in Hoevestijl²⁹⁹

Naast de internationale Engelse rurale vormgeving van de cottage ontstond in het interbellum een regionalistische variant binnen de typologie van de villa's.³⁰⁰ De Engelse invloed van de cottagearchitectuur ruimde plaats voor een imitatie van lokale hoeves en traditionele vissershuisjes. Op die manier verrezen er rustieke "pseudo-hoeves" in de villawijken van de Belgische kuststeden. *"Deze "hoevestijl" kende haar grote doorbraak na 1934, het jaar waarin Jozef en Luc Viérin een imitatiehoeve ontwierpen als buitenverblijf voor koning Leopold III in Knokke."*³⁰¹ Het kleurenpalet (wit, groen, zwart en rood) van deze villa's grijpt terug naar dat van de vissershuisjes en de hoeves op het Vlaamse platteland. De bakstenen muren zijn steeds wit geschilderd met onderaan een zwarte gepekte plint, zoals traditioneel aanwezig bij Vlaamse polderhoeves. De zadeldaken zijn met de traditionele rode dakpannen bekleed. De beschilderde luikjes ter bescherming van de vensters mogen bij dergelijke villa's in hoevestijl eveneens nimmer ontbreken.³⁰²

Een duidelijk voorbeeld van een villa in hoevestijl, ontworpen door Camille Van Elslande, is villa "Berenhof" (huidige naam) uit 1935-1936 in de Blanchelaan 6 te Oostduinkerke.³⁰³ Deze villa kan opgevat worden als een echte "pseudo-hoeve" en bevat alle typische elementen: de Vlaamse zadeldaken met de traditionele rode dakpannen, de witgeschilderde baksteenbouw met muurankers en zwarte plint, de rechthoekige vensters met roedeverdeling en wit-groen geschilderde zijluiken en de steunberen op de hoeken van het bouwvolume. Op de top van de voorgevel prijkt zelfs een klokkentorentje –dat bij oude hoeves gebruikt werd om de schafttijden aan te kondigen. Het rurale karakter van deze villa is zeer sterk geaccentueerd en uitgewerkt. Alweer pikte Camille Van Elslande snel in op de nieuwe architectuurtendens. Hij probeert zo getrouw mogelijk de vormgeving van een hoeve te benaderen. Hierbij toont de Veurnse architect dat hij afstand kan nemen van zijn persoonlijke architecturale idealen zoals de veruitwendiging van de inwendige structuur. Dit toont enigszins de professionaliteit, flexibiliteit en veelzijdigheid aan van Camille Van Elslande als

²⁹⁹ De benaming "hoevestijl" is overgenomen uit de publicatie van Sarah Willems: *Koksijde, een bewogen architectuurgeschiedenis* (2006). De naam verwijst naar de imitatie bij villabouw van de Vlaamse rurale bouwstijl van hoeves, vandaar de afgeleide naam "hoevestijl".

³⁰⁰ Het woord "expliciet" wordt hier gebruikt om het nuanceverschil aan te tonen tussen de cottigestijl en de hoevestijl. De hoevestijl grijpt expliciet terug naar de lokale landelijke architectuur en brengt "pseudo-hoeves" voort, terwijl de cottages ook rurale aspecten in zich dragen (de rode dakpannen, witgeschilderde baksteenbouw, vensterluiken, sierankers, schoorstukken en soms zelfs steunberen) maar niet met de bedoeling om de landelijke bouwstijl te imiteren. Dit laatste is wel het geval bij de villa's in hoevestijl.

³⁰¹ S., WILLEMS, *Koksijde, een bewogen architectuurgeschiedenis*, p.146.

³⁰² WILLEMS, S., *op.cit.*, p.146.

³⁰³ Zie oeuvrecatalogus nr. A44.

architect. Hij weet zich bij elke opdracht aan te passen aan de gegeven context en situatie en stemt de bouwstijl daar volledig op af. Het toepassen van zijn “persoonlijke voorkeurstijl” met een meer rationalistische vormentaal (zoals bij villa “Les Pins”), zou bij deze “pseudo-hoeve” misplaatst zijn en dat besepte de architect ten volle. Van Elslande was bovendien dé uitgelezen architect voor dergelijke opdracht, gezien zijn grote ervaring met hoeveconstructies bij de wederopbouw in de jaren '20. Het “Berenhof” is echter uniek in zijn stijl, als villa binnen het oeuvre van Camille Van Elslande.

Foto 115 (boven): Zicht op west- en noordgevel van de “pseudo-hoeve” met witte bakstenen gevels en opvallende vensterluiken, Blanchelaan 6, Oostduinkerke. Eigen fotomateriaal (14/12/2010).

Foto 116 (onder): Voorgevel van villa “Berenhof” te Oostduinkerke. Het rurale karakter is direct merkbaar bij deze expliciete immitatie van een hoeve. Eigen fotomateriaal (14/12/2010).

Een andere Veurnse architect, Charles Schaessens, ontwierp bovendien ook dergelijke villa's in hoevestijl. Schaessens was bevriend met Camille Van Elslande.³⁰⁴ Een wederzijdse beïnvloeding of een parallel in de architectuur van beide bouwmeesters kan binnen deze typologie dus mogelijk zijn.

³⁰⁴ Verslag van gesprek met Ivan Winnock, 03/03/2011, Sasstraat 7, Veurne. Bijlage II Charles Schaessens woonde te Veurne en was werkzaam in de eerste helft van de 20ste eeuw. “Hij tekende de plannen voor het voormalige gemeentehuis van Koksijde-dorp, de Hoge Blekkermolen en daarnaast voor een aantal villa's”. S., WILLEMS, *Koksijde, een bewogen architectuurgeschiedenis*, p.146.

III.5.4. Besluit

In de periode tussen 1912 (eerste ontwerp van villa) en 1937 (laatste ontwerp van villa) is er, zoals is gebleken, een evolutie te zien in de bouwontwerpen van de kustvilla's binnen het oeuvre van Camille Van Elslande. De evolutie voltrekt zich vooral op vlak van de toegepaste stijlen. De architect gaat mee met de eigentijdse stijlen: in de belle époque is dat de cottagearchitectuur, in het interbellum is dat een mengvorm van de art deco.³⁰⁵ Deze laatste stijl maakt op zich een interne evolutie door: van subtiele, ietwat “aarzelende” art-decotoepassingen in de jaren '20 (bv. villa “Les Pins”) naar een tot in de kern uitgezuiverde art deco in de jaren '30 (bv. villa “Nawouny”). Een sprekende illustratie hierbij, is de vergelijking tussen de eerste ontworpen villa (villa “Zonnig Hoekje”, 1912) en zijn laatste ontworpen villa (villa “Nawouny”, 1937). Hoewel ze zich qua ligging letterlijk vlakbij elkaar bevinden (zo'n 120 meter in vogelvlucht), liggen ze mijlenver van elkaar qua architecturale vormgeving en constructie.³⁰⁶ Ondanks het feit dat Van Elslande een echte vooruitgangdenker is, en dus meegaat met de nieuwste bouwtechnologieën, blijft hij doorheen zijn hele oeuvre stevast trouw aan het baksteenmetselwerk als belangrijkste bouw materiaal –ook in zijn modernistische ontwerpen.³⁰⁷

³⁰⁵ Dit impliceert echter niet dat Camille Van Elslande zich krampachtig “vasthoudt” aan de modestijl van het moment. Zo zijn er vele voorbeelden waarbij hij in een overeenkomende periode bv. een modernistische woning en een villa in traditionele hoevestijl ontwerpt. Bijvoorbeeld de modernistische woning in de Ieperse Steenweg nr. 4 uit 1933 (cf. oevrecatalogus nr. A88) tegenover villa “Berenhof” uit 1935 (cf. oevrecatalogus nr. A46).

³⁰⁶ Villa “Zonnig Hoekje” is gelegen op de Koninklijke Plaats nr. 7, villa “Nawouny” situeert zich in de Koninginnelaan nr. 39 te Koksijde-bad.

³⁰⁷ Zie hoofdstuk III.1.3.

III.6. OVERIGE ONTWERPEN

III.6.1. Inleiding

De activiteiten van Camille Van Elslande gingen verder dan het ontwerpen van het gamma aan bouwprojecten dat in de voorgaande hoofdstukken werd besproken. Deze realisaties kunnen worden gerekend tot de “hogere vormen” van architectuur, maar Camille Van Elslande legde zich ook toe op “lagere” typologieën en meer bescheiden ontwerpprojecten. Hieronder worden gebouwen van puur functionele aard verstaan, zoals loodsen, garages, stapelplaatsen (bv. een kolenmagazijn), werkruimtes en dergelijke.

Tot een andere categorie in de ontwerppraktijk behoren de winkelpuien in art nouveau en art decostijl. Vooral vanwege handelaars gevestigd op de Grote Markt en in de Ooststraat te Veurne, kwam er vraag naar verfraaiende vitrines voor hun handelszaken.

Verder deinsde Camille Van Elslande niet terug voor herstellings- en verbouwingswerken zoals uitbreidingen en voorgevelaanpassingen. Verschillende eigenaars van vroeger gerealiseerde ontwerpen bijvoorbeeld, gaven Van Elslande de opdracht om bepaalde aanpassingen door te voeren, zoals het uitbreiden van hun woonhuis met een garage –die voorheen nog niet voorzien was gezien de auto-industrie nog in haar kinderschoenen stond. In verschillende gevallen kwam er ook vraag naar gevelverfraaiingen, vooral in het centrum van de stad Veurne.

Ook op zijn minst gezegd vermeldenswaardig, zijn de vele interieurontwerpen van de hand van de architect. Verschillende villa's en woonhuizen toverde Van Elslande om tot ware totaalkunstwerken waarbij alles, zowel de exterieurelementen (zoals brievenbus, buitenlampen en smeedijzeren hekwerk) als het vaste én losse interieur, tot zelfs de glas-inloodramen en het hang- en sluitwerk van de deuren, zorgvuldig werd uitgetekend door de architect. Hij voelde zich dus thuis in de ontwerppraktijk van verscheidene kunstnijverheidstakken.

Andere scheppende activiteiten waarmee Camille Van Elslande zich inliet, waren onder andere het ontwerp van grafzerken, herdenkingstekens en het grafisch ontwerp van posters.

III.6.2. Industriegebouwen

Tot de categorie van de industriegebouwen worden typologieën zoals garages, loodsen en werkplaatsen gerekend. Camille Van Elslande ontwierp een achttal dergelijke gebouwen. In vele gevallen situeerden ze zich in de omgeving van de Loovaart en de Duinkerkevaart te Veurne, waar de industriële bedrijvigheid zich concentreerde.

In de C-lijst van de oeuvrecatalogus staan deze bouwprojecten van puur functionele aard opgelijst. Hoewel bij dergelijke realisaties een eenvoudige en eerder ruwe architecturale uitwerking verwacht wordt, weet Camille Van Elslande, zelfs bij deze banale typologieën, een persoonlijke stijltoets toe te voegen, waardoor de architectuur zich verheft boven het alledaagse en soms zelfs de sierlijke en verfijnde afwerking benadert van een woonhuis.

Een ontwerp dat echter met kop en schouders boven alle andere industriële realisaties uitstak, was de voormalige suikerfabriek (1923) in de Vaartstraat te Veurne. De suikerfabriek kwam tot stand in opdracht van de “Sucrerie de Warneton”. Oorspronkelijk was er in 1893 een suikerfabriek gebouwd te Waasten. Deze fabriek werd echter vernield tijdens de Eerste Wereldoorlog. *“Na de bevrijding keek men uit naar een gunstiger ligging en vond men die in Veurne, als centrum van de polderstreek”*.³⁰⁸ In 1923-1924 vatten de bouwwerken van de nieuwe suikerfabriek –n.o.v. Camille Van Elslande– aan op de site van de voormalige landerijen van de Sint-Niklaasabdij. De fabrieksvolumes kwamen tot stand in een sierlijke, maar sobere art decostijl waarvan vooral de hoekige vormgeving van de langgerekte vensternissen een uiting zijn. Reeds vanaf eind 1924 waren de gebouwen gebruiksklaar en kon de eerste bietencampagne doorgaan. De suikerfabriek S.F. (*Sucrerie Furnoise*) *“draaide van begin oktober tot begin december op volle toeren om de suiker uit de suikerbieten te trekken.”*³⁰⁹ Het bietenseizoen was een hele gebeurtenis: duizenden tonnen bieten werden met paard en kar, per (tram-)spoor en via binnenschepen – dankzij de ligging aan de Loovaart– aangevoerd. *“Er was zelfs mogelijkheid tot het huren van platte boten welke met mankracht in de kleinere vaarten tussen de velden werd getrokken.”*³¹⁰ De nabijheid van spoor en kanalen was trouwens een extra troef om de suikerfabriek in Veurne te vestigen. Het boekje *Veurne in oude prentkaarten* beschrijft een sfeerbeeld van de fabriek in z'n

³⁰⁸ C., IGODT, S., CLAESSENS, Onuitgegeven masterproef: *Ruimtelijke visie voormalige suikerfabrieksite en omgeving te Veurne*, 2006-2007, p. 36.

³⁰⁹ *Veurne in oude prentkaarten II*, p. 78.

³¹⁰ C., IGODT C., S., CLAESSENS, Onuitgegeven masterproef: *Ruimtelijke visie voormalige suikerfabrieksite en omgeving te Veurne*, 2006-2007, p. 36.

oorspronkelijke staat: “In de avondstond waren feerisch ontelbare lichten die het uitgestrekte werkerrein een sprookjesachtige aanblik gaven, en men hoorde het snelle voortkabbelen van de bieten in de smalle geulen, gezoem en gestamp der krijssende wielen van de ophaalbakken van de kalktoren en zag in de schuddende en klapwiepende schaduwen van de vensters het onuitputtelijk neerdwarrelen van de pulp.”³¹¹ De suikerfabriek werd de eerste industriële speler van betekenis in Veurne.³¹² De fabrieks- en seizoenarbeiders namen hun intrek in de nabijgelegen tuinvijk *de Nieuwstad* –die in de praktijk meer een arbeiderswijk dan een tuinvijk was. Halverwege de jaren 1930 werd de verwerking van de bieten meer gemechaniseerd, waardoor de werkloosheid toenam.³¹³ In 1951 o.a. werd de fabriek verder uitgebouwd met de komst van een eerste suikerkoker. De suikerfabriek die de Veurnse economie sinds heel lange tijd weer nieuw leven inblies, werd een “baken” voor de stad en haar omgeving, zowel fysiek als symbolisch. De suikerfabriek bleef tot in de jaren 1990 jaarlijks systematisch uitbreiden.

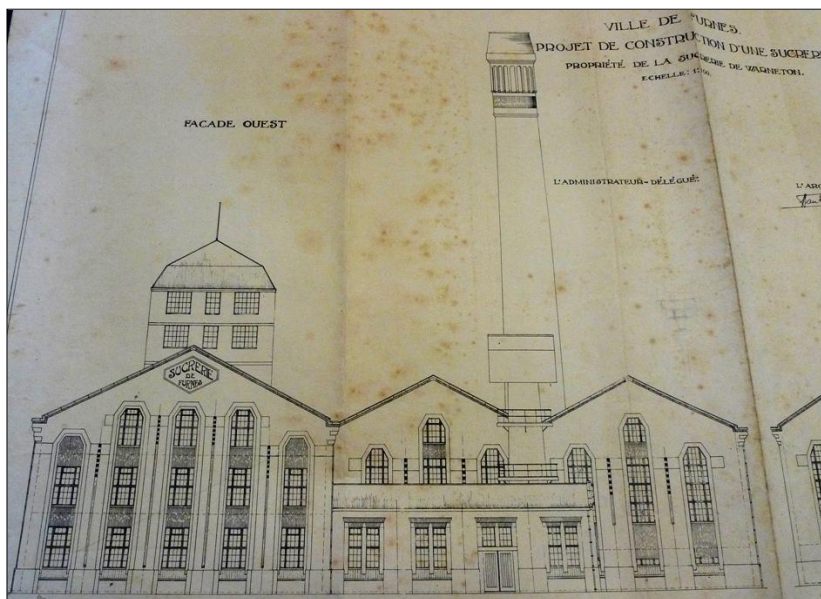

Foto 117: Ontwerpplan van westgevel van de suikerfabriek “de Warneton”.
Archief Van Elslande/2009/P.B./13d en K878-890

Een ander voorbeeld dat duidelijk illustreert dat Van Elslande zelfs bij deze puur functionele gebouwen een sierlijke vormgeving nastreefde, is de voormalige loods die zich in de Brugse Steenweg te Veurne bevond, in de nabijheid van het spoorwegstation.³¹⁴ Camille Van Elslande ontwierp deze bouwmaterialenloods met bijhorende werf en atelier in (vermoedelijk) 1945 in opdracht van stenenbewerker en tevens handelaar in bouwmaterialen A. Vandewalle

³¹¹ M., MESSIAEN, *Veurne in oude prentkaarten*, Zaltbommel, Europese bibliotheek, 1996, p.78.

³¹² C., IGODT, S., CLAESSENS, *Onuitgegeven masterproef: Ruimtelijke visie voormalige suikerfabrieksite en omgeving te Veurne*, 2006-2007, p. 13.

³¹³ M., MESSIAEN, *Veurne in oude prentkaarten*, Zaltbommel, Europese bibliotheek, 1996, p.78.

³¹⁴ Zie oeuvrecatalogus nr. C5.

– Vanneste. De loodsen dienden als opslagplaats voor de verschillende steensoorten waarmee de eigenaar werkte. Ondanks het functioneel karakter van dit project, werkte Van Elslande een vormgeving uit met subtiële decoratieve elementen die een art deco- inslag vertoonden. Zoals hij in zijn verschillende betogen heeft uiteengezet ging het echter niet om decoratie die kunstmatig bovenop de constructie werd aangebracht: ze maakte deel uit van de constructie zelf –zoals Van Elslande in zijn betogen had uiteengezet. De hoekstukken uitgewerkt in krulmotief, de vormgeving van de regenbuizen die de poorten omlijnen, het kunstige hang- en sluitwerk van de loodsdeuren en het kleurrijke metselwerk dragen bij tot een verfijnd en sierlijk, maar toch sober geheel. Andere voorbeelden in deze categorie van bouwprojecten zijn onder andere een stapelplaats in verzorgd baksteenmetselwerk in opdracht van de *nv Noordermetaalhandel* in de Duinkerkestraat³¹⁵, een garage in de Nieuwpoortsekeiweg met opschrift in een art-deco- lettervormgeving³¹⁶ en een werkplaats in art decostijl als uitbreiding van een woonhuis in de Rozendalstraat³¹⁷ te Veurne.

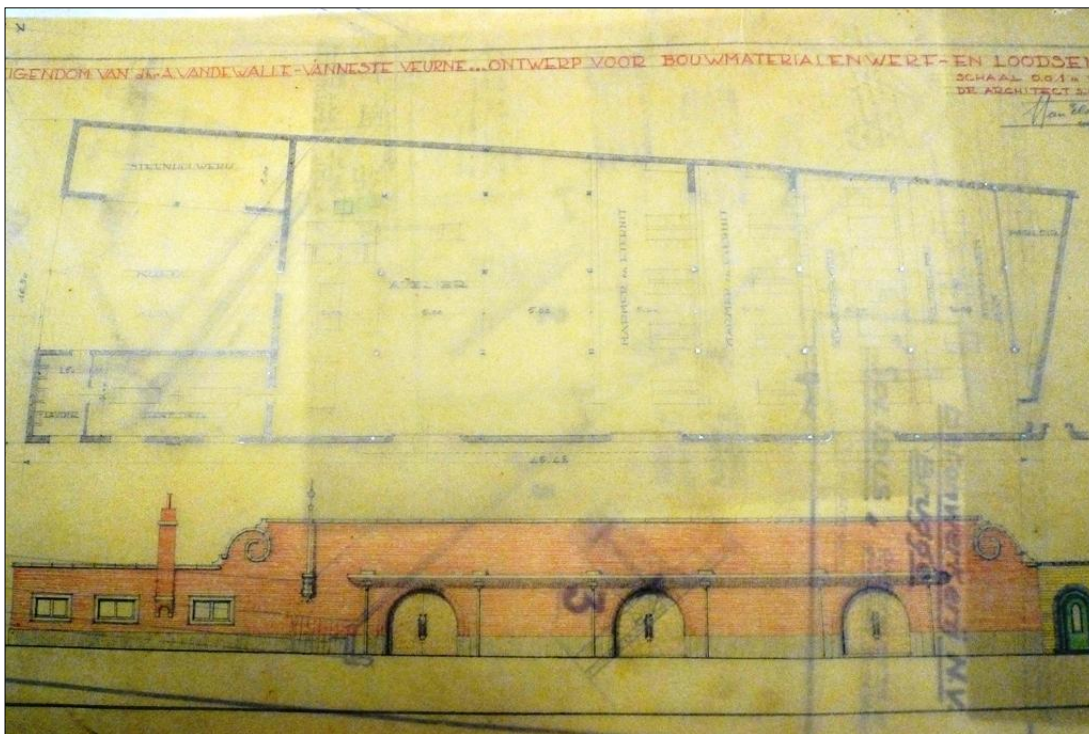

Foto 118: *Ontwerp van loodsen (1945), Brugse Steenweg (afgebroken).*
Archief Van Elslande/2009/P.B./10d en K764

³¹⁵ Zie oeuvrecatalogus nr. C6.

³¹⁶ Zie oeuvrecatalogus nr. C10.

³¹⁷ Zie oeuvrecatalogus nr. C21.

III.6.3. Interieur

Zoals eerder aangehaald vormen de interieurontwerpen een belangrijk aandeel binnen het oeuvre van Camille Van Elslande.³¹⁸ Opgegroeid in een familietraditie van meubelmakers die gespecialiseerd was in het maken van art nouveaumeubels (cf. hoofdstuk III.6.3. Interieur), kreeg hij de kennis van meubels, de voeling met interieurs en de grote voorliefde voor het materiaalgebruik van hout mee van thuis uit. Hout komt steeds terug en wordt vaak rijkelijk toegepast in zijn interieurs. Van Elslande benaderde meerdere woonprojecten vanuit het idee van het “gesamtkunstwerk” –een gegeven dat o.a. schatplichtig is aan het gedachtegoed van de art nouveau– die voornamelijk in een eigen interpretatie van de art decostijl werden vormgegeven. Zijn meubelontwerp gebeurde meestal in functie van de architecturale ontwerpen.

In het eerste kwart van de 20ste eeuw was het idee van het woonhuis als totaalkunstwerk zeer erg in trek bij de welgestelde klasse. Het was een manier om maatschappelijk prestige uit te stralen. Gezien het merendeel van de opdrachtgevers tot de hogere sociale klassen behoorde, heeft Camille Van Elslande verscheidene dergelijke “gesamtkunstwerken” verwezenlijkt. Enkele voorbeelden hiervan zijn de eerder besproken villa “Zonnig Hoekje” in Koksijde (cf. hoofdstuk III.5.1.), de eigen woning van de architect: “Ons Huis” (cf. hoofdstuk III.2.3.) in Veurne en de verdwenen villa op de markt van De Panne: “Les Cigognes”. Er kan vermoed worden dat de bouwmeester in sommige gevallen volledig “carte blanche” kreeg van de opdrachtgever voor het ontwerp van het interieur en exterieur. In het algemeen benaderde Camille Van Elslande zijn bouwprojecten steeds, in meer of mindere mate, als totaalkunstwerken. Zo tekende hij voor de interieurs van woonhuizen en boerenhuizen (als woongedeelte van hoeves) standaard de vloeren, vensterbanken, open haarden en schouwen, binnendeuren³¹⁹ en lambrisering en de trap uit. Voor de vormgeving van deze onderdelen putte Van Elslande uit een reeks van vaste vormelementen, die hij per project telkens verschillend combineerde zodat elke woning een eigen persoonlijke aankleding verkreeg. Na het bekijken en onderzoeken van een reeks interieurs, worden de terugkerende vormelementen die lichtelijk verschillen in hun combinaties, heel herkenbaar waardoor op den duur gesproken kan worden van bv. een typische “Van Elslande - trap”. Per typologie

³¹⁸ In de oeuvrecatalogus is geen aparte lijst van interieurontwerpen opgenomen omwille van de eenvoudige reden dat architect Camille Van Elslande bij nagenoeg elk bouwproject in meer of mindere mate invloed had op de vormgeving van het interieur.

³¹⁹ Inclusief het hang- en sluitwerk van de deuren, evenals dat van de vensters, die vaak op een ingenieuze en verfijnde manier zijn vervaardigd.

nemen de gelijkenissen overigens ook toe. De bordestrappen van hoeve “de Grootte Hemme” (1924, Ramskapelle) en hoeve “’t Groot Westhof” (1924, Veurne) gelijken bv. als twee druppels water op elkaar. De robuuste trappalen en treden zijn precies op dezelfde manier vormgegeven. Enkel de balusters en handlijst verschillen lichtelijk van elkaar.

Foto 119: Bordestrap met herkenbare trappaal, Hoeve “de Grootte Hemme”, Hemmestraat 69, Ramskapelle. Eigen fotomateriaal (09/11/2010).

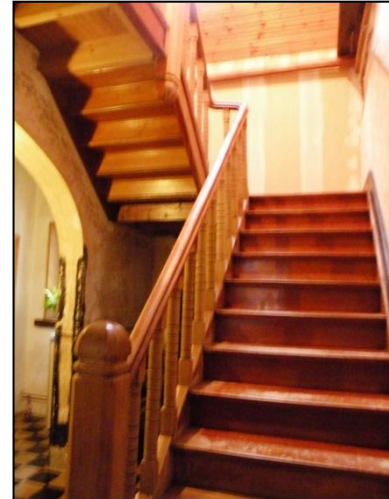

Foto 120: Bordestrap met herkenbare trappaal, Hoeve “’t Groot Westhof”, ’s Heerwillems 10, Veurne. Eigen fotomateriaal (13/11/2010).

Een ander voorbeeld zijn de gelijkaardig vormgegeven trappen van het woonhuis in de Ieperse Steenweg nr. 10 te Veurne en de villa in de Witteberglaan nr. 13 in De Panne. Hier zijn de trapspijlen op een identieke wijze vormgegeven met een afwisseling van kubus- en balustervormen.

Meermaals terugkerend zijn ook de herkenbare roedeverdelingen van de glazen binnendeuren. Ruitvormig en vierkant uitgesneden vlakken wisselen elkaar af in patronen die subtiel refereren aan de art deco.

Foto 121

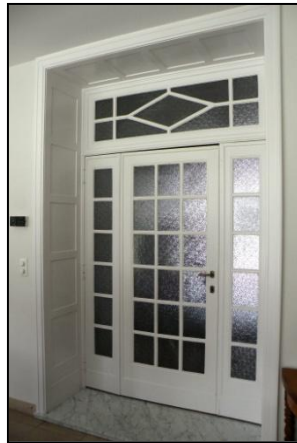

Foto 122

Foto 123

Foto 121: Binnendeur in centrale hal, woonhuis in Ieperse Steenweg 10, Veurne. Eigen fotomateriaal (25/03/2011).

Foto 122: Binnendeur naar salon, Ons Huis, Sasstraat 11-12, Veurne. Eigen fotomateriaal (17/04/2011).

Foto 123: Binnendeur aan veranda, villa Les Pins, Witteberglaan 13, De Panne. Eigen fotomateriaal (17/04/2011).

Dat Van Elslande bekend geweest is voor zijn kundigheid qua interieurvormgeving, bewijst het feit dat in vele gevallen de opdracht zich beperkte tot het interieur. In een artikel over kwaliteitsvol en modern meubilair in *La Pointe Sèche* van december 1912, werd een ensemble van salonmeubilair (fauteuils met salontafel) van Camille Van Elslande gehanteerd als illustratie.³²⁰ In deze prille jaren als ontwerper gingen er duidelijk reeds lofbetuigingen uit naar zijn creaties.

Een hele reeks ontwerptekeningen van interieuropdrachten is te vinden in het privéarchief, bewaard bij kleindochter Anita Winnock. Deze ontwerptekeningen zijn echter losgerukt van hun dossier waardoor deze realisaties moeilijk te traceren zijn.³²¹ Het *projet d'ameublement* voor villa "My Hope" behoort tot deze exemplaren.³²² De tekeningen geven het ontwerp weer van een vast interieur voor o.a. een salon met een vormgeving geïnspireerd op de Egyptische cultuur, waarvan de opdrachtgever waarschijnlijk liefhebber was. Egyptisch geïnspireerde halfzuilen flankeren de open haard waarvan de haardplaat decoratief met twee scarabeeën is uitgewerkt. Het glas-in-lood van de binnendeuren vertoont dezelfde motieven. Een andere vooraanstaande verwezenlijking van een interieurontwerp is de wintertuin uit 1919 van villa

³²⁰ *La Pointe Sèche*, 2de jaargang, december 1912, nr. 12, p. 14.

³²¹ Meestal is enkel de naam van de opdrachtgever of de naam van de villa vermeld op de ontwerptekening. Buiten een zeldzame vermelding van de gemeente waar het ontwerp moest worden uitgevoerd, ontbreken de situeringgegevens volledig.

³²² De situering van deze villa is onbekend.

“Sunny Croft” in De Panne. De wintertuin was volledig samengesteld uit hout en glas. Ook het dak en afdak boven de toegangsdeur bestonden uit glas. De glaspartijen vertoonden sierlijke geometrische –en bloemenmotieven in kleurrijk glas-in-lood. De binnenwand werd bekleed met houten lambrisering, afgewisseld met ingemaakte kasten, en binnendeuren, verfraaid met geometrisch en figuratief glaswerk.³²³ Een van de kasten is gedecoreerd met een centrale glaspartij waarop een zicht van villa “Sunny Croft” bij ondergaande zon wordt afgebeeld. Op andere glaspartijen in de lambrisering zijn architecturale monumenten en landschapjes (vermoedelijk) uit de nabije omgeving van de villa afgebeeld. Het geheel moet er heel feeriek hebben uitgezien. Andere aanpassingen en uitbreidingen die Van Elslande bij deze villa aanbracht waren o.a. de topbekroning van de toren en de majestueuze toegangstrap om de hall (wintertuin) van de woning te betreden.

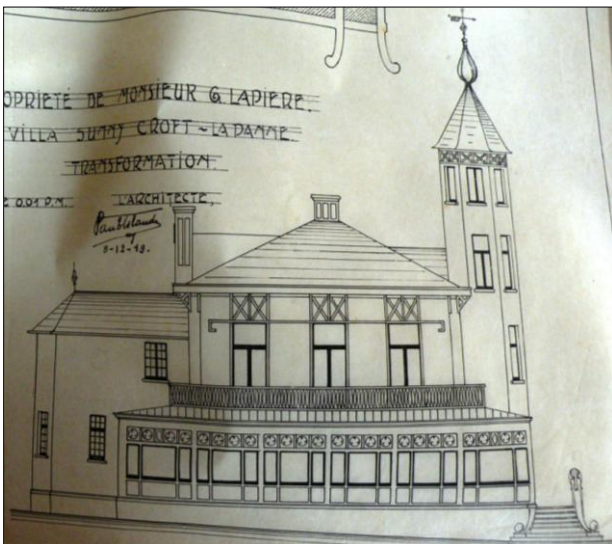

Foto 124-125: rechts: ontwerp van glaspartij. Links: zich op wintertuin van villa “Sunny Croft”. Privéarchief (17/03/2011).

De persoonlijke “voorkeurstijl” waarin Camille Van Elslande zijn interieurs (zowel los als vast) over het algemeen realiseerde, vertoonde meestal art deco-invloeden. Zijn persoonlijke interpretatie van de art deco is vooral herkenbaar aan de typische hoekige vormen van het houtwerk (meubels, deuren en lambrisering) en de decoratieve uitwerking van glaspartijen en roedeverdelingen. De architect stemde zijn ontwerpen bovendien steeds af op de interne en externe context van de woning en de wensen van de opdrachtgevers. Op die manier bezitten bv. de hoeves een eerder rustieke, de cottages een pittoreske en de stadswoningen een

³²³ Enkel de binnendeuren bleven intact bewaard als onderdeel van de hall (of wintertuin), ontworpen door C. Van Elslande in 1919.

“modernere” of meer “eigenzinnige” aankleding.³²⁴ Meer nog: via een verschillende toepassingen van materialen en vormen, aangepast aan de desbetreffende architecturale en landschappelijke omgeving, bereikt Van Elslande telkens een unieke combinatie van stijl en vormgeving. Illustratief hierbij is bv. de vergelijking tussen een schouwvormgeving in de voormalige *Nationale Bank van België* (1922) in de Noordstraat te Veurne met een schouw in villa “Les Pins” (1925) in de *Dumontwijk* in de Panne. Beiden schouwen vertonen een (subtiele) invloed van de art decostijl, maar door hun verschillende vormentaal en aangepast materiaalgebruik, verkrijgen ze een volledig differentieel karakter, passend in hun respectievelijke contexten. De schouw van de cottageachtige villa verkrijgt een pittoresk en warm karakter dat past binnen het gezellige kader van een cottage, door het gebruik van baksteen en de toepassing van een ronde vorm voor de haardmond. Het interieur van het voormalig bankgebouw bestaat daarentegen uit een reeks schouwen, uitgewerkt in kleurrijke en kostbare marmersoorten die uiting geven aan de grote rijkdommen waarover de bank beschikte. Bovendien passen de hoekige vormen van deze schouwen in deze zakelijke omgeving.

Foto 126 (boven): Haard in baksteenmetselwerk met subtiele art decotoets, villa “Les Pins”, Witteberglaan 13, De Panne.
Eigen fotomateriaal (17/04/2011).

Foto 127 (onder): Marmeren haard met art deco-invloed, (voormalige) Nationale Bank van België, Noordstraat 16-18, Veurne.
Eigen fotomateriaal (25/03/2011).

³²⁴ Naar de persoonlijke, vaak modebewuste smaak en wensen van de stedelijke opdrachtgever.

Naast deze, voor Camille Van Elslande, typisch kenmerkende stijl, komen in zijn interieuroopdrachten verder de meest uiteenlopende stijlen aan bod. Hiermee wordt de veelzijdigheid van de ontwerper alsook de inspraak van de opdrachtgevers bevestigd. In opdracht van een zekere heer Behaeghel tekende Van Elslande bv. een eetkamer in Louis XVI-stijl, volledig geëquipeerd met fauteuils, stoelen, een verlengbare tafel, een buffettafel, lambrisering met spiegels en een ensemble van een schouw met flankerende ingemaakte kasten. Voor de raadzaal van het voormalig hospitaal te Veurne, ontwierp Van Elslande een schouw in neorococostijl met rocaillemotieven. Hiertoe gebruikte hij het kostbare “rouge royal” marmer.

Foto 128–129: Ontwerpen van eetkamer in Louis-XVI stijl. Privéarchief (17/03/2011).

Het staat vast dat Camille Van Elslande steeds voor de meest passende, degelijke, kwalitatieve en dus ook dure materialen koos voor de binnenbekleding van de huizen. De kapitaalkracht van de opdrachtgevers maakten het Van Elslande mogelijk om in relatieve vrijheid kostbare materialen op een gulle manier toe te passen. Naast het gebruik van het immer getrouwe baksteenmetselwerk, werden marmersoorten en faïence gebruikt voor schouwen en vensterbanken, duurzame houtsoorten voor trappen, deuren en lambrisering, natuursteen en blauwe hardsteen voor vloeren en glas-in-lood voor glaspartijen... Voor de vervaardiging van het losse meubilair hanteerde hij kwaliteitsvolle houtsoorten zoals mahoniehout en eik. Als decoreertechniek gebruikte hij vaak geometrisch inlegwerk (marqueterie) op tafelbladen.

Inzake de meubelontwerpen van Camille Van Elslande, is het bovendien van belang om zekere parallellen met de ontwerpen van H.P. Berlage op te merken. De Nederlandse

architect en meubelontwerper ontwierp zowel eenvoudige als kostbare meubels. Zo ook Van Elslande. Kenmerkend voor het meubelontwerp van Berlage is het uitdrukkelijk tonen van de constructie en de verschillende materialen van het meubelstuk. Dit deed hij bv. door de verbindingspinnen uit een andere houtsoort te vervaardigen dan de andere onderdelen, waardoor het constructie-element extra benadrukt werd. Het grote respect voor hout was overigens een gedeelde eigenschap van beide ontwerpers. Berlage hanteerde hout steeds met veel aandacht voor zijn natuurlijke toestand. Een bolle rugleuning werd niet bekomen door het hout te buigen onder warmtedruk –dit verstoort de natuurlijke structuur van het hout–, maar diende uit één stuk gehouwen te worden.

Hoewel er geen geschriften zijn teruggevonden waarin Camille Van Elslande zich uitlaat over zijn toegepaste principes rondom meubelontwerp, wijzen de uiterlijke gelijkenissen tussen beide architecten hun ontwerpen die duidelijk vol zijn van constructieve eerlijkheid, op een Berlagiaanse invloed.

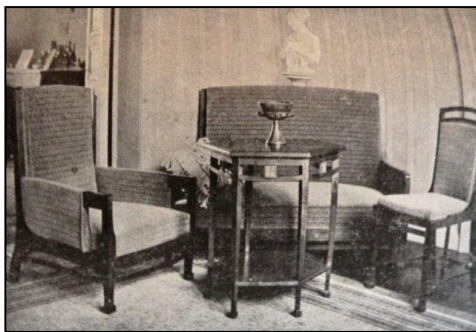

Foto 130 (rechts): fauteuils naar ontwerp van H.P. Berlage.
Fotomateriaal: <http://www.aadf.nl/> (op 16/05/2011).

Foto 131 (links): fauteuils naar ontwerp van Camille Van Elslande (1912).
Afbeelding uit *La Pointe Sèche*, december 1912, p. 14. Eigen fotomateriaal (17/03/2011).

Hoe minutieus Camille Van Elslande ook te werk ging in de afwerking van de interieurs, de decoratie werd nooit zodanig overladen en dominant dat het de architecturale constructie in de weg zou zitten of er afbreuk zou aan doen. Een kwaliteitsvolle constructie van de woning bleef altijd de topprioriteit. De daarin passende decoratieve elementen zorgden voor de nodige verfraaiing. Het ideaal van een decoratie als onderdeel van de constructie zelf (en niet als pure versiering dat artificieel wordt aangebracht op de structuur), werd zo veel mogelijk nagestreefd.

III.6.4. Bouwbeslag

Verder binnen het kader van de “totaalkunst”, ontwierp Van Elslande ook het nodige bouwbeslag aan het exterieur van de woningen. Decoratieve buitenlampjes, deurwaaiers en hekwerk, uithangborden van winkels, sierankers, brievenbussen en hang- en sluitwerk... sierden de buitengevels en werden in smeedijzer vervaardigd naar ontwerp van Camille Van Elslande. Voor de vervaardiging hiervan deed Van Elslande een beroep op zijn vaste kunstsmed, Theofiel Vettters, een relatief grote naam in het Veurne van toen. Van deze elementen behoren vooral de vormgeving van de gevelankers en brievenbussen tot het referentiekader van Van Elslandes persoonlijke stijl, waardoor deze zo herkenbaar is. De sierankers bestaan steeds uit een verticaal anker dat zich aan de bovenkant ontwikkelt tot twee symmetrisch gevormde krulmotieven. De brievenbussen van de hand van Camille Van Elslande zijn eveneens typerend. De art deco getinte exemplaren geven uiting aan een persoonlijke vormgeving en komen meermaals terug in het oeuvre. Ook heel kenmerkend zijn de deurwaaiers in sierlijk smeedwerk.

Het kwam voor dat Camille Van Elslande opdracht kreeg tot het ontwerpen van smeedijzeren bouwbeslag voor een gebouw, zonder meer.³²⁵ Tabakhandelaar Raphael Develter die zijn zaak “A la pipe Royale” had in de Nieuwstraat te Veurne, bestelde in 1927 het ontwerp van een reclamebord voor zijn winkel. De Veurnse architect ontwierp een fraai uithangbord in de vormgeving van –heel toepasselijk– een pijp (cf. oevrecatalogus nr. C12). De *Banque d’Ostende et du Littoral* bv. vroeg Van Elslande in 1924 een smeedijzeren toegangspoort uit te tekenen voor het nieuwe bankgebouw in de Ooststraat 36-38 te Veurne (cf. oevrecatalogus nr. C16).³²⁶

³²⁵ De hoeveelheid ontwerp opdrachten die zich beperken tot een vorm van bouwbeslag zelf, is echter zeer beperkt in het volledige oeuvre.

³²⁶ Vandaag is dit breedhuis (Ooststraat nr. 36, Veurne) naar ontwerp van architect August Vereecke (1924) nog steeds bewaard. De smeedijzeren toegangspoort is echter verdwenen. Het achterliggende gedeelte van het gebouw deed dienst als cinema, terwijl het gedeelte aan de straatkant ingericht was als bank. Heden ten dage is de benedenverdieping ingevuld als winkelruimte.

III.6.5. Winkelpuien

Een aparte categorie in het oeuvre van Camille Van Elslande wordt gevormd door de winkelpuien.

De evolutie van de Middeleeuwse winkelpui met opklapbare luiken naar een permanente uitstalling en etalages vond plaats in de 18de eeuw, toen glas goedkoper werd en het dus geleidelijk aan in algemeen gebruik kwam. Rond 1780, zo schrijft Leen Meganck, duikten de eerste uitspringende uitstalramen op.³²⁷ Doorheen de tijd werden de winkelramen steeds groter en ging men ze benadrukken door ze te omkaderen. De typische 19de-eeuwse winkelpui zijn gedecoreerd met classicistische vormelementen op de houten omkadering, zoals een kroonlijst gedragen door pilasters en eventueel een fronton boven de toegangsdeur.

Rond 1900 deed de art nouveau zijn intrede in de uitwerking van winkelpuien. *“Deze uiterst decoratieve stijl leende zich goed tot het omvormen van de puien tot ware blikvangers”*. Bij deze stijl horen o.a. de organische zweepslaglijn waarmee de houten omkadering van de pui werd geconcipieerd en het ostentatief gebruik van gietijzer in de constructie. Vanaf de jaren '20 werd het gebruik van veel kleur een belangrijk middel om de aandacht te trekken van de klant. De bovendelen van de vitrine bestonden uit kleurrijke glas-in-lood. In de jaren '30 kon men ook gebruik maken van tegels, bouwceramiek en marbriet of (glas)granito. Marbriet werd razend populair omwille van de relatief lage kostprijs en zijn luxueuze, glanzende uitstraling. Vooral zwarte marbriet was erg in trek, hoewel het in de meest opvallende kleuren verkrijgbaar was. *“Bij de tegels werd meestal een zwart hoofdkleur gecombineerd met accenten en lijnen in rood, gifgroen, blauw of goudgeel”*.

In de eerste helft van de jaren '20 was de opbouw van de winkelpui meestal symmetrisch. Centraal lag de dieper gelegen ingangdeur met links en rechts een vitrine. Tegen het einde van dat decennium deed zich echter een verschuiving voor door nieuwe technische ontwikkelingen. Het nieuw geproduceerde spiegelglas liet grote glasoppervlakken en gebogen glasvormen toe. Zo ontstonden gevelbrede winkelpuien, waarbij de ingangdeur aan de zijkant werd geplaatst om zo een maximale etalagebreedte te bekomen. *“De winkelpui werd een abstracte, asymmetrische compositie van vlakken of volumes in verschillende kleuren en materialen. Met het ritme van de rest van de gevel werd geen rekening gehouden”*.

³²⁷ Deze inleidende tekst (inclusief citaten) over de evolutie van de winkelpui is volledig gebaseerd op het artikel van Leen Meganck: L., MEGANCK, *Als een modieuze dame, de winkelpui in de Gentse Veldstraat*, in: H., DEFOORT, W., DE VUYST, *Veldstraat Gent*, Lannoo, 2005.

De vroegste voorbeelden van winkelpuien die Camille Van Elslande ontwierp vertoonden een vormgeving die de 19de-eeuwse traditie in stand hield. Van Elslande was dan ook niet volledig uniek in zijn ontwerpactiviteit van winkelpuien te Veurne. In zijn vroegste ontwerpen (zoals dat uit 1914, zie foto ?) is de toegepaste vormgeving volledig gelijklopend met die van de oudere voorbeelden in de stad. Onder andere stadsarchitect Jozef Vinck³²⁸ ging hem voor in het ontwerp van vitrines. Vinck ontwierp in 1894 een speelse houten winkelpui met kroonlijst en pilasters voor een 17de-eeuws hoekhuis met krulgevel in de Zuidstraat nr. 1 te Veurne.³²⁹ Ook de winkelpuien van de wederopgebouwde handelshuizen die Van Elslande ontwierp, liggen qua uitwerking in dezelfde lijn als dit oudere voorbeeld.

Foto 132: Winkelpui naar ontwerp van Jozef Vinck uit 1894, Zuidstraat 1, Veurne. Eigen fotomateriaal (31/03/2010).

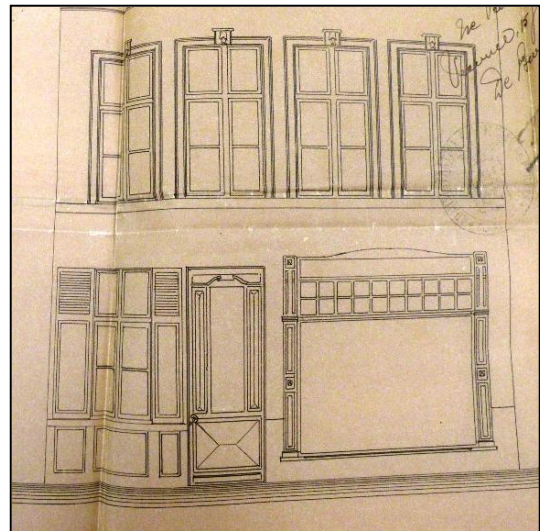

Foto 133: Vroeg ontwerp uit 1914 van winkelpui door C. Van Elslande, i.o.v. Dhr. Anthone. Privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011).

De ontwerpen in de jaren '20 maakten voornamelijk deel uit van de algemene verfraaiing van het stadsbeeld van Veurne binnen het kader van de wederopbouw. De banale 19de-eeuwse classicistische vitrines werden afgebroken en vervangen door een aantrekkelijk vormgegeven winkelpui in een plaatselijke afgeleide van de –toen als heel modern in Veurne ervaren– art deco en art nouveau. De familie Van Elslande had in principe een voortrekkersrol in Veurne bij het introduceren van de art nouveau. De meubelzaak van Remi Van Elslande (vader van Camille) in de Noordstraat 59, op een oude prentkaart beschreven als: “*grande manufacture*

³²⁸ Jozef Vinck (Lier, 1832 - Veurne, 1915) was 35 jaar lang tot in 1903, stadsarchitect en –bouwmeester van Veurne en werd opgevolgd door zijn zoon Jaak Vinck (Ieper, 1867 – Veurne, 1936). J., VAN ACKER, *De stadsarchitecten en de academie van Veurne*, uit: Biekorf, Westvlaams archief voor geschiedenis, archeologie, taal- en volkskunde, nr. 4, 1993, p. 402, 409 en 412.

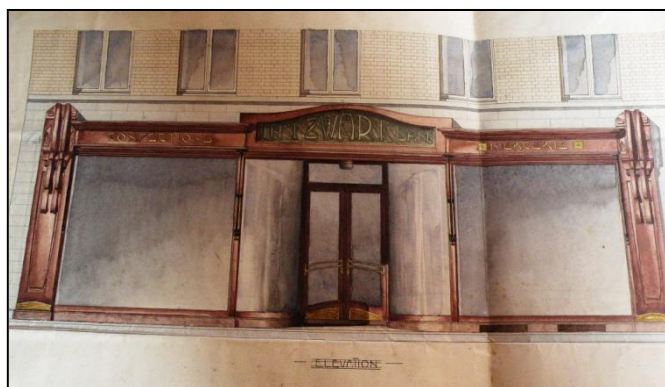
³²⁹ Westhoekboek, p. 45 en <http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/16839> (op 17/05/2011).

*de meubles... spécialité de meubles modernes et art nouveau*³³⁰, was een van de eerste handelszaken in Veurne met een winkelvitruine in een uitgesproken art nouveaustijl. Na de Eerste Wereldoorlog kenden dit soort winkelpuien hun algemene opgang in de winkelstraten van Veurne. Camille Van Elslande ontwierp vooral winkelpuien voor de handelspanden in de Ooststraat waarvan hij opdracht kreeg tot wederopbouw. Zoals eerder aangehaald in het hoofdstuk over de wederopbouw in Veurne, werkte hij de onderste bouwlaag op een moderne en vernieuwende manier uit tot winkelfunctie. De kunstige art nouveau en art deco getinte vitrines stonden in groot contrast met hun banale vooroorlogse voorgangers.

Foto 134 (boven): Toestand vóór WO I van de voormalige “Grand Bazar”, Ooststraat 13-15. Veurne in oude prentkaarten I, p. 25. Eigen fotomateriaal (28/04/2011).

Foto 135 (onder): Voorbeeldvitruine naar ontwerp van C. Van Elslande uit de jaren 1920, met opschrift “In’t zwart Lam, confections, mercerie”, jaren 1920. Privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/11).

Van Elslande ontwierp tientallen dergelijke houten winkelpuien voor winkels in de Ooststraat, Zuidstraat, Noordstraat en Statiestraat te Veurne.

Binnen deze typologie is echter een stijlevolutie merkbaar. Waar de architect volop gebruik maakt van art nouveau -en art decovormen in de jaren 1920, zal hij in de loop van de jaren 1930 een eerder modernistische vormgeving toepassen. Enkele projecten zijn hier getuige van. Onderstaande winkel met woonhuis in de Ooststraat nr. 43 is een sprekend voorbeeld van deze evolutie. In 1934 gaf winkelier Gabriël Deschot opdracht tot het transformeren van zijn voorgevel. De gevelindeling bleef intact, maar werd bekleed met nieuwe materialen zoals geglazuurde bakstenen en zwarte wandtegels. De art decowinkelpui ging volledig plaats ruimen voor een strakker vormgegeven, modernistisch aandoende vitruine (cf. infra).

³³⁰ Oude postkaart, uit privéarchief bewaard bij Anita Winnock te Overijse. Eigen fotomateriaal (17/03/2011).

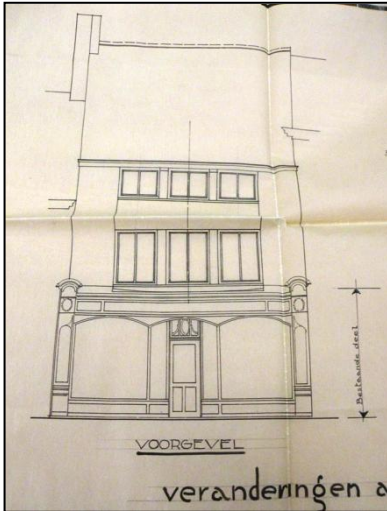

Foto 136: Voorgevel met vitrine in art deco vóór de verbouwingen in 1934, Ooststraat 43, Veurne. Stadsarchief Veurne/879, eigen fotomateriaal (01/03/2011).

Foto 137: Voorgevel met vitrine in een modernistisch aandoende vormgeving na de verbouwingen in 1934, Oostrstraat 43, Veurne. Privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011).

Andere voorbeelden van winkelpuien, onder andere een modernistische winkelpui uit 1936, zijn verder te zien in de oeuvrecatalogus.

III.6.6. Herstellings- en veranderingswerken³³¹

Zoals in het vorige hoofdstuk aangegeven, gebeurden er vele gevelaanpassingen in de jaren 1920 aan de stadswoningen te Veurne. Men profiteerde namelijk van de naoorlogse situatie om bij de wederopbouw meer eenheid te creëren in het stadsbeeld en het met andere woorden “esthetisch schoner” te maken. De ruïneuze huizen werden heropgebouwd in een regionaal geïnspireerde neorenaissancestijl die refereerde aan de architectuur uit het roemrijke verleden van de stad in de 16de - 17de eeuw.³³² In dit wederopbouwprogramma was er geen plaats meer voor de witgekalkte lijstgevels uit de 19de eeuw. Hun voorkomen werd als storend bevonden, waardoor ze geëlimineerd werden, om vervolgens vervangen te worden door een geveltje in de verfraaiende “wederopbouwstijl”.

Camille van Elslande heeft tientallen voorgevels van stadswoningen op dergelijke historiserende manier aangepast. De sobere en witgekalkte neoclassicistische lijstgevel van het huis in de Duinkerkestraat nr. 22 te Veurne werd in 1920 getransformeerd tot een pittoreske gevel in baksteenmetselwerk in een regionaal geïnspireerde renaissancevormgeving.³³³ Om het geheel te esthetiseren voegde de wederopbouwarchitect twee dakkapellen met inzwenkende belijning en getorst topstuk toe. Op onderstaande foto's is deze transformatie zichtbaar.

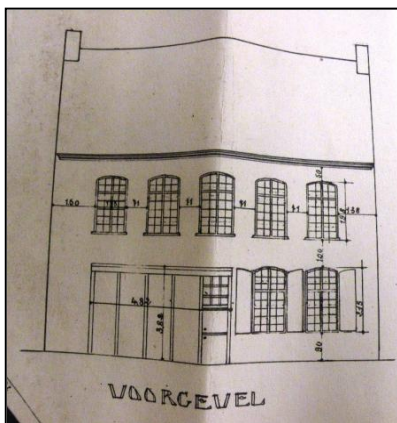
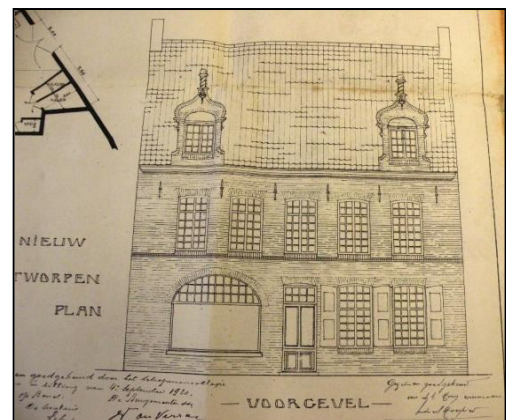

Foto 138: Neoclassicistische voorgevel, vooroorlogse toestand, Duinkerkestraat 22, Veurne.

Stadsarchief veurne/73, eigen fotomateriaal (01/03/2011).

Foto 139: Voorgevel in regionale neorenaissance, naoorlogse toestand (1920), Duinkerkestraat 22, Veurne.

Stadsarchief veurne/73, eigen fotomateriaal (01/03/2011).

³³¹ De reeks van 42 projecten die behoren tot deze activiteiten zijn te raadplegen in de B-lijst van de oeuvrecatalogus.

³³² Naast de neorenaissance, werd ook bv. de neogotiek gehanteerd bij de wederopbouw, maar in Veurne domineerde de regionale neorenaissance echter, omdat de belangrijkste gebouwen in de stad (zoals het stadhuis (1596-1612) en het voormalig vleeshuis op de Grote Markt) in de renaissancestijl gebouwd waren gedurende de meest welvarende periode van de stad: vanaf het einde van de 16de- en de 17de eeuw, toen de aartshertogen Albrecht en Isabelle over Vlaanderen regeerden.

³³³ Stadsarchief Veurne/73. Zie oeuvrecatalogus nr. B10.

Naast deze kunstige gevelaanpassingen legde Camille Van Elslande zich ook toe op veranderingswerken van een meer bescheiden aard. Een eerste groep bestaat uit herstellingen van schade aan woningen. Vooral na de Tweede Wereldoorlog kwamen er enkele aanvragen van eigenaars om herstellingswerken uit te voeren aan hun woningen, die Van Elslande eerder had ontworpen en gerealiseerd. Het bankgebouw van de *Nationale Bank van België* in de Noordstraat, het diephuis café “Flandria” op de Grote Markt nr. 30, een woonhuis in de Rodestraat en het landhuis in de Sasstraat hadden o.a. schade opgelopen en werden in de vroege jaren 1940 hersteld of gerestaureerd naar hun oorspronkelijke staat.³³⁴

Een andere groep wordt gevormd door een reeks uitbreidings- en verbouwingswerken. Deze veranderingen konden zowel het interieur (bv. het plaatsen van een verwarmingskelder en badkamer of het verplaatsen van binnenmuren) als het exterieur (bv. de uitbreiding van het woonhuis met een garage, werkatelier of veranda,...) betreffen.

Vaak kreeg de Veurnse architect opdracht tot veranderings- en restauratiewerken bij relatief vooraanstaande gebouwen van de stad Veurne. Hij restaureerde na de Eerste Wereldoorlog het voormalige huis “de Valk” uit 1624 op de Grote Markt, waarin de “Banque de l’Yser” gevestigd was in 1919 (cf. oevrecatalogus nr. B15). Ook voerde hij veranderingswerken door aan huis “de Drie Koningen” in de Vleeshouwersstraat, dat bekend staat als “het oudste huisje van de stad” (het dateert van vóór 1570).³³⁵ In 1925 ontwierp Camille Van Elslande de uitbreidingsplannen met burelen voor het Veurnse hospitaal.³³⁶

³³⁴ Het is echter belangrijk om op te merken dat Camille Van Elslande gedurende de jaren 1940-1945 ondergedoken leefde in Brussel. Daarom wordt vermoed dat deze herstellingswerken werden uitgevoerd onder toezicht van zijn medewerkers, zoals André Nootaert, die Van Elslande gedetailleerd op de hoogte hield van de werkzaamheden (cf. briefwisseling Nootaert – Van Elslande, privéarchief te Overijse).

³³⁵ G., DALLE, *Gids voor Veurne-Ambacht*, 1981, p. 139.

³³⁶ Zie oevrecatalogus nr. C26.

IV ARCHITECTURALE INVLOEDEN

In zijn professionele bezigheden als architect, kwam Camille Van Elslande in contact met verschillende, uiteenlopende actoren en instanties, waardoor een persoonlijk entourage en een netwerk van zakelijke verhoudingen ontstond. De onderlinge communicatie bracht wisselwerkingen voort tussen de architect enerzijds en de externe persoon of instantie anderzijds. Deze wisselwerkingen hadden steeds, in meer of mindere mate, een zekere invloed op de architect en zijn ontwerpen.

In dit hoofdstuk komen de voornaamste actoren aan bod tegenover wie Camille Van Elslande zich verhiel, en hun –al of niet– bijkomende invloed op Van Elslandes architectenpraktijk.

IV.1. LEERMEESTERS

De leermeesters waarbij Camille Van Elslande stage liep als toekomstig architect, zijn de architecten Gabriël Charle en Callewaert.

IV.1.1. Gabriël Charle

In het “Curriculum Vitae Camille Van Elslande”, bewaard in het privéarchief bij Anita Winnock, staat vermeld dat de Van Elslande stage liep tussen 1909 en 1911 bij Gabriël Charle (1868-1919) te Brussel.³³⁷ Deze periode moet enorm verrijkend geweest zijn voor de jonge Van Elslande, gezien de grote verdiensten en vooraanstaandheid van zijn leermeester-architect die de jongste zoon was van een van de belangrijkste figuren van de Vlaamse neorenaissance: Charle-Albert³³⁸ (1821-1889). Gabriël Charle paste diverse stijlen toe in zijn architectuur, die aangepast waren aan de gegeven situatie en de smaak van zijn

³³⁷ Privé-archief bewaard bij Anita Winnock, *Curriculum Vitae Camille Van Elslande*, 11 november 1942.

³³⁸ “Charle-Albert was een architect-decorateur en begon zijn carrière als een selfmade kunstenaar in een bronsgieterij. Zijn levenswerk was het Vlaams Huis in Watermaal-Bosvoorde. Zelf noemde hij het een ‘archaïsche renovatie’. Met deze onderneming bewees Charle-Albert dat de Vlaamse neorenaissance ook bruikbaar was voor een eigentijds woonconcept, met de daaraan verbonden eisen van comfort. In 1880 was het Vlaams Huis een publiekstrekker op de Nationale Tentoonstelling in Brussel.” L., VAN SANTVOORT, *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, p. 201.

opdrachtgevers. Charle volgde stage bij Henri Jacobs³³⁹ en Georges Hobé³⁴⁰ –waarmee Camille Van Elslande samenwerkte aan tuinwijk “De Nieuwstad” in Veurne. Gabriël Charle concentreerde zich op woningbouw. *“Tot zijn opmerkelijkste werken behoren: een huis in statige beaux-arts-stijl aan de Louizalaan in Brussel (ca. 1910), een neobarokke topgevel aan de Terkamerenlaan in Brussel (ca.1902), enkele originele art-nouveahuizen in Schaarbeek en, in dezelfde stijl, een opvallende kunstenaarswoning in Elsene (Hervormingsstraat, 1904).”*³⁴¹ Naast zijn architectenpraktijk gaf hij ook les aan de academie van Brussel en was hij directeur van de Tekenschool in Watermaal-Bosvoorde.

In het tijdschrift *La Cité* van september 1919, toen Gabriël Charle overleed, is een artikel aan de architect gewijd als laatste lofbetuiging. In deze tekst staat aangegeven dat Charle in zijn geest eigenlijk een modernist was: *“Charle, dernier d’une lignée de profonds artistes – son fils allait le continuer, est mort au Sart-Tilmant, sous les premières balles de l’envahisseur – avait ce sentiment de l’harmonie – couleur, volume, rythme – si rare à notre époque, il fut moderniste par instinct et par conscience. Peu de fois ils consentit à des redites d’art ancien et toujours il en souffrit.”*³⁴² In dit artikel wordt verder de menselijkheid en fijnzinnigheid van zijn architectuur aangehaald, die “een streling voor het oog en de ziel” wordt genoemd.

De moderne geest en integere architectuur – *“L’âme douce et fine de l’artiste qu’étayait une haute conscience, vit dans ses oeuvres.”*³⁴³ – van Gabriël Charle hebben zeker hun invloed laten gelden in de ontwikkeling van het gedachtegoed van Camille Van Elslande. De geest van de Vlaamse neorenaissance en de voorliefde voor deze stijl, die Charle-Albert aan zijn zoon doorgaf, moet ook een zekere invloed gehad hebben op Camille Van Elslande, gezien zijn grote voorkeur voor Vlaamse renaissance-elementen en -ornamentatie in zijn wederopbouwgevels.

³³⁹ “Henri Jacobs (Brussel, 1864-1935) is een belangrijk vertegenwoordiger van de art nouveau en staat vooral bekend als ‘scholenbouwer’.” In zijn oeuvre nemen privéwoningen slechts een bescheiden plaats in. In de Brusselse scholenbouw kwam de klemtoon te liggen op hygiëne (licht en lucht). “Jacobs gaf die vernieuwing vorm d.m.v. nieuwe bouwtechnieken (staal en glas) en vatte het schoolgebouw op als een totaalkunstwerk.” De gevels vertonen een rationele constructie en zijn steeds geïntegreerd in het straatbeeld.

L., VAN SANTVOORT, *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, p. 362.

³⁴⁰ Georges Hobé (Elsene, 1854-1936) legde zich als zoon van een meubelmaker aanvankelijk toe op interieurinrichting en meubelontwerp in art nouveaustijl. “Vanaf 1900 werd hij een van de belangrijkste voorvechters van de Engelse cottage, die hij als een toonbeeld van constructieve logica, huiselijk comfort en integratie in de omgeving beschouwde. Zijn omvangrijke atelier, dat een overvloedig oeuvre voortbracht, oefende een grote invloed uit in de periode tussen de art nouveau en de opkomst van de Moderne Beweging.” *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, p. 350-351.

³⁴¹ L., VAN SANTVOORT, *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, p. 200-201.

³⁴² *La Cité*, 1919 (09), p. 41.

³⁴³ *La Cité*, 1919 (09), p. 41.

IV.1.2. Albert Callewaert

Over architect Albert Callewaert (1888-1957) als leermeester van Van Elslande is er enige onduidelijkheid wegens gebrek aan duidelijk aanwijsbare en betrouwbare bronnen. In een Curriculum Vitae dat kleinzoon Ivan Winnock opstelde, is te lezen dat Camille Van Elslande stage volgde bij een zekere architect Callewaert te Brussel; zijn voornaam ontbreekt in dit document. Ivan Winnock getuigde in een interview dat hij zijn grootvader vaak hoorde praten over mijnheer Callewaert uit Brussel. In het *Repertorium van de architectuur in België* staat deze architect beschreven als een niet onbelangrijk architect, afkomstig uit Roubaix (Frankrijk): “*Albert Callewaert stond open voor een modernisme zonder excessen, had oog voor de sociale en ethische dimensies van de architectuur, was een groot voorstander van wedstrijden en was actief lid van de SCAB. Hij verdedigde zijn hele carrière lang een integere en onbevooroordeelde architectuurpraktijk.*”³⁴⁴ Verder in dit artikeltje staat er echter te lezen dat hij werd opgeleid door J. Barbier (1903-1906) en vervolgens door Gabriël Charle (1907-1919), van wie de jonge architect de praktijk in 1919 overnam toen Charle stierf. Dit wijst er dus duidelijk op dat Callewaert geen leermeester, maar een collega-stagiair van Camille Van Elslande was. Hun beide geboortejaren (Camille Van Elslande: 1890 en Albert Callewaert: 1888) wijzen ook aan dat Callewaert onmogelijk een leraar van Van Elslande kon zijn. De aanvangsdata van hun stages kloppen hierbij eveneens perfect in het plaatje: Callewaert ging in 1907 bij Gabriël Charle in de leer; de twee jaar jongere Camille Van Elslande begon in 1909 bij laatstgenoemde leermeester. Deze twee jonge architecten moeten elkaar dus van dichtbij gekend hebben. Het is daarbij ook aannemelijk dat ze elkaar beïnvloed zouden hebben in hun ideeën en architectuurpraktijk.

Callewaert wijdde zich in het begin van zijn carrière (1910-1922) vooral aan bescheiden projecten zoals arbeiderswoningen, rurale architectuur en tuinvijken in Schaarbeek en Zaventem. Zijn oeuvre evolueerde naar een persoonlijke en sobere art deco.³⁴⁵ Deze persoonlijke stijl komt onder andere tot uiting in de appartementsgebouwen in de Legerstraat nr. 132-136 in Etterbeek³⁴⁶ en de Louizalaan nr. 128 te Brussel³⁴⁷. Een representatief voorbeeld van zijn stijl is ook het stadion van de Union Saint-Gilloise in Vorst uit 1936.³⁴⁸ In de inventaris van het bouwkundig erfgoed zijn zes realisaties van Albert Callewaert

³⁴⁴ M., CELIS, *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, p. 193.

³⁴⁵ M., CELIS, *op.cit.*, p. 193.

³⁴⁶ <http://www.irismonument.be/nl.1040.Legerlaan.132.html> (op 08/05/11)

³⁴⁷ <http://www.irismonument.be/nl.Sint-Gillis.Louizalaan.128.html> (op 08/05/11)

³⁴⁸ M., CELIS, *op.cit.*, p. 193.

opgenomen, waarvan vijf zich in Kortrijk bevinden. Wat vooral opvalt aan zijn ontwerpen is de grote soberheid en helderheid van de constructies. Callewaert was op zijn beurt leermeester van Louis Herman De Koninck (1896-1984). Deze laatste behoort tot de protagonisten van de *Moderne Beweging* en kan gelden als de meest talentvolle vertegenwoordiger van het functionalisme in België. Van Callewaert kreeg hij lessen in constructieve logica van de rurale architectuur en hij voerde in zijn opdracht opmetingen uit van tijdens de oorlog verwoeste Brabantse hoeven.³⁴⁹

Albert Callewaert was redacteur van het tijdschrift *l'Emulation*, samen met P. Bonduelle, J. De Ligne en H. Derée.³⁵⁰ Verder is te lezen dat hij eveneens de bezieler was van het *La Pointe Sèche*, “een tijdschrift dat zich in de eerste plaats als spreekbuis van de stagiairs aanmeldde, en waaraan onder andere R. Doom en J. Eggericx hun medewerking verleenden”.³⁵¹ Na onderzoek van de privébibliotheek van Camille Van Elslande, bewaard in privéarchief te Overijse, bleek dat verschillende artikels in *La Pointe Sèche* aan Van Elslande gewijd zijn. Enkele daarvan zijn bovendien door hem zelf geschreven, zoals het artikel “*l'Architecture de nos plages*” uit de editie van februari 1912.³⁵² Op dat moment was Camille Van Elslande bezig met afstuderen, aangezien hij zijn einddiploma behaalde op 12 mei 1912. In een artikel uit *La Pointe Sèche* (nr. 8-9, augustus- september 1913) staat letterlijk vermeld dat Camille Van Elslande een medewerker was van het tijdschrift: “*Il me plaît de commenter quelque peu, la villa édiflée, tout récemment à Coxyde-plage: le ‘Zonnig Hoekje’, une oeuvre de notre ami et collaborateur, Camille Van Elslande, de Furnes.*”³⁵³

Via dit maandblad kon de nieuwe generatie architecten zijn opinie de wereld insturen, wat vaak gebeurde met een satirische ondertoon. De jonge garde gaf kritiek op de incompetente concurrenten, de gevestigde orde (de bazen die hen uitbuiten) en de architectuurscholen die een onvolledig of irrationeel onderricht boden. Ze waren het met elkaar eens over de noodzaak van een rationele en sociale architectuur.³⁵⁴ Camille Van Elslande behoorde dus tot deze groep van kritisch ingestelde afgestudeerden die ijverden voor een “nieuwe architectuur”, aangepast aan het democratiseringsproces die in de maatschappij op gang kwam.

³⁴⁹ M. CELIS, *op.cit.*, p. 193 en 243.

³⁵⁰ *L'Emulation* was sinds 1874 het meest toonaangevende architectuurtijdschrift van dat ogenblik (ronde de eeuwwisseling) in België. Het was een product van de *Société Centrale d'Architecture de Belgique* (SCAB). Resurgam, p. 137.

³⁵¹ Resurgam, p. 137.

³⁵² Camille Van Elslande, “*l'Architecture de nos plages*”, uit *La Pointe Sèche*, nr. 2, februari 1912, 2de jaargang, p. 6-7.

³⁵³ *La Pointe Sèche*, nr.8-9, 3de jaargang, 1913.

³⁵⁴ F., VAN LAETHEM, *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, p. 454.

Aangezien de aanwijzing naar Callewaert echter gebaseerd is op een mondelinge bron, namelijk het interview met Ivan Winnock, meldt de mogelijkheid zich aan van eventuele spraakverwarring –sinds het overlijden van Camille Van Elslande in 1962. De naam “Callewaert” zou misschien een vervorming zou kunnen zijn van de naam “Caluwaers”. Hij zou eventueel een (tweede) leermeester kunnen geweest zijn van Van Elslande. Jean Joseph Caluwaers (1863-1948) liet een oeuvre na die sporen draagt van de Vlaamse renaissancestijl, gecombineerd met elementen uit de art nouveau en andere beaux-artstijlen zoals de neogotiek. De architect had een voorkeur om de bouwmaterialen duidelijk zichtbaar te houden, iets wat ook Van Elslande nastreefde.³⁵⁵ In de discussie omtrent de vraag naar een nieuwe stijl tussen het modernistische kamp en het eerder traditionalistisch kamp, maken volgende samenvattende woorden duidelijk waar Caluwaers voor stond: *“Caluwaers en Bonduelle verwijzen nog wel naar het verleden, maar van traditionele architectuur als inspiratiebron is geen sprake meer. In plaats daarvan beklemtonen zij de noodzaak van een formeel regelsysteem dat moet toelaten om een moderne gevel samen te stellen volgens algemeen erkende principes van ordening, harmonie en schoonheid, met andere woorden van stijlarchitectuur in een nieuwsoortige vormgeving”*.³⁵⁶

³⁵⁵ M., CELIS, *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, p. 193-194.

³⁵⁶ J. CELIS, *Resurgam*, p. 150.

IV.2. OPDRACHTGEVERS

IV.2.1. Vooraanstaande middens en kapitaalkrachtige burgers

Camille Van Elslande voerde over het algemeen ontwerpen uit in opdracht van particulieren. Zonder uitzondering waren dit welgestelde burgers, gaande van zelfstandigen zoals handelaars, aannemers, winkeliers, brouwers, herbergiers uit de gegoede middenklasse tot notabelen zoals een burgemeester, belastingontvanger, advocaten, dokters en industriëlen. Vaak zelfs zijn de bouwheren ook afkomstig uit adellijke kringen. Ook vanwege bedrijven, instellingen en verenigingen uit de privésector, zoals de *Sucrerie de Warneton*, de *Nationale Bank van België* en de *Préventoire Mutualiste Libéral*³⁵⁷, ontving de architect de vraag om hun bouwprojecten te realiseren.

Doordat het architectenberoep pas als dusdanig werd beschermd in 1939, deed een groot deel van het volk voorheen geen beroep op een architect bij het bouwen van hun huis. De meerwaarde van deze professioneel opgeleide vakman werd niet erkend en zijn prijskaartje werd ook vaak te duur bevonden. Het waren logischerwijs vooral de meer gegoede klassen in de maatschappij die van de diensten van een architect gebruik maakten.

Enkele vooraanstaande privépersonen onder de opdrachtgevers waren de markies de Caramen & hertog de Padoue, baron Baldwin de Kerckhove d'Exaerde, de heer L. Houtsaegeer – Ollevier, weduwe Pedro Ollevier, hertog de Thalhout, familie Lamouroux, en madame la Douairiere T'Scharner - Bernier D' Hongerswal. Deze personen waren allen –zoals hun klinkende namen doen vermoeden– afkomstig uit adellijke kringen.

De familie Houtsaegeer – Ollevier was een belangrijke familie van grootgrondbezitters uit De Panne, waar de huidige “Ollevierlaan” naar hen werd genoemd.³⁵⁸ Pedro Ollevier³⁵⁹ was de directeur van de *Nationale Bank* te Veurne. Hoogstwaarschijnlijk was het via deze notabele dat de Veurnse architect het prestigieus project voor het ontwerp van het nieuwe bankgebouw in handen kreeg, gezien Van Elslandes banden met de familie Houtsaegeer – Ollevier. Louis

³⁵⁷ Voor deze vereniging ontwierp C. Van Elslande het *home Edouard Pêcher* (1934) te Sint-Idesbald, Koksijde. Camille Van Elslande was zelf een lid van het bestuur van deze organisatie. Archief Van Elslande/2009/P.B./12c, *Provinciaal Archief West-Vlaanderen*.

³⁵⁸ http://www.pannetheka.net/personalia/over_de_families_ollevier_en_hou.htm (op 17/05/2011)

³⁵⁹ Pedro Ollevier, zoon van grootgrondbezitter Louis Ollevier (+1889), erfde 176 ha duinen in De Panne van zijn vader, die hij als jachtgebied gebruikte. Pedro Ollevier had twee erfgenamen: Julia en Adrienne. http://www.pannetheka.net/personalia/over_de_families_ollevier_en_hou.htm (op 17/05/2011).

Houtsaege³⁶⁰, echtgenoot van Adrienne Ollevier (dochter van Pedro Ollevier) was namelijk de voorzitter van de *Koninklijke Harmonie Sint-Cecilia* te Veurne –waar Camille Van Elslande sinds zijn jonge jeugd jaren lid van was– van 1913 tot 1919. Ook Louis Houtsaege gaf de jonge architect in 1922 opdracht tot het bouwen van een riante villa in de Zeelaan³⁶¹, de hoofdstraat van De Panne. Ten dienste van de weduwe van Pedro Ollevier, stond Camille Van Elslande in 1921 in voor de wederopbouw van haar eigendom, *hoeve Schinkelkrans* te Ramskapelle.

Een andere vooraanstaande persoon van wie Camille Van Elslande twee opdrachten kreeg was Jean-François Maes, burgemeester van Merkem. Deze figuur staat kort beschreven in de uitgave *Bouwen aan wederopbouw 1914/2050: Architectuur in de Westhoek* omwille van zijn bewaarde persoonsarchief in het Algemeen Rijksarchief en zijn niet onbelangrijke functie als lokale mandataris tijdens en na de Eerste Wereldoorlog: “...*Jean-François Maes, katholiek volksvertegenwoordiger, arrondissementscommissaris in Veurne (1925-1940) en burgemeester van Merkem tijdens de wederopbouw (1920-1925). Als Koninklijk Commissaris voor de bevoorrading van de burgerbevolking, gevestigd in Roesbrugge, legde hij een uitgebreide briefwisseling aan met zowel de provinciale overheid en de gemeentebesturen als met particulieren.*”.

Camille Van Elslande was dus zijn rechtstreekse opvolger als arrondissementscommissaris in Veurne na de Tweede Wereldoorlog, gezien de heer Maes de functie uitoefende in de periode 1925-1940 en Camille Van Elslande, na onderbreking van de oorlog, van 1945 tot 1955.

De twee opdrachten (in 1920) behelsden het ontwerpen van een landhuis en een nabijgelegen hoeve. Het landhuis voor de burgemeester in een architectuur die refereert aan de cottagestijl, werd gerealiseerd in de Melanedreef 30 te Merkem, op de grondvesten van een voormalig kasteel. Dit gebied maakt voor de Eerste Wereldoorlog deel uit van het bosrijke gebied van Houthulst. Na de oorlog werd het echter verkaveld tot nieuwe landbouwgronden, waar wederopbouwhoeves hun plaats in kregen. Het landhuis is vandaag bewaard, maar heerst in een verwaarloosde toestand. De hoeve werd nooit uitgevoerd, omdat het ontwerp van Camille Van Elslande te duur uitviel, zo getuigt Philippe Maes, kleinzoon van de voormalige burgemeester. Er waren te veel kosten geslopen in de uitwerking van het landhuis waardoor

³⁶⁰ Louis Houtsaege trouwde met Adrienne Ollevier en erfde zo het grondgebied in De Panne van de familie Ollevier. Sinds 1989 zijn de “Houtsaegehuizen” ingericht als een Vlaams Natuurreservaat van 86 ha, tussen de bewoning van De Panne en St-Idesbald (Koksijde).

http://www.pannetheka.net/personalia/over_de_families_ollevier_en_hou.htm (op 17/05/2011)

³⁶¹ Vandaag is deze villa helaas verdwenen.

er onvoldoende financiële middelen overbleven voor de bouw van de hoeve.³⁶² Jean-François Maes opteerde dan voor een andere architect die een eenvoudigere en goedkopere hoeve ontwierp.

Samen met de biografische gegevens –aan de hand van de getuigenissen van de kleinkinderen– maken deze gegevens duidelijk dat Camille Van Elslande zich bewoog in vooraanstaande middens en hogere klassen van de maatschappij.³⁶³ Via zijn uitgebreide netwerk van connecties te Veurne en omstreken, maar ook in Brussel –gezien zijn vele studiejaren daar– kreeg hij zijn opdrachten binnen. Mede door de grote sociale inzet van de architect in het plaatselijke maatschappelijke en politieke leven –bv. via de liberale vereniging “*Ons Huis*”– was Camille Van Elslande gekend in Veurne, en verspreidde zijn reputatie als vakkundig architect zich logischerwijs onder de lokale bevolking. Remi Van Elslande (vader van Camille) moet trouwens ook een bekende figuur geweest zijn met een uitgebreide kennissenkring in het Veurne van toen, aangezien hij er gemeenteraadslid was vanaf 1921.³⁶⁴ Er kan logischerwijs aangenomen worden dat Camille Van Elslande via zijn vader met vele notabelen, en dus potentiële opdrachtgevers, in contact kwam.

Meerdere kapitaalkrachtige burgers met verschillende verwoeste eigendommen –zowel in de stad (privéwoningen) als op het platteland (hoeves)– ten gevolge van de Eerste Wereldoorlog, deden een beroep op de Veurnse architect om hun behuizing herop te bouwen. Voor de heer Omer Van Daele ontwierp Van Elslande de wederopbouwhoeve “de Groote Munte” (jaren 1920) te Stuivekenskerke en een nieuwe vitrine voor zijn winkel “Au Petit Bazar” in de Ooststraat te Veurne. Grootgrondbezitter heer Cardinael – Vermeulen uit Ieper gaf maar liefst zes bouwopdrachten, waaronder een groot winkelmagazijn in art decostijl op het Alphonse Vandenpeereboomplein en een eenheidsbebouwing van regionalistische burgerhuizen in de Korte Meersstraat te Ieper. Een andere magnaat en bedrijfsdirecteur te Veurne was de heer Joseph Loyette. Hij gaf opdracht tot de heropbouw van zijn omvangrijke eigendommen o.a. in de Noordsstraat nr. 2 (woonhuis met herberg), op de Grote Markt van Veurne (café “In de Beurs”, Grote Markt nr. 32), en in Steenkerke (hoeve, stallingen en bijgebouwen). Andere “grote opdrachtgevers” die meerdere opdrachten gaven, zijn de familie Bogaert in Nieuwpoort, de heer Feryn in Lo-Reninge, handelaars Julien Van der Straete-

³⁶² Naar mondelinge getuigenis van Philippe Maes, kleinzoon van voormalig burgemeester Jean-François Maes, Melanedreef 30, Merkem, 22/04/2011.

³⁶³ Op basis van archiefonderzoek (briefwisseling), veldwerk en verder bronnenonderzoek naar de opdrachtgevers en de band tussen de opdrachtgevers en de architect.

³⁶⁴ A., DAWYNDDT, *Veurne rond 14-18, tijdschroniek over de jaren 1906-1923*, 1980, p. 114

Ghyselen en August Lombaert-Rathé in Veurne, en de familie Hilaire Joye die eigenaar was van drie pittoreske villa's uit de jaren 1920 op de zeedijk van Nieuwpoort.³⁶⁵

Willy Schlobach

Een andere opvallende naam in de lijst van de opdrachtgevers is de heer Schlobach. Deze opdrachtgever van een villa in De Panne is mogelijks te identificeren als de kunstschilder Willy Schlobach (Brussel, 1864 – Nonnenhorn, 1951). Willy Schlobach was van Belgisch-Duitse afkomst en schilderde voornamelijk in de pointillistische traditie.³⁶⁶ Hij studeerde aan de kunstacademies van Brussel en Gent en was bevriend met James Ensor en Willy Finch waarmee hij in 1884 als jonge kunstenaar de Belgische kunstenaarsgroepering “*Les Vingt*” oprichtte.³⁶⁷ Schlobach behoorde ook tot de Knokse schilderskolonie, een collectief die ervan hield de plaatselijke pittoreske landschapjes en de impressies van het licht aan de kust op doek te zetten, waar hij in contact kwam met Théo van Rysselberghe.³⁶⁸ In de periode voor de Eerste Wereldoorlog was Schlobach gevestigd in Sint-Genesius-Rode, maar vertrok terug naar Duitsland toen de oorlog uitbrak onder druk van anti-Duitse sentimenten.³⁶⁹ De literatuur vermeldt geen terugkeer naar België daarna, dus er zijn voorlopig geen bewijzen dat villa “*Les Pins*” (huidige naam) in de Witteberglaan nr. 13 in De Panne in opdracht van Willy Schlobach zou geweest zijn. Een andere mogelijkheid is dat de opdrachtgever een familielid was van de schilder. Toch zijn er enkele overeenkomsten tussen Camille Van Elslande en Willy Schlobach te bespeuren: allebei waren het vrijmetselaars en beiden hadden kunstopleidingen gevolgd in Brussel, waar ze mogelijks in contact waren gekomen met elkaar. Verder archiefonderzoek hierbij kan mogelijks verder duidelijkheid scheppen over de eventuele band tussen Schlobach en Van Elslande.

³⁶⁵ August Lombaert-Rathé was handelaar in porselein en kristal en had zijn handelszaak in de Zuidstraat nr. 20 te Veurne. Archief Van Elslande/2009/P.B./20c, *Provinciaal Archief West-Vlaanderen*.

³⁶⁶ http://nl.wikipedia.org/wiki/Willy_Schlobach (op 17/05/2011).

³⁶⁷ <http://www.cultuurarchief.nl/kunstenaars/schlobachwillyherman.htm> (op 17/05/2011).

³⁶⁸ http://nl.wikipedia.org/wiki/Knokse_Schilderskolonie (op 17/05/2011).

³⁶⁹ http://nl.wikipedia.org/wiki/Willy_Schlobach (op 17/05/2011).

IV.2.2. De Overheden

In relatief weinig gevallen kreeg Camille Van Elslande rechtstreeks opdrachten vanwege de lokale overheden zoals de gemeentebesturen.³⁷⁰ De architect heeft bv. amper bouwprojecten uitgevoerd in opdracht van *Stad Veurne* en dus geen openbare gebouwen (zoals scholen en bestuurlijke gebouwen) in deze stad verwezenlijkt.³⁷¹ Deze waren weggelegd voor de toenmalige stadsarchitect Jaak Vinck.³⁷² Ook op vlak van restauratiewerken kreeg Vinck het voorrecht om de belangrijkste monumenten aan te pakken.³⁷³ Dit is enerzijds logisch aangezien hij de officiële stadsarchitect was, maar anderzijds is het niet onbelangrijk om in deze context rekening te houden met de vrijzinnig liberale politieke achtergrond van Camille Van Elslande. Deze ingesteldheid moet ietwat controversieel en ongewoon overgekomen zijn in het conservatieve en katholieke Veurne van toen. Mogelijks kan het Veurnse gemeentebestuur wat terughoudend en weigerachtig gestaan hebben tegenover Van Elslandes politieke opvattingen en kan dit voor een stuk verklaren waarom hij weinig of geen rechtstreekse overheidsopdrachten kreeg.³⁷⁴ Jaak Vinck was daartegen een uitgesproken katholiek: “*Jaak Vinck heeft zich sterker dan zijn vader [Jozef Vinck] geprofileerd als katholiek en vlaamsvoelend*”, in 1885 werd hij lid van *de vereniging van katholieke bekwaamheidskiezers*.³⁷⁵ Omgekeerd kan op die manier ook verklaard worden waarom de Veurnse architect opdracht kreeg tot het ontwerpen van het bankgebouw voor de *Nationale Bank van België* in de Noordstraat. Deze instelling was namelijk liberaal, waardoor de keuze voor een liberaal georiënteerd architect in Veurne voor de hand lag.

Anderzijds moet deze veronderstelde politieke invloed op de werkzaamheden van Camille Van Elslande gerelativeerd worden. Het was wel degelijk het katholieke Veurnse gemeentebestuur dat Van Elslande had aangesteld als stedelijk wederopbouwarchitect na de

³⁷⁰ Gezien ten opzichte van het volledige oeuvre van Camille Van Elslande.

³⁷¹ Welgeteld drie bouwprojecten voerde Camille Van Elslande rechtstreeks uit in opdracht van *Stad Veurne*: de oprichting van het monument “voor gevallen soldaten en medeburgers” (oeuvrecatalogus nr. C15), de uitbreidingswerken aan het hospitaal (oeuvrecatalogus nr. C26) en de onuitgevoerde uitbreidingswerken aan het stadhuis (oeuvrecatalogus nr. B16).

³⁷² Jaak Vinck was stadsarchitect van de stad Veurne tot zijn dood in 1936.

³⁷³ Hoewel C. Van Elslande vooraanstaande gebouwen restaureerde na WO I, waren de meest representatieve gebouwen in Veurne “gereserveerd” voor de officiële stadsarchitect. Het gotische “Spaans paviljoen” uit 1448-1452 (Ooststraat 2, Veurne) is hier een voorbeeld van. Na de Eerste Wereldoorlog had dit gebouw herstellingswerken nodig. Deze werden gevoerd o.l.v. stadsarchitect Jaak Vinck.

³⁷⁴ Hierbij moet gelet worden op de nuance “rechtstreekse” opdrachten van het gemeentebestuur, omdat de stad Veurne bij de wederopbouwactiviteiten wel degelijk C. Van Elslande aanstelde als specialist om in te staan voor de wederopbouw van een heel groot aandeel belangrijke burgerwoningen in de stad (cf. de voorgaande hoofdstukken rond wederopbouw). Hierbij waren de burgers als eigenaars van de geruïneerde woningen, de eigenlijke opdrachtgevers en niet het stadsbestuur.

³⁷⁵ J., VAN ACKER, *De stadsarchitecten en de academie van Veurne*, uit: Biekerf, Westvlaams archief voor geschiedenis, archeologie, taal- en volkskunde, nr. 4, 1993, p.411.

Eerste Wereldoorlog, terwijl Jaak Vinck toen vooral instond voor de opvolging van en het verschaffen van goedkeuringen voor de restauratiewerken –weliswaar i.s.m. met de burgemeester en het schepencollege. Hierdoor is een benadering van Camille Van Elslande als een “gematigd liberaal” meer op zijn plaats dan een afspiegeling als een “antikatholiek”. Na het overlijden van Jaak Vinck (in 1936) veranderden de omstandigheden schijnbaar lichtelijk voor Camille Van Elslande. Aangezien Jaak Vinck de laatste echte stadsarchitect van Veurne was, maakte het gemeentebestuur namelijk voortaan gebruik van de diensten van privéarchitecten. Jan Van Acker schrijft in zijn artikel: “*Voor werkzaamheden in verband met de bouwsector deed het stadsbestuur voortaan een beroep op private architecten. Zo was Jozef Leper lid van de commissie voor de herwerking van het bouwreglement en maakte architect Van Elslande in 1937 als gemeenteraadslid gratis de [onuitgevoerde] plannen voor de uitbreiding van het stadhuis.*”³⁷⁶

De gemeentebesturen van kleinere gemeenten in de omgeving van Veurne –Sint-Jacobskapelle, Kaaskerke, Stuivekenskerke en Alveringem– gaven Camille Van Elslande, hoewel zij eveneens katholiek waren, echter wel rechtstreekse (wederop-)bouwopdrachten. Voor de gemeenten Sint-Jacobskapelle, Stuivekenskerke en Kaaskerke ontwierp Van Elslande o.a. de pastorieën (en kerk van Sint-Jacobskapelle). In Alveringem mocht hij het ontwerp bepalen en uittekenen van het weder op te bouwen stadhuis.

Tijdens de wederopbouw van de geteisterde gebieden in de Westhoek tekende Camille Van Elslande plannen uit ten dienste van de *Bouwdienst* van de *Dienst der Verwoeste Gewesten*, die eveneens geldt als opdrachtgever van overheidswege gezien deze dienst afhankelijk was van het *Ministerie van Binnenlandse Zaken*.³⁷⁷

In dezelfde context werkte de wederopbouwarchitect ook voor de *Société Anonyme Entreprises et Constructions de l'Yzer* en de *Samenwerkende Maatschappij voor de Goedkope Woning in Verwoest West-Vlaanderen* voor het ontwerp van landelijke arbeiderswoningen en tuinsteden. Beide huisvestingsmaatschappijen werden gesticht onder de koepel van de *Nationale Maatschappij voor Goedkope Woningen en Woonvertrekken (NMGWW)*. Van de *S.M. voor de Goedkope Woning in Verwoest West-Vlaanderen* waren de *Belgische Staat* en de *provincie West-Vlaanderen* de belangrijkste aandeelhouders. Deze twee organisaties waren dus strikt gezien geen echte overheidsinitiatieven.

³⁷⁶ J., VAN ACKER, *De stadsarchitecten en de academie van Veurne*, uit: Biekorf, Westvlaams archief voor geschiedenis, archeologie, taal- en volkskunde, nr. 4, 1993, p.412.

³⁷⁷ Desondanks had de *Dienst der Verwoeste Gewesten* kritiek op de aanstelling van Camille Van Elslande als wederopbouwarchitect in Veurne i.p.v. Jaak Vinck (cf. hoofdstuk III.3.5. Wederopbouw en nieuwbouw in een stedelijke context: Veurne).

IV.2.3. Familie, vrienden, en de architect

Voor familieleden, vrienden, en voor zichzelf ondernam Camille Van Elslande eveneens architecturale projecten. Voor zijn neef Lucien Martin uit Brussel ontwierp hij in 1937 de strak belijnde villa “Nawouny” in de Koninginnelaan 39 te Koksijde.

Foto 140: Camille Van Elslande met de familie Martin als opdrachtgever bij Villa “Nawouny” te Koksijde. Privéarchief. Eigen fotomateriaal (17/03/2011)

Op bovenstaande foto is Camille Van Elslande en zijn echtgenote Lydie (uiterst rechts) te zien, samen met de opdrachtgevers, de familie Martin bij de toen recentelijk gerealiseerde villa. Voor zijn dochter en schoonzoon Raoul Winnock ontwierp hij, in hetzelfde jaar als voorgaand project, zijn meest uitgesproken modernistische woning, in de Sasstraat nr. 7 te Veurne. Het fraaie woonhuisje in de Noordstraat nr. 57 in regionale renaissancevormgeving ontstond in 1922 in opdracht van vader Remi Van Elslande. De familiemeubelzaak vlak ernaast (Noordstraat nr. 59) werd in die periode overgenomen door de oudste zoon, Omer Van Elslande. Voor de heer Hubert Kemp-Kint, die een familielid was van de tweede vrouw van Remi Van Elslande, ontwierp Camille Van Elslande een modernistische rijwoning in de wijk “Petit-Paris” te Veurne. In opdracht van de heer Marcel Moeneclaey, familielid van de eerste vrouw van Remi Van Elslande, Eugenia Moeneclaey, ontwierp de architect een opmerkelijke art decowoning in de Duinkerkestraat nr. 2 te Veurne.

Uit onderzoek van de briefwisselingen in het archief Van Elslande, bewaard in het *Provinciaal Archief West-Vlaanderen*, blijkt dat Camille Van Elslande eveneens optrad als architect in opdracht van enkele van zijn vrienden. In het dossier van villa “Les Petits Lapins”, te verwezenlijken in de Middenlaan te Oostduinkerke, is een vriendschapsband te merken tussen de twee corresponderende actoren.³⁷⁸ Opdrachtgever Paul-Armand Thauvoye sluit zijn brieven steeds af met: “*mes salutations amicales...*”, duidelijk wijzend op een

³⁷⁸ Archief Van Elslande/2009/P.B./9h, *Provinciaal Archief West-Vlaanderen*.

hechte band tussen beide personen.³⁷⁹ Bij een andere brief stuurt Thauvoye postzegels op vanuit Frankrijk, waarbij hij Van Elslande vraagt om “...*les timbres postes pour Paulette*” niet te zullen vergeten afgeven aan het desbetreffende meisje.³⁸⁰ Dit laatste gegeven wijst met zekerheid op een dichte vertrouwensband tussen de architect en opdrachtgever.

Tenslotte zijn er ook zeven bouwprojecten waar Camille Van Elslande zowel architect als bouwheer was. Van zijn schoonouders (familie Léonard) erfde hij een uitgebreid perceel bouwgrond aan de Sasstraat, waar hij doorheen zijn carrière verschillende huizen neerzette. “Ons Huis” (Sasstraat nr. 10-11) kwam er in het jaar 1913. In 1935 liet de architect zijn garage verbouwen tot minimumwoning (gelegen aan de andere kant van het perceel, vandaag Molenbergstraat nr. 9). Twee jaar later kwam wat verderop in de Sasstraat (nr. 7) de modernistische woning voor zijn dochter. In 1952 liet hij een huisje (Sasstraat nr. 10) aanbouwen rechts tegenaan “Ons Huis”. Ten slotte realiseerde Van Elslande in 1954 zijn (laatste) eigen woonhuis, waar hij bleef wonen tot zijn overlijden in 1962. De minimumwoning werd bewoond door een medewerker-tekenaar van de architect. In de Noordstraat in de wijk “Petit Paris” had Camille Van Elslande eveneens een stuk grond in zijn bezit. Hij verkavelde het perceel (op de hoek van de Noordstraat en Bloemenlaan) en zette er een kijkwoning neer voor mensen die geïnteresseerd waren in zijn manier van ruimte-indeling en architecturale aanpak of voor potentiële klanten. Later verkocht hij het huis.³⁸¹ Zoals besproken in het hoofdstuk “Arbeidershuisvesting op privé-initiatief”, vormde de eenheidsbebouwing van de vier huurhuizen in de Peter Benoîtlaan eveneens een eigendom en bron van inkomsten van de Veurnse bouwmeester. De architect was bovendien ook eigenaar van het eenvoudige woonhuis naar eigen ontwerp in 1941, in de Klaverstraat nr. 13 –voorheen herberg “De Ster”, als onderdeel van het liberale verenigingshuis “Ons Huis”. Het vertoont een zelfde sobere vormgeving met houten betimmering om de erkers te accentueren, als het hoekhuis in de Noordstraat nr. 95.

Aan de hand van deze gegevens kan worden afgeleid dat Camille Van Elslande een zeer ondernemende persoon was met een goed financieel beleid.

³⁷⁹ Briefwisseling op 21/08/1937, Archief Van Elslande/2009/P.B./9h, *Provinciaal Archief West-Vlaanderen*.

³⁸⁰ Briefwisseling op 21/08/1937, Archief Van Elslande/2009/P.B./9h, *Provinciaal Archief West-Vlaanderen*.

³⁸¹ E-mail van Ivan Winnock, op 21/03/2011. Het hoekhuis (datering is onbekend, vermoedelijk periode 1935-1940, volgens het voorkomen van de ontwerpplannen) bevindt zich in de Noordstraat 95 te Veurne. Zie oevrecatalogus nr. A98.

IV.2.4. Besluit

Zoals het van een correct architect verwacht werd, hield Van Elslande zeker en vast rekening met de wensen van zijn opdrachtgevers bij het ontwerp van hun woning. Desondanks zijn er echter enkele tekenen die wijzen op een sterk doorgedreven visie en invloed van de architect zelf op de ontwerpen. Camille Van Elslande was dan ook zeer zelfbewust en vastberaden op vlak van eigen vaardigheden en professionele vakkennis. Een duidelijke aanwijzing is te lezen in de “Visie over de bouwkunst” (1914): *“Een dwaling van het publiek is [het] aan de bouwmeester op te leggen, hunne geliefkoosde vormen in hunnen woning toe te passen. ’t Is de bouwmeester die de maker, de samensteller is van het gebouw. De cliënt zal aan dezen zijn gewoonten en noodwendigheden³⁸² laten kennen, en zal hem vervolgens de keus laten der vormen, en materialen. De bouwmeester weet door technische kennis, dat sommige toepassingen nadeelig en andere voordeelig zijn voor de samenstelling en den duur van het gebouw. ’t Is in zulke gevallen de plicht van den bouwmeester te verklaren dat de kosten die de cliënt wil besteedden aan nuttelooze versiersels, nuttiger kunnen besteed worden tot het versterken van het gebouw. ...”³⁸³* Volgens Camille Van Elslande mag de architect dus de vrijheid nemen om zelf de vormgeving, indeling en toegepaste materialen te bepalen van het betreffende bouwproject, terwijl de opdrachtgever enkel de voorzieningen, overeenkomstig zijn behoeften, bepaalt die aanwezig moeten zijn in de woning. Zijn argument voor het nemen van dit voorrecht is de technische, professionele, en specifieke kennis die een goed opgeleide architect bezit wat een meerwaarde en kwaliteit biedt aan het ontwerp en de realisatie. Uit dit stukje tekst blijkt overigens zijn grote aandacht voor de constructie, die niet belemmerd mag worden door overbodige decoratie.

Ook in het artikel dat Camille Van Elslande schreef voor het tijdschrift *La Pointe Sèche* over de architectuur aan de Belgische kust, sluit hij af met volgende woorden: *“Notre but principal en rédigeant cet article, est de faire ressortir l’intérêt des propriétaires, à s’adresser à des architectes capables pour la composition du plan de leur habitation. Les premiers expliqueront simplement et avant tout leurs goûts et habitudes et laisseront les derniers libres dans le choix des matériaux et des formes.”³⁸⁴* Deze visie wordt hem blijkbaar ingegeven door een gebrek aan vertrouwen in de smaak van de opdrachtgevers, want hij gaat verder:

³⁸² Behoeften

³⁸³ C., VAN ELSLANDE, *Visie over de bouwkunst*, 1914, privéarchief.

³⁸⁴ C., VAN ELSLANDE, *L’Architecture de nos plages*, uit: *La Pointe Sèche*, nr. 2, 1912, 2de jaargang, p.7.

*“C’est dans celles-ci que doit résider toute la beauté, gâtée souvent lorsque les propriétaires veulent donner libre cours à leurs caprices en imposant certains détails superflus.”*³⁸⁵

Een andere aanwijzing tot het eerder dominante karakter van Camille Van Elslande tegenover de bouwheren is de getuigenis van kleinzoon Ivan Winnock: *“Het feit dat hij als architect geen rekening hield met de wensen van de opdrachtgevers was een groot probleem en vormde de bron van verschillende discussies en conflicten. Camille deed zijn eigen ding, waar hij goed in was; hij had een sterk eigen gedacht.”*³⁸⁶ Het feit dat Van Elslande een sterk karakter en een trotse persoonlijkheid had, kan ook deels de bewering ondersteunen dat hij liefst zijn eigen ideeën tot uitvoering bracht en niet bijster veel inspraak van de opdrachtgever toeliet.

Een mogelijk bewijs van zijn grote persoonlijke invloed op de ontwerpen, zijn de vaste elementen die telkens terugkomen in verschillende bouwprojecten, waardoor zijn stijl overigens ook zo herkenbaar wordt. Typisch herkenbare elementen van de persoonlijk stijl van Camille Van Elslande die in heel veel gevallen worden toegepast, zijn onder andere: de sierankers met hun vaste vormgeving, de vaste uitwerking van de uitwendige pseudo-schoorstukken, de sierlijke deurwaaiers en de inzwenkende dakkapellen met getorst topstuk.

Anderzijds zijn slechts heel weinig ontwerpen van Camille Van Elslande onuitgevoerd gebleven, wat wijst op een grote tevredenheid vanwege de opdrachtgevers. Verschillende ontwerpversies van één bepaald project komt ook amper of helemaal niet voor in het archiefmateriaal. Slechts vijf ontwerpen van Camille Van Elslande werden niet tot uitvoering gebracht. Het gaat om de ontwerpen van tuinvijk “de Voorstad”, een bankgebouw in opdracht van J. Loyette, een woonhuis in de Zwarte Nonnenstraat, uitbreidingswerken aan het stadhuis in Veurne en een hoeve in Merkem. Over vier projecten bestaat er onzekerheid of deze ongerealiseerd of afgebroken zijn: een art decohuis in de Boterweegschaalstraat, huis “de Voorstad”, hotel “de Faubourg” en een project voor goedkope woningen in Adinkerke.³⁸⁷

³⁸⁵ C., VAN ELSLANDE, *L’Architecture de nos plages*, uit: *La Pointe Sèche*, nr. 2, 1912, 2de jaargang, p.7.

³⁸⁶ Bijlage II: Verslag van het gesprek met Ivan Winnock, Veurne, 02/03/11, p. 4.

³⁸⁷ De projectdossiers van deze vier ontwerpen zijn spoorloos; enkel een tekening of aquarel blijven over, zonder vermelding van adresgegevens of andere aanwijzingen van de ligging.

IV.3. MEDEWERKERS EN SAMENSWERKINGSVERBANDEN

Camille Van Elslande had zeven medewerker-tekenaars onder zijn hoede had. Architecten André Nootaert (27/05/1906- 03/02/1971)³⁸⁸ en Oscar Vermeersch (28/10/1897- 29/03/1967)³⁸⁹ hebben met zekerheid tot die assistenten behoord. Andere namen waar een sterk vermoeden naar uitgaat zijn architecten A. Vandenabeele³⁹⁰ en Ferdinand Rossey (°24/05/1914)³⁹¹ die zoals de twee voorgaande in Veurne werkzaam waren. Over hun eventuele connectie met Camille van Elslande zijn er echter geen bewijzen teruggevonden. Het vermoeden is gebaseerd op vergelijkend onderzoek in situ naar overeenkomsten tussen de architectuur van Camille Van Elslande enerzijds en de architecturale verwezenlijkingen van zijn vermoedelijke assistenten anderzijds. De medewerking van architect Rossey kon echter uiteindelijk bevestigd worden door een getuigenis van huidig Veurns architect Marc Vandendries.³⁹² Een opmerkelijke figuur waarmee Van Elslande overigens eenmalig heeft samengewerkt is de Engelse architect Sir Giles Gilbert Scott.

³⁸⁸ M., TIMPERMAN, Beknopte biografie van André Nootaert, 02/05/2011, p.1.

³⁸⁹ <http://www.decoussemaeker.be/dumontwijk/personalia.htm> (op 20/03/2011).

³⁹⁰ Deze architect was lid van de *Bouwmeesterkring van West-Vlaanderen (B.K.W.)* te Veurne (cf. vermelding op naamplaat, Ooststraat nr. 6, Veurne). Deze vereniging werd gesticht in 1910 te Brugge. <http://www.kbkw.be/pdf/archiinfo/ARCH0302.pdf> (21/05/2011). Verder zijn er over deze architect geen biografische gegevens teruggevonden.

³⁹¹ Stadsarchief Veurne, Kiezerslijst van Veurne, afgesloten op 20 september 1951.

³⁹² Architect Ferdinand Rossey werd na de Tweede Wereldoorlog door het gemeentebestuur van Veurne aangesteld als “tijdelijk bouwmeester-toeziener” tot in 1946. J., VAN ACKER, *De stadsarchitecten en de academie van Veurne*, uit: Biekorf, Westvlaams archief voor geschiedenis, archeologie, taal- en volkskunde, nr. 4, 1993, p.412.

IV.3.1. Oscar Vermeersch

In het archief van Camille Van Elslande zijn er geen plannen terug te vinden naar ontwerp van Oscar Vermeersch (28/10/1897- 29/03/1967), maar een vermelding op de erfgoedsite van de Panne, en de duidelijke architecturale overeenkomst tussen beide architecten wijzen op een onderling verband. Op de internetsite van de Dumontwijk in de Panne is Oscar Vermeersch opgenomen in de lijst van architecten die in deze wijk werkzaam waren. In een beknopte biografie staat het volgende te lezen: *“Hij begon zijn loopbaan als architect in dienst van architect Van Elslande te Veurne. Nadien zelfstandig kwam hij zich vestigen in De Panne, ...”*³⁹³ Oscar Vermeersch, afkomstig uit Wulveringham, begon zijn carrière in dienst van Camille Van Elslande in Veurne en vestigde zich daarna als zelfstandige in De Panne, waar hij les gaf in bouwkundig tekenen. De architect was in verschillende kuststeden werkzaam, onder andere in Koksijde en Bray-Dunes aan de Franse grens. In de biografie wordt er ingegaan op een onuitgevoerd project van Vermeersch in De Panne: *“Juist voor de oorlog won hij samen met architect Jules Decoussemaeker de wedstrijd uitgeschreven door het gemeentebestuur voor het nieuw gemeentehuis van De Panne. Alles was gereed voor uitvoering (volledige plannen, enz.), maar dit project werd niet uitgevoerd wegens het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog. Na de oorlog werd er een nieuwe wedstrijd uitgeschreven door het nieuwe gemeentebestuur, maar beide architecten weigerden deel te nemen wegens het onverantwoord éézijdig verbreken van het ondertekend mandaat door het gemeentebestuur en het weigeren het gedane werk te betalen.”*³⁹⁴

In de publicatie *Koksijde, een bewogen architectuurgeschiedenis* wordt Oscar Vermeersch beschreven als een lokaal architect die appartementsgebouwen en handelshuizen ontwierp in een modernistisch stijl, maar hierbij nooit tot een gelijkwaardig niveau en een even zakelijk en sober ontwerp komt als bv. een Huib Hoste of een Louis Herman De Koninck. Kenmerkend voor zijn eigen interpretatie van de modernistische architectuur is de expressieve vormgeving en het kleurrijke uitzicht.³⁹⁵

Het is opmerkelijk dat het huis in de Witteberglaan in De Panne, vlak naast villa “Les Pins” naar het ontwerp van Camille Van Elslande, ontworpen is door Oscar Vermeersch. Dit gegeven kan eveneens opgevat worden als een aanwijzing tot hun samenwerking.

³⁹³ <http://www.decoussemaeker.be/dumontwijk/personalia/personalia.htm#oscar> (10/05/2011), auteur: José Decoussemaeker, gids, De Panne.

³⁹⁴ <http://www.decoussemaeker.be/dumontwijk/personalia/personalia.htm#oscar> (10/05/2011), auteur: José Decoussemaeker, gids, De Panne.

³⁹⁵ S., WILLEMS, *Koksijde, een bewogen architectuurgeschiedenis*, 2006, p. 136.

Een opvallende realisatie van Oscar Vermeersch in Veurne is een indrukwekkend handelshuis (vermoedelijk eind jaren '20) in de Oostraat nr. 39. Het is vormgegeven volgens de typische Veurnse wederopbouwarchitectuur in een zuidwestvlaamse neorenaissancestijl. Het typische renaissance-element van deze “Veurnse stijl”, namelijk het tabernakelvenster is aanwezig, samen met schelpmotieven boven de vensters. De onderste bouwlaag in natuursteen, gedecoreerd met een floraal motief, vormt een stijlbreuk met de bovenliggende bouwlagen in traditioneel baksteenmetselwerk. Aan de hand van deze herkenbare vormgeving kan een parallel gelegd worden met het oeuvre van Camille Van Elslande. Vermeersch past hetzelfde principe toe als Van Elslande: de onderste bouwlaag wordt aangepast aan de winkelfunctie in een vrijere stijl, terwijl de bovenliggende bouwlagen passen in de coherentie van de omgevende regionale renaissancearchitectuur. Dit handelspand naar ontwerp van Oscar Vermeersch is echter gevoelig minder verfijnd uitgewerkt qua metselwerk en decoratie ten opzicht van de voorbeelden van Van Elslande. Het is allemaal net iets “robuuster” vormgegeven zodat het een minder authentieke uitstraling bezit als de wederopgebouwde huizenrij nr. 13- 23 in de Ooststraat van Van Elslande. Op vlak van bouwvolume is er geen rekening gehouden met de noklijn van de omgevende huizen. Het ranke pand is een bouwlaag hoger dan de meeste huizen in de Ooststraat. Desondanks ligt de invloed van de opgedane ervaring in het atelier van Camille Van Elslande bij dit ontwerp voor de hand, gezien de verschillende overeenkomsten in vormgeving. In de inventaris van het bouwkundig erfgoed is een architect “Vermeersch” (voornaam ontbreekt) opgenomen met drie ontwerpen, waaronder twee villa's uit 1934 in interbellumstijl in de Elizabetlaan in Knokke-Heist. Mogelijks zijn deze ontwerpen toe te wijzen aan architect Oscar Vermeersch, aangezien hij werkzaam was in de kuststeden.

Foto 141: Ontwerp van Oscar Vermeersch, Ooststraat nr. 39 te Veurne.
Eigen fotomateriaal (05/05/2010).

IV.3.2. André Nootaert

André Nootaert (27/05/1906- 03/02/1971) was de zogenaamde “hoofdbediende” van Camille Van Elslande.³⁹⁶ Nootaert was een Veurnenaar en woonde er in de Pannesteeweg (vandaag Pannestraat). Volgens mondelinge bron zou hij tot ca. 1935 steeds in opdracht van andere bouwmeesters gewerkt hebben, waaronder dus Camille van Elslande. Net voor de Tweede Wereldoorlog en zeker in de naoorlogse periode, was hij werkzaam als zelfstandig architect. Zijn eerste zelfstandig project was een interbellumwoning in de Astridlaan nr. 28 te Veurne, terwijl zijn laatste ontwerp dateert uit 1968: een bungalow in de Bloemenlaan 39 te Veurne.³⁹⁷ In de periode 1935-1968 bouwde André Nootaert een aantal andere huizen, waaronder dit in de Noordstraat 137 en deze in de Pannestraat nr. 49 en 52. Het was geen grote architectuur die hij ontwierp, maar toch steekt het boven het banale uit dankzij een subtiel decoratief gebruik van het baksteenmetselwerk. Het niveau van zijn werkgever (Camille Van Elslande) evenaart hij echter niet.

Dat André Nootaert het dichtst betrokken was bij Van Elslande is duidelijk te merken in het persoonlijk archief van de architect. Enkele ontwerpplannen zijn namelijk van de hand van Nootaert. In het privéarchief, bewaard bij kleindochter Anita Winnock, is er een map met een stapel briefwisseling tussen Nootaert en Van Elslande. Deze brieven dateren uit de oorlogsjaren 1940-1945 toen de architect uit Veurne ondergedoken moest leven in Brussel. Aan de hand van de correspondentie kon Van Elslande enigszins de zaken die zich afspeelden in Veurne van op een afstand volgen en sturen –in de mate van het mogelijke– via raadgevingen aan Nootaert. Het ging hier niet om architecturale projecten die door Van Elslande van op een afstand opgevolgd werden –na het jaar 1937 lagen zijn activiteiten als architect namelijk nagenoeg stil–, maar om de opvolging van proces-verbalen omtrent oorlogsschade bij particulieren, kaderend in Van Elslandes tewerkstelling als schatter en deskundige bij de Rechtbank van Oorlogsschade.

Aangezien Nootaert rond de periode van de Tweede Wereldoorlog zelfstandig architect werd, kan overigens vermoed worden dat de afwezigheid van zijn werkgever –Camille Van Elslande– tijdens de Tweede Wereldoorlog de lancering van zijn eigen carrière betekende.

³⁹⁶ Gesprek met Ivan Winnock (op 03/03/2011).

³⁹⁷ Document over architect André Nootaert, door Dhr. Maurits Timperman, 02/05/2011, Veurne.

IV.3.3. A. Vandenabeele

In de inventaris van het bouwkundig erfgoed van het VIOE heeft, onder de medewerkers van Camille Van Elslande, enkel A. Vandenabeele zijn plaats gekregen met drie realisaties: een geheel van drie rijhuizen in de Nieuwe Zakelijkheid in de Noordstraat te Veurne, een modernistische villa in Vleteren en een modernistische woning (1937) in de Ijzerlaan te Diksmuide.

Foto 142: Decoratief metselwerk van gestileerde vegetatieve motieven boven de segmentboogvormige etalagevensters van hoekhuis, Ooststraat nr. 1, Veurne. Ontwerp: C. Van Elslande (1920). Eigen fotomateriaal (31/03/2010).

Foto 143: Vergelijkbare decoratie van gestileerde vegetatieve motieven in de segmentboogvormige vensteropeningen van Ooststraat nr. 6, Veurne. Ontwerp: A. Vandenabeele (datum onbekend). Eigen fotomateriaal (12/03/2011).

Zoals eerder aangehaald zijn er tot nu toe geen bewijzen van de mogelijke samenwerking tussen architect Vandenabeele en Camille Van Elslande, maar vergelijkend architecturaal onderzoek in situ levert echter grote vermoedens op. Het handelshuis in de Ooststraat nr. 6 vertoont architecturale en decoratieve kenmerken die kunnen worden opgevat als het product van een bij Van Elslande genoten opleiding of van een architect die beïnvloed is geweest door Camille Van Elslande, aangevuld met een persoonlijke toets. Het gebouw kan gezien worden als een latere interpretatie van de regionale neorenaissancestijl die Van Elslande toepaste op de heropgebouwde huizenrij in dezelfde straat. De gestileerde vegetatieve motieven onder de segmentboogvormige vensteropeningen refereren aan het vergelijkbare voorbeeld van typische decoratie bij Camille Van Elslande in het hoekhuis (Ooststraat nr. 1) dat zich recht tegenover de realisatie van Vandenabeele bevindt (Ooststraat nr. 6). Ook de gestileerde voluten die de puntgevel omlijnen, de geprofileerde vensteromlijstingen en de uitwerking van

de plint en winkelpui leggen duidelijk een parallel met het architecturale voorbeeld van Van Elslande.³⁹⁸

Vandenabeele staat vooral bekend omwille van zijn modernistische huizenrijen (jaren '30) in de Noordstraat en de Astridlaan.

³⁹⁸ De voluten: zoals ook aanwezig in bv. de gevelomlijning van de voormalige Nationale Bank in de Noordstraat nr. 16-18 naar ontwerp van C. Van Elslande.

De plint: zoals bij Van Elslande aanwezig in bv. villa "Castel Mino" in De Panne (cf. oeuvrecatalogus nr. A5).

IV.3.4. Theofiel Vettters

Naast deze vaste tekenaars als medewerkers, deed Camille Van Elslande een beroep op een vaste beeldhouwer-metselaar uit Veurne om de decoratieve elementen in baksteenmetselwerk te vervaardigen. De naam van deze persoon blijft onbekend, maar volgens Camille Van Elslande was er maar één vakman in de streek die zo kundig was als die bewuste kunstmetselaar. Dat een grondige vakkennis en vaardigheid van baksteenmetselwerk nodig waren, is vanzelfsprekend en blijkt uit de fijne detailleringen waarmee bv. de vele aediculavensters van verschillende wederopbouwhuizen in Veurne zijn uitgewerkt. De ontwerpen van de aediculavensters werden door de architect getekend op ware grootte. De metselaar kon op die manier de bakstenen op de tekening leggen en ze kappen naar waar voorbeeld, wat uiteraard geen sinecure was.

Theofiel Vettters was de vaste kunstsmid van Camille Van Elslande, die sierlijk smeedijzerwerk leverde naar ontwerp van de architect.

Verder wordt een zekere “Sarazijn” vermeld als medewerker van Van Elslande, maar wat zijn functie precies was, is onduidelijk.³⁹⁹

Foto 144: Sierlijk vormgegeven poort in smeedijzer, Nationale Bank, Noordstraat 16-18, Veurne. Eigen fotomateriaal (23/03/2011).

³⁹⁹ Gesprek met Ivan Winnock (op 03/03/2011).

IV.3.5. Sir Giles Gilbert Scott

Een persoon die een speciale plaats inneemt binnen de samenwerkingsverbanden van Camille Van Elslande is Sir Giles Gilbert Scott. Gilbert Scott (09/11/1880 – 08/02/1960) was een groot Engels architect. Zijn gekendste werken zijn de kathedraal van Liverpool, het “Battersea Power Station” aan de Thames in Londen en het ontwerp van de befaamde rode openbare telefoonhokjes die ontelbare straten sieren in Groot-Brittannië. Hij kwam uit een familie van succesvolle architecten en stond bekend omwille van zijn combinatie van een neogotische architectuur met modernistische vormgevingen.⁴⁰⁰ Sir Giles Gilbert Scott ontwierp in 1923 een villa, genaamd “Golf Villa”, die zou worden opgericht in de wijk Saint-André-sur-mer te Koksijde. Camille Van Elslande werd door Gilbert Scott aangesteld als lokaal projectarchitect om de correcte uitvoering van de werken op te volgen. Hierbij stond hij niet in rechtstreeks contact met de Engelse architect. Dat blijkt uit de briefwisseling in het dossier.⁴⁰¹ Het overleg gebeurde via de Belgische vertegenwoordiger van Gilbert Scott, namelijk de voorzitter van *Saint-André-sur-mer N.V.*, gevestigd in villa “Les Nénuphars” te Koksijde-bad. De ontwerpplannen in dit bouwdoosje zijn van de hand van Gilbert Scott zelf, die hij had opgestuurd naar Van Elslande of doorgespeeld via zijn vertegenwoordiger.

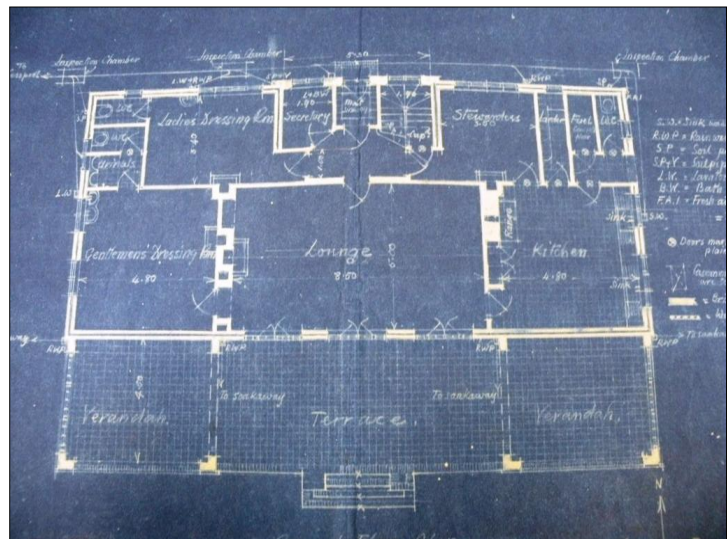

Foto 145: Ontwerp van plattegrond, “Golf Villa”, n.o.v. Gilbert Scott.
Archief Van Elslande/2009/P.B./9e en K702-703

⁴⁰⁰ Hij was de zoon van George Gilbert Scott Junior (1839-1897), de kleinzoon van Sir George Gilbert Scott (1811-1878), de neef van John Oldrid Scott (1841-1913), en de broer van Adrian Gilbert Scott (1882-1963). Allen waren op hun beurt succesvolle architecten in Engeland. http://en.wikipedia.org/wiki/Giles_Gilbert_Scott (op 17/05/2011).

⁴⁰¹ Archief Van Elslande/2009/P.B./9^E, *Provinciaal Archief west-Vlaanderen*.

IV.3.6. Besluit: invloedrijkheid

Alleen al het feit dat Camille Van Elslande zeven assistenten had, geeft aan dat hij een invloedrijke architect moet geweest zijn in Veurne en omstreken. De medewerkers werkten volgens hetzelfde stamien als dat van Van Elslande, in die zin dat ze binnen het centrum van de stad trouw bleven aan een meer traditionele bouwstijl, terwijl ze zich aan de rand van de stad uitleefden in de “modernere” architectuurstijlen, zoals de Nieuwe Zakelijkheid en het modernisme uit de jaren 1930. Geen enkele van deze medewerkers behaalde in hun architecturale verwezenlijkingen echter een zelfde niveau als dat van hun werkgever, Camille Van Elslande.

V BESLUIT

V.1. DIVERSITEIT, MODERNITEIT EN INTEGRITEIT

Het oeuvre van Camille Van Elslande is samenvattend te beschrijven en te begrijpen aan de hand van de volgende drie kenmerkende termen: diversiteit, moderniteit en integriteit.

Diversiteit

Het aspect van diversiteit –waar de hoofdtitel (“op alle fronten”) van deze verhandeling op toespeelt– ligt voor de hand: Camille Van Elslande was een artistieke duizendpoot die zijn creatieve talenten ten volle benutte via een ontzaglijke ontwerpactiviteit doorheen zijn hele leven. Zijn gevarieerde oeuvre dat bestaat uit een uiteenlopend gamma aan typologieën, toont aan dat hij voor geen enkele architecturale uitdaging terugdeinsde. Zijn geslaagde realisaties maken bovendien duidelijk dat de Veurnse architect de gedifferentieerde architecturale vaardigheden en benaderingen, waar de verschillende typologieën om vroegen, ook effectief meester was. Diversiteit laat zich niet enkel kennen in de waaier aan architecturale types, maar ook in de vormgeving ervan. Camille Van Elslande maakte zich vele bouwstijlen eigen, zowel de historische als de (destijds) eigentijdse, “nieuwe” stijlen. Zijn oeuvre vertoont een absorptie van de regionale Vlaamse renaissance, de traditionele landelijke architectuur, de art nouveau, de art deco, de Engelse Arts & Crafts, de cottgearchitectuur, het rationalisme en het modernisme...

Deze toe-eigening impliceerde echter geen “copieuze overnames”, waardoor een holle architectuur zou ontstaan, maar een synthetiserend vermogen van de architect. Hij maakte de stijlen zich eigen, maar transformeerde deze dan ook weer naar iets “eigens”. Camille Van Elslande speelde met de klassieke vormen en combineerde ze met eigentijdse principes tot iets nieuws en persoonlijks. De kunst om dergelijke architectuur te verwezenlijken vereist inzicht in de architectuurgeschiedenis, vakkennis en een grote creatieve aanleg.

Enerzijds resulteerde deze praktijk in een herkenbare persoonlijke stijl. Dat was zeker het geval in zijn homogene en persoonlijke wederopbouwstijl, herkenbaar via het vaste, zich telkens herhalende gamma aan uiterlijke vormgevingselementen. Anderzijds heeft Van Elslandes (niet-wederopbouw)architectuur vele gezichten. Dit door de toepassing van

uiteenlopende bouwstijlen (hoevestijl, cottigestijl, art decostijl...). Desondanks bezitten alle ontwerpen, hoe hun vormgeving ook van elkaar verschilt, overeenkomstige “Van Elslandekenmerken”. Dat is logisch, aangezien de achterliggende architecturaal-ideologische principes bij alle ontwerpen, doorheen zijn ganse carrière, steeds dezelfde waren.

Moderniteit

Camille Van Elslande was een kind van zijn tijd. Als modern en gedreven vooruitgangsdinker plukte hij gretig van de vruchten die de moderniteit voortbracht. In zijn ontwerpen toonde Van Elslande zich ontvankelijk voor de vernieuwende architecturale en sociaal-maatschappelijke ideeën, maar ook voor de toevloed aan nieuwe technologieën die de dynamische periode van het interbellum voortbracht. Van dit laatste getuigden vooral zijn latere ontwerpen uitdrukkelijk, terwijl andere projecten deze moderniteit, hoewel ze immer aanwezig was in alle ontwerpen, meer op een subtiele manier uitten.

Zijn architectuur ging uit van het rationalistische ideeëngoed. Camille Van Elslande benaderde een woning in de eerste plaats als een plek om in te wonen. De praktische kwaliteiten, die enkel konden voortkomen vanuit een logisch opgezet grondplan, hadden voorrang op de decoratieve kwaliteiten van de woning. Veel aandacht ging uit naar een praktische en logische constructie, naar het gebruik van kwalitatieve materialen, naar moderne comforteisen en naar het creëren van een gezonde atmosfeer.

Een sterk democratisch idee spreekt eveneens uit deze architectuur. Van Elslande was een sociaal-maatschappelijk gedreven idealist en filantroop. De ontwerpen van zijn tuinwijken en arbeiderswoningen bevestigden deze ingesteldheid. Hierdoor is zijn modernisme –in zijn ideologische betekenis– dan ook een sociaal modernisme te noemen.

Integriteit

De sleutel om de veelzijdigheid en de vele gezichten van Van Elslandes oeuvre te begrijpen is het principe van de zogenaamde “contextuele integriteit”. Camille Van Elslande hechtte uitermate veel belang aan de algemene, ruime context waarin een ontwerp zich bevond. Dergelijke architecturale aanpak is verantwoordelijk, respectvol, en zelfs nobel te noemen. Het wijst er namelijk op dat de architect zijn persoonlijke stijlvoorkeuren opzij kon schuiven en zich volledig wist aan te passen aan de architectuurhistorische en landschappelijke context. Dit werd hem uiteraard ingegeven door een groot streven naar harmonie en een passende

esthetiek. Van Elslandes professionalisme dient hierbij ter sprake te komen, gezien hij nooit heeft toegegeven aan de persoonlijke grillen of wensen van opdrachtgevers die deze harmonie in de weg zouden gestaan hebben.

Voor Veurne, maar ook voor de gehele Westhoek, betekende dit dus dat Van Elslande zijn moderne ideeën in een vorm moest kunnen gieten die tegemoet kwam aan de traditionele regionale architectuur van de streek. Hier is hij perfect in geslaagd en dit is dan ook de grote verdienste van Camille Van Elslande. Wat ogenschijnlijk aanstuurt op een contradictie of een conflict (traditionalisme versus modernisme), vormt voor Van Elslande geen obstructie, integendeel zelfs: het verwordt tot een geslaagde kruisbestuiving binnen zijn architecturale taal. De geslaagde verzoening van traditionele vormen met de moderne noden van de tijd, is dan ook het voornaamste kenmerk van Van Elslandes oeuvre. Hiermee is de ondertitel van deze masterproef “modern architecturaal denken in een traditionele context” helemaal uitgeklaard.

V.2. PLAATS IN DE ARCHITECTURALE CONTEXT

Uniek is dergelijke aanpak weliswaar niet te noemen. Van Elslandes architectuur was in principe zeer typerend voor de architecturale periode waarin hij zich bevond. Men was op zoek naar een nieuwe vormtaal, die paste bij de eigentijdse, snel evoluerende maatschappij. Architecten gingen de traditionele vormen uit de architectuurgeschiedenis op een eigenzinnige manier hanteren, door ze te combineren met nieuwe technieken, planschema's en constructies. Dergelijke architecten zijn te benoemen als overgangsfiguren tussen de klassieke traditie en het modernisme. Hendrik Petrus Berlage was bv. zo'n figuur: hij combineerde traditionele vormelementen met rationele principes. Ook Camille Van Elslande behoort tot deze categorie van overgangsfiguren, op weg naar het modernisme.

Van Elslandes oeuvre vertoont invloeden van de "grote namen" uit de architectuurwereld. Inspiratiebronnen voor de Veurnse architect waren H.P. Berlage, Viollet-le-Duc –als één van de grondleggers van het rationalisme–, Victor Horta (cf. "gesamtkunst" en de toepassing van constructieve decoratie), Dudok, met zijn modernistische baksteenarchitectuur en Georges Hobé, met zijn cottagearchitectuur. De uitgebreide persoonlijke bibliotheek van Camille Van Elslande, bewaard in privéarchief, is hier een getuige van.

De wederopbouwstijl van Camille Van Elslande is enerzijds uniek, in die zin dat ze een eigen specifieke vormtaal bezit. Maar anderzijds niet, omdat Van Elslande, zoals alle wederopbouwarchitecten, hetzelfde principe volgde: een regionale stijl, gecombineerd met vormelementen uit de renaissance en/of de gotiek. Hun bouwstijlen verschillen slechts op vlak van detaillistische uitwerking. Wederopbouwstijlen kwamen dan ook tot stand op basis van een specifieke, eigen detaillering (cf. hoofdstuk III.3.5.).

Vele "wederopbouwers" waren doorgaans niet meer dan bekwame technici. Van Elslande was uiteraard meer dan dat. De vraag stelt zich waarom hij niet vermeld wordt naast een Jules Coomans of een Jozef Viérin. Het antwoord is o.a. vermoedelijk te zoeken in de kwantitatieve gegevens. Veurne was fragmentarisch getroffen ten opzichte van het zwaarder getroffen Ieper en Diksmuide. Hierdoor heeft Van Elslande een kleiner en meer versplinterd wederopbouwoeuvre neergezet. Door Van Elslandes politieke carrière, die na de jaren '20 een belangrijkere plaats ging aannemen dan zijn architectenberoep, is zijn rol en betekenis als architect in Veurne mogelijks vlugger in de vergetelheid geraakt.

Aangezien Van Elslandes architectuur een grote invloed heeft gehad en vandaag de dag nog steeds heeft op het stadsbeeld in veurne, was zijn invloed even groot tijdens de wederopbouw als dat van een stadsarchitect. Een reden te meer dat hij vernoemd mag worden naast coomans en vierin.

Een tijdgenoot waarmee Van Elslande zeer goed te vergelijken is, is architect Richard Acke (1873-1934). Net zoals Van Elslande werd hij geboren in een familie van meubelmakers. Ook was hij in grote mate beïnvloed door het werk van Berlage. *“Uitgaande van de Engelse Arts & Crafts en het rationalisme van Hendrik Petrus Berlage, bracht Richard Acke een sobere, eigentijdse regionale architectuur tot stand. Begin jaren 1920 leverde hij enkele belangrijke bijdragen aan de wederopbouw en experimenteerde hij met nieuwe bouwtechnieken.”*⁴⁰² In zijn architectuur wisselt Acke een baksteenbouw af met constructieve elementen in natuursteen. Zijn bijdragen in het wederopbouwproces waren o.a. het ontwerp van een semi-permanent woningtype en de tuinwijk “Kalfvaart” te Ieper (1920-1921). Deze parallel met Van Elslande ligt voor de hand.

⁴⁰² M., DUBOIS, *Repertorium van de architectuur in België*, 2003, p. 117.

V.3. HEDENDAAGSE OMGANG MET VAN ELSLANDES ARCHITECTUUR

V.3.1. Afbraak

Van veertien bouwprojecten, waaronder twee eenheidsprojecten, die Camille Van Elslande had verwezenlijkt, is met zekerheid te zeggen dat ze werden afgebroken.⁴⁰³ Daartoe behoren onder andere: –logischerwijs– de twee houten noodwoningen uit de periode van de Eerste Wereldoorlog, een eenheidsproject van vier huurhuizen in de Peter Benoîtlaan, de suikerfabriek “De Warneton”, samen met de directeurs- en conciërgewoning, het liberaal verenigingshuis met feestzaal “Ons Huis” in de Boterweegschaalstraat te Veurne, villa “Les Cigognes” in De Panne, en een reeks van vier villa’s op de zeedijk in Nieuwpoort.⁴⁰⁴ De redenen die geleid hebben tot het slopen van de gebouwen betroffen onder andere: de toenemende nood om woonfuncties te creëren in een stedelijke context, zoals in het geval van het liberaal verenigingshuis in het centrum van Veurne, en het massatoerisme aan de kust, waarbij de oorspronkelijke bebouwing op de zeedijken plaats moest ruimen voor grootse (meestal ziellose) appartementsblokken, zoals in het geval van de villa’s in Nieuwpoort en De Panne. Aansluitend bij deze laatstgenoemde oorzaak, kan worden gesteld dat de villa’s de grootste groep vormen onder de “met afbraak bedreigde” typologieën in het oeuvre van Camille Van Elslande. Meer bepaald in vijftig procent van de gevallen van afgebroken bouwprojecten gaat het om een villa in een van de badplaatsen⁴⁰⁵.

⁴⁰³ Deze veertien verdwenen bouwprojecten hebben betrekking tot de algemene oeuvrelijst van Camille Van Elslande, dit komt overeen met de “A-lijst” in de oeuvrecatalogus. Afgebroken projecten onder de “veranderings- en herstellingswerken” (B-lijst) en “overige ontwerpen” (C-lijst) worden hier buiten beschouwing gelaten.

⁴⁰⁴ Zowel het exterieur, als het volledige interieur (vast en los) van deze villa op de Markt in De Panne was ontworpen door Camille Van Elslande. Andere verdwenen projecten van C. Van Elslande: een villa in de Zeelaan, De Panne; *herberg in de Nieuwstad* te Veurne, gelegen bij tuinwijk *de Nieuwstad*; een woonhuis in de Rodestraat, Veurne; een landhuis in de Sasstraat, Veurne; en villa *Les petits lapins* in de Middenlaan te Oostduinkerke.

Vermoedelijk afgebroken: *Huis Spilliaert* in de Ooststraat te Veurne; twee burgerhuizen in art deco in de voormalige “Noordstraat” en twee handelshuizen in de voormalige “Eessenstraat” te Diksmuide; een huizenrij aan de Oude Veurnevaart te Nieuwpoort; een huis aan de zeedijk in De Panne; een landelijke woning in Kaaskerke; een hoekhuis op de kruising Ooststraat en Sasstraat te Veurne; en villa *Golf Villa* in Koksijde.

⁴⁰⁵ Meer specifiek: Nieuwpoort, Oostduinkerke en De Panne.

V.3.1.1. Vier huurhuizen, Peter Benoîtlaan te Veurne

Ze hielden het bijna tachtig jaar vol, tot ze begin jaren 2000 plaats moesten ruimen voor het groots opgevatte bouwproject van het nieuwe stadskantoor-met- bibliotheek, gelegen in de zuidwesthoek van de Sint-Denisplaats. Om dit bouwproject – in zake volume – optimaal te kunnen realiseren, was het noodzakelijk de “vier huisjes” te slopen. Het verzet van de Culturele Raad van Veurne bood echter tegenwicht zodat het behoud van het Cellenbroedersklooster bewerkstelligd en geïntegreerd werd in de prestigieus opgevatte nieuwbouw.⁴⁰⁶ Voor de vier huurhuizen van Van Elslande was het helaas een verloren strijd en werd een compromis gesloten tussen de Culturele Raad en de gemeente (die opdrachtgever was), dit in de “verzachtende” context van de ongeveer tachtig beschermde monumenten die Veurne toen recent rijker was geworden. De Vier huizen in de Peter Benoîtlaan waren opgenomen in de inventaris van het bouwkundig erfgoed (*Bouwen door de eeuwen heen*), maar waren nog niet vastgesteld.

⁴⁰⁶ Hierbij werd bovendien diepgaand archeologisch en bouwhistorisch onderzoek ondernomen.

V.3.1.2. De voormalige suikerfabriek – afbraak omwille van industriële neergang

In het jaar 1973 o.a. vonden er drastische uitbreidingswerken plaats.⁴⁰⁷ Daardoor werden de oorspronkelijke gebouwen naar ontwerp van Camille Van Elslande geleidelijk verbouwd en door nieuwe gebouwen ingekapseld. Op die manier werden ze aan het zicht onttrokken, waardoor het karakter en de uitstraling van de authentieke architecturale vormgeving verloren gingen.

Ondanks deze reeks van investeringen, ging het bergaf met de toekomstperspectieven van het bedrijf, totdat in december 2005 uiteindelijk het doek viel over de suikerfabriek van Veurne. De sluiting kaderde in een grootschalige herstructurering op internationaal niveau door het moederbedrijf “Iscal Sugar”.⁴⁰⁸ De toenmalige directie bracht volgende openbare aankondiging naar voor: *“Helaas voor Veurne, ondanks de ideale ligging van de vestiging vanuit het oogpunt van de suikerbietbevoorrading en ondanks haar gemotiveerd, efficiënt en plichtsbewust personeel, de goede relatie met de planters en met de externe medewerkers, heeft de directie van de groep, onder druk van de factoren die hierboven zijn aangehaald, geen andere keuze dan de sluiting van de site te overwegen. De elementen die de directie tot deze beslissing heeft gebracht, zijn: de suikerbietverwerkingscapaciteit van Veurne (7000 ton suikerbieten per dag, dus de kleinste fabriek van de groep), een gebrek aan investeringen in de loop van de voorbije jaren, een kleine en verouderde opslagcapaciteit die verklaard kan worden door het feit dat de fabriek in het verleden functioneerde voor de productie van exportsuiker. Dit is met het nieuwe regime onmogelijk. ...”*⁴⁰⁹ De opdoeking veroorzaakte grote commotie in de regio gezien de historische band van de fabriek met Veurne en de regionale tewerkstellingsrol van het bedrijf, zowel rechtstreeks als onrechtstreeks voor de transport- en landbouwsector.⁴¹⁰ De inwoners van Veurne en (ex-)werknemers reageerden in februari 2006 met een betoging tegen de sluiting van de suikerfabriek en de sterk stijgende werkloosheid in de regio, maar het mocht niet baten.⁴¹¹ Later dat jaar begonnen de sloopwerken van de eens zo gracieuze fabrieksgebouwen die bulkten van bedrijvige activiteit. Deze afbraak maakte een strategisch gelegen gebied van ca. 45 ha vrij dat vandaag (sinds

⁴⁰⁷ In 1973 nam de suikerfabriek namelijk het quotum van de sector Ieper over waardoor er voortaan ongeveer 8000 ha in plaats van 5000 ha bieten werden verwerkt. Bron: tijdelijke tentoonstelling, Grote Markt, Veurne, maart 2011.

⁴⁰⁸ C., IGODT C., S., CLAESSENS, Onuitgegeven masterproef: *Ruimtelijke visie voormalige suikerfabrieksite en omgeving te Veurne*, 2006-2007, p. 37.

⁴⁰⁹ Tijdelijke tentoonstelling, Grote Markt, Veurne, maart 2011.

⁴¹⁰ C., IGODT, S., CLAESSENS, Onuitgegeven masterproef: *Ruimtelijke visie voormalige suikerfabrieksite en omgeving te Veurne*, 2006-2007, p. 8.

⁴¹¹ Tijdelijke tentoonstelling, Grote Markt, Veurne, maart 2011.

2009) het onderwerp is van een prestigieus opgezet masterplan tot (gedeeltelijke) herbestemming.⁴¹² Dit project is in handen van het bureau “Omgeving”, gevormd door de *Provincie West-Vlaanderen*, de *stad Veurne* en de *West-Vlaamse Intercommunale wvi*, waarbij de Provincie West-Vlaanderen verantwoordelijk is voor de verschillende stappen van de herinrichting en de *wvi* voor de opmaak van de technische studies.⁴¹³ In het najaar van 2012 zou het Provinciaal Ruimtelijk Uitvoeringsplan worden afgerond, waarmee de eerste werken van start kunnen gaan op het terrein. Het masterplan voorziet 15 ha als bedrijfsgebied, een andere 15 ha als natuurgebied en eveneens 15 ha als woongebied.

Binnen het masterplan zijn ook verschillende verwijzingen naar de situatie in het verleden opgenomen, zoals het behoud van enkele betonsokkels en van het landschappelijk patroon bestaande uit waterbekkens, taluds en rietkragen. De “suikertoren” is als verticale constructie een verwijzing naar de vroeger torens van de fabriek.⁴¹⁴ Het masterplan is opgesteld met veel respect voor de cultuurhistorische waarde van het gebied, uit het besef dat de voormalige suikerfabriek het symbool was en blijft van het rijke verleden van Veurne.

Voor een eventuele herbestemming van de oorspronkelijke fabrieksgebouwen van Camille Van Elslande was het reeds enkele decennia te laat wegens de vergaande aantasting ervan doorheen de verbouwings- en uitbreidingswerken sinds de jaren 1970.

Bij deze casus vormen de evolutie van het productieproces, de steeds versnellende industrialisatie, het continu streven naar winstmaximalisatie –waardoor voortdurende infrastructurele aanpassingen vereist zijn– en uiteindelijk de almacht van de economische wetmatigheden, de beslissende factoren die leidden tot de vernietiging van deze architecturale realisatie van Camille Van Elslande.

⁴¹² Strategisch, omwille van de ligging vlakbij het historisch centrum van Veurne, het station en de afrit van de E40.

⁴¹³ *Herinrichting site suikerfabriek Veurne*, Persbericht 13 mei 2009, dienst Communicatie, Provinciebestuur West-Vlaanderen.

⁴¹⁴ Deze suikertoren bestaat uit een vormgeving die verwijst naar gestapelde suikerklontjes en “*voorziet kleinschalige buurtwinkels op de gelijkvloerse verdieping en gestapelde woonvormen met ruim terras en daktuin op de verdieping*”. Tijdelijke tentoonstelling, Grote Markt, Veurne, maart 2011.

V.3.1.3. Hoeves als “bedreigde architectuur”

Een andere categorie gebouwen binnen het oeuvre van Camille Van Elslande, die vaak bedreigd wordt door afbraak, zijn de hoeves. Hoewel alle ontworpen hoeves in meerdere of mindere mate bewaard zijn, valt het op dat de verbouwingen bij deze typologie van zeer ingrijpende aard kunnen zijn en dat er vaak overgegaan wordt tot het slopen van de oorspronkelijke infrastructuur. De oorzaak hiervan ligt natuurlijk voor de hand: het landbouwbedrijf moet maximaal opbrengen om te kunnen overleven en daarvoor zijn een moderne infrastructuur en de nodige investeringen nodig. Dit gegeven, in combinatie met een doorgaans laag besef bij de doorsnee landbouwer van de bouwhistorische waarden, wordt de verouderde historische hoevegebouwen vaak fataal. Vaak wordt er gekozen voor de meest praktische oplossing: slopen en vervangen door nieuwbouw, in plaats van restaureren of integreren binnen een nieuwe constructie.

De hoeve aan de Oude Zeedijk in Lampernisse is hier een tekenend voorbeeld van. De oorspronkelijke vormgeving naar ontwerp van Van Elslande is amper nog herkenbaar. Het boerenhuis werd gesloopt en vervangen door een volledige nieuwbouw, terwijl het verstoord metselwerk in de gevels van de schuren wijzen op vele ingrepen en verbouwingen. Het authentiek karakter van deze hoeve is daardoor helemaal zoek. Een ander voorbeeld is Hoeve *De Groote Munte* in de Viconiastraat te Stuivekenskerke. Van de verschillende oorspronkelijke bouwvolumes staat vandaag slechts nog één schuur overeind die, zo vertelde de eigenaar, binnenkort hoogstwaarschijnlijk ook tegen de vlakte gaat, waardoor de realisatie van Camille Van Elslande volledig verdwenen zal zijn.

Foto 146: Enige overgebleven schuurvolume van Hoeve “de Groote Munte” te Stuivekenskerke.
Eigen fotomateriaal (22/04/2011)

V.3.2. Bewaring, restauratie en bescherming

Het overgrote deel van Van Elslandes ontwerpen is vandaag in goede staat van bewaring. De meeste huizen zijn bewoond, waarvan een aantal verzorgde restauraties ondergingen. Reeds zestien gebouwen werden beschermd, waarvan er zich tien in Veurne bevinden. Het zijn o.a. de pastorie te Kaaskerke, de parochiekerk van Sint-Jacobskapelle, de kapel en gedenkstenen te Oud-Stuivekenskerke, Villa “Zonnig hoekje” te Koksijde, het sanatorium te Sint-Idesbald, een wederopgebouwd vrijstaand burgerhuis in de Weststraat te Lo, Huize Van der Heyde op de Appelmarkt te Veurne, de huizenrij nr. 31-34 op de Grote Markt van Veurne en de National Bank in de Noordstraat te Veurne.

VI BIBLIOGRAFIE

VI.1. BRONNEN

V.1.1. Geschreven bronnen

BRUGGE. Provinciaal Archief West-Vlaanderen.

Briefwisseling KCML West-Vlaanderen 1945-1962

BRUSSEL. Algemeen Rijksarchief: Archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten.

Dossiers Camille Van Elslande

PRIVE ARCHIEF. Archief Camille Van Elslande.

Overlijdensbericht Camille Van Elslande uit krant, 1962.

Curriculum Vitae Camille Van Elslande, 11 november 1942.

Curriculum Vitae Camille Van Elslande, 12 september 1940.

Briefwisseling Camille Van Elslande, 9 juli 1941.

Politiek Curriculum Vitae Camille Van Elslande, z.d.

V.1.2. Iconografische bronnen

BRUGGE. Provinciaal Archief West-Vlaanderen.

Archief Van Elslande

BRUSSEL. Algemeen Rijksarchief: Archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten.

Dossiers Camille Van Elslande

BRUSSEL. Vlaams Instituut voor Onroerend Erfgoed.

Archief Mission Dhuicque

PRIVE ARCHIEF. Archief Camille Van Elslande.

VEURNE. Nieuw archief, register van de notulen van het Schepencollege, Beslissing van het Veurns Schepencollege, 12/08/1922.

VEURNE. Stadsarchief Veurne, Register van de beslissingen van de Gemeenteraad van

Veurne, verslag van de zitting van 13 november 1918, punt 1 van de agenda.

Aquarellen

Foto's

BAUWENS, J., GEVAERT, P., *De Panne*, Tielt, Lannoo, 1981.

MESSIAEN, M., *Veurne in oude prentkaarten*, Zaltbommel, Europese bibliotheek, 1996.

STYNEN, H., BEULLENS, A., CHARLIER, G., *Het verwoeste gewest 15/18: Mission Dhuicque*, Stichting Monumenten –en Landschapszorg, Brugge, Uitgeverij Van de Wiele, 1985.

V.1.3. Mondelinge bronnen

Gesprek met de bewoners van hoeve “*t Groot Westhof*”, ’s Heerwillems 10 te Veurne, op 23 maart 2010.

Gesprek met Jacqueline Degraeve, op 23 maart 2010.

Gesprek met Anita Winnock, op 20 april 2010.

Gesprek met Ivan Winnock, op 02 maart 2011.

V.2. LITERATUUR

BCRAA (1923)

CELIS, J., *De wederopbouwarchitectuur tussen inhoud en vorm*, in: *Resurgam: de Belgische wederopbouw na 1914*, Brussel, Gemeentekrediet van België, 1985.

CORNILLY, J., DE CAIGNY, S., DENDOOVEN, D., e.a., *Bouwen aan wederopbouw 1914/2050: Architectuur in de Westhoek*, Ieper, Erfgoedcel CO7, 2009.

CORNILLY, J., *De Mission Dhuicque in Veurne*, in: *In de steigers*, jg. 12, nr. 2, 2006.

CORNOLDI, A., *Het eigen huis van een architect als de plek bij uitstek van leven en cultuur*, in: *Honderd huizen voor honderd Europese architecten van de twintigste eeuw*, 1990.

COSSEY, A., *Geschiedenis van Leisele*, Izenberge, 1977.

DALLE, G., *Gids voor Veurne-Ambacht*, 1981.

DAWYNDT, A., *Veurne rond 14-18 Tijdschroniek over de jaren 1906-1923*, Izenberge, 1980.

DE CAIGNY, S. (red.), *Het gekwetste gewest: Archievemental gids van de wederopbouwarchitectuur in de Westhoek*, Antwerpen, CVAA, 2009.

DE POTTER, F., RONSE E., en BORRE, P., *Geschiedenis der Stad en Kastelnij van Veurne*, Eerste deel, Gent, 1875.

DELEPIERE, A-M., *De Westhoek, tussen de Ijzer en het kanaal van Duinkerke*, 1995.

DUBOIS, M., *Berlage in België*, in: *Archis*, 1987.

DUBOIS, M., KIECKENS, C., POULAIN, N., *De architectuur van het interbellum*, in: *Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen*, Gent, 1987.

DUVOSQUEL, J-M., *Resurgam: de Belgische wederopbouw na 1914*, Brussel, Gemeentekrediet van België, 1985.

HASLINGHUIS E.J., *Verklarend woordenboek van de westerse architectuur- en bouwhistorie: bouwkundige termen*, Leiden: Primavera Pers, 2001.

HENNAUT, E., LIESENS, L. (eds.), *Cités-jardins 1920-1940 en Belgique*, Brussel, AAM, 1994.

IGODT, C., CLAESSENS, S., *Onuitgegeven masterproef: Ruimtelijke visie voormalige suikerfabrieksite en omgeving te Veurne*, 2006-2007.

LACOSTE, H., *Chapelle à Oud-Stuyvekenskerke*, in: *l' Emulation*, 1926 (4).

MEGANCK, L., als een modieuze dame, de winkelpui in de Gentse Veldstraat, in: DEFOORT H., DE VUYST W (ed), *Veldstraat Gent*, Lannoo, 2005.

MEGANCK, L., POULAIN, N., VANDENBREEDEN, J., e.a., *Architectuur in het interbellum*, in: *Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen*, 1998 (2).

MEGANCK, L., *Traditionalisme*, in: *Openbaar Kunstbezit Vlaanderen*, 1998 (2).

MEGANCK, L., *Volkshuisvesting in het interbellum, van beluik tot tuinwijk tot flatgebouw*, in: *OKV, Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen*, 1998, nr. 2.

- MIHAIL, B., *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, 2003.
- MIHAIL, B., *Société Centrale d'Architecture de Belgique*, in: VAN LOO, A., *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Mercatorfonds, 2003.
- MISSIAEN, H., VANNESTE, P., *Bouwen door de eeuwen heen, Inventaris van het bouwkundig erfgoed in Vlaanderen, provincie West-Vlaanderen, gemeente Diksmuide, deel II*, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2005.
- NOTEBAERT, A., NEUMANN, C., VANDEN EYNDE, W., *Inventaris van het archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten. 1914-1918: Verwoeste Gewesten*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 1986.
- Privéarchief, doodsbericht in krantenartikel, 1962.
- RAISON, T., RONSE, A., *Fermes - Types & Constructions rurales en West-Flandre*, 1918.
- SMETS, M., *De ontwikkeling van de tuinwijkgedachte in België: een overzicht van de Belgische volkswoningbouw in de periode van 1830 tot 1930*, Brussel-Luik, Mardaga, 1977.
- SMETS, M., STYNEN, H., MAES, J., UYTENHOVE, P., *België: De wederopbouw na 1914*, in: Wonen TABK, Deventer, Van Loghum Slaterus, 1983.
- STRAUVEN, F., *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*.
- STREUVELS, S., *Land en leven in Vlaanderen*, Amsterdam, Veen, 1923.
- STYNEN, H., *15/18 het verwoeste gewest*, 1985.
- VAN ACKER, J., *De stadsarchitecten en de academie van Veurne*, uit: Biekorf, Westvlaams archief voor geschiedenis, archeologie, taal- en volkskunde, nr. 4, 1993.
- VAN ELSLANDE, C., *L'Architecture de nos plages*, uit: *La Pointe Sèche*, nr. 2, 1912.
- VAN ELSLANDE, C., *Over de verbetering der werkmanswoning*, , privéarchief, 1912.
- VAN LAETHEM, F., *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, 2003.
- VAN LOO, A., *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Mercatorfonds, 2003.
- VAN REGENMORTEL, E., *Het Gekwetste Gewest*, in: *In de steigers*, 2008 (3).
- VANDENBREEDEN, J., *Het dilemma bij de wederopbouw*, in: *Openbaar Kunstbezit Vlaanderen*, 1998 (2).
- VANDENBREEDEN, J., VANLAETHEM, F., *Art Deco en Modernisme in België, architectuur in het Interbellum*, Tielt, Lannoo, 1996.
- VANDEWEGHE, E., *Between public and private: town architects in Belgium during the interwar period*, in: *Planning Perspectives (A2)*, 2011 (1).
- VLAEMYNCK, G., *Architecturale wederopbouwarchieven in de Westhoek. Inventaris van het archief van Camille Van Elslande (1911-1962)*, onuitgegeven verhandeling VUB, 2009.
- WILLEMS, S., *Koksijde, een bewogen architectuurgeschiedenis. Inventaris van het bouwkundig erfgoed*, Uitgave gemeente Koksijde, 2006.
- WINNOCK, I., *Curriculum Vitae Camille Van Elslande*, (ongedateerd),
- WINNOCK, I., *Geschiedenis van het Willemsfonds Veurne – De Panne 1907-2007*.
- ZAMPA, F., *Dienst der Verwoeste Gewesten*, in: VAN LOO, A., *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Mercatorfonds, 2003.

V.3. HET INTERNET

<http://aleph.ugent.be>

<http://belgica.kbr.be/>

http://nl.wikipedia.org/wiki/Eug%C3%A8ne_Viollet-le-Duc

http://www.architectuur.org/stroming_rationalisme.php

<http://www.beeldbankwest-vlaanderen.be/>

<http://www.bondvlaamsearchitecten.be>

<http://www.faronet.be/nieuws/>

<http://www.odis.be>

<http://www.vai.be>

<http://www.vioe.be>

<http://www.wederopbouw.be>

<http://www.west-vlaanderen.be/provincie/Nieuws/ezines/archiefdienst/200908>

Bijlage I: Verslag van het gesprek met mevrouw Anita Winnock, kleindochter van Camille Van Elslande op 20 april 2010 vanaf 17.30h te Overijse.

Inleiding

Mevrouw Winnock beschikt over een uitgebreide verzameling informatie en memorabilia van haar grootvader Camille Van Elslande. Haar documentatie omvat een groot aantal bouwplannen met sierlijke aquarellen van de voorgevels, briefwisselingen (o.a. van tijdens zijn ballingschap tijdens Wereldoorlog II), tijdschriften (o.a. *l'Emulation*) en naslagwerken¹, een groot aantal schilderijen en aquarellen, oude prentkaarten van o.a. de ruïnes in Veurne, foto's, krantenartikels –en knipsels (o.a. overlijdensberichten), meubels ontworpen door Van Elslande, diploma's en attesten, documenten en foldertjes omtrent tentoonstellingen georganiseerd door Van Elslande,...

Anita Winnock is een erg waardevolle mondelinge bron voor deze onderzoekspaper aangezien ze enorm veel informatie kan verstrekken, zowel aan de hand van documentatie als via haar eigen levendige herinneringen aan haar grootvader. Ze was twintig jaar toen hij overleed.

Anita vertelde me honderduit over een aantal bouwwerken –waaronder de woningen die nog in het bezit zijn van de familie in Veurne–, z'n algemene levensloop, professioneel leven, hobby's, persoonlijkheid, idealen en principes, de familiestructuur –en geschiedenis,...

Verslag

Camille was opgegroeid in een familie van generatielange meubelmakers. Ze waren met drie kinderen thuis: Omer, Leonie en Camille als jongste telg. De moeder, Eugenia Malvina Moeneclaey, pleegde zelfmoord toen Camille nog jong was. Mogelijk kwam dit mede doordat z'n vader, Remi Henri Van Elslande, er een minnares op nahield, namelijk de huishoudster. Zij werd de nieuwe vrouw van z'n vader maar zij bleek 'een vieze tante' te zijn geweest voor Camille. Zo verbood ze hem te gaan studeren.

Camille trouwde op jonge leeftijd (ongeveer twintig jaar) met Lydie Leonard die enig kind was. Haar ouders waren erg welgesteld en vingen Camille erg goed op als hun eigen zoon. Financieel steunden ze hem waardoor hij architectuur kon gaan studeren aan de academie in Brussel (in *Abbaye La Cambre*). Dit werd echter strikt verborgen gehouden tegenover z'n

¹ Hieruit haalde hij onder andere ideeën en inspiratie op.

nieuwe moeder: Camille kwam dan bij haar binnen met opzettelijk bevuilde kleren om haar te doen geloven dat hij ergens op een bouwwerf werkte als arbeider.

Rond de tijd dat hij trouwde, ontwierp hij z'n eerste bouwwerk, namelijk: "Ons huis" in de Sasstraat nr. 10 in Veurne. De ouders van Lydie hadden grondbezit in deze straat. Zo had Camille de mogelijkheid om er de (toen nog) alleenstaande villa neer te zetten. Tijdens de bouwwerken van dit eerste huis, woonde het jonge koppel in bij Van Elslandes schoonouders. Enige tijd later bouwde hij rechts van dit ouderlijk huis een extra huisje (Sasstraat nr. 11) er tegenaan voor z'n medeontwerper(s). Links van "Ons huis" bouwde hij er een garage tegenaan. Vandaag woont Anita's oudste broer in deze woning (Sasstraat nr. 10-11).

In de buurt van dit huis kwamen met de tijd nog woningen van zijn hand erbij. Voor z'n enige dochter ontwierp hij de modernistische woning in de Sasstraat nr. 7. Anita Winnock werd later in dit huis geboren. Vandaag woont Anita's andere broer in dit huis. In de Molenbergstraat die parallel loopt met de Sasstraat liet Van Elslande eveneens een woonhuisje neerpoten dat aan de ommuurde tuin van "Ons huis" grensde. Het laatste bouwwerk van Camille was Sasstraat nr. 12 (links van "Ons huis"). Camille zelf heeft er een hele tijd gewoond en tot voor kort was dit huis eigendom van Anita Winnock. Recentelijk werd het verkocht en verbouwd door de nieuwe eigenaars.

De oudere broer van Camille, Omer, zette het familieambacht van meubelmaker verder. Hij nam de zaak over van z'n vader en had z'n atelier in de Noordstraat in Veurne. Na Omer zette z'n zoon Fernand de zaak verder, die op zijn beurt werd opgevolgd door zoon Jan. Jan Van Elslande is vandaag binnenhuisarchitect en houdt de interieurzaak open, die nog steeds in de Noordstraat is gevestigd.

Camille Van Elslande was fel politiek geëngageerd als liberaal. Hierdoor is hij, uit vrees voor te veel tegenwerking, gedurende de hele periode van de Tweede Wereldoorlog verbannen geweest uit het zgn. "Sperrgebiet"² door de Duitsers. Camille leefde gedurende de oorlog ondergedoken bij z'n nicht in Brussel. Desondanks heeft hij in deze moeilijke jaren toch z'n werk als architect kunnen verder zetten via correspondentie met z'n ateliermedewerkers in Veurne. Hij bedacht en ontwierp, zij controleerden en volgden de bouwwerken ter plekke op. De dossiers, lastencahiers en briefwisselingen hiervan zijn te vinden in het provinciaal archief in Brugge. Tussen de twee wereldoorlogen was hij echter het meest actief als architect.

² Dit gebied omvatte de kust en de achterliggende landbouwgebieden, waartoe Veurne behoorde.

Na de oorlog (in de periode 1945–1955) vervulde Camille de functie van arrondissementscommissaris van het arrondissement Veurne en Diksmuide. Officieel stopte hij in deze periode met z'n professioneel leven als architect. Z'n job bestond nu uit het beschermen van gebouwen, oplossen van geschillen, uitvoeren van schattingen (expertises),... Op vijfenzestigjarige leeftijd ging Van Elslande met pensioen. Rond die tijd was hij bezig met zijn laatste ontwerp, namelijk zijn eigen nieuwe woning in de Sasstraat nr. 12, want 'Ons huis' werd naar eigen zeggen te groot voor hem. Hij werkte bij deze woning volgens het principe van "split-level": het huis bestaat uit verschillende niveaus die elkaar overlappen. Zo lag het centrale gedeelte (de woonkamer) een halve etage hoger dan de garage. Op de garage rechts van het huis bevonden zich de slaapkamers die een halve etage hoger lagen dan de woonkamer. Boven op de aanpalende garage (behorend tot "Ons huis") links van het huis bouwde hij een atelier.

Zoals vermeld was Van Elslande actief in de lokale politiek. Hij was één van "de grote mannen" van de liberale partij in Veurne. Dit was geen liberalisme zoals we het nu kennen; het was een sociaal bewogen liberalisme dat idealen had en opkwam voor bijvoorbeeld gelijke kansen en betere levensomstandigheden voor de arbeidersklasse. Camille was lid van een hele reeks verenigingen en zette zich in voor vele projecten. Zo ontwierp en financierde hij deels een liberaal huis (met feestzaal) in de Boterweegschaalstraat te Veurne dat eveneens de naam "Ons huis" droeg (nu is het afgebroken). Het was een plek waar het sociale en culturele leven bloeide, deels dankzij de investeerders die er geld bleven in pompen, waaronder Camille Van Elslande. Er werden tonelen opgevoerd van toneelgroep "de Oude Rederijkerskamer" van Veurne, waarvoor Camille grimeerde, decors ontwierp en stukken regisseerde. Hij was daarnaast lid en voorzitter van de Koninklijke harmonie van Veurne die er z'n lokalen had. Camille speelde er als muzikant hobo. Verder zetelde Van Elslande in het bestuur van een aantal turnclubs en "*de Jonge Wacht*" (de jonge liberalen), terwijl z'n vrouw voorzitter was van de "*Vrouwenbond*" die goede werken deed.

Schilderen was bovenop dit drukke agenda nóg één van z'n passies. Hiermee was hij elke zondag bezig als amateur. Z'n werken bestaan vooral uit stillevens, bloementaferelen en landschappen. Ook schilderde Camille alle kerken in de omgeving van Veurne. Z'n eigen architecturale projecten schilderde hij echter niet. Hij organiseerde vaak tentoonstellingen (o.a. in Brugge) waarop hij z'n eigen werken aan het publiek voorstelde.

Ook deed hij vaak voordrachten over architectuur. Hierin kwamen ondermeer z'n liberale idealen tot uiting. Zo was er bijvoorbeeld zijn lezing over 'wat een werkmanswoning moet zijn'. Bij de wederopbouw na de Eerste Wereldoorlog kwamen namelijk voor het eerst de tuinvijken met arbeiderswoningen tot stand. Van Elslande ijverde voor betere levensomstandigheden en rechtvaardigheid jegens de arbeidersklasse van toen en ontwierp dus gemoderniseerde cottages (of luthuisjes) met meer comfort en esthetiek.

Als politicus en architect was Camille Van Elslande een erg gedreven idealist, belang hechtend aan nobele waarden als sociale gelijkheid en rechtvaardigheid (o.a. 'goed en goedkoop onderwijs voor iedereen'). Hij maakte deel uit van een groep zeer gedreven idealisten die beseftte dat er nog zo veel te realiseren was. Hij stak z'n geld voortdurend in allerlei sociale projecten. "De liberalen" van toen waren dan ook in principe "de socialisten" van nu. Verder was hij te omschrijven als een ambitieus, perfectionistisch, sterk karakter. Camille Van Elslande stierf op 72-jarige leeftijd aan een hartziekte.

Verslag van het gesprek met mevrouw Anita Winnock, kleindochter van Camille Van Elslande op 15 maart 2011 te Overijse.

Opdrachtgevers

De familie van Camille Van Elslande was niet zo uitgebreid, dus voor familieleden heeft hij niet echt veel opdrachten uitgevoerd. Voor zijn nicht Natalie en haar man Martin ontwierp hij wel de villa in Koksijde, Koninginnelaan 39.

Traditie van meubelmakers

Het huis in de Noordstraat waar vandaag de interieurzaak is van Jan Van Elslande (kleinzoon van Omer) was het geboortehuis van Camille. Het was en is nog steeds een meubelzaak. Remi en zoon Omer waren echte meubelmakers, geen schrijnwerkers.

Vanuit deze familietraditie kreeg Camille veel respect mee voor hout. Dit is te merken aan zijn interieurontwerpen. Bij vele opdrachten ontwierp hij zowel het exterieur als het interieur, wat toen bij welgestelde bouwheren de mode was.

Als hobby ontwierp hij ook voorwerpen in hout, bijvoorbeeld een sierlijk spiegeltje voor zijn verloofde.

Architecturale activiteit

Het huis van de Franse familie Jacquin was een van de eerste opdrachten van Van Elslande. Zij hadden een jachtpaviljoentje/buitenverblijfje aan de Sasstraat. Door omstandigheden wilden ze er echter komen wonen. Dus vroeg mijnheer Jacquin in 1913 aan Van Elslande om het gebouw uit te breiden en aan te passen.

Van Elslandes visie was dat de traditionele Veurnse stijl behouden moest blijven in de stadskern bij de wederopbouw. Classicisme uit de 19de eeuw zorgde voor disharmonie in het stadsbeeld, vond hij. Veel huizen waren gebouwd in de zogenaamde “half-Spaanse” stijl, dus daarop werd verder gewerkt. Op de markt heeft hij in de gekende wederopbouwhuizenrij de noklijn opgetrokken om een mooi evenwichtig beeld te verkrijgen. Hij deed ook aan het verfraaien van de architectuur: de geveltjes werkte hij rijkelijker uit dan de oorspronkelijke voorbeelden op de Grote Markt. Hij heeft zich in latere jaren erg kwaad gemaakt omwille van de bouw van een modernistisch huis (door architect Vandendries (?)) op de markt van Veurne, dat het authentieke kader compleet verstoorde. Buiten de stadskern kon dit echter wel: de

architecten hadden er vrij spel op vlak van bouwstijlen. In deze zone was Camille Van Elslande wél voorstander van het gebruik van een modernistische stijl.

Schilderen als passie

Camille had zijn schildersatelier boven de garage links tegenaan “Ons huis” gebouwd. Bij mooi weer schilderde hij ook buiten. Hij had echt een grote liefde voor de streek en schilderde dan ook heel veel landschapszichten en pittoreske hoekjes. Ook alle kerkjes in het arrondissement Veurne heeft hij op doek gezet.

Politieke oriëntatie en vrijmetselarij

Camille Van Elslande was een links liberaal (je had ook rechtse liberalen). Mensen van deze politieke strekking waren maar schaars aanwezig in het katholieke Veurne en de westhoek. Ze hadden een moderne visie op de maatschappij en hadden een sterke vooruitgangsidee. Camille Van Elslande was bv. fel begaan met het verbeteren van het onderwijs en de leefomstandigheden van arbeiders. In de westhoek stond men achter op deze vlakken. Het ontwerp van tuinwijk “De Nieuwstad” sluit aan bij deze progressieve ideeën, zoals: “gezond leven voor iedereen”.

Daarenboven was Camille een vrijmetselaar. Waarschijnlijk is hij tussen de Eerste en Tweede Wereldoorlog vrijmetselaar geworden. In de liberale kringen kende iedereen elkaar, en als iemand van de vrijmetselaars zag dat de ingesteldheid en persoonlijkheid van een persoon pasten in de kring van vrijmetselaars, dan werd men ertoe uitgenodigd. Camilles zus en schoonbroer uit Brussel waren alleszins ook vrijmetselaars, dus misschien kwam hij via hen terecht in deze kringen.

De vrijmetselarij behelst in zijn kern een spirituele zoektocht die verschillend is van die van de Rooms Katholieke Kerk, hoewel beiden uitgaan van hetzelfde basisidee dat Christus verkondigde: “geloof in eenheid en liefde onder de mensen”. De vrijmetselaars keren zich echter tegen de Katholieke Kerk wegens het machtsmisbruik, de weelde en de hiërarchie binnen de Kerk doorheen de geschiedenis. Vrijmetselaars zijn verenigd in broederschappen waarin iedereen gelijk is. Hun basisgedachte bestaat dan ook uit het streven naar gelijkwaardigheid en rechtvaardigheid voor alle mensen. De opvatting heerst dat men een klein deeltje is van een groter geheel waarbij elk zijn steentje moet bijdragen tot een deugdvolle samenleving.

De vrijmetselaars kenden tegenwerking van de katholieken, omdat de Kerk zich door hen bedreigd voelde in zijn macht. De katholieken hadden in die tijd alles in handen: de openbare

besturen in Vlaanderen waren katholiek. Zo kreeg men bv. geen job –aan de lokale overheden– als men zich geuit had als vrijmetselaar. Van weerskanten heersten er dus felle tegenkantingen. Geheimhouding was in dergelijke situaties een veilige optie voor de vrijmetselaars.

In de vrijmetselarij maakt men gebruik van verschillende symbolen, bv. de driehoek, de passer en winkelhaak. Er zijn verschillende vormen van de vrijmetselarij in verschillende landen, maar de ijver voor gelijkwaardigheid en rechtvaardigheid in de maatschappij is steeds een overeenkomstig en gemeenschappelijk doel. Dit “werken aan de mensheid”, gepaard gaande met ethische waarden, vormde een basisidee in het leven van Camille Van Elslande en bepaalde zijn houding en activiteiten.

In enkele van zijn ontwerpen is subtiele vrijmetselaarssymboliek aan te treffen, onder andere in zijn eigen grafzerk die in de vorm van een driehoek is vormgegeven. Dit familiegraf bevindt zich op het oud kerkhof van Veurne; Camille ligt er begraven bij zijn vrouw en schoonouders (de familie Léonard). Hij deed ook aan liefdadigheidswerken. Als voorzitter van het liberale verenigingshuis “Ons Huis” organiseerde hij bv. met Kerstmis bedelingen van cadeautjes (bv. zakjes kolen) voor de minderbedeelden.

Katholieke verenigingen deden dit ook, maar zij boden enkel hulp aan degenen die effectief katholiek waren. Zij waren dus dwingend en hypocriet –veel geld ging trouwens naar het systeem zelf in plaats van naar de armen. In tegenstelling tot de vrijzinnige verenigingen was er geen vrijheid- en gelijkheidsgedachte. Vrijheid van geloof was toen helemaal niet vanzelfsprekend, men móést katholiek zijn.

Die tegenstellingen tussen conservatieve katholieken en vrijzinnige liberalen kwamen op grote schaal tot uiting in de schoolstrijd.

Het is kenmerkend voor alle “Van Elslandes” en hun nakomelingen dat ze sterk gekant zijn tegen de Kerk.

Tijdens en na WO II

Camille Van Elslande vluchtte met zijn gezin naar Frankrijk bij de aanvang van de Tweede Wereldoorlog. Hij schreef een verslag van deze reis. De vluchtelingen moesten echter terugkeren op een gegeven moment. Terug in België moest hij onderduiken in Brussel, want hij stond op de lijst van vrijmetselaars. In tijden van dictatuur mochten er geen andersdenkende politieke verenigingen zijn, want daaruit dreigde mogelijks verzet tegen het regime.

Terug in Veurne na de oorlog, werd hij arrondissementscommissaris in het commissariaat gelegen in de Zwarte Nonnenstraat in Veurne. Deze functie werd hem aangeboden uit erkentelijkheid; hij had namelijk een heel pijnlijke en moeilijke periode van vier jaar verbanning doorstaan. Door het vertrek van de Duitsers kwamen er vele functies vrij in de overheidsbesturen die moesten worden ingevuld door capabele mensen die terug orde konden brengen. In Veurne was Van Elslande gekend, evenals zijn capaciteiten en kwaliteiten. Op die manier kwam hij in de positie van arrondissementscommissaris terecht. Hij hield onder andere toezicht op de repressie na de oorlog. Onder het volk laaiden de gemoederen namelijk hevig op tegenover collaborateurs: executies gebeurden soms op een impulsieve manier. Van Elslande was hiervan ontdaan en ijverde ervoor dat alles wettelijk verliep.

Een zekere mijnheer Delanghe was de eerste bediende in het commissariaat onder Camille Van Elslande.

Camille Van Elslande was een fier man die goed wist wat hij wilde: bescheidenheid kende hij niet. Hij liet voor zichzelf een buste maken door een plaatselijk beeldhouwer en stond graag op de foto met opgespelde medailles.

Bijlage II: Verslag van het gesprek met mijnheer Ivan Winnock, kleinzoon van Camille Van Elslande op 2 maart 2011 te Veurne.

Inleiding

De heer Ivan Winnock woont in een modernistische woning, ontworpen door zijn grootvader Camille Van Elslande, gelegen in de Sasstraat 7 te Veurne. Dit feit op zich maakte het interessant om van dichtbij kennis te maken met het modernistische luik in Van Elslandes oeuvre, maar daarenboven bracht het interview met de bewoner verschillende zaken aan het licht over het leven en werk van de architect. Mijnheer Winnock is dan ook fel begaan met de architectuur en de persoon van zijn grootvader. Zetelend in het beleid van het *Willemsfonds Veurne*, organiseerde Ivan Winnock reeds twee tentoonstellingen over Camille Van Elslande: de ene waarbij de focus lag op de carrière als architect (juni 1984, Veurne), de andere benaderde hem als kunstschilder. Bij de opening van beide tentoonstellingen bracht Ivan Winnock een speech naar voor waarin de aanzet tot het initiatief en het onderwerp van de tentoonstelling werd toegelicht.

Mijnheer Ivan Winnock beschikt over bouwplannen van zo'n tiental bouwprojecten en twee schetsboekjes van zijn grootvader. Vooral interessant waren de ontwerptekeningen op ware grootte van de tabernakelvensters die te zien zijn in de reeks wederopbouwhuizen op de Grote Markt 31-34 te Veurne. De bakstenen werden door de beeldhouwer op dit plan gelegd en op die manier gekapt naar de gewenste vormgeving. Verder toonde mijnheer Winnock mij oude postkaarten van gebouwen in Veurne die Van Elslande liet afdrukken, een album met oude privéfoto's van de architect en het oorspronkelijk handgeschreven document over Van Elslandes visie over de bouwkunst (6 januari 1914) dat vanzelfsprekend een waardevolle bron vormt voor deze masterproef. Een eigenaardigheid die hij ook in huis had waren enkele obussen, gedecoreerd met vegetatieve motieven in smeedijzer naar ontwerp van zijn grootvader. Obussen waren namelijk overal te vinden in het landschap na afloop van de Eerste Wereldoorlog. Mensen verzamelden ze vaak en lieten ze op een artistieke manier omvormen tot decoratieve vazen. Deze ontwerpen golden puur als vrijetijdsbesteding voor Camille Van Elslande. Daarnaast tooien tientallen schilderijen (bloemstukken, stillevens, landschapjes en portretten) van Van Elslande de muren ten huize Ivan Winnock. Ze scheppen een duidelijk overzicht op de schilderscapaciteiten van de architect. In het huis van Ivan Winnock staat ook door Van Elslande ontworpen meubilair. De woning zelf is mooi intact gebleven en vertoont in exterieur en interieur karakteristieke elementen van de modernistische bouwstijl.

Het gesprek met Ivan Winnock leverde me nuttige informatie op over verschillende aspecten van het leven van Van Elslande. Van groot belang was ook de doorverwijzing naar mijnheer Maurits Timperman, voorzitter van de cultuurraad in Veurne en lid van de *KCML*, waarmee ik ook contact zou leggen en waardoor een volgende fase in mijn onderzoek op gang werd gebracht (bijlage ? : verslag van gesprek met mijnheer Timperman).

Verslag

Aan de hand van een door zichzelf uitgetypt curriculum, geeft Ivan Winnock een overzicht van het leven van Camille Van Elslande, met aandacht voor zijn studies, loopbaan, nevenactiviteiten, schilderkunst en maatschappelijke activiteiten.

Over zijn jeugdjaren...

Camille was de jongste van drie kinderen. Voor hem werden eerst Leonie en daarna Omer geboren. De dood van zijn moeder heeft hij nooit kunnen verteren, het drukte een stempel op hem. Zo heeft hij de tweede vrouw van zijn vader, die aanvankelijk zijn maîtresse was, nooit kunnen aanvaarden en was hij erg vijandig tegenover haar. Daardoor kwam het ook dat hij al op veertienjarige leeftijd het huis uit ging en naar Brussel trok om er bij zijn zus te gaan wonen.

Later heeft zijn schoonfamilie hem goed opgevangen en zijn studies financieel gesteund. Ook vader Remi betaalde echter voor zijn architectuurstudies. Uit erkentelijkheid voor zijn schoonouders ontwierp hij in 1913 “Ons Huis”, waar ze samen onder één dak leefden: Camille, zijn echtgenote en zijn schoonouders.

In de traditie van meubelmakers...

Camille Van Elslande kwam uit een familie van meubelmakers uit Izenberghe. Zijn vader Remi vestigde zich in Veurne en had zijn meubelatelier eerst in de Zuidstraat, daarna in de Noordstraat, waar vandaag nog steeds de traditie van meubelontwerp blijft voortbestaan onder binnenhuisarchitect Jan Van Elslande die er zijn interieurzaak uitbaat. Omer Van Elslande, broer van Camille en grootvader van Jan, zette het ambacht van zijn vader als meubelmaker verder.

Omer en Camille kwamen heel goed overeen en werkten ook samen. Camille ontwierp de meubels voor zijn opdrachtgevers op papier, Omer voerde de ontwerpen uit. Camille ontwierp niet zo veel meubels, dat deed hij enkel in functie van de gebouwen. Villa “Les Cigognes” in De Panne is een voorbeeld van een woning waarbij het volledige meubilair

ontworpen was door Van Elslande –helaas is dit gebouw afgebroken. De dochter van Camille heette Denise Van Elslande, zij trouwde met Raoul Winnock.

Tijdens en na WO I...

Tijdens de Eerste Wereldoorlog zat Van Elslande in de “genie”. Naar de opdrachten die hij daar had heeft Ivan het gissen, want daarover vertelde zijn grootvader amper of niet. Hij vermoedt alleszins dat Camille zaken moest uittekenen en ontwerpen.

Na de oorlog gaf Camille als vrijetijdsbesteding onder andere vorm aan obussen, kogelomhulsels. Hij tekende hiervoor ontwerpen met florale en vegetatieve decoratie in art nouveaustijl en liet ze daarna vervaardigen door een smid.

Over de carrière als architect...

De leermeester van Van Elslande was een zekere mijnheer Callewaert –daar hoorde Ivan altijd over praten. Hij leefde in Brussel. Aanvankelijk was Camille Van Elslande eerder bescheiden actief als jonge, beginnende architect –er waren nog niet veel opdrachten–, maar met de wederopbouw na de oorlog veranderde dit helemaal. De hoeveelheid opdrachten die hij kreeg was enorm. Camille had zeven medewerkers (tekenaars), waaronder Nootaert die de “hoofdbediende” was. Een bevriende architect was mijnheer Schaessens. Van Elslande werkte steeds met een vaste beeldhouwer, want er was er dan ook maar één in Veurne die voldoende bekwaamheid had om de aediculavensters te kappen. Zijn vaste smid was mijnheer Veters die prachtig smeedwerk voortbracht. Verder was er ook een zekere mijnheer Sarazijn, maar wat zijn functie precies was, is onduidelijk.

Voorganger Jozef Vinck was een voorbeeld voor Van Elslande, maar aan de andere kant ook weer niet. Voor zijn wederopbouwontwerpen documenteerde Camille zich in het archief van Jozef Vinck, maar vond zijn stijl te overladen (té veel decoratie, té weelderig). Hij nam dus de ontwerpen van Vinck niet exact over, maar versoberde ze naar eigen smaak. Van Elslande wilde binnen de Veurnse traditionele stijl –ook wel “half-Spaanse” stijl genoemd– blijven om zo tot een mooi geheel te komen in het stadsbeeld. Toch had Camille in de wederopbouwarchitectuur een betrekkelijk grote persoonlijke inbreng. Hij imiteerde niet exact naar oorspronkelijk voorbeeld, maar “speelde” met de traditionele architecturale elementen. Hierdoor is zijn bouwstijl zo herkenbaar. Aangezien Van Elslande in de KCML zetelde, kon hij zelf mee beslissen over de regelgeving omtrent de wederopbouw die door de overheid werd opgelegd.

De ‘modernen’ onder de architecten hielden niet van de “traditionele” aanpak. Er is bv. een debat geweest, die veel commotie veroorzaakte over de bouw van een modernistisch huis op de Grote Markt van Veurne. Van Elslande was er fel tegen gekant omwille van het feit dat het de eenheid van het historische centrum van Veurne verstoorde.

Het uiterst linkse café van de huizenrij¹ op de markt van Veurne is niet door Van Elslande heropgebouwd, omdat het gewoonweg niet gebombardeerd was tijdens de Eerste Wereldoorlog. Het huis had enkel wat herstellingswerken nodig aan de gevel en het dak. Het latere bijhuis van dit café in de Sint-Walburgastraat is echter wel bijgebouwd door Van Elslande.

De stadsarchitect in de jaren '30 was Jaak Vinck (zoon van Jozef Vinck). Hij was wat ouder dan Van Elslande. Het was niet zo dat Vinck alles voor het zeggen had in Veurne, maar hij kende wel de goedkeuringen toe voor de bouwaanvragen. Vinck en Van Elslande waren geen goede vrienden van elkaar. Omwille van zijn liberale politieke voorkeur is Van Elslande nooit benoemd tot stadsarchitect in het katholieke Veurne en kreeg hij daarenboven geen opdrachten van de “stad Veurne”, terwijl Vinck als katholiek die wél kreeg. Openbare gebouwen zoals stadhuis en gemeenteschool mocht hij niet ontwerpen in Veurne, omwille van zijn liberale politiek.

Van Elslande werkte steeds in opdracht van private opdrachtgevers, bv. de Nationale Bank die trouwens liberaal was. Het overgrote deel van zijn opdrachtgevers kwam uit de gegoede burgerij. Het feit dat hij als architect geen rekening hield met de wensen van de opdrachtgevers was een groot probleem en vormde de bron van verschillende discussies en conflicten. Camille deed zijn eigen ding, waar hij goed in was. Hij had een sterk eigen gedacht.

Voor nieuwbouwprojecten hanteerde de architect een bescheiden vorm van art déco. Deze stijl ligt eigenlijk als overgangsstijl tussen de art nouveau en de (toen nieuwe) art déco. Henri Van de Velde en Victor Horta waren voorbeelden voor Van Elslande, vooral op vlak van respectievelijk de kubistische vormen en de lichtinval via sierlijk glaswerk. Camille Van Elslande was een overgangsfiguur, op weg naar het modernisme, maar kon de traditionele stijlen niet loslaten. Puur modernistisch is zijn bouwstijl dus niet te noemen. Camille was voorstander van een algemene “versobering” in de architectuur. Zijn architectuur werd doorheen de tijd soberder en soberder. Hij was graag op de hoogte van alle nieuwe materialen, technieken en stijlen. Vandaar zijn uitgebreide collectie aan

¹ Heropgebouwde huizenrij, voorheen “Den Gouden Leeuw” genoemd, Grote Markt nr. 30 – 34, Veurne.

architectuurtijdschriften die nu bij Anita Winnock thuis te vinden is. Naar eigen zeggen was de Nationale Bank in de Noordstraat zijn meesterwerk. Hij kon er zichzelf helemaal in alle vrijheid uitleven, zonder budgettaire beperkingen. Ook monumentjes ontwierp hij. Een voorbeeld is te vinden op de markt in de rechter gevel van huis nr. 34.

Over de modernistische woning, Sasstraat 7, Veurne...

De modernistische woning is zeer vooruitstrevend voor het jaar 1937. Negatieve elementen eraan zijn de verticale voegen die niet opgevuld zijn, waardoor er veel koude in huis binnenkomt. Positief eraan is dat het heel praktisch is: de buizen en leidingen liggen allemaal in de kelder, niet in de grond. Oorspronkelijk was er nog een tweede verdieping gepland, maar dit werd uiteindelijk niet uitgevoerd omdat het gebouw dan een wat “te zware” indruk zou gegeven hebben.

Over “Ons Huis”, Sasstraat 10-11, Veurne...

Dit ontwerp uit 1913 zag er oorspronkelijk niet zo “aangebouwd” uit. Doorheen de tijd heeft Van Elslande verschillende verbouwingen ondernomen aan zijn woonhuis. Zijn atelier was aan de linkerkant gesitueerd op de gelijkvloers, waaraan een ruim terras grensde. Een grote glaspartij zorgde voor veel lichtinval in het atelier. Tijdens de Tweede Wereldoorlog viel er echter een bom op de linkerkant van zijn huis. Toen heeft hij er links een garage tegenaan gebouwd. Zijn atelier –vooral om te schilderen in die periode– kwam dan boven deze garage. Nu is dit aanbouwsel een deel geworden van huis nr. 12 in de Sasstraat.

Over zijn politieke loopbaan...

Vanaf omstreeks 1926 - 1928 en vooral in de periode 1920 – 1940 was Camille Van Elslande politiek actief als vrijzinnig liberaal. Hij zat in erg veel liberale verenigingen en was heroprichter van het Veurnse Willemsfonds. Na de Tweede Wereldoorlog werd hij arrondissementscommissaris.

In 1928 stichtte Van Elslande “Ons Huis”. Dit was een liberaal huis, waarin alle liberale verenigingen uit de streek hun onderdak vonden, in plaats van versnipperd te zijn over verschillende cafés bijvoorbeeld. Alle liberale huizen kregen in die tijd de naam “Ons huis”; trouwens, de naam van zijn woonhuis, eveneens “Ons Huis”, kwam ook voort uit zijn liberale overtuiging. Het liberale huis kende een bloei in de jaren 1930-1940. Na de Tweede wereldoorlog veranderde de naam in “Liberty”. Vandaag is “Ons Huis” afgebroken.

Van Elslande ondervond veel politieke tegenstand in het zeer katholieke Veurne; vooral vanuit de hoek van het VNV (Vlaams Nationaal Verbond) dat ijverde voor de ‘Vlaamse zaak’, waar Van Elslande zich tegen kante. Het kwam zelfs zo ver dat hij in 1939 onder politieke druk werd buitengezet uit de gemeenteraad van Veurne, omdat z’n liberale ideeën niet pasten in het plaatje. Deze problematiek vormt dan ook de vermoedelijke hoofdreden waarom zijn naam en erkenning wat vergeten is in Veurne. Architect Jozef Vinck heeft daarentegen een straat die naar hem genoemd is in Veurne, hij was dan ook een katholiek...

Tijdens WO II...

Gedurende de Tweede Wereldoorlog moest Camille Van Elslande verdwijnen uit het Duitse sfergebied. Hij was namelijk vrijmetselaar en stond hierdoor op de Duitse lijst van personen die verdacht konden worden van verzet. Vrijmetselaars –die een “gevaar” vormden voor de Duitse bezetting– werden tegen het eind van de oorlog door de Duitsers vervolgd, zoals de joden vervolgd werden. Hierdoor vluchtte hij naar Brussel en ging er bij zijn zus wonen. Het adres moest doorgegeven worden aan de Duitse administratie. Door oplopende discussies met zijn zus echter, kreeg hij op een dag ruzie met haar en vertrok naar zijn nicht die eveneens in Brussel woonde. Nu wil het toeval dat net op dat moment de Duitsers kwamen aankloppen aan het huis van zijn zus, met de bedoeling Camille te deporteren naar een concentratiekamp... Hij heeft toen dus enorm veel geluk gehad, maar moest vanaf dan echt ondergedoken leven in Brussel bij zijn nicht.

Tijdens de oorlog lagen zijn architecturale activiteiten volledig stil. De briefwisseling in die periode met zijn medewerker André Nootaert betreft waarschijnlijk allerlei raadgevingen aangezien Nootaert in die periode zelfstandig architect is geworden.

Toen Camille na de oorlog kon terugkeren naar Veurne kreeg hij uit erkentelijkheid –“als vergoeding” voor het lange ondergedoken leven zonder taak en inkomsten– de functie van arrondissementscommissaris aangeboden. Even heeft hij nog getwijfeld als hij deze functie zou aanvaarden.

Over zijn schildersloopbaan...

Zijn schildersloopbaan begon in Brussel rond het jaar 1940. Hij leefde daar toen ondergedoken en had niks om handen, dus begon hij te schilderen om zijn dagen te vullen.

Dit hobby schilderen groeide uit tot een echte passie. Misschien deed hij het wel liever dan architectuur ontwerpen, dat was dan ook “zijn werk”.

Zijn schilderactiviteit kwam in principe voort uit de aquarellen die hij telkens maakte bij het ontwerp van een huis –in plaats van een foto. Zijn schilderkunst is in principe uit zijn architectuur voortgekomen. Aanvankelijk schilderde hij gouaches en aquarellen, want dit waren de goedkoopste manieren van schilderen. Na de oorlog schakelde hij over naar olieverf waarin vooral bloemstukken hun vorm kregen op het doek. Hij stond het meest bekend om zijn bloemstukken, hiervan heeft hij dan ook het grootste aantal exemplaren verkocht. Daarnaast schilderde hij stillevens, landschapjes en kerken uit de Veurnse omgeving en portretten van familieleden. In de open lucht maakte hij zijn schetsen, de afwerking gebeurde meestal in zijn atelier. Op reis schilderde hij ook graag landschapjes, bijvoorbeeld in Bretagne en Bohan.

Camilles schilderstijl is traditioneel en steeds heel realistisch; alles moest perfect weergegeven worden naar waarheid met een correcte perspectiefwerking, een eerder wiskundige aanpak dus. Zijn schilderijen kwamen niet voort uit een gevoel en zijn verre van expressionistisch te noemen. Hierdoor kon hij het soms niet goed vinden met schilders die gevormd waren in de Sint-Lucas school. Moderne kunst was zijn ding niet, terwijl dit echter zeer ‘in’ was in die periode. Zo had bijvoorbeeld De Vlaemynck, als fauvistisch schilder, veel meer succes en meer naam dan Van Elslande.

Camille stelde zijn werken vaak tentoon in exposities, bijvoorbeeld in “galerie Memlinck” in de Vlamingstraat te Brugge of in het casino van Koksijde. Vele van zijn werken hangen nu bij particulieren thuis.

Over zijn maatschappelijk leven...

Camille Van Elslande was een erg sociaal bewogen man. Enkele van zijn lijfspreuken waren dan ook: “*doe wel en ziet niet om*” en “*willen is kunnen*”. Hij werkte na de Tweede Wereldoorlog in de rechtbank en zetelde in verschillende raden en verenigingen. Hij was bijvoorbeeld lid van de KCML. Een uiting in zijn oeuvre van zijn groot maatschappelijk bewustzijn is tuinwijk “De Nieuwstad” met goedkope woningen deels voor de arbeiders van de suikerfabriek in Veurne. Voor het ontwerp hiervan voerde hij onderzoek om de woningen zo gezond mogelijk te maken. Het was echter niet zo dat hij zaken ontwierp uit het puur nastreven van zijn sociaalbewogen idealen.

Zijn vader Remi stierf aan kanker, sindsdien heeft Camille steeds kankerfondsen gesteund. Camille was graag gezien in de streek en had veel naambekendheid als architect.

- Voordracht -

"Over de verbetering
der Werkmanswoning."

o. I Voorede.

In een winterfest van't Willem'sfonds vroeg de aehlbare heer voorzitter mij of ik met dezelfde goedwilligheid zovals vroeger u de eene of andere klucht eens zou willen voordragen. Ik zegde hem dat ik voor het Willem'sfonds altijd op de bes stond om zijn klucht al meer en meer te helpen doon stijgen.

Doek ik wilde u ditmaal iets anders voorbereden. Het is inderdaad reeds sedert eenigen tijd dat ik ^{de hoop} het gedreht hoestende wor u eens ernstig te mogen spreken, en ik heb het nu eindelijk gewaagd deze moeilijke taak ten uitvoer te brengen.

Het on^{de}werp dat ik gekozen heb belooft over de verbetering der werkmanswoning. Iedereen weet dat deze kwestie reeds sedert lang besproken is, ze is tegenvoordig aan het order van den dag en ze zal altijd een der bijzonder^{ste} te kwesten der bouwkunde wesen.

Het vast programma tot het uitvoeren van dit werk is bijna uitgeput, ende afzonderlijke en persoonlijke studien tot nu toe gedaan zijn ver van het moeilijke vraagstuk opgelost te hebben. Want de meeste bouwmeesters die zich hierop toelaggen trachten hunne verbeteringen en nieuwe uitvindingen aan anderen te verbergen. Zoo kan men onmogelijk tot een goed resultaat komen. Wij moeten leeren en verspreiden ^{en wij deed} allen als princip aan dat elken van ons moet trachten te leeren van degenen die er iets van kennen om dan hetzelfde mede te deelen aan deren die nog op de hoogte niet zijn.

Indien ik u hier eenige overwegingen zal trachten te wederleggen, doe ik het uit liefde ^{overig} tot het vraagstuk en uit achting wor den werkmans, want het is een bouwkundige kwestie die gekonden ligt aan ^{demokratische} eenmaatschappelijke kwestie welke

ons niet kan en mag onverschillig laten!
De ^{zwaarte} zijn er misschien die in deze ^{studie} ~~studie~~ weinig belang
worden stellen omdat de financieel aanwinst die
ze kan opbrengen nog al gering is. Dezen zullen ongetuigd
hebben, want ik darf beweren indien wij erin gelukken de
kunstmatige waarde der werkmanswoning te doen stijgen,
dit voor gewoos zal hebben een algemeen verbetering der
woningen van elke ^{klasse} ~~klasse~~: de burgerij, de middenklasse, en
den adel!

De studie der werkmanswoning moet vooral de
jonge bouwmeesters belang in boezemen, want het
is van hen dat de werkmans verbetering van zijne woning
moet verwachtten. Ja het zijn ^{voornamelijk} de jongeren die gansch de
lote verbetering van den werkmans moeten verwesenlijken.

Ook, de gezondheidsleraren moeten het publiek ~~ver-~~
helpen om aan de bouwmeesters de moeilijkste vraag-
stukken te stellen. Doch de prijskampen in de groot-
steden volgen elkander op zonder den vereischten uitslag
te bereiken, men is ~~er~~ nog niet in gelukt het ^{wezen} ~~eigenlijke~~
ideaal te vinden. Of liever er zijn er die erin gelukt zijn
doch de eigenaars willen aan hunne nieuwe uitvindingen,
en hun voorstel geen gehoor geven.

II Het Doel.

Het doel deser studie is de werkmanswoning op
de voordeligste wijze ten uitvoer te brengen, men eischt
het goede, het schoone, het goedkoope. Daaraan zal
men wel de volgende punten in aanmerking nemen:

- 1° De vereischte regels der kunst voor het bouwen om een
woning behoorlijk en kloek op te trekken.
- 2° Aan het huis een lief en aangenaam inwendig en
uitwendig uitzicht te geven.
- 3° (en dit is het voornaamste) Wel in acht nemen de regels der
gezondheidsleer.

III De Klassering.

Men kan de werkmanswoning in drie klassen verdeelen
die zijn: 1° De landelijke woning 2° het besthuysje woon-
den het dubbel besthuysje 3° de versamelijke woning.

III De Materialen.

Wanneer een woning in de ene of andere streek moet
gebouwd worden zal men zooveel mogelijk (opdat men
zouden harmoniseeren met de streek) het bouwmate-
riaal gebruiken dat den streek opbrengt. Alben may
bijvoorbeeld niet aanreinen, in de ardeunen, waar het
schalim dak zoo goed overeenkomt met ~~het gewoone~~^{het gewoone}
dat men daar een dak beleggen met woode pannen.
Dit vermenst zich niet met het heeal der streek.

Het geen ik ook niet aan prijs is, dat men ^{hier} in onze
gewesten zooveel de woode baksteen gebruikt. De
plaatselijke baksteen harmoniseert nochtans veel
beter met de streek, en is bijzonderlijk aan te prijzen
om zijne schoone kleur die meer ^{behoort} aan het oog dan
die schreeuwende roode baksteen.

Verraken wij ook aan de beplekking der buiten muren
die diert tot het draken van talrijke bouwfonten en die,
niet kunnen weerstaan aan de guurheid van ons kli-
maat eerst of laat in brokken ofvalt.

^{men zoude zeggen dat men den ardeunsteen niet mag}
De hert verraken aan vreemde bouwmaterialen
^{handig den, of de andere, of niet den, daar waar de wooneindigheid het}
wil dit niet zeggen dat men den ardeunsteen niet mag
^{ericht} gebruiken daar waar de baksteen niet sterk genoeg is
om weersland te bieden aan een zwaare gedultte van
het huist. Ik wil enkel doen uitteijnen het schoon dat
de plaatselijke bouwmaterialen bijbrengen voor het uit-
zicht van het huist en opdat een algemeen harmonie
heersche in de streek.

V Uiterlijk uitrict in't algemeen.

Als wanneer zij vernomen hebt dat ik u over werk-
manswoning zou spreken, dan hebt zij voorreker het
gedacht niet opgevat dat ik u hier over de prachtver-
siersteld ende kostelijke bouwmaterialen zou opsommen
die en ander woonhuist ^{poort} verstaan. Want het is
heel natuurlijk, dat een werkmanswoning met de
meeste eenvoudigheid moet behandeld worden, zooveel
het inwendig als het uitwendig. Eenvoudigheid vert
niet zeggen aan van uitvoering, dit wil zeggen een behan

Hier moeten wel de gezondheidsregels in acht genomen worden, ja zelfs tot het uiterste gedreven zijn. Want 't is in deze plaats dat ^{het te gelyk} de warmte meest indult gemaakt zijn. Hier moet dus lucht zijn; Wij mogen de huizen niet verstikken in de dampen die ^{te gelyk} te weeg gebracht zijn door het koken der voedingsmiddelen. Daarom zal men zooveel mogelijk een soort van kap of het boven de ^{keuken} ~~keuken~~ hechten, waarin zich die dampen vergaren en langs ^{een afzonderlijk loop in de} een schoorsteen naar buiten gedreven worden.

Wij moeten aan de gemeene kamer een aangenaam uitzicht trachten te geven, het is overigens de eenigste te hewonen plaats van het gelijkvloers; de werkmans vrouw en kinderen.

Deze plaats moet ook altijd ^{lange voren gelopen zijn} ~~recht~~ ^{de straat} ~~geven~~ opdat de werkmans vrouw van zijn binnen huis ^{van de werkgangen} ~~de werkgangen~~ ^{het recht} ~~de~~ ^{de} straat kan gadeslaan. In vele huisjes is dit nochtans zoo niet. Hoeveel ziet men er niet waar de voorplaats beschikt is voor een salon. ^{Deze behoeft men} ~~Deze behoeft men~~ ^{moet toe te behagen aan zijn bequame wijk} ~~Deze behoeft men~~ ^{het woord van Frankrijk} ~~Deze behoeft men~~ ^{geenig den prijs niet te loopen.} ~~Deze behoeft men~~ ^{was het een algemeen gebruik is.} ~~Deze behoeft men~~

Wat gebeurt er dan? De gemeene kamer bevindt zich gedwongen langzamerhand achter en verliest veel van zijn noodige grootte; die salon blijft dan gansche het jaar zorgvuldig gesloten, of hij dient tot niets, 't is dus een nutteloze plaats en moet bijgevolg afgeschaft worden.

De plafonds mogen nooit lager zijn dan 5 meters, en in afwachting dat deze in beton armé goed hooper wesen, is het wenschelijk dat men dubbele plafonds vooreerst waar verlichtingsgaten ingemakt zijn die in verband staan met lichtgaten in den buitenmuur. Op die wijze is er altijd versche lucht in de kamer.

De gemeene kamer mag geene rechtstreeksche uitgang geven naar buiten; het is daarom ook niet altijd noodig dat een gang de gansche diepte van het huis doorloopt, bijzonderlyk als ^{het} ~~het~~ ^{huis} ~~huis~~ ^{met} ~~met~~ ^{breed} ~~breed is. ^{Algemeen} ~~Algemeen~~ ^{het} ~~het~~ ^{huis} ~~huis ^{binnen} ~~binnen~~ ^{breed} ~~breed~~ is een klein ^{afzonderlijk} ~~afzonderlijk~~ ^{ruimte} ~~ruimte~~ ^{te} ~~te ^{voorzien} ~~voorzien~~~~~~~~

deur ^{aan} leidung geeft tot den trap en waar
de deur der gemeene kamer inkomt.

Achter de gemeene kamer is een keukentje of
waskuchen gelegen waar zich een pomp met
watersteen bevindt. Het is ook noodzakelijk dat
de plaats van een schoorsteen is; zoo kan de
huismorder in den zomer hier het eten gereed maken,
en de werkman zal dan een frische gezonde gemeene
kamer binnentreden als hij suiddags 't huis komt.
Dit waskuchen moet nochtans klein genoeg
gemaakt zijn om het huisgezin te beletten hierin
te wonen.

Indien het goed is voor de vochtigheid te beletten in
het huis te stijgen van kelders aan te brengen onder
de gewone oppervlakte van het huis, wij moeten hier
nochtans van afzien om de kosten te vermijden. Er zou
dus enkel onder den trap een klein keldertje gemetst
zijn, dat groot genoeg is om de eetwaren erin te verbergen.
Dit keldertje moet dan ook altijd in bogen gemetst
zijn om er de frisheid te bewaren.

Het gemeentehuisje mag geen ^{afsluiting} ~~afsluiting~~ hebben met
het binnenhuis en moet overvloedig verlicht zijn.
De gooten, vuilnisputten en cisternen zal men zooveel
mogelijk buiten het huis verwijderen.

Verdiep en zolder (met lichtbeeld)

Doven moet men het noodnig weten te verdeelen dat
men er over drie slaapkamers kan beschikken, die van
elkander ^{afgescheiden} ~~afgescheiden~~ zijn, worde ouders, de jongens en
de meisjes. Elken van hen ^{zal zijn} ~~moet van~~ een schoor ^{bevinden} ~~worden~~
zijn. Deze moeten ook zoo ruim mogelijk gemaakt
zijn, daarom ^{moeten} ~~moeten~~ zij een oppervlakte hebben van
tien tot twaalf vierkante meters. ~~Want~~ Het is hier dat
de werkman in zijn rust de vernieuwing der woelige
kracht moet vinden die hij dagelijks noodig heeft.
Een slaap in een zuivere atmosfeer geeft levenskracht.
Hier moet er lucht wesen, vernieuwing van lucht.
Het ideaal zou wesen van er niet te bevinden om zoo te
zeggen als in open lucht bevrijd tegen de koude.
De trap moet altijd zeer breed zijn en aan ieder trapportaal

of palin overvloedig verlicht en verlicht worden.
Ik heb u nu zoo duidelijk mogelijk het programma
dat nog ^{zeer} ~~groot~~ onvolledig is, trachten te lozen begrijpen,
om een werkmans woning behoorlijk op te rechten.
De heer Ruyssen zal u nu ^{met een} ~~zoo~~ ^{verstekende} ~~duidelijk~~ typen van
werkmanswoningen laten zien.

VII

De landelijke woning. (met lichtbeeld)

Hier ~~heeft~~ ^{ziet} zij het afbeeldsel eener landelijke woning.
Zooals zij ziet is die gevel gewis eenvoudig. Voor het
huis is een klein hofje aangebracht die veel bijbrengt
tot het verheffen van het uitzicht der woning en die
eene schilderachtige wisselvalligheid geeft aan de straat.
In elke kamer is maar een groot venster aangebracht,
zoo verspaard men de kosten van een tweede venster en
de bewoner kan met meer gemak zijne noodige meubels
plaatsen. Ik houd er aan u te doen opmerken dat het
de ^{verm} ~~proportie~~ van het formaat van de venster ~~is~~ die de
schaal en de schoonheid geeft aan den gevel. Ziet zij
die water afleidingsbuizen die door hunnen zwenk
veel bijdragen om den gevel te versieren.

VIII

Het luthuisje of Cottage. (met lichtbeeld)

Dit is een luthuisje of cottage. Zijn aanblik kend
vorm en zijn schilderachtig uitzicht mogen u den indruk
niet geven dat die woning te kostelijk is. Want tot het
bouwen van zulk een luthuisje heeft men niet meer
bouw materiaal noodig dan voor eene gewone lan-
delijke woning. Het geen hier enkel den prijs kan
verhoogen is dien hof met zijne omsluiting die men
rond die soort van villa aanlegt. ~~De hof~~ ^{De hof} is nochtans
onafscheidbaar van het huis, het is hij die tot harden
dient om de woning te verheffen. Ik durf zelfs zeggen
dat hij het eenig versiersel is. Dus aangerien het enkel
de uitgestrektheid van de grond is die den prijs kan
verhoogen, waarom dan de werkmanswoningen niet
gebouwd daar waar de grond het goedkoopst is.
Dit is nu natuurlijk eene financiële kwestie
en ik moet bekennen dat ik eerst gedacht heb op de

oordeelen die deze woning besit. Gij hebt immers
zelf reeds kunnen op merken welke voordeelen hieruit
spruiten. Zij zijn naar alle gewesten georiënteerd, van
alle zijden heeft men lucht en licht. Eene gewone
woning integendel die op eene strook grond gebouwd
is van 4 tot 5 meters kan slechts langs ~~voor~~ en langs
achter licht trekken. ^{Maar hoe alom vol met men gemaak de planten}

Gij zult ~~nu~~ misschien ^{verwachten} dat dergelijke lust-
huisjes niet mogen bestemd zijn voor werklieden en
in te wonen. Maar bestaan er hier in België niet
sedert lang zulke werkmanswoningen. De huisjes
van de bareelwachters van den ijzeren weg zijn dit ook
geen soort van lusthuisjes (ziektbeeld). Ik heb er eene
Photographie van genomen op dat gij zelf zoudt kunnen
oordeelen. Het ware dus geene onmogelijkheid dit
gebruik door te drijven en ~~aan~~ den werkmans ook zijne
villa te ~~geven~~ laten bewonen.

Het eigentlijke ideaal van werkmanswoningen
ware dus het lusthuisje, gelegen te midden een haard
van groen, dat zou beantwoorden aan al de voordeelen
welke de gezondheidsleer eischt. Ik wil u nog doen op-
merken dat in Engeland reeds geheel een dorp samen-
gesteld is van lusthuisjes opgericht door de maatschap-
pij der Sunbehtreep in het dorp Sunbeht.

En indertijd is uitgegeven om een dergelijke
huisje op te maken in de
woning & hetelomijnwoning

VIII

Het dubbel lusthuisje. (met lichtbeeld)

Dit is een dubbel lusthuisje gevormd door twee
aanden houdende woningen. Elk dezer huisjes zou
natuurlijk wat minder kosten dan een lusthuisje
op zijn eigen; doch het besit daaraan wel dezelfde
voordeelen. Behalve dat ieder woning hier slechts
langs drie zijden georiënteerd is. Deze blok vertoont
nochtans, onder kunstmatig opzicht, eene hindernis.
't Is dat de werkmans eens eigenaar geworden zijnde
van zijne woning, ieder zijn gevel zou schilderen met
zijne geliefkoosde kleur; de eene in 't rood de andere
in 't blauw. Dit zou natuurlijk moeten worden en
blijft wesen in 't contract van verkoop.

Gij ziet wel dat hier geene nuttelooze prechtkosten

X

De Verzameldelijke woning.

Dit lichtbeeld stelt u een verzameldelijke woning voor. Deze ~~woning~~ ^{huis} is uitsluitend bestemd voor de grooten en dient om verscheidene huisgezinnen te huisvesten. Zulke woningen bestaan gewoonlijk uit twee of drie verdiepingen.

Elk huisgezin moet zijn noodige plaatsen met zijn gewone huishoudelijke ^{en waschgebruiken} hebben. Boven het huis is een hofje dient tot speelplaats voor de kinderen en om het waschgebruik te droogen. De trap moet heel breed zijn daar hij om zoo te zeggen moet dienen als openbaren weg voor de bewoner.

Deze woning bevat 5 appartementen.....

De verzameldelijke woning kan geen vaste prijs hebben, daar dit afhangt van het getal verdiepingen.

besteed worden. Hetgeen hier enkel de schoonheid
voemt is de vorm van het dak en de manier van het
aanleggen der muren, in een woord het is dien eigen-
aardigen omtrek, ~~af te trekken~~ welke men moet trachten
te verkrijgen.

XI Besluit.

~~Na dit is allemaal schon en wet, doch~~ ~~hoe~~ veel
kosten die woningen zeelt gij mij vragen. Ik heb
u reeds willen doen uitshijnen dat ~~naar~~ ^{de} studie op
geene financiële kwestien berusten. ~~Doch~~ ik wil
~~ook~~ ^{ook} uw nieuwsgierigheid tevreden stellen en u een
gedacht geven van den prijs.

Eene landelijke werkmanswoning en een luttel-
huisje kunnen doorken elk van 4 tot 5 duizent franken
kosten. Een dubbel luttelhuisje dus twee woningen
kan van 7 tot 8 duizend franken kosten. Ik bekun dat
die woningen meer kosten dan deze welke tegenwoordig
in onze strek zooveel gebouwd worden. Doch zijn dat
wel woningen? Ik heb ~~hier~~ nog huisjes besaet die
samengesteld zijn uit één klein plaatsje beneden en
een soldertje boven. Welnu, een huisgerin moet
daarin gehuust wesen bestaande uit man en vrouw
en vier of vijf kinderen. Als men die huisjes binnentreed
verraadt die stinkende geur die men er outwaerd dat
er daer lucht ontbreekt. Mag men dat wel woningen
noemen, men! voor mij ik noem zulke kotjes tering-
broeinitten.

In de groote steden is de toestand nog erger. Indedank
het blykt uit ~~dat~~ officieel verslag ~~van~~ de stad Brussel
dat daer nog 8489 huisgerinnen gehuust ~~zijn~~ ^{zijn} in die
~~een~~ maar een kamer tot woonplaats hebben. Zij zijn

4324	huisgerinnen van 2 personen
2220	_____ van 3 personen
1039	_____ van 4 _____
519	_____ van 5 _____

396 huisgerinnen van 6 tot 16 personen
Zestien personen die moeten leven in éene kamer. Is het
dan te verwonderen dat ~~de~~ ^{het} ~~aanst~~ ^{grootste} sterfgevallen van teringen

Laat mij nog toe alvorens te eindigen als jongste
spreek van 't Veurnsch-Willemsfonds. eene aanwerk-
-king te doen tot mijne jonge makkers opdat zij zich
~~zoud~~^{zou}den trachten te oefenen in het spreken.
Want, zooals ik het u reeds zegde, het zijn vooral de
jongeren die tot ~~het~~^{het} volk moeten spreken en tot den
werkmán naderen. Elkeen het zijn bijgebracht tot
voor de gestedontwikkeling van ons Vlaamsche volk.
Wij mogen niet langer meer den naam dragen van
"Veurnsche slapers."
Gedenkt u altijd die edele woorden van ons lied
van 't Willemsfonds: "Dat elk zieke en apostel
voel voor Vlaanderen!!"

Pan Elstende
Bourmeester.

Bouwkunst.

De kunst is de geestelijke uitdrukking van een inwendig gevoel. Dit gevoel ondergaat den invloed van het karakter en het leven van den mensch. Men kan dit gevoel nitten of verklaren in het hoorbare en het zichtbare.

Onder al de kunsten is de bouwkunst de grootste, de nuttigste, en de verhevenste.

Van in de vroegste tijden reeds legden de volkeren zich toe op de bouwkunst, toe.

De Grieken hebben het eerst en het best het gebouw weten te kunstvaardigen. In hunne tempels waar de kunst het toppunt bereikte, ^{voort} ~~ontdekt~~ men een ^{bouwwijze} ~~al~~ die hun ^{zeden} ~~karakter~~ en hun leven ^{toetst} ~~toetst~~ ontdekken: Die tempels dienden tot verheerlijking hunner Goden, en tot vergaderplaatsen om deselfde te aanbidden. ~~Zij zijn dus doordrongen van den geest van dat volk die hun ^{bouwwijze} karakter en hunne bouwwijze daarslekt.~~

De Grieken bezaten een wonderbare ervaring om de materialen, door logische vormen te doen met evenwicht in elkaander houden; de overblijfsels die wij nu nog terugvinden, geven er ons, door hunne eeuwende bewaring, de bewijzen van.

Ieder deel en ieder vorm van die gebouwen had ^{hunne} ~~een~~ ^{zeker} betekenens. Inderdaad, hoe wijer en hoe rechtlijnig wisten ze de kolom te gebruiken, het rinnenbeeld van het gewicht en de ondersteuning. Bij hem bekleedt de kolom hare ware plaats. ~~Zij deente tot ondersteuning van ^{het} ~~de~~ fronten ^{dat} ~~dat~~~~ op zichzelf dan ook ~~niets anders is dan een gevolg van den~~ ^{veeryaest} ~~de~~ vorm van het dak, ~~dat er achter ligt.~~

Wij mogen dus besluiten uit den Griekschcn bouwtrant, dat hij van den zuiversten stijl is, ^{gezien} ~~zijn~~ zijne samenstelling

logica
berust op de logica en de rede ^{de} twee groote esschen ^{vereisken} ~~van~~ ^{voor} ~~eene~~
^{gerouwe} de bouwkunst.

"Zo ook hetgeen de Fransche schrijver Voltaire bezielde heeft in zijnen ^{romm} lof over den Griekschcn tempel:

"Simple etait sa noble architecture,
" Chaque ornement a sa place arretee
" Y sembleroit mis par la necessite,
" L'art s'y cachait sous l'air de la nature,
" L'oeil satisfait embrostit sa structure,
" Jamais surpris et toujours enchante.....

Hetgeen wil zeggen in 't Vlaamsch:

Eenvoudig was zijne edele architectuur,
Elk ornament op zijne bepaalde plaats
Scheen er gezet door de noodwendigheid,
De ~~kunst~~ ^{kunst} verdook er zich onder de lucht der natuur.
Het gestreeld oog omhelste zijne structuur,
Voort verrast en altijd verrukt.

De bestiening van eene kolom is de ondersteuning.

De Romeinen vervalschten dit constructief gedeelte, met het in zijn helpt tegen een muur te zetten om de kolom alroo tot decoratief element te doen dienen. Zere laatste hebben ook de kolom gebruikt als ondersteuningsmiddel in hunne tempels. Doch den tempel was bij hen het bijzonderste bouwkundig monument niet, ^{oorspronk} ~~aan~~ ^{der Romeinen} het godsdienstig principe het gausche leven niet doordrong.

Zaaren boven ~~aan~~ ^{ontbrak} hen ontbrak de scheppende verbeelding; zij bootsten ~~geen~~ ^{wanron} de Griekse vormen na, ^{oorspronk} ~~aan~~ ^{en oorspronkelijk} ~~aan~~ hunne monumenten het spiritueel karakter dat aan de Griekse tempels eigen is. De Romeinse bouwtrant behoort ons wel is waar, door zijne oppervlakkige schoonheit, doch hij is zoo verheven niet als de Griekse, — ^{Immers} ^{na opmerken} want, zoals ik het reeds ~~zeide~~, was de Romeinse bouwkunst ~~de overname~~ het gevolg niet van een algemeen godsdienstig begrip

De wereld ~~was~~ ^{was} ~~niets~~ ^{meer} ~~reken~~ ^{reken} ~~schop~~ ^{gehouden} ~~meer~~, noch van
klimaat ^{van} ~~noch~~ ~~reden~~ ^{of van} ~~weg~~ ~~reden~~, alles was eer =
= waarheid Men dacht de!

De poging van elk dieer kunstenaar (die er geen waren)
van alzo het volk hunne geliefkoosden, persoonlijk,
te overtoolligen barokstijl te willen opleggen heet nu subjectivisme.

Een stijl waarvan het subjectivisme straalt is dus
outerkevig geweest aan den real van een enkel persoon, en
welke voort van onbepasselijke architectuur kan bijgewoog
niet beantwoorden aan de algemeene levenswijze van een
gansch volk.

Det is een kort overzicht van de ontwikkeling der
verledene architectuur. x x x

Een vraag die opus is in begin der eer eeuw was
de aan behoefte de volgende:

De kwestie die ons belang inboezemt is deze:
Is een tijdperk van spirituele overeenkomst, een tijdperk
van groote verhevene kunst nog mogelijk? Of wel moet
het menschedom aan die hoop versaken, gelijk het diegene
geveerden
~~waar~~ voor wie de vroegere klassieke cultuur een toppunt
is dat wij voort meer zullen kunnen bereiken.

Benevens het feit dat niets oeraan twijfel kan toezett =
= wijzen, bestaat er dit onwoochenbaar feit, dat er op het laatste
van de 19^e eeuw een artistieke verandering of hervorming
ontstond. Deze hervorming heeft niets gemeens met de
overdrevene veranderingen van dienzelfden tijd, den zooge =
= regden "estetiek" welke men ook met den naam van "art
nouveau" durfde bestempelen. Dit was nog eens met andere
aan subjectivisme die enkel de grillige mode voldied,
Sommigen durfden zelfs verklaren dat zulke overtoolligheden
begevan werden alleenlijk om eens te veranderen omdat het
van de mode was, juist want, eene manier die van plees ter brecht
verandert of dat te van de mode der tijn.

Denen, het is deser barokstijl niet die ik betoel, ik wil

Wie ~~kan~~ ^{dere minne} men ~~toen~~ ^{aan} een architectuur
verwachten die ~~het hedendaagsche~~ ^{naar het beeld en het wesen}
~~der levensvisie van den actuelen tijd?~~
~~heerlijk wesen in zijn nieuwe behoeften zou voldoen?~~

Men moest eerst met de nabootsing en de vorige stijlen
afreken. Er moesten ^{met} ~~anderen~~ ^{nieuwe samenstellingen} middelen ~~aan~~ ^{aan} gewend worden.

~~Men zou dus nieuwe samenstellingen zoeken om alzo~~
~~op de meest getrouwe wijze de stoffelijke behoeften van ons volk~~
~~in te zien te stellen.~~

De vroegere beheven architectuur zou dienen als voorbeeld
van volmsaktheid, niet als ~~hoop~~ ^{hoop} model.

Men is teruggekeerd ^{naar} op eenvoudige vormen. Het gebouw
moest logisch, praktisch, nuttig en zoo weinig mogelijk
ingewikkeld wesen, en de oppervlakkige versiering die men
in het vorige tijdperk ^{als} ~~voor~~ het voorname te aanschouwen, en die
de onvoldoende ^{als} ~~in~~ ^{structuur} ~~een~~ ^{de} ~~sitting~~ ^{de} ~~der~~ ^{de} ~~materialen~~ ^{de} ~~verdrook,~~ ^{de} ~~moest~~
~~alleenstans~~ ^{de} ~~verdringen.~~ ^{de}
~~heelmate~~ ^{de} ~~ondergeschikt~~ ^{de} ~~zijn~~ ^{de} ~~aan~~ ^{de} ~~het~~ ^{de} ~~gebouw.~~

De Franse bouwmeester Viollet le Duc verkondigde reeds
dese gedachten voorwaer hij zeide: "Elke vorm die niet verkregen
en gegeven is door de structuur zou moeten verworpen worden."

De nieuwe reetjing, ^{de} ~~het~~ ^{de} ~~moderne~~ ^{de} ~~begrip~~ ^{de} ~~bepelt~~ ^{de} ~~dees~~
van ~~den~~ ^{de} ~~in~~ ^{de} ~~de~~ ^{de} ~~eerste~~ ^{de} ~~plaats~~ ^{de} ~~een~~ ^{de} ~~functioneel~~ ^{de} ~~harakter~~ ^{de} ~~van~~ ^{de} ~~aan~~ ^{de} ~~verwezenlijking~~ ^{de} ~~die~~ ^{de} ~~het~~ ^{de} ~~algemeen~~ ^{de} ~~met~~ ^{de} ~~beoogd~~ ^{de} ~~van~~ ^{de} ~~en~~ ^{de} ~~volk~~

~~dit~~ ^{de} ~~heeft~~ ^{de} ~~men~~ ^{de} ~~een~~ ^{de} ~~stoffelijke~~ ^{de} ~~verwezenlijking~~ ^{de} ~~of~~ ^{de} ~~materialisimus~~

Dit is een ~~stijl~~ ^{de} ~~die~~ ^{de} ~~het~~ ^{de} ~~schone~~ ^{de} ~~verkrijgt~~ ^{de} ~~uitsluitelijk~~ ^{de} ~~in~~ ^{de} ~~de~~
praktische ~~oplossing~~ ^{de} ~~van~~ ^{de} ~~het~~ ^{de} ~~vraagstuk~~, ^{de} ~~in~~ ^{de} ~~de~~ ^{de} ~~manier~~ ^{de} ~~van~~
samenstellen ^{de} ~~en~~ ^{de} ~~groepeeren~~, ^{de} ~~niet~~ ^{de} ~~in~~ ^{de} ~~dese~~ ^{de} ~~van~~ ^{de} ~~optooven~~ ^{de} ~~en~~ ^{de} ~~versieren.~~

Een ~~mis~~ ^{de} ~~stap~~ ^{de} ~~in~~ ^{de} ~~moderne~~ ^{de} ~~bouwtrant~~ ^{de} ~~is~~ ^{de} ~~dat~~ ^{de} ~~vele~~ ^{de} ~~architecten~~
in ~~den~~ ^{de} ~~begin~~ ^{de} ~~hunn~~ ^{de} ~~werken~~ ^{de} ~~toes~~ ^{de} ~~te~~ ^{de} ~~veel~~ ^{de} ~~overladen~~ ^{de} ~~met~~ ^{de} ~~motieven~~ ^{de} ~~gepaat~~ ^{de} ~~aan~~ ^{de} ~~de~~
de ~~natuur~~. ^{de} ~~Zij~~ ^{de} ~~ont~~ ^{de} ~~zijn~~ ^{de} ~~aan~~ ^{de} ~~de~~ ^{de} ~~op~~ ^{de} ~~de~~ ^{de} ~~planten~~ ^{de} ~~en~~ ^{de} ~~de~~ ^{de} ~~de~~. ^{de} ~~Zoo~~
geven ^{de} ~~zij~~ ^{de} ~~bewijzen~~ ^{de} ~~van~~ ^{de} ~~weinig~~ ^{de} ~~originaliteit~~ ^{de} ~~en~~ ^{de} ~~kunstgenie~~, ^{de} ~~dare~~
hunn ~~elementen~~ ^{de} ~~reeds~~ ^{de} ~~voorbereid~~ ^{de} ~~zijn~~ ^{de} ~~door~~ ^{de} ~~de~~ ^{de} ~~natuur.~~

Het is veel ~~hunstiger~~ ^{de} ~~en~~ ^{de} ~~gemakker~~ ^{de} ~~zijn~~ ^{de} ~~zijn~~ ^{de} ~~versiering~~ ^{de} ~~te~~ ^{de} ~~betreuen~~,
op ~~de~~ ^{de} ~~ontwikkeling~~ ^{de} ~~en~~ ^{de} ~~uitvoering~~ ^{de} ~~der~~ ^{de} ~~lijnen~~ ^{de} ~~en~~ ^{de} ~~dit~~ ^{de} ~~behoort~~
ook ~~meer~~ ^{de} ~~tot~~ ^{de} ~~het~~ ^{de} ~~domein~~ ^{de} ~~der~~ ^{de} ~~bouwkunst.~~

Een architecturaal monument dat door zijne constructie =
= trane vormen alleen ^{ook een kunstwerk} ^{integreert} ^{werkelijke lijnen en uitvloeiingen te wezen =}
brengt, is misschien moeilijker van samenstelling ~~om welgeluht~~
werken te verkrijgen, maar ^{hier daardom ook} ~~deze samenstelling is~~ meer logisch.

Eene dwaling van het publiek is den bouwmeester op te leggen
hijne geliefkoosde vormen in zijne woning toe te passen.

Is de bouwmeester die de make, de samensteller is van
het gebouw; ^{de cliënt wil aan een zinnig gebouw en noodwendig heeft het ook een} ^{en}
^{en materiaal} ^{de bouwmeester} ~~is aan hem dat men de keus laat~~ der vormen, en
hij weet door technische kennis dat sommige toepassingen
nadeelig en andere voordelig ^{zijn} voor de samenstelling en den duur
van een gebouw. Is in zulke gevallen de plicht van den
bouwmeester te verklaren dat de kosten die de cliënt wil
besteden aan ~~die~~ nuttelooze versiersels, kunnen nuttiger
besteed worden tot het versterken van het gebouw. Zoo zou
men misschien niet moeten vreesen voor het instorten van
huizen; nochtan het te Parijs onlangs het geval was.

Vergeten wij nooit dat een woonhuis b. v. b.
bestemt is om bewoond te worden. Dit is eenne onomstootelijke
waarheid die niet dient gerespecteerd te worden zult ge meenen.

Welnu den waarheid wordt men wel tadelwijls verlooracht.

Indendaar reeds meermalen kon men bestatigen dat
sommigen door hunne grillige handelingen ~~van~~ de inwendig
praktische zijde van het gebouw medelijden en soms onmogelijk
maken.

Zenkt op die woonhuizen welke voorzels regelmatig
doordrongen zijn van een veeltal gelijke gaten. Deze egyptische
verdeling van vensters en pilasters, heeft veel gelijkheid
op een gewonnis muur, waar, rechten ieder gelijkvormig
venstertje, een gelijkvormig celletje ligt. In zulke gestichten
heeft den verdeling een betekenis. Maar ~~men~~ ^{men} geeft bewijsen
van weinig ^{schijnbaarheid} ~~nut~~, met aan de groote eentraal voorts aan het
klein wacht kamertje elk een venster te geven van gelijke grootte.

De inwendigen toestand wordt medelijden, als reunen men

~~men~~ dan dien enkelen te kleinen venster van die grote plaats
langs binnen nog behaapt met drie of vier stukken stook of
gordijnen, al is de venster zelfs langs den voorsteent; en dit
uit prontkracht. ^{Ook zijn} de zekere plaatsen rijen onbuikbaar
wanneer drie ^{of} vier plaatsen op volgendelijk achtereen liggen,
hien lucht en licht verkrijgende enkel door een venster in de
eerste plaats en een ander in de laatste plaats. In die
tusschengelegene plaatsen waar noch lucht noch lichtstraal
binnendringen kan, heerscht eene verstikkende, opgesloten
atmosfeer. *De vensters moeten berekend worden volgens de oppervlakte
en volgens de bestemming van de plaats.*

^{bijgewoely} Men moet ~~men~~ in eene zekere maat kunnen worden
aan het uitzicht van ieder ^{of} vorm van een gebouw wat ^{het} ~~het~~
omvat of wat er achter ligt; en omgekeert: ^{elk} ~~elk~~ gedeelte
van een gebouw moet zijne inwendige bestemming door zijne
uitwendige vormen laten kenschetsen.

Om deze gerezden klaarden te maken wese het mij geoorloft,
u te vragen, door twee voorbeelden, een oogenblik uwen verbeeldingsgeest
tot bij het ^{te verplaatsen} ~~huis~~ dat ik voor mij gebouwd heb.

Laar is links van de grote ingangspoort een bijhoorende gedeelte
van het hoofdgebouw, dat door zijne uitwendige vormen laat raden
dat daar de grove damp en geurige verbruikbeden geschieden;
t is in die plaats dat zich namelijk den bakoven en waskhetel
bevinden. 1° Dit gedeelte is uitsluitelijk van het hoofdgebouw, en
van de te bewonen plaatsen afgesonderd. 2° Geene kamers zijn
boven deze plaats gelegen. 3° De vensters zijn van een nederig
uitzicht. 4° De schouw die zich langs den voorgevel verheft,
kenschets door zijn groote, vranke, en wree vormen de bestemming
van den waskkuken.

Oan de achterzijde van het huis outwaard men een soort loggen,
korten toren; ses vensters laten door hunne trapt-gewijste vormen
raden dat zij het licht geven aan den trap van het huis. t Is boven
den trap dat de ware plaats is van den toren; op eene andere plaats
hadde hij geen reden van bestaan gehad, en ware bijgewoely zonder

Dit is dus het eerste en het ware vraagstuk, op te lossen bij het samenstellen van het plan van een huis. Men zoekt eerst de inwendige, nuttige bediening van iedere plaats, die vervolgens zijzelf (de plaats en) door gegeven en verkregen uitwendige vormen hare ware bestemming kenschetst.

t Is ~~dit~~ in de samenvatting van dit werk, in zulke redeneringen, dat de stoffelijke verwerentlijking, het doel van het modernisme gelegen is. Ook zoo beantwoordt men op de nauwkeurigste wijze aan de groote natuur- en sociale eischen van het hedendaagsch leven, ~~men~~ te weten: het nuttige, het ware, en hieruit volgt dan ook onvermijdelijk het verhevene. (te subline)

Er bestaat een ^{onderscheid} ~~groot verschil~~ van betelkenis tusschen het verhevene en het schoone.

Het schoone voldoet enkel de persoonlijkke grillige begeerte, het verhevene streeft naar een algemeene ideale verwerentlijking.

Een werk samengesteld enkel uit groepeeringsen van vormen en samenstellingen van lijnen is verheven; een gebruik opgetooid en versiert met opgelegde motieven geput uit de natuur kan brallig schijnen, maar is niet verheven.

Dit gedacht dient klaarder uitgedrukt te worden:

Een eenvoudige gebouw, dat door zijne welgepaste vormen het oog behoord is verheven, als wanneer, en omdat der schepper ervan de bekworlijkheden verkregen heeft zonder de praktische zijde van het gebruik te schaden. Het gem. bewijst dat eenen eenvoudigen, nuttigen en logischen bouw onvermijdelijk verheven is, door dat zijne grootsche schoonheid ontstaan is door een praktische ineenzetting die een ideale verwerentlijking beoogd heeft.

~~Deze~~ ^{zijn} ~~resultaat~~ ^{resultaat} is het gevolg, en berust dus op een overdenking. Het gem. overigen wesenlijk modern is in alle kunstwerken is de overweging of overdenking.

Ik zegde dat het schoone, integendeel, het resultaat is van eenen persoonlijkken gril, wensch, of begeerte.

Indedaad de persoon die ~~aan~~ het schoone alleen betracht,
kan dit verkrijgen zonder daarom eene voorafgaande overdenking
te hebben gedaan, en ook zonder rekenschap te houden van ~~het~~
den nut der ~~praktische~~ zijde.

Men hoeft hiervoor geene scherpe overwegingsgeest te bezitten,
men hoeft enkel door eene bekendige behandeling reeds bestaande
ornamenten toe te passen, om aldoo de toeschouwers te verblinden.

Hetgeen hierin het meest ^{is} te betreuen, is het oordeel en
de opvoeding van het groot, met gekultiveerd publiek over
zulke gemeene, alledaagsche werken.

Ons volk is in het algemeen bezield met een soort instinct=
matig ~~harakter~~ of aard, eene begeerte elkaander in gemakke
praecht en toot te ~~overtreffen~~ of ~~domineren~~.

Zulke een publiek zal zich dan natuurlijk en uood lottig
gaarne door die banale kunst laten ~~tot~~ bekooren ~~stet~~ verleiden
en ten slotte misleiden.

Het is datzelfde publiek dat zonder oordeel veroordeelt!
Dat aanvaard dat men het licht geve aan een ~~verschillen~~
bijmiddel van eenen praecht-kalon venster, onder voorwendsel
dat een eenvoudiger venster niet genoegzaam den gever
parant. Het publiek dat liever ziet dat een schouw verdoken
wordt, dat onontberlijke gevelte van ~~het~~ huis dat den adem
geeft aan den haachel. t Is hetzelfde grillige volk dat
goudkeurt, en dat een toren bewonderd of eene plaats waar
hij geen reden van bestaan heeft, omdat ~~het~~ ^{dit} aldoo de rijke
husteelen nabootst. t Is deselfte onwetende volksmeeste
die toefuelt wanneer een geboom overladen met geweldige
krullen en schreeuwende kleuren uit den grond oprijst.

Het is het verwaaude publiek, ~~dat~~ dat een gevel vereischt
in Louis XV of ~~VII~~ ^{zoogezegd} de modeslijen van de ~~voorgesagte~~ kroon weelde
omdat ~~het~~ ^{de kroon} ~~(Chac)~~ (waar ook ^{voorgesagde} ~~(pretentief)~~ ^{zijt}) is, en om het huis
van een aaden brugen in weelde te overstreffen, en dat alles tot schande
de kunstgeschiedenis der XX eeuw !!

Ik weet hoeren de ~~bevoegdheid~~ ^{bevoegdheid} ~~der~~ ^{der} ~~hoddige~~ ^{hoddige} stijltjes mij om deze sloute gezegdens zouden laken, want ik weet hoerer ze deze genezen zijn.

Vele voorstanders der verledene stijlen bezitten de behendigheid dese of gene stijl aan eenen bloemenkran of een schelp te kunnen herkennen, en aecten sich hierom orwaren in bouwkunst; juist alsof iemand die de lijst der koningen ende datums der slagvelden eens tijdperk besit, sich zou inbeelden hierdoor kunne geschiedenis te kennen! En al kendem die stijl aanbrangers ook nog de betekenis der oude stijlen, dan zijn zij nog maar outheidkundigen en geen bouwkundigen.

Denkt op die tijdperken van Fransche koningen Henri's en Louis's. Wat verwaandheid, trotsch, volkverachting - en verdrinking verkondigen ons die barokstijlen. Hoe duidelijk ~~verstaan~~ ^{horen} die willikeurige overdrevene vormen den hartslochtelijken, terugloosen, stertel ontaarden geest van de aristokratische tijden. Maar ook hoe betreurenwaardig die gretige begeerte, die begeesterende voorkeur van ons niet gekultiveerd publiek voor die veraachte onbeduidende stijlen.

Ik weet ook hoeren de burgerij mij om dit venetel oordeel zou afkeuren. Ik hee kunne inwendige redeneeringen en kunne betinkingen: Een gevel of een meubelering in dien eenvoudigen moderne stijl, dat is veel ^{effente} ~~te~~ ^{te} ~~nederig~~, dat pronkt niet gewoeg!

Ja nederig is de moderne stijl, maar groot en edel is die nederigheid en vol betekenis.

Wat kan men ~~al~~ ^{al} ~~dan~~ ^{dan} ~~dus~~ ^{dus} ~~kennen~~ ^{kennen} ~~besluiten~~ ^{besluiten} ~~dat~~ ^{dat} ~~de~~ ^{de} ~~gehele~~ ^{gehele} ~~toonen~~ ^{toonen} = vatting der moderne beweging, ^{dat zijn richting} ~~dat zijn doel, zijn~~ ~~gevoel~~ ^{gevoel} ~~zijn~~ ^{zijn} ~~gevoel~~ ^{gevoel} mit vriend en onbekend ^{is} ~~zijn~~; zij volgt ~~in~~ ⁱⁿ ~~datzelfde~~ ^{datzelfde} ~~den~~ ^{den} ~~zelfden~~ ^{zelfden} ~~weg~~, ~~datzelfde~~ ^{datzelfde} ~~is~~ ^{is} ~~de~~ ^{de} ~~alle~~ ^{alle} ~~oude~~ ^{oude} ~~verhevene~~ ^{verhevene} stijlen gevolgd hebben.

De eenvoud heeft ~~in~~ ⁱⁿ ~~dat~~ ^{dat} ~~al~~ ^{al} ~~tijd~~ ^{tijd} ~~gedamineerd~~ ^{gedamineerd} in de eerste aanwendingen van ^{elk} ~~elk~~ ^{elk} ~~tydperk~~ ^{tydperk} van verhevene bouwkunst.

Dit laat ons toe te besluiten dat wij ons nu aan den ingang van een dergelyk tijdperk bevinden.

Want voor elken stijl, zegt den hollandschen bouwmester Berlage, heerscht een tijdperk van vorming, een tijdperk van bloei, en een tijdperk van verval; of anders wy, ieder stijl tracht eerst tot zijn doel te geraken, om het vervolgens te bereiken en ten slotte te overschryden. Zoo is het dat eerst opvolgendelyk, eerst het strenge, dan het ideaal en ten laatste het aangename deze drie opemvolgende perioden komen ken- schetsen.

Gedurende de eerste periode, t. t. z. gedurende het strenge tijdperk, zal de nauwelyks spraak wesen van versiering, daar men als dan vooraf de gewerkte fundamentale vormen zoekt; het is juist zoo'n tijdperk dat wij beleven.

Gedurende het bloeiend tijdperk, dus gedurende den ideaalen stijl, verwerentlykt men een harmonie tusken den vorm en de versiering, maar men bevindt zich reeds aan den ingang der vervallende periode.

Tijdens dit laatste tijdperk van den aangename, den ~~nodigen~~ ^{nodigen} ~~praktischen~~ stijl, behaalt het versierend element de bovenhand, overtreft en beschadigt alzo het constructief, ~~praktisch~~ ^{praktisch} en logisch element. Het zal nootlottig en ongetwijfeld dezen laatste trant zijn, die de symptoma van het publiek zal verweven. ^{Alas} ~~do~~ ^{do} ~~voore~~ ^{voore} ~~valt~~, ~~met~~ ^{met} ~~recht~~, Berlage.

Gedurende de derde vormverwisseling ontstaat dus een architectuur, die de sociale voorwaarden van het volk niet meer kan bekoftigen, daar de praktische zijde verdrongen is.

~~De~~ ^{De} ~~architectuur~~ ^{architectuur}

Zij bevoegt de stoffelijke verwerentlyking niet meer, want zij is niet meer in verband met de maatschappij, ~~het~~ ^{het} wordt een praelt of pronkarchitectuur.

Predestinaarsch verdwijnt ook allengskens de echtheid van de overtollige stijlen; de versiersels in ware echte bouwstoffen worden te duur en worden verdrongen door namaakfels.

Het werelike maakt plaats voor het schijnbare,
het valse! Dit is het gemeenste van het gemeene, in kunst.
Wacht gij in bouwingen? Gij ontwaagt dogelyk het pres-
pectieven, die u onbeschaamd een medewerking aanbieden
in het valse. Verdekkingen voor den grond bootsen het
parquet en den mozaïek na. Bekledingen op binnenmuren
maken, marmeren, fien en houten kambris na. Be-
pleisteringen op ~~brutening~~^{muren}, verbeden uit steen of arduin.
Er bestaan zelfs scholen waar men de kunst van het valse
aanleert!

Begeert ge den rijke materialen, maar ze schijnen u te duim,
dan hoeft gij maar uw toevlucht te nemen tot den simili.
(simili wil zeggen schijnbaar, valseh.) Simili steen, simili
marmer, simili hout, simili brons, simili leder. In alle
takken der nijverheid is het 't zelfde. (Bij den juwelier, wilt
gij pronken, kost het diamant te duur? neemt strass, ~~echt~~^{na}
het strass, simili strass, na het simili strass-glas -!

Tijdens de Griekse en Gotische tijd perken waren, het
rechtinnige, het eerlijke, het nederige de bevoegdesten tot
het verkrijgen van eenen bloeienden stijl, heden daagsch
wordt dit meerendeels vervangen door de praecht, de weelde,
de rijkdom het geld!

De God der Grieken was vol wijsheid en grootheid;
die der middeleeuwen vol rechtvaardigheid en nauwkeurigheid;
die der renaissance vol welde en schoonheid - hetgeen reeds
eene vermindering betuigt; de XXe eeuw heeft de vorrijken
gezien van den God der lagen, gemeenen trotsch of arrogantie!

Eene andere dwaling van het volk.

Niet zelden hoorde men het oordeel of de veroordeeling door het
publiek over een nieuw gebouw. Toen de laatste werk-
zaamheden aan de Gentse tentoonstelling en de St. Pieters-
Statie geëindigd waren, stegen ongegronde kritieken uit
het volk op. En oordeelden ze niet eene voorafgaande overtuiging?

Neen, hem oordeel was heel onkundig, niet keunend en
oppervlakkig. ~~t~~ hoe schoon, of hoe leelijk, en
waarom was 't schoon? waarom was 't leelijk?.....: omdat
men het gaarne of niet gaarne zag.... 't is al; volgens het

de bouwkunst
volk, ~~dat~~ bestaat in goesting ⁽²⁾ (berust op de smaak) ^{te verwerpen} wanneer men een heel bevoord
Het bestaat dus in goesting ⁱⁿ waarin men een heel bevoord
waar noch lucht noch licht heerscht en aldus zijn leven verkort?

Het bestaat dus in goesting ⁱⁿ wanneer een woning door een niet
praktische verdeling geen nuttigen dienst oplevert? Het
bestaat dus in goesting ⁱⁿ die bedriegelijke, schijnheilige versieringen
die de onvoldoende ineenstelling van het gebouw verduiken dat
te vroegtijdig in puin valt.

Dus volgens de algemeene meening het eenigste dat de
bouwmeester heeft te bezitten is: de goede smaak.

De bouwkunst is een wetenschappelijke kunst zooals
de geneeskunde en andere, en vergt hogere studien en
gegronde kennis dan de goede smaak. Wanneer
de geneesken ~~de~~ ^{heeft iemand} ~~heeft~~ ^{heeft} ~~gy~~ ^{heeft}
hem oort dienen zeggen: dit bestaat in goesting?.....

Welnu de bouwkunst berust op evenveel vakkenis, en
niet op goesting ⁱⁿ.

Het geen bedenkzaam een onheil is in de kunsten en in
het bijzonder in de bouwkunst, is de meening dat men die
kunst kan uitorfeuen onder de bezieling der louteren fantasie,
en doet men een gebouw opricht met dezelfde onbeduidende
gegevens, die men de goede smaak noemt, zooals men een
vrouwtouilet samenstelt.

Ik eindig met een ~~warmer~~ ~~op~~ ~~een~~ ~~aanbeveling~~
der moderne stijl:

Waarom moet men modernist zijn: ik zal u niet ant=
=woorden omdat 't schoon is of omdat ik het gaarne zie, en toch
gevoel ik bijna een schaamte u al de daarom 's te moeten

oplossen

17
die antwoorden op die ^{nr} ~~daarom~~ ^x. Zij zijn nu een vraag,
nu logisch, nu waar dat ik maar enkel zal kunnen herzeggen
hetgeen elkeen van u nu moeten gevoelen en denken.

Men moet modern zijn omdat wij het zijn in feit en daad.
Wij leven: wij hebben met ~~geloof~~ ^{gewest}, wij zullen niet ~~leven~~ ^{zijn}, wij
zijn, met behoorende tot gisteren noch tot morgen maar wij
bestaan vandaag.

Men moet modern zijn, omdat ondanks onze gewoonten,
ondanks onze zadigheid, ondanks ons selven, een gewaar =
wordende kracht ons voortstuwt naar de grote waan van
het nieuwe. Zelfs degenen die er zich hardnekkig tegen verzetten
kunnen niet weerstaan aan de Omgeving, ze zijn ondanks zich
selven de provi des wonutgangs.

Eene ontzagelijke wonutgangs kracht heeft in vijftig jaren
tijds de gebruiken en gewoonten veranderd, de stoffelijke levens =
omontberingen verbeterd en er daarbij talrijke nieuwe geschapen.

Zus het nieuwe van ons bestaan, van onze levenswijze vereischt
onvermijdelijk en noodzakelijk een nieuwe utbruiking van
vormen die alzo een nieuwe houwkunst tot stand brengt.

De grootste tegenstanders der nieuwe ontwikkeling zijn ge =
dwongen en zich aan te ondergeven. Wie onthent er de sociale
herworingen? wie weigert de hulp der chirurgie? wie past er
de gezondheidsleer niet toe? wie maakt er geen gebruik van
de electriciteit, den telefoon, de centrale verwarming, de trein,
de autos, hortom wie trekt er geen voordeel uit de omontputte =
lijke utruindingen van het nieuwe?

Men moet modernist zijn omdat den die vóór ons leefden
het waren zonder utrundering en zonder wantrouw, alleenlijk willende
gehooramen aan het begrip van hemmen tijd. De Romeinse woals
de Gotische, de Griekse woals de kunst der 18^e eeuw waren in hemmen
tijd moderne kunsten, gelijktijdig met hemmen levenswijze. van hem volk

Wij moeten modern zijn omdat wij moeten aan ons nageslacht
moeten sporen velaten van ons kunst begrip. Men van hem blijken geven

van machteloosheid, van kindersachtigheid, moesten wij ons tureken stellen met oude stijlen, het overschot dat onse voor-
gangers geschapen en ons nagelaten hebben.

Wij moeten modern zijn omdat het schandelijk zou zijn indien ons geslacht stilstaand en nietig ware geweest. Want het zou een bewijs zijn van luiheid, ~~van machteloosheid, van~~ ~~laafheit~~ van niets te trachten, niets te maken en van voort te wortelen, te dommelen en te sluimeren in het goet van anderen.

Wij moeten ^{moeten we} ~~modern~~ zijn omdat wij overvloediger de middelen bezitten om het te zijn dan onse voorgangers, mechanisch, electriciteit, telephoon, nijverheid en wetenschap, alles brengt ons onuitputtelijke bronnen van het nieuwe!

Wie bewondert ons vandaag de oude stijlen ook schrijven, wij mogen, wij kunnen er niet van bezigen daar zij voor ons niet gemaakt zijn.

Ik vind niets dommer en belachelijker dan een toepassing van vroegere stijlen op onse moderne nieuwe behoeften. ^{Eene afwijking tot in} ~~in Gotische stijl,~~

Deze mag gezien in klassiek stijl,

een elektrische luechter in Empire, een ascenseur in renaissancestijl, een radiator in Louis XV zijn monsterachtigheden, en zijn zo belachelijk onder opsicht van samenhang als een heerschappij in smoking geseten in een zetel der 17^e eeuw, of Julius Caesar verbeeld in een aeroplanaan! Alleen geeft bewijs van ^{stompzinnigheid} ~~met~~ ~~cultuur~~ met in het zelfde huis een plaats te meubelen in Louis XV een anders in Louis XVI en een derde in modern; dat trekt zo voort op de voet die vandaag liberaal, morgen klerikaal en overmorgen socialist is. Dat gaat niet gepaast, men is of men is niet!!

Belachelijk is het ook van vandaag den Louis XIV, morgen den Barock hervormingstijl en toekomend jaer een andere stijl aan de monde te brengen. Die onnooze betastingen zijn het klare bewijs dat geen een van al dese stijlen ons kan passen en behagen, en dat den eenigsten logischen, den eenigsten warem, den eenigsten leefbaren den modernestijl is, deren gemaakt door ons, voor ons en volgens ons!!!

Teurne den 6^m januari 1914

Camille Van Elslande
Bouwwerker-voorzitter.

OEUVRECATALOGUS

Camille Van Elslande

Masterproef voorgelegd aan de Faculteit
Letteren en Wijsbegeerte,
Vakgroep Kunst-, Muziek- en Theaterwetenschappen,
voor het verkrijgen van de graad van Master,
door Marieke Degraeve

Promotor : prof. dr. L. Van Santvoort
Thesisbegeleider: Evert Vandeweghe

Gemeentehuis

Alveringem A1

Adres: Dorp 1, Alveringem

Vastgesteld: 20/09/2010

Typologie: Gemeentehuis

Ingreep: Wederopbouw

Beschermd: /

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1921-1922

Archiefreferentie:

Opdrachtgever: Gemeente Alveringem

Archief Van Elslande/2009/P.B./1e en K375

Stijl: Regionalisme

Beschrijving:

Dit voormalig gemeentehuis in regionale neorenaissancestijl verving vanaf 1922 het zwaar getroffen wethuis tijdens WO I. In de publicatie *De Westhoek, tussen de Ijzer en het kanaal van Duinkerke* staat vermeld dat het regionalisme in dit gebouw wordt doorgedreven: "topgevel en het aediculavenster volgen duidelijk de vormgeving van de streekeigen Vlaamse renaissance, ze worden echter vermengd met eerder 19de-eeuws aandoende deur- en venstervormen en een geknikte bedaking. Hierdoor ontstaat een nieuwe, enigszins verrassende algemene vormgeving in de gevelwand...". De pittoreske gevel is mooi bewaard; aan de zijgevel zijn via het verstoord metselwerk verbouwingen af te lezen

Constructie: Breedhuis van zeven traveeën en één bouwlaag onder een geknikt zadeldak met overstekende rand op houten modillons. Centrale travee uitlopend op een in- en uitgezwenkte top, bekroond met een dakruiter met kleine lantaarn, koepeltje en windwijzer. Gele bakstenen lijstgevel met sierankers. Onder de gootlijst een fries met afwisselend ingeschreven ruiten en cirkels. Rondbogige vensteropeningen met hanenkam. Middentravee met aedacula-kruisvenster, geflankeerd door provincieschilderen). Rechthoekige dakkapellen met kleine roedenverdeling en ruitmotief. De deur bezit een waaivormig bovenlicht.

Bron: <http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/15812> (28/04/11) en DELEPIERE, A-M., e.a., *De Westhoek, tussen de Ijzer en het kanaal van Duinkerke*, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 1995, p. 95

Fotomateriaal:

A. Eigen fotomateriaal (13/11/2010)

B. Eigen fotomateriaal (13/11/2010)

Woonhuis met hangar

Alveringem A2

Adres: Izenbergestraat 78, Alveringem

Typologie: Woonhuis + hangar

Ingrep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard, verbouwd

Datering: 1936 - 1939

Opdrachtgever: Dhr. Louis Coopman

Stijl: Modernisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./3h en K459

Beschrijving:

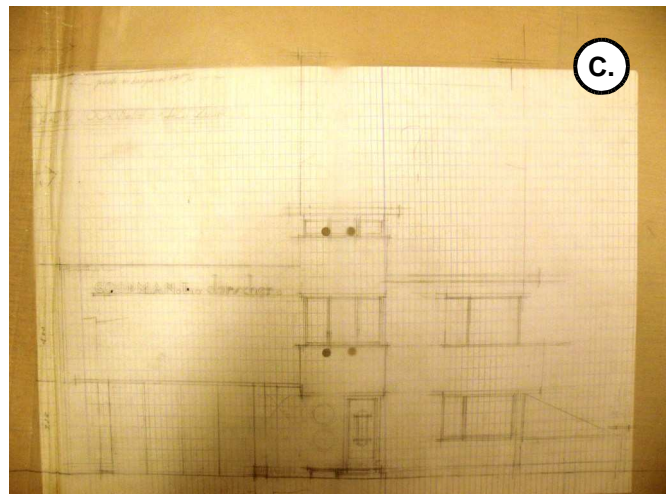
Modernistische vormgegeven hoekhuis met links aansluitend een hangar met garagepoort. De huidige toestand verschilt van het oorspronkelijk ontwerp waarbij de travee van de voordeur sterker geprononceerd was via een uitsprong. Links van de voordeur waren twee boven elkaar geplaatste ronde ramen voorzien. Door het ontbreken van deze elementen gaat er veel verloren van het oorspronkelijk modernistisch karakter van het woonhuis.

Fotomateriaal:

A. Eigen fotomateriaal (18/12/2010)

B. Eigen fotomateriaal (18/12/2010)

C. Foto van ontwerpschets uit Archief Van Elslande, *Provinciaal Archief West-Vlaanderen*. Eigen fotomateriaal (11/12/2010)

“Colonie scolaire” (noodgebouw)

Alveringem A3

Situering: Achter gemeenteschool, Dorpsplein 1, Leisele (Alveringem)

Vastgesteld: /

Typologie: Noodwoningen

Beschermd: /

Ingreep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Afgebroken

Archiefreferentie: Privéarchief

Datering: 1918

Opdrachtgever: Gemeente Leisele

Stijl: invloed van cottagearchitectuur

Beschrijving:

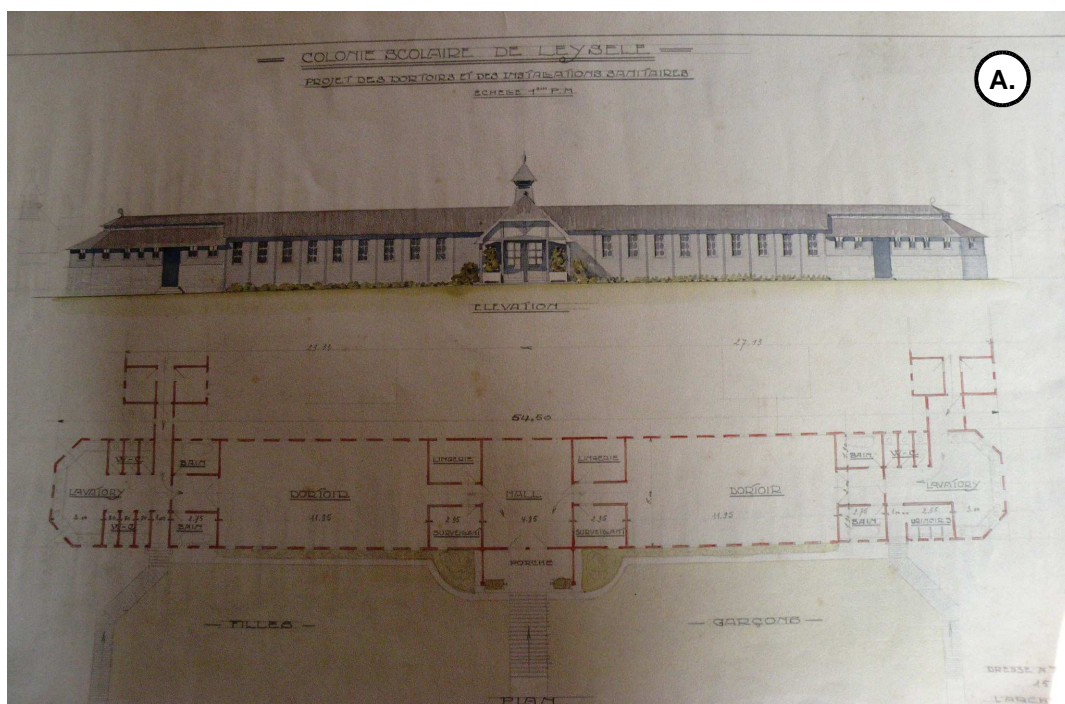
Dit houten noodgebouw deed dienst als schoolkolonie en werd in Leisele gerealiseerd aan het dorpsplein, achter de huidige gemeenteschool (Dorpsplein 1). In dit complex, bestaande uit enerzijds het stenen schoolgebouw en anderzijds het houten noodgebouw, werd de gemeentelijke meisjes- en jongensschool samengebracht. De kinderen kregen er onderwijs, gezondheidszorgen en een slaapplek. Tot even na de Eerste Wereldoorlog bleef het in gebruik.

Het langgerekte gebouw bestond uit een linker vleugel met linnenkamer, toezichtkamer, slaapzaal en een sanitaire ruimte voor de jongens en een rechter vleugel voor de meisjes met dezelfde voorzieningen. Beide delen stonden met elkaar in verbinding via een hall die van buitenaf werd betreden via een portaal. Dit complex bezit een architectuur die te linken is aan de cottgagearchitectuur.

Bron: A., COSSEY, *Geschiedenis van Leisele*, Izenberge, 1977, p. 74.

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerp-tekening uit privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)

Situering: Adinkerke (De Panne)

Vastgesteld: /

Typologie: arbeiderswoningen

Ingrep: Nieuwbouw

Beschermd: /

Hedendaagse toestand: onuitgevoerd
(vermoedelijk)

Archiefreferentie: Privéarchief

Datering: (onbekend)

Opdrachtgever: (onbekend)

Stijl: Regionalisme

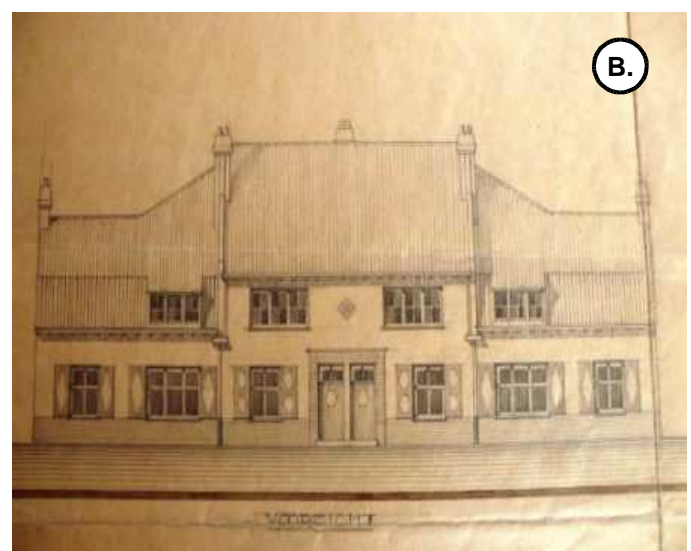
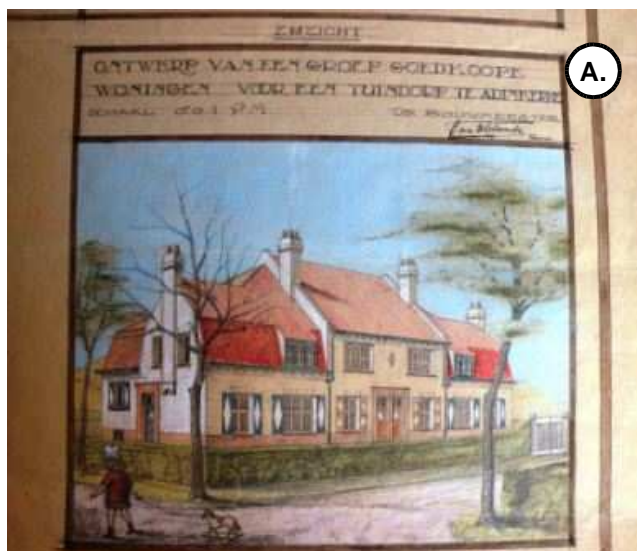
Beschrijving:

Ontwerp van dubbelwoning met één bouwlaag onder geknikt zadeldak en zeven traveeën. De middenste drie traveeën vormen een uitspringende middenrisaliet met centrale, elkaar flankerende voordeuren. Rechts en links van de middenrisaliet een rechthoekig dankvenster met kleine roedenverdeling. De houten beschilderde vensterluiken, rode dakpannen en uitgesproken schoorstenen refereren aan de regionale landelijke bouwstijl en bezorgen het geheel een pittoreske toets.

Fotomateriaal:

A. Foto van aquarel uit privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)

B. Foto van ontwerptekening voorgevel uit privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)

Villa "Castel Mino"

De Panne A5

Adres: Albert Dumontlaan 29, De Panne

Typologie: Villa

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1930

Opdrachtgever: Mevr. Nelly Van Brabant

Stijl: Cottagearchitectuur in art deco

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./9i en
K734-744

Beschrijving:

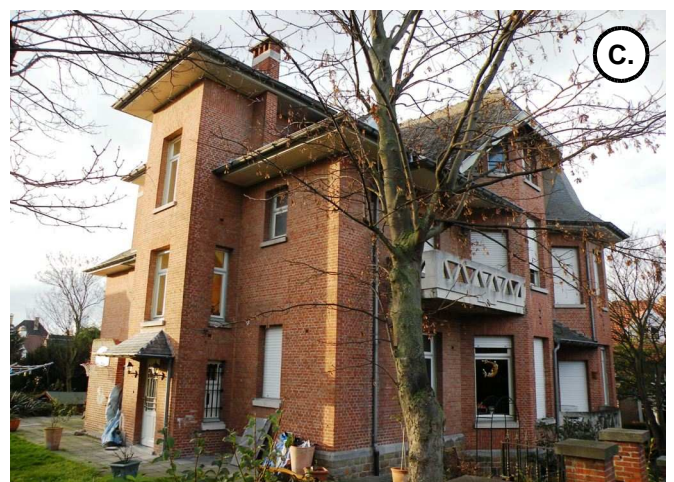
Meervoudige woning (bestaande uit twee appartementen) in hoekige vormgeving op de hoek van de A. Dumontlaan en de Hoge Duinenlaan. Trap- en balkonleuningen zijn met decoratieve art deco elementen (en sierlijk smeedijzer) uitgewerkt. Het gebouw bezit een speelse vormgeving dat bereikt wordt via het afwisselend dakenspel en verscheidene in- en uitsprongen, zoals het zeszijdige hoektorentje. Rood baksteenmetselwerk met natuurstenen accenten op een natuurstenen plint.

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerptekening in potlood uit privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/11)

B. Eigen fotomateriaal (15/11/2010)

C. Eigen fotomateriaal (15/11/2010)

Villa "Les Cigognes"

De Panne A6

Situering: Hoek van Markt en
Verenigingsstraat, De Panne

Typologie: Villa + magazijn

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Afgebroken

Datering: 1924

Opdrachtgever: Dhr. Charles Cortier

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./3i en
K460-461

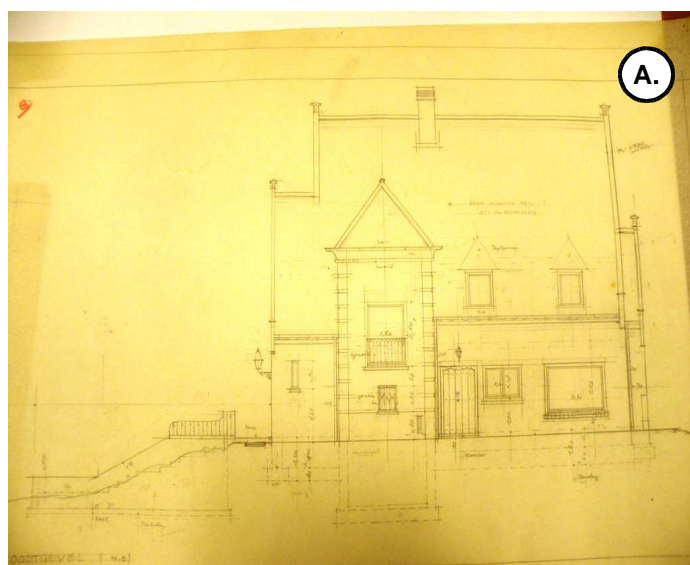
Beschrijving:

Villa in regionaal geïnspireerde landelijke bouwstijl met aansluitend lager volume onder zadeldaken en met zijtorentje. Voor deze villa ontwierp Camille Van Elslande ook de gehele binnenhuisinrichting (los en vast).

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerptekening uit Archief Van Elslande, *Provinciaal archief West-Vlaanderen*, eigen fotomateriaal (14/11/2010)

B. Foto van ontwerptekening uit Archief Van Elslande, *Provinciaal archief West-Vlaanderen*, eigen fotomateriaal (14/11/2010)

Villa "Marie" (huidige naam)

De Panne **A7**

Adres: Visserslaan 33, De Panne

Typologie: Villa (cottage)

Ingrep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1931-1934

Opdrachtgever: Dhr. Ernest De Rudder

Stijl: Regionalisme (met invloed cottagestijl)

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./5d en
K520-527

Beschrijving:

Cottage met dwarse zadeldaken in regionale vormgeving die verwijst naar de plaatselijke rurale bouwstijl; onder andere de rode dakpannen en de steunberen aan het toegansportaal refereren hiernaar.

Fotomateriaal:

A. Eigen fotomateriaal
(15/11/2010)

B. Eigen fotomateriaal
(15/11/2010)

C. Foto van ontwerptekening
in potlood uit Archief Van
Elslande, *Provinciaal Archief
West-Vlaanderen*. Eigen
fotomateriaal (20/03/2010).

Villa "Les Pins" (huidige naam)

De Panne **A8**

Adres: Witteberglaan 13, De Panne

Oorspronkelijk: Albert Dumontlaan

Typologie: Villa

Ingrep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1925

Opdrachtgever: Dhr. Schlobach

Stijl: Regionalisme (met cottage – en art deco invloed)

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./9d

Beschrijving:

Uitzonderlijke villa naar ontwerp van Camille Van Elslande uit 1925. Ingenieuze, speelse en afwisselende volumeopbouw. Onderste bouwlaag met decoratief onbeschilderd metselwerk en aanzetstenen in natuursteen.

De sierankers, de witgeschilderde bakstenen gevels, de vensters met kleine roedeverdelingen en luiken, de geprononceerde schoorstenen en zadeldaken verwijzen naar de lokale landelijke architectuur.

De hoekige volumewerking en uitwerking van de natuurstenen aanzetstenen verwijzen subtiel naar de art deco.

Na de Eerste Wereldoorlog bevond deze villa zich voor een lange tijd in een verloederde toestand. Vandaag is huis in een zeer goede en authentieke staat, dankzij zorgvuldige restauraties.

Fotomateriaal:

A. Eigen fotomateriaal (14/12/2010)

B. Eigen fotomateriaal (14/12/2010)

Situering: Zeedijk, De Panne

Typologie: Huis

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Afgebroken
(vermoedelijk)

Datering: 1936

Opdrachtgever: Juffrouwen Wérion

Stijl: art deco

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

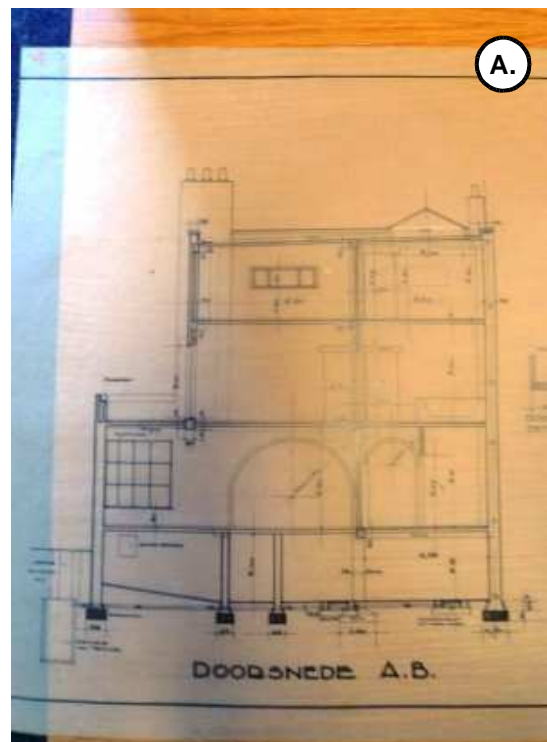
Archief Van Elslande/2009/P.B./11b en
K810

Beschrijving:

Strak vormgegeven woonhuis met vier bouwlagen op de zeedijk van De Panne.

Fotomateriaal:

A. Foto van doorsnede, uit Archief Van Elslande, *Provinciaal Archief West-Vlaanderen*, eigen fotomateriaal (14/11/2010)

Situering: Zeelaan, De Panne

Typologie: Villa

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Afgebroken

Datering: 1922

Opdrachtgever: Dhr. L. Houtsaegeer - Ollevier

Stijl: Regionalisme (neo-Vlaamse-renaissance)

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie: Privéarchief

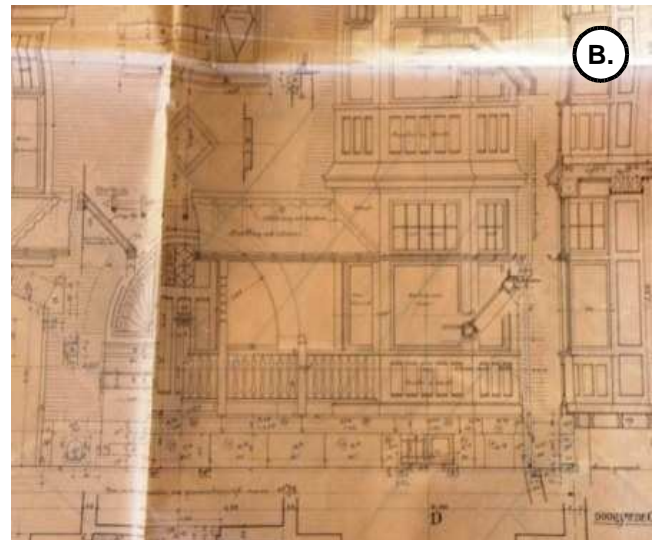
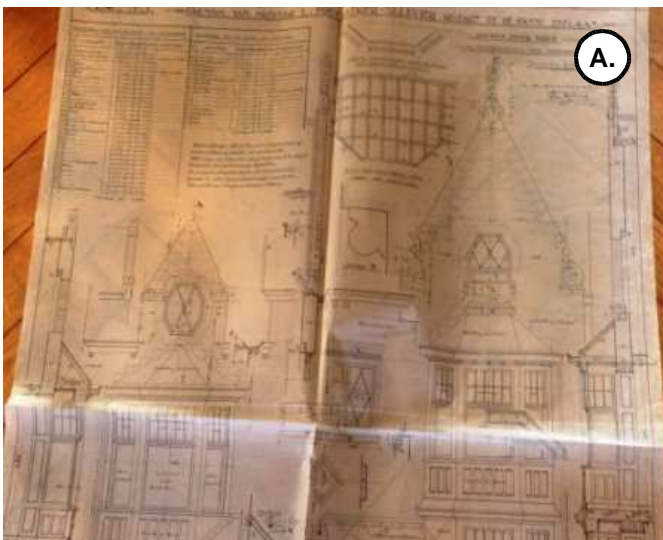
Beschrijving:

Villa in de (toenmalige) zeer belangrijke, eerste verkeersader van De Panne. Tuitgevels met rolwerk op de schouderstukken. Voordeur met decoratieve smeedijzeren waaier onder een houten toegangsportaal.

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerpplan uit privéarchief, eigen fotomateriaal (03/03/2011)

B. Foto van ontwerpplan uit privéarchief, eigen fotomateriaal (03/03/2011)

Twée woonhuizen: hoekhuis & burgerhuis Diksmuide A11

Adres: Adm. Ronarchstraat 25, 27, Diksmuide

Typologie: Burgerhuizen

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1922

Opdrachtgever: Heren Scheurbeke en Doom

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: 20/09/2010

(enkel Adm. Ronarchstraat 25)

Beschermd: /

Archiefreferentie: Privéarchief

Beschrijving:

Nr. 25: *“Lijstgevel met centrale verhoogde halsgevel met inzwenkende belijning en getorst topstuk. Baksteenbouw op natuurstenen plint en natuurstenen deuromlijsting. Decoratief fries onder de gootlijst van bakstenen consoles en roodbakstenen paneeltjes. Bewaard houtwerk op de begane grond met kleine roedeverdeling in de bovenlichten.”*

Nr. 27: Burgerhuis met lijstgevel onder mansardedak, zijgevel met verhoogde inzwenkende halsgevel waarin het pseudo- schoorsteenvolume verwerkt zit. Het oorspronkelijke houten raamwerk van dit hoekhuis is niet bewaard.

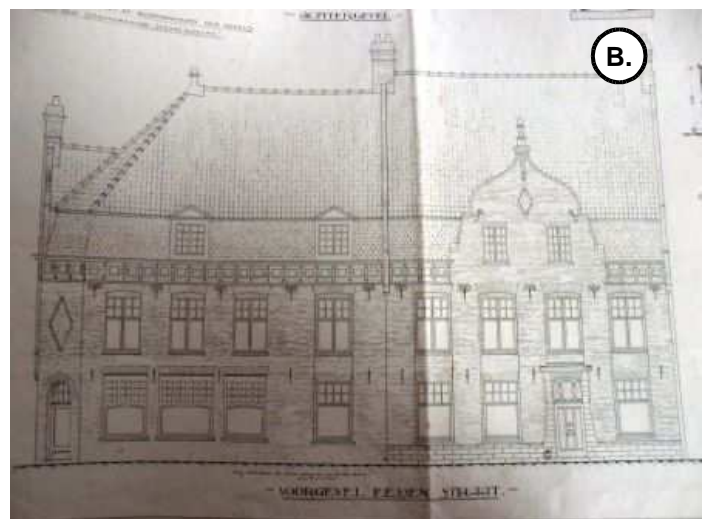
Bron: <http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/77924> (29/04/11)

Fotomateriaal:

A. Eigen fotomateriaal (19/03/2011)

B. Foto van ontwerptekening uit privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)

C. Eigen fotomateriaal (19/03/2011)

Twee burgerhuizen

Diksmuide A12

Adres: De Breyne Peellaertsstraat of Adm. Ronarchstraat, (oorspronkelijk: Noordstraat), Diksmuide

Typologie: Burgerhuizen

Ingrep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Afgebroken (vermoedelijk)

Datering: (onbekend)

Opdrachtgever: Dhr. Charles Bonte

Stijl: art deco

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie: Privéarchief

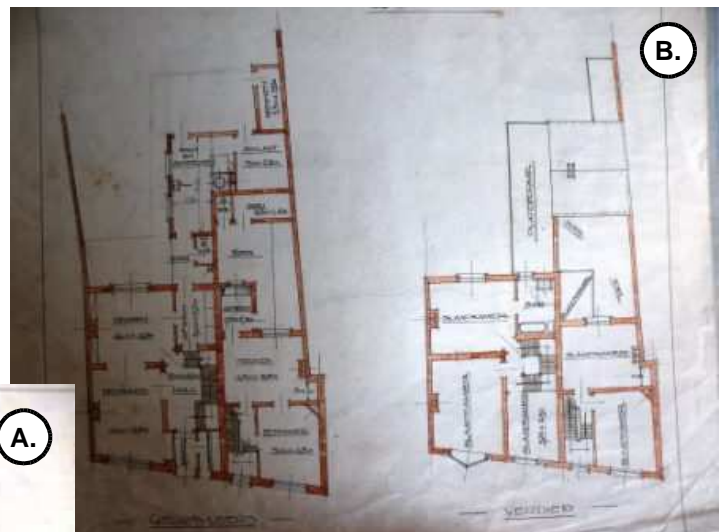
Beschrijving:

Twee woonhuizen van elk twee bouwlagen en twee traveeën onder geknikt zadeldak met rechthoekige dakvensters met decoratieve roedeverdeling. Geknikte hanenkam in decoratief baksteenmetselwerk boven de vensters in de tweede bouwlaag. Gesculpteerd fries in art decovormgeving onder de gootlijst. Het linkse huis bevat een tweezijdige erker. Het rechtse huis staat verder inwaarts ten op zichte van de rooilijn.

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerptekening uit privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)

B. Foto van plattegronden uit privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)

Twee handelshuizen

Diksmuide **A13**

Adres: Esenweg, (oorspronkelijk: Eessenstraat), Diksmuide **Vastgesteld:** /

Typologie: Handelshuizen

Beschermd: /

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Afgebroken (vermoedelijk)

Archiefreferentie: Privéarchief

Datering: 1922

Opdrachtgever: Dhr. Van Duyfhuis

Stijl: Regionalisme

Beschrijving:

Ensemble van twee woonhuizen met centrale driezijdige erkeruitbouw en tuitgevels; en handelsruimtes met lijstgevels onder geknikt zadeldak met gemeenschappelijk portaal in middentravee. Deze centrale travee is uitgewerkt in een halsgevel met hoekige belijning in de vorm van een bekronend driehoekig fronton. Boogvormige toegangsdeur met decoratieve waaier in smeedijzer.

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerp-tekening geheel van voorgevels, uit privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)

Twée woonhuizen

Diksmuide A14

Adres: Gen. Baron Jacquesstraat,
(oorspronkelijk: Weststraat), Diksmuide

Typologie: Burgerhuizen

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Afgebroken of sterk
verbouwd

Datering: 1921

Opdrachtgever: Erfgenamen van wijlen
weduwe Vermeersch

Stijl: Regionalisme (neo-Vlaamse renaissance)

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie: Privéarchief

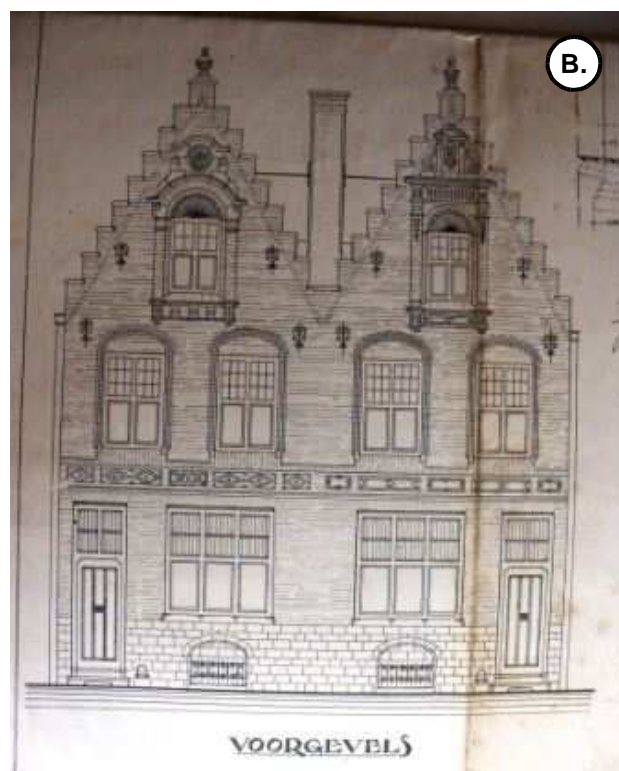
Beschrijving:

Ensemble in symmetrische opbouw van twee trapgevels in baksteenmetselwerk met drie bouwlagen en gemeenschappelijke centrale monumentale schouw. Bovenste bouwlaag uitgewerkt met rijkelijk gedecoreerde aediculavensters met schelpmotief en flankerende sierankers. Gesculpteerd fries tussen onderste en tweede bouwlaag. Segmentboogvormige raamopeningen met kruisvensters.

Fotomateriaal:

A. Bijschrift opdrachtgever op ontwerpplan,
privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)

B. Foto van ontwerpplan voorgevels,
privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)

Kapel "OLV Troost in Nood"

Diksmuide A15

Adres: Kapellestraat (zonder nummer),
Diksmuide

Typologie: Kapel

Ingreep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: onbekend, na WO I

Opdrachtgever: (onbekend)

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./4b en
K473

Beschrijving:

Eenvoudige wegkapel in lokale gele baksteen onder leien mansardedak op rechthoekige plattegrond. Rondbogige toegangsdeur omlijnd door terugspringende, geprofileerde deuromlijsting in metselwerk en erboven opschrift "Troost in nood". Een natuurstenen, gestileerd kruisvormig topstuk bekroont het voorgeveltje. Deze kapel werd gebouwd ter vervanging van een 18de-eeuwse dankkapel.

"Tijdens de oorlog 14-18 werd de kapel in puin geschoten maar het oude O.L. Vrouwbeeld werd gered. Het wordt nu vereerd in de kerk te Sint-Jacobskapelle. ... De huidige kapel is herbouwd geweest na de oorlog 14-18."

Camille Van Elslande koos voor een geheel nieuwe constructie, het vooroorlogse oorspronkelijk voorbeeld niet volgend.

Bron: Opschrift in situ, Kapellestraat znr., Diksmuide en <http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/78265> (20/05/2011)

Fotomateriaal:

A. Eigen fotomateriaal (13/11/2010)

B. Voorgeveltje kapel, eigen fotomateriaal (13/11/2010)

Twee burgerhuizen

Diksmuide A16

Adres: Vismarkt 4, (oorspronkelijk: Appelmarkt), Diksmuide

Typologie: Burgerhuizen

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Afgebroken / sterk verbouwd

Datering: 1921

Opdrachtgever: Dhr. A. Valcke (advocaat)

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie: Privéarchief

Beschrijving:

Ensemble van twee woonhuizen, met tuitgevel en tuitvormige dakkapel. Rechthoekige vensteropeningen, bekroond met segmentboogjes.

Vandaag is het gebouw zwaar verbouwd, hoewel het bouwvolume nog herkenbaar is. De dakkapel is min of meer bewaard, de typische sierankers zijn ook nog zichtbaar. De tuitgevel is afgebroken en de segmentboogvormige vensteropeningen zijn verdwenen.

Fotomateriaal:

A. Huidige (zwaar verbouwde of herop gebouwde) toestand, eigen fotomateriaal (19/03/2011)

B. Foto van oorspronkelijke ontwerp (gespiegeld), privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)

Adres: Kaaskerkestraat 105, Kaaskerke (Diksmuide)

Typologie: Pastorie

Ingreep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1922

Opdrachtgever: Gemeente Kaaskerke

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: 21-11-2003

Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./1f en K376

Beschrijving:

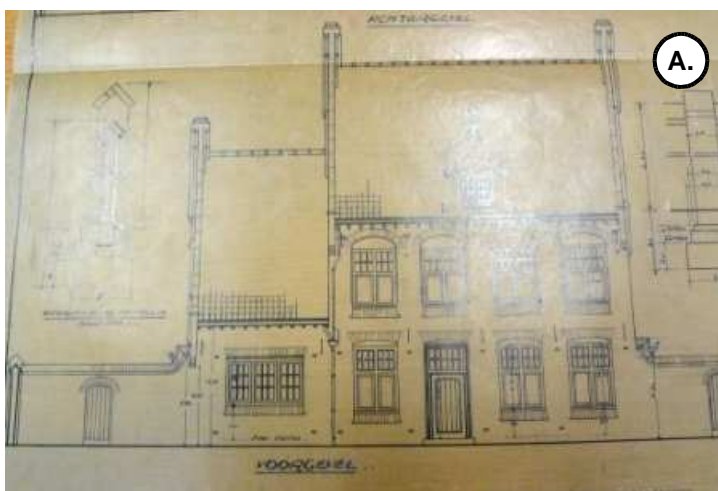
Deze voormalige pastorie is vandaag ingericht als restaurant en bevindt zich ten westen van de kerk van Kaaskerke. Huis met twee bouwlagen onder zadeldak met links aansluitend een lager volume. De regionale baksteenarchitectuur uit zich vooral in de “*rechthoekige muuropeningen gevat in segmentbogige vensternissen, sierankers, zijgevels op schouderstukken met aandaken en muurvlechtingen en uitgewerkte schoorsteenvolumes. Vernieuwd houtwerk.*”

Bron: <http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/78262> (20/05/2011)

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerp-tekening, Archief Van Elslande, *Provinciaal Archief West Vlaanderen*, eigen fotomateriaal (14/11/2010)

B. Eigen fotomateriaal (13/11/2010)

Adres: Kaaskerkestraat 123, Kaaskerke, (Diksmuide)

Typologie: Hoeve

Ingreep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard, verbouwd

Datering: 1920

Opdrachtgever: Weduwe Delefortrie en zoon

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Archief Verwoeste Gewesten/T267-7273/6679

Beschrijving:

U-vormige wederopbouwhoeve in lokale rode baksteen met bestanddelen: boerenhuis, schuur en stallen. Het boerenhuis bestaat uit drie aaneengesloten volumes van verschillende hoogte. Het tuitvormige dakvenster boven de voordeur is verdwenen. De deuromlijsting in metselwerk is intact. De zijgevels met aandaken en muurvlechtingen bevatten uilengaten. Het overkragende zadeldak van de schuur wordt ondersteund door houten modillons.

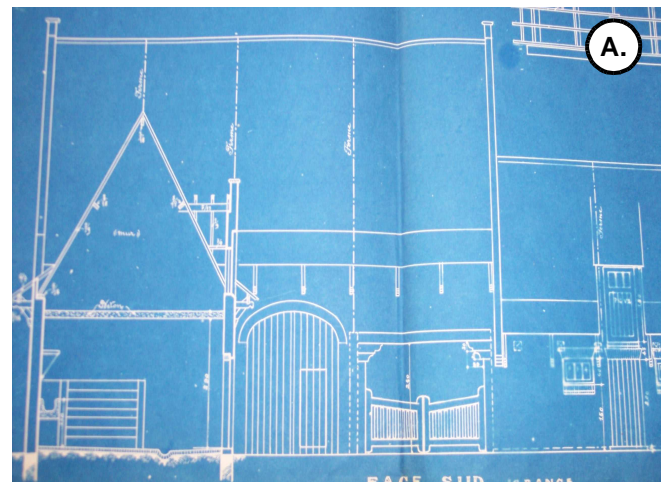
Deze hoeve bevond zich tot een paar jaar geleden in kritieke toestand, maar werd zorgvuldig en zo getrouw mogelijk gerestaureerd naar lokale voorbeeldhoeves.

Fotomateriaal:

A. Foto van blauwdruk ontwerpplan, Archief van de Verwoeste Gewesten, *Algemeen Rijksarchief*, eigen fotomateriaal (15/11/2010)

B. Huidige toestand van het boerenhuis, eigen fotomateriaal (22/04/2011)

C. Foto van blauwdruk ontwerpplan, Archief van de Verwoeste Gewesten, *Algemeen Rijksarchief*, eigen fotomateriaal (15/11/2010)

Adres: (oorspronkelijk:) aan de Hooge Brug, Kaaskerke (Diksmuide)

Typologie: Landhuizen

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Onuitgevoerd of afgebroken

Datering: 1922

Opdrachtgever: Dhr. Costenoble

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./4b en K473

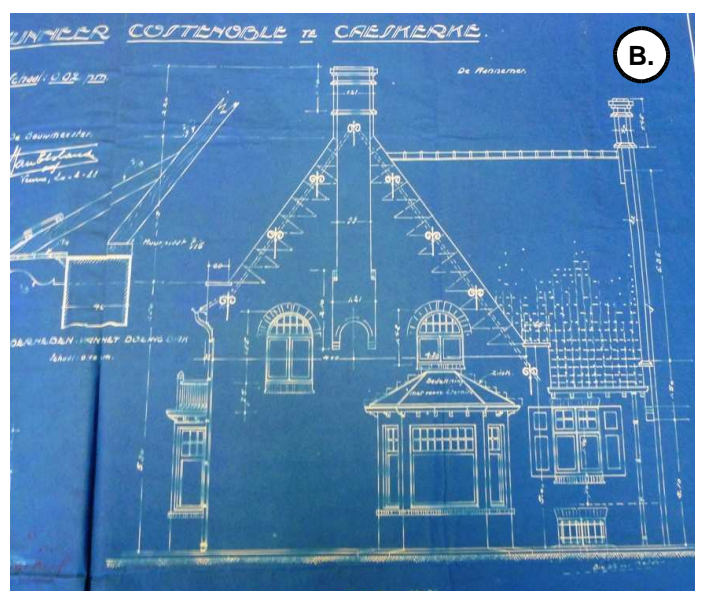
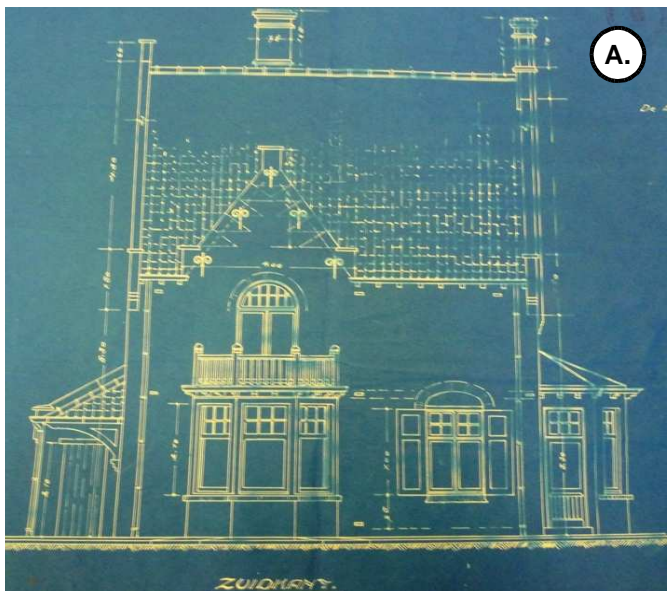
Beschrijving:

Bevallig landhuis in regionale baksteenarchitectuur onder dwarse zadeldaken. De tuigevels bevatten muurvlchtingen en sierankers. Twee nissen zijn uitgewerkt aan de gevels, één met afdak en één met balkon erbovenop. Het pseudo-schoorsteenvolume benadrukt de rol van de haard als centrale plaats in de woning. Segmentvormige en rechthoekige muuropeningen met zijluiken.

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerpplan zijgevel (zuiden) in blauwdruk, eigen fotomateriaal (14/11/2010)

B. Foto van ontwerpplan achtergevel (oostkant) in blauwdruk, eigen fotomateriaal (14/11/2010)

Adres: Kruispunt Oude Zeedijk en Groenwalweg, Diksmuide (Lampernisse)

Typologie: Hoeve

Ingreep: Nieuwbouw (vermoedelijk)

Hedendaagse toestand: Grotendeels afgebroken

Datering: 1920 - 1922

Opdrachtgever: Madame la Douairiere T'Scharner – Bernier D'Hongerswal

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Archief Verwoeste Gewesten/T267/8900

Beschrijving:

Wederopbouwhoeve in typische regionale stijl. De hoeve werd herop gebouwd op een andere plaats als oorspronkelijk. Vandaag is het boerenhuis nagenoeg volledig gesloopt om plaats te ruimen voor een nieuwbouw. Het verstoorde metselwerk in de gevels van de stallingen en schuur wijzen op grondige verbouwingen.

Fotomateriaal:

A. Huidige (zwaar verbouwde) toestand: gedeelte van voorgevel met achterliggende stallingen. Eigen fotomateriaal (14/12/2010)

B. Foto van ontwerpplan voorgevel boerenhuis in blauwdruk, eigen fotomateriaal (15/11/2010)

Wederopbouwhoeve "De Groene Poort"

Diksmuide A21

Adres: Molenstraat 16, Pervijze (Diksmuide)

Vastgesteld: 20/09/2010

Typologie: Hoeve

Ingrep: Wederopbouw

Beschermd: /

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1920-1926

Archiefreferentie:

Opdrachtgever: Baron Baldwin de Kerckhove d'Exaerde

Archief Van Elslande/2009/P.B./7f
en K609-611

Stijl: hoevewederopbouwstijl

Beschrijving:

"Bij de wederopbouw van deze hoeve werd de vooroorlogse opstelling grosso modo gerespecteerd, een aantal gebouwen werden op de vooroorlogse fundamente heropgebouwd, een aantal oude muurresten zijn geïntegreerd in de wederopbouw. Verzorgd geel en rood baksteenmetselwerk (tuitgevels met aandaken en vlechtingen, overhoekse steunberen), pannen zadeldaken (mechanische pannen, verzorgde dakoverstekken op consoles). Restant van omwalling.

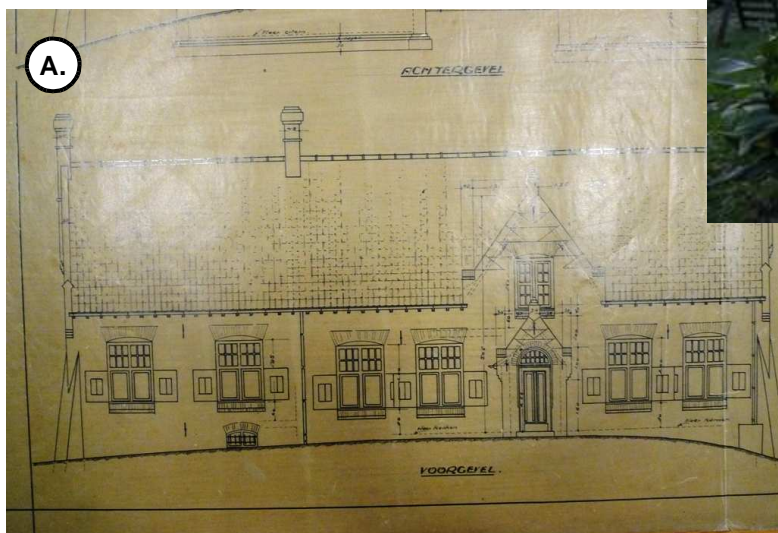
Ten westen van het erf, roodbakstenen boerenhuis op het voormalig opperhof, sporen van omwalling in het reliëf en betonnen brug (omwalling tientallen jaren geleden gedempt). Links opkamer onder doorlopende nok, voorgeplaatste portaal onder de dakkapel. Getoogde muuropeningen onder strek en op zwartgeschilderde bakstenen afzaat, bewaarde witgeschilderde kruiskozijnen met beluikte benedenvakken en kleine roedeverdeling in de bovenlichten (gekleurd glas)."

Bron: <http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/78484> (op 12/05/2011)

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerp-tekening, eigen fotomateriaal (05/12/2010)

B. Eigen fotomateriaal (09/11/2010)

Gemeenteschool + onderwijzerswoning

Diksmuide A22

Adres: Sint-Jacobsplein, Sint-Jacobs-Kapelle (Diksmuide)

Vastgesteld: /

Typologie: Gemeenteschool + landelijke woning

Beschermd: /

Ingrep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Grotendeels afgebroken

Archiefreferentie:

Archief Verwoeste Gewesten/T269-5208/11572

Datering: 1921-1925

Opdrachtgever: Gemeente Sint-Jacobs-Kapelle

Stijl: Regionalisme

Beschrijving:

Typische wederopbouw in traditionele, landelijke architectuur. Vandaag grotendeels afgebroken.

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerptekening, eigen fotomateriaal (13/04/2010)

B. Eigen fotomateriaal (13/11/2010)

Adres: Sint-Jacobsplein 3, Sint-Jacobs-Kapelle (Diksmuide)

Typologie: Pastorie

Ingreep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1921-1925

Opdrachtgever: Gemeente Sint-Jacobs-Kapelle

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Archief Verwoeste Gewesten/T269/5208

Beschrijving:

“Voormalige pastorie ten oosten van de Sint-Jacobskerk, gelegen in voortuin met laag bakstenen muurtje en ijzeren hekken. Gele baksteenbouw onder pannen zadeldaken, heropgebouwd in de jaren 1920, n.o.v. architect Camille Van Elslande (Veurne). Typologie refererend aan die van het vooroorlogse boerenhuis cf. opkamer onder hogere nok en afgewerkt met klokgevel (mogelijk referentie aan boerenhuis van de hoeve "Speelhof" in Veurne, gefotografeerd door de Mission Dhuicque), aangevuld met elementen uit de verzorgde, meer stedelijke baksteenarchitectuur (boogvelden met uitgewerkt schelpmotief en kleine aediculanis met Mariabeeld boven de deur refererend aan de Vlaamse renaissance). Overige gevels uitgewerkt als tuitgevel met vlechtingen. Rechthoekige muuropeningen verdiept in een steekboog en op afzaat, beschilderde houten kruiskozijnen met beluikte benedenvakken. Rondboogdeur met druiplijst, erboven genoemde nis en dakvenster.”

<http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/78517> (12/05/2011).

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerp-tekening, eigen fotomateriaal (17/03/2010)

B. Eigen fotomateriaal (13/11/2010)

Parochiekerk "Sint-Jacob" + poort

Diksmuide A24

Adres: Sint-Jacobsplein 5, Sint-Jacobs-Kapelle (Diksmuide)

Typologie: Kerk

Ingreep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1922-1926

Opdrachtgever: Gemeente Sint-Jacobs-Kapelle

Stijl: Neogotiek en regionalisme

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: 18-10-1974

Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./1g en K378-379

Archief Verwoeste Gewesten/T269-5206/11564

Beschrijving:

"Stilistisch sluit de wederopbouwkerk aan bij de regionale baksteengotiek cf. spitsboogvensters van de westgevel en het koor, nu echter 'stijlzuiver' met bakstenen monelen en maaswerk ter vervanging van de geharnaste ramen. Bij de wederopbouw van de 18de-eeuwse zijbeuken en van de 'doopkapel' (voor de oorlog 18de- of 19de-eeuws gebouwtje met portaalfunctie) werd echter - met zin voor historisch-architecturale juistheid - niet gekozen voor de gotiek: de vooroorlogse getoogde vensteropeningen van de zijbeuken werden gewijzigd in gekoppelde korbboogramen; de aediculanis in de noordgevel van de doopkapel verwijst naar de Vlaamse renaissance. Wat betreft het interieur wordt de spitsbogige scheibogenarcade tussen schip en zijbeukjes vervangen door een veel lagere en korbogige arcade. Hierdoor wordt het laag aanzettende spitsbogige gewelf van de middenbeuk erg hoog."

<http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/78516> (10/03/2011)

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerp-tekening, eigen fotomateriaal (13/04/2010)

B. Eigen fotomateriaal (13/11/2010)

Wederopbouwhoeve “De Grootte Munte”

Diksmuide A25

Adres: Viconiastraat 31, Stuivekenskerke
(Diksmuide)

Typologie: Hoeve

Ingreep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Grotendeels
afgebroken

Datering: jaren '20

Opdrachtgever: Dhr. Omer Van Daele

Stijl: Hoewewederopbouwstijl

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

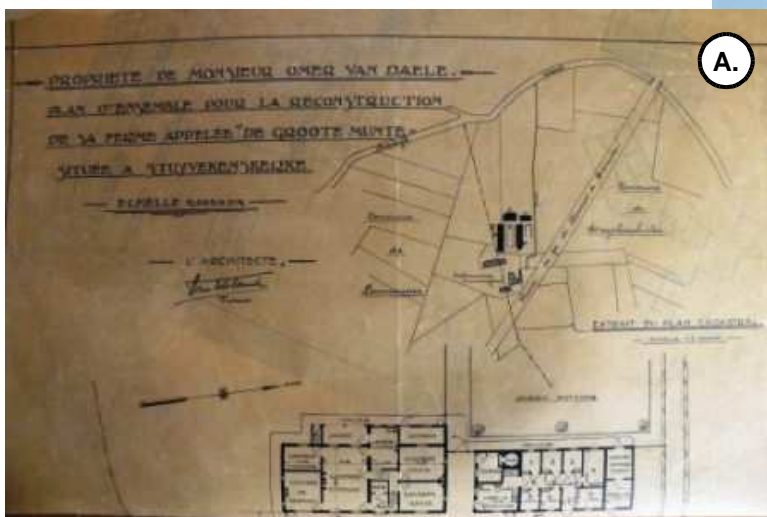
Privéarchief

Beschrijving: Nog maar één oorspronkelijk hoevebestanddeel is bewaard, die nu ook bedreigd is met afbraak.

Fotomateriaal:

A. Foto van situeringsplan, eigen fotomateriaal
(17/03/2011)

B. Eigen fotomateriaal (23/04/2011)

Kasteelhoeve "De Vicogne" (Viconiahoeve)

Diksmuide A26

Adres: Kasteelhoevestraat 2, Stuivekenskerke (Diksmuide)

Vastgesteld: 20/09/2010

Typologie: Hoeve + bijgebouwen

Beschermd: /

Ingreep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Archiefreferentie:

Datering: 1922

Archief Van Elslande/2009/P.B./11a en K790-805

Opdrachtgever: Dhr. Paul Vernier

Archief Verwoeste Gewesten/T269-3313/12037

Stijl: Regionalisme

Beschrijving:

"Uitzonderlijk verzorgd metselwerk, o.m. licht vooruitspringende rondboogtoegang met in de zwikken voluutwerk in geschaafde baksteen en bekronend fronton.

Symmetrisch opgebouwde hoofd vleugel (woonhuis) aan weerszijden geflankeerd door twee lagere vleugels. Centraal volume met gebroken puntgevel gemarkeerd door rondbogige doorgang, afgedekt door bakstenen tongewelf, met daarboven uitzonderlijk verzorgd aediculavenster in geschaafde baksteen: venster met schelpmotief geflankeerd door bakstenen driekwartzuilen op postamenten en bovenaan bekroond door driehoekig fronton. Links in de oksel van het volume, verhoogde toegangserker met rondbogen op ionische zuilen in natuursteen. Lagere volumes onder mansardedaken onderbroken door twee dakvensters met tuitgevel bekroond door bolornament. Voorts, rechthoekige muuropeningen gevat in verdiepte korbboognissen en toepassing van voluutornamenten in geschaafde baksteen ter hoogte van de borstweringen. Gelijkaardige, maar eenvoudiger achtergevel. Vernieuwd houtwerk, geïnspireerd op het oorspronkelijke houtwerk."

<http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/78531> (10/05/2011).

Fotomateriaal:

A. <http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/78531> (10/04/2011)

B. Foto van ontwerp tekening, eigen fotomateriaal (14/11/2010)

Herinneringskapel "OLV der Zege"

Diksmuide A27

Adres: Oude Stuivekens (zonder nummer),
Stuivenskerke (Diksmuide)

Vastgesteld: 20/09/2010

Typologie: Kapel + Gedenkstenen

Beschermd: 15-07-1959

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Archiefreferentie:

Datering: 1924 - 1925

Archief Van Elslande/2009/P.B./1h en
K383-384

Opdrachtgever: ?

Stijl: Regionalisme

Beschrijving:

"Beschermd als monument als onderdeel van het zogenaamde "Onze-Lieve-Vrouwhoekje" Georiënteerde herdenkingskapel in bruingele baksteen, omgeven door 41 gedenkstenen en U-vormige haag.

De plattegrond ontvouwt: eenbeukig schip met zevenzijdig koor, voorafgegaan door smal inkomportaal. Alles onder geknikte zadeldaken (leien) met korte overstekende dakrand op bakstenen consoles.

Westgevel portaal: geknikte puntgevel afgewerkt met natuurstenen negblokken en bekronend kruis. Rondboogvormige toegang, waarboven pseudo lichtgleuven en zwart geëmailleerde gevelsteen met het opschrift "O.L. VROUW DER ZEGE" in witte letters. Rechtsonder gesigneerd: "C. VAN ELSLANDE ARCHITECT VEURNE".

<http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/78532> (op 04/03/2011).

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerp-tekening uit privéarchief (17/03/2011)

B. Eigen fotomateriaal (9/11/2010)

Adres: Stuivenskerkestraat 2,
Stuivekenskerke (Diksmuide)

Typologie: Pastorie

Ingreep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: jaren 1920

Opdrachtgever: Gemeente Stuivenskerke

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Archief Verwoeste Gewesten/T269-
4923/12041

Beschrijving:

“Voormalige pastorie in voortuintje met laag bakstenen muurtje met pijlers onder bolvormige bekroning. Na de Eerste Wereldoorlog heropgebouwd n.o.v. architect Camille Van Elslande (Veurne). Breedhuis van twee bouwlagen onder zadeldak met links aansluitend lager volume en korfboogvormige poort. Inslag van de regionale baksteenarchitectuur cf. o.m. aandaken, muur vlechtingen en schouderstukken, uitgewerkte pseudo-schoorsteenvolumes, sierankers, rechthoekige muuropeningen gevat in geprofileerde segment- en korfboogvormige vensternissen op afzaten en bakstenen consoles onder de gootlijst. Vernieuwd houtwerk. Ingewerkt Mariakapelletje in pijler tegen kerkhofmuur.”

<http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/78544> (14/02/2011)

Fotomateriaal:

A. Eigen fotomateriaal (9/11/2010)

B. Eigen fotomateriaal (9/11/2010)

Maalderij + Woonhuis en Stallingen

Diksmuide **A29**

Adres: Viconiastraat 22, Diksmuide
(Stuivenskerke)

Vastgesteld: 20/09/2010

Typologie: Maalderij + Woonhuis + Stallingen

Beschermd: /

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Archiefreferentie:

Datering: 1923 - 1927

Archief Van Elslande/2009/P.B./7a en
K588-589

Opdrachtgever: Dhr. Pamphiel Harteel

Stijl: Regionalisme

Beschrijving:

“Naar de straat georiënteerd boerenhuis uit de jaren 1920. Lijstgevel met rechthoekige muuropeningen en rondboogdeur met terugspringende baksteenomlijsting. Bewaard houtwerk met kleine roedeverdeling op begane grond. Links, aansluitende stallingen met typerende dakvensters, thans tot woonst omgebouwd (nr. 22A). Rechts aanpalend nutsgebouw met versneden steunberen en gewijzigde muuropeningen.”

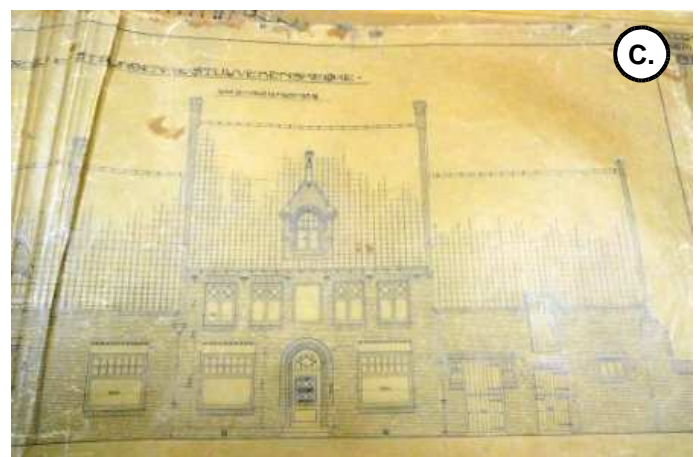
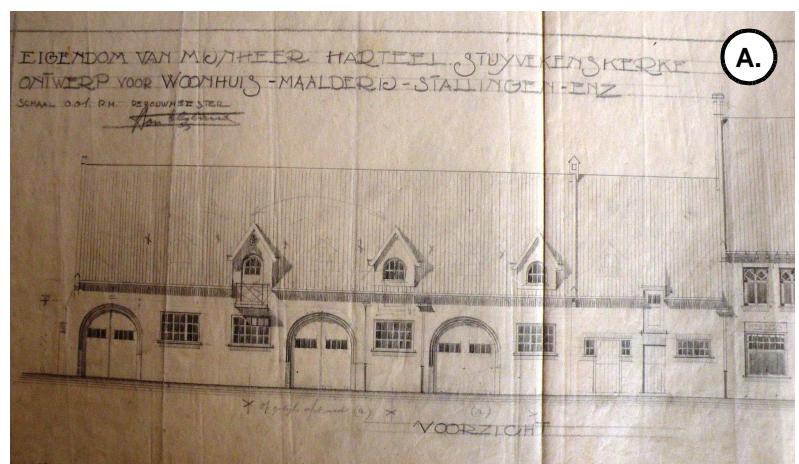
<http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/78548> (15/07/2011)

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerptekening maalderij uit privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)

B.
<http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/78548> (30/04/2011)

C. Foto van ontwerptekening boerenhuis, eigen fotomateriaal (14/11/2010)

Burgerhuis

Houthulst **A30**

Adres: Kouterstraat 18, Merkem (Houthulst)

Typologie: Burgerhuis

Ingrep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard, verbouwd

Datering: 1920 - 1925

Opdrachtgever: Gemeente Merkem (Dhr. K. Balduck)

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Archief Verwoeste Gewesten/T267/4856

Beschrijving: Opvallende halsgevel met ingewerkt pseudo-schoorsteenvolume.

Fotomateriaal:

A. Foto van blauwdruk ontwerptekening, eigen fotomateriaal (13/04/2010)

B. Eigen fotomateriaal (13/11/2010)

Hoeve

Houthulst **A31**

Adres: Melanedreef, Merkem (Houthulst)

Typologie: Hoeve

Ingrep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Onuitgevoerd

Datering: jaren 1920

Opdrachtgever: Dhr. J-F Maes
(burgemeester Merkem)

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

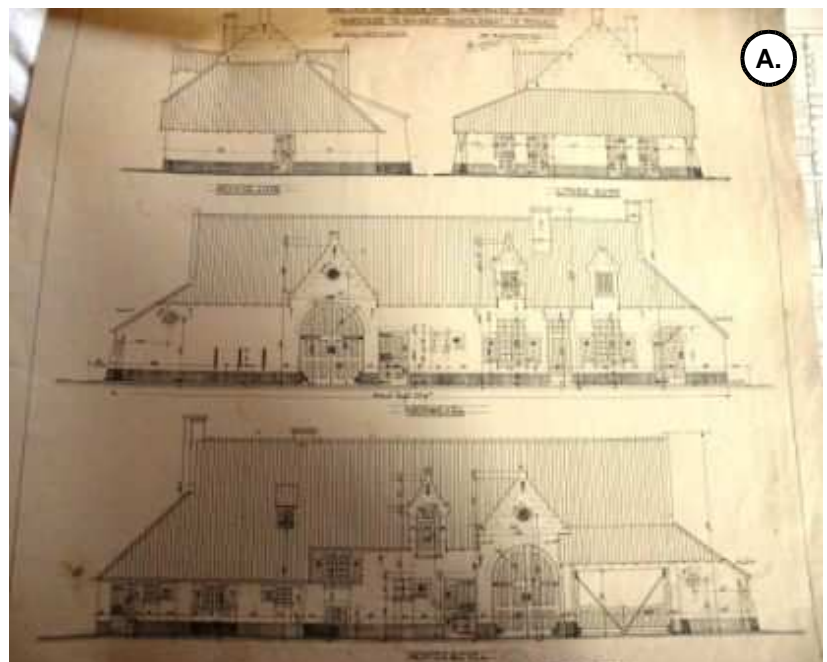
Archiefreferentie:

Privéarchief

Beschrijving: Hoeve in traditionele baksteenarchitectuur.

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerptekening uit privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)

Adres: Melanedreef 30, Merkem (Houthulst)

Vastgesteld: 20/09/2010

Typologie: Landhuizen

Ingreep: Nieuwbouw

Beschermd: /

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1920 (vermoedelijk)

Archiefreferentie: Privéarchief

Opdrachtgever: Dhr. J-F Maes
(burgemeester Merkem)

Stijl: Regionalisme met invloed van de
cottage-architectuur

Beschrijving:

"Kleine villa uit de jaren 1920 gebouwd op de plaats van het z.g. "Melanekasteel". Dit kasteeltje ontwikkelde zich vanuit een sober bepleisterd jachtpaviljoen dat Louis Vandamme uit Izegem hier omstreeks midden 19de eeuw had laten bouwen. Het basisvolume van twee bouwlagen en vier traveeën onder mansardedak werd achtereenvolgens in 1875 en in 1884 door zijn schoonzoon François Maes aan beide zijden uitgebreid tot een klein kasteel met omliggend park, cf. aanduiding "Ch(ate)au" op de kaart van het Militair Cartografisch Instituut van 1883. Het kasteeltje overleefde echter de Eerste Wereldoorlog niet en werd als deze kleine villa heropgebouwd. Roodbakstenen volume van twee bouwlagen op rechthoekige plattegrond onder tentdakvolume als mansardedak. Rechts hoger opgaand en opengewerkt trapvolume en lagere aanbouwen onder plat dak. Bewaard beluikt houtwerk met kleine roedeverdeling."

<http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/79602> (15/07/2011)

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerp-tekening uit
privéarchief (17/03/2011)

B. Eigen fotomateriaal (18/04/2011)

C. Eigen fotomateriaal (18/04/2011)

Breedhuis met winkelpui

Ieper A33

Adres: Alphonse Vandenpeereboomplein 15-17, Ieper

Typologie: Breedhuis + winkelpui

Ingreep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1921 - 1922

Opdrachtgever: Dhr. Cardinael - Vermeulen

Stijl: art deco

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: /

Archiefreferentie: Privéarchief

Beschrijving:

"Breedhuis op de hoek bij het Wallestraatje; n.o.v. architect C. Van Elslande (Veurne) van 1922. Behouden witgecementeerde bovenverd.: twee driezijdige erkers, en rechth. vensters met verdiepte borstwering voorzien van ruitvormig paneel en bekronend casement met florale motieven aansluitend bij de omlijsting met rozetten. Verbouwde begane grond met nieuwe winkelpui."

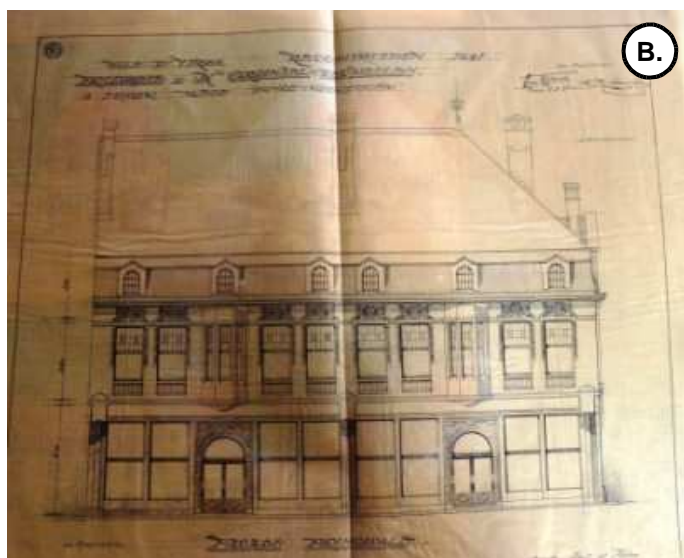
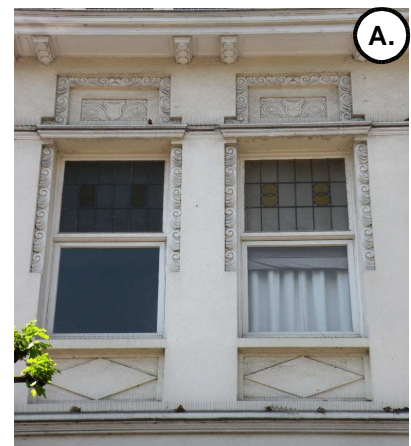
<http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/30064> (15/07/2011)

Fotomateriaal:

A. Eigen fotomateriaal (22/04/2011)

B. Foto van ontwerptekening uit privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)

C. Eigen fotomateriaal (22/04/2011)

Adres: Alphonse Vandenpeereboomplein 45,
leper

Typologie: Burgerhuis

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1921

Opdrachtgever: ?

Stijl: Neoclassicisme

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: /

Archiefreferentie: Privéarchief

Beschrijving:

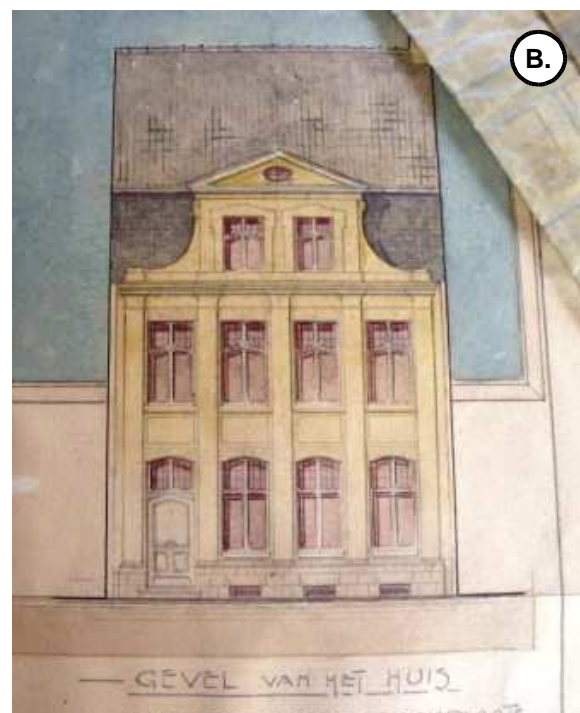
“Burgerhuis n.o.v. C. Van Elslande (Veurne) van 1921. Naar analogie met het vooroorlogse uitzicht, bakstenen pilastergevel (n // plein) van vier trav. en twee bouwl., echter een mansardedak ter vervanging van het vroegere schilddak en een meer gedrongen klokgevel met driehoekig fronton waarin ovale oculus voor de centrale dakkapel. Ook eenvoudiger uitwerking voor de kapitelen van de pilasters oorspronkelijk van de Ionische (?) orde, en de panelen op de borstwering. Getoogde muuropeningen i.pl.v. de vooroorlogse rechth., met neorococo getint houtwerk cf. o.m., de accoladebogige deurtussendorpel.”

<http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/30063> (17/07/2011)

Fotomateriaal:

A. Eigen fotomateriaal (13/11/2010)

B. Foto van ontwerptekening uit privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)

Adres: Korte Meersstraat 3 - 15, Ieper

Typologie: Burgerhuizen

Ingrep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1922

Opdrachtgever: Dhr. Cardinael - Vermeulen

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: /

Archiefreferentie: Privéarchief

Beschrijving:

“Symmetrische opstelling van eclectische enkelhuizen, sommige met reminiscenties aan de lokale renaissancestijl, cf. o.m. aediculavenster in de geveltop van nr. 3 en de schelpvulling in de boogvelden van nrs. 5, 15. Voorts vnl. gekarakteriseerd door het wisselende dakenspel: trapgevels bij nr. 3 en 9-11; tuitgevels bij nr. 3, 5, 15 en Wallestraat nr. 1; houten dakkapellen onder overkragend zadeldak met windveren op schoorstokken bij de overige nrs., wear, in combinatie met geknikt zadeldak, en gekenmerkt door een onderlinge differentiatie in de behandeling van de muuropeningen: houten kozijnconstructies - o.m. drielichten- al den niet opgenomen in korf-, tudor- of steekboogomlijsting. Hoek met de Wallestraat benadrukt d. m.v. afgeronde bakstenen muur voorzien van gevelsteen gesigeneerd .C. Van Elslande. Architecte. Furnes., waarachter thans garage.”

<http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/30300> (17/07/2011)

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerp-tekening uit privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)

B. Eigen fotomateriaal (22/04/2011)

Adres: Lange Meersstraat 28, Ieper

Typologie: Burgerwoning

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1922

Opdrachtgever: Dhr. Cardinael - Vermeulen

Stijl: Neoclassicisme

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: /

Archiefreferentie: Privéarchief

Beschrijving:

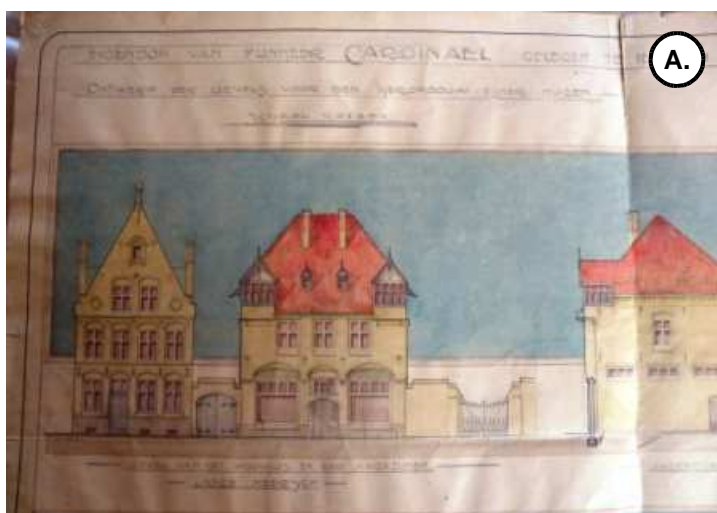
“Grote burgerwoning met r. aanpalende koetspoort, n.o.v. architect C. Van Elslande (Veurne) van 1922, tevens ontwerper van de erbijhorende huizenrij, Korte Meersstraat nrs. 315/Wallestraat nr. 1-3 (cf. infra). Baksteenbouw op natuurstenen sokkel (Jurasteen?), onder mansardedak (n // straat, leien) met geprofileerde schoorsteen. Pilastergevel naar XVIII Bpatroon onder geprofileerde kroonlijst. Gedrongen centraal dakvenster tussen vleugelstukken, onder driehoekig fronton. Bouwjaar in l.g.; naam van bouwmeester in de sokkel. Getoogde muuropeningen, o.m. koetspoort met gesculpteerde hoek- en sluitstenen.”

<http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/30320> (17/07/2011)

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerp-tekening uit privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)

B. Eigen fotomateriaal (13/11/2010)

Burgerhuizen

Ieper **A37**

Adres: Wallestraat 1, 3, 5, Ieper

Typologie: Burgerhuizen

Ingreep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1922

Opdrachtgever: Dhr. Cardinael - Vermeulen

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: /

Archiefreferentie: Privéarchief

Beschrijving:

“Eenheidsproject, bestaande uit kleine burgerhuizen, n.o.v. architect C. Van Elslande (Veurne) van 1922, horend bij het herenhuis, Lange Meersstraat nr. 28.”

<http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/30300> (18/07/2011)

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerp-tekening uit privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)

B. Eigen fotomateriaal (13/11/2010)

Hoekhuis

Ieper **A38**

Adres: Wallestraat 2, Ieper

Oorspronkelijk: Dijkstraat, Ieper

Typologie: Hoekhuis

Ingrep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1920

Opdrachtgever: Dhr. Cardinael - Vermeulen

Stijl: Regionalisme

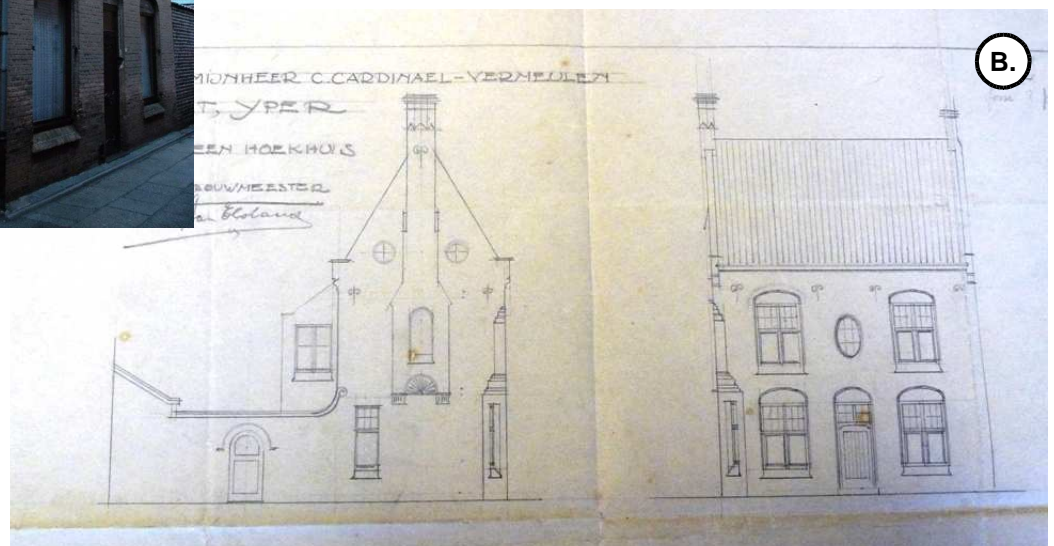
Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./3e en K438

Beschrijving: Hoekhuis met uitgewerkt pseudo-schoorsteenvolume.

Twee halfopen landelijke woningen

leper **A39**

Adres: Steenstraat 73-75, Zuidschote (leper)

Vastgesteld: 20/09/2010

Typologie: Landelijke woningen

Ingrep: Nieuwbouw

Beschermd: /

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1920

Archiefreferentie:

Opdrachtgever: Samenwerkende maatschappij 'de goedkope woning in verwoest West-Vlaanderen'

Archief Van Elslande/2009/P.B./13a en K865

Stijl: Regionalisme

Beschrijving:

"Tweegezinswoning op gehucht .Luzerne.; opgevat als diephuis met tuitgevel van twee bouwl. en zadeldak geflankeerd door twee lagere, deels onderkelderde aanbouwsels onder aansluitende haakse zadeldaken (n // straat). Spiegelbeeldschema met getoogde deur onder gestrekte druiplijst in de zijtuitgevels der bijgebouwtjes. Regionalistische architectuur uit het begin van de jaren 1920, gekenmerkt door materialen als donkerrode baksteen, pannen en door bouwonderdelen als aandaken met muurvlchtingen, muurankers, bakstenen dorpels en kleine roedenverdeling voor de rechth. vensters."

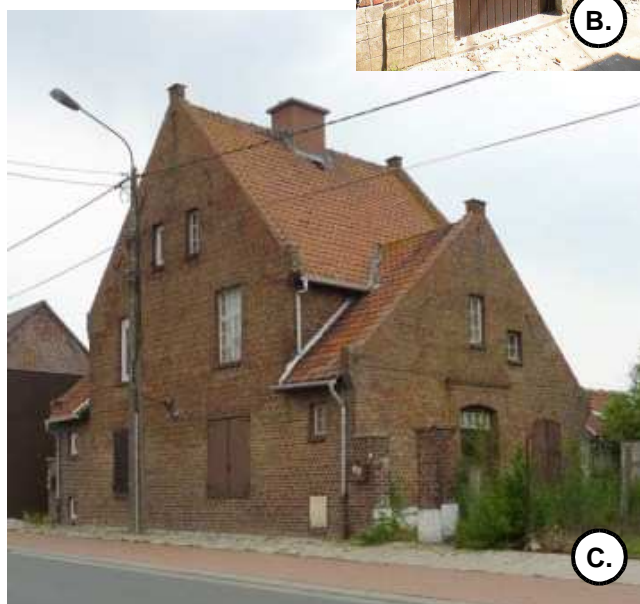
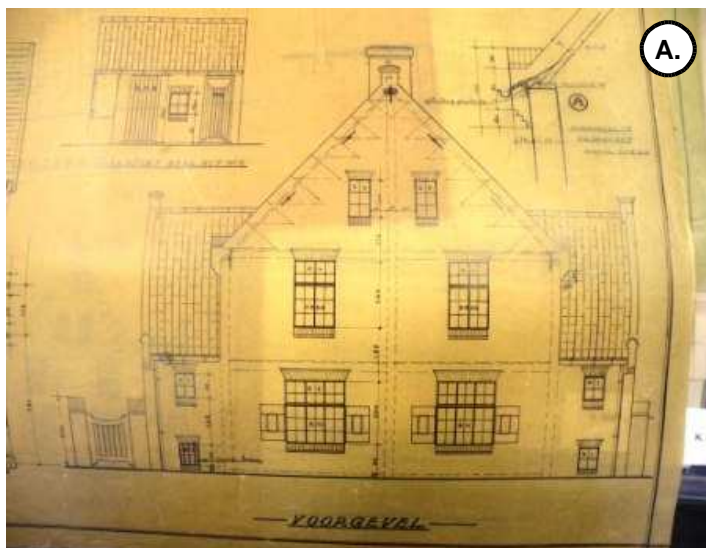
<http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/44055> (18/07/2011)

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerp-tekening, eigen fotomateriaal (05/12/2010)

B. Foto van toegangsdeur, eigen fotomateriaal (22/04/2011)

C. <http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/44055> (30/04/2011)

Hotel “du Faubourg”

Koksijde **A40**

Situering: Koksijde

Typologie: Breedhuis

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Onuitgevoerd
(vermoedelijk)

Datering: Vermoedelijk eind jaren '20

Opdrachtgever: Dhr. D'Hooghe

Stijl: art deco

Vastgesteld: /

Beschermd: /

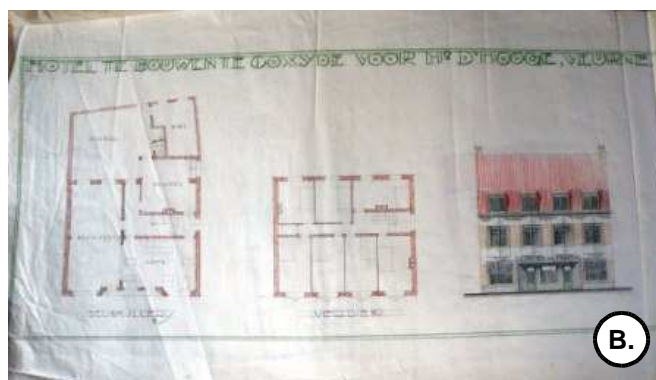
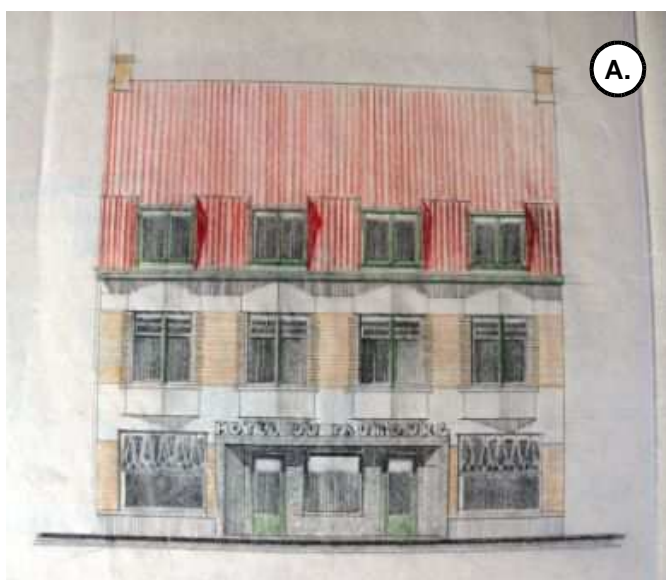
Archiefreferentie: Privéarchief

Beschrijving: Breedhuis met geometrisch gevormde erkers.

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerptekening uit privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)

B. Foto van ontwerptekening uit privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)

Villa "Rustoord"

Koksijde **A41**

Adres: Bugeaudlaan 3, Koksijde

Vastgesteld: /

Typologie: Villa

Ingrep: Nieuwbouw

Beschermd: /

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1928 - 1929

Archiefreferentie:

Opdrachtgever: Heren Albert Decroo en Edmond Samson

Archief Van Elslande/2009/P.B./4e en K494-496

Stijl: Cottagearchitectuur met art-deco-invloed

Beschrijving:

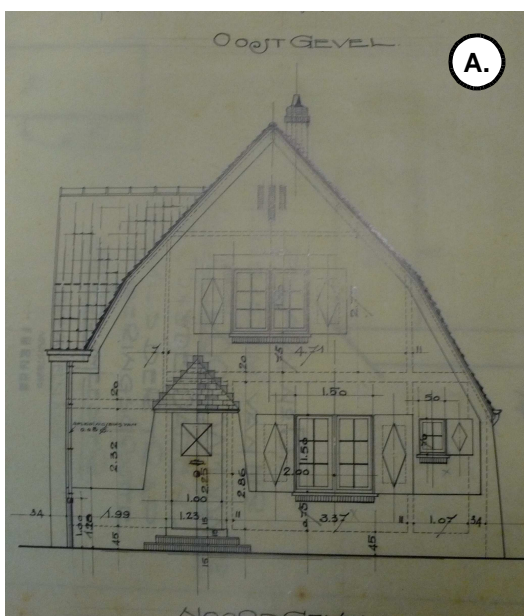
Duidelijke illustratie schaalverkleining en de subtiele invloed van de art deco bij de cottages in het interbellum.

Spitse knikgevels die extra benadrukt worden in het omlijnde baksteenmetselwerk. Een sobere, geometrische decoratie is te zien onder de geveltop. De uitwerking van de overige architecturale aspecten van deze twee villa's blijft eerder trouw aan de belle-époque-traditie, gezien het afwisselende dakenspel en het ambachtelijke materialengebruik van baksteen, rode dakpannen en hout voor de ramen en pittoreske luiken.

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerp-tekening, eigen fotomateriaal (26/02/2010)

B. Eigen fotomateriaal (18/12/2010)

Villa "Zonnig hoekje" (vandaag: "Ravensteen") Koksijde A42

Adres: Koninklijke Plaats 7, Koksijde

Vastgesteld: 20/09/2010

Typologie: Villa

Ingrep: Nieuwbouw

Beschermd: 17/10/2001

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1912

Archiefreferentie: Privéarchief

Opdrachtgever: Dhr. A. Pieraerts

Stijl: Cottagestijl

Beschrijving:

Monumentaal bouwvolume, doorbroken met vele vensters en bekroond met een sierlijk wisselend dakenspel met overstekende dakrand en dakkapellen, typerend voor de cottagestijl.

Een link naar de Vlaamse landelijke architectuur door het gebruik van een witgeschilderde baksteenbouw –hier en daar verlevendigd met accenten van pseudo-vakwerk– op gepekte plint, de steunberen aan de voet, de oculus (of het uilengat), de rode dakpannen, en de vensters met roedeverdeling en beschilderde luiken.

Een bakstenen steektrap leidt naar boven en splitst zich op richting dienst- en hoofdingang van de villa. Boven de dienstdeur die geflankeerd wordt door twee steunberen en die toegang geeft tot de keuken en de kleine voorraadkamers, prijkt het wapenschild van de huidige eigenaars. In dezelfde dienstdeurtravee prijkt een ronde oculus onder een getrapte overstek.

Fotomateriaal:

A. Eigen fotomateriaal (18/12/2010)

B. Foto van ontwerptekening uit privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)

“Golf Villa”

Koksijde **A43**

Situering: Koksijde

Typologie: Villa

Ingrep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Afgebroken
(vermoedelijk)

Datering: 1923 - 1924

Opdrachtgever: Sir Giles Gilbert Scott

Stijl: Baksteenarchitectuur

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

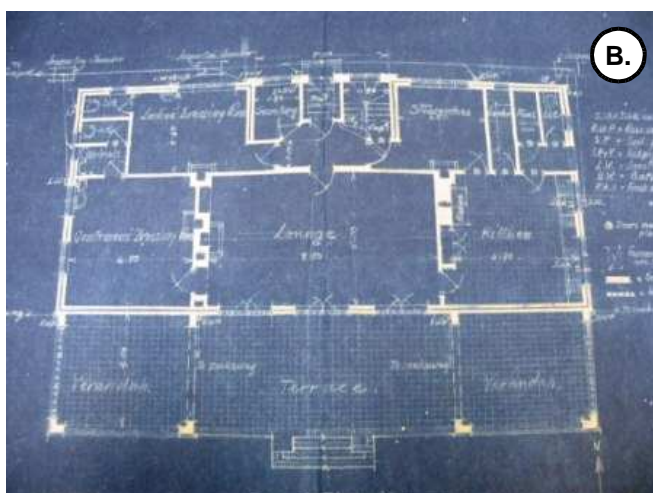
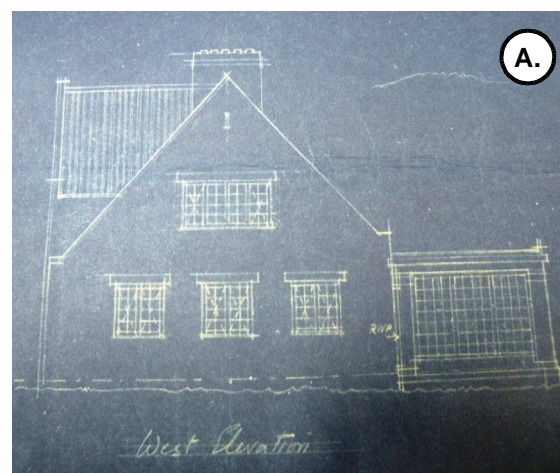
Archief Van Elslande/2009/P.B./9e en
K702-703

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerp westgevel, blauwdruk, eigen fotomateriaal (11/12/2010)

B. Foto van ontwerp plattegrond, blauwdruk, eigen fotomateriaal (11/12/2010)

C. Foto van ontwerp noordgevel, blauwdruk, eigen fotomateriaal (11/12/2010)

Villa "Nawouny" (vandaag "Vue au vent")

Koksijde **A44**

Adres: Koninginnelaan 39, Koksijde

Vastgesteld: /

Typologie: Villa

Ingrep: Nieuwbouw

Beschermd: /

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1937 - 1938

Archiefreferentie:

Opdrachtgever: Dhr. Lucien Martin

Archief Van Elslande/2009/P.B./8j en
K669-670

Stijl: cottagestijl met art-deco-invloed

Beschrijving:

Een voorbeeld van de latere cottagestijl met art-deco-invloed is Van Elslandes allerlaatste villaontwerp (in 1937-1938) dat zich in de Koninginnelaan in Koksijde-bad bevindt. Naar het einde van Camille Van Elslandes carrière toe, is er een algemene versobering in zijn architectuur merkbaar, zo ook binnen de typologie van de villa's. Villa "Nawouny" is hier een voorbeeld van.

De architecturale vormgeving van deze villa is wat hybride, in die zin dat ze een mengvorm is van de cottagestijl en de art deco. Deze mengvorm is in zijn kern te herleiden tot een afwisseling van hoekige en ronde vormen. Het volumineuze dak met rode pannen, de boogvormige muuropeningen en de uit de kluiten gewassen erker, die een dominante rol opeist in de volumeopbouw, sluiten aan bij de cottagearchitectuur. De hoekige vormtaal van de art deco is echter ook herkenbaar in onder andere de erker, de afdakjes en de strakke gevel- en dakbelijning.

Fotomateriaal:

A. Foto uit privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)

B. Eigen fotomateriaal (18/12/2010)

Situering: Koksijde

Typologie: Villa

Ingrep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: bewaard
(vermoedelijk)

Datering: 1932 - 1933

Opdrachtgever: Dhr. J. Holemans

Stijl: Cottagearchitectuur met art-deco-
invloed

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Privéarchief en Archief Van
Eislande/2009/P.B./7c

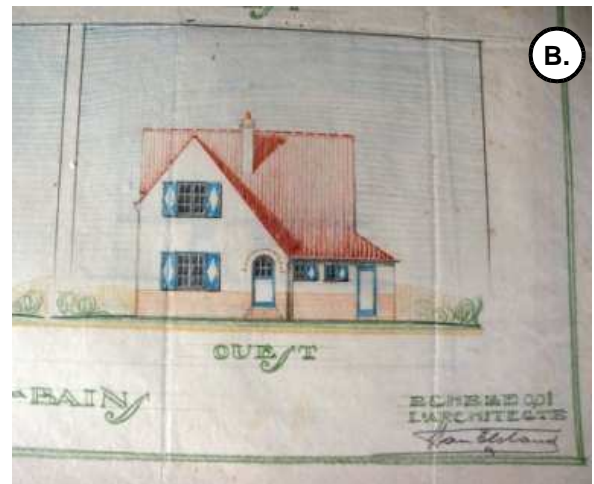
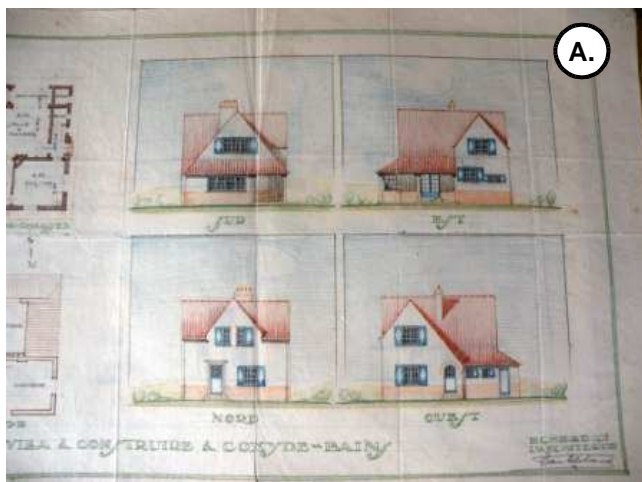
Beschrijving:

Duidelijke illustratie van schaalverkleining en de subtiele invloed van de art deco bij de cottages in het interbellum.

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerp tekening uit privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)

B. Foto van ontwerp tekening uit privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)

Villa "Het Berenhof"

Koksijde **A46**

Adres: Blanchelaan 6, Oostduinkerke (Koksijde)

Typologie: Villa

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1935 - 1936

Opdrachtgever: Dhr. J.P. Haesaert

Stijl: Hoevestijl

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./6h en K581

Beschrijving:

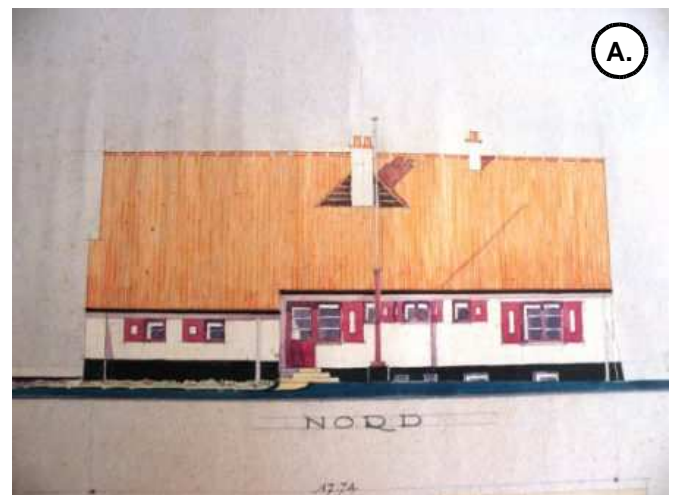
Deze villa kan opgevat worden als een echte "pseudo-hoeve" en bevat alle typische elementen: de Vlaamse zadeldaken met de traditionele rode dakpannen, de witgeschilderde baksteenbouw met muurankers en zwarte plint, de rechthoekige vensters met roedeverdeling en wit-groen geschilderde zijluiken en de steunberen op de hoeken van het bouwvolume. Op de top van de voorgevel prijkt zelfs een klokkentorentje –dat bij oude hoeves gebruikt werd om de schafttijden aan te kondigen. Het rurale karakter van deze villa is zeer sterk geaccentueerd en uitgewerkt.

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerptekening uit privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)

B. Eigen fotomateriaal (18/12/2010)

C. Eigen fotomateriaal (18/12/2010)

Villa "Les petits Lapins"

Koksijde **A47**

Adres: Middenlaan, Oostduinkerke (Koksijde)

Vastgesteld: /

Typologie: Villa

Ingrep: Nieuwbouw

Beschermd: /

Hedendaagse toestand: Afgebroken

Datering: 1937

Archiefreferentie:

Opdrachtgever: Dhr. Thauvoye

Archief Van Elslande/2009/P.B./9h en K721

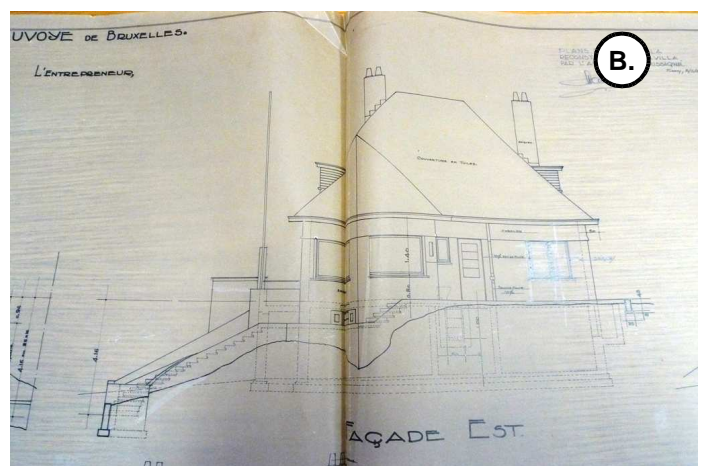
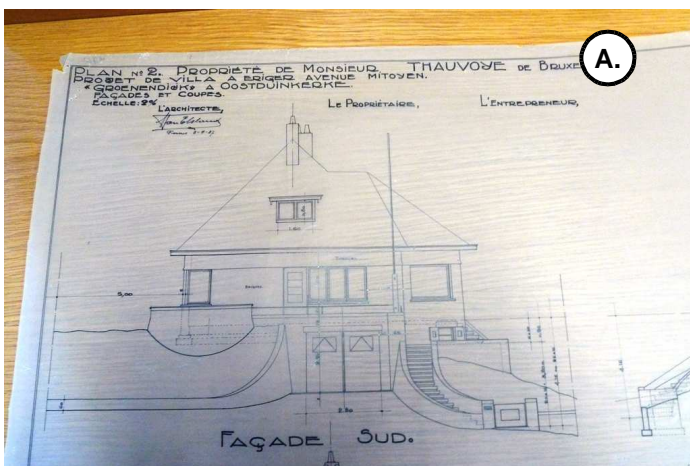
Stijl: Cottagearchitectuur met art-deco-invloed

Beschrijving: Vandaag verdwenen hogergelegen villa, gekenmerkt door een hoekig en afwisselend dakenspel.

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerptekening, eigen fotomateriaal (14/11/2010)

B. Foto van ontwerptekening, eigen fotomateriaal (14/11/2010)

Sanatorium "Edouard Pecher"

Koksijde A48

Adres: Veurnelaan 109, Sint-Idesbald
(Koksijde)

Typologie: Sanatorium

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1934

Opdrachtgever: Préventoire Mutualiste
Libéral

Stijl:

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: 25/07/2008

Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./12c en
K864 en privéarchief

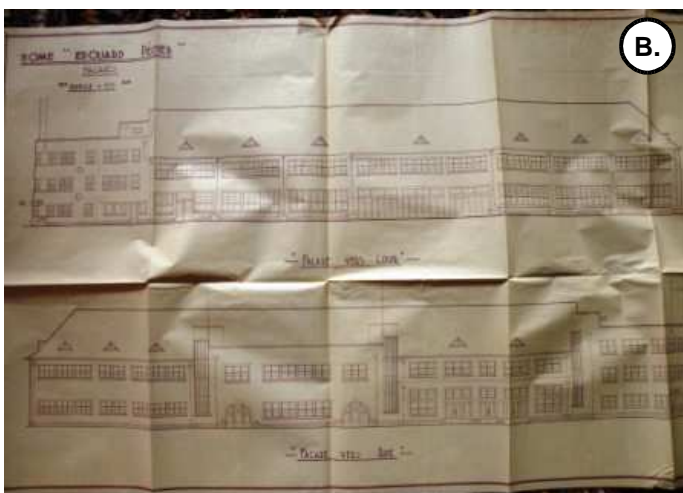
Beschrijving:

"Complex van afwisselend drie à twee bouwlagen, respectievelijk onder plat dak en zadeldak (pannen). Gebouw met een nagenoeg rechthoekige plattegrond, waarbij de lange zijde evenwijdig loopt aan de straat en voorzien is van risaliserende muurgedeelten geflankeerde door halfronde trappenhuizen. De korte gevel - i.e. oostgevel - heeft een gebogen vorm en vormt de voorgevel met inkom en opschrift. Deels afgedekt door een zadeldak en een platdak. Gele baksteenbouw in afwisseling met rode voor de plint beiden verwerkt in kettingverband; geglazuurde boordstenen ter afboording van het platdak; geprofileerde houten gootlijst op klossen ter hoogte van het zadeldak. Rechthoekige muuropeningen in witbepleisterde omlijstingen; betonnen onderdorpels; houten, betonnen en gietijzeren roedeverdeling."

<http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/44055> (18/07/2011)

Fotomateriaal:

- A. Eigen fotomateriaal (21/11/2010)
- B. Foto van ontwerp-tekening uit privé-archief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)
- C. Eigen fotomateriaal (21/11/2010)

Herberg "De Smis"

Koksijde A49

Adres: Conterdijk 19, Wulpen (Koksijde)

Typologie: Herberg - smidse

Ingrep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1920

Opdrachtgever: Dhr. Jozef Calliaux

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./3d en K433

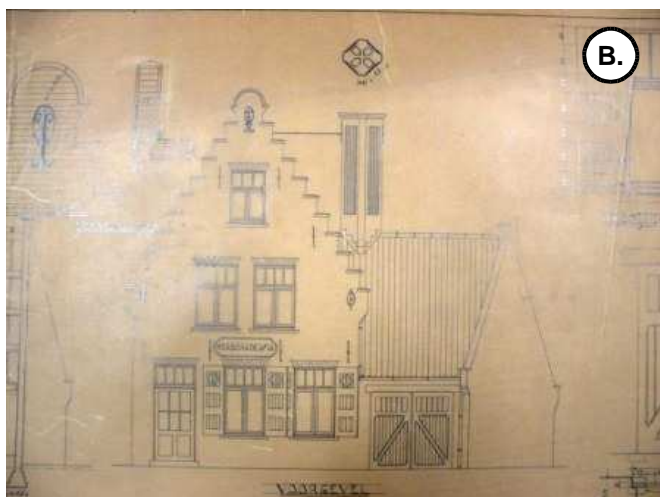
Beschrijving: Trapgevel met topbekroning.

Fotomateriaal:

A. Eigen fotomateriaal (18/12/2011)

B. Foto van ontwerptekening voorgevel, eigen fotomateriaal (11/12/2010)

C. Eigen fotomateriaal (18/12/2011)

Vrijstaand burgerhuis

Lo-Reininge **A50**

Adres: Weststraat 34, Lo (Lo-Reininge)

Typologie: Burgerhuis

Ingreep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1922

Opdrachtgever: Dhr. Camille Feryn

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: 16/03/1995

Archiefreferentie: Privéarchief

Beschrijving:

“Vrijstaand burgerhuis bij de stadsomwalling, in de jaren 1920 heropgebouwd. Opgenomen in het stadsgezicht, beschermd bij M.B. van 23.11.1994. Inslag van de regionale baksteenarchitectuur cf. de afwerking van de zijgevels met aandaken en uitgewerkte schoorstenen en het dakvenster uitgewerkt als klokgeveltje met overhoeks fiaal. Deels bewaard houtwerk met kleine roedeversdeling in de bovenlichten. Aanzet ijzeren uithangbord.”

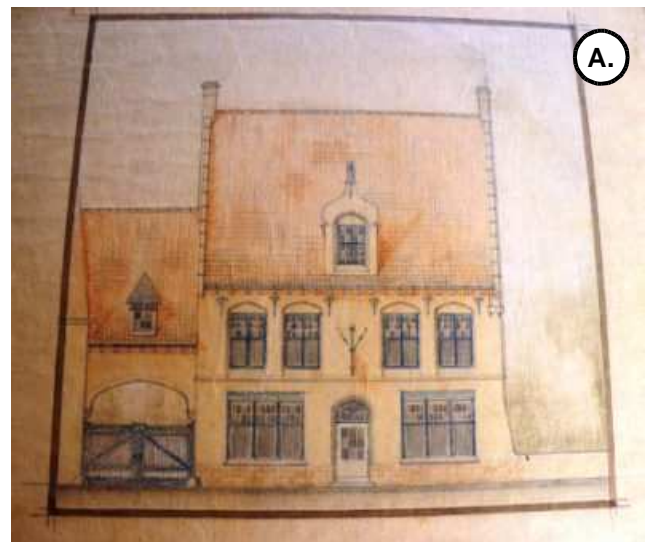
<http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/70141> (18/07/2011)

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerptekening voorgevel, privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)

B. Eigen fotomateriaal (22/04/2011)

C. Eigen fotomateriaal (22/04/2011)

Hoeve "Ter Walleboom"

Lo-Reninge **A51**

Adres: Pereboom 5, Reninge (Lo-Reninge)

Vastgesteld: 20/09/2010

Typologie: Hoeve

Ingrep: Wederopbouw

Beschermd: /

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1923

Archiefreferentie:

Opdrachtgever: Dhr. Feryn - Loo

Archief Van Elslande/2009/P.B./6f

Stijl: hoevewederopbouwstijl

Beschrijving:

"Aan de straat gelegen historische hoeve met lage losstaande bestanddelen, heropgebouwd na de Eerste Wereldoorlog. Als site reeds aangeduid op de Ferrariskaart (1770-1778) en op de Atlas der Buurtwegen (ca. 1843) als "Den Wolleboom Ferme" met gewijzigde opstelling.

Ten noorden van het erf, boerenhuis met regionalistische inslag cf. traditioneel materiaalgebruik (roodgele baksteen) en streekeigen bouwelementen (dakvensters met tuitgevel, muurvlchtingen, muurankers enz.). Beeldbepalende schuur met geïncorporeerde stalling en stalvleugel met geïncorporeerd wagenhuis, resp. ten oosten en ten westen van het erf."

<http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/70302> (18/07/2011)

Fotomateriaal:

A. Eigen fotomateriaal (13/11/2010)

B. Eigen fotomateriaal (13/11/2010)

Hoeve "'t Klein Spermalie"

Middelkerke A52

Adres: Brugsesteenweg 38, Schore
(Middelkerke)

Typologie: Hoeve

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: jaren 1920

Opdrachtgever: ?

Stijl: Traditionalistische hoefwederopbouw

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: /

Archiefreferentie: Archief Verwoeste
Gewesten, Algemeen Rijksarchief

Beschrijving:

“Voormalige hoeve, thans horecabedrijf. Heropgebouwd in de jaren 1920 in een historiserende bouwtrant cf. witgekalkte losse bestanddelen rondom een rechthoekig erf, typerende (zij)tuitgevels.”

<http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/55065> (18/07/2011)

Elementen van de traditionele, landelijke baksteenarchitectuur zijn aanwezig: de witgeschilderde tuitgevels boven een gepekte plint, de gelijkgevormde dakkapellen, de kruisvensters met roedeverdeling en wit-groene zijluiken.

Fotomateriaal:

A. Eigen fotomateriaal (09/11/2010)

B. Eigen fotomateriaal (09/11/2010)

Hoeve "Spermalie" (vandaag: "Spermaliebrughof") Middelkerke A53

Adres: Schorestraat 1, Schore (Middelkerke)

Typologie: Hoeve + bijgebouwen

Ingreep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1921 - 1923

Opdrachtgever: Dhr. Hippoliet Broucke

Stijl: hoevewederopbouwstijl

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

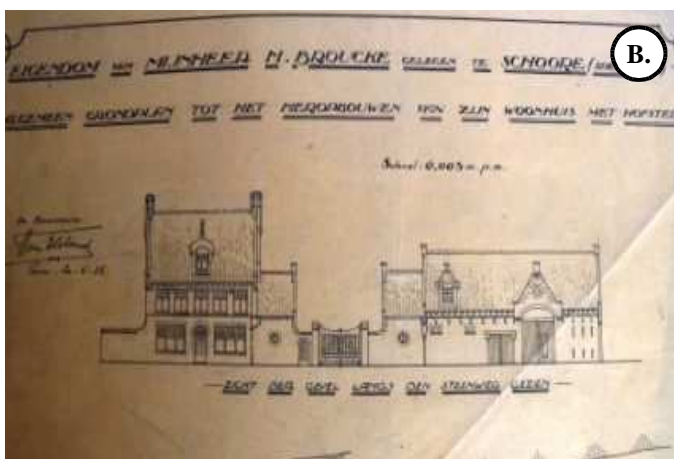
Archief Van Elslande/2009/P.B./3b en
K427-428

Fotomateriaal:

A. Voorgevel boerenhuis, eigen fotomateriaal (09/11/2010)

B. Fot van ontwerptekening, uit privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)

C. Eigen fotomateriaal (09/11/2010)

Adres: Westendelaan 287, Westende (Middelkerke)

Typologie: Breedhuis

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1923

Opdrachtgever: Dhr. Joye

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: /

Archiefreferentie: Privéarchief

Beschrijving:

“Breedhuis, heropgebouwd in 1923 naar ontwerp van architect C. Van Elslande, i.o.v. advocaat Joye (Veurne). Vier traveeën en tweeënhalve bouwlaag onder mansardedak, overstekend op houten modillons. Gele, verankerde baksteenbouw; centrale klokgevel met getorst topstuk en oculus. Rechthoekige vensters met vernieuwd houtwerk in getoogde en korfbogige omlijsting.”

<http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/55124> (18/07/2011)

Fotomateriaal:

A. Eigen fotomateriaal (23/11/2010)

B. Foto van ontwerptekening, uit privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)

Twee woonhuizen

Nieuwpoort A55

Adres: Marktstraat 11, 13, Nieuwpoort

Typologie: Twee woonhuizen

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1924

Opdrachtgever: Dhr. Henri Bogaert

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

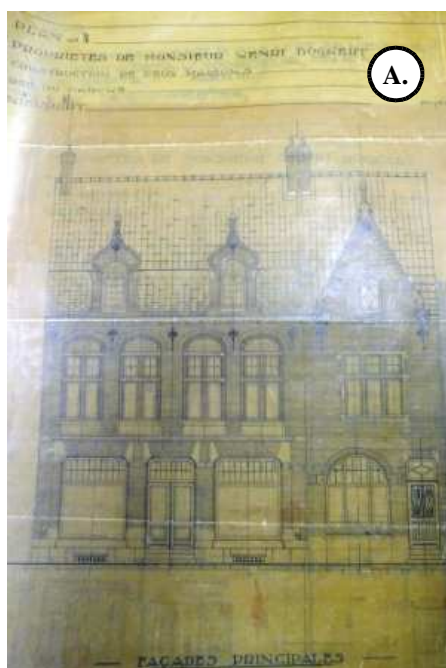
Archief Van Elslande/2009/P.B./2f en
K413

Archief Verwoeste Gewesten/T268-5829/9696

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerptekening, eigen fotomateriaal (14/11/2010)

B. Eigen fotomateriaal (21/11/2010)

Breedhuis + Winkelpui

Nieuwpoort A56

Adres: Marktstraat 24, Nieuwpoort

Typologie: Breedhuis + winkelpui

Ingrep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1922

Opdrachtgever: ?

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Beschrijving:

“Breedhuis van drie trav. en twee bouwl. onder zadeldak (mechanische pannen), gedateerd 1922 d.m.v. gevelsteen; n.o.v. architect C. Van Elslande (Veurne). Bakstenen lijstgevel met verwerking van hardsteen. Op schelpvormige consoles overkragende bovenverd. van twee l.trav. uitlopend op dakvenster met rolwerk en pseudo-aediculavenster. Kruiskozijnen (Euvillesteen) van bovenverd. ingeschreven in rondboogomlijsting met kwartholbeloop op afzaat. Houten gootlijst op modillons (baksteen, hout) met tussenliggende panelen. L.winkelpui met hardstenen rechtstanden en houten latei onder tandlijstje, op geprofileerde imposten; inspringende deur tussen winkelramen; bovenlichten met roedenverdeling. R.rondboogpoort met geprofileerd beloop en hardstenen rechtstanden; schamppalen.”

<http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/16589> (18/07/2011)

Fotomateriaal:

A. Eigen fotomateriaal (21/11/2010)

B. Eigen fotomateriaal (21/11/2010)

Adres: Marktstraat 42, Nieuwpoort

Typologie: Herenhuis

Ingreep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1921 - 1924

Opdrachtgever: Dhr. De Snick

Stijl: Neoclassicisme

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./5f en K533-536

Beschrijving:

“Gemarkeerde hardstenen sokkel met rechth. kelderopening. Pilastergevel met geprofileerde en gekorniste kroonlijst. Panelen op de borstweringen. Middentrav. op bovenverd. gemarkeerd door deurvenster; gestileerde gesmeed ijzeren balkonleuning op geprofileerde console van hardsteen. Eronder, .il-de-b.uf met kleine roedenverdeling en gesmeed ijzeren traliewerk. Getoogde vensters met kwartholbeloop op geprofileerde hardstenen onderdorpel; strekse lateien. Verzorgd houtwerk met kruis- en kleine roedenverdeling. Rondboogdeur met kwartholbeloop op imposten; accoladeboogvormige tussendorpel (hout) met rocaille onder waaier. Zijgevels: aandaken bedekt met pannen.

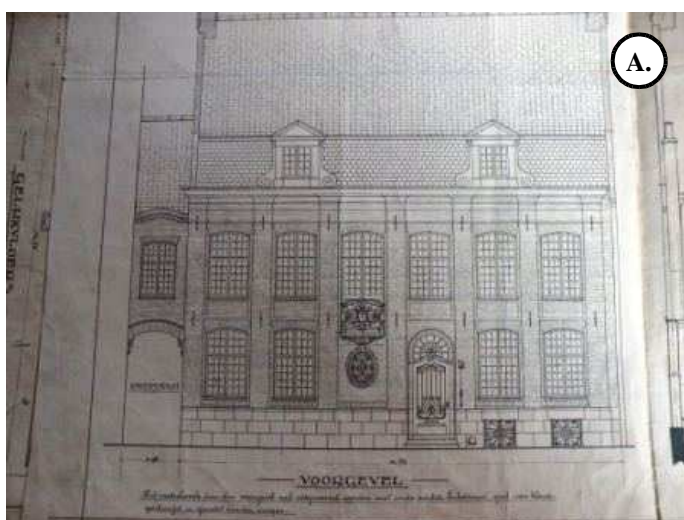
L., één trav. brede en iets lagere toegang tot het Ankerstraatje, onder zadeldak (mechanische pannen). Analoog venster als herenhuis, boven getoogde doorgang met druiplijst en geprofileerde console waarop H. Hartbeeld. Geprofileerde, gebogen kroonlijst.”

<http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/16594> (18/07/2011)

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerp-tekening, uit privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)

B. Eigen fotomateriaal (28/04/2011)

Huizenrij (9 woonhuizen)

Nieuwpoort A58

Adres: Oude Veurnevaart, Nieuwpoort

Oorspronkelijk: Oude Veurnevaartstraat

Typologie: Huizenrij (9 woonhuizen)

Ingreep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Afgebroken
(vermoedelijk)

Datering: 1921

Opdrachtgever: Dhr. Lieven Lombaert

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: /

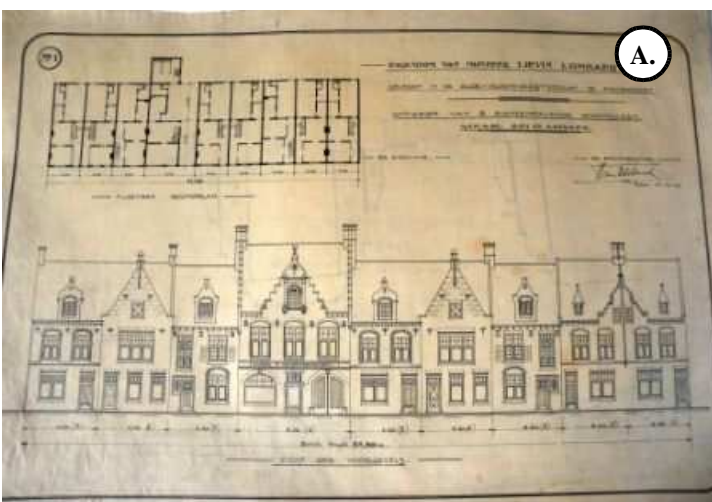
Beschermd: /

Archiefreferentie: Privéarchief

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerptekening, uit privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)

B. Foto van oude prentkaart, uit privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)

Woonhuis

Nieuwpoort **A59**

Adres: Schipstraat 21, Nieuwpoort

Typologie: Woonhuis

Ingrep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1921

Opdrachtgever: Dhr. Désiré Bogaert

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie: Archief Verwoeste Gewesten, Algemeen Rijksarchief

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerp in blauwdruk, eigen fotomateriaal (09/03/2010)

B. Eigen fotomateriaal (21/11/2010)

Woonhuis

Nieuwpoort **A60**

Adres: Schipstraat 61, Nieuwpoort

Typologie: Woonhuis

Ingreep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1921

Opdrachtgever: Weduwe Désiré Lombaert

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: /

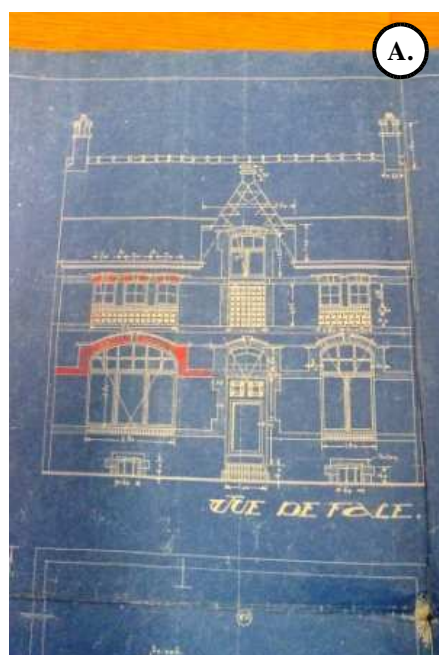
Beschermd: /

Archiefreferentie: Archief Verwoeste Gewesten, Algemeen Rijksarchief

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerp in blauwdruk, eigen fotomateriaal (09/03/2010)

B. Eigen fotomateriaal (21/11/2010)

Villa "Dossemez"

Nieuwpoort A61

Situering: Zeedijk, Nieuwpoort

Typologie: Villa (+garage) aan zeedijk

Ingreep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Afgebroken

Datering: 1923 - 1929

Opdrachtgever: Madame Dubois - Joye

Stijl: cottage-architectuur

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./6d en K556-560

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerptekening, uit privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)

B. Foto van ontwerp in blauwdruk, eigen fotomateriaal (09/03/2010)

Villa "Chanteclair"

Nieuwpoort A62

Situering: Zeedijk, Nieuwpoort

Typologie: Villa aan zeedijk

Ingrep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Afgebroken

Datering: jaren 1920

Opdrachtgever: Dhr. De Rudder

Stijl: cottage-architectuur

Vastgesteld: /

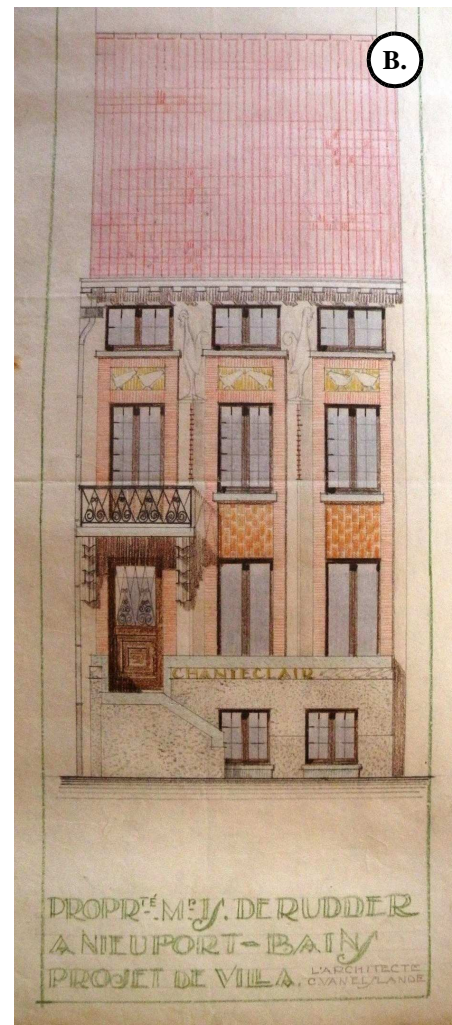
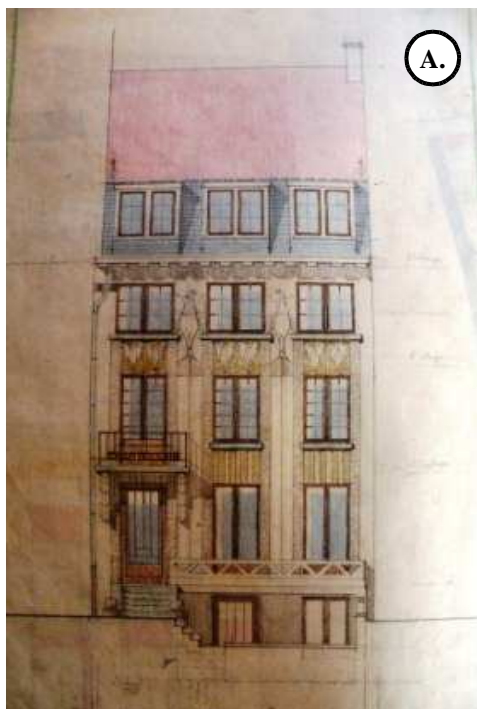
Beschermd: /

Archiefreferentie: Privéarchief

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerptekening, uit privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)

B. Foto van ontwerptekening, uit privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)

Villa "Huupart & Marguerites"

Nieuwpoort A63

Situering: Zeedijk, Nieuwpoort

Typologie: Villa aan zeedijk

Ingrep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Afgebroken

Datering: 1920 - 1926

Opdrachtgever: Dhr. Hilaire Joye

Stijl: cottage-architectuur

Vastgesteld: /

Beschermd: /

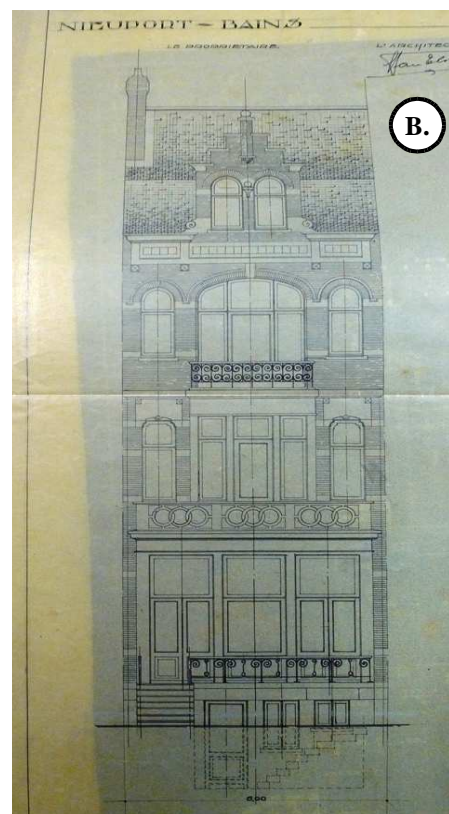
Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./7d en K600-605

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerp in blauwdruk, eigen fotomateriaal (20/03/2010)

B. Foto van ontwerptekening, eigen fotomateriaal (20/03/2010)

Hoeve "Oosthof"

Nieuwpoort A64

Adres: Diksmuidse Weg 11, Ramskapelle
(Nieuwpoort)

Typologie: Hoeve

Ingreep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1920 - 1927

Opdrachtgever: Dhr. Behaeghel (advocaat)

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./2c en K404

Beschrijving:

"Groots hoevecomplex wederopgebouwd na eerste wereldoorlog; losse, U-vormige opstelling van verankerde bakstenen gebouwen onder zadeldaken (mechanische pannen) rondom begraasd erf; begrinte oprit en rest van omwalling ten W.

Wederopbouwarchitectuur aansluitend bij de traditionele regionale hoevebouw, cf. algemeen volume en opstelling van gebouwen. Ook verwerking van plaatselijke elementen: rechth. muuropeningen in korbogomlijsting (boerenhuis); zijgevels met aandak, schouderstukken, topstuk en muurvlechtingen; steunberen al dan niet met versnijdingen; herhaling van tuitgevel o.m. bij dakvensters."

<http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/16643> (18/07/2011)

Fotomateriaal:

A. Foto van schilderij hoeve "Oosthof", in hoeve "Oosthof", eigen fotomateriaal (09/11/2010)

B. Eigen fotomateriaal (09/11/2010)

Hoeve "Schinkelkrans"

Nieuwpoort A65

Adres: Diksmuidse Weg 5, Ramskapelle (Nieuwpoort)

Typologie: Hoeve + Stallingen

Ingreep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1921 - 1924

Opdrachtgever: Weduwe Pedro Ollevier

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./8m en K678-680

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerptekening, eigen fotomateriaal (16/03/2010)

B. Eigen fotomateriaal (09/11/2010)

4 landelijke werkmanswoningen

Nieuwpoort A66

Adres: Hemmestraat 59, 61, 63 en 65 ,
Ramskapelle (Nieuwpoort)

Typologie: 4 landelijke werkmanswoningen

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1920 - 1961

Opdrachtgever: Samenwerkende
Maatschappij De Goedkope Woning in
Verwoest West-Vlaanderen

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

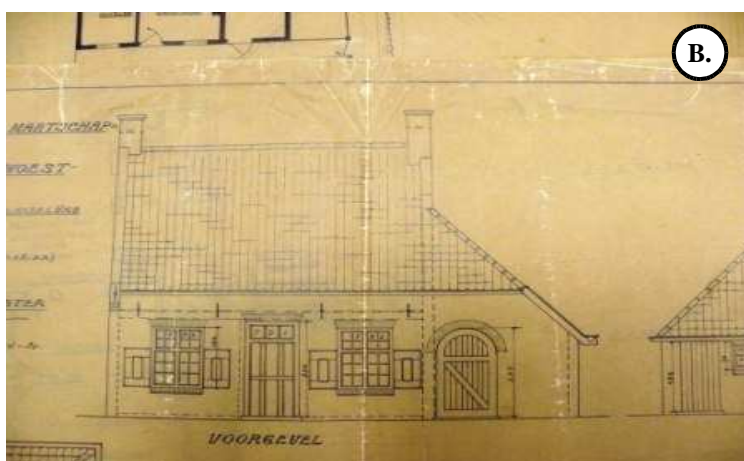
Archief Van Elslande/2009/P.B./13a en K865

Fotomateriaal:

A. Eigen fotomateriaal (09/11/2010)

B. Foto van ontwerp-tekening, eigen
fotomateriaal (04/12/2010)

C. Eigen fotomateriaal (09/11/2010)

Hoeve "Groot Hemme"

Nieuwpoort **A67**

Adres: Hemmestraat 69, Nieuwpoort
(Ramskapelle)

Typologie: 4 landelijke werkmanswoningen

Ingreep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1922 - 1929

Opdrachtgever: Markies de Caramen &
Hertog de Padoue

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

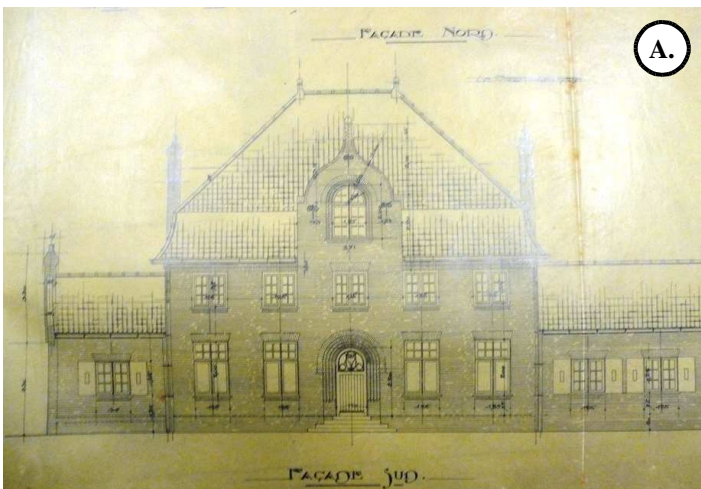
Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./4d en K482-487

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerptekening, eigen fotomateriaal (16/03/2010)

B. Eigen fotomateriaal (09/11/2010)

5 landelijke woningen

Nieuwpoort **A68**

Adres: Ramskapellestraat 71 - 77,
Ramskapelle (Nieuwpoort)

Typologie: 5 landelijke woningen

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1922 - 1929

Opdrachtgever: Samenwerkende
Maatschappij De Goedkope Woning in
Verwoest West-Vlaanderen

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

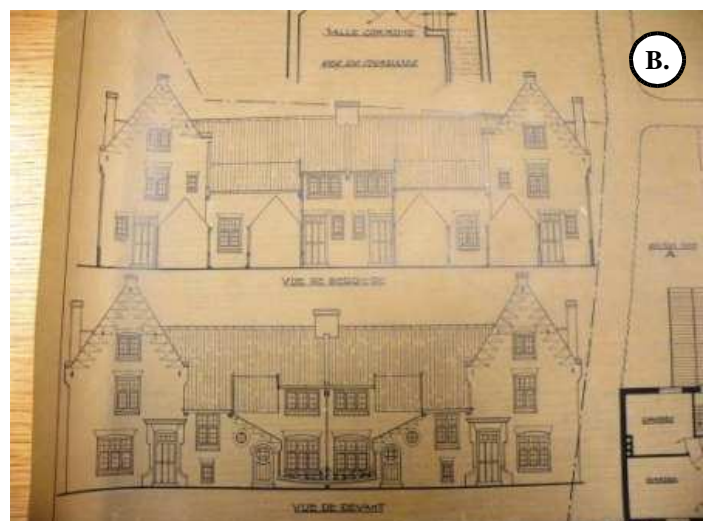
Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./13a en K865

Fotomateriaal:

A. Eigen fotomateriaal (17/04/2011)

B. Foto van ontwerptekening, eigen fotomateriaal (04/12/2010)

"Huize Van Der Heyde"

Veurne **A69**

Adres: Appelmarkt 4, Veurne

Typologie: Woonhuis met winkel + magazijnen

Ingreep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1940 - 1946

Opdrachtgever: Jos Vanderheyde - Sierens

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: 29/08/1995

Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./10b en K757-759

Beschrijving:

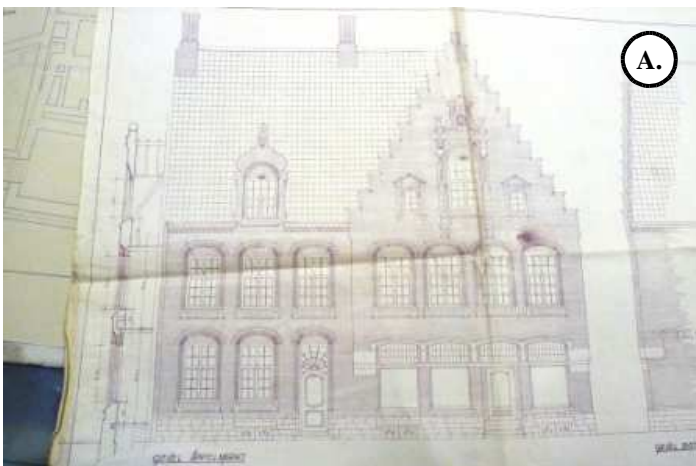
"Huize Van Der Heyde. vlg. bakstenen opschrift (nr. 4). Eclectisch eenheidsproject uit XXA; diep- en breedhuis van twee bouwl. resp. met trapgevel van vier- en lij stgevel van drie trav: onder zadeldak (pannen). Baksteenbouw met sokkel en parement van natuursteen. Vnl. geïnspireerd op de regionale Vlaamse-renaissance cf. ontleningen: aediculavenster in trapgeveltop (nr. 4), houten kruiskozijnen met kleine roedenverdeling verdiept in korbboogomlijsting met geprofileerd beloop en afzaat, gootlijst op kraagstenen (r.zijgevel nr. 4), dakvenster (nr. 5) en -kapellen (r.zijgevel nr. 4) met inzwenkende belijning, overhoeks top- en schouderstukken. Functioneler geïnterpreteerde begane grond: afzonderlijk behandeld register met getoogde uitstalramen en -winkeldeur (nr. 4). Neorococo kozijn deur met waaier (nr. 5)."

<http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/16657> (18/07/2011)

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerp tekening, eigen fotomateriaal (16/03/2010)

B. Eigen fotomateriaal (30/03/2010)

Woonhuis

Veurne **A70**

Adres: Astridlaan 58, Veurne

Typologie: Woonhuis

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1928

Opdrachtgever: Dhr. August Lombaert - Rathé

Stijl: art deco

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/562

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerp in blauwdruk, eigen fotomateriaal (01/03/2011)

B. Eigen fotomateriaal (12/03/2011)

Woonhuis

Veurne **A71**

Adres: Astridlaan 60, Veurne

Oorspronkelijk: Noordvesten

Typologie: Woonhuis

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1927

Opdrachtgever: Dhr. Achille Depuydt

Stijl: art deco

Vastgesteld: /

Beschermd: /

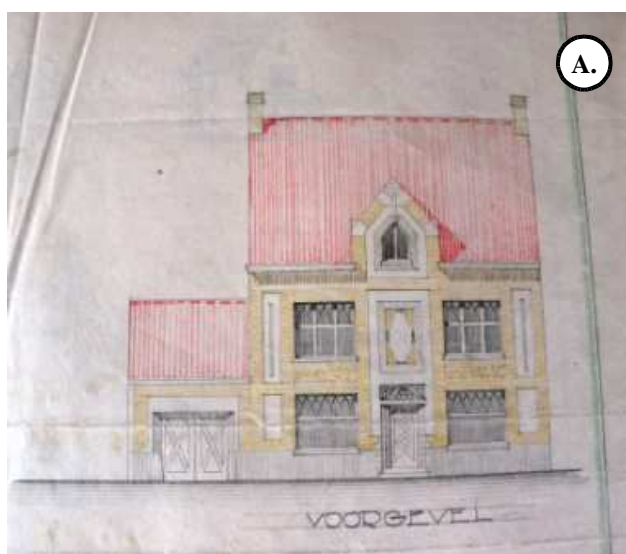
Archiefreferentie:

Privéarchief

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerptekening uit privéarchief, eigen fotmateriaal (17/03/2011)

B. Eigen fotomateriaal (19/03/2011)

Situering: Boterweegschaalstraat, Veurne

Typologie: Huis

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Afgebroken /
onuitgevoerd

Datering: ?

Opdrachtgever: Stad Veurne (Dhr. Decroos)

Stijl: art deco

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Privéarchief

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerptekening uit
privéarchief, eigen fotmateriaal
(17/03/2011)

Verenigingshuis met feestzaal "Ons Huis"

Veurne A73

Adres: Boterweegschaalstraat en Klaverstraat, Veurne

Typologie: Feestzaal

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Afgebroken

Datering: 1928 - 1937

Opdrachtgever: Samenwerkende Maatschappij Ons huis

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: /

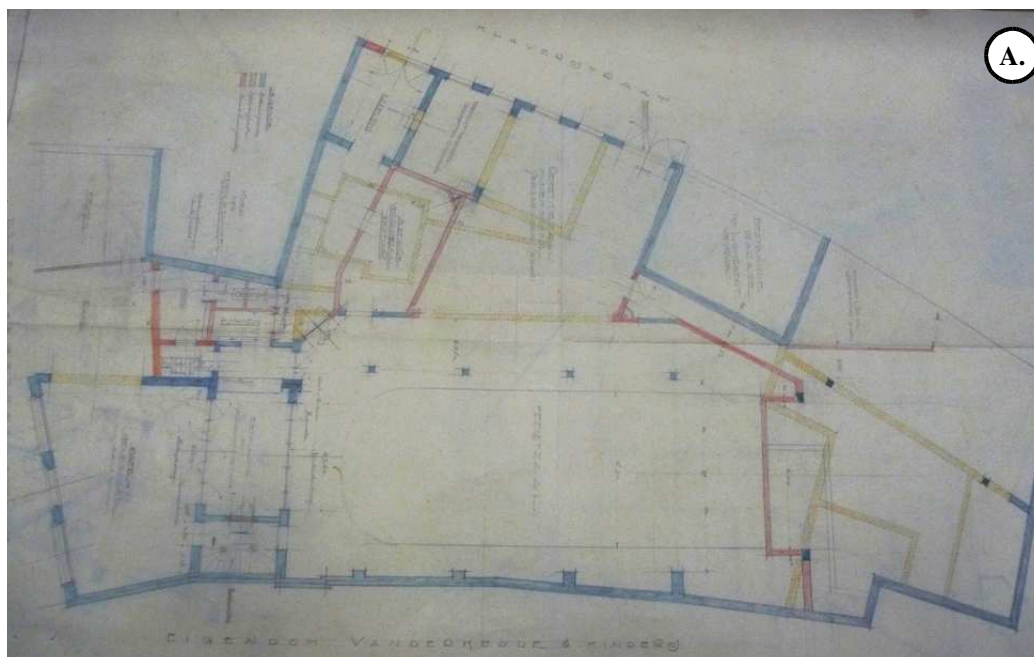
Beschermd: /

Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./13b en K866-875

Fotomateriaal:

A. Foto van plattegrond, eigen fotomateriaal (20/03/2010)

Herberg "In de Nieuwstad"

Veurne **A74**

Adres: Brugse Steenweg 57 (?), Veurne

Typologie: Herberg met woonhuis (+ feestzaal)

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Afgebroken

Datering: 1922

Opdrachtgever: Dhr. Hector Dochy - Torrelle

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

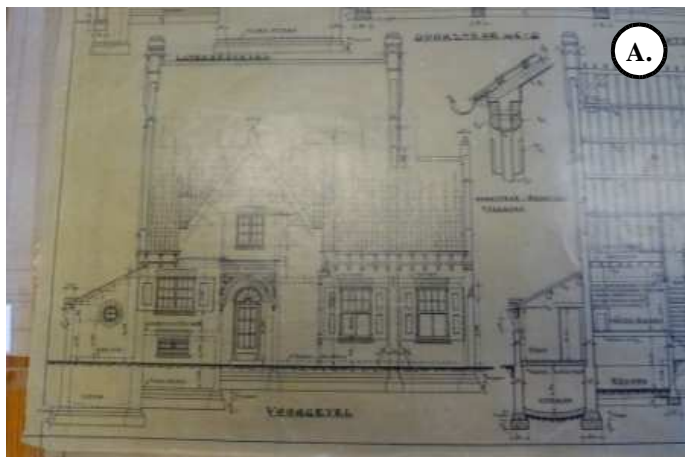
Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./6b en 6c en K553/555

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerptekening, eigen fotomateriaal (09/03/2010)

B. Foto van ontwerptekening uit privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)

Dubbel woonhuis

Veurne **A75**

Adres: Brugse Steenweg 61 - 63, Veurne

Oorspronkelijk: Beoosterpoort

Typologie: Dubbel woonhuis

Ingrep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1923 - 1925

Opdrachtgever: Dhr. Emerie Dequid – Mevr. De Cae

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./5c en K517-519

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerp in blauwdruk, eigen fotomateriaal (20/03/2010)

B. Eigen fotomateriaal (23/11/2010)

Woonhuis

Veurne **A76**

Adres: Brugse Steenweg 69, Veurne

Typologie: Woonhuis

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1923

Opdrachtgever: Dhr. Van der Straete - Ghyselen

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

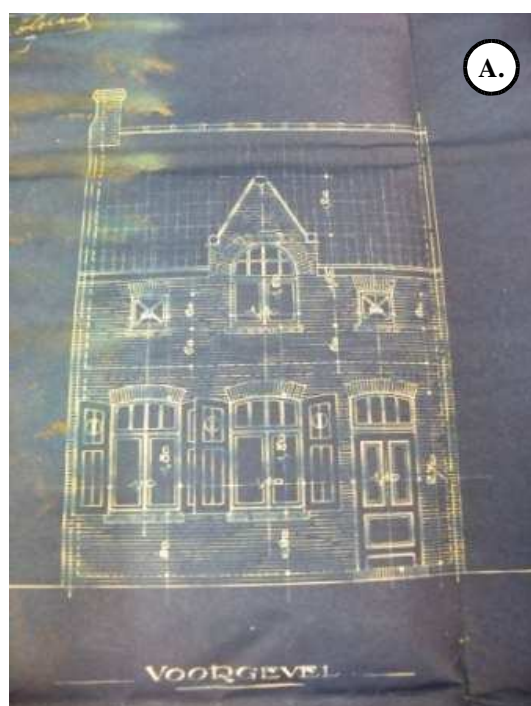
Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/245

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerp in blauwdruk, eigen fotomateriaal (01/03/2011)

B. Eigen fotomateriaal (12/03/2011)

Tuinwijk "Nieuwstad"

Veurne **A77**

Adres: Brugse Steenweg, Feyslaan, G. Hobelaan, Veurne

Typologie: Tuinwijk

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1920

Opdrachtgever: Société A. Entreprises et Construction de l'Yzer

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./13c en K877

Fotomateriaal:

A. Eigen fotomateriaal
(24/03/2010)

B. Foto van stuk plattegrond,
eigen fotomateriaal (09/03/2010)

C. Eigen fotomateriaal
(24/03/2010)

Woonhuis

Veurne **A78**

Adres: Duinkerkestraat 2, Veurne

Oorspronkelijk: Hoek Zuidstraat en Duinkerkestraat

Typologie: Woonhuis

Ingrep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1936 - 1937

Opdrachtgever: Dhr. Marcel Moeneclaey

Stijl: art deco

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./8k en K673-674

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerp in blauwdruk, eigen fotomateriaal (16/03/2010)

B. Eigen fotomateriaal (24/03/2010)

Breedhuis Café "l'Espérance"

Veurne **A79**

Adres: Grote Markt 25, Veurne

Vastgesteld: 20/09/2010

Typologie: Breedhuis

Ingrep: Nieuwbouw

Beschermd: 29/08/1995

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1936 - 1937

Archiefreferentie:

Opdrachtgever: Dhr. Sterckmans - Scott

Archief Van Elslande/2009/P.B./9g en K714-715

Stijl: Regionalisme

Beschrijving:

"Breedhuis van vier trav. en twee bouwl. onder zadeldak (mechanische pannen), uit XVIII B. Bakstenen lijstgevel gemarkeerd door geblokte penanten met basement boven gecementeerde en beschilderde plint. Verdiepte borstwering met panelen. Geprofileerde bakstenen kroonlijst met dropmotief. Rechth. muuropeningen, met hanekam, op bovenverd. Twee nieuwe of vernieuwde dakkapellen met inzwenkende belijning, top- en schouderstukken."

<http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/16697> (18/07/2011)

Fotomateriaal:

A. Eigen fotomateriaal (31/03/2010)

Diephuis: café "Excelsior"

Veurne A80

Adres: Grote Markt 31, Veurne

Typologie: Diephuis

Ingreep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1920

Opdrachtgever:

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: 29/08/1995

Archiefreferentie:

Fotomateriaal:

A. Foto van oude prentkaart uit privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)

B. Eigen fotomateriaal (31/03/2010)

Diephuis: café "De Beurs"

Veurne **A81**

Adres: Grote Markt 32, Veurne

Typologie: Diephuis

Ingreep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1920 - 1923

Opdrachtgever: Dhr. J. Loyette

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: 29/08/1995

Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./9b en K693-695

Fotomateriaal:

A. Eigen fotomateriaal (31/03/2010)

Diephuis: café "'t Centrum"

Veurne A82

Adres: Grote Markt 33, Veurne

Typologie: Diephuis

Ingrep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1920 - 1921

Opdrachtgever: Dhr. Oscar Rousseeuw

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: 29/08/1995

Archiefreferentie:

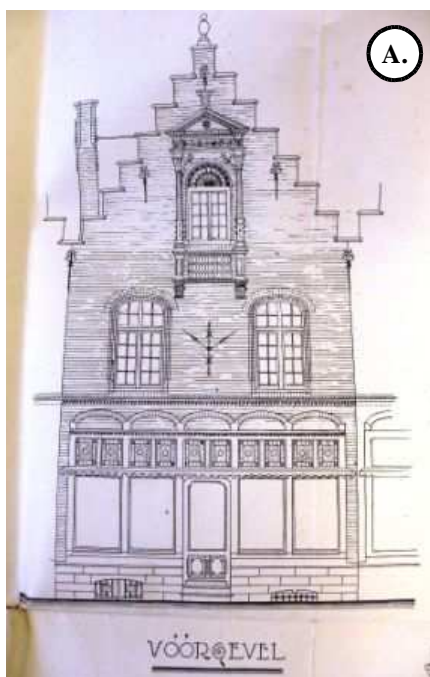
Archief Van Elslande/2009/P.B./9b en K693-695

Archief Verwoeste Gewesten/T269-12208/12253

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerptekening, eigen fotomateriaal (01/03/2011)

B. Eigen fotomateriaal (31/03/2010)

Diephuis: café "'t Torentje"

Veurne A83

Adres: Grote Markt 34, Veurne

Typologie: Diephuis

Ingreep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1920

Opdrachtgever: Dhr. Van den Bulcke - Pillaert

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: 29/08/1995

Archiefreferentie:

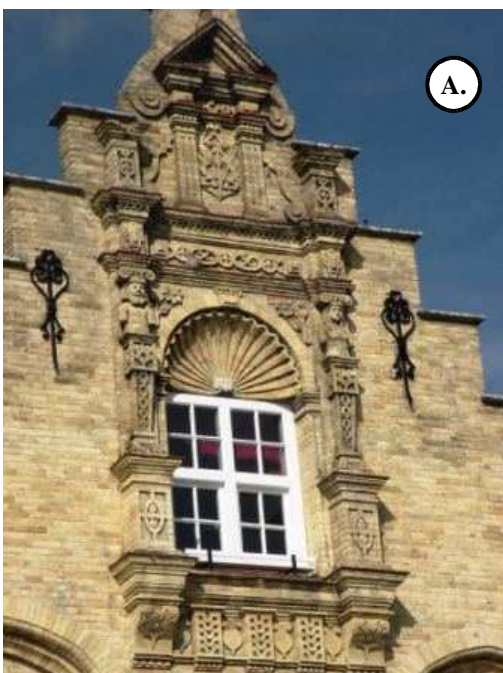
Stadsarchief Veurne/15

Archief Verwoeste Gewesten/T269-12202/12238

Fotomateriaal:

A. Eigen fotomateriaal (31/03/2010)

B. Eigen fotomateriaal (31/03/2010)

Breedhuis: café "De Boterland"

Veurne A84

Adres: Grote Markt 7, Veurne

Vastgesteld: 20/09/2010

Typologie: Breedhuis

Ingreep: Wederopbouw

Beschermd: 29/08/1995

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1920

Archiefreferentie:

Opdrachtgever: Dhr. Jozef Calliaux

Archief Van Elslande/2009/P.B./3d en K434

Stijl: Regionalisme

Archief Verwoeste Gewesten/T269-12205/12237

Beschrijving:

"Gevelsteen met dergelijke voorstelling in dakkapel. Breedhuis van twee trav. en twee bouwl. onder geknikt zadeldak (mechanische pannen). Oude XVIII A-kern vlg. o.m. beschilderde natuurstenen plint; na vermoedelijke beschadiging tijdens eerste wereldoorlog gereconstrueerd naar het vooroorlogse XVIII A-uitzicht in 1920, o.l.v. architect C. Van Elslande (Veurne). Baksteenbouw. Oorspronkelijk Lodewijk XIV-lijstgevel gemarkeerd door vlakke pilasters op bovenverd. en geprofileerde bakstenen kroonlijst. Houten kruiskozijnen met kleine roedenverdeling op bovenverd. Dakkapel met inzwenkende belijning, overhoeks top- en schouderstukken; houten bolkozijn met kleine roedenverdeling verdiept in rondboogomlijsting. Houten herbergpui in coordinatie met bovenverd."

S.A.V., nieuw archief, bundel B1-70, nr. 65.

Fotomateriaal:

A. Eigen fotomateriaal (12/03/2011)

B. Eigen fotomateriaal (31/03/2010)

Bankgebouw "Banque J. Loyette"

Veurne A85

Adres: Hoek Zuidstraat en Duinkerkestraat,
Veurne

Typologie: Bankgebouw

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Onuitgevoerd

Datering:

Opdrachtgever: Dhr. J. Loyette

Stijl: Eclecticisme

Vastgesteld: /

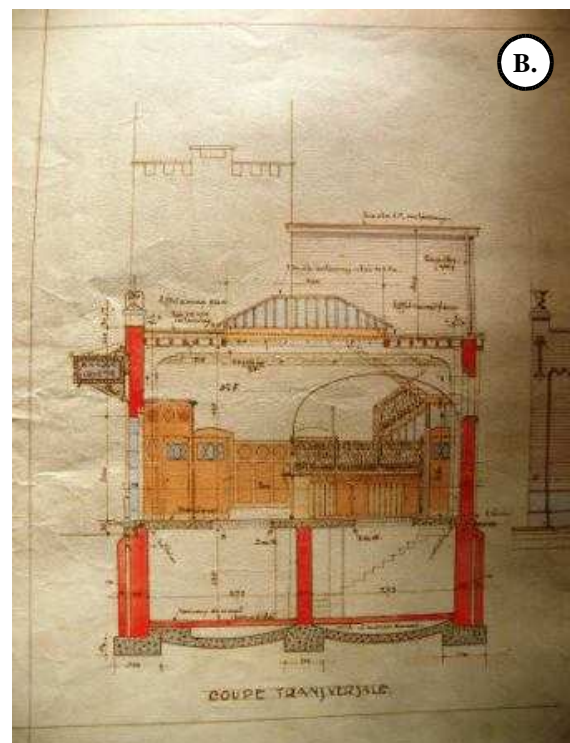
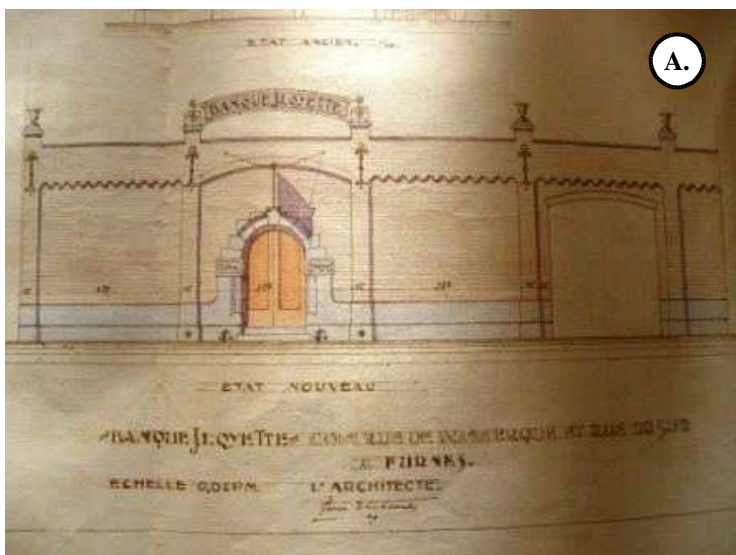
Beschermd: /

Archiefreferentie: Privéarchief

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerptekening uit privéarchief,
eigen fotomateriaal (17/03/2011)

B. Foto van ontwerptekening uit privéarchief,
eigen fotomateriaal (17/03/2011)

Adres: Ieperse Steenweg 10, Veurne

Typologie: Woonhuis

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1922 - 1924

Opdrachtgever: Dhr. Albert Bogaert
(belastingontvanger)

Stijl: Regionalisme met art-deco-invloed

Vastgesteld: /

Beschermd: /

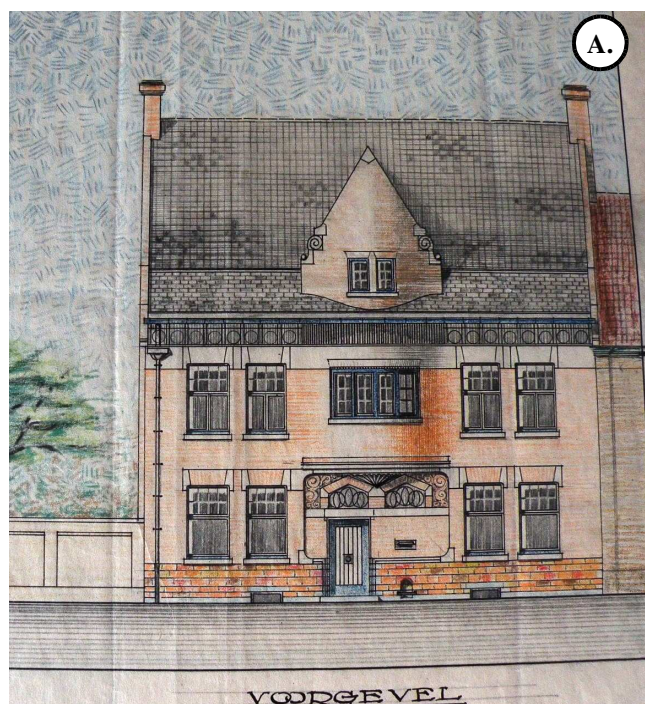
Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./2e + K412 en
Stadsarchief Veurne/161c

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerp-tekening uit privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)

B. Eigen fotomateriaal (01/03/2011)

Woonhuis met herberg

Veurne **A87**

Adres: Ieperse Steenweg 24, Veurne

Typologie: Woonhuis met herberg

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: jaren 1920

Opdrachtgever: Dhr. Terlinck (brouwer)

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Archief Verwoeste Gewesten/T269-11701/12260

Archief Van Elslande/2009/P.B./2e en K412
Stadsarchief Veurne/161c

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerp in blauwdruk, eigen fotomateriaal (15/11/2010)

B. Eigen fotomateriaal (01/03/2010)

Woonhuis met garage en bijgebouwen

Veurne **A88**

Adres: Ieperse Steenweg 4, Veurne

Typologie: Woonhuis met garage en bijgebouwen

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1933 - 1935

Opdrachtgever: Dhr. Léon Cabooter

Stijl: Modernisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./3c en K430-431

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerp-tekening uit privé-archief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)

B. Eigen fotomateriaal (01/03/2011)

Adres: Karel Coggelaan 5, Veurne

Typologie: Woonhuis en bijgebouwen

Ingrep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard
(verbouwd)

Datering: 1935 - 1936

Opdrachtgever: Dhr. Alfons Heughebaert

Stijl: gematigd Modernisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

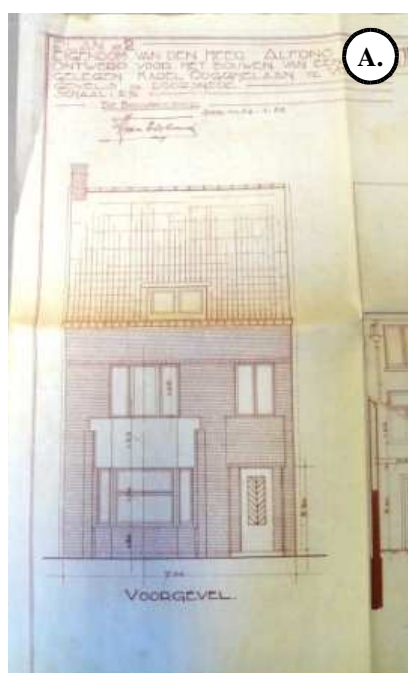
Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./7b en K593-595

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerptekening, eigen fotomateriaal (09/03/2010)

B. Eigen fotomateriaal (23/03/2010)

Woonhuis

Veurne **A90**

Adres: Karel Coggelaan 7, Veurne

Typologie: Woonhuis

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1921

Opdrachtgever: Weduwe H. Pinseel

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/228

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerptekening, eigen fotomateriaal (01/03/2011)

B. Eigen fotomateriaal (12/03/2011)

Woonhuis (voorheen: herberg "De Ster")

Veurne **A91**

Adres: Klaverstraat 13, Veurne

Typologie: Woonhuis

Ingreep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1941 - 1946

Opdrachtgever: Dhr. Camille Van Elslande

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./10f en K774

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerp-tekening, eigen fotomateriaal (16/03/2010)

B. Eigen fotomateriaal (23/03/2010)

Minimumwoning (voorheen garage)

Veurne **A92**

Adres: Molenbergstraat 9, Veurne

Vastgesteld: /

Typologie: Minimumwoning

Ingreep: Nieuwbouw

Beschermd: /

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1935

Archiefreferentie:

Opdrachtgever: Dhr. Camille Van Elslande

Stadsarchief Veurne/912

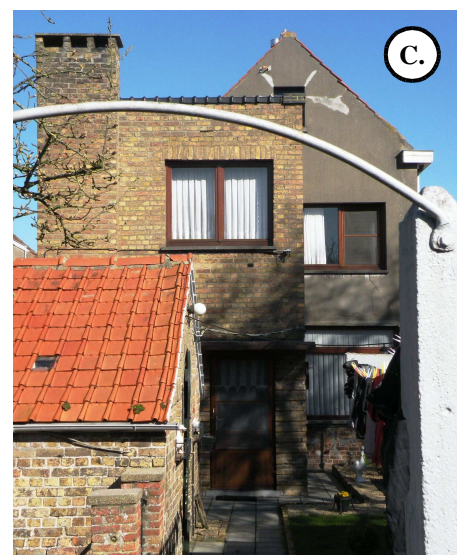
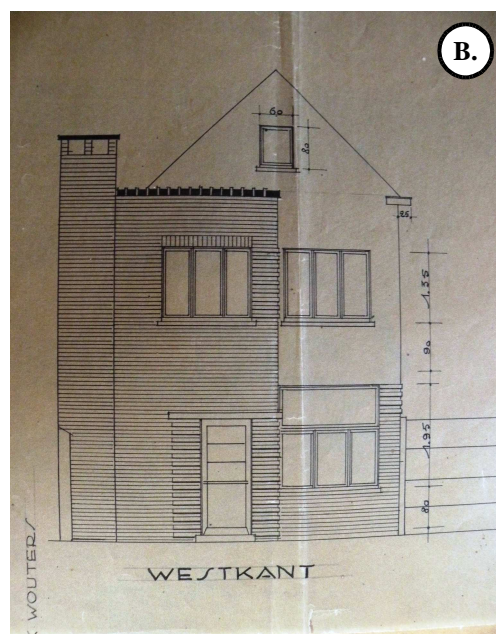
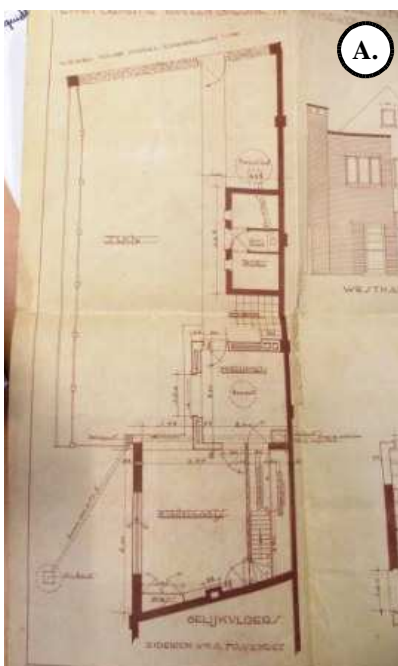
Stijl: gematigd Modernisme

Fotomateriaal:

A. Foto van plattegrond, eigen fotomateriaal (01/03/2011)

B. Foto van gevelontwerp uit privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)

C. Eigen fotomateriaal (19/03/2011)

Woonhuis met herberg

Veurne **A93**

Adres: Molenstraat 18 - 20, Veurne

Oorspronkelijk: Molenwalstraat

Typologie: Woonhuis met herberg

Ingrep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1920

Opdrachtgever: Dhr. Emile Decorte

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/69

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerptekening, eigen fotomateriaal (01/03/2011)

B. Eigen fotomateriaal (12/03/2011)

Bankgebouw “Nationale Bank van België”

Veurne A94

Adres: Noordstraat 16-18, Veurne

Typologie: Bankgebouw

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1922 – 1927

Opdrachtgever: Nationale Bank van België

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: 29/08/1995

Archiefreferentie:

Provinciaal Archief West-Vlaanderen, Archief Van Elslande/2009/P.B./11e

Stadsarchief Veurne, nieuw archief, bundel B301-430, nr. 340

Beschrijving:

“Bankgebouw op U-vormig grondplan in neo-Vlaamse-renaissancestijl met lokale inslag, gedateerd 1923 d.m.v. cartouche en gesigneerd architect C. Van Elslande (Veurne) in de gevelsteen links van de poort. Voortuintje met hek tussen bakstenen pijlers, bekroond met leeuw en wapenschild op de hoeken. Rechthoekige vleugel met lijstgevel van drie traveeën geflankeerd door twee haakse hoekrisalieten met topgevel van respectievelijk één (links) en vier traveeën (rechts); twee bouwlagen onder zadeldaken (leien). Ingebouwde huistoren in rechterhoek. Bakstenen gevels met verwerking van natuursteen voor sokkel, parementen en kruiskozijnen; sierankers. Imitatieve interpretatie van de lokale renaissance-architectuur van het Stadhuis (1596-1617); voornamelijk van toepassing op dwarsvleugels met in- en uitgezwente top en huistoren. Ontleende elementen: rechter vleugel gemarkeerd door zogenaamde Brugse travee met geometrische baksteenversiering op borstwering en in boogvelden, aediculavenster met schelpvulling ter verfraaiing van geveltop, en kruiskozijnen; houten kruiskozijnen verdiept in rondboogomlijsting met versierd boogveld op bovenverdieping van linker poortvleugel; achtkantige huistoren met ingesnoerde spits onder peervormige bekroning (leien) en gelede uitkijk met rondboogvensters, naar analogie met Stadhuisoren. Eclectische omlijstingen met neobarokke inslag van rondbogige poort en deur: banden van natuursteen waartussen florale siermotieven van baksteen, onder kroonlijst. Eclectische middenvleugel: getraliede kruiskozijnen met boogveld op begane grond; gekoppelde rondboogvensters afgewisseld met rondboognissen, en doorlopende afzaat op bovenverdieping.”

<http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/16747> (19/07/2011)

Fotomateriaal:

A. Eigen fotomateriaal (31/03/2010)

B. Foto van oude prentkaart uit privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)

Woonhuis met herberg

Veurne **A95**

Adres: Noordstraat 2, Veurne

Typologie: Woonhuis met herberg

Ingrep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1920 -1923

Opdrachtgever: Dhr. J. Loyette

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: 29/08/1995

Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./8f en K658

Beschrijving:

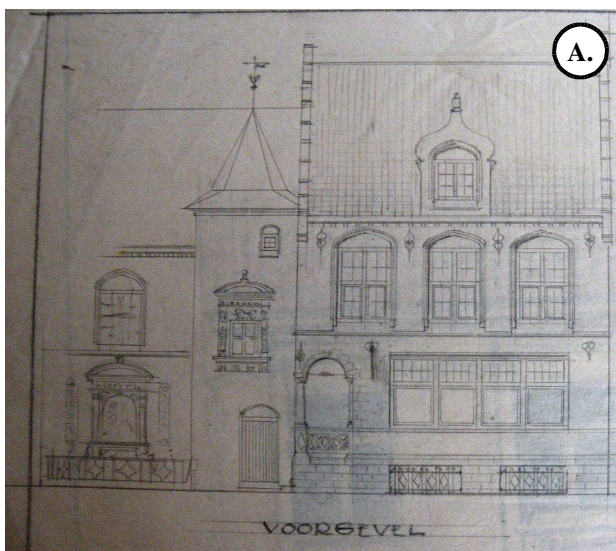
“Breedhuis van drie trav. en twee bouwl. onder zadeldak (mechanische pannen), n.o.v. architect C. Van Elslande (Veurne) van 1921. Bakstenen lijstgevel met sierankers. Imitatieve wederopbouwarchitectuur geïnspireerd op de regionale renaissancevormgeving cf. ontleende patronen: houten kruiskozijnen verdiept in tudorboogomlijsting met geprofileerd beloop op doorgetrokken afzaten, op bovenverd.; dakkapel met inzwinkende belijning, top- en schouderstukken; zijtrapgevels; geprofileerde schoorsteen met pilastertjes. Voorts, eigen interpretatie als loggia van Euvillesteen in l.hoek; de rondbogen op Ionische zuil en halfzuiltjes, en de opengewerkte borstwering refereren naar de renaissance pui van het Stadhuis. Recentere winkelpui.”

S.A.V., nieuw archief, bundel B71-150, nr. 105.

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerp-tekening uit privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)

B. Eigen fotomateriaal (30/03/2010)

Woonhuis (voorheen "Het Gouden Mandeké")

Veurne **A96**

Adres: Noordstraat 57, Veurne

Typologie: Woonhuis

Ingrep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1922

Opdrachtgever: Dhr. Remi Van Elslande
(vader Camille Van Elslande)

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

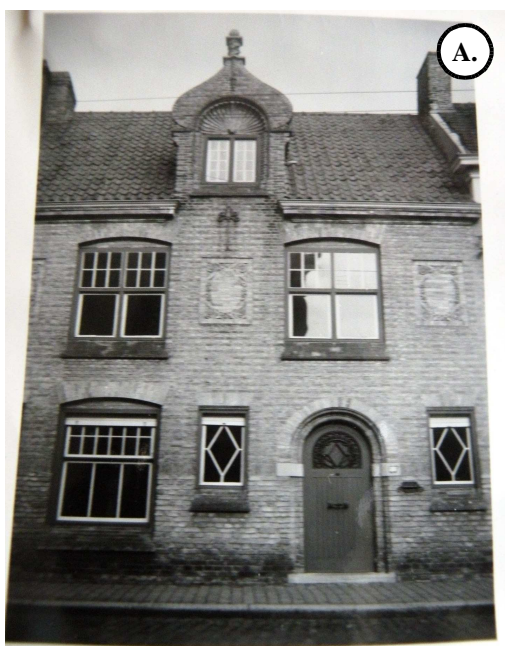
Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/176b

Fotomateriaal:

A. Foto van oude prentkaart, eigen fotomateriaal (30/03/2011)

B. Eigen fotomateriaal (30/03/2010)

Woonhuis

Veurne **A97**

Adres: Noordstraat 78, Veurne

Typologie: Woonhuis

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1937 - 1939

Opdrachtgever: Dhr. Hubert Kemp - Kint

Stijl: Modernisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./7e en K608

Fotomateriaal:

A. Eigen fotomateriaal (12/03/2011)

B. Eigen fotomateriaal (12/03/2011)

Hoekhuis

Veurne **A98**

Adres: Noordstraat 95, Veurne

Typologie: Hoekhuis

Ingrep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: ?

Opdrachtgever: Dhr. Camille Van Elslande

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

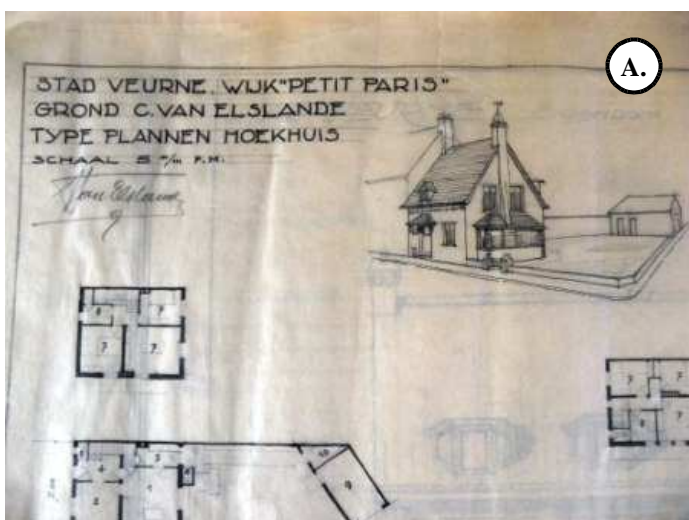
Archiefreferentie:

Privéarchief

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerptekening uit privéarchief, eigen fotomateriaal (17/03/2011)

B. Eigen fotomateriaal (19/03/2011)

Handelshuis "Huis Spilliaert"

Veurne A99

Adres: Ooststraat, Veurne

Typologie: Handelshuis

Ingrep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Afgebroken

Datering: 1922 - 1923

Opdrachtgever: Dhr. Spilliaert - Coolen

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

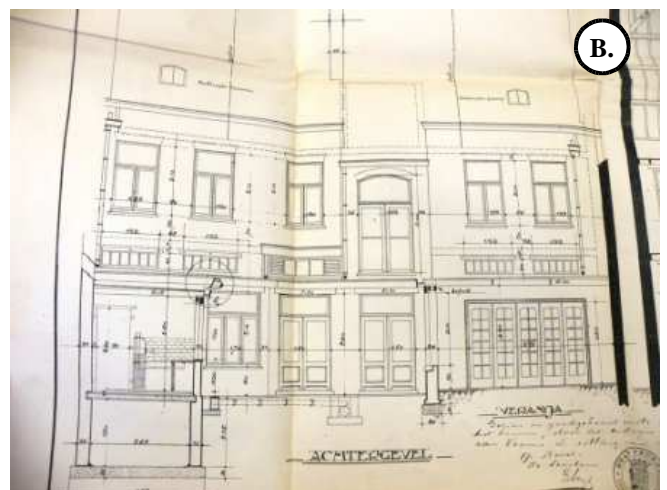
Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./9f en K707-710 en Stadsarchief Veurne/211

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerp-tekening voorgevel uit stadsarchief Veurne/211, eigen fotomateriaal (01/03/2011)

B. Foto van ontwerp-tekening achtergevel uit stadsarchief Veurne/211, eigen fotomateriaal (01/03/2011)

Hoekhuis (woonhuis + winkel)

Veurne **A100**

Adres: Ooststraat 1, Veurne

Typologie: Handelshuis

Ingrep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1920 - 1921

Opdrachtgever: Dhr. Georges Bertheloot

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: 29-08-1995

Archiefreferentie:

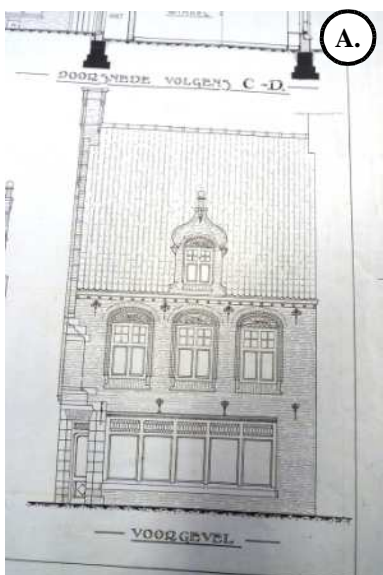
Archief Van Elslande/2009/P.B./2d en K410

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerp-tekening voorgevel, eigen fotomateriaal (09/03/2010)

B. Eigen fotomateriaal (31/03/2010)

C. Eigen fotomateriaal (31/03/2010)

Twée woonhuizen

Veurne **A101**

Adres: Ooststraat 13 - 15, Veurne

Typologie: Twee woonhuizen

Ingreep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1920 - 1921

Opdrachtgever: Dhr. F. Lannoye - Bavé

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: /

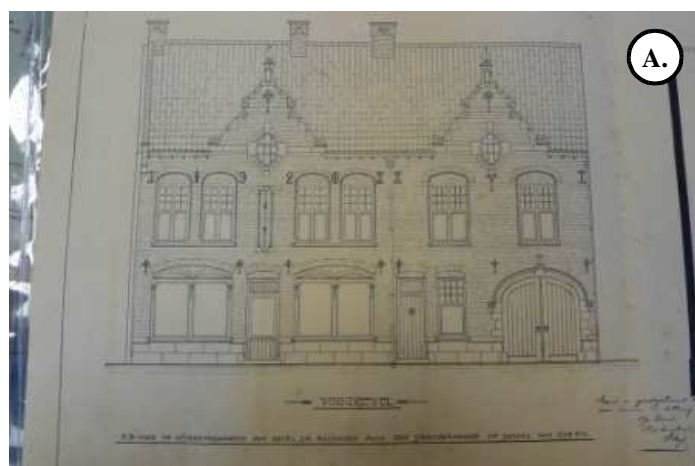
Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./8a en K621

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerptekening voorgevel, eigen fotomateriaal (09/03/2010)

B. Eigen fotomateriaal (31/03/2010)

Woonhuis - beenhouwerij

Veurne **A102**

Adres: Ooststraat 17, Veurne

Typologie: Woonhuis - beenhouwerij

Ingreep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1920 - 1921

Opdrachtgever: Weduwe Vandendries -
Vandermoortel

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./10a en K753-
755

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerp in blauwdruk, eigen
fotomateriaal (09/03/2010)

B. Eigen fotomateriaal (24/03/2010)

Woonhuis - apotheek

Veurne **A103**

Adres: Ooststraat 19, Veurne

Typologie: Woonhuis - apotheek

Ingreep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1919 - 1921

Opdrachtgever: Dhr. G. Duclos – de Vallejo

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: /

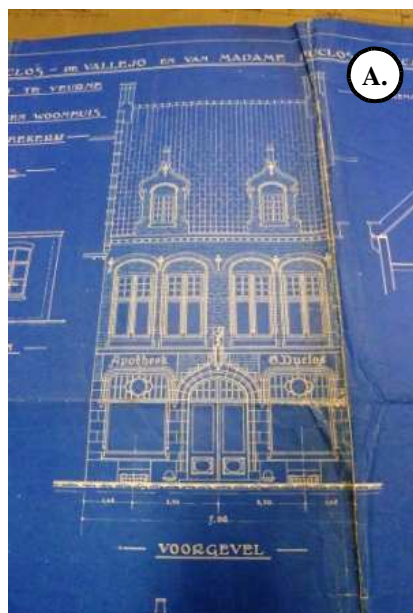
Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./6e en K563-566

Fotomateriaal:

A. Fotot van ontwerp in blauwdruk, eigen fotomateriaal (16/03/2010)

B. Eigen fotomateriaal (24/03/2010)

Woonhuis - winkel

Veurne **A104**

Adres: Ooststraat 21, Veurne

Typologie: Woonhuis - winkel

Ingreep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1920 - 1921

Opdrachtgever: Dhr. Julien Van der Straete - Ghyselen

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: /

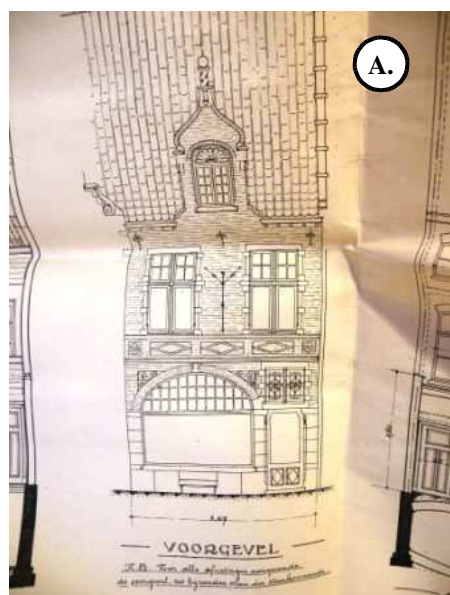
Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./10c en K761-763

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerp-tekening voorgevel uit Stadsarchief Veurne, eigen fotomateriaal (01/03/2011)

B. Eigen fotomateriaal (24/03/2010)

Breedhuis

Veurne **A105**

Adres: Ooststraat 23, Veurne

Typologie: Breedhuis

Ingreep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1918 - 1919

Opdrachtgever:

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/16

Fotomateriaal:

A. Eigen fotomateriaal (24/03/2010)

Woonhuis - barbier

Veurne **A106**

Adres: Ooststraat 36, Veurne

Oorspronkelijk: Ooststraat 34, Veurne

Typologie: Woonhuis - barbier

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1920

Opdrachtgever: Dhr. Castelein - Dupon

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

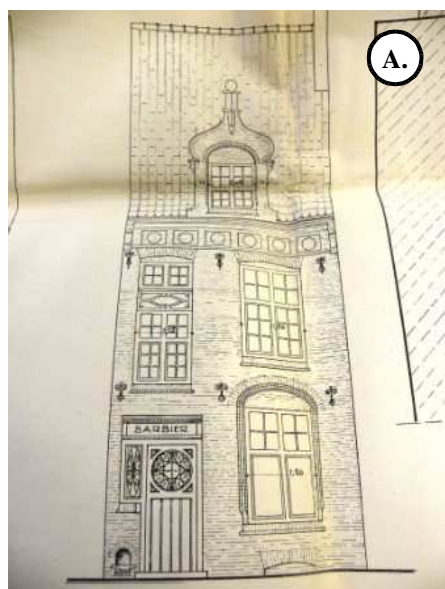
Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/79

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerp-tekening, eigen fotomateriaal (01/03/2011)

B. Eigen fotomateriaal (12/03/2010)

Hoekhuis

Veurne **A107**

Adres: Ooststraat (hoek met Sasstraat),
Veurne

Typologie: Woonhuis - barbier

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Afgebroken of
Onuitgevoerd

Datering: 1919

Opdrachtgever: Weduwe Bonaventure

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: /

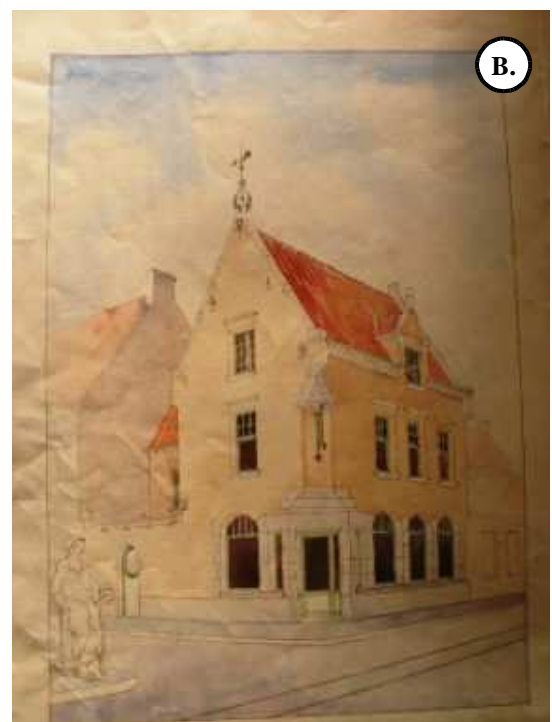
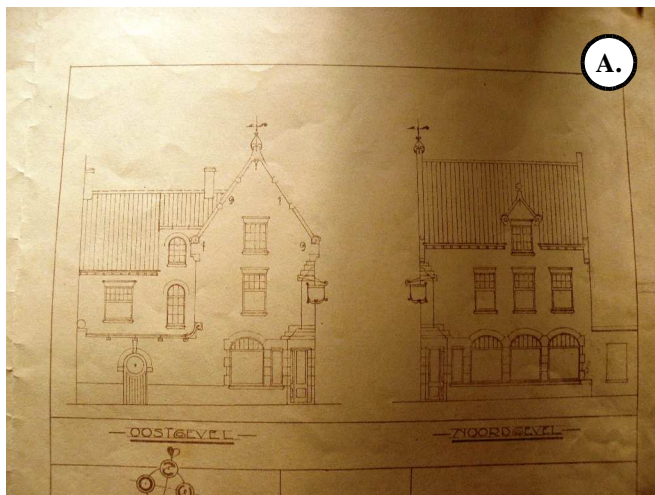
Beschermd: /

Archiefreferentie: Privéarchief

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerp-tekening, eigen
fotomateriaal (17/03/2011)

B. Foto van aquarel, eigen fotomateriaal
(17/03/2011)

Woonhuis

Veurne A108

Adres: Oude Vestingstraat 12, Veurne

Typologie: Woonhuis

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1924

Opdrachtgever: Dhr. Louis Hancke

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

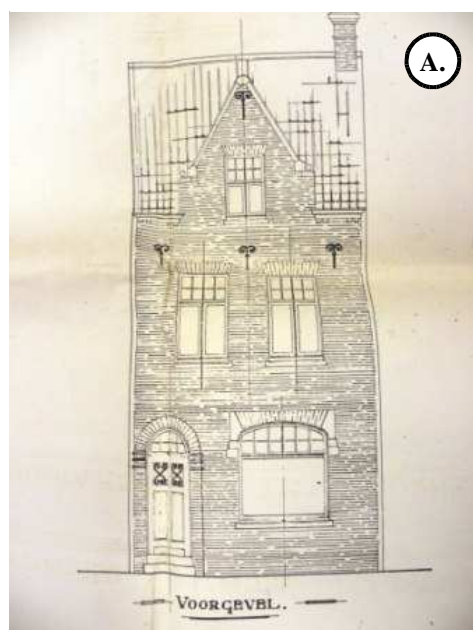
Archiefreferentie:

Stadarschief Veurne/270

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerp-tekening voorgevel, eigen fotomateriaal (01/03/2011)

B. Eigen fotomateriaal (12/03/2011)

Woonhuis - winkel

Veurne A109

Adres: Pannestraat 12, Veurne

Oorspronkelijk: Pannenstraat, Veurne

Typologie: Woonhuis

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1920 - 1921

Opdrachtgever: Dhr. Charles Nevejan – De Coster

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

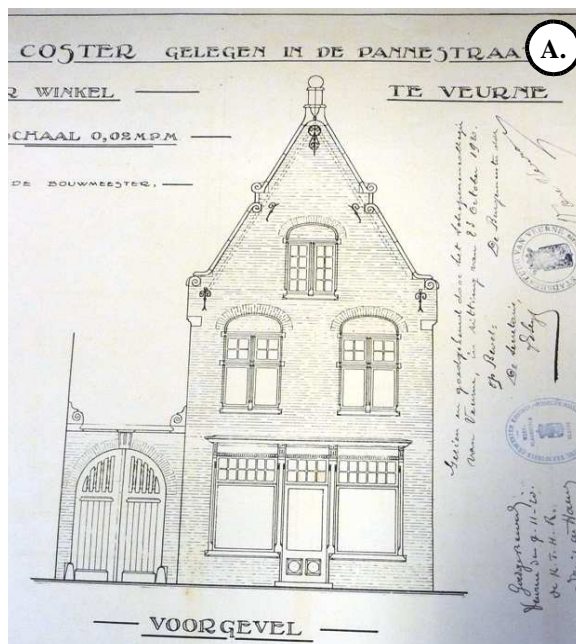
Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./81 en K676-677

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerptekening, eigen fotomateriaal (09/03/2010)

B. Eigen fotomateriaal (12/03/2011)

Vier huurhuizen

Veurne **A110**

Adres: Peter Benoitlaan 3 - 9, Veurne

Oorspronkelijk: Zuidvesten, Veurne

Typologie: Woonhuis

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Afgebroken (2003)

Datering: 1924 - 1941

Opdrachtgever: Dhr. Camille Van Elslande

Stijl: regionalisme met modernistische invloed

Vastgesteld: /

Beschermd: /

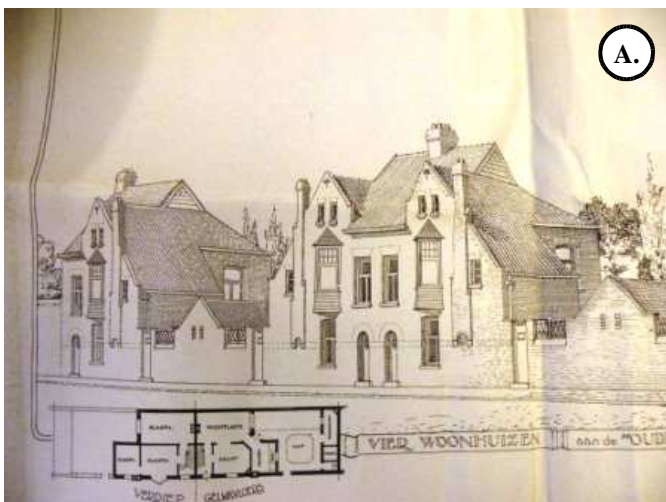
Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./10e en K769-772 en Stadsarchief Veurne/357

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerptekening uit Stadsarchief Veurne/357, eigen fotomateriaal

B. Foto van voorgevel, fotograaf: M. Timperman (?)

Woonhuis

Veurne **A111**

Adres: Rodestraat, Veurne

Typologie: Woonhuis

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Afgebroken

Datering: 1920

Opdrachtgever: Dhr. Cyriel Petit

Stijl: Regionalisme met invloed van cottage-architectuur

Vastgesteld: /

Beschermd: /

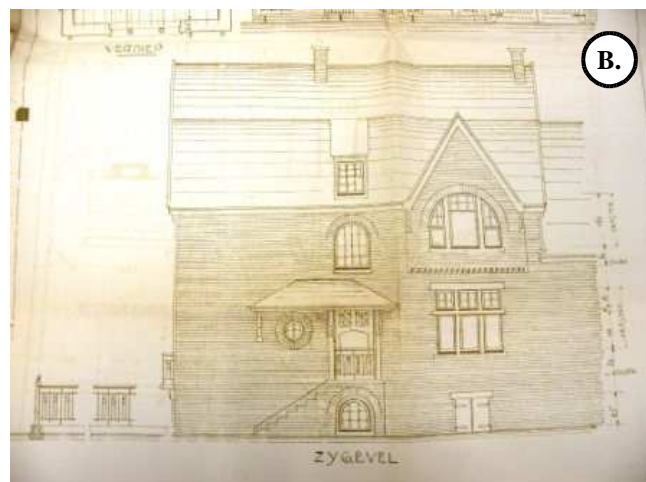
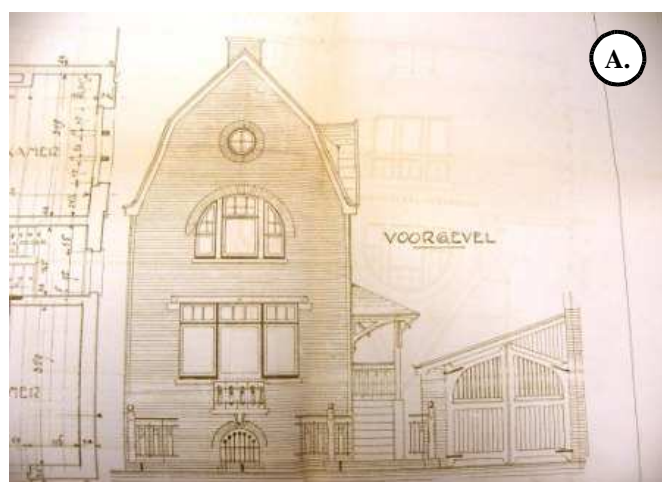
Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/37

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerptekening, Stadsarchief Veurne/37, eigen fotomateriaal (01/03/2011)

B. Foto van ontwerptekening, Stadsarchief Veurne/37, eigen fotomateriaal (01/03/2011)

Woonhuis

Veurne **A112**

Adres: Rodestraat 3, Veurne

Typologie: Woonhuis

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1923

Opdrachtgever: Dhr. Victor Vlaeminck

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

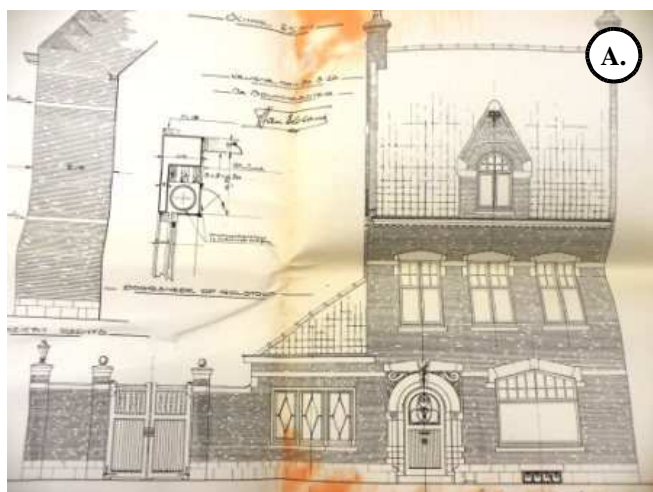
Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/229

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerp-tekening, Stadsarchief Veurne/229, eigen fotomateriaal (01/03/2011)

B. Eigen fotomateriaal (12/03/2011)

Hoeve "'t Groot Westhof" (voorheen: klooster van norbertinessen)

Veurne **A113**

Adres: 's Heerwillems 10, Veurne

Typologie: Hoeve

Ingreep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1922 - 1924

Opdrachtgever: Familie Lamouroux

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./7h en K617-620

Archief Verwoeste Gewesten/T269-12211/12245

Fotomateriaal:

A. Eigen fotomateriaal (31/03/2010)

B. Eigen fotomateriaal (31/03/2010)

Hoeve "'t Klein Westhof"

Veurne **A114**

Adres: 's Heerwillems 9, Veurne

Typologie: Hoeve + Kapel

Ingreep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1922

Opdrachtgever: Hertog De Thalhout

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: /

Archiefreferentie:

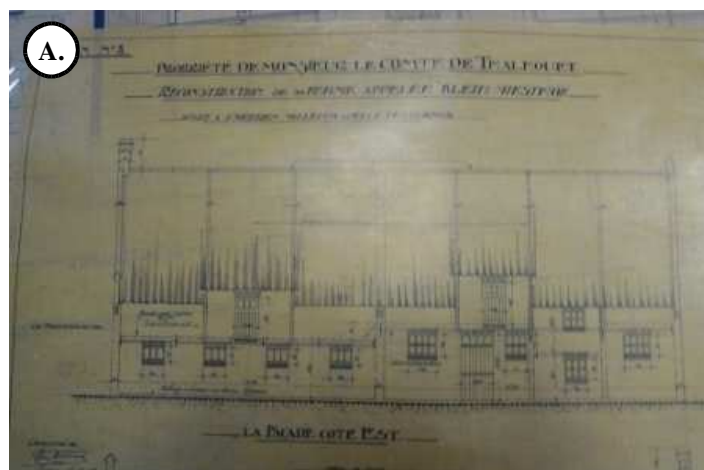
Archief Van Elslande/2009/P.B./6a en K537-539

Fotomateriaal:

A. Provinciaal Archief

B. Eigen fotomateriaal (31/03/2010)

C. Eigen fotomateriaal (31/11/2010)

Landhuis

Veurne **A115**

Adres: Sasstraat, Veurne

Typologie: Landhuis

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Afgebroken

Datering: 1913

Opdrachtgever: Dhr. Henri Jacquin

Stijl: Eclecticisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/1991

Fotomateriaal:

A. Stadsarchief Veurne

B. Stadsarchief Veurne

Woonhuis

Veurne **A116**

Adres: Sasstraat 10, Veurne

Typologie:

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1952

Opdrachtgever: Dhr. Camille Van Elslande

Stijl: regionale baksteenarchitectuur

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie: /

Fotomateriaal:

A. Stadsarchief Veurne

B. Stadsarchief Veurne

Woonhuis "Ons Huis"

Veurne **A117**

Adres: Sasstraat 10 - 11, Veurne

Typologie: Woonhuis

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1913

Opdrachtgever: Dhr. Camille Van Elslande

Stijl: Eclecticisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/161a-b en Privéarchief

Fotomateriaal:

A. Stadsarchief Veurne

B. Huidige toestand, eigen fotomateriaal
(14/05/2011)

Woonhuis

Veurne **A118**

Adres: Sasstraat 12, Veurne

Typologie: Woonhuis

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard (sterk verbouwd)

Datering: 1954

Opdrachtgever: Dhr. Camille Van Elslande en Mevr. Lydie Leonard

Stijl: Nieuwe Zakelijkheid

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/2376

Fotomateriaal:

A. Stadsarchief Veurne

B. Huidige (verbouwde) toestand, eigen fotomateriaal (23/11/2010)

Woonhuis

Veurne **A119**

Adres: Sasstraat 20, Veurne

Typologie: Woonhuis

Ingrep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard
(verbouwd)

Datering: 1933

Opdrachtgever: Dhr. Georges Van Quathem

Stijl: Regionalisme met art deco-invloed

Vastgesteld: /

Beschermd: /

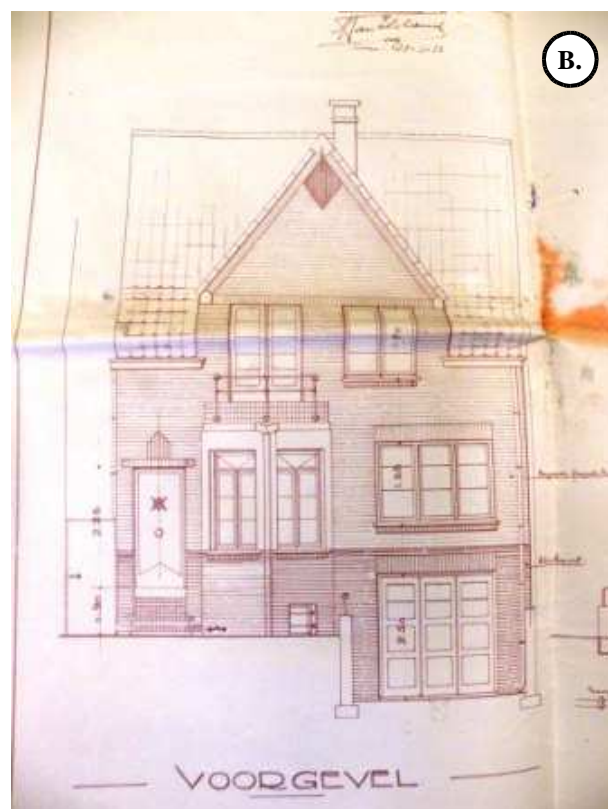
Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/793

Fotomateriaal:

A. Eigen fotomateriaal (23/11/2010)

B. Stadsarchief Veurne

Woonhuis

Veurne **A120**

Adres: Sasstraat 7, Veurne

Typologie: Woonhuis

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1937

Opdrachtgever: Dhr. Raoul Winnock
(schoonzoon Camille Van Elslande)

Stijl: Modernisme

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: /

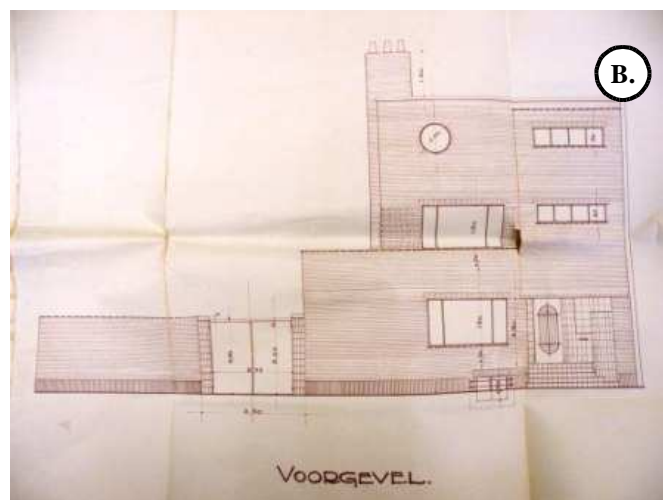
Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/1268

Fotomateriaal:

A. Eigen fotomateriaal (23/11/2010)

B. Stadsarchief Veurne

Bijhuis café "Flandria" (vandaag: café "de Kathedraal") Veurne A121

Adres: Sint-Walburgastraat 1 - 2, Veurne

Typologie: Bijhuis aan café

Ingrep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1940 - 1942

Opdrachtgever: Heren Remi en Jeroom Cloet

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

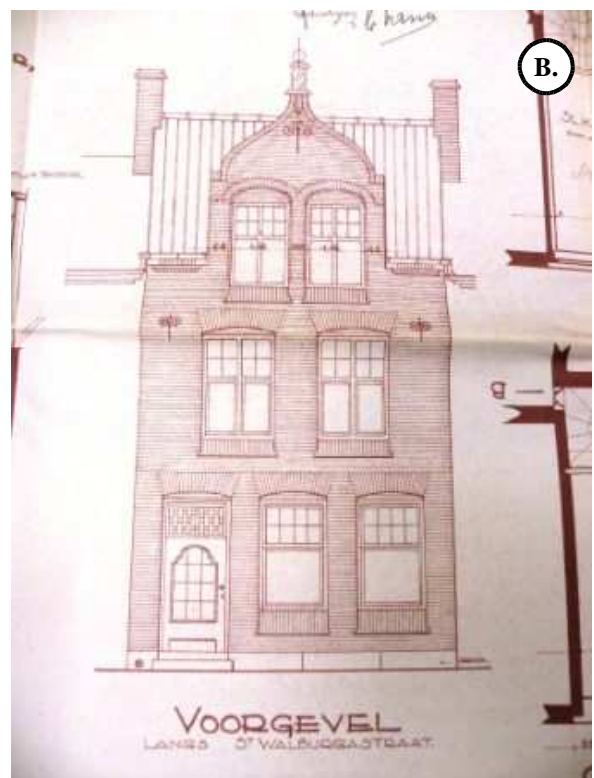
Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/1784, Archief Van
Eislande/2009/P.B./3g en K458

Fotomateriaal:

A. Eigen fotomateriaal (19/03/2011)

B. Stadsarchief Veurne

Burgerhuis

Veurne **A122**

Adres: Statiestraat 23, Veurne

Typologie: Burgerhuis

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering:

Opdrachtgever: Dhr. Beirnaert

Stijl: Neoclassicisme

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Privéarchief

Fotomateriaal:

A. Eigen fotomateriaal (19/03/2011)

B. Privéarchief

Woonhuis

Veurne **A123**

Adres: Statiestraat 4, Veurne

Typologie: Burgerhuis

Ingreep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering:

Opdrachtgever: Dhr. Robert Van Eygen -
Heughebaert

Stijl: Neoclassicisme

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: /

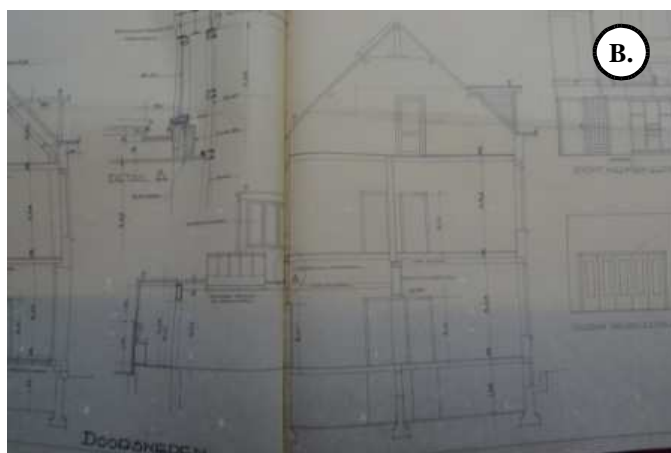
Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./10g en K780

Fotomateriaal:

A. Eigen fotomateriaal (23/11/2010)

B. Provinciaal Archief

Suikerfabriek "De Warneton"

Veurne **A124**

Adres: Vaartstraat, Veurne

Typologie: Fabrieksgebouw

Ingrep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Afgebroken

Datering: 1923 - 1924

Opdrachtgever: Sucrierie de Warneton (Waasten)

Stijl: art deco

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./13d en K878-890

Fotomateriaal:

A. Provinciaal Archief

B. Provinciaal Archief

Directeurswoning Suikerfabriek

Veurne **A125**

Adres: Vaartstraat, Veurne

Typologie: Woonhuis

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Afgebroken

Datering: 1923 - 1925

Opdrachtgever: Sucrierie de Warneton
(Waasten)

Stijl: Eclecticisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

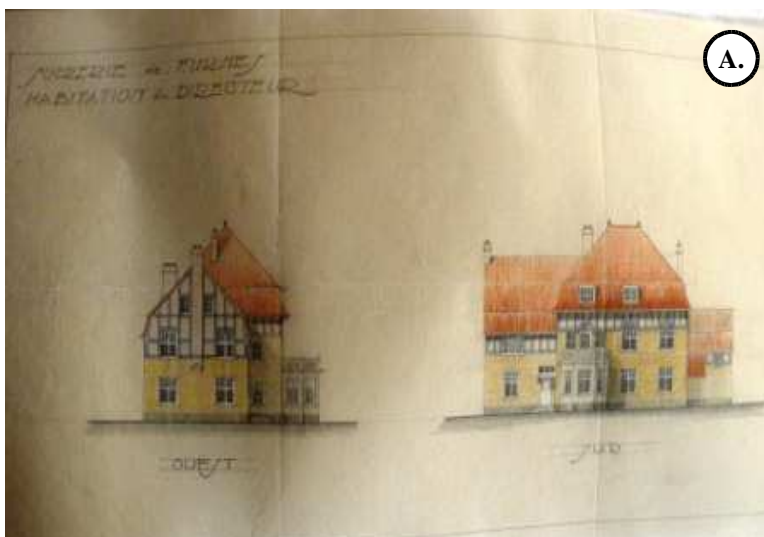
Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./13d en K878-891

Fotomateriaal:

A. Privéarchief

B. Provinciaal Archief

Woonhuis – herberg "In de beurte van Antwerpen"

Veurne A126

Adres: Vaartstraat 5, Veurne

Typologie: Woonhuis - herberg

Ingreep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1920 - 1921

Opdrachtgever: Dhr. Theofiel Deywel

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Stadarchief Veurne/101

Fotomateriaal:

A. Stadsarchief Veurne

B. Eigen fotomateriaal (23/11/2010)

Tuinwijk "Voorstad"

Veurne **A127**

Adres: Zuidburgweg, Veurne

Typologie: Tuinwijk met werkmanswoningen

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Onuitgevoerd

Datering: 1920

Opdrachtgever: Ministerie van Binnenlandse Zaken - Dienst der Verwoeste Gewesten

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

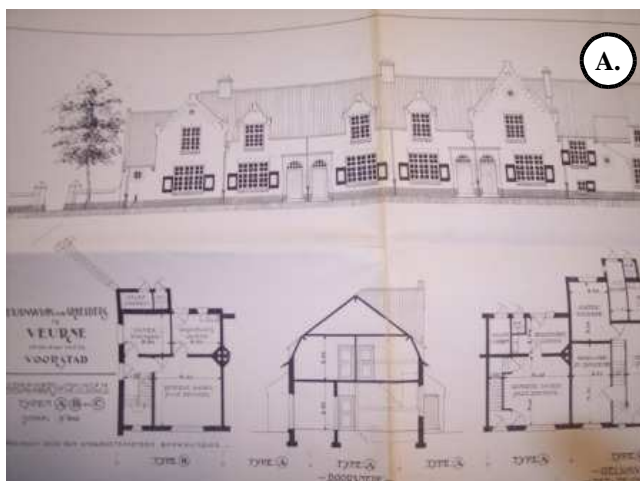
Archief Van Elslande/2009/P.B./1d en K370

Archief Verwoeste Gewesten/T269-11783/12295

Fotomateriaal:

A. Rijksarchief

B. Provinciaal Archief

Conciërgewoning Suikerfabriek

Veurne **A128**

Adres: Zuidburgweg, Veurne

Typologie: Woonhuis

Ingrep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Afgebroken

Datering: 1923 - 1924

Opdrachtgever: Sucrierie de Warneton
(Waasten)

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

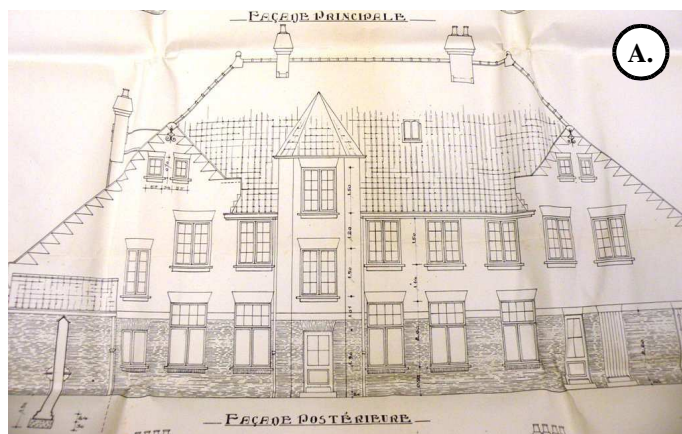
Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./13d en K878-892

Fotomateriaal:

A. Archief Van Elslande

B. Archief Van Elsande

Woonhuis – herberg "De Roozebrug"

Veurne **A129**

Adres: Zuidburgweg 45, Veurne

Typologie: Woonhuis - herberg

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard
(verbouwd)

Datering: 1920

Opdrachtgever: Weduwe Zoete – Van
Bokstaal

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Archief Verwoeste Gewesten/T269-
11701/12260

Fotomateriaal:

A. Rijksarchief

B. Eigen fotomateriaal (23/11/2010)

Diephuis "Hier is't den zwarten leeuw"

Veurne A130

Adres: Zuidstraat 14, Veurne

Typologie: Diephuis

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1919 - 1920

Opdrachtgever: Dhr. Feijs – Van Hee

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Privéarchief

Fotomateriaal:

A. Privéarchief

B. Eigen fotomateriaal (23/11/2010)

Hoekhuis: woonhuis met winkel

Veurne **A131**

Adres: Zuidstraat 20, Veurne

Oorspronkelijk: Hoek Zuidstraat en Klaverstraat

Typologie: Hoekhuis (woonhuis met winkel)

Ingreep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1920

Opdrachtgever: Dhr. August Lombaert – Rathé

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: /

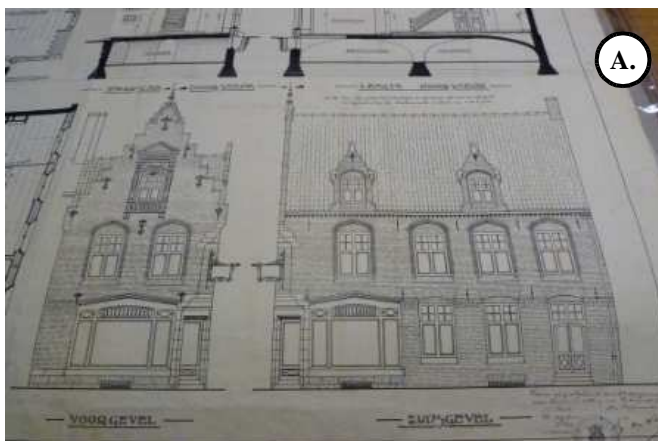
Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./8d en K639

Fotomateriaal:

A. Provinciaal Archief

B. Eigen fotomateriaal (31/03/2010)

Woonhuis met winkelpui

Veurne **A132**

Adres: Zuidstraat 4, Veurne

Typologie: Woonhuis met winkelpui

Ingrep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard
(verbouwd)

Datering: 1920-1932

Opdrachtgever: Dhr. D. Vandamme

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Archief Verwoest Gewesten/T269-
11701/12260

Fotomateriaal:

A. Rijksarchief

B. Eigen fotomateriaal (12/03/2011)

Woonhuis

Veurne **A133**

Situering: Zwarte Nonnenstraat, Veurne

Typologie: Huis

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand:

Datering: 1938 - 1941

Opdrachtgever:

Stijl: Modernisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

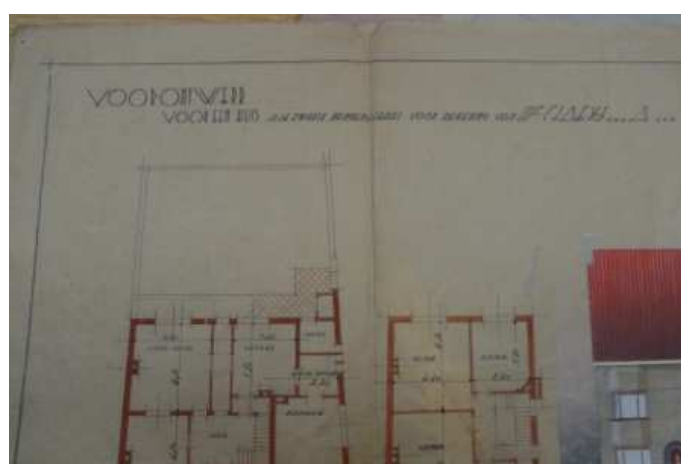
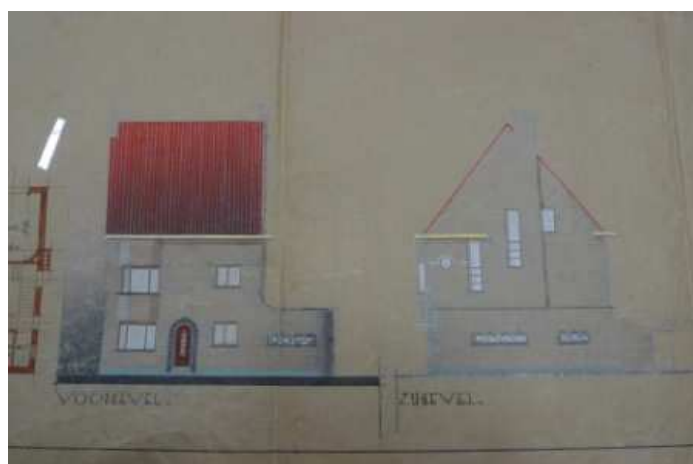
Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./3f en K457

Fotomateriaal:

A. Provinciaal Archief

B. Provinciaal Archief

Huis "De Voorstad"

Veurne **A134**

Situering: Veurne

Typologie: Huis

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand:

Datering:

Opdrachtgever:

Stijl: art deco

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Privéarchief

Fotomateriaal:

A. Privéarchief

Hout noodmagazijn "Epicerie Félix Potin"

Veurne **A135**

Situering: Veurne (vermoedelijk)

Typologie: Huis

Ingrep: Wederopbouw (houten noodwoningen)

Hedendaagse toestand: Afgebroken

Datering: 1916

Opdrachtgever: Dhr. R. Rabaey

Stijl: invloed van cottage-architectuur

Vastgesteld:

Beschermd: /

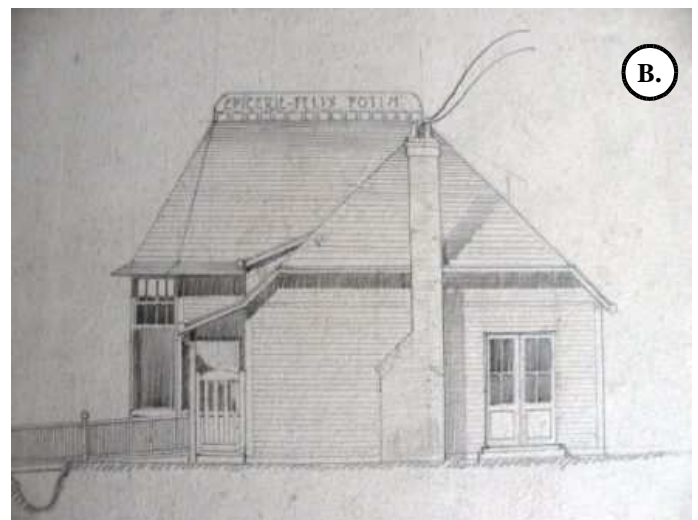
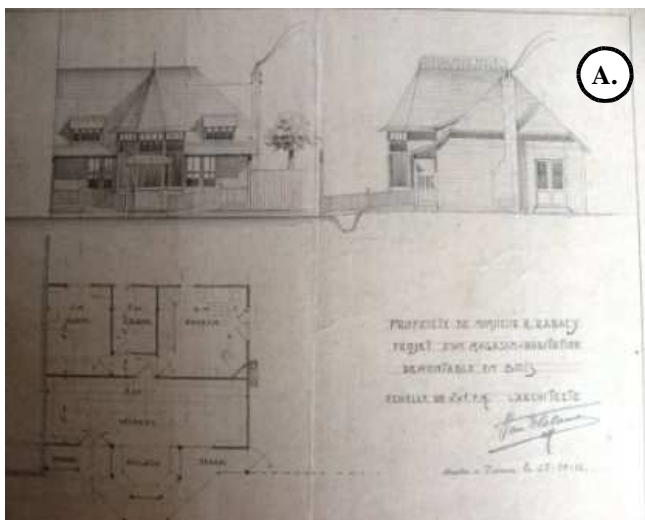
Archiefreferentie:

Privéarchief

Fotomateriaal:

A. Privéarchief

B. Privéarchief

Villa "Sunny Croft"

De Panne **B1**

Adres: Veurnestraat 52, De Panne

Typologie: Villa

Ingreep: Veranderingswerken

Hedendaagse toestand: Bewaard
(verbouwd)

Datering: 1919

Opdrachtgever: Dhr. G. Lapiere

Stijl: art nouveau

Vastgesteld: /

Beschermd: /

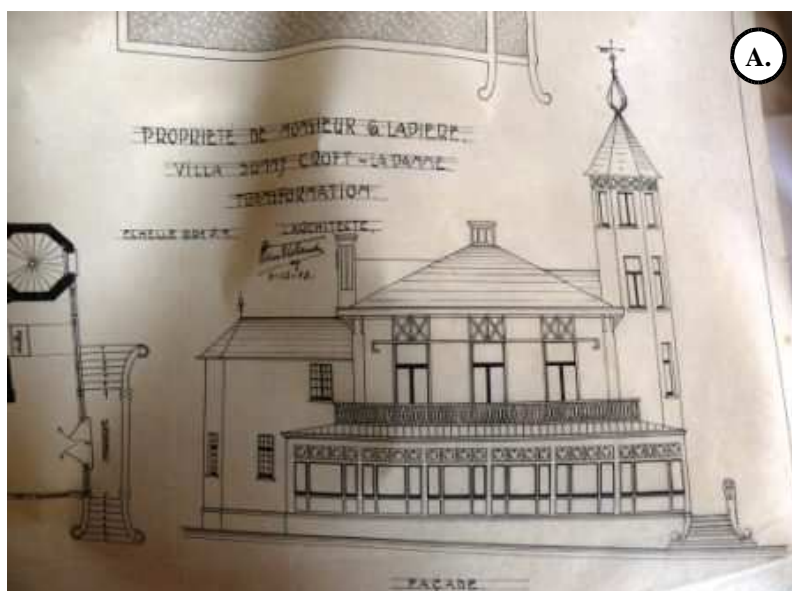
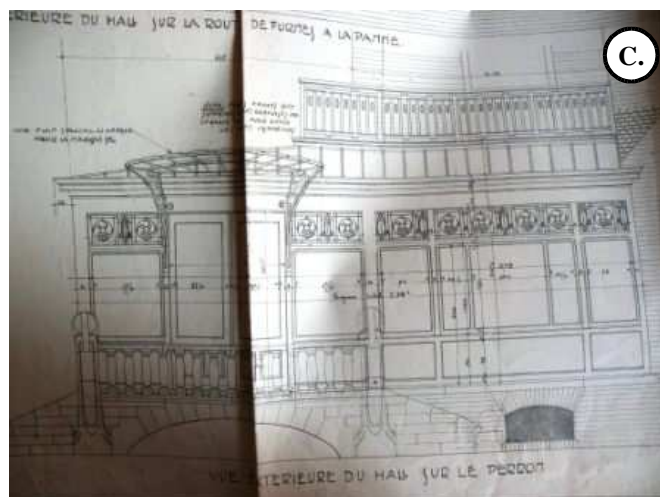
Archiefreferentie:

Privéarchief

Fotomateriaal:

A. Privéarchief

B. Privéarchief

Herinneringskapel "OLV der Zege"

Diksmuide B2

Adres: Oude Stuivekens (zonder nummer),
Stuivekenskerke (Diksmuide)

Vastgesteld: 20/09/2010

Typologie: Kapel

Beschermd: 15/07/1959

Ingrep: Veranderingswerken

Hedendaagse toestand: Bewaard

Archiefreferentie:

Datering: 1954 - 1961

Archief Van Elslande/2009/P.B./2a en K385 en
FV51785

Opdrachtgever:

Annex aan villa "La Roche Jacquelin"

Koksijde **B3**

Adres: Koninklijke Plaats 7, Koksijde

Typologie: Annex aan villa

Ingreep: Verbouwingswerken

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1937

Opdrachtgever: Dhr. A. Sander

Stijl: cottage-architectuur

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: 17/10/2001

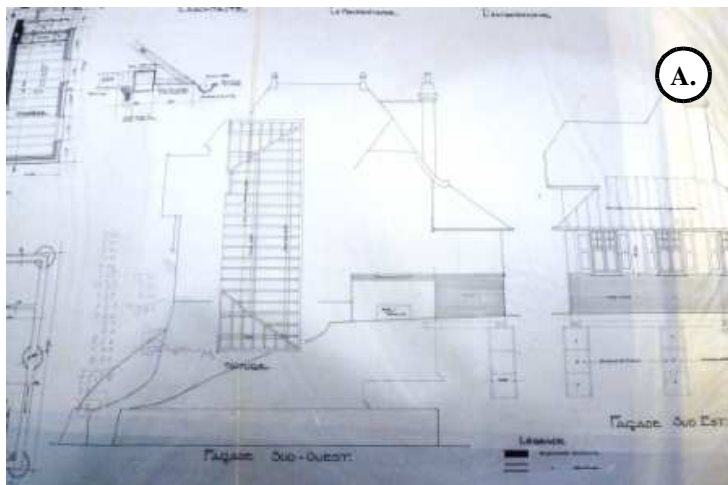
Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./9c en K697

Fotomateriaal:

A. Provinciaal Archief

B. Eigen fotomateriaal (18/12/2010)

Woonhuis

Nieuwpoort **B4**

Adres: Oostendestraat 10, Nieuwpoort

Typologie: Woonhuis

Ingreep: Veranderingswerken

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1928

Opdrachtgever: Dhr. De Seck

Stijl: onbepaald

Vastgesteld: /

Beschermd: /

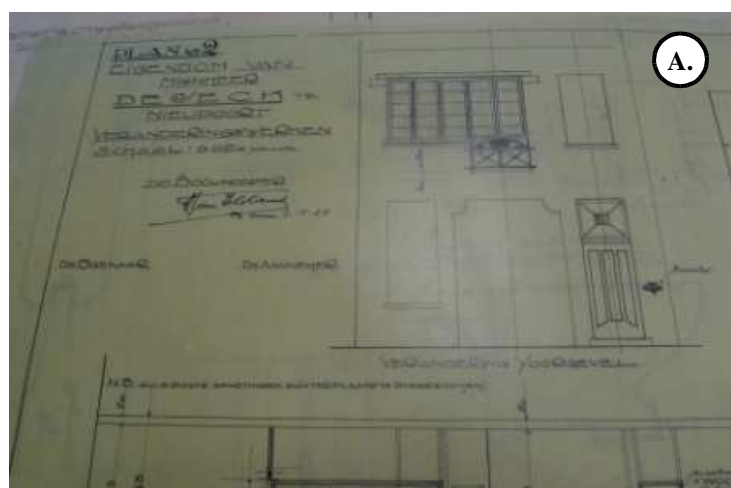
Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./5e en K530-531

Fotomateriaal:

A. Provinciaal Archief

B. Eigen fotomateriaal (21/11/2010)

Feestzaal "Ons Huis"

Veurne **B5**

Adres: Boterweegschaalstraat, Veurne

Typologie: Feestzaal

Ingreep: Uitbreidingswerken

Hedendaagse toestand: Afgebroken

Datering: 1928

Opdrachtgever: S.M. Ons Huis

Stijl: classicisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

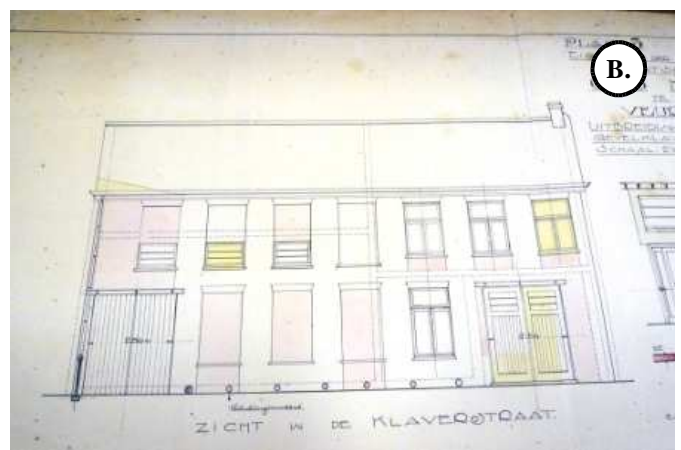
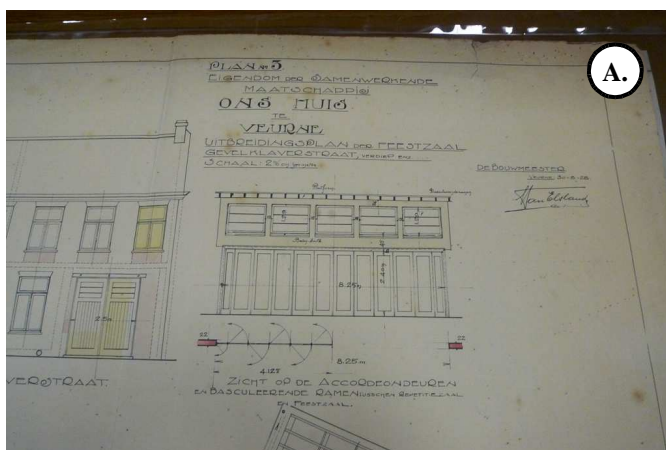
Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./13b en K866-875 en Stadsarchief Veurne/553

Fotomateriaal:

A. Provinciaal Archief

B. Provinciaal Archief

Scène in Feestzaal "Ons Huis"

Veurne **B6**

Adres: Boterweegschaalstraat, Veurne

Typologie: Feestzaal

Ingreep: Uitbreidingswerken

Hedendaagse toestand: Afgebroken

Datering: 1936

Opdrachtgever: S.M. Ons Huis

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: /

Beschermd: /

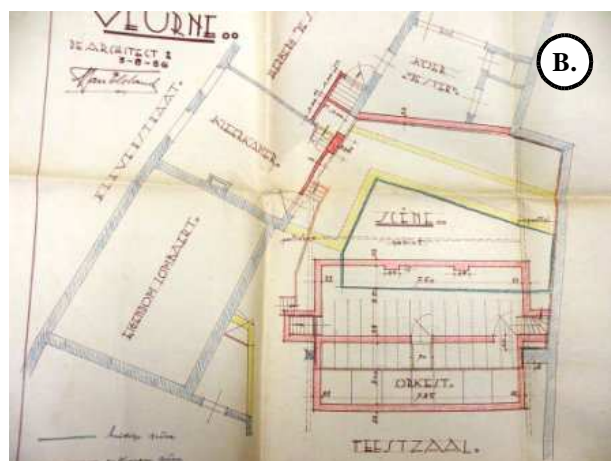
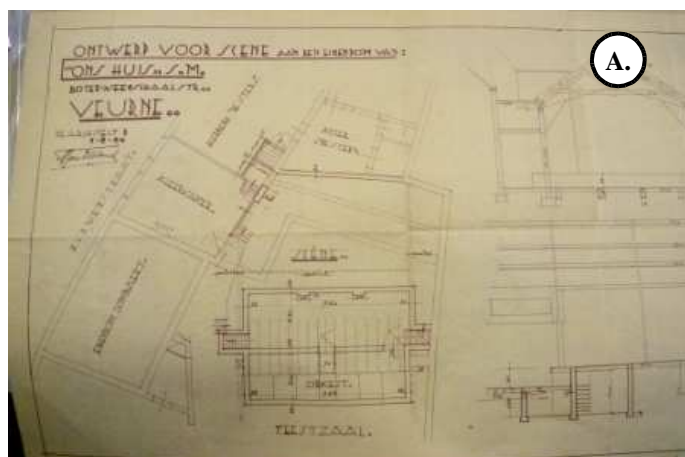
Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./13b en K866-875 en Stadsarchief Veurne/1136

Fotomateriaal:

A. Provinciaal Archief

B. Stadsarchief Veurne

Herberg "In de Nieuwstad"

Veurne B7

Adres: Brugse Steenweg, Veurne

Typologie: Herberg + woonhuis

Ingreep: Herstellingswerken

Hedendaagse toestand:

Datering: 1941 - 1942

Opdrachtgever: Dhr. Hector Dochy - Torelle

Vastgesteld:

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./6c en K555

Villa "Palmhof"

Veurne **B8**

Adres: Brugsesteenweg 26, Veurne

Typologie: Villa

Ingreep: Herstellings- en veranderingswerken

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1936

Opdrachtgever: Dhr. Arthur Costenoble

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./4a en K471-472

Fotomateriaal:

A. Provinciaal Archief

B. Eigen fotomateriaal (23/03/2010)

Dubbelhuis

Veurne **B9**

Adres: Brugsesteenweg 61 - 63, Veurne

Typologie: Dubbelhuis

Ingreep: Veranderingswerken

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1928

Opdrachtgever: Dhr. Emerie Dequid - Mevr. De Cae

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/600

Fotomateriaal:

A. Stadsarchief Veurne

B. Eigen fotomateriaal (23/11/2010)

Voorgevel

Veurne **B10**

Adres: Duinkerkestraat 22, Veurne

Typologie: Woonhuis

Ingreep: Voorgevelaanpassingen

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1920

Opdrachtgever: Prosper Hendryckx

Stijl: Regionalisme

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: /

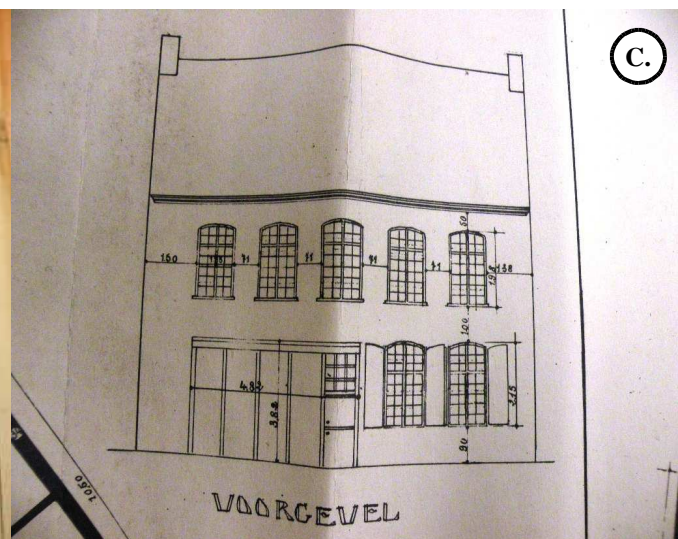
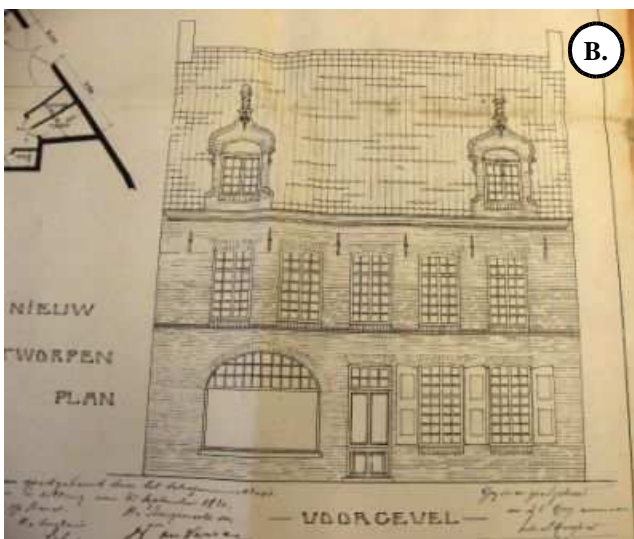
Archiefreferentie:

Stadarchief Veurne/73

Fotomateriaal:

A. Stadsarchief Veurne

B. Eigen fotomateriaal (12/03/2011)

Café "A l'Aigle"

Veurne **B11**

Adres: Grote Markt, Veurne

Typologie: Café

Ingrep: Verbouwingen

Hedendaagse toestand:

Datering: 1936

Opdrachtgever: NV Brouwerij "De Ster"

Vastgesteld:

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./9g en K714-715

Voorgevel

Veurne **B12**

Adres: Grote Markt 10, Veurne

Typologie: Woonhuis

Ingreep: Voorgevelaanpassingen

Hedendaagse toestand: Onuitgevoerd

Datering: 1919

Opdrachtgever: Dhr. H. Berquin - Minne

Stijl: Eclecticisme

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: 29/08/1995

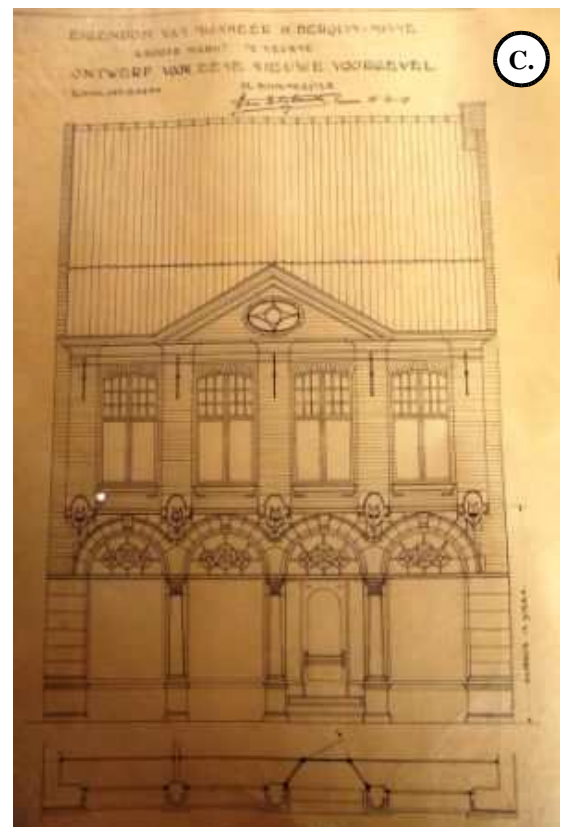
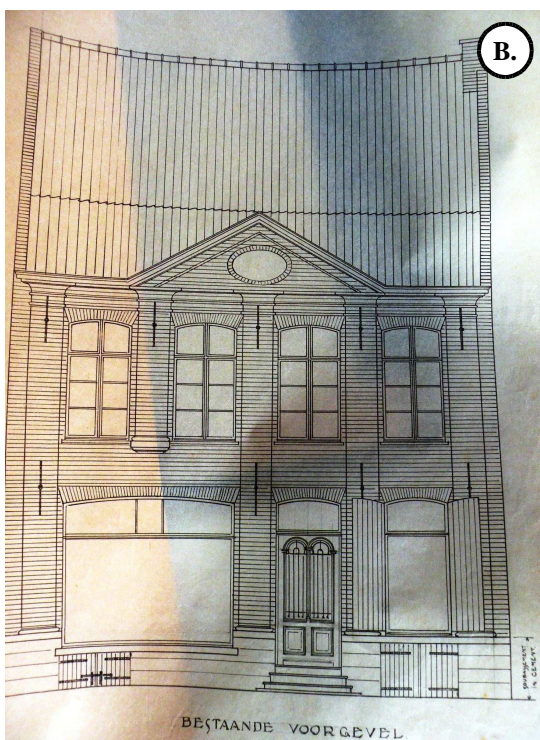
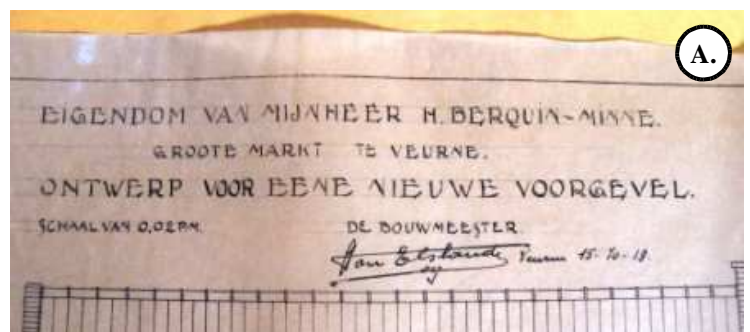
Archiefreferentie:

Privéarchief

Fotomateriaal:

A. Privéarchief

B. Privéarchief

Hoekhuis

Veurne **B13**

Adres: Grote Markt 20, Veurne

Typologie: Breedhuis

Ingreep: Voorgevelaanpassingen

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1928

Opdrachtgever: Mevr. Madeleine Bekaert

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: 29/08/1995

Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/611

Fotomateriaal:

A. Stadsarchief Veurne

B. Eigen fotomateriaal (01/03/2011)

"Café l'Espérance"

Veurne **B14**

Adres: Grote Markt 25, Veurne

Typologie: Breedhuis

Ingreep: Verbouwingenwerken

Hedendaagse toestand:

Datering: 1936

Opdrachtgever: NV Brouwerij "De Ster"

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: 29/08/1995

Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/1061

Fotomateriaal:

A. Eigen fotomateriaal (31/03/2010)

B. Eigen fotomateriaal (31/03/2010)

Bankgebouw "Banque de l'Yser" (voorheen: huis "De Valk", vandaag: "Belfort")

Veurne **B15**

Adres: Grote Markt 26, Veurne

Typologie: Bankgebouw

Ingreep: Verbouwingswerken

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1919 - 1921

Opdrachtgever: Banque de l'Yser

Stijl: Gotiek

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: 11/03/1993

Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./11d en K815-818

Fotomateriaal:

A. Provinciaal Archief

B. Eigen fotomateriaal (23/03/2010)

Stadhuis, gerechtshof + burelen en brandweerloods

Veurne **B16**

Adres: Grote Markt 27, Veurne

Typologie: Stadhuis

Ingrep: Wederopbouw

Hedendaagse toestand: Onuitgevoerd

Datering: 1939 - 1956

Opdrachtgever: Stad Veurne

Vastgesteld: nvt

Beschermd: nvt

Archiefreferentie:

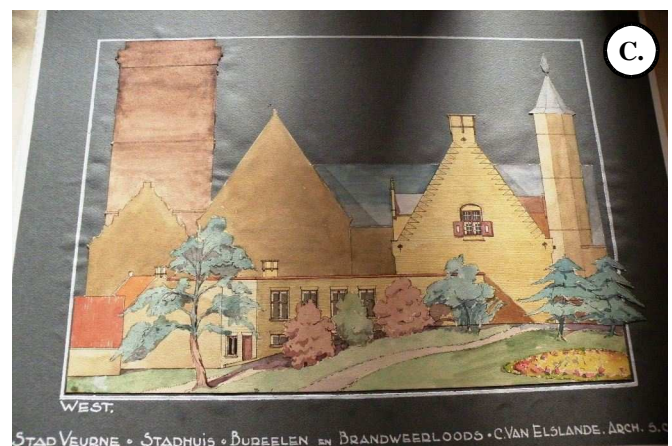
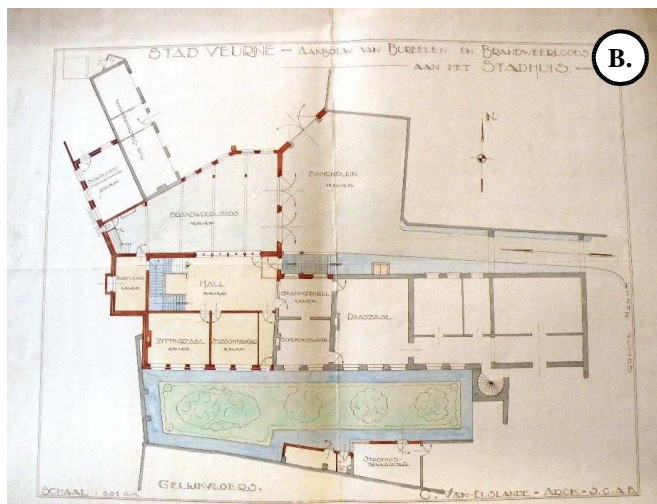
Archief Van Elslande/2009/P.B./2b en K388-395

Fotomateriaal:

A. Foto van ontwerp plattegrond, uit privéarchief, eigen fotomateriaal (03/03/2011)

B. Foto van ontwerp tekening, uit privéarchief, eigen fotomateriaal (03/03/2011)

C. Foto van ontwerp tekening, uit privéarchief, eigen fotomateriaal (03/03/2011)

Voorgevel

Veurne **B17**

Adres: Grote Markt 3, Veurne

Typologie: Voorgevel

Ingrep: Voorgevelaanpassingen

Hedendaagse toestand: bewaard, verbouwd

Datering: 1924

Opdrachtgever: Lehouck

Vastgesteld: /

Beschermd: /

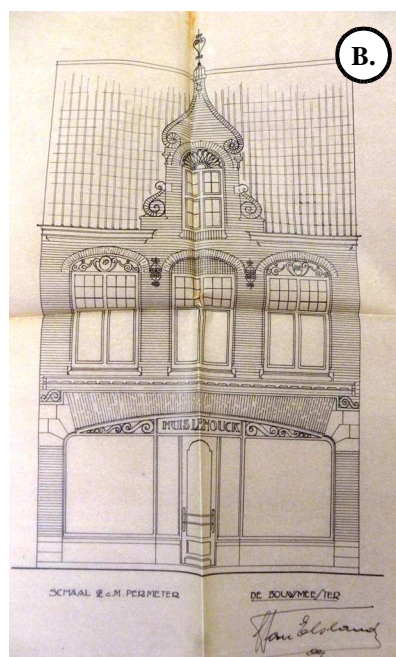
Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/348

Fotomateriaal:

A. Privéarchief

B. Eigen fotomateriaal (30/03/2010)

Diephuis "Café Flandria"

Veurne **B18**

Adres: Grote Markt 30, Veurne

Typologie: Diephuis

Ingreep: Herstellingswerken

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1940 - 1942

Opdrachtgever: Remi Cloet en Jeroom Cloet

Stijl: Renaissance

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: 29/08/1995

Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./3g en K458

Fotomateriaal:

A. Eigen fotomateriaal (23/03/2010)

Herberg "De Ster"

Veurne **B19**

Adres: Klaverstraat 13, Veurne

Typologie: Herberg

Ingreep: Voorgevelaanpassingen

Hedendaagse toestand: Afgebroken

Datering: 1934

Opdrachtgever: S.M. Ons Huis

Vastgesteld: /

Beschermd: /

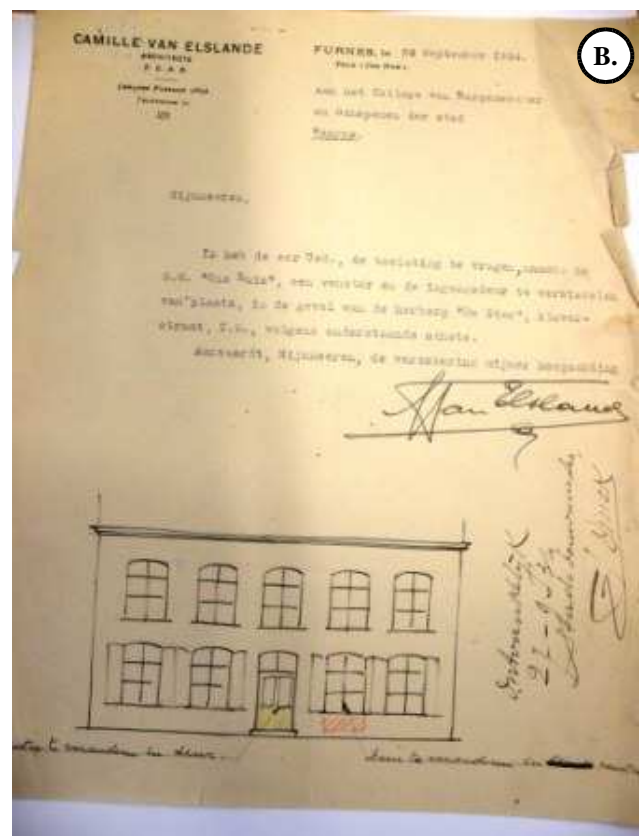
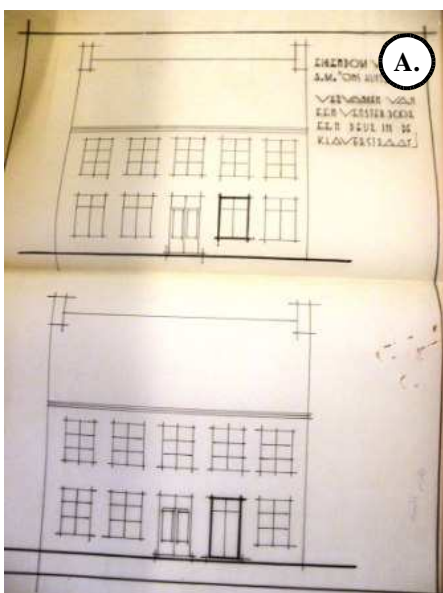
Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/883

Fotomateriaal:

A. Stadsarchief Veurne

B. Stadsarchief Veurne

Herberg "De Ster"

Veurne **B20**

Adres: Klaverstraat 13, Veurne

Typologie: Herberg

Ingreep: Verplaatsen binnenmuur

Hedendaagse toestand: Afgebroken

Datering: 1938

Opdrachtgever: S.M. Ons Huis

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/1533

Garage

Veurne **B21**

Adres: Sasstraat 10 - 11, Veurne

Typologie: Garage / Minimumwoning

Ingreep: Veranderingswerken

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1935

Opdrachtgever: Dhr. Camille Van Elslande

Vastgesteld: /

Beschermd: /

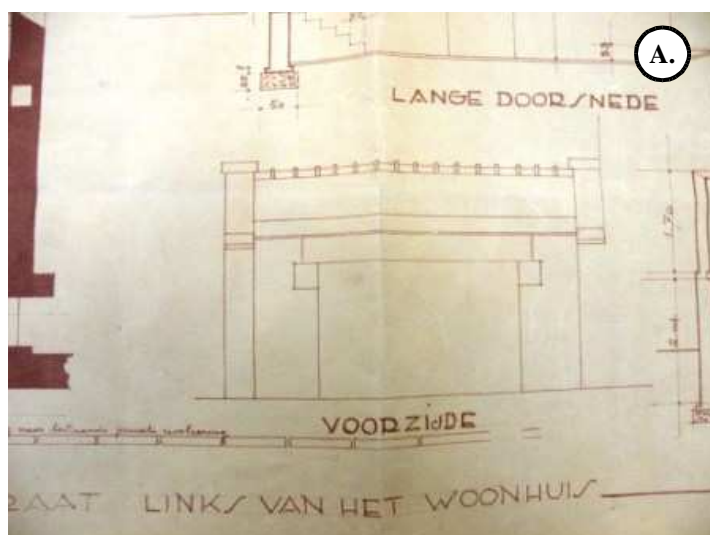
Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/912

Fotomateriaal:

A. Stadsarchief Veurne

B. Eigen fotomateriaal (23/11/2010)

Bankgebouw "Banque Crédit Anversois"

Veurne **B22**

Adres: Noordstraat, Veurne

Typologie: Bankgebouw

Ingreep: Veranderingswerken

Hedendaagse toestand: Onuitgevoerd of
Afgebroken

Datering: 1923

Opdrachtgever: Crédit Anversois

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/223

Fotomateriaal:

A. Stadsarchief Veurne

B. Stadsarchief Veurne

Bankgebouw "Nationale Bank van België"

Veurne **B23**

Adres: Noordstraat 16 - 18, Veurne

Vastgesteld: 20/09/2010

Typologie: Bankgebouw

Ingrep: Herstellingswerken van oorlogsschade

Beschermd: 29/08/1995

Hedendaagse toestand: Bewaard

Archiefreferentie:

Datering: 1940-1941

Archief Van Elslande/2009/P.B./12a

Opdrachtgever: Nationale Bank van België

Woonhuis

Veurne **B24**

Adres: Noordstraat 27, Veurne

Typologie: Woonhuis

Ingreep: Veranderingswerken

Hedendaagse toestand:

Datering: 1929

Opdrachtgever: Dhr. A. Vandergucht

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: /

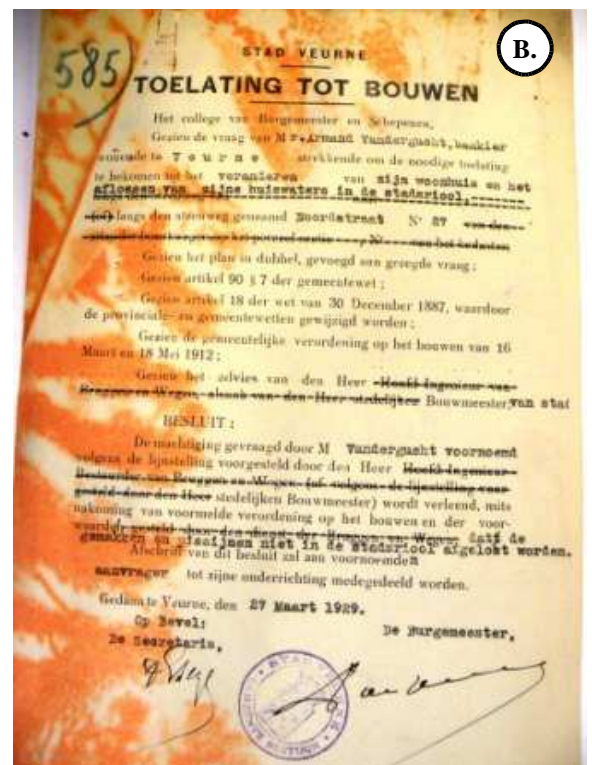
Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/585

Fotomateriaal:

A. Stadsarchief Veurne

B. Stadsarchief Veurne

Herenhuis (voorheen: tandartsenijhuis)

Veurne **B25**

Adres: Noordstraat 34 - 36, Veurne
Oorspronkelijk: Noordstraat 36, Veurne
Typologie: Herenhuis
Ingrep: Verbouwingen
Hedendaagse toestand: Bewaard
Datering: 1940 - 1945
Opdrachtgever: Dhr. Karel De Gomme
Stijl: Rococo

Vastgesteld: 20/09/2010

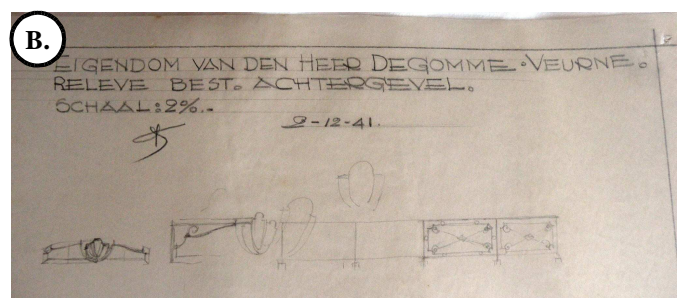
Beschermd: 29/08/1995

Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./5a en K500-502

Fotomateriaal:

- A. Provinciaal Archief
- B. Provinciaal Archief
- C. Eigen fotomateriaal (31/03/2010)

Woonhuis - restaurant

Veurne **B26**

Adres: Ooststraat 18, Veurne

Typologie: Woonhuis - restaurant

Ingreep: Wederopbouw, voorgevelaanpassing

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1919 - 1920

Opdrachtgever: Weduwe Laevens

Stijl: Eclecticisme

Vastgesteld: 20/09/2010

Beschermd: 29/08/1995

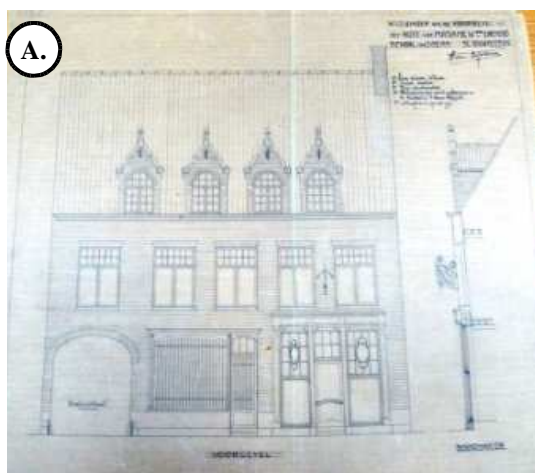
Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./7g en K615

Fotomateriaal:

A. Provinciaal Archief

B. Eigen fotomateriaal (31/03/2010)

Woonhuis

Veurne **B27**

Adres: Ooststraat 25, Veurne

Typologie: Woonhuis

Ingrep: Voorgevelaanpassing

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1930

Opdrachtgever: Dhr. Henri Thomaere

Vastgesteld: /

Beschermd: /

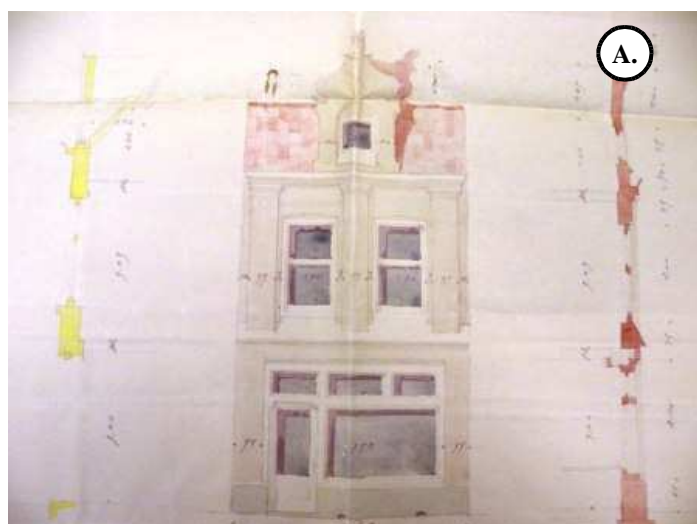
Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/668

Fotomateriaal:

A. Stadsarchief Veurne

B. Eigen fotomateriaal (12/03/2011)

Woonhuis - winkel

Veurne **B28**

Adres: Ooststraat 43, Veurne

Typologie: Woonhuis - winkel

Ingreep: Voorgevelaanpassing

Hedendaagse toestand:

Datering: 1934

Opdrachtgever: Dhr. Gabriël Deschot

Vastgesteld: /

Beschermd: /

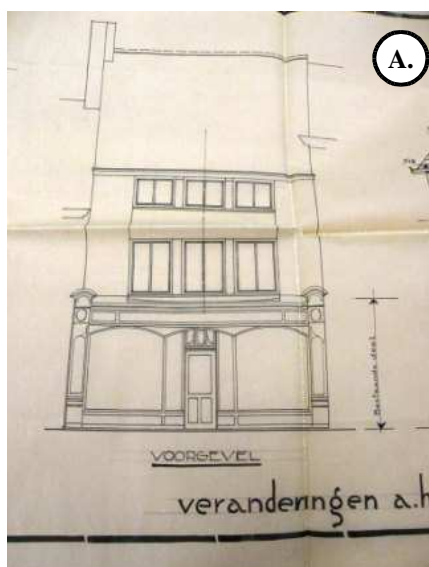
Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/879

Fotomateriaal:

A. Stadsarchief Veurne

B. Privéarchief

Woonhuis - winkel

Veurne **B29**

Adres: Ooststraat 44, Veurne

Typologie: Woonhuis - winkel

Ingreep: Veranderingswerken

Hedendaagse toestand:

Datering: 1920

Opdrachtgever: Dhr. E. Leper – Van der Elst

Vastgesteld: /

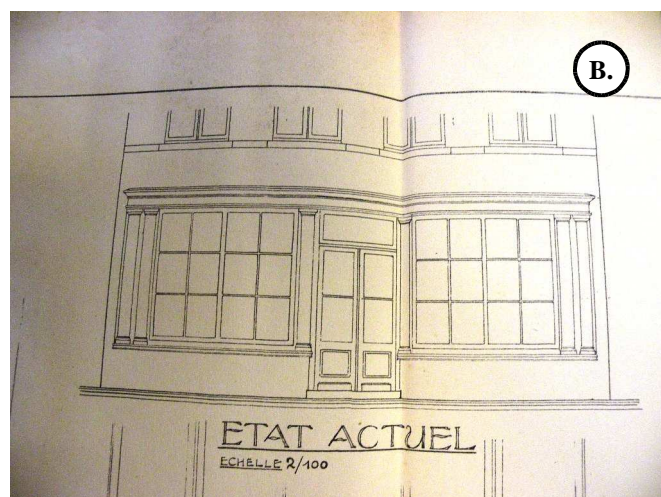
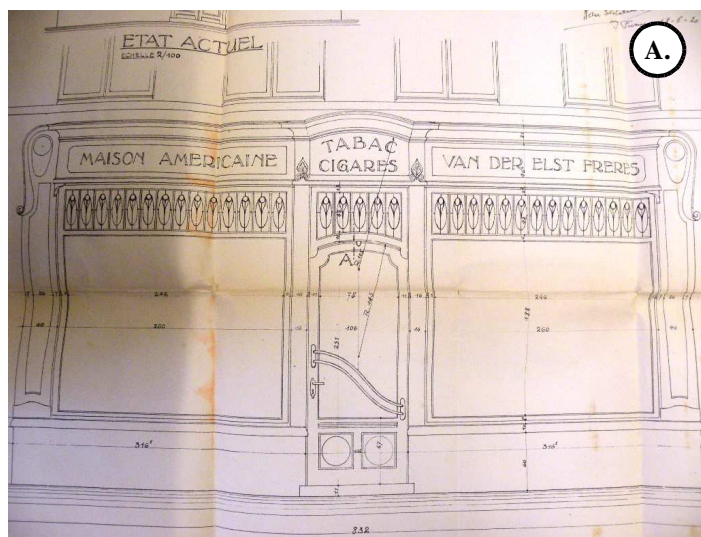
Beschermd: /

Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./8c en K630

Fotomateriaal:

A. Stadsarchief Veurne

Woonhuis

Veurne **B30**

Adres: Rodestraat, Veurne

Typologie: Woonhuis

Ingreep: Veranderingswerken

Hedendaagse toestand:

Datering: 1941

Opdrachtgever: Dhr. Albin Devoghel –
Vanden Bussche

Vastgesteld: /

Beschermd: /

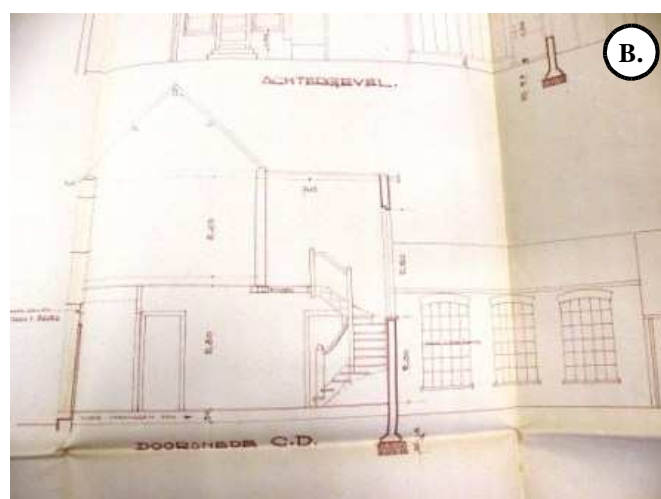
Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/1882

Fotomateriaal:

A. Stadsarchief Veurne

B. Stadsarchief Veurne

Woonhuis

Veurne **B31**

Adres: Rozendalstraat 32, Veurne

Typologie: Woonhuis

Ingreep: Herstel- en veranderingswerken

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1924

Opdrachtgever: Dhr. Louis Cortier

Vastgesteld: /

Beschermd: /

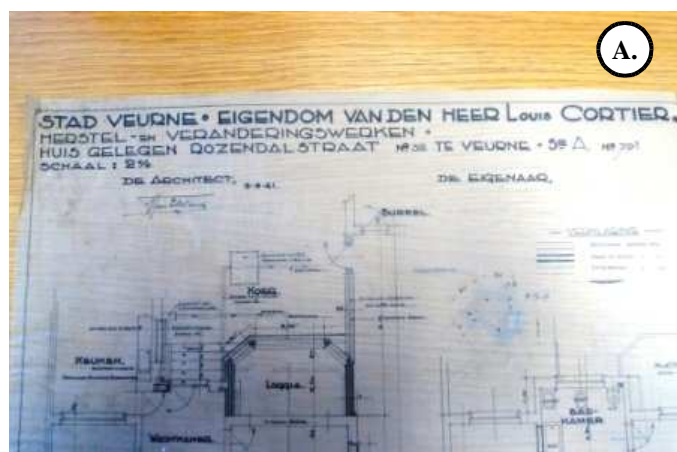
Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./3j en K462-469

Fotomateriaal:

A. Provinciaal Archief

B. Eigen fotomateriaal (24/03/2010)

"'t Rozenhuis"

Veurne **B32**

Adres: Rozendalstraat 50, Veurne

Typologie: Woonhuis

Ingrep: Veranderingswerken

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1920

Opdrachtgever: Weduwe Bouckaert

Vastgesteld: /

Beschermd: /

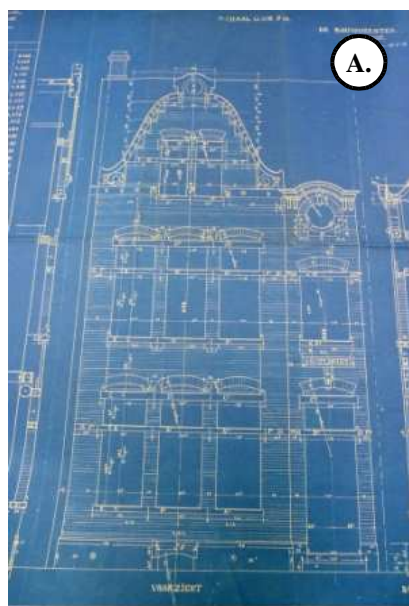
Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./3a en K425

Fotomateriaal:

A. Provinciaal Archief

B. Eigen fotomateriaal (24/03/2010)

Landhuis

Veurne **B33**

Adres: Sasstraat, Veurne

Typologie: Landhuis

Ingreep: Herstellingswerken

Hedendaagse toestand: Afgebroken

Datering: 1941

Opdrachtgever: Dhr. René Jacquin

Vastgesteld: /

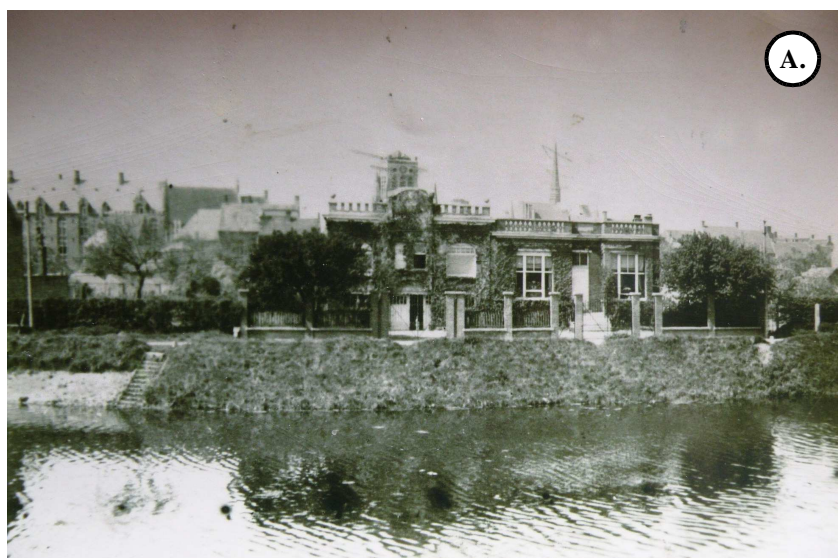
Beschermd: /

Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/1991

Fotomateriaal:

A. Privéarchief

Veranda

Veurne **B34**

Adres: Sasstraat, Veurne

Typologie: Veranda aan woonhuis

Ingreep: Veranderingswerken en uitbreiding

Hedendaagse toestand:

Datering: 1923

Opdrachtgever: Dhr. Arthur Fosseprez -
Vandergucht

Vastgesteld: /

Beschermd: /

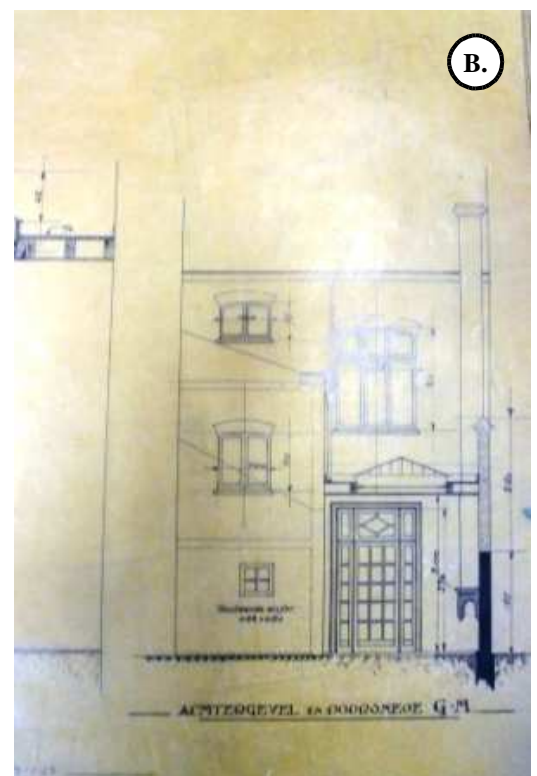
Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/190

Fotomateriaal:

A. Stadsarchief Veurne

B. Stadsarchief Veurne

"Ons huis"

Veurne **B35**

Adres: Sasstraat 10 - 11, Veurne

Typologie: Woonhuis

Ingreep: Verbouwingswerken

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1922

Opdrachtgever: Dhr. Camille Van Elslande

Vastgesteld: /

Beschermd: /

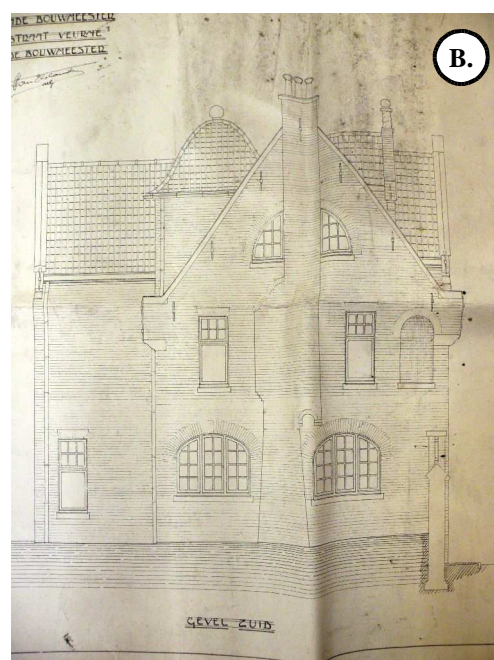
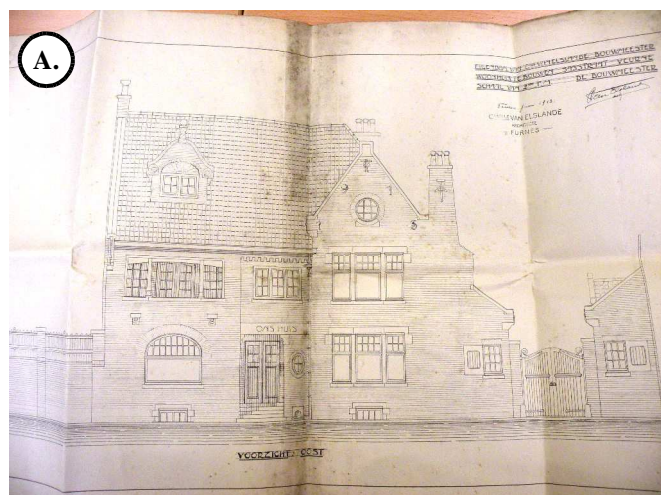
Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/161a-b

Fotomateriaal:

A. Privéarchief

B. Privéarchief

Huis

Veurne **B36**

Adres: Statieplaats, Veurne

Typologie: Woonhuis

Ingreep: Veranderingswerken

Hedendaagse toestand:

Datering: 1936

Opdrachtgever: Dhr. Emiel Pil

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/1120

Fotomateriaal:

A. Stadsarchief Veurne

Burelen

Veurne **B37**

Adres: Vaartstraat, Veurne

Typologie: Uitbreidingswerken

Ingreep: Uitbreidingswerken

Hedendaagse toestand: Afgebroken

Datering: 1920

Opdrachtgever: Dhr. J. Loyette en Co
(houthandelaars)

Vastgesteld: /

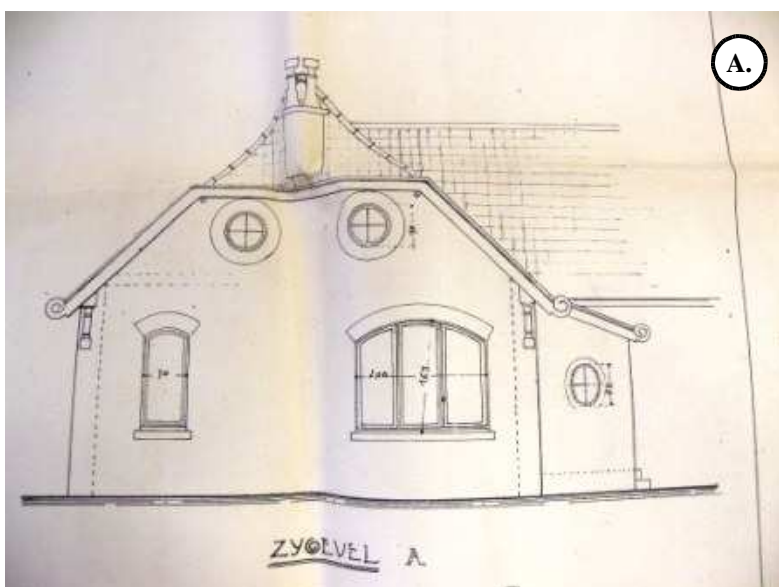
Beschermd: /

Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/75

Fotomateriaal:

A. Stadsarchief Veurne

Inrijpoort in gevel huis "De drie koningen"

Veurne **B38**

Adres: Vleeshouwersstraat 23

Typologie: Woonhuis

Ingrep: Veranderingswerken

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1956

Opdrachtgever: Dhr. J. Van Gucht

Vastgesteld: 20/09/2010

Bescherm: 17/09/1976

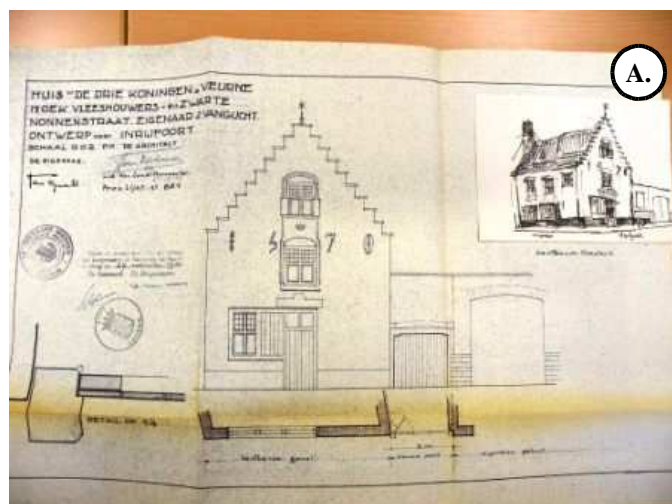
Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/4006b

Fotomateriaal:

A. Stadsarchief Veurne

B. Eigen fotomateriaal (12/03/2011)

Woonhuis - taverne

Veurne **B39**

Adres: Zuidstraat, Veurne

Typologie: Woonhuis - taverne

Ingreep: Uitbreiding van huis

Hedendaagse toestand: Afgebroken

Datering: 1920

Opdrachtgever: Dhr. Charles Cannoo

Vastgesteld: /

Beschermd: /

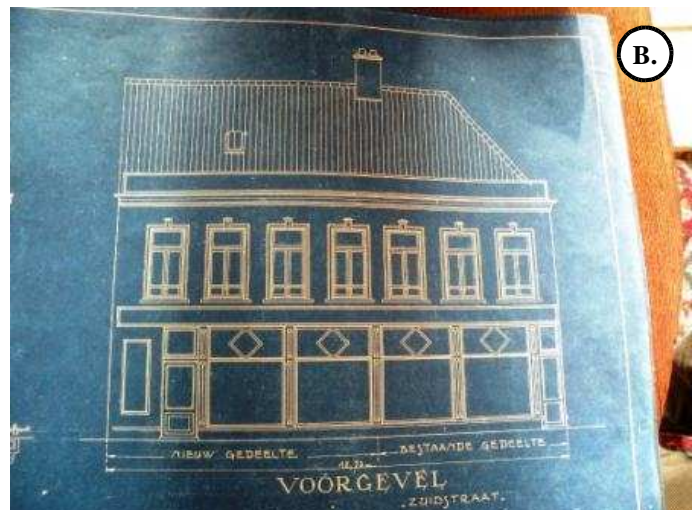
Archiefreferentie:

Privéarchief

Fotomateriaal:

A. Privéarchief

B. Privéarchief

Woonhuis

Veurne **B40**

Adres: Zuidstraat (hoek met Peter Benoîtlaan), Veurne

Typologie: Woonhuis

Ingreep: Verbouwingswerken

Hedendaagse toestand: Afgebroken

Datering: 1920 - 1922

Opdrachtgever: Dhr. Joseph Debusschere

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./4c en K479-481

Fotomateriaal:

A. Archief Van Elslande

B. Archief Van Elslande

Woonhuis

Veurne **B41**

Adres: Zwarte Nonnenstraat 19, Veurne

Typologie: Woonhuis

Ingreep: Veranderingswerken

Hedendaagse toestand: Afgebroken

Datering: 1938

Opdrachtgever: Dhr. Marcel Claeys

Vastgesteld: /

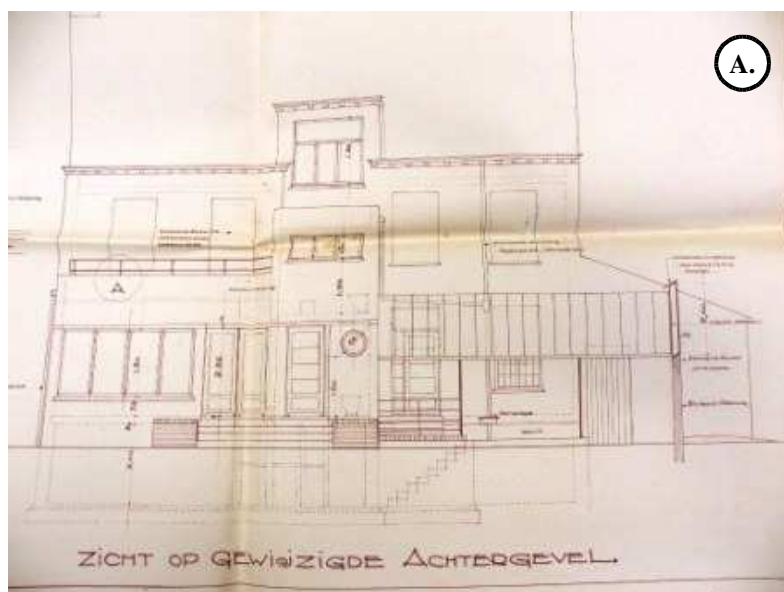
Beschermd: /

Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/1424

Fotomateriaal:

A. Stadsarchief Veurne

Adres: (Onbekend), Veurne

Typologie: Woonhuis

Ingreep: Veranderingswerken

Hedendaagse toestand:

Datering: 1938 - 1939

Opdrachtgever: Dhr. Germain Pil

Vastgesteld: /

Beschermd: /

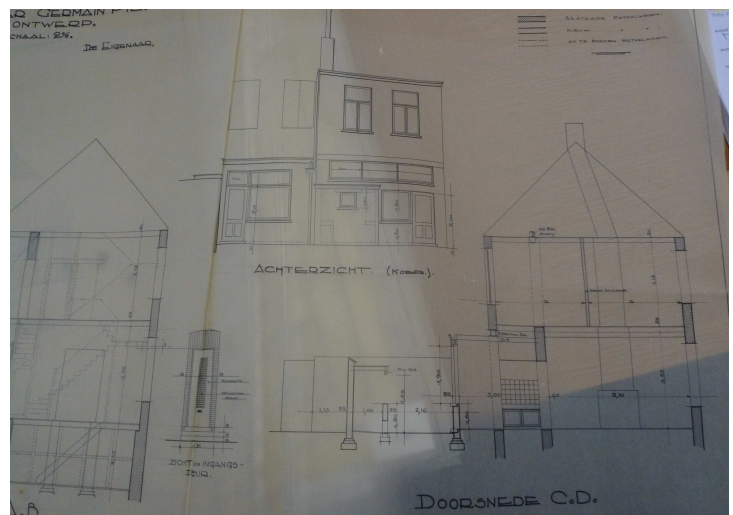
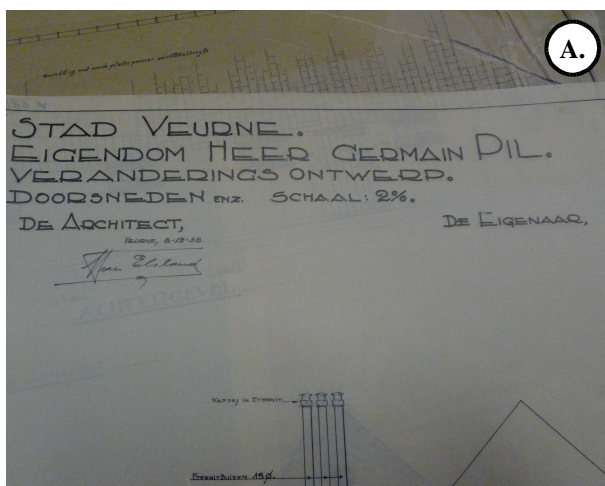
Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./9a en K688

Fotomateriaal:

A. Archief Van Elslande/2009/P.B./9a en K688

B. Archief Van Elslande/2009/P.B./9a en K688

Glazen afdak aan Hotel "Rubens"

De Panne **C1**

Adres: Konijnenweg, De Panne

Typologie: Hotel

Ingreep: Ontwerp glazen afdak

Hedendaagse toestand: Afgebroken

Datering: 1938

Opdrachtgever: Dhr. Omer Loyette

Vastgesteld: nvt

Beschermd: nvt

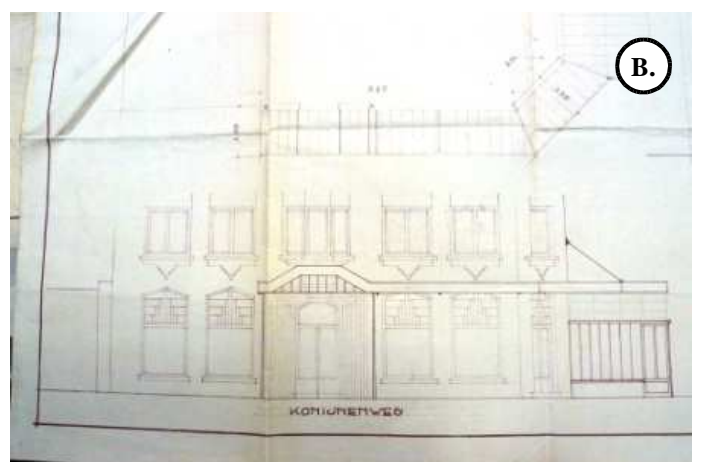
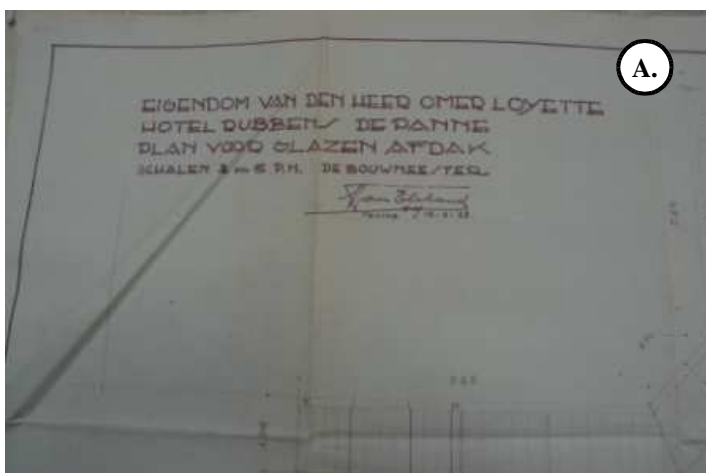
Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./8h en K662

Fotomateriaal:

A. Archief Van Elslande

B. Archief Van Elslande

Schuur van een pachthoeve

Pollinckhove **C2**

Adres: Pollinckhovestraat 51, Pollinckhove
(Lo-Reininge)

Typologie: Hoeve

Ingrep: Schuur van een pachthoeve

Hedendaagse toestand: Sterk verbouwd

Datering: 1920 - 1926

Opdrachtgever: Weduwe Rubrecht

Vastgesteld: /

Beschermd: /

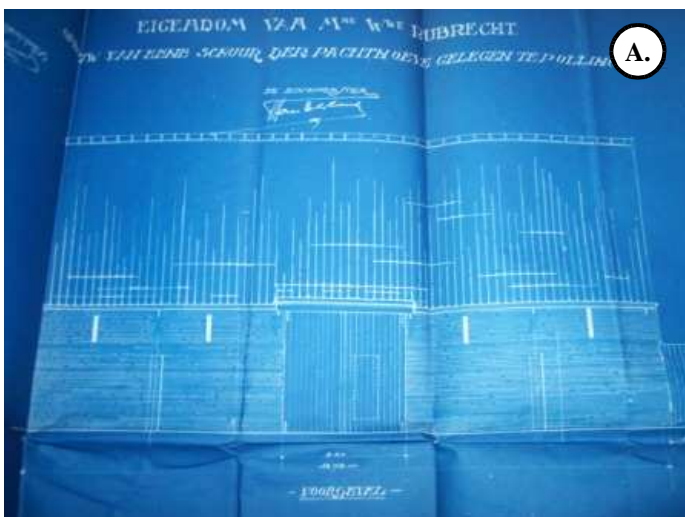
Archiefreferentie:

Archief Verwoeste Gewesten/T268-
10968/10804

Fotomateriaal:

A. Rijksarchief

B. Eigen fotomateriaal (18/12/2010)

Stallingen + bijgebouwen van hoeve

Steenkerke **C3**

Adres: (Onbekend), Steenkerke

Typologie: Hoeve

Ingreep: Stallingen + bijgebouwen van hoeve

Hedendaagse toestand:

Datering: 1923

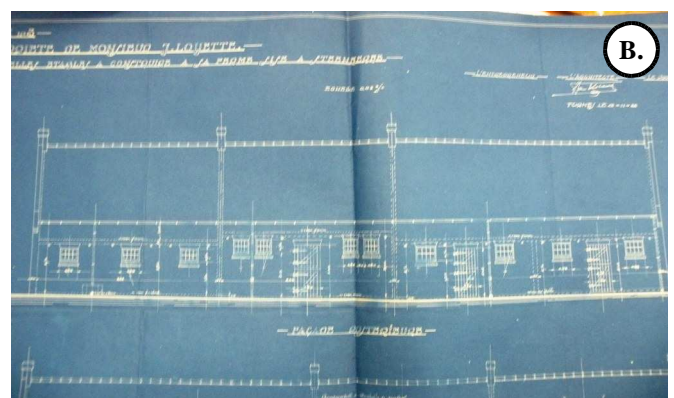
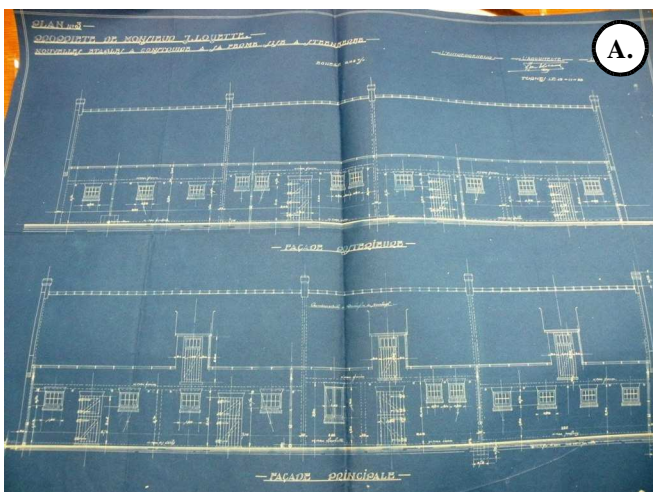
Opdrachtgever: Dhr. J. Loyette – De Cae

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./8g en K659

Verwarmingskelder en badkamer

Veurne **C4**

Adres: Astridlaan 60 (vermoedelijk), Veurne

Oorspronkelijk: Noordvesten

Typologie: Woonhuis

Ingrep: Verwarmingskelder en badkamer

Hedendaagse toestand:

Datering: 1927

Opdrachtgever: Dhr. Achille Depuydt

Vastgesteld: /

Beschermd: /

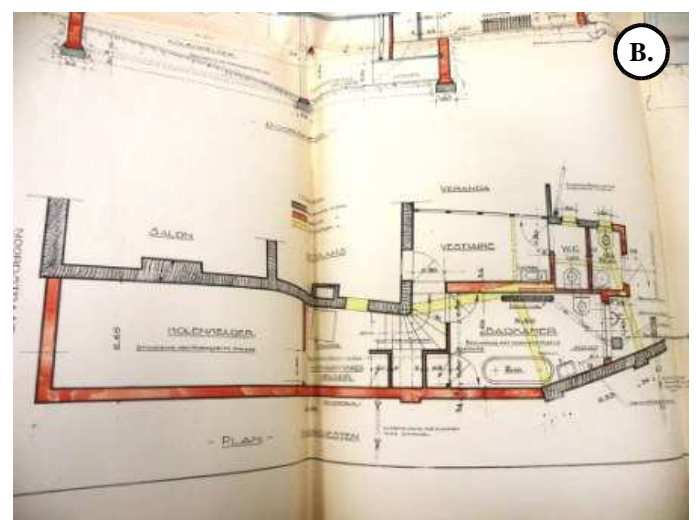
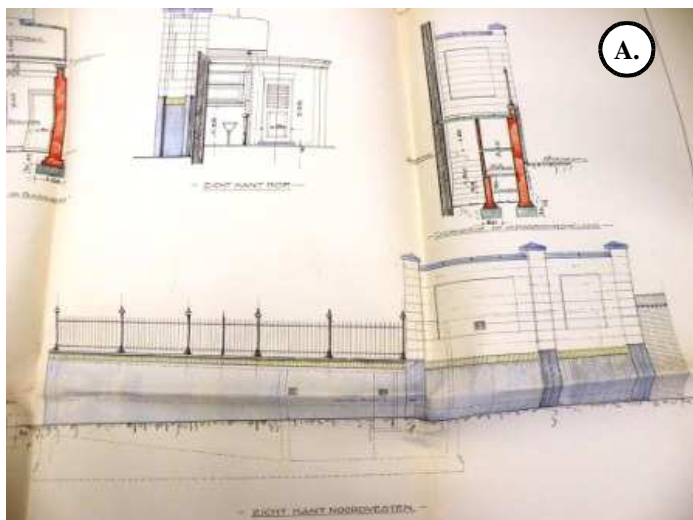
Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/527

Fotomateriaal:

A. Stadsarchief Veurne

B. Stadsarchief Veurne

Loodsen

Veurne **C5**

Adres: Brugse Steenweg, Veurne

Typologie: Loodsen

Ingrep: Bouw loodsen

Hedendaagse toestand: Afgebroken

Datering: 1945

Opdrachtgever: A. Vandewalle - Vanneste

Stijl: Art Déco

Vastgesteld: /

Beschermd: /

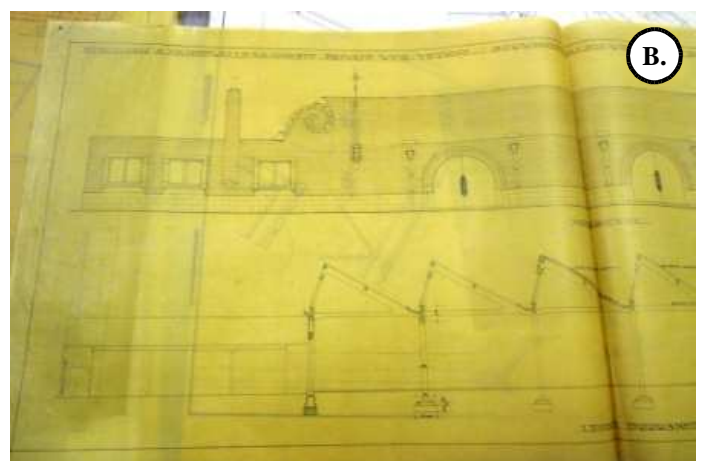
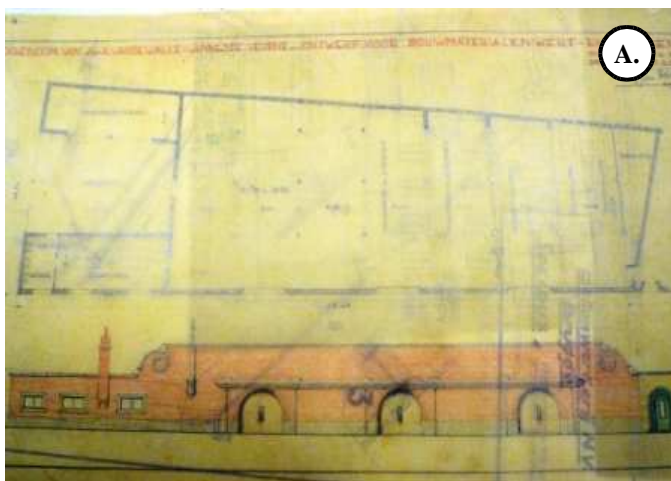
Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./10d en K764

Fotomateriaal:

A. Stadsarchief Veurne

B. Stadsarchief Veurne

Stapelplaats

Veurne C6

Adres: Duinkerkestraat 2, Veurne

Typologie: Stapelplaats

Ingreep: Bouw stapelplaats

Hedendaagse toestand: Afgebroken

Datering: 1927 - 1932

Opdrachtgever: N.V. Noordermetaalhandel

Vastgesteld: /

Beschermd: /

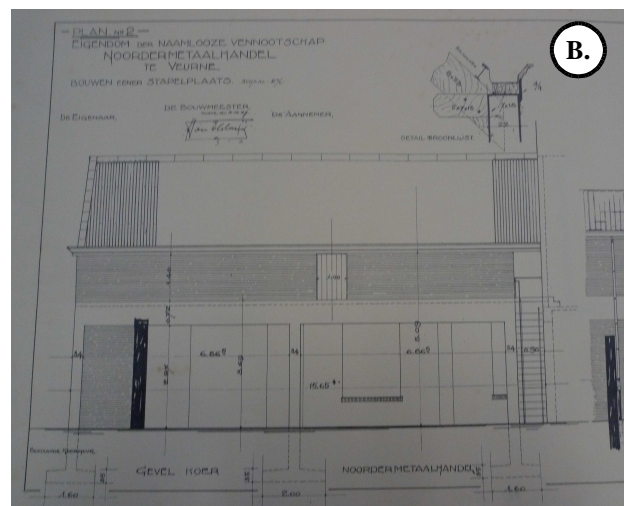
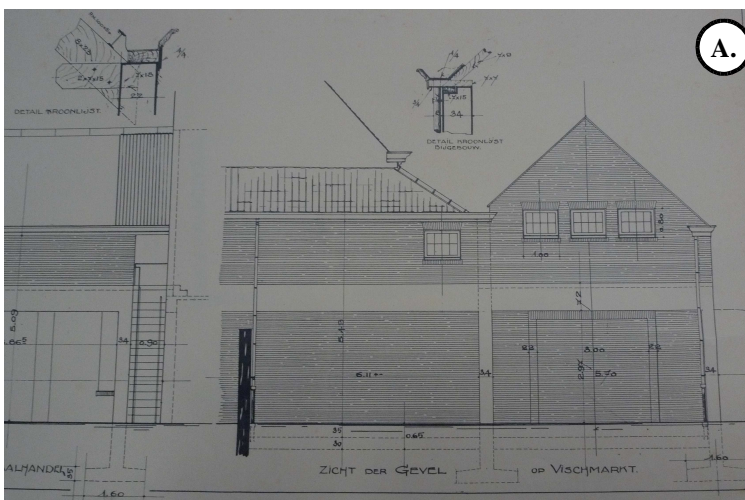
Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./12b en K863

Fotomateriaal:

A. Archief Van Elslande

B. Archief Van Elslande

Scheidingsmuur

Veurne **C7**

Adres: Jaagpad aan Duinkerkevaart, Veurne

Vastgesteld: /

Typologie: Muur

Ingreep: Bouw muur

Beschermd: /

Hedendaagse toestand: ?

Datering: 1937

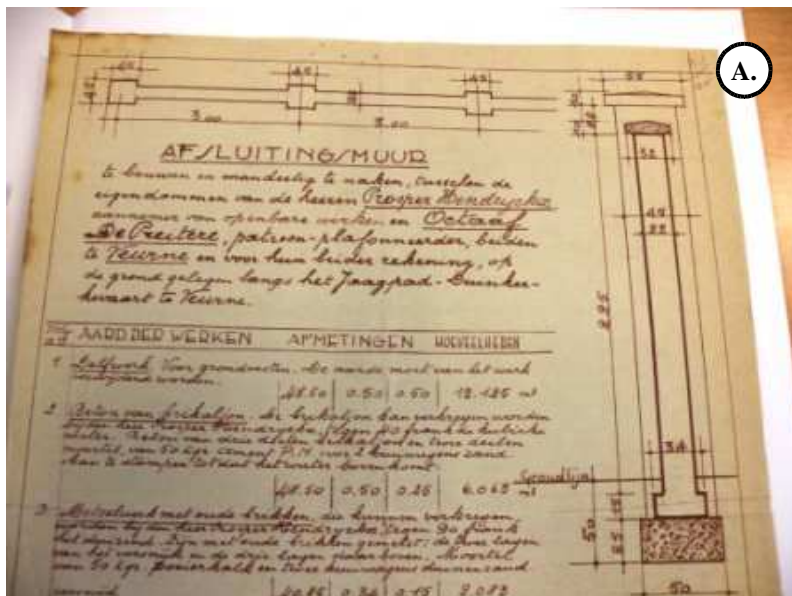
Archiefreferentie:

Opdrachtgever: Heren Prosper Hendryckx en Octaaf Depreeter

Stadsarchief Veurne/1284

Fotomateriaal:

A. Stadsarchief Veurne

Ingangspoort in gevel

Veurne C8

Adres: Klaverstraat 25, Veurne

Oorspronkelijk: Klaverstraat 23, Veurne

Typologie: Woonhuis

Ingrep: Ontwerp poort

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1921

Opdrachtgever: Dhr. Victor Feys – Vanhee

Vastgesteld: /

Beschermd: /

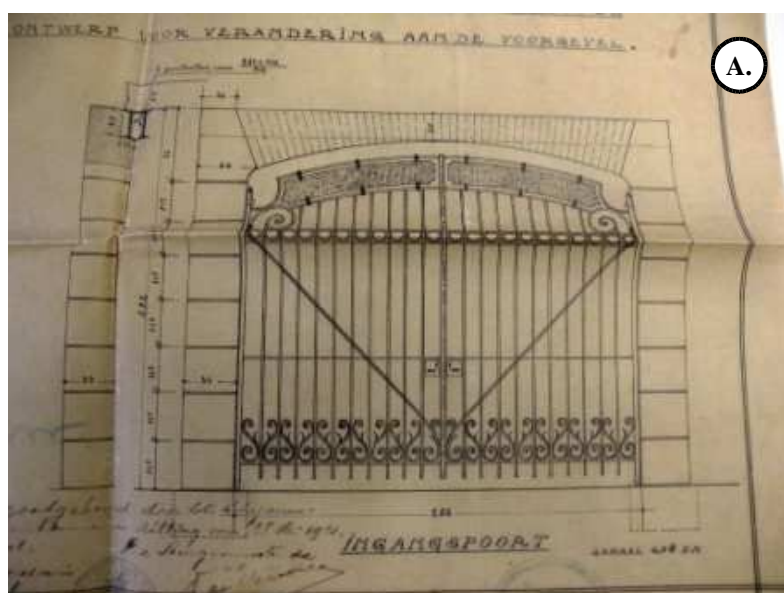
Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/116

Fotomateriaal:

A. Stadsarchief Veurne

B. Eigen fotomateriaal (12/03/2011)

Inrijpoort in gevel

Veurne **C9**

Adres: Klaverstraat 29, Veurne

Oorspronkelijk: Klaverstraat 27, Veurne

Typologie: Woonhuis

Ingrep: Ontwerp inrijpoort in gevel

Hedendaagse toestand: Verbouwd of onuitgevoerd

Datering: 1919

Opdrachtgever: Dhr. Auguste Lombaert

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/34

Fotomateriaal:

A. Eigen fotomateriaal (12/03/2011)

B. Stadsarchief Veurne

Garage + bijgebouw

Veurne C10

Adres: Nieuwpoortsekeiweg, Veurne

Typologie: Garage

Ingreep: Garage + bijgebouw

Hedendaagse toestand:

Datering: 1928

Opdrachtgever: Dhr. Pieter Florizoone

Vastgesteld: /

Beschermd: /

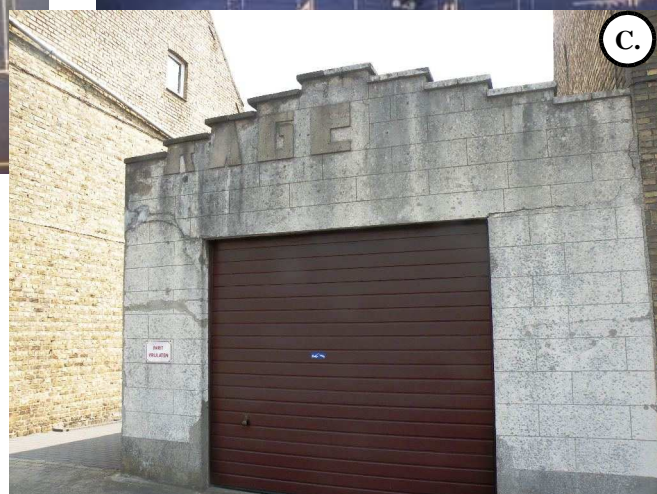
Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/555

Fotomateriaal:

A. Stadsarchief Veurne

B. Stadsarchief Veurne

Werk- en stapelplaats

Veurne C11

Adres: Nieuwpoortstraat, Veurne

Typologie: Werk- en stapelplaats

Ingreep: Ontwerp Werk- en stapelplaats

Hedendaagse toestand:

Datering: 1923

Opdrachtgever: Dhr. Hilaire Spilliaert

Vastgesteld: /

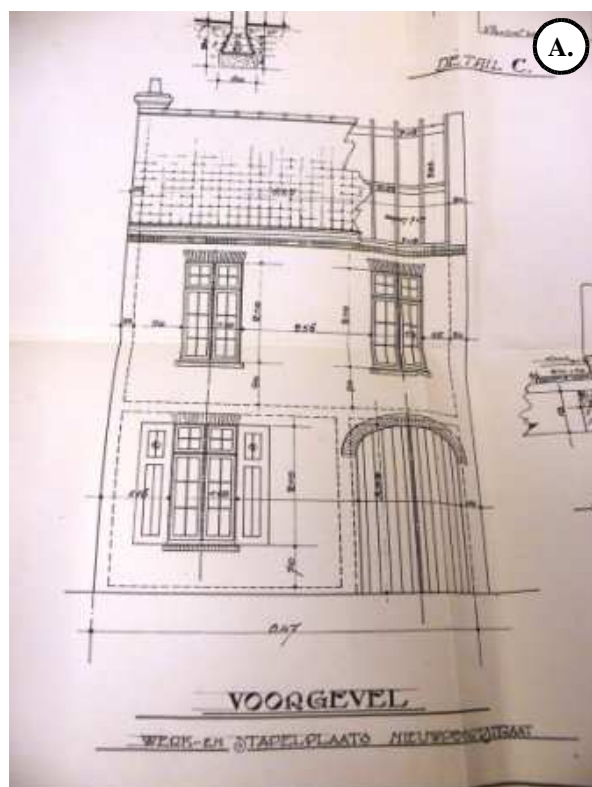
Beschermd: /

Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/211

Fotomateriaal:

A. Stadsarchief Veurne

Uithangbord

Veurne C12

Adres: Nieuwstraat, Veurne

Typologie: Uithangbord

Ingreep: Ontwerp Uithangbord

Hedendaagse toestand:

Datering: 1927

Opdrachtgever: Dhr. Raphael Develter
(tabakhandelaar)

Vastgesteld: /

Beschermd: /

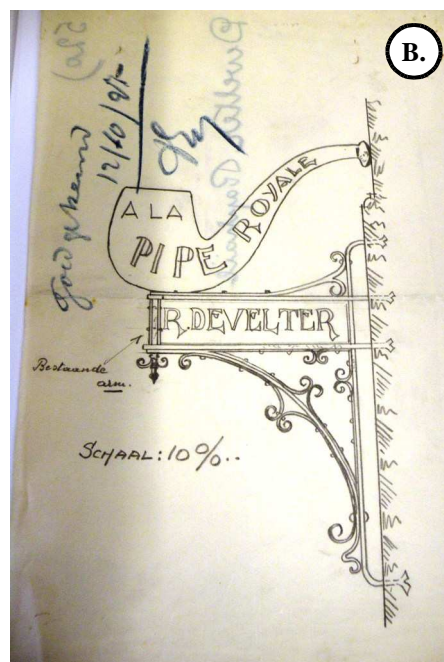
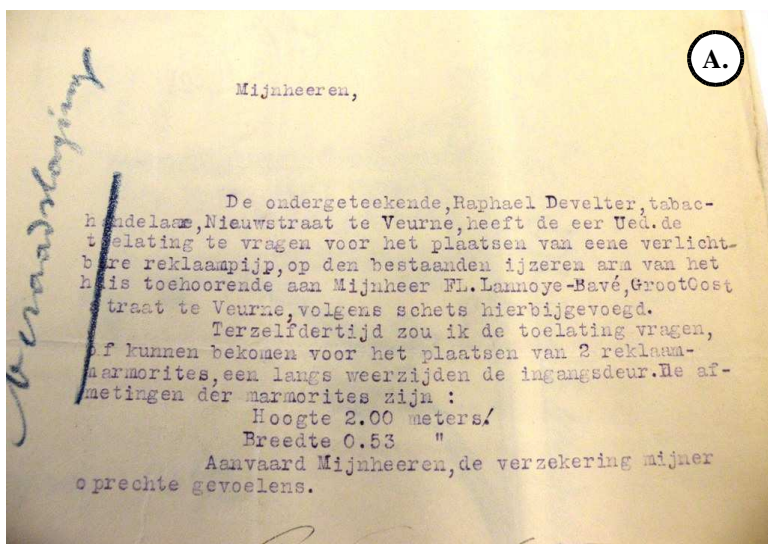
Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/520

Fotomateriaal:

A. Stadsarchief Veurne

B. Stadsarchief Veurne

Winkelpui

Veurne C13

Adres: Noordstraat, Veurne

Typologie: Winkelpui

Ingreep: Bouw Winkelpui

Hedendaagse toestand:

Datering: 1920

Opdrachtgever: Weduwe Zoete - Pauwels

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/52

Winkelpui

Veurne **C14**

Adres: Noordstraat, Veurne

Typologie: Winkelpui

Ingreep: Bouw Winkelpui

Hedendaagse toestand:

Datering: 1920

Opdrachtgever: Weduwe David

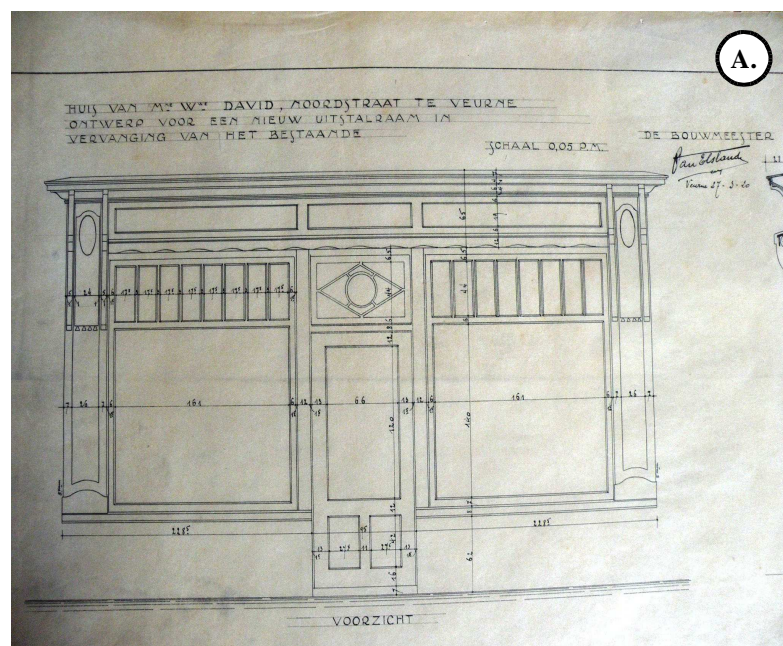
Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie: Privéarchief

Fotomateriaal:

A. Privéarchief

Monument "voor gevallen soldaten en medeburgers"

Veurne **C15**

Adres: Noordstraat (aan zijgevel Grote Markt 34), Veurne

Typologie: Winkelpui

Ingreep: Bouw Winkelpui

Hedendaagse toestand:

Datering:

Opdrachtgever: Stad Veurne

Vastgesteld:

Beschermd: /

Archiefreferentie: Privéarchief

Fotomateriaal:

A. Stadsarchief Veurne

Winkelpui

Veurne C16

Adres: Ooststraat, Veurne

Typologie: Winkelpui

Ingrep: Bouw Winkelpui

Hedendaagse toestand:

Datering: 1920

Opdrachtgever: Dhr. Omer Vandaele

Vastgesteld:

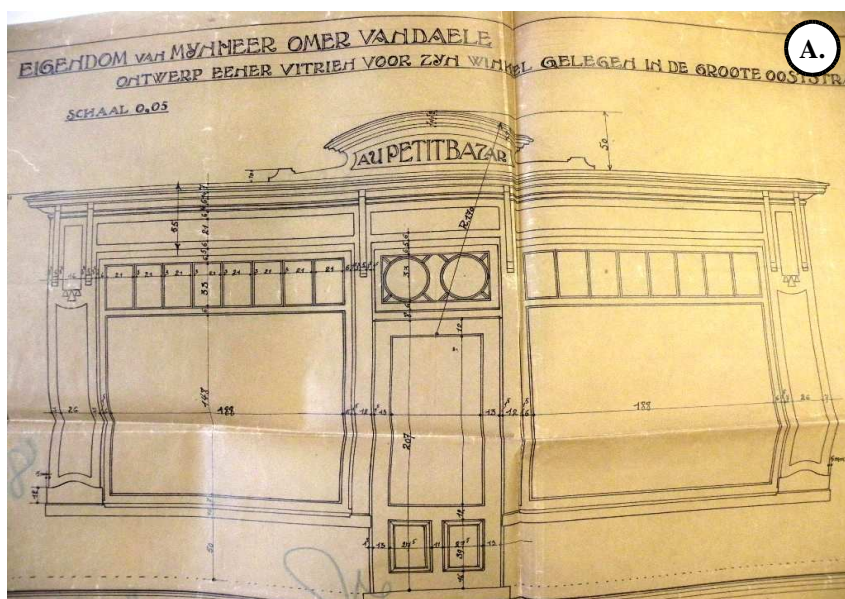
Beschermd: /

Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/83

Fotomateriaal:

A. Stadsarchief Veurne

Ingangspoort voor "Banque d'Ostende et du Littoral"

Veurne **C17**

Adres: Ooststraat 36 - 38, Veurne

Typologie: Bankgebouw

Ingreep: Ingangspoort van bankgebouw

Hedendaagse toestand: Afgebroken

Datering: 1924

Opdrachtgever: Banque d'Ostende et du Littoral

Vastgesteld: nvt

Beschermd: nvt

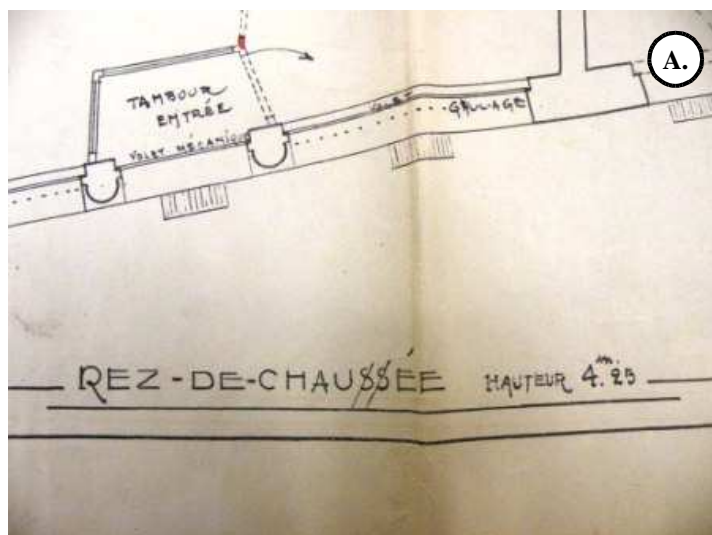
Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/278

Fotomateriaal:

A. Stadsarchief Veurne

B. Stadsarchief Veurne

Winkelpui

Veurne **C18**

Adres: Ooststraat (langs Kaatsspelpplaats),
Veurne

Typologie: Winkelpui

Ingrep: Bouw Winkelpui

Hedendaagse toestand: Afgebroken

Datering: 1921

Opdrachtgever: Dhr. Sterckmans - Rathé

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/133

Fotomateriaal:

A. Stadsarchief Veurne

Koffiebranderij

Veurne C19

Adres: Oude Beestenmarkt, Veurne

Typologie: Koffiebranderij

Ingreep: Bouw Koffiebranderij

Hedendaagse toestand: ? (vermoedelijk afgebroken)

Datering: 1922

Opdrachtgever: /

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/138

Grafzerk "Rust zacht"

Veurne C20

Adres: Oude Vestingstraat, Veurne (oud kerkhof Veurne)

Typologie: Grafzerk

Ingrep: Ontwerp grafzerk

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1929

Opdrachtgever:

Vastgesteld: /

Beschermd: /

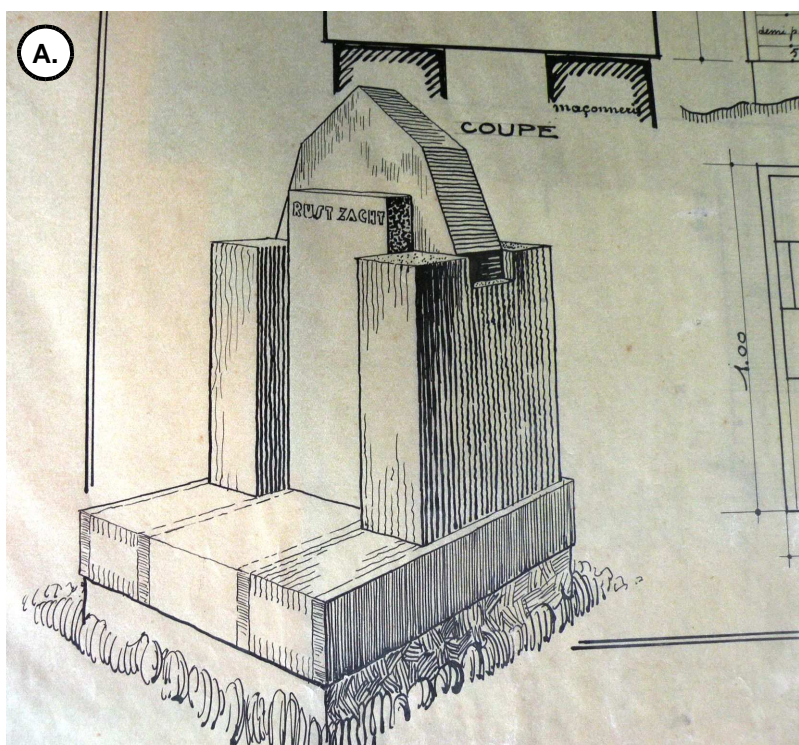
Archiefreferentie:

Privéarchief

Fotomateriaal:

A. Stadsarchief Veurne

B. Stadsarchief Veurne

Werkplaats

Veurne C21

Adres: Rozendalstraat, Veurne

Typologie: Werkplaats

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand:

Datering: 1914

Opdrachtgever: Dhr. D. Spilliaert

Vastgesteld: /

Beschermd: /

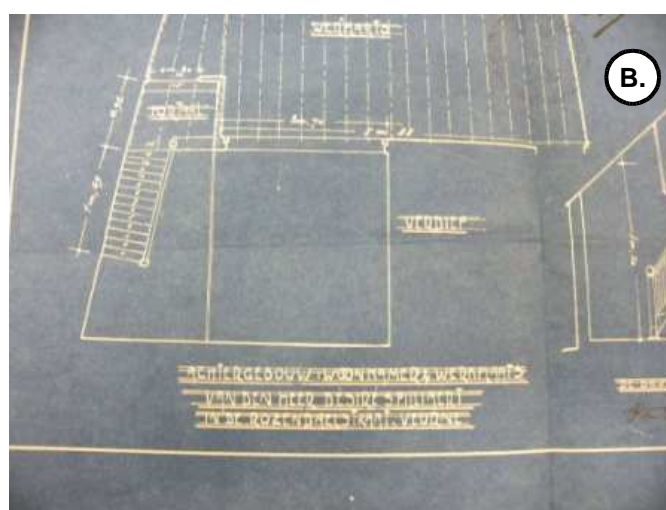
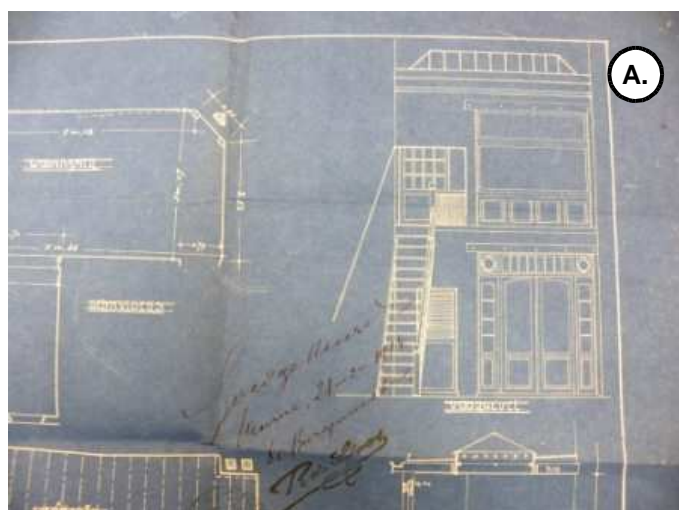
Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/556

Fotomateriaal:

A. Stadsarchief Veurne

B. Stadsarchief Veurne

Afsluitingsmuur (tuinmuur)

Veurne C22

Adres: Sasstraat 3 - 4, Veurne

Typologie: Tuinmuur

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Bewaard

Datering: 1937

Opdrachtgever: Dhr. Léon Van Holme - Pil

Vastgesteld: /

Beschermd: /

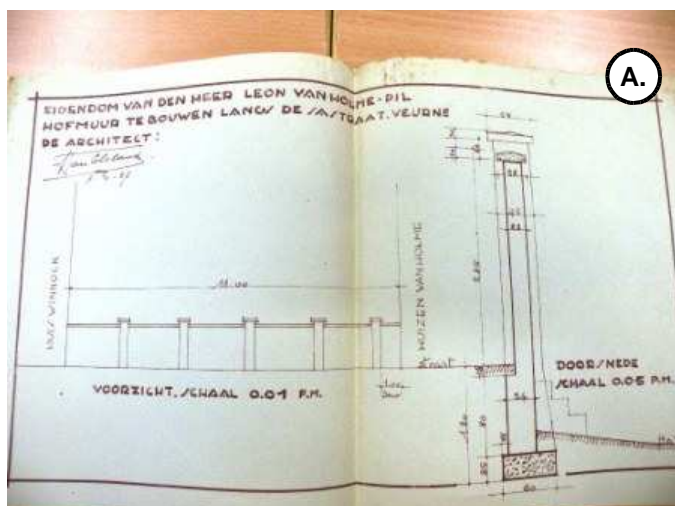
Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/1291

Fotomateriaal:

A. Stadsarchief Veurne

B. Eigen fotomateriaal (3/03/2011)

Winkelpui

Veurne C23

Adres: Statiestraat

Typologie: TWinkelpui

Ingreep: Bouw winkelpui

Hedendaagse toestand:

Datering: 1936

Opdrachtgever: Dhr. Emiel Pil

Vastgesteld: /

Beschermd: /

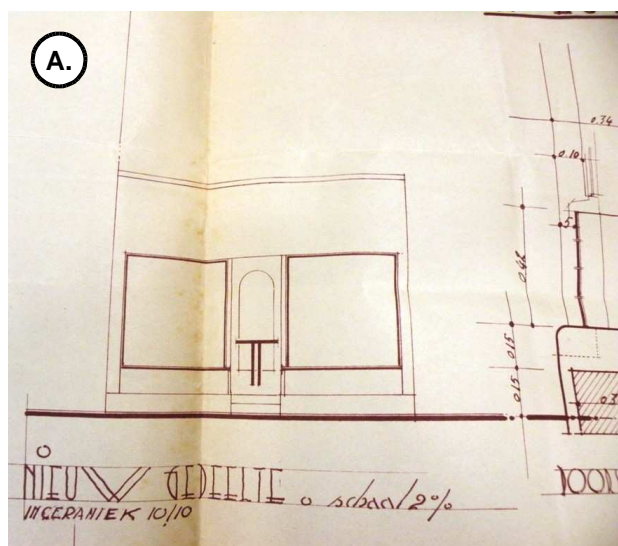
Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/1120

Fotomateriaal:

A. Stadsarchief Veurne

B. Stadsarchief Veurne

Adres: Vaartstraat, Veurne

Typologie: Magazijn

Ingreep: Nieuwbouw

Hedendaagse toestand: Afgebroken

Datering: 1936

Opdrachtgever: Dhr. Arthur Deywel

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Stadsarchief Veurne/1194

Fotomateriaal:

A. Stadsarchief Veurne

Winkelpui

Veurne **C25**

Situering: Zuidstraat, Veurne

Typologie: Winkelpui

Ingrep: Bouw winkelpui

Hedendaagse toestand:

Datering: 1914

Opdrachtgever: Dhr. Anthone

Vastgesteld: /

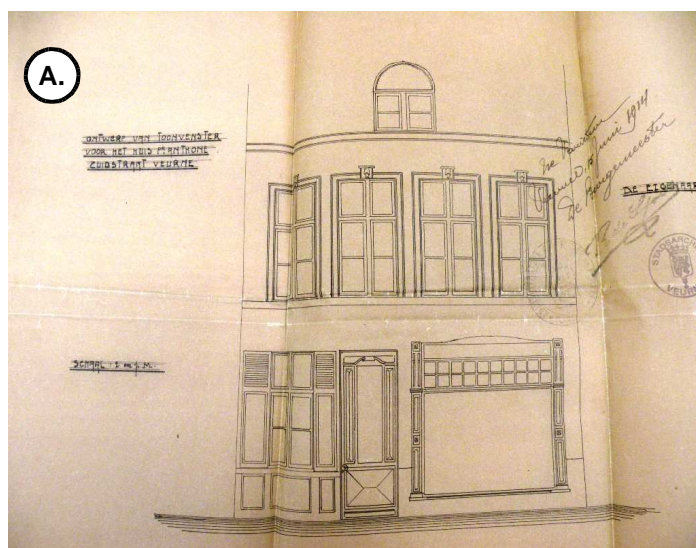
Beschermd: /

Archiefreferentie:

Privéarchief

Fotomateriaal:

A. Privéarchief

Burelen bij hospitaal

Veurne C26

Adres: Veurne

Typologie: Burelen bij hospitaal

Ingreep:

Hedendaagse toestand:

Datering: 1925

Opdrachtgever: Stad Veurne

Vastgesteld: /

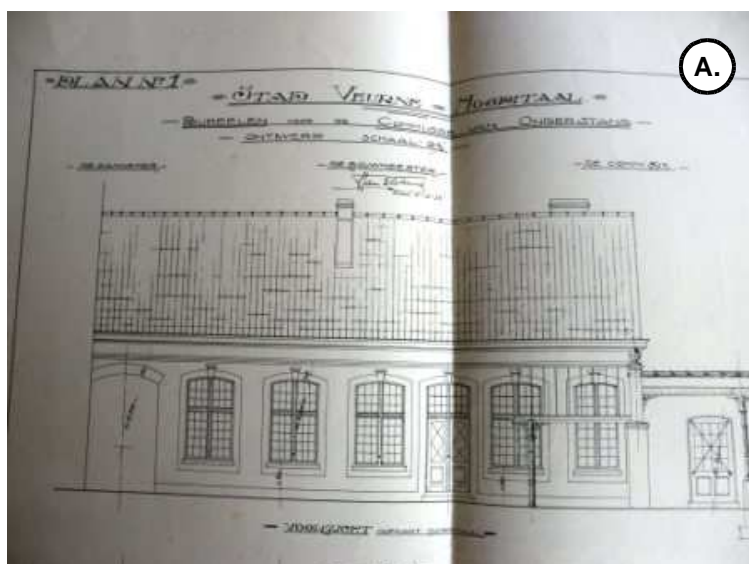
Beschermd: /

Archiefreferentie:

Privéarchief

Fotomateriaal:

A. Privéarchief

Grille en paardenstal

Veurne C27

Adres: Veurne

Typologie: Grille en paardenstal

Ingrep:

Hedendaagse toestand:

Datering: 1921

Opdrachtgever: Dhr. De Clercq

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./8i

Adres:

Typologie: Woonhuis

Ingrep:

Hedendaagse toestand:

Datering:

Opdrachtgever: Dhr. Loyette

Vastgesteld: /

Beschermd: /

Archiefreferentie:

Archief Van Elslande/2009/P.B./8i